

NYPL RESEARCH LIBRARIES
3 3433 06734728 0

FINSK TIDSKRIFT

FÖR

VITTERHET, VETENSKAP, KONST OCH POLITIK

under medvärkan af

C. G. ESTLANDER,

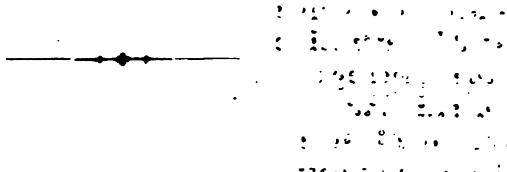
J. AHRENBERG, W. CHYDENIUS, F. ELFVING, B. ESTLANDER,
I. A. HEIKEL, S. LEMSTRÖM, A. RAMSAY, M. W. af SCHULTÉN
E. SCHYBERGSON, R. TIGERSTEDT, J. J. TIKKANEN,
R. F. v. WILLEBRAND

utgifven af

F. GUSTAFSSON och M. G. SCHYBERGSON.

Senare halfåret, 1889.

Tom. XXVII.

HELSINGFORS,
J. SIMELII ARFVINGARS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG, 1889.

Speranskis fall.

Episod ur Alexander I:s historia.

Efter ryska källor, förnämligast Jakob de Saint-Glins memoarer
tecknad af

A. Fr. Nordqvist.

(Fortsättning.)

Såsom i en föregående artikel lofvats, skola vi här i odagrann öfversättning dels från franskan dels från ryskan meddela sådana utdrag ur de Saint-Glins memoarer, som äro egnade att belysa frågan om Speranskis fall och Armfelts delaktighet i konspirationen mot honom och delvis tjänat till grund för vår framställning af sagda tilldragelse. Öfversättningen begynner från slutet af 6-te kapitlet, där författaren, som då år 1811 var direktor för polisministern Balaschoffs kansli, omtalar sin första bekantskap med Armfelt.

Man hade gjort svårigheter att åt en utlänning, chevalier de Vernègues, lämna passbiljett för vistelse i S:t Petersburg. Han tog sin tillflykt till mig och jag anmälde om saken hos Balaschoff.

— Ombesörj att han så fort som möjligt erhåller passbiljett, sade denne med ifver; det är Ludvig XVIII:s hemliga diplomatiska agent. Försök att med det första blifva bekant med honom; vi kunna få veta mycket genom honom.

Vernègues blef snart hemmastadd hos mig. Han berättade om sina förbindelser med grefvarna Tolstoj och Armfelt, äfvensom att den sistnämda önskade göra bekantskap. „Il est tout aussi enchanté, sade han, de votre caractère chevaleresque, que moi; allons un jour chez lui“.

Jag meddelade detta åt Balaschoff, som uppmanade mig att träda i förbindelse med honom. På mitt svar att

jag fruktade att inlåta mig med dylika ränkfulla, i alla hofintriger erfarna personer fortfor han att på det mest bevekande sätt tillråda mig denna bekantskap. Nu begynte Armfelt och Vernègues att besöka mig. Länge voro båda intrigörerna mycket återhållsamma, men slutligen begynte Armfelt engång berätta om sina samtal med kejsaren och bad mig vara försiktig med Balaschoff och icke anförtro honom någonting, emedan han vore mycket misstänkt af kejsaren. Detta bragte jag till Balaschoffs kännedom.

— Han ljuger, sade polisministern; han är själf misstänkt af kejsaren och jag har i uppdrag att strängt öfvervaka honom.

Jag blef förskräckt. Hvem af dem hade rätt? Kanske båda? Då råkar jag mellan tvänne eldar, — och jag beslöt att framdeles endast lyssna och tiga.

I december 1811, kl. 6 e. m. inträdde en dejourofficer med anmälan att Sinovjeff önskade se mig. Jag trodde att det var Balaschoffs vän, den tjocka, högväxta kammarherren Sinovejff och nekade att taga emot honom. Dejourofficeren återvände med tillkännagifvande att Sinovjeff påstod sig hafva ett ytterst viktigt ärende till mig. En liten mager person inträdde, som ville tala med mig mellan fyra ögon. På min fråga med hvem jag hade den äran att tala, svarade han: „Jag är Hans Majestäts kammartjänare“. Jag införde honom i mitt kabinett, hvarest han till mig öfverlämnade en biljett, ord för ord af följande lydelse.

„Då jag ej kunnat se Eder i dag och kanske äfven i morgon ej blir i tillfälle därtill, önskar jag att Ni skriftligen måtte underrätta mig hvaruti den ministerns befallning beträffande ett visst papper bestod, som Ni vägrade att uppfylla. — Ni behöfver ej frukta någonting, men måste likväl iakttaga en viss återhållsamhet i afseende å ministern“.

Man kan föreställa sig min skrämsel: det var kejsarens egen hand. Följaktligen hade Balaschoff klagat på mig, troligen äfven förtalat mig. Då jag i första ögonblicket icke viste hvad jag skulle företaga mig, bad jag

Sinovjeff anmäla hos kejsaren att jag ofördröjligen borde infinna mig hos ministern, som redan tvänne gånger skickat efter mig, — och lämnade honom det ifrågavarande pappret (ett cirkulär), som kunde upplysa kejsaren om alt; ty utom en dispyt angående just detta cirkulär hade jag ej haft någon annan misshällighet med ministern.

På väg till honom öfverlade jag huruvida jag skulle omnämna denna tilldragelse. Men mig tycktes ändå oklokt att anförtro hemligheten åt den som förtalat mig. Jag teg därför. Återkommen hem, fick jag emottaga en biljett från Vernègues, så lydande: „Monsieur le comte Armfelt me prie de vous annoncer que ce soir le valet de chambre de l'Empereur viendra vous chercher. Soyez prêt. Brulez ce papier. Vernègues“.

I själfva värket infann sig Sinovjeff åter med tillkännagifvande att kejsaren väntade mig.

Vi satte oss med kammartjänaren i släden, och man körde oss till inkörsporten. Sedan man fört mig längs en mängd trappor till Vinterpalatsets högsta våning, lämnade Sinovjeff mig i ett litet rum, fullt af byråer och chiffonierer och bad mig vänta där. Ljus fans ingenstädes; detta mörker injagade mig fruktan. Det stärkte mig i mina misstankar att man skulle bortskicka mig. Hvilken orättvisa, tänkte jag! Därvid föll mig i tankarna markis Posa och hans samtal med Philip; äfven jag är i samma ställning som markisen, — sade jag för mig själf och beslöt att i denna ödesdigra stund visa samma fasthet som markisen. Intet annat än — sanning!

Slutligen syntes genom en springa i dörren eld i det andra rummet; man tände på ljusen. Dörren öppnades och kejsaren stod framför mig. Jag bugade mig.

Med ett förvånande mildt leende sade kejsaren: „Entrez, je vous prie“.

Jag inträdde, kejsaren tillslöt själf dörren och, fattande min hand, ledde han mig till den vid väggen stående pulpeten och sade:

Jag har önskat göra eder bekantskap för att af Eder begära några upplysningar beträffande vissa saker, som jag ej riktigt väl förstår och som Ni måste känna.

Månne ej kejsaren på grund af mitt familjenamn antager att jag är fransman? — tänkte jag och svarade:

— Eders Majestät! Jag är rysse och talar ledigare mitt modersmål än franska.

Kejsaren likasom gladde sig däråt och sade skrattande: „det fröjdar mig, äfven jag är ju rysse, låtom oss därför tala ryska“.

Efter ett ögonblick fortfor kejsaren:

— Ni har, som jag tror, haft tillfälle att märka det jag varit nöjd med edra arbeten. Edra framställningar hafva icke fördröjts.

Jag bugade mig.

— Jag behöfver några upplysningar. Balaschoff har klagat på Eder, men jag har ej riktigt förstått hvad han lägger Eder till last.

— Till följd af min tjänsteplikt måste jag ofta opponera mig mot ministern, hvilket ej alltid upptages med den välvilja, som mina afsikters renhet skulle fordra. För öfrigt vet jag ej hvaruti ministerns klagomål består.

— Af det papper Ni sändt mig ser jag att Ni gissat därtill. Ni tyckes, emot ministerns önskan, ej hafva velat kontrasignera ett af honom underskrifvet papper?

— Det är sant: ministern befalde mig författa cirkulär till alla civilguvernörer med befallning att de skulle uppgöra förteckningar öfver alla sekterister i deras respektiva län. Jag vågade invända att en dylik åtgärd kunde skrämma sekteristerna, upptända deras fanatism, som det vore farligt att väcka, kunde till och med ingifva dem tanken att deras lära skulle erhålla lagens skydd, i hvilket fall deras antal betydligt skulle ökas. Slutligen antog jag att ett dylikt cirkulär icke borde expedieras utan Hans Majestäts nådigste påbud. Ministern svarade mig med hetta: „jag har ej begärt edert råd, utan fordrat uppfyllandet af min befallning.“

— Cirkulären blefvo färdigskrifna, men jag begagnade mig af en paragraf i ministeriireglemnntet, på grund hvaraf jag hade rätt att vägra krontrasignering.

— Ni gjorde mycket rätt. Balaschoff önskar alt större och större befogenhet för sitt ministerium; han vill bemäktiga sig alt. Detta kan icke behaga mig.

Jag teg.

— Ni behöfver ej frukta; Ni kan tala rent ut. Hvad vi tala blir oss emellan.

— Icke fruktan, Eders Majestät, afhåller mig, men jag vågar ej tala om sådant, som jag ej känner och ej kan bevisa.

— Så uttalade sig äfven Armfelt om Eder och förut också Balaschoff själf, som nu förekommer mig ytterst misstänklig. Känner Ni Speranski?

— Nej, Eders Majestät, jag är obekant med honom.

— Ni måste göra hans bekantskap.

— Detta, Eders majestät, är ej så lätt. Hvilken förevändning skall jag väl hafva för att söka beskantskap med en man, som innehar en så högt uppsatt ställning? Möjligen endast den att begära hans protektion, att bedraga honom och blifva föraktlig i mina egna ögon.

— Hvarför det? Jag har uppdragit detsamma åt Balaschoff och har hans rapport.

— Jag öfverlämnar åt hvar och en att handla och göra räkenskap med sitt samvete huru han bäst gitter; men jag kan ej lämpa mitt efter förhållandena.

— Men om fäderneslandets väl skulle fordra det?

— Jag skulle öppet uppträda emot den, som ville förorsaka det skada; men att under masken af att söka protektion stöta dolken i hjärtat på en annan, därtill är jag ej i stånd.

Kejsaren kyste mig på pannan, sägande:

— Balaschoff tänker ej så. Se här hans rapport; läs upp den högt!

Jag begynte läsa; dess innehåll var följande:

„På nådig befallning anlände Balaschoff för att göra bekantskap med Speranski“. Jag upphörde. Kejsaren frågade:

— Hvarför stannade Ni?

— Jag upprepade „göra bekantskap“. Kejsaren smålog och befalde mig fortsätta.

— Balaschoff skrifver: „efter det han kl. 7 om aftonen ankommit till Speranski, fattades han af förfäran. I förrummet brann dunkelt ett talgljus, uti ett annat stort rum likaledes; härifrån förde man honom till kabinettet,

där tvänne vaxljusstumpar höllo på att brinna ut; i kaminen flämtade en svag eld. Vid sitt inträde i kabinettet kände han huru golftiljorna darrade under fötterna likasom på fjädrar, och i skåpen stodo i stället för böcker flaskor, fylda med något slags vätskor. Speranski satt på en länstol framför ett stort bord, på hvilket lågo några gamla folianter. Han höll på att läsa i en af dem, men tillslöt den genast, då han varseblef Balaschoff. Speranski mottog honom vänligt, frågade huru han fått det infallet att besöka honom och bad honom sätta sig på en midt emot stående länstol, så att bordet åtskilde dem. Till förevändning för sitt besök tog Baloscohff sin önskan att rådgöra om det ej ginge an att åt polisministeriet gifva större utsträckning. Det vore altför mycket inskränkt, befunne sig till och med i ett visst beroende af de öfriga ministerierna, så att en friare värksamhet för allmänt gagn vore svårt. Man talade mycket om Fouchés dåvarande polis, och vid Balaschoffs ytterligare fråga om utsträckningen af ministeriets värkningskrets sade Speranski: „kanske blir det möjligt att framdeles göra något sådant", tilläggande: „Ni känner kejsarens misstänksamma karaktär. Tout ce qu'il fait, il le fait à demi".[1]) Sedermera, då han vidare talade om kejsaren, anmärkte han: „il est trop faible pour régir et trop fort pour être régi". [2])

Balaschoff slutade sin rapport med anhållan att ej mera behöfva resa till Speranski.

Medan jag läste, fixerade mig kejsaren, stödjande sig emot pulpeten, invid hvilken jag stod. Han frågade hvad jag tyckte om det.

Jag teg.

— Tala uppriktigt, sade han.

— Eders Majestät! Jag har ej varit i Speranskis rum och vet icke häller om han befattar sig med svartkonst, som Balaschoff tyckes låta påskina. Men hvad som förundrar mig, är att han, som likväl anses vara en klok man, kunnat besluta sig att tala så öppenhjärtigt vid första sammanträffandet och det ännu med polisministern. För öf-

---

[1]) Alt hvad han gör, gör han endast till hälften.

[2]) Han är altför svag att styra och altför stark att styras.

rigt har samma fras blifvit utsagd om Ludvig den XV: det är en upprepning.

Jag åtnöjde mig med dessa antydningar, emedan jag ej ville skada vare sig Balaschoff eller Speranski; detta så mycket hällre som jag häruti icke såg något annat än en obetydlig hofintrig, som af sig själf skulle sönderfalla. Inom mig var jag likväl indignerad öfver Balaschoff, som icke blygts att framlämna en så simpel, men tillika elak rapport emot sin välgörare; ty det var Speranski, som hade förhjälpt honom till hans nuvarande post såsom polisminister, öfverlämnande åt honom att själf uppsätta ministeriets reglemente, som jag skref och som Speranski utan förändring framstälde till kejsarens stadfästelse.

— Balaschoff och Speranski misstaga sig, sade kejsaren; man kan bedraga mig — jag är människa, — men icke på längden, och för dem finnes en väg till Sibirien.

Det tycktes, som om han sagt detta i hettan, ty han tillade småleende:

— Vi skola tillsammans genomgå dessa papper. Jag tror värkligen ingen.

Skrämd af detta yttrande, teg jag.

— Det skadar emellertid ej att närmare följa med Balaschoffs steg; säg åt mig, hvad Ni får veta.

— Eders Majestät! Han är min chef.

— Jag tager ansvaret på mig.

— Eders Majestät! Blif ej vred, om eder undersåte vågar bedja Eder att ej tvinga honom att förakta sig själf. Det finnes ej någon hemlighet, som ej skulle blifva uppenbar. Om något ondt förehafvande döljes i Balaschoffs eller Speranskis hjärta, så skall det ej stå emot sanningen.

Kejsaren tog ett steg tillbaka, nalkades mig åter, tryckte min hand och sade: „bra, men Armfelt misstog sig; — Ni är icke på eder plats".

— Nöden, familjeomständigheter välja icke plats, rätta sig efter tillfället, men på hvarje plats kan man handla hederligt.

— Edra regler, eder uppriktighet behaga mig och under nuvarande förhållanden äro de mig oundgängliga; se till att Ni ej förändrar Eder; vi skola ofta se hvarandra.

Efter några ögonblicks tystnad gick jag fram till kej-

saren och sade: Det skall göra mig ondt att nödgas för ministern fördölja den viktiga stund jag stått inför min monark. Jag vågar anhålla om Eders Kejserliga Majestäts tillåtelse att yppa det.

— Ni bör bättre än jag känna Balaschoff, men Ni skulle kompromettera mig; jag skall själf i sinom tid säga det åt honom.

— Eders Majestäts vilja skall ske.

Jag bugade mig; kejsaren gjorde leende ett afskedstecken med handen, sägande: „vi träffas snart“.

Precis kl. 12 om natten återvände jag hem, förvirrad af alt hvad jag hört. Var det icke allvarsammare än jag först hade antagit? Huru skulle den knuten lösas? Huru skulle jag stå emot denna härfva af intriger utan att insnärjas i dem? Men, tänkte jag, må det gå, som ödet bestämt — och lugnade mig.

Dagen därpå kom Armfelt till mig direkt från hofvet; han hade knapt kommit in i rummet, förr än han ropade:

— Hvad har Ni gjort, mon cher?

— Jag, hr grefve?

— Ja, just Ni.

— Var så god och förklara Eder närmare.

— Hans Majestät har för Eder uttryckt sin önskan att Ni skulle formera bekantskap med Speranski och öfvervaka den der andra skälmen Balaschoff och Ni har tvärt afslagit det!!

— Det måste vara något missförstånd, hr grefve. En rysk undersåte kan ej vägra sin kejsare något, men i betraktande af suveränens mildhet och rättvisa är det honom tillåtet att framställa de skäl, hvilka hindra honom att göra hvad hans samvete förbjuder.

— Ni har med ett tag kullstörtat alt, hvad lyckan och edra vänner beredt Eder!

— Mina vänner hade förut bort öfvertyga sig om huruvida jag är i besittning af de egenskaper, som erfordras för att uppfylla åligganden stridande mot mina principer och min religion.

— Ack min vän, med sådana dumheter gör man ej sin lycka, men väl förlorar man den!

— Det återstår ännu att veta om jag ej föredrager denna förlust framför alla dessa lyckans bländvärk, som skulle nedsätta mig i mina egna ögon.

— Alt det där är mycket bra i romaner, men duger ej i det värkliga lifvet, där det onda tager öfverhanden öfver det goda. Är det väl genom dygder, som Speranski och Balaschoff blifvit hvad de äro? Hör lugnt på hvad jag säger! Kejsaren kan ej vilja annat än det goda, och för att uppnå detta måste han veta alt och känna de personer, som omgifva honom. Hvilket annat medel har han väl än att öfvervaka dem?

— Medgifves, men jag finner likväl mera rättvist att gifva akt på dem, förrän man gifver dem en så upphöjd plats, och vidare att välja spionerna hvar som hälst bland hopen, där det finnes tillräckligt af dem, men icke erbjuda dylika existensmedel åt personer, som hafva mod att lefva och dö för en idé.

— Ni är oförbätterlig. Tänk efter: Ni har hustru och barn, och med dessa vackra idéer skall Ni ej gå långt. Se här resultatet: kejsaren skall ej mera kalla Eder till sig, och lyckan vänder Eder ryggen.

— Hr grefve, låtom oss sluta detta samtal, som ej kan vara angenämt för någon af oss båda, så mycket mera som jag värkligen är oförbätterlig.

— Ja, Ni är det och kommer en dag att ångra det, ty suveränerna älska upphöjda tänkesätt, men icke undersåtar med altför upphöjda sådana. Märk väl detta!

— Om jag ej skall vinna min monarks kärlek, skall jag åtminstone, såsom människa, bevara hans högaktning, och det ena uppväger väl det andra.

— Adjö! Jag skall skicka Vernègues till Eder. Kanske skall det lyckas honom att bringa Eder till förstånd och öfvertyga Eder om den olycka Ni åsamkar eder familj.

Af detta samtal kan man förstå, af hvilken art Armfelts delaktighet i denna sak var och huru han misstog sig, då han, såsom det tyckes, rekommenderade mig såsom en person lämplig till den låga tjänsten att spionera på Speranski och Balaschoff. Nu förstod jag äfven fullkom-

ligt kejsarens ord: „Armfelt har misstagit sig“. Slutligen kunde jag af detta samtal inhämta att såväl Armfelt som Balaschoff spelade en eländig roll och, medan de sökte ställa sig in, endast insnärjade sig själfva.

Sent om aftonen infann sig Vernègues. Då han troligen kände att Armfelt misslyckats, gaf han åt alt en annan vändning. Han försäkrade att kejsaren var förtjust öfver min öppenhjärtighet. På min fråga af hvem han hört detta svarade han: „af Armfelt“.

— Det är märkvärdigt, sade jag, att grefven icke meddelat mig detta.

Vernègues: Grefven älskar Eder mycket och har den lifligaste önskan att tjäna Eder, men skämmer litet bort saken genom sin liflighet. Med själ och hjärta fäst vid kejsarens person, önskade han omgifva honom med sådant folk som Ni, och om han ej genast lyckas, så förifrar han sig.

Jag: Jag skall uppriktigt säga Eder, min kära Vernègues, grefven borde visa mindre ifver att tjäna mig, ty hofvets hala tiljor äro ej gjorda för mig.

Vernègues: Se så, förlora ej modet! Följ endast grefvens råd; det är en gammal praktiker, som fullkomligt känner de tiljor, på hvilka han dansar. Och han besitter fullkomligt kejsarens förtroende.

Jag: Jag betviflar det icke, men det behagar mig alldeles ej att spela en tvetydig roll, hvarom jag ej vet hvart den kan leda.

Vernègues: Asperate, ännu några dagar och vi skola veta hvad vi hafva att hålla oss till.

Jag: Tackar ödmjukast! Ni och grefven viljen leka blindbock med mig utan att det är någon som ropar: akta Eder! Och jag befinner mig likvisst nära en afgrund.

Vernègues: Min Gud! Haf då tålamod! Jag skall för Eder yppa en hemlighet: en stor förändring kommer att inträffa. Ryssland skall räddas och vi skola hafva äran att hafva bidragit därtill.

Jag: Ryssland skall räddas, men var är faran?

Vernègues: Vänta på upplösningen. Två af Rysslands fiender skola falla och med dem Napoleon. Året 1812 skall blifva minnesvärdt i Rysslands historie.

Jag: Ni framkastar där en massa med idéer, som för-

virra mig och bland hvilka jag har svårt att orientera mig. För resten har jag på den väg Ni öppnar för mina blickar redan från första steget stält mig utom handlingen, ty grefven har positivt försäkrat mig att kejsaren icke mera skall kalla mig.

Vernègues: Huru! Han har sagt Eder detta!

Han föll i tankar och tillade sedan: icke ett ord åt hvem det vara må angående den hemlighet, som jag anförtrott Eder.

Jag: Ni kan vara säker uppå att den på det omsorgfullaste skall bevaras, ty det vore svårt för mig att åt andra meddela en hemlighet, som jag sjelf icke känner.

Vi åtskildes. Detta samtal lyftade litet på den slöja, som höljde det tillkommande: men hvilka voro dessa två Rysslands fiender? Speranski och Balaschoff? Huru likt är det ej en komplott? Emot hvem? Mot Napoleon, det kan ännu vara. Men Speranski och Balaschoff? Därför är äfven diplomatin inblandad däruti; men diplomatin och intrigen äro ett fält, på hvilket Armfelt utmärkt sig vid åtskilliga europeiska hof. Vernègues och Armfelt hafva således arbetat för Bourbonerna.

Dagen därpå om aftonen hade jag föredragning hos ministern; jag märkte att han hörde på mig utan uppmärksamhet. Jag ville redan aflägsna mig, då han befalde mig att vänta och efter några minuters tystnad sade:

— Jag befinner mig i en besynnerlig ställning; Speranski har ådragit sig kejsarens misstankar. Hans Majestät, som anförtror mig alla sina hemligheter, har befalt mig att med vaksamt öga följa honom. Slutligen uttalade han den önskan att jag skulle formera närmare beskantskap med Speranski, försöka att utforska hans mening rörande kejsaren m. m. Jag har uppfylt hans vilja, varit hos Speranski och muntligen anmält hvad jag sett och hört. Kejsaren var mycket nöjd och befalde mig att utlägga det skriftligen.

Här berättade mig Balaschoff alt det han erfarit under sitt besök hos Speranski, hvilket öfverensstämde med det jag redan viste.

— Nu tyckes det, fortfor ministern, som om kejsaren skulle hysa tvifvelsmål till sanningen af mina ord. Han

är ej mera nöjd med min berättelse, utan fordrar bevis. Jag vet värkligen ej hvad jag skall göra. Jag önskade använda Eder därtill.

— Mig, Eders Excellens? Ni vet huru litet jag passar därtill. Om det är fråga om att gå rakt fram — går jag utan betänkande; men att begagna krokvägar — det är för mig en labyrint, där jag går vilse. Och skall väl Speranski inlåta sig i en sådan öppenhjärtighet med mig, som med Eder? I befinnen Eder hvardera på en post, som tillåter Eder att uppriktigt samtala med hvarandra; jag har endast en gång sett Speranski och det på afstånd.

— Jag skulle kunna gifva Eder ett bref till honom, hvari jag till hans pröfning hemstälde om några svårigheter vid polisministeriet och i mitt namn anhöll om hans råd till deras undanrödjande.

— Hvad skall väl blifva följden häraf? Speranski skall ej inlåta sig i samtal därom med mig, utan skall troligen säga: bra, jag skall själf rådpläga därom med ministern; således blir alt vid det gamla.

— Ni vill icke? Jag skall tala med Bologovski; han är god vän med Magnitzki och denne med Speranski.

— Detta låter höra sig, om blott Bologovski går in därpå.

— Han älskar mig; det är ej något tvifvel; farväl!

Armfelt och Vernègues besökte mig.

— Ni har stigit i Hans Majestäts opinion, men det är en sak, som icke är bra. Hans Majestät har sagt mig, då han talade om Eder: jag kan aldrig få rätt med honom.

Jag: Jag hoppas det icke är annat än skämt å Hans Majestäts sida, ty han behöfver ju endast säga ut huru han vill hafva det, och jag måste lyda.

Vernègues: Ja, men Ni har alltid invändningar till hands.

Jag: Synbarligen emedan man tillåter mig att göra sådana och finner dem grundade på sanningen.

Armfelt: Men, min vän, det är fråga om att göra carrière, och jag försäkrar Eder att Ni kommer att stå kvar, där Ni befinner Eder. Ni har ett exempel: hvad har Karasin vunnit? Han ville äfven vara moralpredikant, det är

visserligen sant, under andra förhållanden; han ville sedan kasta om, men det var för sent. Jag beder Eder säga mig: hvarför tager Ni så ifrigt parti för Speranski och Balaschoff?

— Jag: Herr grefve! Är det att taga någons parti, om man ej tror på de mest enfaldiga och öfverdrifna smädelser. Är det ej bättre att anfalla med öppet visir? Hvad beträffar Balaschoff, så är han min chef; hvad har jag för behof att anklaga en människa, som fördömer sig själf genom det mest platta förtal af andra? Hvad skulle Ni säga, om man förtalade Eder och jag ytterligare skulle blåsa upp de gnistor, som falla på Eder?

Armfelt: Ni vill rädda en person utan att tänka på att Ni kommer att lida därvid. Ni skall rädda ingen, men däremot bryta eder egen bana.

Jag: Jag vill endast en sak: handla i öfverenstämmelse med mina principer. Resultatet angår mig ej, ty det beror ej af mig.

Armfelt till *Vernègues:* Ni ser, här är ingenting att göra!

Vernègues: Herr grefve Han kan ej mera ändra sitt handlingssätt; att ändra detsamma vore att göra sig förlorad i kejsarens ögon.

Armfelt till mig: Jag tror att H. Majestät skall kalla Eder till sig i afton eller i morgon. Balaschoff har förelagt honom ett dokument, som otvifvelaktigt bevisar Speranskis förrädiskhet, och Ni blir tvungen att tiga. Adjö!

Vernègues: Märk väl, min vän! För att göra lycka hos monarker bör man dölja att man är dygdigare än de och till och med för dem blotta en svag sida hos sig själf för att bringa dem till tron att de äro bättre än vi.

Herre Gud, tänkte jag för mig själf, om dessa skälmar hafva rätt!

Dagen därpå kl. 6 på e. m. kallades jag till kejsaren.

— Huru mycket har ej inträffat från den tid vi senast träffades, sade kejsaren! Hvem hade kunnat tro att en ryss med namnet Histrovo kunnat blifva Caulincourt's tjänare? Och Wojeikow sedan! Att lämna från sina händer en karta med arméns marschruta till Wilna!

— Eders Majestät, jag har ej sett denna karta.

— Jag har den, sade kejsaren.

— Månne den blifvit stulen af Wojeikow? svarade jag.

— Nej. Man har skickat den åt Magnitzki, som lämnat den åt Histrovo. Tack vare Balaschoff, han har fått tag i den!

— Eders Majestät! Jag känner ej Wojeikow; men jag är förvånad huru han kunnat besluta sig för något sådant.

— Hvad som är underligt är att icke allenast Wojeikow, utan äfven krigsministern försäkra att på den till Magnitzki skickade kartan icke funnos några med blyertspenna gjorda märken; således har Histrovo själf tecknat dem. Men ändå är Wojeikow skyldig.

— Visserligen. Histrovo hade ju kunnat köpa den af en bokhandlare och göra anteckningar efter behag.

— Ni känner ej krigsministern? Jag vill göra Eder bekant med honom. Han är en hederlig karl och utmärkt general.

Jag bugade mig.

— Se här ännu en nyhet. Kejsaren räckte mig ett uppbrutet bref. Jag läste adressen: „Till Hans Exellens Mikael Mikailovitsch Speranski. St. Petersburg“. På sidan var skrifvet: innehåller 80 tusen rub. b. assig.“

Medan jag betraktade brefkuvertet, såg kejsaren stint på mig.

— Hvad är det som Ni betraktar?

— Detta bref har ej kommit med posten, kronosigillen saknas.

— Balaschoff lämnade mig brefvet; läs igenom det!

Brefvet var från Kiev, skrifvet under marknadstiden; i detsamma tackade polackerna för alla dem beviljade förmåner och bådo Speranski såsom en gärd af deras tacksamhet emottaga bilagda 80 tus. rub. b. assign.

— Hvad säger Ni härtill?

— Att döma af kuvertet vet jag ej om däruti rymmes 80 tus. rub. Men äfven om så vore, har man till Eders Majestät lämnat penningarna?

Kejsaren slog sig för pannan, sägande: „Huru har detta ej fallit mig i sinnet? Brefvet var redan öppnadt“.

— Således äro pengarna hos honom.

— Bra! Jag skall infordra dem; men för Eder är det

lätt att blifva bekant med Speranski; Ni har gjort honom en stor tjänst.

Jag märkte att dessa ord likasom uttryckte en viss harm öfver den misslyckade planen och svarade:

— Jag skulle hälst vilja räkna denna summa, ty jag har aldrig i mina händer haft så mycket pengar.

Kejsaren smålog.

— Jag skall förskaffa Eder detta nöje; om Balaschoff hämtar åt mig pengarna, hvarpå jag likvisst tviflar, — ty han tycker själf om dem.

Jag teg.

Kejsaren tog ett stycke papper, skref något därpå, förseglade det och sade mig: lämna detta i morgon åt Gurjeff! Apropos, köp med detsamma åt mig „Erkehertig Karls fälttåg“! Det är en stor upplaga med kartor. — Farväl!

Jag hade knappast hunnit till dörren, då kejsaren kallade mig tillbaka.

— Jag hade så när glömt att återlämna edra frimurarepapper. I morgon kommer Ni att resa omkring i mina angelägenheter.

Och återlämnande pappren gaf han åt mig ett icke förségladt bref med dessa ord: Visa denna breflapp åt Böber och gör första gången förslag i logen att han måtte väljas till stormästare. Böber och Ni ären ansvariga för alt som skall ske i logen; men se till att mitt namn ej blir nämdt i logerna. Hvad deras protokoll beträffar, eger Ni att framställa dem genom polisministern. Efter att hafva visat biljetten åt Böber skall Ni återlämna den åt mig.

Dagen därpå for jag till finansministern. Man förde mig genast i hans kabinett, och jag öfverlämnade honom kejsarens bref. Gurjeff frågade mig „när jag önskade erhålla pengarna?“

Denna fråga förvirrade mig. Men jag fann mig och svarade: „kejsaren har befalt att jag genast skulle emottaga dem“.

— Det är troligen åt Eder?

— Jag har fått befallning att lämna dem till kejsaren.

Strax tillsades en tjänsteman att fara med mig till

ränteriet, där man omedelbart inhändigade mig fem tusen rub. b. assign. Jag förstod ingenting. Skulle jag skicka dessa pengar med Sinovjeff? Men jag hade ej fått någon befallning därom. Jag beslöt att invänta kallelse.

Plötsligen föll jag på tanken att dessa pengar voro ämnade åt mig och att min hoftjänst kanske därmed skulle betraktas såsom afslutad. Jag erkänner att denna tanke mycket gladde mig; men att utan speciell befallning hos mig kvarhålla pengarna gick ej an. Jag skall vänta: om kejsaren ej skickar efter mig, skall jag sända dem med Sinovjeff.

Kl. 7 om aftonen kallades jag till kejsaren. Vid lilla uppfarten mottog mig Sinovjeff med orden: „Kejsaren har befalt bedja Eder om ursäkt; krigsministern anlände oförmodadt med viktiga papper, hvarför kejsaren beder Eder vänta här". Han förde mig in i ett litet rum, där kejsaren hvarje dag efter promenaden plägade kläda om sig. Hans Majestät har befalt undfägna Eder, sade Sinovjeff, och man framsatte åt mig te, skorpor m. m., till och med Tsarens pipa, som jag grundligen rökte till slut.

Kl. 9 förde Sinovjeff mig första gången till kejsarens stora kabinett.

— Jag kunde ej underlåta, sade kejsaren, att taga emot krigsministern, men jag har för öfrigt såsom värd låtit undfägna Eder.

Jag bugade.

— Vi behöfva ej mera gömma oss. Balaschoff tyckes hafva gissat till alt, ehuru han ingenting säger, men han berömmer mycket Fock. Hvad är det för en person?

— Det är ej någon dålig människa, Eders Majestät; men troligen förledd af kommande fördelar, har han förrådt mig, sin välgörare.

— Detta är ej någon rekommendation, men det bevisar likväl hans skicklighet. Intrigörer äro i en stat lika nyttiga som hederligt folk; ibland till och med nyttigare.

Medan jag öppnade paketerna, tänkte jag: det tyckes ej vara mycket fördelaktigt att vara hederlig och, för att säga sanningen, skrämdes jag litet af detta kejsarens utlåtande. — Till först lämnade jag åt kejsaren „Prins Karls

fälttåg" äfvensom kvitto af bokhandlaren Klostermann öfver utbetalda 200 rub.

— Jag har en fördom att aldrig bära pengar på mig, sade kejsaren; men jag skall låta utbetala dem åt Eder.

För det andra återlämnade jag biljetten till Böber och anmälde att Böber blifvit vald till stormästare och jag till hans adjoint.

— Jag gratulerar, sade kejsaren, leende.

Slutligen framlämnade jag det förseglade pakettet med pengarna.

— Hvad är detta?

— De på Eders Majestäts befallning af finansministern erhållna pengarna.

— Dessa pengar tillkomma ej mig, gif dem åt eder gemål, hon skall nog förstå att använda dem.

Jag frambar min tacksamhet å mina egna, min hustrus och mina barns vägnar.

Tagande mig i handen, sade kejsaren:

— Les petits cadeaux entretiennent l'amitié.

— Om det är så, Eders Majestät, då finnas å min sida alldeles inga medel för upprätthållandet af Eders Majestäts välvilja.

Kejsaren begynte skratta.

— Jag är nöjd med Eder, sade han, och det är tillräckligt; jag beklagar blott att Ni blifvit osams med Balaschoff, det kan skada Eder.

— Eders Majestät! Jag har handlat i öfverensstämmelse med samvetets och hederns fordringar, och till bevis att jag ej söker något annat än att tillgodose dem vågar jag anhålla om tillåtelse att få inlämna min afskedsansökan.

— Sålänge jag lefver, skall det ej ske; men det hade alt varit bättre, om Ni kunnat bibehålla Balaschoffs tillgifvenhet. Men Ni har för öfrigt ingenting att frukta.

— Eders Majestät! Jag har redan länge önskat vända mig till Eders Majestät med denna begäran och vågar ännu en gång upprepa densamma.

Kejsaren rynkade pannan och sade:

— Jag tycker ej om detta; hvad jag engång beslutat ändrar jag icke.

Jag teg. Kejsaren satte sig i länstolen och be-

gynte formera sin penna. Efter några minuters tystnad sade han: „sätt Eder“ visande på platsen invid sig. Jag bugade mig. Han upprepade:

— Sätt Eder här. Jag är litet lomhörd.

Jag satte mig.

— Af grefve Rostoptschins rapport om i Moskva gängse rykten ser jag att man där hatar Speranski; man antager att han genom inrättandet af ministerierna och rikskonseljen velat undergräfva envåldsmakten. Kejsaren stannade, och fortfor därefter: „Grefve Markoff uttalar sig om honom utan att lägga band på sin tunga och förespår en förfärlig olycka, som Napoleon skall tillskynda Ryssland. Äfven här i Petersburg är Speranski föremål för ett allmänt hat, och önskan att upphäfva hans inrättningar röjer sig öfveralt. Således är ministerinstitutionen ett misstag. Det tyckes som om Speranski icke fullkomligt riktigt uppfattat min uppfostrares, La Harpe's mening, hvilken jag älskar och högaktar såsom man blott kan älska och högakta sin välgörare. Jag skall lämna Eder hans plan. Jämför den med Speranskis ministerier och säg eder tanke därom! La Harpe skref på franska; Ni bör därför äfven begagna samma språk.

Medan jag i ett papper invecklade La Harpes skrift, ringde kejsaren och befalde den inträdande kammarlakejen att hämta någonting att äta. Detta skedde och kejsaren drack ett glas chambertin, smakade på hjärpstek, braxen, gelé och trakterade mig. Vi stodo hela tiden; kejsaren var vid godt lynne och skämtade på sin omgifnings bekostnad.

— Ett skönt sällskap, sade han, Kosodavleff bedrager mig, och hans hustru uppbär skatt af alla sökande. Balaschoff har ännu ej lämnat mig de 80 tusen rublarna.. Då jag ansätter honom, påstår han att paketet varit tomt. Alt bara lögner! Grefve T . . . upprepar Armfelts och Vernègues' läxor; den sistnämda lefver med hans fru. Walkonski begär alt beständigt till låns 50 tusen rubel på 50 år utan ränta. Med möda fick jag denna summa nedprutad till 15 tusen utan återbetalningsskyldighet. Se där mina medhjälpare!

— Jag skulle afsätta dem.

— Skola väl de nya blifva bättre? Dessa äro redan mätta, men de nya skola gå samma väg.

Jag återvände hem kl. 2 om natten. Aftonens samtal lade sig tungt på min själ. Således, sade jag till mig själf, skulle då Armfelt värkligen hafva rätt: man kommer ej långt med ärligheten. Om jag hade meddelat Balaschoff mitt första samtal med kejsaren, hvilket denne hade förbjudit, skulle vägen till så kallad upphöjelse, om än samvetslös, stått öppen för mig. Det gjorde mig ondt att tänka det Alexander Pawlowitsch föredrog intrigen framför . . .

Dagen därpå kom Armfelt till mig.

Nå väl, min vän, sade Armfelt, jag förutsade det, men Ni ville ej lyssna vare sig till mig eller Vernègues. Den kanaljen Balaschoff har, just därför att han är en kanalje, åter rest sig och kvarstår orubblig på sin post. Man fruktar honom, och jag börjar tro att Speranski är en hederlig karl, emedan han och Ni tillsammans skolen betala fiolerna.

Jag: Hvad är att göra? Men jag kan försäkra Eder, att jag icke skulle handla annorlunda, äfven om jag måste göra om det.

Armfelt: Eder moder hade bort föda Eder till världen på den tiden, då riddarna af det runda bordet lefde.

Jag: Det är en sarkasm; jag ser mycket väl afgrunden framför mig; må jag falla, men mina principer öfvergifver jag icke.

Armfelt: Alt är ännu ej förloradt. Kejsaren har uppdragit Eder att författa en skrift öfver ministerierna; gå duktigt åt Speranski i densamma, det skall behaga kejsaren.

Jag: Ni gjorde mig den äran att kalla mig en riddare af den gamla stammen, och nu råder Ni mig att begå lågheter, som tillhöra vår tid, blott för att hafva framgång. Lönar det väl mödan, då lifvet och alt som omgifver oss icke är värdt en styfver.

Armfelt: Jag ville gärna förstå den filosofi, som ingifvit Eder dessa principer. Om ni hälst ännu skulle kunna rädda någon, så medgifves riktigheten däraf, men jag säger Eder att det är omöjligt. Ni skall göra Eder olycklig, och för hvem?

Jag: För den goda saken, för sanningen.

Armfelt: Prat! Vet Ni ej att Speranski, han må nu vara skyldig eller ej, skall uppoffras; det är oundvikligt för att samla folket kring rikets öfverhufvud och för att göra kriget nationelt!

Jag: Det är möjligt; men hvarför taga sin tillflykt till föraktliga medel? Antagom att man skulle erbjuda det åt mig — jag skulle gärna uppoffra mig. Att dö för en god sak är en afundsvärd lott.

Armfelt: Men de personer, med hvilka Ni har att göra, stå de väl på samma upphöjda ståndpunkt? Begripa de väl den ridderliga självuppoffringens ädla entusiasm? Hvilka andra medel återstå således för monarkerna än denuntiationen, förtalet, och så vidare. Visa mig den vänskapstjänsten och kasta åt fanders hela eder filosofi och lef såsom vi!

Jag: Med nöje, ty jag är besluten att taga afsked.

Armfelt: Ännu en annan dumhet. Farväl!

Detta samtal uppdagade för mig hemligheten af att Speranski ovilkorligen var bestämd att under förevändning af förräderi göras till offer för det allmänna hatet, hvilket i en gemensam patriotisk känsla borde kring monarken förena alla samhällsklasser för det tillstundande kriget.

Przewaljskis tredje forskningsresa
till
Centralasien och Tibet.

VII.

De dagar, som följde efter det Przewaljski beslutit sig för att återtåga utan att hafva besökt Lhassa, voro ingalunda de gladaste. Till den tryckande känslan att endast ett par tiotal mil från det mål, för hvars ernående man i långa månader utstått hetta och köld, hunger och vaka, nödgas vända om för mänsklig egennyttas skull, sällade sig värklig brist i materielt hänseende. Trossen hade endast högst knapphändigt blifvit remonterad. Af de tjugusex kameler, som Przewaljski numera hade, var hälften nästan oduglig; hästar funnos ej tillräckligt; foder och proviant fattades; af tegelstensteet, som af mongolerna benämnes moto-tsai (träte), ett namn som fullkomligt återgifver saken, fans så litet i förråd, att man var tvungen att flere mål å rad koka på samma blad; dzamban minuterades ut i de minsta portioner. Kroppslig trötthet bidrog i sin mån att öka den allmänna olusten. Dadaj lofvade föra expeditionen en omväg kring Tann-La genom okända förut ej sedda trakter, hvilket förutom annat skulle befria från alla nappatag med de sannolikt uti Tann-La-passen lurande jögraerna. Vid närmare besinnande föredrog dock Przewaljski ett möte med jögraerna framför att nödgas förlora sina kameler, för hvilkas skull det var nödigt att hasta mot norr till bättre betesmarker. Kosan styrdes på Tann-La, och expeditionens medlemmar voro ej litet förvånade, då ej en enda fiende syntes till. Dadaj förklarade detta såsom ett den „gode andens" värk, den andes som bor på Tann-La, där han, innan den heliga laman besegrat honom, var sysselsatt endast med mord och plundring.

Przewaljski och hans följeslagare hade då och då tillfälle att förkorta resans längd och lifva sinnet. Ett sådant

var till exempel jakten på alprapphöns på norra sluttnin gen af Tann-La, hvaråt egnades en hel dag. Megaloper dix thibetanus är en präktigt tecknad fågel, som trifve endast i de mest ödsliga och otillgängliga trakter, aldri lägre än tiotusen fot öfver hafsytan, hälst vid snögränser Denna fågel fruktar hvarken snö eller köld; skyddad a sin tjocka fjädermassa utstår den utan olägenhet 30 och 4 graders köld. Några feta exemplar till samlingarna va lönen för klättrandet på de höga branterna. Uti Tsagan Obåbärgen nedlade Przewaljski genom ett lyckadt skott et vackert björnexemplar af den förut omtalade lagomysäta ren. Jakten på kuku-jamaner lämnade dock den rikast skörden. En af kosackerna hade turen att få skjuta en norra Tibet sällsynt hvitbröstad Argali. — Så förgingo da garna den ena efter den andra; man var redan kommen til slutet af december, och den 1 januari 1880[1]) stod expedi tionen på Murr-Usus strand, på samma ställe, där de med gladare känslor hade stått ungefär två månader dess förinnan.

Det gälde nu ånyo ett val mellan olika vägar, ty hä ifrån leda tre stråtar till Dzun-Zasack, expeditionens nä maste mål. Den mellersta och kortaste erbjuder få fode platser, och längs den hade expeditionen nyss nedtågat ti Tibet; den ostliga är den längsta, men går öfver de bäst betesmarker; denna hade Przewaljski begagnat under si resa 1872—73. Den västliga eller tajdsjinervägen var ick fri från svårigheter, men hade företrädet att ännu ick hafva blifvit undersökt; längs denna sistnämda väg ställd därför kosan.

Sedan Dumburė och Kuku-Schilibärgen passerats i träffade, då expeditionen stod i begrepp att efter öfvergå gen af den ödsliga Marco-Polokedjan nedstiga uti Naidsji Gåll's dal, liksom till afsked en af dessa snöstormar, hvilka Tibet ej är njugt. Denna gång bröt ovädret ut i a dess vilda otamda raseri: de resandes jurta fyldes till häl ten af sand och snö; kölden trängde obarmhertigt igeno de tjocka filtarna; kronometrarna voro så kalla, att tide hotade att stanna i sitt lopp; bränsle fans ej i nära nä

[1]) Vid datumuppgifter begagnas här öfveralt nya stilen.

der; och utanför tälten stodo de stackars djuren på andra dygnet utan foder. Läget var kritiskt. Man bröt upp, men stormen, som ånyo tilltagit i styrka, tvang expeditionen att stanna. Endast den mongoliska och tibetanska hästrasen kunde utstå något dylikt. Äfven vår finska sega häst hade kanske uppsagt kontraktet med en herre, som i tiotal månader utan rast och ro färdades kring öknar och vattenlösa stepper och därvid ej ens undantagsvis bjöd sin tjänare på ett mått hafre, men Przewaljskis häst var icke af det bortskämda slaget: utan att tröttna hade den burit sin herskare från Kurljà till Kuljdsjà, därifrån till Gùtschen och Zajsàn, från sistnämda stad till Tsajdam öfver Hami vidare till Tibet och tillbaka till Najdsjin-Gåll, där Przewaljski nödgades sälja densamma åt mongolerna.

Sedan Gurbu-Najdsji's låga bärgskam passerats och expeditionen för andra gången nedstigit uti Najdsjin-Gåll's floddal till en absolut höjd af endast 12 500 fot, ändrade trakten alldeles utseende. Det blef med ens varmt; luften kändes lättare; man kunde numera andas friare; den känsla af betryck, som under hela resan på högslätten aldrig lämnat de resande, var nu som försvunnen; foder och bränsle fans till öfverflöd. Med provianten ensam var det skralt — den sista dzambarationen utdelades samma morgon Najdsjin-Gåll's floddal beträddes. Ty här kunde man vid hvarje steg påträffa någon mongolfamilj, af hvilken det icke blefve svårt att mot kontant erkänsla erhålla fåroch jakkött, smör, mjölk och annat, den ovärderliga dzamban icke till förglömmande. Stor toalett gjordes, ty på fyra månader hade man, för att icke nämna annat, icke ens kunnat aftaga sina stöflar och ända från bivuaken vid Bumzà hade icke en droppe vatten kunnat komma i beröring med ansikte och händer. Desto ljufvare kändes nu också därför badtimman vid Najdsjin-Gåll. Medan Przewaljski med Eklonn och Kålåmejtsoff jagade de här synnerligt talrikt förekommande bärgfinkarna, hvilade de öfriga, både djur och människor. Ännu förestodo ett par dagars strapatser, innan man hunnit förbi Tolajbärgen, invid hvilkas västra utskott Najdsjin-Gåll under sitt lopp mot norr bildat en graflik gång uti den af kiselblandad lera bestående jordmassan. Uti denna 25—60 famnar breda

korridorlika tranchée, hvars lodräta väggar höja sig 20—
famnar, slingrar Najdsjin-Gåll sitt kristallklara silfverbä
från ena väggen till den andra för att slutligen för en
förlora sig uti södra Tsajdams saltmoras. Floddalen
märker sig för den mängd af källor, dels söta dels sa
som uppspringa på dess botten. Likaså är fågelvärlden
och mångtalig: förutom bärgfinken observerade Przew
ski rapphönan, tibetanska lärkan, Ruticilla, kvickstjärt
Accentor och den skralt flygande Rallus aquaticus. Flo
visade redan några tecken till lif: utom budarganan och
till en höjd af 5—6 fot med skogsrefvan omslingrade ball
moto (Myricaria alopecuroides) påträffades här ånyo för
gången öknens karaktäristiska växt Calligonum mongolicu

Ännu återstodo 180 kilometer längs den i forna ti
från staden Tschertschen förbi Gass-sjön och Gadsjir
Dzun-Zasàck och Sinin gående stora farvägen. Gass-sj
omnäjder, rika på vatten och foder, utgöra en omtykt
stelseort för hulaner och harasuljter. Här bodde före d
ganupproret äfven tajdsjinmongolerna, hvilka numera s
git sig ned vid Gadsjir.

Expeditionens marsch gick raskt framåt på den
stormarna liksom af en plog upprörda ljössleran, här
där mer eller mindre tätt beväxt med harmyik och ta
rix, på fuktigare ställen aflöst af bambu och vass, bla
hvars glesa stånd räfven och vargen tyst och ohörb
smögo fram. I norr utbreda sig, så långt ögat når, sa
morasen, som i forna tider antagligen bildade ett ofantl
inre haf. Dagarna voro varma, men om nätterna uppg
kölden ej sällan till — 20° C. Det var därför med sa
tillfredsställelse expeditionen om aftonen den 12 febru
1880 ånyo efter 4½ månaders frånvara uppslog sina t
vid Dzun-Zasàck's hyirmà. Den stackars Dadaj ensam h
en mindre glad afton, ty mötet med modern slutades m
afklippning af de i långa månader ansade tibetanska l
karna, och återseendet med bruden fulländades med — vig
i vittnens närvara. De 40 lan i silfver (120 kreditbiljett
hvilka Przewaljski utbetalade åt sin trogna vägvisare o
som Dadaj genom sina ovärderliga tjänster ärligt hade f
tjänat, förmådde ej ens de mildra smärtan. Modern h
nade sig, då hon såg sin älskade son ånyo som mong

men om hustrun var lika medgörlig, det kunde Przewaljski icke meddela.

VIII.

Genom återkomsten till Dzun-Zasàck hade den andra perioden af expeditionens resa afslutats. Den som nu följer utmärker sig genom rikhaltigare etnografiska rön, ty Kuku-Noor, Sininområdet och provinsen Ala-Schanj äro tätt befolkade trakter.

Efter två dygns rast bröt Przewaljski upp för att besöka Kuku-Noor, och snart befann sig expeditionen, sedan Ugu-tu lämnats i söder, midt bland Kuku-Noorbärgens artså- och granskogar, utanför afgudatemplet Dulan-Kitt. Mongolernas artså eller den trädlika enrisbusken (Juniperus Pseudo Sabina) uppnår i likhet med den tjann-schanjska granen (Abies Schrenkiana) en höjd af 8—12 famnar. Artså, Centralasiens klassiska träd, påträffas uti Kuku-Noorbärgen aldrig västligare än vid Kurlyik-Noors meridian. Här begynna skogarna tätna; granen uppträder jämte artsån, tils de hvardera ungefär vid Dabasun-Noors meridian ersättas af alpregionens Potentilla, Spiraea, Salix och Caragana, samma buskväxter, som tillhöra ostliga Nann-Schanj. Det ofvansagda hänför sig till södra sluttnigen; den norra erbjuder anblicken af grönskande ängar mellan de gråa gneis- och kalkstensklipporna. Faunans representanter äro: arkaren eller hvitbröstade argali, kuku-jamanen, björnen, vargen, räfven, haren, gräfsvinet och hillern; bland fåglar: sifanska eller tangutiska rapphönan, kolmesen och Urocynchramus Pylzowi, uppkallad efter Przewaljskis kamrat under första resan till Högasien.

Omkring 60 kilometer från Dulan-Kitt vände Przewaljski mot norr för att mellan de täta salix- och caraganabuskarna uppstiga till Kuku-Noorbärgens kam på en höjd af mer än trettontusen fot. Ännu ett par verst framåt och Kuku-Noorsjön låg inför de resandes blickar i fjärran, men icke såsom förra gången ljus och leende, ty nu höll vintern ännu den blåa sjöns böljor fängslade med sitt af dam alldeles gråa istäcke. Medan expeditionen var midt upp i glädjen öfver att ha kommit till varmare luftstreck, medan man njöt af vårsolens värme om dagen, uppstod

med ens mot aftonen en storm, som öfvergick till orkan, alt under det kvicksilfret sjönk till — 33° C. Sådana surpriser förmår endast Asien bereda den resande. Knapt hade man lämnat den ogästvänliga bivuaken vid Buhajn-Gåll, hvars källor af Przewaljski antogos ligga vid Humboldt- och Ritterkedjornas bärgsknut, förrän ett bud från ambanen i Sinin anlände med förslag att välja norra vägen omkring Kuku-Noor, hvilket förslag genast förkastades såsom oantagligt, ty ett af Przewaljskis syften med besöket vid Kuku-Noor var att få södra stranden topografiskt upptagen. Kuku-Noorsjön, som ligger på en absolut höjd af närmare elfvatusen fot, har i omkrets 250 kilometer. Sjöns bredare västra del är också den djupare, under 60 fot; vid stränderna, särdeles de östra, som igenfyllas af sandstormarna, är sjön alldeles grund.

Sommartid i solglans glimmar Kuku-Noors blåa vattenspegel som ett djupt mörkblott jätteöga uti Asiens gula sandhaf.

För sitt läges skull kan Kuku-Noor, trots dess vidsträckta yta, kallas en alpsjö. De omgifvande bärgen löpa mer eller mindre nära stränderna; ett undantag utgöra dock de södra Tätungbärgen i norr. Kuku-Noors och dess omnäjders klimat är ett diametralt motsatt mot den luftkrets, som utmärker de kringliggande bärgen; här fuktighet och värme, åtminstone en tid på året, där ringa nederbörd och hemsk köld vintertid. Faunan och floran kan därför också icke utmärka sig för någon synnerlig omväxling eller rikedom. Utom balga-moto och vildnässlan växer här steppgräset, som är en omtyckt och närande föda för de talrika hulan- och dzerenhjordar, hvilka sommaren i ända uppehålla sig vid sjöns stränder. Vargen, räfven och kjärsan (Canis Ekloni) försumma ej häller att hålla sig framme. Przewaljski observerade endast högst få flyttfåglar; han vill förklara detta genom vinterns stränghet och florans fattigdom, men måhända närmast genom Kuku-Noors läge under Gobiöknens meridian.

På sjunde dagen efter afresan från Buhajn-Gåll, där kölden så plötsligt hade förskräckt våra resande, ankom Przewaljski längs västra och södra Kuku-Noorstranden till en från sydost i sjön inflytande liten flod, Ara-Gåll. Vid

denna tar vägen af till residensstaden uti Kinesiska provinsen Ganj-Su, hvars västra gräns mot Kuku-Noor utgöres af en låg bärgshöjd, sammanbindningskedjan mellan Nann-Schanj i norr och Huan-Häbärgen i söder. Några verst österom bärgets kam, invid stora vägen till Sinin, ligger den kinesiska gränsvaktstationen Schala-Håtå, med bevakning af en officer och femton man af det himmelska rikets segervana trupper. Under denna tappra härstyrkas skydd uppslog Przewaljski sin bivuak. För de läsares räkning, hvilka tilläfventyrs själfva äro krigare, böra vi meddela några korta detaljer om denna truppstyrkas beväpning. Soldaterna buro flintlåsgevär af sju linjers kaliber på en tung otymplig gevärsstock, hvars främre del var lika tjock som den bakre. Kulan var af bly, men af betydligt mindre diameter än pipan, och för hushållnings skull utgjordes kulans inre af en liten sten, som ej så sällan tittade fram ur sitt blyhölje. Laddningen försiggick naturligtvis från mynningen, dit först krut af egen tillvärkning samt därefter kulan utan förladdning infäldes. Skottet afbrändes sålunda att, sedan geväret stälts på sitt vid detsamma fästa stöd i riktning mot målet, eld slogs med elddonet och fnösket antändes. Sålunda meddelas gnistor åt fänglåskrutet, som dock vid regn eller blåst icke kunde begagnas. Så voro de trettio soldater utrustade, som med två gula fanor under officerares befäl fingo order att åtfölja Przewaljski till Ganj-Su's styresman, hvilken själf i högtidlig audiens skulle emottaga den ryska ambanjen.

Från Schala-Håtå till residensstaden Sinin är det endast omkring 70 kilometer. Vägen går öfver de östra Kuku-Noorbärgen, hvilka, så obetydliga de än till en början synas, längre mot öster utveckla sig till en storartad alpnatur i likhet med de norr och söder om farvägen strykande bärgskedjorna, af hvilka den sydliga under namn af Ama-Surgù med sina vida klyftor fyller hela området mellan Huan-Hä- och Sinin-Häfloderna. I den senares dalgång är staden Sinin belägen vid högra stranden af floden af samma namn. Intåget i staden försiggick, oaktadt mörkret redan hade brutit in, under stort folktillopp, ty hög och låg ville gärna se en skymt af „jan-gujzerna“, djäflarna från andra sidan hafvet. En tät larmande hop åtföljde

därför tåget ända till portarna af det hus, där expeditionens deputation skulle logera, samma rum, där åtta månader tidigare ungerska resanden grefve Seczeny haft sin bostad.

Följande dag egde audiensen rum uti stadshuset, dit Przewaljski begaf sig till häst, åtföljd af Roborowski, tolken Abdul-Jusùpoff och några kosacker, hvilka förblefvo på den yttre gården, då Przewaljski trädde inför ambanjen. Mottagandet var artigt, men kallt. Efter öflig hälsning frågade ambanjen hvart Przewaljski ärnade begifva sig, och vid svaret: „till Gula flodens källor", afbröt honom ämbetsmannen häftigt: „jag släpper Er icke dit". Med ett leende på läpparna befalde Przewaljski tolken förklara att han i alla händelser skulle resa dit han beslutit att resa, äfven om vägvisare icke skulle gifvas honom. Så slöts det högtidliga emottagandet. Följande dag, då Abdul-Jusùpoff besökte ambanjen för att å Przewaljskis vägnar lämna honom några skänker, gjorde hans kinesiska excellens i största hemlighet några frågor, hvilka kasta ett intressant ljus öfver kinesernas begrepp om expeditionen själf och afsikten med dess resa samt orsaken till förbudet att besöka „religionens land". Vi citera nu icke alla de vidunderliga föreställningar kineserna syntes hysa om Przewaljski själf, såsom att han skulle kunna se fyrtio famnar under jorden och där upptäcka förborgade skatter, utan nämna endast orsaken till förbudet att beträda Tibets jord. Historien påminner mycket om Kartagos grundläggning, den lyder: Uti längesedan hänsvunna tider var det en gång en jangujza (europé), som ville besöka Tibet, men honom vägrades inträde. Då anhöll han att få köpa så mycket jord som kunde inrymmas inom en oxhud, och härtill samtyckte man och uppgjorde kontrakt. Nu sönderskar jan-gujza huden i hårfina remmar, med hvilka han omgaf ett ansenligt jordområde, som kontraktsenligt tillföll honom. Sedan dess har Dalaj-Lama nekat tillträde åt de listiga européerna.

De fyra dagar, under hvilka Przewaljski för proviantering och uppköp af mulåsnor ännu uppehöll sig i Sinin, voro sannskyldiga passionsdagar för de resande, ty dagen i ända trängde sig massor af närgångna kineser, dunganer,

kirgiser och andra omkring de resande. På fjärde dagens morgon voro alla affärer undangjorda, 14 mulåsnor till ett pris af 120 rubel hvarje uppköpta och lastade. Przewaljski lämnade glad den ogästvänliga staden, styrande kosan åt väster till bivuaken vid Schala-Håtå. Väl var han betänkt att göra ett litet tittin uti afgudatemplet Gum-Bum söderom Sinin, buddaismens store reformator Dzon-Kabas födelseort, men vid närmare betänkande ansåg han dock att tvåtusen lamers dagliga offerhandlingar skulle mera behaga den store profeten än några européers skeptiska nyfikenhet och passerade därför „värdshus förbi“ längs den bördiga Sinindalen. Där hade våren redan gjort sitt inträde och jagat dalens till tusental uppgående jordbrukande befolkning ut på sina åkerfält. Där kunde man vid hvarje steg redan se och känna att man befann sig inom det Egentliga Kinas tätt befolkade länder.

Innan vi begifva oss på vidare ströftåg, måste vi göra en om ock ytlig bekantskap med dessa trakters, särskildt Sinindalens brokiga befolkning, som består af kineser, dunganer, tanguter, dalldyi, mongoler och kirgiser.

Kineserna äro de talrikaste och företrädesvis jordbrukare; handeln i städerna är också till största delen i deras händer.

Dunganerna, i Kina kända under benämningen *håj-håj*, skilja sig från hufvudfolket genom sin religion — de äro alla muhamedaner — och sitt hat till kineserna. Gudstjänsten förrättas på arabiska. De äro företagsammare än kinesen och därför lyckliga handelsmän. Dunganerna härstamma troligen från den tjurkska folkfamiljen; deras legender berätta att folket hitkommit för 400 år sedan under anförande af imamen Rabbane. Språket är kinesiskan och typen kinesisk.

Inflyttade i en senare tid äro kirgiserna i Sinin och vid Kuku-Noor, hvilka ända till våra dagar bibehållit såväl sin ansiktstyp som sin muhamedanska religion, medan språket blifvit mongoliskan.

Tanguterna eller *si-fanerna* utgöra en stor procent af befolkningen i Ganj-Su och delas uti gula (bej-fanj) och svarta (hej-fanj) tanguter. Af de förra är en del, de närmast Sinin boende, jordbrukare; de bo jämte kineserna uti kinesiska fånzor eller lerhus, en annan del — i Tätung-

dalens bärgsklyftor — bo i trästugor och sysselsätta sig med boskapsskötsel. De svarta tanguterna bo vid Huan-Hä's öfra lopp och äro delvis jordbrukare, delvis nomader. På högra stranden af Gula flodens mellersta lopp bor en tanguterstam, *salyirerna*, hvilka äro muhamedaner och ännu mindre än sina svarta stamförvandter vilja godkänna Kinas öfverherrskap, ty under dunganupproret höllo de öppet på upprorsmännens sida.

Men den måhända intressantaste af alla Kinas nationaliteter är det lilla i Sinins näjder bofasta *dalldyi*-folket, hvarom legenden vet förtälja följande: för långa tider sedan, medan Tschingis-Han ännu hade sitt residens i Ordoss, brukade denne ofta på sin ypperliga häst, som på ett dygn förde honom till Kuku-Noor, jaga bland dess bärg. En gång hade hanen som eskort medtagit en jätte och några ryttare-krigare; på återfärden från jakten gick skaran vilse och bosatte sig i närheten af Sinin. Af dessa, påstå nu ordossborna, härstamma „tsagan“ eller de hvita mongolerna, hvilka såväl till ansiktstyp som klädsel, språk, seder och bruk skilja sig betydligt från alla andra omkringliggande stammar; religionen endast är densamma — buddaismen. Bland dalldyikvinnorna finnas ej sällan framstående skönheter, icke enligt kinesiskt eller mongoliskt, utan europeiskt begrepp. Deras drag tyda mera på arisk än mongolisk härkomst. Kostymen hos kvinnorna, särdeles hårklädseln, erbjuder så mycket originelt, att man måste ha sett den för att kunna rätt uppskatta dalldyifruntimrens konst. Mannens klädsel är kinesens.

Ännu återstår att omnämna de sininska mongolerna, hvilka hitflyttat antagligen från Kuku-Noor.

Men innan vi uppbryta från lägerstället vid Schala-Håtå på en tre månaders studieresa med Gula flodens källor till mål, vilja vi kasta en orienterande blick öfver trakten söder om Kuku-Noor ända till Huan-Hä's svängning åt norr efter genombrytningen af Dzun-Mo-Lunnjbärgen.

Den mäktiga, redan i de älsta tider vidtberyktade Gula floden, hvars källor fordom troddes kunna identifieras med Tarims, har i sekel utgjort föremålet för resandes och forskares undersökningar. Att Tarim ej kan ut-

göra Huan-Hä's öfre lopp bevisas evidentast däraf, att, medan Tarims bassin befinner sig på en medelhöjd af 2 500 fot öfver hafvet, Dsjarin-Noors botten (Huan-Hä's källsjö) har en absolut höjd af omkring tolftusen fot, och källsjöns tillflöden komma från ännu större höjder på själfva den tibetanska högslätten. Härifrån stiger det nyfödda jättebarnet öfver det nordostliga Tibets alper ned till stepplatåerna åt öster, nyckfullt hoppande än åt höger än åt vänster. Liksom förlägen att visa sin ystra glädje åt den dystra människostam, som lägrar vid dess stränder, gömmer den sig under nästan hela sitt öfra lopp uti den af ljösslera och grof kisel bestående lagerjorden, bildad genom aflagringar af de fordom i dessa trakter så talrika mellan alpryggarna liggande sjöarna, hvilka numera uttorkat och lämnat plats för vidsträckta ljöss- och sandplatåer. Uti denna jordmån har Huan-Hä under sitt sekellånga outtröttliga arbete utborrat djupa hålvägar, hvilka knapt synas, innan man står vid deras rand och blickar ned på det fräsande vattnet därunder. Hålvägens nakna, nästan lodräta väggar ha stundom en höjd af 1 500—2 000 fot och bilda genom de ständiga jordrasen de mest fantastiska former. Någon gång äro väggarna mindre branta och beväxta med täta snår af acacia, berberis, törne, lejontand, rönn och annat, hvilka växter anträffas äfven i de i hufvudflodens hålväg utmynnande mindre floddalarna. I de närmare de angränsande bärgen belägna trakterna ersättas löfträden af granar och den trädlika enen.

Balekun-Gomi, den punkt, där Huan-Hä på en absolut höjd af 8 600 fot, efter att på en sträcka af 40 mil hafva flutit i nordlig riktning, svänger af åt öster, utgör tillika sydliga gränsen för den bofasta befolkningen vid Gula floden, hvars bredd här är kanske ända till 100 famnar under flodtiden. Floddalen räknar tre kilometer i bredd. Högra stranden nedstupar lodrätt från högslätten i öster; den vänstra karaktäriseras genom den ojämna af klyftor uppfylda ljössluttningen med sina snår af berberis, tamarix, budargana och harmyik samt närmast flodstranden enstaka grupper af popplar (Populus Przewalskii, n. sp.) med de från grenarna nedhängande kvastarna af Viscum album.

Ända från Dsjuparbärgen i söder och deras västra fortsättning Sianjsi-bejkedjan utbreder sig norrut på Gula flodens båda stränder en tiotusen fot hög stepplatå, hvars lerhaltiga, om sommaren gräsbeväxta slätter längre bort öfvergå uti vida, ändlösa sandhaf. Den mer än tusen fot djupa flodkorridoren har till en början en mindre bredd, men vidgas norrut ända till 6—8 kilometer för att åter hopträngas vid Balekun-Gomi. Högra stranden är hela vägen brant och otillgänglig, den västra nyckfullt ojämn liksom ock själfva vattenmassan där nere, hvilken i svindlande fart brusar fram närmande sig än den västra än den östra sluttningen. Söderom floden Tschurmyin är Huan-Hä ännu vildare och obändigare, dess stränder äro nästan helt och hållet otillgängliga för människofot, ej ens infödingen haratanguten har här kunnat uppslå sina tält, för hvilka han dock väljer företrädesvis sluttande mark.

De vid Huan-Häfloden och söderut boende hara-tanguterna delas uti olika stammar: tschawri — vid Balekun, lunj-tschju — i söder vid floden Tschurmyin och wanschutapschu i Dsjàharbärgen, hvilka stammar dock alla, hvad ansiktstyp, klädsel och religion beträffar, äro hvarandra nästan fullkomligt lika. Från öfriga nationaliteter skilja de sig betydligt. Hara-tanguten har bredt ansikte, utstående öron, sneda ögon — mongolens alla kännetecken; hårväxten är dålig, hvarför de ock raka sitt hufvud; kvinnorna, som alla utan undantag äro mörklätta och mörkögda, sätta däremot stort värde på sitt svarta hår, hvilket kammas och prydes på alt upptänkligt sätt. På den i stället för skjorta begagnade korta dalèmba-rocken bär såväl man som kvinna fårskinnspäls och ofvanom denna en halått af kläde eller dalemba. Sabeln vid sidan, piken och flintlåsgeväret fullända den manliga utrustningen. Tangutens bostad, det svarta tältet, liknar tibetanarens med den skilnad, att eldstaden hos den förrá är trekantig. Boskapen, som utgöres af jaker och getter, förser hushållet med kött, mjölk och smör, men teet och dzamban erhåller tanguten af kineserna. Handeln med dessa två för tanguten alldeles oundgängliga lifsförnödenheter är den enda orsak, som tvingar folket i Amdå (så benämna hara-tanguterna själfva det af dem bebodda området) att åtminstone nominelt erkänna Ki-

nas öfverherrskap; ty hara-tanguterna äro i öfrigt ett själfständigt folk. Deras binäring är plundring — årångyinerna äro också därför allmänt fruktade i hela Mongoliet. Men inför européns högre kultur och hans ljusare herskareblick fälla äfven Asiens stolta vildar sina lansar. En dag kom helt oväntadt en beriden tangut till de resandes lägerplats vid Tschurmyin och anmälde att expeditionen skulle mördas, men till handling kom hotelsen aldrig; ej ens försök gjordes. — Polyandrin är utbredd äfven bland hara-tanguterna; hustrun är den enda arbetsstyrkan i huset. Religionen är Buddas, och den politiska styrelseformen republikansk, ty vid tilltal begagnar hara-tanguten alltid, om icke just citoyen, åtminstone kamrat. Jämsides med en sträng fromhet i uppfyllande af lärans föreskrifter förefinnes hos hara-tanguten en ytterlig grad af vidskepelse, som underblåses af de talrika schamanerna eller spåmännen.

Men vi återvända nu till Schala-Håtå. Här finna vi Przewaljski efter återkomsten från Sinin upptagen af omsorger om sin karavans utrustning. Med saknad måste han skiljas från sina präktiga ovärderliga kameler, hvilka lastade med en del af samlingarna under kosacken Garmajeffs uppsikt sändes till Ala-Schanj, där expeditionen själf efter några månader hoppades inträffa. Man hade nu att första gången pröfva mulåsnor såsom lastdjur, och Przewaljski kom till den erfarenhet, att mulåsnan ingenstädes i Högasien kan anses vara att föredraga framför öknens skepp kamelen och bestämdt aldrig skulle komma till användning, om ej tvänne omständigheter förefunnos, hvilka kamelen ej kan öfvervinna: fuktighet och det uti vissa trakter växande, af mongolerna under benämningen *hårå-ubusu* (giftiga gräset) kända giftiga grässlaget, möjligen Stipa inebrians, som ymnigt förekommer uti Ala-Schanj. Kamelen kan icke undvika denna ohjälpligt dödande ört.

Den 28 mars uttågade expeditionen från tvåveckorsbivuaken vid Schala-Håtå och snart, efter tvänne dygns lätt vandring öfver Kuku-Noorbärgens södra utskottskedja, voro de sextio versten tillryggalagda. Przewaljski stod ånyo efter sju års bortavara vid denna hemlighetsfulla gula flod, på hvars buskrika strand, vid en absolut höjd af 8600

fot, han lät uppslå sitt tält, som numera fick ersätta jurtan. Om också Huan-Hädalen på detta ställe och vid denna årstid (början af april) icke ännu kan bjuda på sommarens fägring och värme, så var kontrasten mellan Tibets högslätt och Bulekun-Gomi dock altför skarp för att man icke skulle glädja sig, så mycket mer som expeditionen hoppades att göra rika skördar för de zoologiska och botaniska samlingarna. Men denna förhoppning blef alldeles sviken. Utom den förut nämda Populus Przewalskii och ett halft tiotal buskarter är floran ytterst fattig; endast här och där tittar en blåklint fram mellan strandsäfvens glesa stänglar. Faunan representeras af blåkråkan, kolmesen, kvickstjärten, Picus mandarinus och undantagsvis fasanen (Phasianus Strauchi). Fiskfaunan är däremot ganska rik och omväxlande. Af släktet Schizopygopsis är den under Przewaljskis namn upptagna arten talrikast förekommande. Squalius chuanchicus är den enda art, som förefinnes vid Huan-Hä's såväl öfre som mellersta lopp.

Den 11 april på aftonen, sedan Przewaljski med största svårighet lyckats tilltvinga sig en vägvisare uti idioten Laotsans person, uppbröt expeditionen åter. Huru fiendtligt och misstänksamt befolkningen förhöll sig gentemot densamma kunde man se på de klart brinnande glädje- och varningssignaler, som Bulekun-Gomiboarna samma afton upptände på de närmaste flodhöjderna. Nu följde ungefär femtio kilometer framåt en angenäm marsch uti Huan-Hä's vänstra floddal bland härliga poppellunder, där fasaner och småfåglar hade sitt tillhåll, medan vid de vassrika strandbäddarna den svarthalsade tranan redan var i full värksamhet att ordna sitt nya hushåll.

Men floddalen blef alt smalare, och snart afstängde en sandrygg tvärt stigen. Man måste söka sig upp ur hålvägen, och uppkommen på högslätten, hade man ånyo den vida vattenlösa öknen omkring sig. Våren hade emellertid redan gjort sin första påhälsning genom ett häftigt åskregn i medlet af april, och sandhafvet begynte så småningom att skifta i grönt, men ännu inträffade rätt betydlig köld; natten mellan den 15 och 16 april t. ex. föll termometern till — 18° C.

Mot andra dagens afton tågade expeditionen uppför

bärget Sian-si-bejs med ypperligt gräs beväxta norra sluttning. På bärgets högsta punkt utbredde sig för de resandes blickar hela nordöstra Tibets alpland med de i väster skinande hvita topparna af Ugu-Tu. Sian-si-bejs fauna liknar något den i östra Nann-Schanj, men är på långt när icke så rik som djurvärlden uti floddalen Baga-Gårgi, ett af öfre Huan-Hä's förnämsta tillflöden. Floden, som tar sin början på Ugu-Tu, flyter i likhet med Huan-Hä uti en på sina ställen ända till tusen fot djup och knapt en kilometer bred floddal, hvars lodräta sidor äro genomskurna af talrika hålvägar. Bland busksnåren, som klänga sig upp ända till bråddjupets kant, ha blåkråkan, trasten, Ruticilla, kolmesen, Accentor, Leptopoecile elegans, rapphönan och den örontofsade fasanen sitt tillhåll bland sibiriska acacian, berberis och spiraea. Högre upp på de nakna klipporna sitter kondoren lurande på rof och ej sällan delande nattläger med kuku-jamanen. Uti granskogarna på de norra sluttningarna och bland enträden på de södra uppehåller sig en mängd maraler, björnar och vildsvin.

Ett bland de intressantaste djur vid Huan-Hä's öfre lopp är den nämda örontofsade fasanen (Crossoptilon auritum). Denna vackra blågråa med en lång, stålblå, i grönt skiftande stjärt och med långa hvita öronpennor försedda fågel är af en vanlig tupps storlek; den uppehåller sig uti täta barr- eller löfträdsdungar och har blifvit påträffad äfven uti Ala-Schanj- och Nann-Schanjbärgen. Den är ytterst svår att skjuta, ty jägaren måste förberedelsevis uppsöka dess omtyckta lägerplatser och därefter invänta fågeln, som om morgnarna med ett gält: kà, kà, tä-gä-dyi, tä-gä-dyi väcker sin maka till dagens arbete. Just i detta ögonblick bör jägaren passa på. I skogen är det lif och rörelse; från hvarje gren höres ton och sång: snart ser man det första paret fasaner prydligt uttåga från sitt hem under natten, i morgonsolens strålar liksom sträckande på sig och ruskande sömnen ur kroppen. Då gäller det för skytten att ha säkert öga, ty målet är icke stort, och fasanens fjäderpäls tar ingen skada utaf blyet. Att jakten på dessa stolta präktiga fåglar fordrar möda och skicklighet kunna vi sluta däraf, att expeditionen under de tre veckors tid den uppehöll sig vid Baga-Gårgi lyckades skjuta endast

tjugusex exemplar af denna fågel. En dylik jakt, som rum i slutet af april 1880, beskrifver Przewaljski utför men man måste själf vara jägare för att kunna upp: och ännu därtill på ett främmande tungomål återg denna tjusande nattafla ur Högasiens vårlif.

En tio kilometer från Baga-Gårgi ligger det klippbärget Dsjahan-fidza, vid hvars norra fot ett afg tempel finnes inklämdt mellan klippblocken. Stället ä ligt, en gyigen från Gum-Bum bor här, och alt ville är fridlyst liksom ock den här i otrolig mängd väx rhabarbern (Rheum palmatum, var.), hvars rot någon kan väga ända till 30 skålpund. Plantan, som fordrar ken fuktighet den tid om året, då den växer, samt luft då under vinterkölden safterna stelnat, synes här vas väl. Tanguten vet ej ännu, hvilka skatter hans h bärg eger, och kinesen åter, som med begärlighet sl rikta sig med den dyra växten, har ännu ej vågat tr hit ned.

Efter tre dagars marsch, hvarunder ett kort upp gjordes vid floden Umu, som från höger infaller i B Gårgi, ankom expeditionen till Tschurmyinfloden, lik Hua-Hä's öfriga tillflöden gömd uti en dal ännu djupar de andra. Då Przewaljski stannade och blickade ned i såsom han trodde, hemska floddalen, öppnade sig för häpna blickar en sällsam tafla; här uppe: storm och och torka med några torra grässtrån; där nere: full vår grönska, fågelsång och sorlande vatten. Halftannat tus fot i höjden gjorde således större skilnad hvad växt- djurvärld vidkom än tusental verst i horinsontal riktn

På floddalens botten voro träd och buskar öfv utspruckna, och Przewaljski hade här till slutet af hopsamlat, jämte föregående skördar, 75 arter växter, hvilkas blommor den gula färgen syntes vara den för skande. Bland ännu icke nämda växtarter anmärka vi jande: Peganum, balga-moto (Myricaria germanica). L tis uppsöker kiselställen, medan Glaux maritima hälst v vid källsprång. I skogarna uppspira lejontand, ranun och dsjuma (Potentilla anserina) samt Viola och den b gula Primula flava. Med undantag af de väldiga poppl på dalens botten och granarna vid dess sidor är hela de

rika flora småväxt och blek; en hemlig sjukdom liksom tär på dess lifsrot. Kanske det är kölden, som någon gång helt oväntadt gör sin påhälsning efter en sommarvarm dag, kanske också icke, ty man må ej tro att den liksom hos oss lämnar efter sig brända ax och svedda örter. När Asiens sol stiger upp i öster, ge dess strålar ånyo lif och saft åt de isfrusna blomkalkarna, hvilka, om man en timme förut plockat dem, skulle brutits sönder som den skäraste isnål. Sådant är Asien: kontrast, skärande kontrast, hvart man än ser.

Från den skuggrika lägerplatsen vid Tschurmyin, dit bud från Sinin hade anländt att expeditionens post ankommit, begaf sig Przewaljski till utloppet af samma flod uti Huan-Hä. Här är naturen åter en annan: på den rena lerjorden, endast sparsamt beväxt med budargana, harmyik, malört och Reaumuria songarica, finnes ej ett träd till skydd för solens strålar. Några dygn hade Przewaljski redan stått här i afvaktan på någon möjlighet att öfvergå Gulafloden, hvars högra strand han antog skulle komma att erbjuda mera af intresse för vetenskapen än den vänstra, men då alla utsikter att komma öfver den 60 famnar breda floden sveko samt en utflykt åt bärgen i väster ej häller syntes lofva något, beslöt Przewaljski att återvända till Balekun-Gomi för att därifrån besöka oasen Guj-Duj, sjön Kuku-Noor och östra Nann-Schanj.

IX.

Den 23 maj sade Przewaljski farväl åt Tschurmyindalen, det högsta ställe vid Huan-Hä, dit han lyckats framtränga, och styrde kosan mot norr.

Emellertid hade regnperioden begynt. Från medlet af maj föll regn alla dagar, medan samtidigt alltid en svag vind från sydväst lät förmärka sig. Sålunda fortsätter det ända till början af september, då nederbörden i dalarna vanligtvis upphör, ehuru ännu ofta starka regn falla i bärgen. Men ett regn i dessa trakter har ej samma betydelse som hos oss, ty sedan solen en stund fått värka, är alt å nyo upptorkadt. Nederbörden om hösten är en af orsakerna till den låga temperatur, som herskar i hela det tibetan-

ska höglandet; samma ymniga regnmängd är en af de medvärkande faktorerna till det strida lopp, som de flesta af de ofvanuppräknade floderna redan i början ega.

Efter ankomsten till Balekun-Gomi afsändes tolken Abdul-Jusupoff till Sinin efter posten, medan Przewaljski med de öfriga begaf sig åt öster för att efter öfvergången af Huan-Hä besöka den i söder om floddalen i solens strålar glänsande iskrönta bärgsgruppen Dsjahar. Sedan de passerat oaserne Ha-Gomi och Doro-Gomi, af hvilka den senare har ypperliga, väl upparbetade och genom vattenledningar bevattnade, med hvete, korn, lin, ärter, bönor, hafre och hampa besådda plantager, framkommo de resande till själfva Huan-Hä, där floden skulle öfverskridas.

Säkerligen hade passagen icke aflupit så lyckligt, om icke guvernören i Sinin gifvit befallning att på alt möjligt sätt bistå expeditionen. Hundra man hade beordrats att hjälpa till vid flodöfvergången eller hällre vid upp- och nedstigandet i floddalen, hvilken här är synnerligt djup och svårtillgänglig. Öfvergången af floden, som i bredd mäter 60 famnar, gjordes på stora färjor; annars begagnar infödingen egendomliga farkoster bestående af med luft fylda fårskinn, sammanbundna med tunna vidjor, på hvilket underlag bamburör fästas såsom golf.

Här på högra stranden af Huan-Hä, sextiofem kilometer nedom Balekun-Gomi, ligger oasen Guj-Duj, som egentligen bildas af tvänne uti Gula floden infallande mindre floder, längs hvilkas nedersta lopp ett par hundrade kinesiska fanza äro belägna. Jordmånen här är mycket fruktbar, och såsom öfveralt i Kina är landet ytterst tätt befolkadt. Stadens hufvudnäring är handel; uti omnäjden idkas jordbruk. Främlingen öfverraskas obehagligt af den mängd med hudsjukdomar behäftade han här möter; kopporna grassera här icke mindre än bland kara-kurtschinerna vid Loob-Noor, oaktadt naturen alldeles icke liknar den vid Tarims utflöde: där ligga dimmor, tunga ständiga dimmor öfver de dyiga träsken; här åter ses sköna bördiga arbus- och melonfält mellan de lummiga aprikos- och päronlunderna. Det hopp Przewaljski hade närt att få hvila något, innan exkursionerna till bärgen skulle vidtaga, gick

om intet genom den kinesiska befolkningens besvärliga närgångenhet. Abdul-Jusupoff, som samma afton anlände från Sinin med posten, viste berätta att guvernören skummat af raseri, då han fått veta att expeditionen förbi Sinin ämnat sig till Ala-Schanj; han hotade till och med att med våld stänga vägen. Redan följande dag, sedan man litet iordningstält sin toalett efter den besvärliga flodöfvergången, begåfvo sig expeditionens medlemmar ut på ströftåg kring de i söder belägna bärgen, hvilkas nedra del är känd under den lokala benämningen Mudsjik, medan den öfre af röd syenit granit bildade toppen bär namnet Dsjahar. Bärgets norra sida på en höjd af 1 000—1 500 fot är beväxt med gles skog, som i likhet med öfriga växter trifves endast uti klyftor och bärgsdalar — söderns sol torde omväxlande med de kalla vindarna tvinga träd och örter att gömma sig. Endast vid källsprång våga sig berberis, Caragana, Rosa Przewalskiana, spiræan och den härligt doftande Daphne tangutica fram, medan däremot Saxifraga, Geranium Pylzowi, Fritillaria Przewalskii och ormbunkarna föredraga bärgen och klipputsprången. Rhabarbern förekommer här ymnigt. Uti alpbuskregionen påträffa vi bland andra Rhododendron Przewalskii, Valeriana, Veronica samt den vackra, men obehagligt luktande Hymenolaena n. sp. Ju högre uppåt i bärgen desto dvärgaktigare blir floran: 1 och 2 tum i höjd; här kan man någon gång få se den låga, vid marken krypande rhabarbern (Rheum spiciforme), hvilken äfven påträffats på Himalaja och i södra Sibirien. Vid femtontusen fots absolut höjd upphör all vegetation. Hvad faunan beträffar erbjuder densamma stor likhet med östra Nann-Schanj. Sålunda påträffas här björnen, maralen, kuku-jamanen, räfven, fasanen, trasten, den rödhalsade näktergalen (Calliope Tschebaiewi), uppkallad efter en af expeditionens kosacker, och den vackra, blåtecknade, första gången af européer på Himalaja sedda Grandela coelicolor, som är ytterst svår att jaga. Vid alpregionens öfversta gräns bland de ödsligaste klippor kan man få höra Accentor nipalensis' melodiska sång. Ej långt från snögränsen finnas de yppersta betesplatser, där denna tid på året (senare hälften af juni) hara-tanguterstammen wanschù-tapschu's hjordar beta. Vid

en bestigning af Dsjaharbärget befans snögränsen ligga på 15 500 fots höjd, således lägre än på Tibetplatån. Gletscherna, om dylika finnas, kunna icke vara stora, ty plats finnes ej för dem.

Den tanken, som på Dsjahar först uppstod hos Przewaljski, att härifrån göra ett försök att tränga fram till Gula flodens källor lämnades snart, ty expeditionens krafter voro altför medtagna. Därför begaf sig Przewaljski ej åt söder, utan åt nordväst till Kuku-Noor, dit han ock snart efter en ganska mödosam vandring i regn och rusk lyckligt anlände. En dag i början af juli finna vi karavanen lägrad vid Ara-Gålls sanddyner med Kuku-Noors blåa spegel framför sig.

Här tillbragtes fyra dygn, hvarunder man fiskade, jagade, botaniserade och simmade uti det 20° C. varma vattnet i Kuku-Noor, öfver hvars yta på grundare ställen stundom, trots kölden och vindarna, en mängd mygg begynte visa sig. Vägen norrut går öfver de här af de västliga stormarna bildade sandkullarna, där Stipa orientalis, Allium sp., Dyirisum och Thermopsis samt mindre ofta Calimeris altaica endast utgöra en fortsättning af de på strändernas botten växande algerna. På fuktigare strandställen förekomma utom tvänne arter vildnässla Primula, Pedicularis och vattenranunkeln. På sandslätterna påträffas någon gång granen och poppeln, men här mer såsom en buskart. Vid Kuku-Noor och för öfrigt i hela tanguterlandet förekommer en liten gräsartad växt, af infödingen kallad *dsjùma* (Potentilla anserina), som trifves hälst uti fuktigare dalar; den lämnar små, aflånga ätbara bönor, till smaken liknande nötter, hvilka kokta fullkomligt ersätta färsk potatis. Dsjùma är en omtyckt föda både för tanguterna och de här förekommande Siphneus och örontofsade fasanen.

Vid ankomsten till floden Balema i norr hade Przewaljki slutfört kartläggningen af Kuku-Noors stränder, och nu framstod frågan: hvilken väg skulle man välja för återfärden, den öfver Hami och Tschungariet till Zajsan, eller den längre, men antagligen med transportmedel bättre försedda stora karavanvägen öfver Ala-Schanj och Gobi till Urga? Przewaljski beslöt sig för den senare riktnin-

gen. Men dessförinnan, liksom till afsked, hade han nöjet att ännu en gång få jaga vid sina ungdomsdrömmars blåa sjö. En morgon begaf sig Przewaljski med preparator Kålåmejtsoff ut på jakt efter de vid Balemas mynning i stor myckenhet häckande gässen Anser indicus, hvilka Przewaljski hällre hade kallat bärgsgäss, emedan de hälst trifvas på bärgslätter. Fångsten var ovanligt lycklig, ehuru fågeln är ytterst svår att skjuta.

Georg Fraser.

Examensväsendet.

Examensväsendet har blifvit på sätt och vis en af dagens frågor. Universitetets konsistorium har fortfarande frågan om studentexamen under debatt, och handhafvandet af denna examen har särskildt detta år väckt en ifrig polemik i några tidningar. Vi hafva icke skäl att ingå på dessa detaljer. Vi konstatera blott att majoriteten i universitetets konsistorium uttalat sig för bibehållandet af studentexamensförhöret utan väsentlig förändring; d. v. s. mogenhet för akademiska studier skall utrönas icke blott genom fyra olika skrifprof, vid hvilkas bedömande en rigorös formalism lätt kommer att spela hufvudrollen, utan ännu därtill genom examen i flere de mest heterogena skolämnen.

I stället för att själfva i vissa hufvudämnen pröfva den ungdom, som från skolorna anförtros i professorernas vård, öfverlämna de detta värf åt andra. Dessa lyckliga medlemmar af studentexamensutskottet skola på några veckor bedöma mer än tusen skrifprof och åter på några veckor förhöra två, trehundra skolabiturienter i diverse skolämnen. Därmed blir då ungdomen förklarad mogen för akademiska studier i största allmänhet, d. v. s. för hvilket studium som hälst. Och den akademiska ungdomen åhör eller åhör icke föreläsningar, studerar eller studerar icke sina ämnen, begriper eller begriper icke sina examensböcker, alt i det säkra medvetandet att mogenheten blifvit vederbörligen approberad, kanske tillochmed cumlauderad eller ännu bättre opp. Studentexamensutskottets med-

lemmar få icke i någon akademisk examen syn på mer än högst få af dessa hundratal ynglingar, med hvilkas examinerande de svettats i sommarhettan, lika litet som de någonsin sett dem, förrän de infunno sig vid Alma maters tröskel. Men „mogenheten“, den ha de nödgats på någon timme kontrollera, de ha nödgats på siffran värdera lyceilärarnas efter åtta års vedermödor framprässade vitsord på dimissionsbetygen.

Man har kallat studentexamen den vidunderligaste af alla examina, och sant är att ju äldre och visare eller lärdare en academicus, student eller professor, blir, desto svårare vore studentexamen för honom att taga. Det kan ju tillochmed hända att den, som af professorn i den säkraste af vetenskaper, matematiken, fått ett helt *laudatur* i kandidatexamen, icke är rätt säker vid lösningen af docentens i matematik alla uppgifter för studentexamen. — Men det finnes olämpliga examina också inom universitetet. Det finnes icke blott de oundvikliga ämbetsexamina; det finnes också examina för lärda grader. Och det finnes icke en lärd grad i en fakultet, utan två, och två lärda titlar dessutom, således: filosofiekandidat, filosofiemagister, filosofielicentiat, filosofiedoktor. Lägga vi till docent och professor, ha vi sex grader.

Härmed är icke den lärda rangskalan fullständigt genomlupen. Det finnes t. ex. många slags kandidater. Det ges clarissimi, admodum digni, maxime digni, dignissimi; skilnaden beror på antalet röster, som vanligen varierar mellan 10 och dubbla antalet. —

Vore icke utom ämbetsexamina examen för *en* lärd grad tillräcklig i hvar fakultet? Borde icke den utdelas förnämligast på grund af lärda arbeten, ej på grund af examensböckers inpluggande och förhörande? Om man, såsom i Tyskland, hade endast en grad, doktorsgraden, men hölle strängt på fordringarna för den, borde ju den lärda ärans kraf vara tillfredsstäldt. Då skulle också ungdomen lära sig att tänka på studierna, och ej blott på de många olika examina och vitsorden. Och professorerna skulle få någon ledighet från det ständiga tenterandet och examinerandet för bättre och fruktbarare sysselsättning.

Den akademiska grad, som mest efterfikas, filosofiekandidatgraden, måste stämplas som en af de minst ändamålsenliga. För blifvande medicinare finnes numera lyckligtvis en skild examen; för högre juridiska och teologiska studier skall väl en dylik reform genomföras. För skollärare är filosofiekandidatexamen alt annat än lämplig med sin qvasi-lärda karaktär. Då all vår pedagogik importeras från Tyskland, väcker det förvåning att man ej hos oss, likasom där, infört en särskild, *obligatorisk* lärareexamen med fordringar direkt anslutande sig till lärarevärksamheten i skolan. Att detta är långt ifrån fallet med vår kandidatexamen finner man vid en blick på kurserna i en hel mängd ämnen, främst de matematiska, som sedan i studentexamen tillställa så mycken rumor.

Om möjligt ännu olämpligare är kandidatexamen som förberedelse för vetenskapliga studier. Den är nämligen ett konglomerat af hvarjehanda kunskapsämnen, som ej alla stå i förnuftigt samband med hvarandra. Först undergås ett förhör i religionslära och så ett skrifprof, vanligen på latin, hvilkas nytta väl få kunna inse. Så studeras ett eller par laudatursämnen, af mången högst ensidigt genom föreläsningar och ur gamla eller nya examensböcker, hvilka med sin mängd och längd icke äro synnerligen egnade att uppehålla intresset för självständigt, vetenskapligt studium. När nu studenten under det myckna läsandet och åhörandet och antecknandet småningom vant sig från att själf tänka och själf skrifva något, vare sig på latin eller modersmålet, kommer plötsligen det senare till heders i form af progradupro f med redan bortglömda ortografiska och stilistiska knoppar. Och före studiernas afslutning i examen skall kandidanden än vidare distraheras genom tentamina i flere eller färre biämnen, de ökända approbaturerna. Ty utom teologiförhör och latinprof skall hans examen omfatta minst fem ämnen, bland dem skall till yttermera visso ett vara så olikartadt de öfriga det blott är möjligt: det skall vara taget från den andra sektionen af filosofiska fakulteten. Man måste fråga: hvilken nytta ha kandidanderna af tvånget att för tillfället „lägga i sig“ dessa två eller tre approbaturer? Och hvilket okärt besvär förgäfves är ej deras tenterande för en professor, som vill vara något annat än

examinator och som icke, i likhet med en och annan akademisk celebritet hos oss och annanstädes, utdelar sina approbaturer med blomstergudinnans ymnighetshorn i sin frikostiga hand!

Det måste medgifvas att föredrag, hemstudier, öfningar och förhör i ett par eller högst *tre* hufvudämnen jämte uppsatser på modersmålet under hela studiitiden förse den studerande med en fullt tillräcklig utbildning i vetenskapligt och praktiskt hänseende. Behöfves i enskilda fall någonting härutöfver från andra områden, må det af vederbörande examinator fordras. Men det är bestämdt oriktigt att i denna tid af arbetsfördelning och med nutidens utsträckning af vetandet påtvinga dem, som eftersträfva lärd grad, diverse läxor i ett större antal ämnen af den mest olika beskaffenhet. Dylika skolastiska trivialiteter hålla ungdomen i de bästa åren på ett ödesdigert afstånd från egen forskning och värklig vetenskap; de gifva i de flesta fall ej positiva kunskaper, utan blott ett skenvetande för den korta tentamensperioden. Häraf kan man förklara den ängslan, hvarmed vissa examinatorer öfvervaka att ej examenstiden af tre eller några flere månader öfverskrides — det kunde ju hända att examinanden redan hunnit mista sitt inproppade lärdomskvantum!

Efter vår åsikt borde således en reform af examensväsendet gå ungefär i följande riktning. Den allmänna mogenhetskontrollen genom studentexamen afskaffas såsom betydelselös och oförmögen att frånskilja de omogna elementen från högskolan. De unga studenterna få under de första åren en bestämd handledning i de hufvudämnen, för hvilka de bestämt sig. Härvid kunna de genast i början af sin första akademiska termin underkastas förberedande prof i dessa ämnen, om de läst dem i skolan, men framför alt böra de esomoftast öfvas i att muntligen och skriftligen på modersmålet göra reda för det nya de inhämtat vid föreläsningar, öfningar, profarbeten och egen läsning. På detta stadium kan läsning af korta, fullt begripliga examensböcker samt förhör i mindre kurser, som omfatta endast de oundgängligen nödvändiga minneskunskaperna, vara till gagn. Universitetets professorer böra vid denna förbere-

dande undervisning och pröfning erhålla biträde af docenter, assistenter, licentiater eller skickligare kandidater, för hvilkas ersättning i nödfall äfven mindre anslag förslå. Det är att märka att den teologiska fakulteten vid vårt universitet har en förskola, och hvad man än må tänka om detaljerna i dessa preliminärer och deras tillfälliga handhafvande, kan det icke nekas att en akademisk preliminärexamen bättre än studentexamensförhöret skiljer agnarna från hvetet. De preliminärer, som nu finnas i filosofiska och juridiska fakulteterna, synas ej vara fullt lämpliga, hvilket jämte saknaden af fullständig undervisning i sin mån inverkar på examinandernas flit och examinatorernas pröfningssätt. Medicinska fakulteten har af ålder haft en bestämd förskola för sina adepter. Men hvad som fattas oss är en så vidt möjligt enhetlig, i hvarje fall fastare organisation af den akademiska undervisningen och lärdomsprofven under de första studentåren. Det är af afgörande vikt att den unga studenten icke genom oändamålsenliga, betydelselösa och möjligen mindre strängt fordrade preliminärer vänjes vid att studera utan intresse och utan allvar. Utom denna allmänna synpunkt talar för en metodiskt anordnad preliminär undervisning och pröfning äfven det vetenskapligt akademiska fackintresset, som aldrig i skolan kan eller bör tillgodoses. Och huru skall den unga studenten efter mångårig mer eller mindre saftig växt i skolans drifbänk med en enda omplantering eller rättare omflyttning vara vuxen den akademiska lustgårdens många härligheter med godt och ondt?

Vi återgå till våra reformförslag. Endast de studerande, som under två eller tre terminer med flit och framgång genomgått sin pröfvotid, berättigas att inlämna en på fortsatta studier grundad vetenskaplig profafhandling och efter dess godkännande af vederbörande fakultet eller examenskommission undergå föreskrifna examina för statstjänst eller lärda grader. Dessa examina omfatta icke flere olika vetenskaper, utan förutsätta grundliga studier i ett fåtal för hvarje examen absolut nödiga och allmänt såsom lämpliga erkända ämnen. Om examinanden tidigare under professorns ledning eller öfveruppsikt genomgått en sträng skola med förberedande skrifprof och förhör i dessa

ämnen, finnes icke skäl att vidare anställa privata tentamina, utan endast en offentlig examen med afgörande betydelse. Sådant är fallet i de flesta andra länder, fastän utan de förberedande åtgärder vi föreslagit för att göra slutpröfningen värksammare. Slutexamen bör i främsta rummet afse icke nya minnesläxor, utan färdigheten att behandla frågor af praktisk eller vetenskaplig betydelse, beroende därpå om examen afser tjänst eller lärd grad. I senare fallet bör ämnenas antal icke öfverstiga tre; dessa väljas fritt inom en och samma fakultet eller sektion. Om blott en grad, doktorsgraden, utdelas, bör examen såsom nu föregås af disputation. Filosofiekandidatexamen bör, såsom vi antydt, ersättas med preliminärexamina för andra fakulteter och med en skollärareexamen. Med sin nuvarande allmänna karaktär strider magistergraden mot den rätta uppfattningen af de vetenskapliga studiernas och det vetenskapliga arbetets art; den har, likasom studentexamen, blifvit en examen blott för sin egen skull. Kandidatexamen vill, likasom studentexamen, vara ett slags allmän mogenhetspröfning, men har reelt värde hvarken för den vetenskapliga forskningen eller för praktiska ändamål.

Vi skola i det följande stöda våra uttalanden med nyligen offentliggjorda erfarenheter rörande examensväsendet i England. I den engelska tidskriften Nineteenth Century har nyligen förts en polemik rörande examensväsendet och premieinstitutionen i England. Deras vänner framhålla, som det synes ej utan skäl, detta systems förtjänster i bredd med det tidigare protektionsofoget vid besättandet af ämbeten i England. Men det engelska examensväsendet har till motståndare flere af landets förnämsta män, sådana som lord Armstrong, Justin M'Carthy, historikerna Grant Allen, Freeman, Froude, Stubbs och Gardiner, juristen Harrison, filologen Max Müller o. a., hvilka med ett stort antal andra undertecknare offentliggjort en protest i den nämda tidskriften. Vi meddela här närmast efter några pedagogiska tidskrifter en del af deras uttalanden.

Examensväsendet missriktar skolundervisningen och förleder ungdomen att studera för examens skull. Läsningen forceras till obotlig skada för den fysiska utveck-

lingen och medför äfven moraliska faror. Examensläsningen fördärfvar intellektet och inför enformighet i kunskapens värld, där tvärtom lif och mångfald ömsesidigt betinga hvarandra. Läraren undervisar blott för examens skull, han håller sig till ytan och hinner ej bibringa förmåga af självständigt tänkande. Den intellektuella energin försvagas genom att spridas öfver altför många områden, hvilka behöfvas blott och bart för att kunna lysa i examen, men icke kunna användas vid den värksamhet, som följer efter examen. Ljusen i skolan och akademin tröttna oaktadt sina stora anlag ofta på halfva vägen, nöjda med det granna examensresultatet, och en stor mängd andlig kraft går förlorad vid examenspluggandet.

Examen är visserligen ett nyttigt redskap i lärarens hand, hvarmed han efter behof pröfvar sina lärjungars ståndpunkt och förmåga. Men examen bör icke göras till hufvudsak. Det är en illusion att läraren skulle kontrolleras genom sina elevers examen, därtill fordras andra och bättre medel. Examinatorerna bilda nu likasom en klass för sig, som har till sin specialuppgift att examinera och ingenting annat. Att uppfinna särskilda frågor, som skola ransaka examinandernas förstånd och kunskaper, det är examinatorernas specialitet. Lärjungarna däremot och ofta äfven lärarena taga det till *sin* uppgift att på grund af tidigare tryckta examensuppgifter och muntliga meddelanden utfundera examinatorns fordringar. Eleverna träneras särskildt för att kunna fylla dessa fordringar. Examensväsendet blir intensivare genom den ökade konkurrensen och vitsorden med åtföljande premier.

Några af de protesterande uttala sig särskildt i frågan. Max Müller klagar öfver den flacka nivellering och enformighet, som examensväsendet värkar i metoderna och i ungdomens sinnen. „Hvar bok de läsa är bestämd, ja antalet sidor är bestämdt.“ Alla studenter äro hvarandra så lika, att man knapt kan skilja den ena från den andra. De andra professorerna klaga öfver att självstudiet försvinner. Föreläses något ämne af betydelse endast för sig själft, vilja studenterna ej höra på; men nämnes i förbigående något som de misstänka att behöfves för examen, genast komma anteckningsböckerna fram och intresset är

stort. — Examen går till som mönstringen af ett regemente, 100 à 200 examinander måste affärdas på en vecka eller tio dar, 2000—3000 skrifprof bedömas på en vecka — tout comme chez nous.

Professor Harrison skildrar en äkta tränerad examinand af prima sort. Denne uppöfvar visserligen sitt minne, men det är ett egendomligt minne. Han har „ett tio dagars minne", innehållande årtal, namn, händelser, orsaker, synpunkter m. m., alt metodiskt och klart för ögonblicket. Han förvärfvar en diabolisk fyndighet att få rätt på „knoppar" i de böcker han läser. Han får ett märkvärdigt väderkorn på examinatorns fordringar. Hvad yrkesexaminatorerna angår, äro de ofta yngre, oerfarnare och oskickligare än lärarena, och det är därför en galenskap att deras fordringar skola tagas till norm för arbetet. Hela examen är ett schackparti mellan examinator och examinand, där alt hufvudsakligen kommer an på att öfverlista och genomskåda hvarandra.

De protesterande framhålla att det är de bästa bland ungdomen som fördärfvas genom examensträneringen; för medelmåttorna och de lata kan systemet vara uppryckande. De önska i första rummet *färre examina,* mer tid och ro åt examinatorerna samt en förändring af examina, så att de *icke* anläggas på *olika vitsord,* utan på ådagaläggande af skicklighet. Äfven från motsatta sidan medges att examina böra bli färre, så att examinatorerna kunna egna mer tid åt sitt värf. De talrika undertecknarna af protesten begära tillsättandet af en komité för att reformera examensstadgarna.

Ett allvarligt öfvervägande af saken kommer väl till det resultat att examensväsendet äfven i vårt land borde komma under grundlig ompröfning. Skolkursernas beskaffenhet grundlägger en öfverdrifven examensläsning redan hos skolungdomen. Må man blott hopräkna paginatalen i de många kompendier, som en nutida lyceist vid utträdet från skolan måste känna! Det kan i högst få fall vara möjligt för 18-åringen att beherska detta vetande, att med lif och lust vilja förkofra det. Utan vid universitetet frågar han blott efter hvilka nya läxor han nu skall börja

med. Det onödigt stora antal ämnen, hvilka, utan betydligare valfrihet eller lämplig delning i linier, läsas ända upp till högsta lyceiklassen, bidrager i sin mån att öka olägenheterna af det nuvarande systemet. Och sten på bördan lägger universitetet genom sin studentexamen med dess olika vitsordsgradationer, som ju icke häller hafva något existensberättigande i en allmän mogenhetsexamen, ett enkelt inträdesförhör, och som dessutom öfver höfvan belasta detta för en samvetsgrann examinator nog betungande förhör, ja nästan tvinga honom att begå orättvisor eller humbug. Till alt detta kommer universitetets brokiga filosofiekandidatexamen och frånvaran af en praktiskt anlagd skollärareexamen.

Det vore därför på tiden att taga under ompröfning, huruvida alla för våra lyceer och öfriga statsskolor faststälda läroämnen samt lärokurser med deras art och omfång äro för ungdomens bildning nödvändiga och lämpliga, äfvensom huruvida studentexamen samt de akademiska lärokurserna och lärdomsprofven, dels med afseende å de begynnande studierna vid universitetet, dels med afseende å skollärares vetenskapliga utbildning, äro ändamålsenligt anordnade. Saken gäller icke blott fackförberedelsen för och vid universitetet, utan äfven den allmänna bildningens halt hos landets ungdom och denna ungdoms allmänna utveckling.

F. Gustafsson.

Flickan med träskorna.

En den vildaste snöstorm har nyss rasat ut. Det var han, som packade ihop de djupa snödrifvorna, som gå jämnhögt med stenmurar och staket; det var han, som dansade rundt med snön där nere vid syrenhäcken omkring den stora gårdsplanen, tils han lagt upp en hel liten vall där; han som yrde upp snö till stora trappan, så att hon knapt syns; han som hven och pep och kastade snö mot fönsterrutorna, tils det låg snö på fönsterbrädena högt upp mot rutorna; han som — Åh ja, han hann med mycket. Det är inte annat än drifvor nu, hvart man ser. Men nu är han borta. Snö faller ännu från tunga gråa skyar, men så stilla och sakta, i stora millvädersflingor. Det är bara lugn i hela naturen nu. Inte dödens lugn. Det är rörelse och lif. Att sitta och se på, det är som att ha sällskap, men ett sällskap utan oro. Det är bara detta — att falla och falla och hinna till jorden. Och därtill tycks det vara god tid.

I ett af de mot gården vettande matsalsfönstren stod en ung kvinna och såg ut. Det var så innerligt vackert. Hon kunde inte låta bli att bara se. Hennes ansiktsuttryck hade något af vemod och inåt vända tankar. Men så kom ett skimmer af lugn och lycka däröfver. Hvad världen ändå kunde vara vacker ibland! Var det ej med naturen just som med människan, att äfven den annars fulaste kunde bli vacker ibland! Här var ju vanligen intet vackert, men nu! Det var så bländande hvitt, det var en sådan mjukhet och elegans i drifvornas svängda linjer; träden stodo såsom hvitklädda till fest, och de fallande snöflingorna liknade på afstånd ett det lättaste finaste rosvärk.

„Hvad det skulle vara roligt att komma ut och åka nu, mamma“, sade hon gladt och vände sig inåt rummet mot en äldre fru, som satt och så uppmärksamt läste en tidning. „Så fint som det är nu!“

„Ja när det bara blir uppskottadt utåt vägarna“, svarade hon utan att se upp. „Fram åt eftermiddagen så“ — och så fortsatte hon sin läsning. Ännu kunde ju ingen åkning komma på tal. Alla vägar voro ju igenyrda. „Ja jag undrar hvad Pålle skulle säga, om vi tog ut honom nu igen i drifvorna. Då blef han väl stött“, sade hon vid fönstret småskrattande för sig själf, och så tog hon sitt arbete och satte sig. Stackars Pålle, som låg omkull tre gånger i drifvorna i går, satt hon och tänkte. Stora, granna, förståndiga Pålle! Hon kunde just se hvad han skulle arbeta i den djupa snön.

Någon tog sakta i förstugudörren, vred lite vackert på låsen, men så blef det tyst igen. Så knirkade det till lite igen. De få visst inte upp dörren, tänkte hon, men fortsatte ändå sitt arbete. Det var väl någon af hemfolket. Den dörren var då också så svår, och nu hade väl snö packat sig i fogningarna och band ännu värre.

Men det var då besynnerligt; hvem kunde det vara, som stod där så tåligt ännu och knirkade och inte kom in? Hon måste gå ut och se efter!

Kullen af ett litet hufvud syntes nätt och jämnt genom de i dörrarnas öfre hälft infattade glasrutorna. Jo, en kunde väl tro det. En liten byting, som inte orkade upp med dörren. Så tog hon själf i den med all kraft. Puff sade det doft i den, och så gick den upp.

Där ute i snön på trappan stod en liten, liten flicka med schal om hufvudet, en liten schal knuten bak i nacken, som gamla gummor bruka. Och så hufvudet lite sänkt just på de gamlas sätt. Den långa ordentliga klädningen, det om lifvet knutna förklädet, klädseln i ett som alt var som en gammal människas. Det var bara det lilla fyrkantiga ansiktet med fin hvit hy, skärt röda kinder, grop i haken och skygga blå ögon, som såg barnsligt ut.

— Se där, kom in, liten!

Hon kom in med säkra, hastiga steg, men sade ingenting.

— Hvart skall du gå, lilla pyre?

— Jag skall inte gå någonstädes, sade hon och såg upp. Hon såg litet förlägen ut, men orden kommo så fort och redigt. Det lät som om det varit alldeles självklart

att det var så. För henne, som spelade värdinna, var svaret så olikt alt hvad hon väntat, så att hon var nära att bli förlägen, hon också. Men ögonblicket efter fick hon bara lust att taga den lilla i famn och gå och sätta henne inne på bordet. Det var någonting så gammalt på samma gång som så äkta barnsligt friskt hos henne. Men en fick visst lof att taga emot henne på ett finare sätt, så hon inte blef rädd.

— Jaså, du skall inte gå någonstädes. Tonen lät öfvertygad och orden drogos ut, för de skulle fylla ut tiden så länge. Och så skulle dörren stängas helt omständligt.

Den lilla stod där bara och höll i sina små hvita vantar. Hon skulle säga någonting, det var tydligt, men hittade inte på det. När en sådan där lång fin fröken kom helt oförhoppandes så —

— Det var bestämdt någonting du skulle gå hit efter, det var det alt, du?

— Nej, jag skulle bara fråga om det är någon, som vill köpa träskor, kom det så modigt. Ock så drog hon lite stillsamt på munnen, liksom hon funnit hela situationen lite smårolig.

— Har du träskor att sälja, du som är så liten! Det var duktigt det. Hvar har du dem då?

— Jo de är nere på vägen. Min bror är med.

— Jaså. Ja du, vi skall gå in i köket och fråga om någon vill köpa. Jag tror, du skall få se de vill. Kom nu! Och så gingo de in. Hon var inte alls förlägen nu, den lilla, men förde altjämt hufvudet lite nedböjdt som en gammal.

— Här är en liten, som vill sälja träskor. Är det någon som vill ha?

— Ja, Hilda kanske vill, sade den gamla köksan, och så ropade hon ut i köksförstugan, där det slamrades med mjölkspann. Hilda, vill du köpa träskor?

— Ja det vill jag. Var är de? Och den tillfrågade stack in hufvudet.

— Jo de är nere på vägen. Gå ner där och handla du då, sade fröken, så får den här lilla sitta här och värma sig litet under tiden. Sätt dig lite här nu! Och så satte hon till henne en stol.

Hon satte sig ytterst på stolen, men det såg ej alls ut som om hon satt och hvilade sig. Det var tydligen inte hvila, utan stundens och affärernas vikt som upptog hennes sinne.

— Hur gammal är du?

— Tio år.

— Jaså, du är tio år ändå. Du är så liten! — Fryser du inte?

— Nä, det är inte kallt i dag. Det lät så öfvertygande, liksom hon skulle öfvertygat mor sin att hon ej frös, utan godt kunde stå ut.

— Men mycket snö är det, du?

Att detta var en fråga kunde hon visst ej förstå, och därför svarade hon inte, utan såg bara fundersam ut.

— Se kom nu, skall du se, här har vi kaffe. Det dricker du väl litet till att värma dig med?

Hon steg upp, men dröjde lite, innan hon gick. Det såg ut, som hon undrat om det gick an.

— Kom nu och sitt här vid bordet!

Nej, hon stod hällre, och så hälde hon så varligt upp kaffe på tefatet och drack.

— Du har ju fått socker med?

— Ja det får jag inte äta, för då får jag ondt i magen, sade hon; men så tog hon sockerbiten och stoppade den i fickan.

— Får du ondt i magen? Ja, men kakan äter du väl upp?

Det svarade hon inte på. Hon såg bara belåten ut.

— Har ni godt om träskor med?

— Nej, vi ha bara sex par nu. Vi hade tretti.

— Det var duktigt hvad ni sålt. De har väl varit bra då. Gör de dem hemma?

— Jaa.

— Hvad tar ni för dem?

— Tjugofem öre.

Nu var kaffet slut. Kakan gick till sockerbiten, och så kom hon, liten, och tackade. Det var ett sådant litet säkert handtag.

— Tack skall du ha! — Ja när ni inte har mer än sex par igen, då hinner ni väl hem i dag?

— Ja, det vet ingen. Vi har tre mil.

I detsamma kom Hilda in med ett par träskor. Jag skulle ha de här, om jag kunde få tjugofem öre. Om fröken ville —

— Jo jag skall gå in efter. — Och så kom hon igen med en hop kopparslantar i handen. Se här, tag nu så många du skall ha! Och så höll hon handen ned till den lilla.

Så tog hon en femöring, och så stod hon och höll den och smålog.

— Hvad är det för en du tog?

— Det är en femöring.

— Ja, det är rätt.' Men då skall du väl ha fler?

Så tog hon en till, likadan.

— Hur mycket blir det nu?

Hon stod och sänkte hufvudet och såg så hjärtenöjd ut. Det var, som hon velat säga något, men det var väl krångligt att lägga ihop, och försmädligt om hon räknade fel eller tog för mycket. De två kopparslantarna stucko fram lite emellan tummen och handlofven; det var en sådan liten grann, hvit, duktig hand, och det såg ut som om de tio örena suttit så säkert i förvar där. Men se om det skulle bli fler, det var frågan det.

— Det blir väl tio det! Fler skall du nog ha.

Ja så tog hon en femöring till.

— Hvad är den där lilla för en, som jag har där då?

— En enskilling! Det lät säkert och bestämdt.

— Och den då?

— En ettöring!

— Det är rätt. Du kan alt pengarna. Men om du nu tar fem femöringar, tror du inte det blir tjugofem då?

Hon dröjde en stund, innan hon tog de två återstående slantarna. Hon undrade väl om det värkligen var rätt, eller de bara ville försöka henne. Men så tog hon dem. Tack! — sade hon, och så vände hon sig mot dörren för att gå. Adjö!

— Adjö med dig! Jag skall följa dig ut. Och så gingo de båda, samma väg de kommit.

— Tappa inte pengarna!

— Nää. Adjö!

— Adjö med dig! — Den lilla gick sakta och fumlade visst med sina vantar. Hon som stängt efter henne stod inom dörren och tittade efter. Det kom så tydligt för henne hur det var, när hon själf var liten och blef skickad i ärende. Hur de först sågo om hennes kläder, så hon var hel och ren och inte kunde frysa. Och så hur modern sade: Ja när du nu kommer, så hälsar du först ordentligt. Och sen hälsar du ifrån mamma och frågar — och så fick hon själf upprepa hvad det var hon skulle säga, så att det skulle höras att hon fått rätt om det. Och så gick hon. Och under hela vägen tordes hon inte tänka en annan tanke än denna, som hon fått medskickad, för eljes kunde hon glömma den.

Men en sådan tillfredsställelse, när en väl var på hemvägen och hade gjort en sådan nytta!

Ja se nu där på den lilla affärspersonen ute i snön, hur gladt det bär i väg nu där nedåt portarna! Hon for i väg öfver drifvorna som en liten ekorre. Hon tycker nog hon redt upp det bra. Och hon är minsann inte rädd för drifvorna hon.

Men hvad det ändå är mycket, som väntar en sådan där liten, efter den stunden då hon första gången så obegripligt allvarligt tager itu med en gärning. Mycket arbete, mycket — ja hvad alt? — —

Hvarför skulle jag göra något för dem, som komma efter mig? — sade nyligen en ung modern man, som storligen förundrade sig öfver hur dumma de flesta människor äro i jämförelse med honom. Hvarför skulle jag försaka och arbeta för att uträtta något, som mest gagnar andra, eller för att ge bättre arf, vare sig fysiskt eller moraliskt eller intellektuelt arf, åt dem som inte alls röra mig?

Har den, som menar så, någon gång sett in i ett sådant där litet ansikte, som ser så tankfullt ut, därför att alt skall väl uträttas, eller känt ett sådant där litet trofast barnahandtag? Och har han besinnat huru många gånger kanske det där lilla hufvudet, hvars alla tankar nu vilja så väl, skall förslöas och förvirras inför svårigheter, som det ej kan beherska, eller den där handen kanske slappna af trötthet och oförmåga eller sträckas ut mot en skamlig och usel handling? H.

I Bokhandeln.

Edvard Selander: Själslifvets grunddrag; 103 s. 8. Helsingfors 1889, G. W. Edlund.

Ett inhemskt arbete i psykologi är en stor märkvärdighet; vår samtliga filosofiska literatur är starkt begränsad, och hvad särskildt nu i fråga varande ämne beträffar, finnas, om man undantager ett par äldre läroböcker och några akademiska specialafhandlingar af yngre datum, endast professor Reins lilla finska lärobok och samma författares äldre och större svenska arbete „Psykologin eller vetenskapen om själen", hvaraf dock tilsvidare endast första delen utkommit från trycket. Vår läsande allmänhet har således all anledning att med tacksamhet mottaga detta nya „försök till en kort framställning af de förnämsta företeelserna inom själslifvets område."

Förf. säger sig icke uppträda med stora anspråk. I en på samma gång så lättfattlig och knapp form som möjligt vill han, särskildt med stöd af Herbert Spencers „Principles of Psychology", framställa den strängt empiriska psykologins resultat, och till och med af dessa endast det väsentligaste. Mera kan man i självva värket icke begära af en psykologi på hundra glest-tryckta sidor i liten oktav. Hvad förf. förstår med erfarenhetspsykologins väsentligaste resultat, framgår af en blick på hans innehållsförteckning. Arbetet börjar med en redogörelse för nervsystemets psykologiska betydelse. Det för denna del anslagna knappa utrymmet har användts synnerligen lyckligt; den kanhända viktigaste anmärkning, som kunde göras mot hr Selanders framställning af själslifvets fysiologiska betingelser, träffar påståendet att äfven ett så elementärt psykiskt fenomen som *driften* skulle förutsätta ett fullt utveckladt cerebro-spinalt nervsystem (sid. 11); förf. torde dock svårligen vilja bestrida förekomsten af närings- och parningsdrift hos ryggradslösa djur.

De rent psykologiska kapitlen af sitt arbete grupperar förf. under rubrikerna „Intellektet" och „Viljan". Det kan icke nekas att båda dessa viktiga afdelningar visa olämpligheten af att, såsom hr Selander gjort, lägga Spencers nyssnämda värk till grund för en sammanträngd framställning af psykologin. Ty Spencer har alls icke inlåtit sig på någon systematisk undersökning af själslifvets företeelser; han inskränker sig till att diskutera dess „principer" från ståndpunkten af sin allmänna evolutionistiska teori. Ehuru förf., hvars program måste anses vara ett annat, påtagligen rådfrågat äfven en del andra källor än Spencers „Principles", har det dock icke lyckats honom att arbeta så oberoende

af planen i detta värk som önskligt hade varit. Han resonnerar för mycket och beskrifver för litet, och jag betviflar både att en oinvigd läsare alltid skall finna hr Selanders framställning tillräckligt elementär och att det värkligen väsentliga i de psykiska fenomenen skall vara just det, som efter läsningen kvarstår klarast i hans minne. Så skall t. ex. kapitlet om „retningsintensitet“, hvilket i själfva värket endast delvis handlar härom, och där den Weberska lagen ej med ett ord finnes omnämd, men väl ett alldeles öfverflödigt optiskt experiment relateras, näppeligen låta läsaren ana den roll frågan om förhållandet mellan retningens och förnimmelsens styrka spelar i den exakta psykologin. Mindre lyckligt är äfven det närmast följande kapitlet „Idéer och deras association“, där erinringsbilderna erhålla den ytterst vilseledande beteckningen „tankar“, där föreställningarna om tingets form och afstånd, besynnerligt nog, skrifvas ej på den sinliga varseblifningens, utan på erinringsbildernas räkning, och där slutligen själfva associationsfenomenet behandlas rent parentetiskt och de s. k. lagarna för detsamma belysas genom märkvärdigt illa valda exempel. Det skulle förvåna mig, om någon efter genomläsningen af blott det, som i hr Selanders bok står att finna i saken, hade en tydlig idé om hvad som egentligen menas med föreställningarnas association och dennas ofantliga betydelse för själslifvet. Det måste snarare värka förbryllande, när förf. afslutar sitt flyktiga resonnemang med påståendet att sammanfattningen af alla associationer „utgör det, som vi hos de högre varelserna kalla själ.“ Likaså är det omöjligt att med ledning af förf:s redogörelse bilda sig någon exakt föreställning om den psykiska relativitetens väsen. Så t. ex. borde väl icke så vidt skilda saker som sinnenas specifika energi, kontrasten och retningströskelns variabla läge sammanföras under en enda lag: „förnimmelsernas relativitet.“ Liknande anmärkningar kunna göras äfven mot kapitlet om „föreställningarnas relativitet“, hvilket i grunden handlar om någonting helt annat, nämligen sådana fall, där erinringsbilder fullständigt eller tillnärmelsevis erhålla lifligheten af aktuela förnimmelser; egendomligt nog underlåter dessutom förf. att i detta sammanhang omtala det allra viktigaste hithörande fenomenet, drömmen. Vida bättre är då det, som förf. slutligen har att säga om „begreppens relativitet“, om man nämligen frånser påståendet (sid. 66) att *alla* begrepp nödvändigtvis måste representera värkliga ting; det ges dock ett stort antal begrepp, de abstrakta, hvilkas sinliga motsvarighet (och oumbärliga förutsättning) ligger ej i konkreta ting, utan i ljudbilder, ord. Kapitlet „Idealism och realism“ försvarar i själfva värket väl sin plats äfven i en elementär psykologi; huru väl och upplysande det kan behandlas, visar t. ex. den nyss utkomna förökade upplagan af Kromans „Kortfattet Tænke- og Sjælelære.“ Men i hr Selanders bok har redogörelsen för det ryktbara problemet fallit illa ut. Det, som står på sid. 71 t. ex. rörande omöjligheten af ett exakt bevis för de yttre tingens realitet, kan nog

vara stumpar af en före detta klar deduktion; men så löst som länkarna i slutledningskedjan här fogats tillsamman, är det åtminstone mig omöjligt att följa med. Positivt orätt är det dessutom att definiera egenskap som „ett tings sätt att inverka på andra ting", när man, i likhet med förf., först identifierat begreppen ting och objekt. Och detta tankefel besvärar dessutom en af hufvudpunkterna i beviset! Så mycket mera beröm förtjänar förf. i min tanke för sitt sista kapitel i denna afdelning, „Medvetandet", där den moderna psykologins ställning till den gamla stridsfrågan om förhållandet mellan själ och kropp funnit ett både klart och öfvertygande uttryck.

I den förra afdelningen är kanhända kapitlet om rumåskådningens uppkomst det, som bjärtast röjer olägenheterna af förf:s ensidiga spencerianism. Man får ingenting veta om möjligheten af en genetisk teori; men, hvad värre är, den rent empiristiska, som förf. lånat af Spencer, lämnar han på hälft. Rumåskådningen säges utan vidare blifva till genom förnimmelse-successioner af omvänd ordning; om lokaltecknens stora betydelse fins ingen antydning, än mindre om det slutantagande, hvartill hvarje grundlig empiristisk rum-teori nödvändigt måste leda, jag menar antagandet af en „psykisk syntes", hvarigenom ur de många serierna alstras det nya, som ingen serie är, rummet, utsträckningen.

Att den senare afdelningen, „Viljan" (ss. 78—103), altigenom blifvit så summarisk som den är, har påtagligen likaså sin grund däri, att förf. exklusivt håller sig till Spencer. Han refererar i största korthet dennes teori om känslorna och deras rot i organiska lust- och olusttillstånd, om förhållandet mellan egoistiska och altruistiska känslor (kapitlen „Sympati och antipati", „Animala och sociala känslor"), om förhållandet mellan reflex, instinkt och frigjord vilja. Det sista och längsta kapitlet, om viljans frihet, är kanske det bäst behandlade äfven i denna afdelning.

Af vår öfversikt, som berör nästan alt hvad boken innehåller, framgår att denna dock i grunden gifver mindre än den borde gifva för att värkligen lämna tillfyllesgörande upplysningar om det för de olika psykiska fenomenen väsentliga. Mycket af det, som borde stå i förgrunden af en kortfattad psykologi, är alldeles utelämnadt eller skymtar blott flyktigt förbi, — så t. ex. nämnes i hela boken ingenting om *uppmärksamhetens* för „intellektet" och „viljan" lika maktpåliggande fenomen —, medan åtskilliga altför litet populära betraktelser utan skada kunde vara borta. Ett ytterligare fel hos arbetet är dess sväfvande terminologi. Jag har tidigare påpekat den vidt omfattande och oegentliga betydelse förf. ger termerna relativitet och tanke; han talar äfven (sid. 49 f.) om *hudkänslor*, *muskelkänslor* (bör vara: förnimmelser), medan han å andra sidan (s. 27) nämner glädje och vrede *förnimmelser* (bör vara: affekter). Här är det påtagligen den dubbeltydiga spencerska termen *feeling* (inbegripande *sensations* och *emotions*), som vilseledt förf. Och slutligen är förf:s språk, ehuru i allmänhet klart,

och flytande, på sina ställen vårdslöst, såsom då han skrifver „i saknad endast af stora hjärnan, men *närvaro* af alla öfriga centra“ (sid. 10), eller „*hvartdera* tillstånden“ (s. 38), civilicerade, m. m. dyl.

Oaktadt sålunda icke få befogade anmärkningar kunna göras mot hr Selanders arbete, har detta dock förtjänster, hvilka kräfva alt erkännande. Det är framför alt glädjande att se ett elementärt arbete i psykologi så fritt från formalism som detta. Den lilla boken har i detta afseende ett beaktansvärdt företräde framför en mängd psykologiska kompendier, äfven sådana, som med afseende å enskildheternas behandling äro innehållsrikare och skrifna med större sakkunskap. Det är häri den goda sidan af förf:s Spencer-studier träder fram; ty Spencers psykologi, — hvilka invändningar man än må göra mot särskilda af dess resultat och hypoteser, — har likväl den stora betydelsen att fatta själslifvets problem helt annorlunda konkret än fallet är med den altjämt aristoteliserande psykologin i kontinentens skolor. Det är ytterst hälsosamt för den, som vill tränga in i dessa frågor, att befria sig från dessa strängt reglementerade indelningar och underindelningar, hvilka dess värre spela en altför stor roll i de flesta grundläggande psykologiska handböcker och därigenom från början påtrycka själsföreteelserna en vilseledande logisk prägel.

Särskildt af denna anledning, såsom ett korrektiv mot den gängse psykologiska formalismen, tillönska vi hr Selanders arbete många uppmärksamma läsare.

H. N.

Pontus Wikner: Tankar och frågor inför menniskones son, andra upplagan; 243 s. liten 8. Sthlm 1888. I. Hæggström; 3 kr.

Ett af den berömde tänkarens mera kända arbeten föreligger här i ny upplaga. Den egendomligt innerliga till mysticism gränsande stämningen, undersökningens personliga karaktär, det ömtligt uppriktiga sanningssträfvandet, den mer än vanligt tilltalande formen gör att man följer förf. i hans tankar och frågor med varm önskan att han själf måtte vinna klarhet i det spörjsmål, som uppställa sig för honom, och att läsaren ändteligen må komma underfund med hvart dessa tankar syfta. Alldeles lättläst är Wikners arbete icke, det förutsätter någon insikt i filosofins historia, synnerligast i panteismens; det fordrar ganska mycken eftertanke och dessutom intresse för förf., eller förutsätter en lifserfarenhet liknande hans. Man har svårt att lämna Wikner, då man en gång börjat följa honom, men man känner sig mångenstädes mattad af färden; det är så svårt att på någon punkt vinna ett bestämdt fotfäste, och målet sväfvar så dunkelt för ens ögon.

Wikners studier och lifserfarenhet förde honom till en ståndpunkt, som det är svårt för en annan med andra förutsättningar att nå. Wikner står ganska ensam. Hans åsikter om männi-

skones son äro ej precis den kristna kyrkans, men de äro ej häller den skeptiska filosofens. Wikner säger på ett ställe: „den egenskapen att vara människa och den egenskapen att vara Gud måste nu mera framstå i en något annan dager än den, som fann att tillgå i de tider, då den kristna läran formulerades i motsats mot, och väl ändå ofta under inflytelsen af den antika hedniska bildningen.“ Det torde ej vara lätt att i Wikners arbete finna en kort och fullt klar formel såsom uttryck för hans åsikt i detta afseende. Ungefär följande ger dock en antydan: „Hvem är du, min Herre Kristus? Du är, enligt min öfvertygelse, Guds enfödde son. Du är af Fadren evigt född. Detta är för mig alldeles detsamma, som att du af din Fader evigt älskas, eller att din Fader i dig äger det fulla och självständiga utrycket för sin heliga vilja.“ — Kristus måste vara människa, men vara något mer än människa: „Ett måste jag för min del fasthålla: du är icke något dubbelväsende i annan mening, än hvar och en är ett dubbelväsende, som jämte det att han får en plats i tiden också äger en plats i evigheten.“

Läser man Wikners tankar och frågor inför människones son i afsikt att där till en svår och viktig fråga vinna en tolkning, som man kunde göra till sin, blir man lätt sviken i sin väntan, men bekantskapen går ej spårlöst förbi, den värkar helt säkert till andlig väckelse.

I. A. H.

John Law: Utan arbete; öfvers. från engelskan af *Karl af Geijerstam;* 244 s. 8:o. Sthlm 1889, Hugo Geber; 2 kr. 50.

Hr K. af Geijerstam har i och med denna öfversättning skänkt den svenska läsande allmänheten en literär gåfva af mindre vanligt värde. Den engelska förf. är en talang som fullt förtjänar blifva känd och beundrad äfven hos oss. Enligt hvad redan bokens titel låter förmoda, är det frågan om kroppsarbetarens ställning i det moderna Babel och de sociala missbildningar, i hvilka han af konkurrensen blifvit nedtryckt, som lämnat stoff till denna skildring så genomsyrad af lifgifvande humor och eggande bitter ironi.

Samma år Hennes Nådiga Majestät firade sitt 50 års regeringsjubileum, lämnade en ung snickare sin hembygd, där han saknade arbete, för att söka sitt lifsuppehälle i London. Vid denna tid funnos där emellertid hundratals lediga arbetare af detta yrke, förmän, mästersnickare, som bjödo ut sina krafter för så godt som intet. Vår man söker arbete på alla upptänkliga ställen, men ej ens till jubileet kan han erhålla något, ty äfven det gröfsta i hans fack slukas begärligt af skickliga, bepröfvade handtvärkare, och han var bara en snickare från landet. Hans lilla arf smälter hop, hans kläder och värktyg vandra till pantlånaren, och sedan han lämnat sin sista penny i ett fattighär-

bärge, drifver hungern honom att söka arbete vid dockorna, där det uslaste slöddret förtjänar de slantar, som gå till lifvets lägsta nödtorft: bränvin och matsmulan, som blott knapt räddar kroppen från total undergång. Detta sällskap i förening med svält och brist göra snart slut på den flitiga, nyktra arbetarens självfaktning; steg för steg sjunker han till en lika rutinerad dagdrifvare och krogkund som hans kamrater. Denna förändring i hans lefnadsvanor sker emellertid altför brådstörtadt för att kroppskrafterna skulle kunna stå bi. Att tillbringa natten på Trafalgar sqvare och om dagen inkaminera ett maximum af alkohol och ett minimum af mat, sådant knäcker inom kort en konstitution som ej genom mångårig öfning vant sig därvid. Sjuk och olycklig — hans fästmö har öfvergifvit honom för en gudfruktig man med fasta inkomster — släpar han sig till sin hembygd, och i blygsel öfver sitt eländiga tillstånd finner han, tyst och öfvergifven, omsider ro från detta lifvets sveda. „Utan arbete“ slutar fullt konsekvent med „död af svält“.

Denna enkla berättelse är glänsande skrifven, med en stil så knapp att ej en bokstaf kunde strykas, rask och säker som en mästerlig frescomålning. Ypperliga episoder äro inflätade: den blodiga sammandrabbningen kring Nelsons monument mellan polisen å ena sidan och socialister och arbetslösa å den andra verkar dramatiskt som en revolutionsscen af Carlyle, men mera koncentreradt. Man förlåter gärna den smula öfverdrift hvartill förf:s socialistiska hänförelse jagar honom vid omtalandet af den stackars Josefs häktande. Äfven metodistförsamlingen är klart och lifullt tecknad — med en uddig satir som skär in i minnet. Med få kraftiga drag träda bipersonerna fram, främst glänser den lilla „Ekorren“ i lidelsefull skönhet mot sin gråduskiga bakgrund. — Öfversättningen är förträfflig såsom man har skäl vänta af en af det unga Sveriges bästa stilister. Vore ej färgen så specifikt engelsk, kunde man taga boken för svenskt original.

I. L—d.

Sigurd: Svenska bilder och vrångbilder; 268 s. 8:o. Sthlm 1888, H. Geber; 3 kr. 25.

Det är ingen lätt sak att anmäla „humoresker, skizzer och berättelser“ af Sigurd, ja inte lättare än det är att afrita hvad man sett i ett „kaleidoskop“ eller med noter beskrifva „ljud och oljud“ — för att påminna om Sigurds tidigare samlingar af denna art. Men en lycka i olyckan är att de flesta läsare själfva känna Sigurd och säkert också dessa hans „bilder och vrångbilder“, som utkommo till julen. Jag behöfver blott nämna „majorens nya häst“, så ser en och hvar med egna ögon dess af köparen anade cirkussprång inför regementet med den stackars infanterimajoren på hästryggen; och att den nyss till den ungmörika ockmen komna „adjunktens hemska lyte“ var hans förlofnings-

ring, det har häller ingen glömt, lika litet som att fröken Jennys hattfågel kostade henne 3 kronor + fästman + rika morbrors testamente, eller att riksdagsmannen trodde att det var han som offentligen hyllades på bangården fast det var rastjuren. Och med den egna erfarenhetens tillägg kunna ju alla erinra sig ett „frivilligt sammanskott" till en present åt en „gudsnådlig" magister i en flickpension, eller den „moderna välgörenheten" hos fina damer, som silar mygg och sväljer kameler, som låter ärliga sömmerskor svälta för att omhulda de värsta skojare, eller den „filantropiska befordran" i samma stil.

Nog finnes det öfverdrifter af det mest groteska slag i Sigurds humoresker, likasom redan i de namn han använder — t. ex. „Kråkvinkels Veckoskrän", en landsortstidning —, men han slår dock alltid till sist hufvudet på spiken och hans spikar dra. Han träffar hjärtpunkten i det föremål han gör till skottafla för sina infall, och detta föremål är alltid något som lämpar sig härför: „talangfulla fruntimmer", „herrn som soirèar", vissa äktenskapliga scenerier, morsgrisen, bråket vid kapplöpningen, där gåtan gäller „om det är sant att den ena hästen värkligen skulle kunna springa litet fortare än den andre", o. s. v., o. s. v.

Svårare ha vi — åtminstone i Finland — att följa Sigurd i de humoresker, som vimla af politiska anspelningar; i „den offentliga kandidaturen" och några andra är dock komiken öfvervägande. „Mamma" skall väl vara en parodi på vissa alster af den moderna dramatiken, men anslår ej. Också i annat hade man önskat strängare urval: alt som går i Smålandsposten eller måste komma in där, behöfver ju ej repeteras på H. Gebers förlag, och äfven ett godt skämt kan bli skämdt af en mindre god, fast obetydlig granne.

Om ej Sigurd har trefliga gestalter eller roliga händelser framför sig, utan slår sig på reflexion, blir han ej alltid så lätt och lustig som t. ex. Saphir i denna genre. „Kampen mellan själ och kropp" t. ex. är något tung. Då går det bättre i den lyriska, elegiska stilen, såsom i „De gamle" och „Där hemma" och „Qvällen förut", de vackraste apologier för föräldrakärleken, för hemmet och för den unga brudens känslor.

Sigurds *berättelser* äro icke mindre kända och värderade än hans humoresker. De kanske bästa typerna ur denna samling påminna om dem „i svenska bondhem", så t. ex. far, när han tog hem sitt julabränvin. Två af dessa nya ha ett starkt syskontycke: „oäktingen" Kalle och „fattigbarnet „Petter". Detsamma gäller också — ur högre sferer, där illegitim älskog spelar med — „Nummer 1,054" och „Klockarens inackordering". „Pastorns julgäst", „Pelle Strömboms frieri" och vaktmästaren, som hjälper sin ruinerade fin-fina son, äro icke häller några originalidéer, men värka som nya genom den kraftiga realiteten i skildringen. Samma förtjänst och därtill ett större intresse erbjuda „På broväg", „Predikosjuka och mannatro", „Syskonen", en riktig mönsterskizz,

om en skizz bör uppställas som mönster, och „Kandidatens julotta“. Den sistnämda innehåller skildringar, med hvilka endast Almqvists berömda kapellstycke kan jämföras; men onödig och oberättigad synes slängen åt kandidatens nutidsidéer. Ty om anmälaren får säga sin tanke, stå de flesta af dessa idéer lika mycket öfver sina motståndare, som Sigurd, oaktadt sin någon gång altför „gammalmodiga“ ståndpunkt, står öfver de flesta nutida författare i Sverige. — Det kan ej nekas att Sigurd med sin lätta lekande penna ofta tecknar människohjärtats djup sannare än den halfgångna själsanalys, som stundom ges ut för alster af konstnärskap. Sigurd besitter nämligen långt mer icke blott i framställningsgåfva, utan ock iakttagelseförmåga och lifserfarenhet.

W—r.

Ellen Key: Några tankar om huru reaktioner uppstå, etc. 62 s. liten 8. Sthlm 1889, Alb. Bonnier; 50 öre.

Med skärpa och tillika en sällsynt finkänslighet angriper förf. den oberättigade reaktionen, hvaraf betänkliga symptom förefinnas i vårt västra grannland. Tankegången hos förf. är ungefär denna. Det finnes en naturlig reaktion, som framkallas genom reformifrares öfverdrifter och öfvergrepp, men där sådana icke kunna påvisas, måste reaktionen betecknas som konstlad. Dennas målsmän utgöras af de födda reaktionära, som endast kunna „avancera baklänges“, af maktinnehafvare, som intala människorna eller sig själfva att de bestående formerna för samhälle, religion o. s. v. äro själfva innehållet, vidare af affällingarna, „som sålt sin själ och tappat köpesumman“ för att bli de ifrigaste reaktionära, af „eftersägarna och de gammalliberala“, „dessa rön som vaja med vinden“ och icke våga försvara det rätta, när det icke tillika visar sig vara det mäktigaste.

Förf. yttrar sig med ädel värme för nödvändigheten att samvetsgrant pröfva motståndarenas uttalanden, att skilja mellan de berättigade reformkrafven och de af oss icke godkända reformförslagen, mellan reformifrarnas måhända riktiga åsikter och deras afsikter, som vi orätt misstänka, samt mellan sak och person. I stora kulturländer, menar förf., gestalta sig reaktionerna företrädesvis omkring idéer, i små land ordna de sig företrädesvis mot personer. Men i ett litet land är reaktionen fördärfligare och bör därför med all makt motarbetas. Främst fordras mera ädelhet i stridssättet. En hvar, som tror på friheten, bör vara genomträngd af religiös tro på sin uppgift att skaffa frihet icke blott för någras personliga öfvertygelse, icke blott för mångas, utan för allas.

Sistnämda tanke utföres närmare i det efterföljande genmälet mot C. v. Bergen och i förf:s andra föredrag om yttrande- och tryckfrihet, ett af de innehållsrikare uttalanden i denna fråga, som tyvärr alt ännu kan när och hvar som hälst bli en fråga för dagen och en lifsfråga.

Frk. Keys framställning är träffande, ofta slående, rik på färg och lif; några flere belysande exempel ur historien och samtiden hade än mer ökat dess pondus. F. S.

N. Gröterud: Kortfattet graesk skolegrammatik; 145 s. stor 8. Kristiania 1888, A. Cammermeyer.

Den för undervisningen i grekiska vid våra lärovärk anslagna tiden har för ej länge sedan blifvit minskad med två eller på visst sätt med fyra timmar i veckan. Detta gör en inskränkning i den hittils genomgångna kursen nödvändig. Omöjligt är icke att härvid knappa in på det grammatikaliska lärostoffet. Med afseende härå förtjänar denna af en norsk skolman med mycken omsorg och sakkännedom affattade grekiska grammatik uppmärksamhet. Men äfven af ett annat skäl. Då med anledning af grammatikkomiténs betänkande en revision af våra grammatikaliska läroböcker måhända snart kommer i fråga, kan för den grekiska grammatiken Gröteruds lärobok gifva goda fingervisningar för upptagandet af den senaste forskningens resultat inom grekiska formlärans område. — Till uppställning är boken kanske ej nog praktisk. En stor mängd bildningsregler föregå paradigmerna, då i allmänhet den motsatta ordningen vore lämpligare, i det reglerna i flere fall kunde meddelas blott som upplysande förklaringar. Bokens förtjänster framom äldre och hos oss använda ligger i en vetenskapligt riktig och klar framställning af ljudläran, i uppställandet af svaga och starka stammar (ex. *πατερ*, *πατρ*; *πολι*, *πολει*; *τεν*, (*τν*) *τα*); i framhållandet af analogibildningar (ex. *ου* i genet. 1:sta dekl., accus. *ἔριν*, kontr. *-εις* i acc. 3:dje dekl., komparativen *-εστερος*), i uppvisandet af olika stammar (ex. *μειζον*, *μειζοσ*) samt i flere andra vetenskapliga förklaringar, som äro egnade att underlätta formernas inlärande eller bibehållande i minnet. — Syntaxen är kort, men kunde, åtminstone för våra förhållanden, vara än kortare. En mera historiskt vetenskapligt (ej blott deskriptiv) framställning skulle här göra undervisningen en god tjänst. Beaktansvärd är i detta afseende Griechische Syntax von Fr. Holzweissig, Leipzig 1888.

I. A. H.

Fr. Jænnicke: Handbok i Aquarellmålning, öfversättning (med förord af professor J. W. Wallander); andra upplagan. Stockholm 1889, O. Lamm.

Boken är indelad i två delar, en teoretisk och en praktisk del. Den förra ger många goda råd och upplysningar, särskildt hvad de olika färgerna, deras sammansättning, intensitet, tyngd m. m. beträffar. Få äro de anmärkningar och tillägg vi ha att göra emot denna del af boken. De tyska färgerna från Schönfeld i Düsseldorff äro, oaktadt alt hvad förf. har att säga om dem, fort-

farande dåliga. De blekna starkt, äro limaktiga och synnerligen ojämna. Indigon bör i akvarellmålning alldeles undvikas, den icke blott „är benägen för dunkel och svärta“, den åter med tiden ut sig på bekostnad af andra färgtillsatser och åstadkommer falska valörer. Indigon kan dessutom ersättas af French Blue med nödiga tillblandningar. Något hållbart preussiskt blått finnes icke, det är således en faktor, som man icke får räkna med. Neutral tint är att anse som salig professor Westins människofärg, absolut förkastlig. Att använda de svarta färgerna skulle ref. för sin del afråda från. Den fordom absolut nödig ansedda „soltonen“, en gulröd lasyr öfver pappret innan målningen begynnes, må endast i enstaka fall användas; ju hvitare och renare pappret är, desto bättre fås ljuset fram ur målningen.

Hvad den s. k. praktiska delen af i frågavarande arbete beträffar, är den, om vi undantaga ett och annat godt råd, med förlof sagdt, rent oförnuft. Ref. behöfver för den konstförståndige endast uppräkna några rubriker, för att han skall inse hvad värde kan tillmätas denna del af handboken. Se här några recept för målning af t. ex. „Dimmig aftonhimmel mot väster med solen i midten“, eller „En annan solnedgång med stor färgrikedom“ eller „Gammal ek med stam i kallare djupare ton“. Vidare anges recept för „färgtoner för tämligen mörkt vatten“, „ljusa toner för kor, hästar och hundar“ m. m. Om det vore möjligt att draga någon som hälst nytta af dessa och dylika „toner“, så vore de i alla fall förkastliga för nybegynnaren. I stället för att lita på sitt omdöme, sina ögon och sin förebild, naturen, skulle han som slutresultat tillegna sig ett schablonmessigt receptmåleri, som det sedan skulle kosta mycket arbete och möda att slippa för att komma till konstens rätta mål: „Omnis ars naturæ imitatio est“.

J. A.

Georg Fraser: Ministeriernas i kejsaredömet Ryssland uppgift och organisation; 33 s. 8. Helsingfors 1888, G. W. Edlund; 1 mk 25 p.

Hr Frasers bok, hvars innehåll angifves af titeln, lider af några smärre oriktigheter. Inrikesministerns adjointer äro till antalet tre, ej två, såsom sid. 10 uppges. De under finansministeriets riksränteri sorterande ämbetsvärken i guvernementsstäderna benämner förf. oegentligt nog *statskontor*. De motsvara i det närmaste våra landskontor. Under kommunikationsministeriets järnvägsdepartement hänför förf. de s. k. distrikstkommunikationsstyrelserna. Dessas värksamhet är emellertid inskränkt till vägar och chausséer. I redogörelsen för justitieministeriet är adjointen bortglömd. Däremot har förf. tilldelat marinministeriet en sådan, hvilken i själfva värket icke existerar. Öfverhufvudtaget röjer redogörelsen för det sistnämda värket en fullständig obekantskap med den grundliga omgestaltning detsamma för några år sedan

undergick. Så är den mest integrerande delen däraf, marinhufvudstaben, alls ej omnämd, hvilket är så mycket oförklarligare som vi i dess chef hafva en landsman. Likaså äro komitén för marinbyggnader, marinens vetenskapliga komité samt öfverstyrelsen för skeppsbyggeriet fullständigt ignorerade. — I öfrigt är framställningen sakenlig och öfverskådlig.

W. Ahlqvist.

Marie Corelli: Thelma; öfvers. från engelskan; 399 s. 8. Sthlm 1889, Fr. Skoglund.

Då en roman af sådant omfång öfverflyttas till vårt språk, tränger sig ofrivilligt på läsaren såsom första spörsmål: hvilken vinst tillföres vår literatur genom detta arbete. Har det någon öfverlägsen förtjänst hvad beträffar stil, komposition, karaktärsteckning eller kan det ståta med något annat förnämligt i literärt hänseende? Utmärker det sig genom intressant behandling af någon social fråga? Eller kan förf. måhända lyckas i den anspråkslösare sträfvan att för sina läsare angenämt fördrifva någon ledig stund? — Af alla dessa företräden besitter „Thelma“ tyvärr intet enda. Denna roman är kännetecknad af flack uppfattning och svulstig stil. Och den skandinaviska publik, som har behof af literär näring, är ej så svältfödd, att den behöfde gripa efter slik vattsoppa..

I bokens första och sista afdelning behagar det förf. att föra läsaren till Norges nordliga del — en så aflägsen vrå, att hon där kan lämna sina griller fritt spelrum utan fara för att den civiliserade världen dragas till räkenskap. Här göra vi en hel hop märkvärdiga bekantskaper: Odinsdyrkare, besjälade af vikingaanda, som döende bränna sig på sitt skepp; tokiga dvärgar, utrustade med profetisk förmåga; moraliska vidunder, som väl knapt någon tid eller något land haft att uppvisa, och änglalika bondflickor, som göra furor i Londons och Paris' mest aristokratiska kretsar, dit de införas af sina förnäma män, hvilka, jagade af spleen, hittat dem i Norges mest aflägsna trakter. — I „dårskapens land“ — här Londonersocieteten — är förf. i alla händelser mera hemmastadd. Hennes skildringar därur äro rätt lifliga och kunna ställas vid sidan af dem i „Molly Bawn“, etc. Som något jämförelsevis godt må äfven antecknas beskrifningen på de pinsamma intryck ett ungt, ofördärfvat sinne tager af vrånga seder hos „världen“ i siden och sammet. Thelma, den underbara bondflickan, är nämligen lika fullkomligt ren till själen som skön till kroppen: ett ideal, som vi känna ur otaliga romaner. I figurteckningen råder ofantlig stillöshet: den resliga, majestätiska Thelma, som sköter sin båt likt en gammal roddare, är utrustad med „små, späda händer“ och kryper hvarje afton ned i en „*liten*, hvit bädd“, m. m. Kostligt är det sätt hvarpå förf. i slutet af boken delar ut äktenskaplig lycka åt alla sina

skyddslingar; det vittnar fördelaktigt om hennes goda hjärta, men icke sammaledes om hennes artistiska urskilning. Förf:s känslor för grannlandet ge sig härvid ett ganska lustigt uttryck: medan matmodern, den ståtliga, bildade bonddottern lyser i Londons salonger, förslår hennes pigas — en normal norsk bondpigas — behag till att försätta parisersocietéten i hänryckning.

Förf. rör sig på för länge sedan upptrampade stigar: ingenstädes förmärkes någon sträfvan efter individualitet, ej ett spår af något friskt, nytt lif, som ville bryta sig fram. Med ofruktbar själfbelåtenhet vandrar förf. vidare på den breda vägen — som icke är den rätta.

I. L—d.

Ingvald Undset: Fra Akershus till Akropolis; 1—2 häftet, 144 s. 8. Kristiania 1888, Alb. Cammermeyer; 2 kr.

Fullständigt kommer arbetet att omfatta 6—7 häften à 1 kr. häftet. Förf. har företagit fleråriga resor i Europa för jämförande arkeologiska studier. Därunder har han äfven på en kort tid besökt Grekland, och lämnar i föreliggande dubbelhäfte en lättläst framställning af sina reseintryck därifrån och framför alt skildringar i populär form af de arkeologiska fynden. Inom det förhistoriska området är han fackman och yttrar sig om hithörande förhållanden med en sakkännedom och en beherskning af ett vidsträckt material, som röjer sig icke blott i en klar och öfversiktlig framställning, utan äfven i intressanta vyer. Framställningen går i den följd, i hvilken förf. besökt de enskilda orterna, likväl med en skicklig sammanfattning af hophörande förhållanden och frånskilning af oväsentliga detaljer. Undset gör ej anspråk på att skildra det nygrekiska folklifvet. Hvad han i detta afseende meddelar är dock intressant och vittnar om en god berättareförmåga. Den grekiska naturen framkallar gång på gång uttryck af hans beundran, ej exalterad utan måttfull och, så vidt ref. kan döma, stående i riktigt förhållande till företeelsernas enkla skönhet.

Helt säkert tolkar förf. mångas stämning vid deras besök på akropolis, då han söker besvara den frågan, huru han bland ruinerna på akropolis kunde erfara en sådan innerlig beskådelsens glädje och lycka. Var icke alt blott döda stenar af en utdöd värld? Intrycket berodde icke blott på att ruinerna voro så sköna eller därpå att de lågo midt i en så lyckligt skön natur med dess rika ljus och dess färger på land och haf. Nej „denna konst var den skönaste blomstring af den kultur, som hade stält som sitt medvetna ideal den harmoniska utvecklingen af en skön mänsklig personlighet; denna kultur hade tillhört det älsta fria mänskliga samhälle, där begreppet politisk frihet först föddes, där först fria medborgare lefvat i en fri stat och där högre andliga intressen först utvecklades och vårdades; hvad här gjordes,

blef grundvalen för all senare civilisation, och därför måste hvarje bildad människa här känna, att hon kommit icke till ett för henne främmande ställe, som ej angick henne, utan till vaggan för den utveckling, som äfven hon kände sig lycklig öfver att tillhöra."

Språket är öfveralt klart, okonstladt och, såsom anförda citat, på många ställen synnerligen tilltalande. Uppgifterna äro, på par tre icke skildt nämnvärda oegentligheter när, exakta och vittna om förf:s samvetsgrannhet.

Med det sista blott påbörjade kapitlet „En jul i Rom" börjar en ny serie skildringar.

I. A. H.

Edvin Arnold: Asiens ljus eller den stora försakelsen, dikt; öfvers. från 39:de engelska upplagan af *Victor Pfeiff* (med inledning af Victor Rydberg); XXXIV + 254 s. liten 8. Stockholm 1888, Albert Bonnier. 3 kr.

H. Almkvist: Koranen, muhammedanernas bibel; 29 s. 8. Sthlm 1888, Albert Bonnier. 15 öre.

Edvin Arnolds dikt öfver Gautama, Buddhismens stiftare, hans lif och lära har i förf:s hemland rönt ett erkännande och en spridning, som visserligan kan bero på diktens inneboende förtjänster, men dock äfven bör förklaras ur den politiska och geografiska beröring, hvari England står till de mer än fyra hundra millioner människor, som lefva och dö i tron på Gautamas läror. Om en konstskapelse i högre mening kan ej gärna bli fråga i en dikt, som till innehåll och omfång är bunden vid det faktiska eller traditionelt mälda om en persons hela lif och lära. Victor Rydberg yttrar i denna punkt: „det finnes dikter, ingifna af en anda, som, om han personlig trädde oss till mötes, skulle säga, att han värkat förgäfves, om han vunnit det bifall allena, som egnats en sångs skönhet, då han velat värka, trösta, styrka, sprida ljus öfver lefnaden och visa till det mål, där oroliga hjärtan finna hvila. Till de dikterna hör denna." Vi fängslas kanske mest af de till människohjärtats djup trängande spörsmålen, de mot himlahöjderna lyftande maningarna, af det försakande lif i kärlek och förnedring, som konungasonen förde till medmänniskors frälsning, af hela denna åskådning, som femhundra år senare i kristendomen framträdde mera fördjupad, och som därför allmänneligen betraktas som specifikt kristen. Man kan anse skilnaden stor, men man kan ej underlåta att erkänna storheten i Buddhas lif och och lära. — Det är ett högt ämne som af Edvin Arnold behandlas, men så vidt en med ämnet ej förtrogen kan döma, har inspirationen varit sann. Tonen är alt igenom högstämd, skildringarna äro fylda af all orientens rikedom i bilder och färgprakt; oklara äro de därför ej, men de värka öfverväldigande eller tröttande, såsom det måste kännas i en yppig och jättelik natur, vid Ganges' böljor eller foten af Himalaja. En stilla frid, en varm med-

känsla för det ringa, som lefver sitt lif i det oändliga, ingjutes i dikten genom den kärlek, som utströmmar från dess hjälte, frälsaren Buddha.

Af stort intresse är Victor Rydbergs inledning. „Intressenas harmoni“ och „striden om tillvaron“ äro såsom filosofiska dogmer och grundpriciper fördärfbringande. Människan är ej blott bunden vid en naturlag, det finnes äfven en sedelag; det finnes mer än det man med ögonen ser och öronen hör — dessa tankar utvecklas med anslutning till Buddhas lära med den för Rydberg egna kraften och poetiska finheten i uttrycket.

Det lilla häftet om *koranen* hör till serien af de småskrifter den lifaktiga föreningen Verdandi utgifver. En fackman lämnar här en kortfattad, särdeles klar och lättläst framställning om koranen, „världens mest lästa och mest begagnade bok.“ Vi få göra bekantskap med koranens yttre form och stil, med dess innehåll, med några ordagranna öfversättningar af valda ställen, vi få till och med läsa första suran, muhammedanernas „fader vår“, på arabiska i transskriberad text. Dessutom redogöres för Muhammeds lif och hans läras uppkomst. — Från tendensiösa syftningar är den intressanta skriften ej fri, men sådant ingår antagligen i planen för Verdandis småskrifter.

I. A. H.

Öfversikt.

Finsk novellistik. Föregående år var ovanligt fruktbringande på de finskspråkiga originalnovellernas område, hvaremot nu ett bakslag inträffat, såsom man kunde vänta. Detta vore icke häller i och för sig beklagligt, blott någon annan gren af finsk belletristik eller annat slags literatur skulle i samma eller ens i någon mån idkats flitigare; ty endast på noveller lefver den finska originalliteraturen icke. Men öfrig vitterlek eller vetenskaplig literatur har under året utkommit i ganska begränsadt omfång, och bland novellisterna har oss veterligon endast Juhani Aho öfvergått till en annan literär produktion, nämligen den publicistiska. Detta bör så mycket mer gillas, som hr Aho utöfvat äfven detta arbete i framåtskridandets anda och med djupt allvar, likasom förut på novellens gebit. Men på den varaktigare literaturens vägnar synes det dock vara att beklaga, om han helt och hållet skall slösa sin stora förmåga på dagspressen med ty åtföljande polemik, och sålunda kanske ej få ro att samla sig för större upp-

gifter, utan nöja sig med en och annan stämningsbild för följetongen i sin tidning eller återutgifvandet af sina gamla stycken. I den finska literaturens intresse återstår därför att hoppas, att Juhani Aho skall få tillfälle att åtminstone emellanåt återvända till sitt första arbetsfält eller också att han och många andra med honom skola använda sin begåfning på andra grenar af den uppväxande finska literaturen.

Den gamla folkskriftställaren *Päivärinta* har sändt ut sitt tionde och, såsom det nu tyvärr med bestämdhet försäkras, sista häfte af „Elämän havannoita", iakttagelser ur lifvet. Detta försvarar väl sin plats som afslutning i en så vacker samling som denna. Likväl i vårt tycke ej för den första berättelsens skull. „Pöyhkeä isäntä", den högmodiga gårdsvärden, vill vara en illustration till det gamla ordspråket: högmod går före fallet. Men berättelsen är icke utförd med förf:s vanliga talang och värme: intrigen är svag, framställningssättet långsläpigt, moraliserandet vill taga öfverhand och tendensen framsticker ofta. Däremot är „Kauppias mummo", handelsgumman, en rörande vacker bit om en moder, som arbetar oaflåtligt och uppoffrar sig hel och hållen för att hennes kära son skall kunna studera, medan denne å sin sida sträfvar till att snart kunna skaffa modern en lycklig ålderdom och sträfvar så häjdlöst, att han går under i förtid, hvilket föranleder moderns död. Den med stor värme utförda skizzen gör intrycket af att i minsta detalj vara kopierad efter värkligheten. Äfven den sista berättelsen i häftet, „Matkustaja", den resande, är en god fotografi från utvandrarnas till Amerika brokiga lif, som förf. tyckes väl känna. En gift man har beslutat att utvandra, men under vägen berusar han sig och slår i öfverilningen sin trogna maka, som följer honom till staden. Det af samvetskval plågade hjärtats ånger och upprättelse äro skildrade med Päivärintas hela förmåga och skall helt säkert icke undgå att anslå läsaren.

Den andre stormannen på finska novellistikens område, *Juhani Aho,* har, såsom vi sade, detta år utsändt blott mindre saker, och dessa utgöra synbarligen öfvertryck. På eget förlag har han utgifvit ett litet häfte, „Kuvauksia", bilder; tillsammans med sin broder och medredaktör, hr Pekka Aho, samt den honom nära stående Kauppis-Heikki, har han publicerat ett dylikt under titeln „Novelleja." „Bilderna" utgöra hufvudsakligen naturscenerier; om de sålunda ej falla inom novellistikens område, utmärka de sig genom en stämningsfull skildring af olika företeelser inom naturen. Och här har förf. utvecklat så väl sitt stora herravälde öfver det finska, till poetisk naturbeskrifning så lämpliga språket, som ock en sant konstnärlig uppfattning af naturens skönhet. Så skildrar t. ex. det första stycket den dystra höstens småningom skeende öfvergång till den friska glada vintern, och huru denna strid är växlande och ofta företer bakslag. Sedan detta stycke försatt läsaren i den rätta stämningen, anslås han ännu mer af

det andra, om Imatra: i poetiska vändningar och slående bilder samt ett rikt och vackert språk skildras den öfverväldigande värkan, som Imatra gör på besökaren, särskildt första gången. Ahos bilder utgöra ett vackert bevis på hvad han förmår äfven på detta område.

I Novelleja har samma författare ånyo publicerat ett stycke, som för ett antal år sedan ingick i tidskriften Valvoja. Det utgöres af en präktig målning af de förväntningar man i en inlandsstad hyser, när isarna efter den långa vintern gått upp och de första ångbåtarna inväntas. Äfven den andra berättelsen i häftet, „Isäntä", husbonden, af *Kauppis-Heikki*, är väl hållen. Något djupare innehåll förekommer dock här lika litet som i hr *Pekka Ahos* två bidrag, hvilka afsluta häftet. Dessa berätta den vanliga tillgången vid läsförhör och midsommarfester i det inre af landet, de äro såsom folklifsskildringar af intresse för läsaren och såsom studier för författaren. Af dem framgår, att om han förstår välja ett mera intressant och allmännare ämne samt utarbeta detta med lika omsorg, så kan han möjligen få till stånd något af bestående värde.

Uti föregående års öfversikt omnämde vi den kända öfversättaren *Aatto S:s* första originalnovell, som väckte uppmärksamhet mindre genom sitt enkla innehåll än genom sitt kraftiga, väl ansade språk. Till senaste jul utgaf samma förf. ett något större arbete, „Kotivarkaus", hustjufnaden, en skildring från östra Finland. Den osed, af juristerna benämd bodrägt, som behandlas i denna novell, är tämligen allmän, åtminstone i hela nämda landsdel, och har uppkommit af flere orsaker, särskildt af savolaksarnas och karelarnas sed att länge lefva i oskiftadt bo. Hvarje familjemedlem bidrager härvid i mån af sina krafter till samlandet af de gemensamma förråden, och dit hämta äfven sådana medlemmar sina besparingar, hvilka varit annanstädes på förtjänst. Därför händer det ofta att de enskilda till sina värkliga eller inbillade behof på eget bevåg taga det de anse sig behöfva ur de gemensamma förråden, till hvilka de med sina besparingar eller sitt arbete bidragit, men öfver hvilka förnämligast husfadern disponerar, detta ofta nog ensidigt. Denna osed har på senare tider till betydlig grad blifvit underblåst af landthandlarena, som öfveralt innästla sig och begärligt utbyta dylik hemstulen säd, smör och slikt mot socker, kaffe och andra lyxartiklar, hvarvid naturligtvis den förra varan beräknats efter lågt, den senare efter högt pris. Det torde vara klart, till hvilka stora missförhållanden detta kan leda och hvilka betänkliga moraliska lyten det kan uppamma. Hr Aatto S. har framstält saken förnämligast i dess skiften inom hus, men tagit detta i stort, kanske för stort omfång. Särskildt ser det i första kapitlet ut, som om alla familjemedlemmar skulle kappas om att snatta ur de förråder, som af familjen med så mycken svett och möda hopbragts och som af familjefadern så strängt bevaras. Dessa så många trådar skulle gifva ämne till en mycket inveck-

lad intrig, i fall de på alla håll utspunnes och fullföljdes. Men nu synas de många personer och motiv, som äro omnämda i början, icke alla vara nödvändiga för berättelsens fortgång och blifva äfven åsidosatta, och andra nya framställas altför knapphändigt, så att de icke framstå fullt klart och handlingarna icke äro tillräckligt motiverade. Dock ser man tydligt att händelserna, särskildt i förra delen af berättelsen, äro tagna ur förf:s erfarenhet. Men när han sedan låter t. ex. den unga, kraftfulla svärdottern börja föra bok öfver gårdens alla inkomster och utgifter, så i pengar som säd, smör och annat, så använder han häri ett medel, som är ytterst sällsynt och som å andra sidan icke, såsom förf. angifver, kan förvärfvas i folkskolan. Om förf. härmed menar att enklaste bokhålleri bör höra till folkundervisningen, så är detta väl, men har ej sin rätta plats i en värklighetsskildring. Dessutom bör det finnas andra medel, som både snarare och kraftigare leda till utrotande af i fråga varande osed. Särskildt synes oss förf. altför knapphändigt ha framhållit det moraliska lyte hustjufnaden innebär, och huru den, som stjäl ur eget hem, likasom med ena handen hugger af den andra. Däremot vilja vi med fägnad anteckna att självfva sakens förlopp framlagts på ett sätt, som äfven menige man väl förstå. Stilen är väl något knapp och emellanåt tung, men uttryckena äro alltid träffande och språket mönstergilt. Vi anse denna novell af förf. vara ett betydande steg framåt.

Hr *Alkio,* som redan föregående år utsände ett större ganska förtjänstfullt arbete, har detta år publicerat ett annat, bänämdt „Eeva", hvilket uppfyller ännu strängare fordringar. Här är åter uppfostrans viktiga och outtömliga spörsmål på tal: förf. skildrar med mycken klarhet och öfvertygande styrka, huru en bortklemande uppfostran hos barnen väcker stora förhoppningar och fordringar på lifvet, men gör dem alldeles oförmögna till värkligt lifsarbete. Därjämte talar boken emot den fåvitska föreställningen att bildningen skulle blifva utbredd bland folket, blott det i dräkt och yttre åthäfvor antoge de bildades seder utan att tillegna sig den till all nyttig värksamhet nödiga och moraliska kraft, som är den sanna bildningens frukt. Dessa tankar och handlingar i novellen framgå konsekvent ur hvarandra; den försoning slutet medför framstår motiverad och så vidt möjligt fullständig. Stilen är visserligen bred, men ger blott större klarhet och helgjutenhet åt det hela. Förf:s uppfattning af alla förhållanden är sant folkelig, hvarför hans arbete bör väl lämpa sig till läsning för vår allmoge. Den brist på koncentration och framför alt den krassa realism, som förekom i Alkios föregående novell, har han här med berömvärd själfkritik undvikit. Genom sin skildring af Eevas sorgliga öde, då hon fördärfvas af en fåfäng moder, synes oss förf. ha stält sig i främsta ledet bland våra berättande förmågor med finskt språk.

Nästan samma höjd når en annan ur det lägre folkets djupa led utgången förtattare genom sitt förstlingsarbete: *Heikki Meriläinen* genom sin folklifsbild „Korpelan Tapani“ (Staffan från Korpela). Författaren, en socknesmed från Kajanatrakten, har hittils gjort sig bemärkt såsom ifrig samlare af finsk folkdiktning, som han insändt till Finska literatursällskapet; nu har han i sin novell på 175 sidor skildrat de öden, genom hvilka han synbarligen själf kämpat sig fram till huslig lycka och egen religiös öfvertygelse. Berättelsen utgör en motsats till Alkios Eeva därigenom, att den framhåller det skadliga inflytande en altför sträng uppfostran med tanklöst öfverdrifna fordringar på barnen utöfvar. Hufvudanfallet riktas dock mot den pietistiska sekt, som under namn af „körttiläiset“ med hårdhet och högmod fördömer dem, som icke iakttaga sektens ceremonier, medan dess anhängare ingalunda sky att under religionens täckmantel uppföra sig hjärtlöst och bedrägligt äfven emot sina närmaste. Förf. tyckes icke finna något godt uti denna sekteristiska rörelse. I det hela är hans berättelse helgjuten och väl genomtänkt. Till dessa förtjänster kommer ännu det djupsinniga, halft skämtsamma, på bilder rika språket med sina många ordstäf och träffande folkuttryck, sådant det endast kan välla fram ur en framstående, med bygdemål och folkdiktning väl förtrogen förf:s penna. Dessa stora stilistiska förtjänster vanprydas dock emellanåt af en alt för stor naturalism, särskildt i de onomatopoetiska orden, så att uttrycken någon gång förefalla plumpa. Med skäl kan den finska literaturens vänner hoppas att förf., som redan torde vara en mogen man, skänker oss flere lika tilltalande arbeten som detta första.

Den folkeliga novell-literaturen är mycket betecknande icke blott för vår tid, utan ock för den utveckling till själfkänsla som det finska folket nu genomgår: det mesta och bästa behandlar det lägre folkets lif på ett folkeligt sätt så till språk som uppfattning, och flere folkskriftställare ur de djupa leden utan någon högre literär bildning hafva lämnat många bland de viktigaste och vackraste bidragen till denna novellistik. Det var därför en alldeles riktig tanke af den om den finska literaturen så väl förtjänta förläggaren, Verner Söderström, att i en novellsamling söka hopbringa arbeten af alla våra folkskriftställare med finskt språk och att till denna samling „Syvistä riveistä“ (Ur de djupa leden) bifoga författarenas porträtt. Olyckligtvis har i den tyska fotografi, som ingick i det första häftet, tvänne författares namn blifvit förväxlade.[1]) Men hufvudsaken är att företaget ficks till stånd: Päivärinta författade en gemensam, högstämd dedikation af hela samlingen till Julius Krohns minne; bidrag lämnades af alla våra folkskriftställare och af en åtminstone, som ej förut upp-

[1]) På titelbladet har dessutom insmugit sig en omotiverad komitativform.

trädt. Den nya var en kvinna, Liisa Tervo, arbetarehustru från Uleåborg. Hennes bidrag är det första, „Uusi isä" (Den nya fadern), ett kort stycke på 15 sidor, men enligt ref:s åsikt en värklig pärla. Den lilla faderlösa flickan, som vistas hos sin morbror, får under tiden „en ny pappa", och då hon har svårt att förstå detta, te sig under hemfärden i hennes barnafantasi alla möjliga vackra bilder af hennes till himlen gångna pappa, som nu återkommit i gullkläder, spelande såsom förr på sin kantele, nu af guld, o. s. v. Skickligt förmår förf. framställa barnets tankegång, och varmt skildrar hon huru den arma lilla vid sin hemkomst måste uppgifva den ena efter den andra af sina vackra föreställningar för en hård, fordrande styffar, tils hon slutligen somnar bort från „barnets första svikna förhoppning." Ingen kan läsa det lilla stycket utan djup rörelse. — Hr *Eero Sissala* har lämnat till samlingen ett bidrag med titel „Naavalan Taavetti", som vi icke kunna i allo berömma. Berättelsen är väl icke utan innehåll, men stilen är kraftlös och alt löper framåt altför enkelt, lyckligt och utan strider; slutligen sänder en morbror, som i Moskva vunnit pengar på ett lotteri, åt styckets hjälte 10,000 rubel för att göra hans lycka fullständig! Dessutom förekomma i hr S:s språk höglärda uttryck och sveticismer, hvilka komma läsaren att tänka på huruvida han med rätta kan höra till de finska folkskrifställarnas antal. [1]).

Icke häller hr *Päivärintas* medvärkan kan anses särdeles betydande: att i „Pelastettu", den räddade, en ytterst förfallen, på all sedlig kraft utblottad drinkare räddas af ett litet barn är lika onaturligt, som att detta lilla barn med så förnuftigt tal, som går vida öfver dess fattning, vänder sig till den gamla syndaren, ransakande hans hjärta och njurar. Ett bättre bidrag hade vi vän-

---

[1]) Sådana satser som: *Kysymyksiä esitätte* —; *enemmin kuin elävästi hän tunsi* —; *niin kaikkineen, kuin hän käy ja seisoo,* o. dyl. sveticismer, ett par objektsfel m. m. torde hos denna i norra Österbotten födda förf. hafva uppkommit däraf, att han länge bott och värkat i landets hufvudstad; men de hade dock bort på ett eller annat sätt undanrödjas. Ungefär samma anmärkning gäller de två följande berättelsernas språk, den förra af Päivärinta, den senare af Nestor Niemelä. Vi vilja här beröra endast den hos dem båda förekommande egenheten att skrifva två ord tillsammans, t. ex. *tästäpuoleen, jokapaikassa, sitämyöten, minkätähden* o. dyl. Sträfvandet går ju nu för tiden ut på att skrifva tvänne självständiga ord skildt från hvarandra, hvarför åtminstone Victor Rydberg skrifver t. ex. *öfver alt, alt för, det samma.* I finskan böra af samma orsak prepositioner skrifvas skildt från sin kasus (isynnerhet som efter det förra ordet kan vidfogas ett anhangsord, t. ex. *sitäkin myöden, senpä tähden*); äfven de oböjliga, men självständiga orden *joka, eri, koko* o. dyl. böra åtskiljas från sina hufvudord. Vi ville till och med hålla på självständig ställning för sådana ord, hvilkas sista vokal elideras och skrifva: *vast' edes, yht' aikaa, milt' ei, joll' ei, ell' ei,* o. dyl. Såsom kändt skrifves så i grekiskan, och i latinet har man ju alltid utskrifvit förra ordets slutvokal, som likväl i uttalet efter bestämda regler elideras. — Här torde äfven böra antecknas att det tredje häftets korrektur hade bort skötas bättre.

tat af Päivärinta till en profsamling på våra finska folkskriftställares alster. — Den sista novellen i samlingen är af den nyligen i unga år bortgångna *Nestor Niemelä.* Denne har oss veterligen härförinnan publicerat blott en kort, men god novell, behandlande nykterhetsfrågan. Nu berättar han oss på ett sjuttiotal sidor det dystra öde, som träffar bortauktionerade barn. Det är sålunda en af dagens frågor förf. behandlat, och han har gjort det väl; åskådligt framhålles det skefva i systemet och dess vanliga konsekvenser. Det var en allvarlig och ärligt sträfvande, icke obegåfvad arbetare, som finska literaturen förlorade i Nestor Niemelä.

Vi hoppas att äfven i de tre följande häftena af denna för vår tid och våra förhållanden så betecknande samling få göra bekantskap med goda, folkeliga noveller. I afseende å samlingens utgifvande ville vi till sist framhålla ett fel, som redan tyckes öfvergått till vana hos våra förläggare. I subskriptionsanmälan, som sistlidne jul åtföljde första häftet, lofvar förläggaren att 6 häften med bidrag af de ofvannämda Kauppis-Heikki, Alkio, Heikki Meriläinen, „m. fl.“ skulle utkomma under vårens lopp. När detta skrifves, har till och med „sommarmånaden“ gått, och blott tre häften hafva utkommit!

O. G.

Bref från Sverige. Stockholms döda säsong utmärker sig i år därigenom att den alls ej är död. I tropiskt heta sommarkvällar, då ingen makt i världen plägar förmå afhålla stockholmarna från att flytta ut till landet eller åtminstone förflytta sig ut till Hasselbacken, har Stockholm fylt teatersalongerna och fylt teaterdirektionernas plånböcker — utan tanke på hängmattan, segelbåten, sommarnöjets veranda och alt det där, som plägar utgöra en rättskaffens hufvudstadsbos sommarlif. En kort rapport för Finsk tidskrifts läsare om Stockholmssäsongens senaste blomstring torde därför ej vara ur vägen.

Det, som karaktäriserat detta teaterår, har varit att våra egna förmågor ej gjort sig i nämnvärd mån bemärkta, utan att det varit främlingar, „gäster“, som fångat det mesta intresset. När det blir tal om vårsäsongen 1889, tänker man omedelbart på *Betty Hennings* och på *Meiningarne* — och den unga damen suckar ljuft vid minnet af *Arvid Ödmann,* den efterlängtade och ändtligen återkomna. Den gudomliga Arvid genomgår på operan sin gamla repertoar, — och de öfverförtjusta stockholmsflickorna akta sig för att flytta ut till landet, så länge hans höga toner ljuda från denna scen, där de i vinter fått nöja sig med den nu lyckligen afskedade danska tenoren Bruns alt annat än förtjusande röst.

Operan har under detta sitt första år med privat ledning bland nyheter bjudit på hela två små enaktsoperor: Bizets „Djamileh„

och „I Firence“ af David Fallström med täck och melodiös m sik af fröken Helena Munktell. Därefter upptogs i säsonge elfte timma Offenbachs „Hoffmans sagor“, hvilken, fantastisk att den blir obegriplig, dock alltid slår an, tack vare sin frisk stämningsfulla och kvicka musik. Operan gafs för flere år sed på Nya teatern otvifvelaktigt bättre än nu; jämte fru Östberg - som fortfarande uppbär de tre kvinliga rollerna — medvärka då Fritz Arlberg, Holmqvist, fröken Vendla Andersson, me hvilka hrr Linden och Janzon samt debutanten fröken Jungste på intet sätt kunna mäta sig.

Dramatiska teaterns säsong somnade af, sedan fru Henning farit. En dålig tysk komedi „Den vilda jakten“ föll ohjälplig — och så föll ridån öfver spelåret. Detta har emellertid lämn ett så lysande pekuniärt resultat, att de associerade förutom si löner lära lyfta 40 procent på lönesumman — en vacker behål ning. Till nästa spelår undergår associationen en förändring, i d en af personalen vald direktion får bestämmanderätt såväl öfv repertoar som öfver engagement. Hyran för teatern har blifv nedsatt till 11,385 kronor — den summa, som uthyrning teaterkaféet och andra lokaler i teaterhuset inbringar. Man ka således säga att teaterns association får sina lokaler hyresfri De 11,385 kronorna tillfalla kgl. teatrarnas pensionskassa. Af d stycken, som upptagits under spelåret, ha följande blifvit up förda största antalet gånger: „Galeotto“ 40, „Flinta och stål“ 1 „Så tuktas en argbigga“ 16, „Frun från hafvet“ 15 och „Pép 14. — „En räddande ängel“ har nått sin *hundrade* representatio

På *Djurgårdsteatern* spelar under juni månad August Lin berg med sitt lilla, goda sällskap. Strindbergs „Hemsöborna som där presenterades för publiken, var ej jämförlig med berä telsen med samma namn och föll igenom till följd af sitt för e teaterstycke betänkliga fel att ej vara dramatiskt. En följd dr stiska folklifsbilder, men utan dramatiskt innehåll.

Vårens stora teaterevenemang är *Meiningarnes* uppträdan i Stockholm. Det berömda och omstridda sällskapet kom h några och åttio man starkt och med ett oerhördt bagage. De h med sig hvar enda dekoration, hvart enda vapen; glas, porsli möbler, ekdörrar och målade glasfönster; kolonner och statyer, so ej äro målade på duk, utan massiva samt kostymer för 170 pe soner. Meiningarna ha under den månad de gästat Stockholm g vit jämt trettio föreställningar. Ej ens midsommarafton och mi sommardagen gjordes uppehåll. Och med undantag af dessa bå dagar har publiken varit mycket talrik — de dyrare platser oftast utsålda — ja, förvånansvärdt talrikt, då man tar i betra tande det vackra sommarväder, som här varit rådande. Föi uppfördes „Julius Caesar“ fyra gånger, sedan „Jungfrun fr Orleans“ hela sju gånger, så „Köpmannen i Venedig“ fyı „Wallensteins läger“ och „De båda Piccolomini“ fyra, „Walle steins död“ tre, „En vintersaga“ tre, „Röfvarbandet“ en o

Shakspeares „Trettondagsaftonen“ två gånger. Orsaken hvarför de sistnämda styckena ej gåfvos oftare var endast och allenast att sällskapet skulle gifva 30 representationer, hvarken mer eller mindre. Den strid, som hvart den teaterälskande hertigens hofteatersällskap kommer, blossar upp om det berättigade i att lämna ett så betydande rum i en dram åt det rent yttre, åt uppsättning och iscensättning, den har också här låtit höra sig, fastän ej så häftig som man kunnat vänta. Publiken dömde genast till Meiningarnes fördel.

Meiningarnes föreställningar ha varit ytterst intressanta, deras uppsättning af de olika dramerna utomordentligt tidstrogen och stilfull, samspelet öfver alt beröm, det hela utmärkt genom den karaktär, den konstnärliga pietet, som hvilar öfver framställningen. Skådespelarna äro duktiga utan att nå första rangens konst; deras spelsätt är tyskt, deklamatoriskt, bullrande, men det är kraft, ungdom och hänförelse däri. Och det är en disciplin, ett underordnande af den enskilda under det hela, hvilket värkar ytterst välgörande, särskildt för oss, som ej äro vana att finna någon stämningens helhet i iscensättningen och återgifvandet af ett skådespel.

Meiningarnas premièrer ha varit samlingsplatsen för alt hvad Stockholm eger af literärt och konstnärligt intresseradt folk.

* * *

Våra konstnärer ha spridt sig åt alla kanter. Paris är ett af deras samlingsställen. Målarna resa härifrån dit eller därifrån hit. Till nästa vinter bli Carl Larsson, Richard Bergh, Pauli, Thegerström m. fl. af de gamla parisarna stockholmsbor. Till nästa vår förbereder konstnärsförbundet en större utställning.

På salongen i Paris fick i år *Anders Zorn* en tredje-medalj, *Alf Wallander* fick mention honorable. —

* * *

Hvad författarna göra?

Carl Snoilsky väntas till Sandhamn, — han är sysselsatt med ett större arbete af okändt innehåll. I trakten af Sandhamn har *Aug. Strindberg* slagit sig ned, lidelsefullt förälskad i skärgårdsnaturen, hans ungdomskärlek, som han så många år saknat; han är sysselsatt med en ny skärkarlsberättelse, hvars redan till förläggaren aflämnade början lär lofva mycket. På Olshammar i Nerike lefver *Verner von Heidenstam* i lä för världen, nedgräfd i en ny roman, denna gång med ämne från hemlandet, från det gamla familjegodset vid Vettern. *Frans* och *Tor Hedberg* tillhöra de rättskaffens Stockholmarna och bo om somrarna i skärgården ej långt härifrån. Båda utveckla en stark produktivitet, skrifva folklifsbilder och berättelser i långa banor. Hedberg d. y. har äfven en stor roman på stapeln. *Oscar Levertin,* som nyligen blifvit docent i Upsala, har slagit sig på literaturhistorisk forskning

och utgifvit en gedigen skildring af den gustavianska tidens drama och teaterförhållanden. Af fru *Edgren-Leffler* väntas i höst en ny novellsamling. Såväl hon som fru *Agrell* är för närvarande stadd på hemresa från södern. Fru *Helene Nyblom* uppehåller sig ännu i Italien. Fröken *Ellen Key* har nu utgifvit sin sympatiskt och karaktäristiskt hållna skildring af Ernst Ahlgrens personlighet och lefnadsförhållanden. Ernst Ahlgrens literära arftagare, *Axel Lundegård,* är sysselsatt med utarbetandet af det motiv, som sysselsatte den hädangångna under hennes sista veckor, dramat „Den bergtagna.“ Han har äfven totalt omarbetat Ernst Ahlgrens ej rätt lyckade lustspel „Teorier.“ Till hösten lära dessa arbeten bli synliga i bokhandeln.

Åter har vår literatur lidit en förlust, i det *Edvard Fredin* gick hädan, endast 32 år gammal. Han hade väckt uppseende, i synnerhet genom mästerliga öfversättningar från utländska skalder, Hugo, Swinburne, Chenier m. fl. samt genom här och där i tidningarna inströdda originalpoem af afgjordt frisinnad hållning. Det var också han, som införde Robert Ingersolls arbeten i den svenska literaturen. I fjor vann han svenska akademiens stora pris för den fosterländska dikten „Vår Daniel“, skildrande dalaresningen under presten Buskovius' befäl år 1644. Dikten hade utan författarens vetskap blifvit inlämnad till akademien. Den akademiska utmärkelsen medförde likväl ingen frontförändring hos den unga skalden, som kort därefter publicerade en förträfflig öfversättning af Marsellaisen samt på sekeldagen den 5 maj detta år väckte stormande bifall genom en glödande revolutionssång. Sjuklig sedan ett par år tillbaka, hade den bortgångne mest sysselsatt sig med några dramatiska arbeten utan att likväl få färdigt annat än ett folkskådespel „Biltog“, som nästa vinter skall uppföras på Svenska teatern härstädes.

Vår literatur har tidigare i år förlorat två veteraner: den gamla kämpen *Onkel Adam* och lyrikern *Johan Nybom,* „studenten“ från 1840-talet. Nyligen afled också en helt ung författarinna, fröken *Emilie Lundberg,* en excentrisk natur, men talangfull. Hon är känd genom romanen „Ur tvänne världar“ samt lustspelen „Mostrar“, „Förlåt mig!“ m. fl.

G—g N.

Lavoisier.

I.

„La chimie est une science française, elle fut constituée par Lavoisier, d'immortelle mémoire“, lyda de stolta ord, hvarmed Wurtz började den öfversikt af de kemiska teoriernas historia, som inledde den stora af honom redigerade Dictionnaire de chimie. Ifrigt motsagdt från många håll, är detta chauvinistiska yttrande, om ock icke så litet öfverdrifvet, i grund och botten sant, så till vida som kemin genom den insats Lavoisier gjorde i dess utveckling leddes in på nya, förut icke anade banor och svingades upp till rangen af en exakt, med fysiken fullt jämbördig naturvetenskap, hvilket knappast kunde sägas om kemin före honom, trots de stora namn, som dess tidigare historia med vördnad och stolthet nämner.

Härmed vill jag ingalunda hafva sagt att kemin före Lavoisier icke fans till såsom vetenskap. Ty det som känneteckner en naturvetenskap, nämligen den induktiva forskningsmetoden och en ledande grundprincip, saknades visst icke, och att grundprincipen, läran om flogiston, var oriktig hindrade icke att en stor mängd annars från hvarandra fristående sakförhållanden sammanfattades under en gemensam synpunkt, att med andra ord en gruppering, ett ordnande af det föreliggande materialet var möjligt, att forskarna, utgående från redan kända företeelser genom teorin fördes till sökandet efter nya.

Flogiston-läran har således i själfva värket gifvit kemin karaktären af en vetenskap för sig. Olyckan var blott att denna lära var grundfalsk från början till slut.

Lavoisiers betydelse för kemins utveckling ligger däri, att han icke blott ådagalade denna teoris orimlighet, utan ersatte den med en annan, som i alt väsentligt ända till våra dagar befunnits vara riktig och, hvad mera är, i sig själf bär vittnesbörd om sin öfverensstämmelse med

naturen. Lavoisiers värk blef den fasta grundvalen f all efterföljande kemisk forskning, och då för denna de föregående teorin, förutom sin historiska betydelse, ick äger det minsta intresse, kan det icke nekas att det ti en viss grad och med den reservation, som ligger i nyt utvecklade betraktelser, kan anses berättigadt att be teckna Lavoisier såsom grundläggaren af den vetenskaplig kemin.

Den först af Becker och Stal uttalade läran om et eget ämne, flogiston, som vid hvarje förbränning afskil des från den brännbara kroppen, var under de tre först fjärdedelarna af 1700-talet allmänt antagen. Visserligen gjorde sig olika åsikter gällande om hvad flogiston egent ligen var, visserligen iakttog man, så att säga i förbigå ende, att kropparnas vikt vid förbränningen ökades i stäl let för att minskas, men man bekymrade sig icke vidare härom, anseende detta vara af underordnad betydelse Vikttillökningen omnämdes antingen utan något försök till förklaring, eller ock tolkade man densamma genom en konfys förväxling af absolut och specifik vikt, i det man medgaf, hvad som icke kunde förnekas, att brännbara krop par vid förbränningen blefvo tyngre, men sade detta bero därpå, att flogiston var så lätt att det genom sin förening med den brännbara kroppen gjorde honom icke specifikt utan *absolut lättare!*

Sina första betänkligheter mot denna lära uttalade Lavoisier 1774, och småningom betonade han dem med alt större bestämdhet. Mot honom stodo alla den tidens kemister; äfven de förnämsta bland dem voro öfvertygade om flagiston-teorins sanning. Lavoisiers grundförsök be stredos: den kemiska literaturen öfverflödade af afhand lingar, i hvilka författarna, ense i att angripa de nya åsikterna, aldrig själfva kunde komma till enighet i huf vudfrågan, hvad flogiston egentligen var.

Obekymrad häraf gick Lavoisier sin egen väg, så fri som någon från den svaghet i tanken, hvilken ned tyngd af auktoriteternas makt blindt omfattar deras an taganden och håller dem för bevisade grundsanningar Och så framlade han slutligen den nya förbränningsteo rin, som bildar vändpunkten i kemins historia. Flogi

ston finnes icke till; förbränningen består icke däri, att flogiston bortgår från den brännbara kroppen, utan tvärtom däri, att denna ingår en kemisk förening med syret; syret är ett vägbart ämne, som genom de ovägbara ljus- och värmeämnena hålles upplöst i gasform; det vägbara substratet i syret förenar sig med den brännbara kroppen och föranleder vikttillökningen vid förbränningen; det ljus och värme, som vid denna process utvecklas, uppstå genom att de i syret innehållna ljus- och värmeämnena frigöras; metallerna, svafvel, fosfor och kol äro enkla, icke sammansatta ämnen. Materien är oförstörbar; alla de vägbara kroppar, som deltaga i en kemisk reaktion, återfinnas i de vid densamma bildade slutprodukterna.

Lavoisiers uppfattning om orsaken till de ljus- och värmeföreteelser, som uppträda vid förbränningen, är icke mera hållbar. Men det öfriga, som ju är teorins egentliga kärna, har ännu i denna dag oinskränkt giltighet.

Är det vid tal om en stor vetenskaplig omhvälfning någonsin möjligt att tillerkänna förtjänsten åt en enda man, så är detta fallet här. De flesta sakförhållanden, från hvilka Lavoisier utgick och på hvilka han stödde sig, blefvo visserligen samtidigt med honom eller till och med före honom upptäckta af andra — jag vill i detta hänseende blott nämna de lysande namnen Black, Cavendish, Priestley, Scheele — men ingen af desse och än mindre någon annan insåg deras innebörd. Det var Lavoisier och endast han som med en oöfverträfflig tankeskärpa sammanstälde dem med hvarandra på sådant sätt, att ur dem slutligen framgick den nya läran, fullt afslutad och i alla sina enskildheter utbildad. Under långa år var bland kemister Lavoisier alldeles isolerad. De första anhängare han fick voro fysiker, och först mot slutet af hans vetenskapliga bana, efter medlet af 1780-talet, slöto sig mera betydande franska kemister till honom, hvarför de nya lärorna erhöllo namnet de franska kemisternas teori. Mot detta namn protesterade Lavoisier i en omkring 1792 affattad skrift, som dock först 11 år efter hans död utgafs. Han säger där: „cette théorie n'est donc pas, comme je l'entends dire, la théorie des chimistes français; elle est

la mienne, et c'est une propriété que je réclame aupr de mes contemporains et de la postérité".

Detta är också den historiska forskningens resulta Den främsta bland alla, som bearbetat kemins histori Kopp, yttrar i sitt sista arbete öfver kemins utveckliı (1873): „Må man nu också säga att den metod, som ledo Lavoisier att beriktiga åsikterna om förbränningen oc därmed till att omgestalta det kemiska systemet, reds förut användts af Black vid studiet af en annan fråg att Lavoisier icke var den första, som insett otillräckli heten af tidigare försök och förklaringar; att åsikter, so han själf hyste i början af sin reformatoriska värksamhe redan före honom uttalats af andra och att framgånge af denna värksamhet till en stor del berodde på känn domen om sakförhållanden, som meddelats af andra: inge annan än Lavoisier hade likväl bevarat en oafhängighe nog stor att inse det förbrännings- och förkalkningspro cesserna kunde tolkas utan antagandet af flogiston oc tillika ägt förmågan att steg för steg komma till en bättr och slutligen fullständig förklaring; ingen annan fans p den tiden, som förstod att så riktigt tyda och på ett s riktigt sätt fullständiga och vidare fullfölja de då gjord upptäckterna. Alla hans samtida hade till sitt förfogand det tidigare kända och det genom nyare undersökninga samlade materialet, men ingen förstod att däraf och a det han själf fann uppbygga ett system, hvars allmänn erkännande blifvit utgångspunkten för den fortsatta utvecklingen af vår vetenskap. Lavoisier har hela förtjänsten att hafva gjort detta: till konceptionen af riktiga åsikter har han lagt deras genomförande till allmän giltighet; den mognad, hvartill han bragte sina egna tankar, har han efter svår strid meddelat åt andra, som mot slutet af det förra århundradet representerade kemin, och åt vår vetenskap i hela dess omfång. Betydelsen af detta värk hafva vi att uppskatta icke blott med hänsyn till hvad han själf fann; ett mått för detsamma ger också det motstånd han hade att öfvervinna från alla sin tids mera betydande kemister".

I vetenskapernas historia möta vi någon gång män med ett snille så omfattande, en blick så genomträngande

att de med sitt arbete kunnat trycka sin prägel icke på en, utan på flere forskningsområdens utveckling. Sådana voro Leibnitz och Newton. En sådan var ock Lavoisier.

Studierna öfver förbränningen ledde honom att undersöka andningen och värmebildningen hos djuren. Dels ensam, dels i förening med Laplace och Sequin anstälde han försök häröfver. Dessa gåfvo vid handen att i djurkroppen kolsyra bildas alldeles på samma sätt som vid kolets förbränning i luften; att således i kroppen en förbränning förssiggår, som i principielt hänseende är af fullkomligt samma slag som den, hvilken äger rum då hvilket brännbart ämne som hälst förenar sig med syret; att orsaken till djurens värme är ingen annan än just denna förbränning.

Härmed stälde Lavoisier de i djurkroppen försiggående processerna i ett alldeles nytt ljus. Före honom och ännu långt senare tänkte man sig den lefvande och den döda naturen åtskilda af en djup, oöfverstiglig klyfta. Företeelserna i den döda naturen försiggingo på ett fullt lagbundet sätt, de följde bestämda, utan undantag värkande lagar, de kände icke till någon nyckfullhet eller tillfällighet. Då en afvikelse mötte, viste man att denna endast hade sin grund i vår ännu bristfälliga kunskap. Någon *värklig* afvikelse kände den vetenskapliga logiken icke till.

Helt annat var fallet med den lefvande naturen. Här rådde inga bestämda lagar, hvart man vände sig, visade lifsföreteelserna blott sin ombytlighet, intet var säkert. *Lifskraften,* som beherskade processerna i den lefvande kroppen, var ett ögonblick oändligt mäktig, för att ett annat försvinna, utan att lämna något spår efter sig.

Då uppvisade Lavoisier förbränningen såsom orsaken till värmebildningen i djurkroppen. En af kroppens elementära processer var förklarad i enlighet med fysikens och kemins lagar; det fans åtminstone en lifsyttring, som kunde sammanställas med de i den döda naturen försiggående företeelserna. Den lefvande naturen stod icke mera genom en afgrund skild från den döda; fysiologin sammanknöts oupplösligt med de exakta naturvetenskaperna.

Den tanke, som ledt Lavoisier vid hans fysiologiska

undersökningar, blef fröet till den storartade utveckling fysiologin under vårt århundrade vunnit. Visserligen räckte det årtionden innan detta frö växte ut; visserligen uppskattades Lavoisiers mäktiga inlägg icke genast till sin fulla betydelse. Men så kom en tid, då fysiologin reste sig, då snillrika, dådkraftiga män, bröderna Weber, Helmholtz, Ludwig, Du Bois Reymond, Claude Bernard och andra, i lära och i forskning uttalade principen, att företeelserna hos den lefvande naturen försiggå med samma lagbundenhet som i den döda, och sålunda fortsatte, där Lavoisier hade slutat. Huru stora tillökningar i vårt vetande genom denna princips befruktande inflytande än vunnits, ingen forskare har dock hittills trängt djupare in i tolkningen af lifsprocessens väsen än Lavoisier, då han uppvisade förbränningen såsom källan till den djuriska värmen. Också kunde i Harveys fädernesland engelsmannen Foster inför den medicinska kongressen 1881 i en framställning af fysiologins utveckling i England yttra: „under det man arbetade på en social och politisk omhvälfning, förberedde en fransman, hvars namn är odödligt, midt i de oroligheter, som jäste i hans land, lugnt en vetenskaplig omhvälfning, hvars följder skulle blifva icke mindre betydelsefulla. Om vi tänka på hvad alt en medicinestuderande i vår tid vet och alt hvad han kan hoppas att få lära sig, så böra vi, tror jag, erkänna att William Harveys värk till sina resultat var mindre häpnadsväckande än den store Lavoisiers mästerliga uppvisande af andningens värkliga natur“.

Jag skall icke längre dröja vid Lavoisiers vetenskapliga arbeten, om hvilkas betydelse jag lämnat dessa antydningar endast såsom en inledning till en skildring af hans lif och medborgerliga värksamhet. Ty Lavoisier var icke blott en stor naturforskare: han tog därjämte såsom finansman, politiker och nationalekonom del i sitt fosterlands utveckling. Denna sida af hans lifsgärning har i ett nyligen utkommet och på hittills okända handlingar grundadt arbete blifvit förträffligt belyst af *E. Grimaux*[1]). Det är ur detta följande lefnadsteckning är hämtad.

[1]) *E. Grimaux*, Lavoisier 1743—1794, d'après sa correspondence ses manuscrits, ses papiers de famille et d'autres documents inédits Paris, Alcan, 1888; 398 sidd. stor 8:o.

II.

I sitt giftermål med Emelie Punctis hade Jean Antoine Lavoisier, procureur au parlement de Paris, tvänne barn, sonen Antoine Laurent, född den 26 augusti 1743 och en två år yngre dotter Marie Marguerite Emilie. Redan 1748 förlorade barnen sin moder, och deras far flyttade nu med dem till sin rätt förmögna svärmors hem, där en moster till dem, m:lle Constance Punctis, med aldrig svikande ömhet egnade sig åt de moderlösa barnens vård och uppfostran. I sinom tid sändes den unge Antoine Laurent såsom extern till Collège Mazarin; blefven student, egnade han sig åt juridiska studier och vann 1764 graden af licencié en droit.

Men det var icke såsom rättslärd Antoine Laurent skulle göra namnet Lavoisier odödligt. På samma gång han arbetade på sin juridiska examen, fann han tid att sysselsätta sig med naturvetenskaperna och matematiken samt att lägga grunden till det omfattande vetande, som gjorde det möjligt för honom att inom kemin och fysiologin blifva en banbrytare af första ordningen.

Tidigt tilldrog sig bland naturvetenskaperna meteorologin hans särskilda uppmärksamhet. Från sitt tjugonde år anstälde han barometerobservationer och fullföljde dem hela sitt lif. För att kunna upptäcka lagarna för atmosfärens rörelser förskaffade han sig medarbetare på olika orter och hade redan 1767 en korrespondent i Strassburg. Kommen till en lysande ekonomisk ställning, lät han på sin bekostnad utföra barometrar, hvilka han omsorgsfullt jämförde med hvarandra och sedan sände till sina korrespondenter i Montmorency, Rochefort, Lorient, Brest, ja till och med i Aleppo och Bagdad. Dock hann Lavoisier aldrig utföra det meteorologiska arbete, till hvilket han under trettio år samlat materialet.

Jämte meteorologin voro kemin och geologin Lavoisiers tidigaste älsklingsämnen. Hans lärare, botanisten och geologen Guettard, uppgifves af Grimaux såsom den, hvilken först fattat tanken att utföra mineralogiska kartor, angifvande genom särskilda tecken markens natur, grufvor och stenbrott. Han hade i detta ändamål gjort

talrika resor i Frankrike och utlandet, men, inseende omöjligheten för en enda man att slutföra det värf han föresatt sig, anmodade han Lavoisier att blifva sin medhjälpare. År 1763 och följande år finna vi Lavoisier sysselsatt med geologiska undersökningar, och 1767 deltager han med Guettard i en forskningsfärd, som denne på offentligt uppdrag företog till Elsass och Lothringen, sedan han lyckats få ministern Bertin att omfatta den plan han uppgjort för en mineralogisk atlas öfver Frankrike.

Lavoisiers ännu bevarade dagbok från denna resa tillåter oss att steg för steg följa honom och beundra den ordning och regelbundenhet, hvarmed han fullföljde sin uppgift. Hvarje morgon mellan klockan 5 och 6 observerar han barometern och termometern; han upprepar dessa observationer flere gånger dagligen och gör den sista på kvällen, huru sent de än komma till sitt nattkvarter. Under resan fäster han sig vid alt: markens beskaffenhet, terrängförhållandena, vegetationen, och ofta vittnar den ostadiga skriften att anteckningen är gjord på hästryggen. Han beser grufvor och fabriker. När han icke själf är i tillfälle att besöka en ort, vänder han sig till personer, som känna den, särskildt till stenhuggare och murare för att få veta hvarifrån de hämta den kvadersten, kalksten, kalk, gips, som de begagna. I de städer han passerar studerar han naturaliesamlingarna och upptecknar i korthet hvad de innehålla. Öfveralt, där han stannar, bestämmer han vattnets temperatur och täthet; han tar icke in på något värdshus utan att undersöka det vatten man serverar honom. Hvarje kväll fullständigar han sin dagbok.

Brefväxlingen mellan Lavoisier och hans hemmavarande fader och moster vittnar om den innerlighet och kärlek, som rådde mellan dessa tre. Hvilken oro hafva icke de gamla för den unga mannen, som gör sin första längre resa; med hvilken längtan vänta de icke underrättelser från den kära sonen: „ett ord af din hand, som meddelar att du mår bra, ort och datum, mera vilja vi icke hafva; du vet huru vi älska dig och huru oroliga vi äro, när vi flere dar saknat underrättelser från dig“; — hvilken feberaktig otålighet plågar icke dem den dag de veta att han skall komma tillbaka!

Och han å sin sida, huru nedslagen är han icke att lämna de kära vännerna trots den fröjd han känner att få se sig omkring och göra nytta! Redan första kvällen skrifver han hem för att underrätta dem att han är glad och frisk, och han glömmer ej att också tala om att hästarna må godt och äta med mycket god matlust. Efter en veckas skilsmässa tycker han sig hafva varit borta månader; hans tankar äro ständigt hos fadern och mostern. För att trösta sig måste han anstränga hela sin viljekraft, tänka på huru angenäm resan kommer att blifva och framför alt att han därunder kan utföra något nyttigt.

Återkommen till Paris, begynte Lavoisier ordna det material han samlat under sin resa. Sina talrika vattenanalyser sammanstälde han i en utförlig afhandling, som dock icke blef tryckt förr än långt efter hans död. Därjämte arbetade han med Guettard på den projekterade mineralogiska atlasen och erhöll varmt erkännande för sina förtjänster af sin gamla lärare och vän. Likväl blef företaget icke slutfördt af dem, ty statens dåliga finanser och andra omständigheter hindrade dess sättande i värket. Guettard drog sig tillbaka, och en ny medarbetare Monnet, inspecteur général des mines, förordnades att öfvertaga atlasen. Enligt den ursprungliga planen och med tillgång till det af Guettard och Lavoisier samlade materialet, utförde denne ett antal nya kartor och utgaf 1780 i sitt och Guettards namn en icke fullständig mineralogisk atlas. Han omnämner visserligen Lavoisier såsom författare till de sexton första kartorna, men han tillät sig därjämte att utan dennes medgifvande och utan att en gång nämna honom använda det af honom insamlade materialet, hvaröfver Lavoisier med skäl yttrade sin ovilja.

Hela sitt lif var Lavoisier varmt intresserad för geologiska undersökningar, och ännu vid provincialförsamlingen i Orléans 1787 fullföljde han förslaget om utförande af en mineralogisk atlas.

III.

Trots sin ungdom hade Lavoisier redan 1766 gjort sig så bemärkt, att han uppsattes bland kandidaterna till en ledamotsplats i Academie des Sciences, och 1768 valdes

han, ännu icke 25 år gammal, till ledamot af Frankrikes förnämsta lärda samfund. Lalande förtäljer att han bidrog till Lavoisiers val, emedan en ung man, som hade kunskaper, snille och värksamhetslust och som genom en god ekonomisk ställning var befriad från att egna sig åt något annat yrke, naturligtvis skulle vara mycket nyttig för vetenskapen.

Samma år ingick Lavoisier såsom adjoint åt generalförpaktaren Baudon i „la ferme générale“, det stora bolag, som hade förpaktat Frankrikes alla indirekta skatter. Härigenom kom han i en lysande ekonomisk ställning, men hans kolleger i akademin sågo med missnöje att han slagit sig in på en bana, på hvilken han så lätt kunde aflägsna sig från det vetenskapliga arbetet. Matematikern Fontaine lugnade dem med förhoppningen att Lavoisiers middagar skulle blifva så mycket bättre.

Aldrig har en nedslående framtidsutsikt fullständigare vederlagts af värkligheten. Visserligen kostade honom la ferme générale icke obetydligt arbete, men på samma gång skänkte den honom en ekonomisk ställning, sådan att han utan ringaste svårighet kunde pålägga sig dryga kostnader för sina vetenskapliga undersökningar. Och alt under det han var en värksam medlem af la ferme, utförde han det ena betydelsefulla vetenskapliga arbetet efter det andra, han deltog aktivt i många af de kommissioner, hvilka till akademin hade att inlämna rapporter öfver olika, till hennes yttrande hemstälda frågor.

Det första af Lavoisiers arbeten, som antydde den blifvande mästaren, är en undersökning öfver den af många kemister hyllade läran att vatten genom långvarig kokning förvandlas till en jordart. Lavoisier bekräftade (1770[1]) att distilleradt vatten, som en längre tid kokats i ett glaskärl, vid afdunstning till torrhet kvarlämnade en jordartad återstod. Han vägde upp denna återstod äfvensom det kärl, hvari kokningen egt rum. Det befans att kärlet förlorat i tyngd precis lika mycket som den vid vattnets afdunstning kvarblifvande återstoden vägde. Genom den

[1]) De anförda årtalen angifva den tidpunkt, då Lavoisiers arbeten föredrogos inför akademin; de utkommo vanligtvis senare.

långvariga kokningen hade vattnet icke förvandlats till en jordart, utan upplöst en del af glaset.

Samtidigt utförde Scheele en undersökning öfver samma ämne och kom till samma slutsats. Men han gick till väga på ett helt annat sätt: han analyserade den meromtalade återstoden och fann där kiselsyra, kalk och kali, det är ämnen, som sammansätta glaset och kom så till visshet i frågan hvarifrån denna återstod härstammade.

Jag har något närmare redogjort för denna undersökning, därför att den i viss mån kan anses typisk för Lavoisier. Här som i sina följande undersökningar vänder han sig till vågen såsom det instrument, hvilket skall gifva svaret på frågan. Och han bedrog sig icke: vågen blef Ariadnetråden, som ledde honom i de kemiska företeelsernas labyrint.

År 1772 uppvisade han jämte Macquer och Cadet att diamanten icke genom värme förflyktigas, såvida icke luften får tillträde. Men då förbrännes diamanten på samma sätt som kolet brinner i luft.

Följande år började Lavoisier sina arbeten öfver gaserna. Han hade däri bland sina samtida stora föregångare: Hales, Black och framför alt Priestley — jämte Scheele hans förnämsta medtäflare — om hvars första hithörande arbeten Lavoisier själf säger att de kunna anses som de svåraste och intressantaste, som öfver denna fråga sett dagen sedan Hales' tid, och att ingen modern undersökning synts honom mera egnad att ådagalägga huru många nya vägar ännu stå öppna för fysiken och kemin.

Men dessa arbeten voro, som Lavoisier säger i sin dagbok 1773, såsom isolerade länkar af en stor kedja, och han föresatte sig att utföra de undersökningar som voro nödvändiga för att sammanfoga dem till ett helt.

Han gick till väga med så stor raskhet, och hans resultat voro så talrika, att han såg sig föranlåten att sammanställa dem i en särskild skrift, som under titeln „Opuscules physiques et chimiques“ såg dagen 1774. Där innehållas bland annat de märkvärdiga försöken öfver metallers förbränning och vikttillväxt i tillslutna kärl och den volymförminskning som den i kärlet inneslutna luften härvid undergår, hvilka skulle leda till den nya förbrän-

ningsteorin och till principen om materiens oförstörbarhet. Lavoisier erkände öppet den förbindelse, hvari han stod till sina föregångare. Sålunda skrifver han till Royal Society i London, jämte det han till dem sänder sin bok: „Jag ber Er mottaga ett arbete, hvars grundval delvis tillhör Er och till hvilken jag blott har lagt ett litet antal sanningar, som jag tror vara nya. Det är Boyle, Hales och Black, män evigt minnesvärda i fysikens och kemins utveckling, som äran tillkommer att först hafva uppstält läran om luftens upptagande i fasta kroppar“. Och 15 år senare tillställer han Black sin kemiska lärobok med dessa ord: „Ni skall här finna en del af de tankar, hvilkas första frön Ni sått . . . Det är med räddhåga jag underställer den nya läran den främsta af mina granskare, den, hvars bifall jag mest eftersträfvar.

De följande åren upptogos af fortsatta undersökningar åt samma håll. Det gälde framför alt att afgöra naturen af det ämne, som vid förbränningen af den brännbara kroppen upptages ur luften. I april månad 1774 fann Bayen att kvicksilfveroxiden vid upphettning afgaf en gas: men han gick icke längre. Denna gas var *syret*, som Priestley å sin sida upptäckte i augusti samma år, utan att han dock förr än i mars 1775 insåg denna upptäckts betydelse och viste hvad han hade framför sig. Lavoisier upprepade dessa Priestleys försök i november 1774, och påsktiden följande år kunde han till akademin inlämna en afhandling, däri han uppvisade naturen af denna gas, framhöll i hvilka afseenden den skilde sig från den atmosfäriska luften och kolsyran; i dess upptagande såg han orsaken till metallers vikttillökning vid förbränningen, och slutligen ådagalade han att den utgör den del af den atmosfäriska luften, som tjänar till att underhålla andningen. På samma gång lärde han också känna att kolsyran utgör en förening af kol med syre.

Det dröjde ännu några år, innan Lavoisier fullständigt bröt med den gamla flogiston-teorin. Först efter en serie afhandlingar om syrornas natur, om den atmosfäriska luftens sammansättning, om andningsföreteelserna, beslöt han sig 1783 att göra front mot den herskande läran. „Om alla kemiska processer kunna förklaras utan tillhjälp

af flogiston, så är det ensamt därigenom oändligt antagligt att detta ämne icke alls finnes, att det är ett hypotetiskt ting, ett onödigt antagande". Och sedan slutligen Cavendish och Lavoisier hvar på sitt håll upptäckt vattnets sammansättning (1784), var den nya kemins seger vunnen. Den kemiska lärobok, som Lavoisier utgaf 1789 (Traité élémentaire de chimie) bildar gränsstenen mellan den gamla och den nya tiden.

I denna lärobok finna vi utom annat principen om materiens oförstörbarhet första gången vetenskapligt uttalad. I anslutning till undersökningar öfver alkoholjäsningen säger nämligen Lavoisier: „Intet skapas i naturens processer eller i dem vi med konst inleda, och man kan uppställa principen, att vid hvarje kemisk process före och efter reaktionen finnes en lika stor mängd materie, att mängden och beskaffenheten af grundämnena äro desamma och att endast ombyten, modifikationer därvid försiggå. På denna princip hvilar hela den kemiska experimenteringskonsten. Man är tvungen förutsätta att i hvarje kemisk reaktion en värklig likhet eller equation eger rum mellan de kroppar man undersöker och dem man genom sönderdelningen erhåller".

Lavoisiers första arbeten öfver djurens andning föredrogos inför vetenskapsakademin den 3 maj 1777. Här visar han att den från lungorna utandade luften innehåller kolsyra, produkten af en värklig förbränning i kroppen. Hvar denna förbränning sker lämnar Lavoisier oafgjordt. „Antingen förvandlas luftens syre under sitt lopp genom lungorna till kolsyra, eller ock eger i dem ett gasutbyte rum sålunda, att syret upptages och lungan i stället afgifver en nästan lika stor volym kolsyra". Numera veta vi att denna kolsyra härstammar från kroppens alla delar och från dem med blodet föres till lungorna, i hvilka den sedan afgifves.

Denna undersökning gaf uppslaget till de studier öfver värmebildningen, som Lavoisier tillsammans med Laplace offentliggjorde 1780 och i hvilka de ådagalägga att den enda orsaken till det animaliska värmet är en lång-

samt skeende förbränning, likartad med den då kol brinner i luft. Fortsatta forskningar lärde Lavoisier 1785 att i kroppen icke blott köl, utan ock väte förbrännes; och i förening med Sequin upptäckte han hudutdunstningens betydelse för regulationen af kroppstemperaturen.

Sedan Lavoisier utgifvit sin kemiska lärobok, hade han för afsikt att helt och hållet egna sig åt växt- och djurkemin; han utförde ett antal försök, som ledde honom till upptäckten af den organiska elementaranalysen, men tyvärr aldrig offentliggjordes; han fortsatte sina arbeten om andningen, delvis tillsammans med Sequin. Huru djupt han blickade in i de hos de lefvande varelserna försiggående processerna ses kanske bäst af följande framställning, som är hämtad ur ett af honom 1789 uppgjordt program för en pristäflan.

„Växterna hämta från den dem omgifvande atmosfären, från vattnet och, i allmänhet, från mineralriket de material hvaraf de uppbyggas".

„Djuren nära sig antingen af växter eller af andra djur, som själfva närt sig af växter; sålunda härstamma de ämnen, som bilda djurkroppen, alltid i sista hand från luften och mineralriket".

„Slutligen återgifva jäsning, förruttnelse och förbränning ständigt åt luften och åt mineralriket de grundämnen, som växter och djur lånat från dem".

„Genom hvilka processer åstadkommes detta märkvärdiga kretslopp mellan naturens tre riken? Huru förmår naturen bilda ämnen, som kunna brinna, jäsa och förruttna, af ett material, som icke har någon af dessa egenskaper? Här föreligger ett ogenomträngligt mysterium. Man kan likväl ana, att emedan förbränning och förruttnelse äro de medel som naturen begagnar för att åt mineralriket återgifva de ämnen hon tagit därifrån för att bilda växter och djur, detta, bildandet af växter och djur, bör vara en process, motsatt förbränningen och förruttnelsen".

Men redan mullrade revolutionens åska; och redan stälde staten på sina medborgare andra fordringar än vetenskapligt arbete. Lavoisiers vetenskapliga värksamhet skjöts åt sidan och afbröts slutligen för att aldrig mera åter upptagas.

IV.

Jag nämde redan att Lavoisier samma år han blef ledamot af Academie des Sciences ingick i la ferme générale. Det är så mycket större skäl att redogöra för denna inrättning och Lavoisiers värksamhet där, som den blef orsaken till hans våldsamma död.

La ferme générale var ett slags bolag, som mot en viss summa förpaktade den franska statens alla indirekta skatter. Kontraktet mellan staten och la ferme gjordes på sex år i sänder; vid utgången af hvarje sexårs period skedde en ny öfverenskommelse, till grund för hvilken lades de senaste årens inkomster. Deltagarna i detta bolag, generalförpaktarna (fermiers généraux), voro sedan 1755 till antalet 60. Hvar och en af dem skulle på förhand till bolaget inbetala en viss summa, som på den tid Lavoisier upptogs såsom generalförpaktare uppgick till 1560000 francs. De ordinarie generalförpaktarna egde rättighet att antaga adjointer, hvilka mot erläggande af en viss del af den på hvarje förpaktare kommande summan, blefvo delaktiga i en motsvarande andel af vinsten. Lavoisier ingick i la ferme såsom adjoint åt generalförpaktaren Baudon, hvilken åt honom öfverlät tredje parten af sin andel.

Administrationen af detta stora bolag var fördelad på flere olika byråer, hvilkas ledamöter valdes bland generalförpaktarna. Hvarje generalförpaktare var ledamot af flere byråer och skyldig att närvara vid dessas på förut bestämda tider försiggående sammanträden. Enligt en 1774 af Lavoisier värkstäld utredning af bolagets inkomster och utgifter utgjorde den årliga nettovinsten, sedan 6 % ränta å det i företaget insatta kapitalet afdragits, för hvarje generalförpaktare under åren 1756—1762 40000 francs, under 1762—1768 55000 och under de följande sex åren till 1774 något mera. Men under åren 1774—1780 steg den i medeltal till 100,000 francs; ensamt året 1779—1780 inbragte i nettovinst åt hvarje förpaktare 139000 francs. Grimaux uppskattar Lavoisiers inkomster från la ferme åren 1768—1786 till sammanlagdt 1200000 francs.

Så ytterligt invecklade som skatteförhållandena voro

på den tiden är det självklart att la ferme lätt skulle råka i kollision med de skattskyldiga. Man tänke sig blott att skatten för salt utgick till betydligt olika belopp i provinser, som gränsade till hvarandra, så att medan 1 quintal salt i Angers kostade 58 francs, den i Nantes betingade ett pris af endast 2 francs. De inre tullgränserna kräfde därför en stor bevakningsstyrka och föranledde till oupphörligt lurendräjeri, så att på 1700-talet hvarje år mera än 300 smugglare sändes till galererna, där de utgjorde ungefär en tredjedel af samtliga straffångar. Bolagets underordnade tjänstemän, som hade rättighet att hos enskilda personer företaga husvisitationer, förleddes ofta att begå missbruk af sin makt, och styrelsen vågade icke på fullt allvar sätta sig däremot af fruktan att härigenom minska sina tjänstemäns nit och således äfven bolagets inkomster. Också begingos många förhatliga handlingar, hvilka gjorde la ferme alt mer och mer afskydd. Det fans visserligen en domstol, afsedd för klagomål mot bolaget, men denna utväg var illusorisk. Man hade ännu 1767 sett en person på blotta misstankar om lurendräjeri oskyldigt hållas fängslad i 20 månader, utan att efter sitt frigifvande kunna erhålla någon skadeersättning.

Dessutom retade många generalförpaktare allmänheten genom en alldeles oerhörd lyx. Jämte några generalförpaktare, som togo saken allvarligt och värkligen arbetade, funnos andra, hvilka genom sina lysande fester och sitt vansinnigt öfverdådiga lif i öfrigt gjorde sig till allmänt samtalsämne. Det kan då icke väcka förvåning att det utarmade folket med en känsla af hat betraktade generalförpaktarna, som det med rätt eller orätt ansåg som sina utsugare. En enstämmig förbittring rådde i alla samhällsklasser och gaf sig uttryck sådana som Voltaires „det finnes i Persepolis 40 plebejiska konungar, som innehafva det persiska rikets skatter och gifva något däraf åt monarken“, och Merciers: „jag kan icke gå förbi Hotel des fermes utan att djupt sucka . . . Jag skulle vilja omstörta denna ofantliga och djäfvulska maskin, som fattar hvarje medborgare i strupen. La ferme är den skräckbild, som förlamar hvarje djärf och ädel plan. Måtte provincialför-

samlingarna kunna undergräfva denna inrättning, orsaken till så mycken olycka och så mycket oskick".

Då Turgot blef minister, inträdde en förbättring i bolagets värksamhet, och Necker kunde i sin rapport till konungen 1781 säga att generalförpaktarne, framstående genom sin uppfostran, icke mera voro lika de förra finansmännen. De beskyllningar för underslef, som konventet riktade mot generalförpaktarne och hvilka bragte dem på schavotten, äro alla falska, såsom bäst framgår däraf att myndigheterna, sedan generalförpaktarne väl afrättats, erkände dem vara oskyldigt dömda.

Om Lavoisiers värksamhet i la ferme meddelar Grimaux detaljerade upplysningar, hvilka lära oss att Lavoisier här, likasom öfveralt, med ifver och samvetsgrannhet utförde sina åliggанden, vare sig dessa bestodo i byrågöromål eller i inspektionsresor. Han sökte dessutom att fullkomna bolagets organisation, att göra skattebördan mindre tryckande och jämnare fördelad; „om de lagar han var tvungen att tillämpa stundom voro altför stränga, sträfvade han att mildra dem", säger hans maka i sina efterlämnade anteckningar.

Någon skugga af oredlighet eller orättrådighet vidlåder icke Lavoisiers värksamhet såsom generalförpaktare. Detta framgår bäst däraf att Turgot icke blott valde Lavoisier till en af de fyratio män, åt hvilka han 1780 öfverlät det nya kontraktet om skatternas upptagande, enligt hvilket la ferme skulle dela vinsten med staten och således i grund och botten omorganiserades, utan ock utsåg honom till en af direktörerna för la Régie des poudres et salpêtres, som inrättades 1775.

Dittils hade leveransen af krut varit anförtrodd åt ett bolag, som, likasom de flesta, med hvilka staten den tiden kontraherade, skördade en ofantlig vinst, på samma gång det genom vidsträckta rättigheter i afseende å salpetertillvärkningen för de enskilda medborgarna blef en olidlig börda.

Lavoisier inlämnade till Turgot en undersökning öfver krutbolagets ställning och underställde honom planen till ett statens ämbetsvärk, som skulle omhändertaga krut- och salpetertillvärkningen. Turgot godkände denna plan

och nämde den 30 juni 1775 till direktörer för det nya ämbetsvärket fyra män, bland dem Lavoisier, „lika bekant genom sina särskildt för ett dylikt ämbetsvärk nödvändiga kemiska kunskaper som genom den värksamhet, duglighet och redbarhet han ådagalagt såsom generalförpaktare“.

Det nya ämbetsvärket sköttes utmärkt väl: salpeterfabrikationen förbättrades och kruttillvärkningen ökades så, att i statens arsenaler år 1788 fans ett förråd af fem miljoner skålpund krut, under det att brist på krut varit en af orsakerna till fredsslutet 1763. Därjämte hade krutets kastvidd betydligt tilltagit. Medan före 1775 krigskrutets kastvidd utgjorde 136—155 meter, hade den 1777 stigit till 224—253 meter. Också beklagade sig engelsmännen 1780 öfver att deras krut icke bar så långt som det franska. Härtill kommer ännu att man numera icke som förr var tvungen att från utlandet köpa salpeter, utan alt salpeter tillvärkades inom landet. Den direkta vinst för statskassan hade af den nya regimen uppskattades för åren 1775—1789 till icke mindre än sammanlagdt 28 miljoner francs.

V.

Genom sina åligganden som generalförpaktare hade Lavoisier lärt känna de bördor, som hvilade på jordbrukaren, och under de resor han företagit för utarbetandet af sin mineralogiska atlas hade han på nära håll sett landtbefolkningens elände.

Blifven egare af godset Fréchines vid Blois (1778), ansåg sig Lavoisier bäst kunna förbättra befolkningens ställning genom att visa dem ett jordbruk grundadt på de bästa principer och beslöt därför att själf odla en del af sitt område samt däraf göra en mönsterfarm. Hvarje jordstycke uppmättes noggrant, och öfver utgifterna för detsamma och de inkomster det lämnade fördes de noggrannaste anteckningar. Stora svårigheter mötte visserligen i början, men han öfvervann dem och kunde efter tio års ansträngningar uppvisa mycket goda resultat. Han lyckades också invärka på allmogen: i hans spår började den odla potatis, anlägga konstgjorda ängar, o. s. v.

Såsom kemist och praktisk landtbrukare inkallades

Lavoisier till ledamot af le Comité d'agriculture, som inrättades 1785 till ett slags rådgifvande myndighet i frågor rörande landtbruket. Han valdes till denna komités sekreterare, men blef dess värkliga ledare. I det program för komiténs arbeten, som han inlämnade i juni 1785, föreslog han bland annat inrättandet af ett experimentalfält i omgifningen af Paris samt erbjöd sig att ställa Fréchines till komiténs fullständiga förfogande, för den händelse den ville anställa försök i större skala. Sedan afgaf han till komitén en mängd utlåtanden öfver olika inom området för dess värksamhet fallande ärenden, för hvilka utrymmet förbjuder att här lämna en redogörelse. Det bör blott framhållas att Lavoisier energiskt uppträdde mot det öfverdrifna reglementerande, hvarmed man på den tiden trodde sig kunna skydda handeln och industrin. Det bästa medlet att förekomma brist på lifsförnödenheter, säger han med speciel hänsyn till förhållandena i Paris, är att staten så litet som möjligt blandar sig i saken; hvarje gång den söker att reglera priset på födoämnena, förlänger den blott svårigheterna i stället för att bota dem.

Enligt uppdrag af komitén redigerade Lavoisier också instruktioner rörande jordbruket, som skulle tillställas provincialförsamlingarna. Han framhåller att bristen på kreatur är det främsta hindret för jordbruket, som på grund däraf saknar tillräckligt gödsel, betonar nödvändigheten af konstgjorda ängar och boskapsskötselns förbättrande.

I en annan rapport öfver de åtgärder, som böra vidtagas för att höja jordbruket, yttrar han: „före den nuvarande regeringen förstod man ej att en regerings värkliga uppgift bör vara att för alla individer öka summan af njutning, lycka och välstånd. Om man mera lyssnat till landeln och mera skyddat den än jordbruket, så har detta sin grund däri att köpmannens yrke utöfvas af medborgare tillhörande en högre klass, som kunna tala och skrifva, som lefva i städerna och lättare kunna göra sin röst hörd. Den olyckliga jordbrukaren suckar i sin koja; han har hvarken representant eller försvarare, och till hans intressen har icke ens tagits hänsyn vid fördelningen af rikets styrelse på olika departement". Lavoisier genomgår sedan de bördor, som tryckte landtbrukaren: de altför dryge

skatterna, som på vissa orter slukade hela nettoinkomsten; den bristfälliga formen för skatten på födoämnen; de husvisitationer, som skedde på grund af salt- och tobaksskatten; den korta tid, på hvilken arrendekontrakten uppgjordes och som hindrade arrendatorerna att vidtaga värkliga förbättringar af jorden; slutligen det prohibitivsystem, som förbjöd export af födoämnen och därigenom inskränkte jordbrukarens företagsamhet. „Skulle man tro att ett rike så fruktbart, så afgjordt egnadt för jordbruk som Frankrike, hvilket borde exportera produkter af alla slag, är beroende af utlandet för en stor del af de jordbruksalster, för hvilka dess jord är bäst lämpad!“

Något egentligt resultat af komiténs värksamhet blef dock icke synligt. Statens dåliga finanser tilläto den icke att till komiténs förfogande ställa de nödiga medlen för inrättande af ett landtbruksmuseum, för utförande af odlingsförsök och för fullbordandet af en mineralogisk atlas. Flere af komiténs till regeringen gjorda hemställanden glömdes rentaf bort af vederbörande minister.

Och därför blef det icke häller något af det förslag Lavoisier gjorde om inrättandet af ett åkerbruksdepartement; „utgifterna för detsamma vore icke alls oförenliga med den sparsamhet, som råder hos styrelsen; ty då åkerbruksprodukterna årligen uppgå till ett bruttovärde af 2,500 miljoner, skulle en genom en förbättrad organisation åstadkommen tillökning om endast 10 procent med 250 miljoner öka det allmänna välståndet“.

Samma sträfvanden för jordbruket och den jordbrukande befolkningens höjande besjälade Lavoisier, då han deltog i provincialförsamlingen i Orléans 1787.

Styrelsen af rikets 31 provinser var anförtrodd åt intendenter, hvilka ofta voro totalt okunniga om den af dem förvaltade provinsens behof och lidanden och dock utrustade med en makt utan gränser, som tillät dem hvarje missbruk och orättvisa.

Redan mot slutet af 1770-talet beslöt man att fråntaga intendenterna de viktigaste delarna af administrationen och uppdraga dem åt lokala församlingar, hvilka skulle besluta om skatternas fördelning och upptagande, om vägars byggnad och underhåll, om lämplig uppmuntran åt

andeln, undersöka provinsens naturliga tillgångar, och så vidare. Detta beslut värkställdes i några provinser, men först 1787 beslöt Calonne att i hela riket genomföra reformen. Lavoisier utsågs till representant för det tredje ståndet vid provincialförsamlingen i Orléans. Denna skulle bestå af 50 medlemmar, af hvilka tjugufem tillsattes af regeringen och de öfriga valdes af dessa.

De 25 af regeringen valda representanterna sammanträdde den 6 september 1787 för att anställa fyllnadsvalet och åtskildes kort därefter, sedan Lavoisier uppläst en rapport öfver de frågor, hvilka af en Commission intermédiaire borde förberedas till församlingens nästa sammanträde.

Detta tog sin början den 17 november, och nu utvecklade Lavoisier en så intensiv värksamhet, att om honom blifvit sagdt att han gjorde alt och besjälade alt.

Med största bestämdhet uppträdde Lavoisier mot de två första ståndens privilegier och yttrar i en dylik fråga bland annat. „Jag anser således att församlingen bör skynda sig att för tronens fot nedlägga sin anhållan om återinförandet af den forna nationella författningen, att adelns och prästeståndets önskningar i detta hänseende böra vara, om möjligt, ännu lifligare än öfriga medborgares, ty hedern bjuder att med större kraft afvärja den orättvisa, hvaraf man drager nytta, än den, hvaraf man lider“. — „Om det är tillåtet att till förmån för några medborgare göra undantag, så kan detta, i synnerhet i fråga om skatter, icke ske för andra än de fattiga“.

Intet af de beslut församlingen fattade ledde emellertid till något resultat. Visserligen arbetade den komité, som under tiderna mellan församlingens sessioner skulle sätta dess beslut i värkställighet och till hvilken äfven Lavoisier hörde, ifrigt på sina uppgifter, men händelserna framskredo med en sådan brådstörtad fart, att ingen tid fans för en långsam utveckling. Sammankallandet af stånderna stälde provincialförsamlingarna i skuggan och dessas arbeten hafva, likasom de af Comité d'agriculture utförda, legat begrafna i arkivens gömmor ända tils man i vår tid åter uppgräft dem.

R. Tigerstedt.

Historiska romaner.

Några hugskott af Georg Nordensvan.

Det skrifves två olika sorters historiska romaner.

Det *ena* slaget är afsedt för eller lämpar sig åtminstone bäst för ungdom och kan betraktas såsom ett supplement till skolstudiet. För att bli njutbara för ungdomen måste berättelserna innehålla en hel del äfventyr, — det är också mest för dessa äfventyrs skull skolgossen läser dylika böcker, det är, tack vare äfventyren, han rangerar in dessa arbeten bland „roliga böcker“ till skilnad från skolböckerna. Har författaren lyckats väcka hans intresse för de historiska personligheterna och håller han berättelsen i en anda, som kommer den unges hjärta att klappa för frihet och människorätt, då har hans arbete också fylt sitt ändamål, äfven om det ej är i sträng mening historiskt, äfven om källforskningen ställer den tid han skildrat i en annan dager, äfven om de personer han för fram i värkligheten hvarken talade eller tänkte så som det sker i boken.

Det är alls ingen lätt sak att skrifva goda historiska äfventyrsböcker. Genren fordrar en förmåga, som ej hvar man eger, att lämpa sin tankegång och sitt framställningssätt efter ungdomens mottaglighet och uppfattning. Men det är det allra lättaste slag af diktning att skrifva *dåliga* berättelser efter receptet för historiska romaner, att sätta ihop en rad betydelselösa äfventyr, förbundna med namn och ställen ur historien.

Det *andra* slaget af historiska romaner är det, som sträfvar efter att i möjligaste mån åskådligt och samt framställa en svunnen tid och det slags människor, som då lefde, att väcka denna tid till lif igen, visa oss den sådan den var till sitt yttre och äfven till sitt inre, det vill säga att låta människorna handla, känna, tänka ej som *vi* göra, utan som den tid, som är föremål för skildringen, tänkte och kände, att med ett ord i stort som i de minsta småsaker gifva tiden dess egen karaktär, måla den med dess

egna färger, utgå från ett grundligt studium af *människan* och hennes utveckling i häfden.

Det är ej att klandra att *ungdomsböckernas* författare, såsom oftast sker, framställa människor med moderna tänkesätt, moderna begrepp om rätt och dygd, i kläder från några hundra år tillbaka. Ungdomen skulle ej förstå dem eljes. Men i skildringar af denna andra art fordra vi sanning i framställningen, sanning i största möjliga grad. Vi vilja — för att nämna ett exempel — ej höra Karin Månsdotter gråta öfver sin förnedrande ställning som frilla åt en konung: 1500-talet fann ej en dylik ställning förnedrande, och „fru Karin“ hade enligt den tidens sätt att se ej något att gräma sig öfver och behöfde ej frukta hån eller skymf från de öfriga hofdamerna.

Detta slags historiska diktning — det enda som strängt taget gör skäl för benämningen historiskt — är en af de allra svåraste diktarter liksom den är relativt otacksam, ty den kräfver hos läsaren en ganska hög bildningsgrad liksom en viss intuition; ja för att bli fullt uppskattad fordrar den att läsaren liksom författaren skall ha studerat historiska källskrifter, något som man naturligtvis ej kan fordra af den stora massan nyhetshungriga bokslukare. En konstnärlig kulturhistorisk skildring af detta mycket fordrande slag blir i de flesta fall en bok för en mindre, men förstående krets, en aristokratisk bok för aristokrater — som exempelvis Henri Beyles tidsskildring „La chartreuse de Parma“ eller bröderna Goncourts drama „La patrie en danger“ blifvit. Och då en författare sträfvar efter att bli läst, då måste han ofta nog bekväma sig till att gå allmänhetens fordringar till mötes och i detta fall med den minutiöst trogna tidsmålningen förena egenskaper, som kunna locka äfven mindre fack-kunniga läsare att läsa boken till slut.

Att tidsskildringar, som sträfva till kulturhistorisk trohet, lätt löpa fara att bli torra, att förbise skildringen af människan för framställningen af tidens rent yttre gestalt och att deras läsare kunna för de hopade detaljerna hindras från att få en blick i stort öfver tidens karaktär, borde ej behöfva sägas. Det är sällan en kulturskildrare på samma gång är värklig skald.

* * *

De flesta svenska historiska romaner gå en medelväg mellan dessa båda riktningar. De söka efter en effektfull intrig, full af förvecklingar, hvilka långt ifrån alltid ha nära samband med personernas karaktärer. Men de försöka — oftast — att på samma gång gifva en tidsbild. Särdeles noggrann blir denna långt ifrån alltid, i de flesta fall är det endast tidens ytliga konflikter, som fått bilda händelsernas bakgrund.

Så är till exempel fallet med Starbäcks romaner. „Mäster Olofs bröllop“ inledes med en god öfversiktlig framställning i få ord af huru landet låg vid Gustaf Vasas tronbestigning. Men denne mäster Olof är ej den Olaus Petri källforskningen manat fram, — se till exempel H. Schücks präktiga framställning af mannen i „Svensk literaturhistoria“. Och hur föga författaren mäktat tränga igenom denna brytningstids väldiga konflikt eller gifva uttryck för dess världshistoriska betydelse, det framgår klart vid jämförelsen mellan „Mäster Olofs bröllop“ och Strindbergs sju år senare skrifna drama „Mäster Olof“, i hvars väldiga uppränning en sjudande fantasi på ett värkligen storartadt sätt uppdragit grundlinjerna af reformationstidens andliga brytning i Sverige.

Hur föga med värkligheten öfverensstämmande den bild är, som våra historiska romaner i allmänhet lämna af en gifven tid, det inser man ej till fullo, förrän man går tillbaka till samma tids egna skrifter, först och främst till dess bref, tidningar, dagboksanteckningar. Det är som sagdt i romanerna i de allra flesta fall författarens egen tids människor, som uppträda i teaterkostym. De kunna tala ett slags fornspråk — oftast ett fornspråk i allmänhet, ej tillhörande någon bestämd tidpunkt — men rösten är Jakobs, äfven om orden äro Esaus. Hur litet ha ej de „historiskt romantiska“ skildringarna af Erik den fjortonde förmått gifva bilden af honom och hans tid? [1]) Hvilken helt annan bild af drottning Kristina gifva ej hennes egna anteckningar och samtidas berättelser om henne än roma-

[1]) Björlins „Prokuratorn“ utgör, som bekant, ett undantag från denna regel. Man jämföre med denna skildring den holländska författarinnan Wallis' roman „Furstegunst“, som skildrar samma ämne och samma personer.

nerna? I Arvède Barines uppsats om den äfventyrliga amazonen i Revue des deux Mondes får man den karlavulna herskarinnans ej så litet groteska figur duktigt upptecknad som en präktig barocktidstyp, medan romanförfattarna — Per Sparre till exempel — tecknat sin Kristinabild utan källstudium, först och främst utan studium af hennes period, dess seder och åskådningssätt.

Och hur många gånger än Gustaf den tredje och hans hof gått igen i förströelseliteraturen och hur många anekdoter och hur mycket hofskvaller, som än blifvit återuppväckt till lif för att få skildringen pikant, så har den idéernas brytning, hvilken fylde sinnena här i vårt aflägsna land under tiden före franska revolutionens utbrott, likväl knappast kommit till sin rätt i någon af dessa skildringar, och det är ju likväl just denna stora konflikt mellan *ancien regime*'s från Frankrike importerade idéer och de nya omstörtande lärorna, som förklarar det gustavianska tidehvarfvets rörelser, särskildt oppositionen mot tjusarkonungen-skådespelaren och reaktionen under Reuterholm.

De historiska romanförfattarna ha med ett ord altför ofta saknat en djup och omfattande historisk blick, ibland i en rent af löjlig grad — jag behöfver ju ej nämna namn — gjorde jag det, skulle det främst blifva ett par feminina pseudonymer, bakom hvilka såväl döda som lefvande författarinnor dolt sig. De ha i stället för att måla tiden med dess egna färger haft till mål att anrätta historien efter vår tids smak, så att den främst skulle bli smaklig.

En noggrann tidsbild kräfver, som sagdt, en mogen läsare. En historisk dussinroman åter smältes med ledighet af en hvar sagolysten, som ej är altför fordrande. Och dessa romaner ha snarare blifvit typiska för den tids smak, uttryckssätt, då de tillkommo, än för det skede de skildra, — detta äfven då deras författare, som Ridderstad till exempel, egde både historisk blick och historiska kunskaper.

Men Ridderstad skref på 1840- och 50-talen, och då fordrade läsaren först och sist att hela boken igenom hållas i spänning medels en konstrik intrigväfnad, som uppehöll nyfikenheten på huru denna intrasslade och hemlighetsfulla historia skulle kunna reda sig. Det bekom författaren föga att en läsare, som gjort biblioteksstudier,

viste att lifvet då kunde gå lika lugnt och stillsamt som nu, utan att en människa, hvar gång hon gick utom porten, måste råka ut för äfventyr och träffa ihop med mystiska figurer, som till och med under ett anspråkslöst yttre och under en skickligt gjord mask kunde dölja de allra främsta personer i samhället.

För vår tids läsare förstör Ridderstads ständiga jäktande efter äfventyr värkan af hans historiska skildringar. Här och där kommer en liten god scen, som värkar som vore den tagen ur lifvet, men så vidtaga mystifikationerna igen, och för dem har en läsare, som läser med annat uppsåt än att uppjaga sin nyfikenhet, alls intet intresse.

De alt som oftast uppdykande nya upplagorna af de gamla historiska romanerna visa dock att den stora publiken — som ej har mycken håg för värklighetsskildring — fortfarande är belåten med detta slags literatur. I bland har den visserligen också skäl att vara nöjd därmed, nämligen då det är goda ungdomsböcker, som framläggas till billigt pris. Godtköpsupplagorna af Starbäcks berättelser äro exempelvis i allo berömvärda.

Äfven gamla Zeipels romaner ha utkommit i ny upplaga. Zeipel var torr och okonstnärlig i sin framställning, men ett af hans arbeten, „Seton“, har den förtjänst, att det visar en mängd sanna små drag ur en förfluten tids lif. Intrigen i denna skildring från Gustaf den tredjes dagar kunna vi lämna åt dess värde, men hoppa vi öfver den, så träffa vi scener från ett kyrkoherdebol i Roslagen, från borgerskapets hvardagslif i Stockholm och från operans kulissvärld, som bära sannolikhetens prägel och som skulle försvarat sin plats i en skildring af helt annat värde än denna sensationella roman med dess förnäma hof, dess förföljda oskuld och dess melodramatiska hämnare. Egendomligt nog har författaren låtit den värkliga, ytterst dramatiska historien om Alexander Seton, som af sin släkt hölls inspärrad på ett dårhus i många år och sedan fick ett för en roman ytterst lämpligt slut, ligga helt och hållet obegagnad, fastän *den* historien är många gånger bättre än de intriger, af hvilka han kokat ihop sin roman.

Man har gjort sig lustig öfver det Crusenstolpska „historiskt.“ Men i det stora hela äro säkerligen Crusenstol-

pes skildringar — Morianen, Huset Tessin m. fl. — fullt ut så sanna som våra öfriga historiska romaner i allmänhet. Det vill säga: sanna i uppfattningen af tidskaraktären och äfven i hufvuddragen af de historiska personligheter, som där uppträda. Med kritik måste hans arbeten läsas och alla uppgifter få, som hvar man vet, ej tagas på hyllan, men *detta* gäller ej mindre Crusenstolpes kolleger än honom själf. Han var mera lidelsefull och mera fantasirik än de andra, som före och efter honom författat historiska skildringar, bättre komponerade och planlagda än hans, men sällan så spirituelt, så lifligt och med sådan originell stilistisk förmåga skrifna. Också kan till exempel „Morianen", trots dess ordprål, läsas med nöje och nytta i denna dag äfven af dem, som ej stå ut med att läsa „Drabanten" eller „Seton" till slut.

Sedan de romaner skrefvos, som nu utgifvas i nya upplagor, har mycket kommit i dagen, som deras författare ej kunde veta. Många personer och många händelser, som gifvit romanförfattarna stoff till fantastiska utflykter i inbillningens värld, ha framträdt i ny belysning, i de flesta fall i en dager, som äfven belyst *tiden* på ett så ypperligt sätt, att ingen skaldefantasi kunde göra det bättre. Schücks ofvan omtalade arbete meddelar utmärkta lefnadsteckningar och lika slående tidsbilder, mera underhållande än någon roman. För den, som läst Olof Tegnérs arbete om Gustaf Mauritz Armfelt förblir Sylvias „Magdalena Rudenskiöld" liksom Trolles „Gustaf den tredjes testamente" ett rent nonsens.

En sak har man likväl rätt att förvåna sig öfver: att ej de källor, som funnos att tillgå lika väl förr som nu, blifvit begagnade af den äldre författarskolan — de många ytterst upplysande brefsamlingar till exempel, som kungliga biblioteket i Stockholm eger, och äfven tidningarna från de dagar författarna satt sig att skildra, tidningarna, hvilkas stil och detaljuppgifter ha så mycket att berätta om tidens sätt att uppfatta och att uttrycka saker och ting. Att samtida memoarer altför ofta blifvit nytjade endast och allenast som källor för en del anekdoter, medan deras grundton, deras sätt att bedöma handlingar och personligheter ej haft mycket inflytande på arbetenas historiska hållning

och stil, är mindre att undra på. Historiska romaner, behandlande ämnen från eget land, ha ju sällan blifvit skrifna af författare af rang.

Detta sakförhållande är orsak till att historiskt romanförfattarskap har kommit i ett visst vanrykte. Vi ha så litet af bestående värde inom den riktningen, och det, som uppstått på senare tid, utgör visserligen goda kulturskildringar, men utan psykologisk blick — böcker som ej *lefva.* Att genren alls ej behöfver vara tråkig, att de finaste själsskildringar mycket väl låta förena sig med trohet i kulturskildringen, torde vara bevisadt. Den danska literaturen har sin Marie Grübbe, den har pseudonymen Valdemars för den svenska allmänheten okända skildring „Hexerne", den har helt nyligen i Schandorphs „Den store mademoiselle" fått en värdefull studie af Ludvig den fjortondes hof och af andan hos „det stora seklets" ridderskap.

Från vårt eget land fins det uppgifter i mängd för en samtidsskildrare, som ej skyr det vidlyftiga, men ytterst intressanta förarbete ett dylikt värk kräfver, som ej är rädd för besväret och som ej vill gå genvägen till romanslukarnas ynnest genom att lämna ifrån sig ett godtköpsarbete. Och Finland har i sin historia många ämnen att välja på. Särskildt vore det tacksamt för en insiktsfull författare att behandla Sveaborgs kapitulation och kriget 1808 öfverhufvudtaget, att gifva en på fakta stödd skildring af fänrik Ståls tid.

Genren är lika ansvarsfull som den är svår. Den fordrar både kunskaper, ihärdighet och ungdomsentusiasm. Men fältet är stort och föga odladt, och vi ha ingen rätt att anse det uppgifvet.

Axiomen i geometrin.

De matematiska satserna gälla i allmänhet som fullkomligt exakta, det vill säga som fullt säkra och noggranna. Giltigheten af en matematiskt bevisad sats anses som odisputabel. Detta anseende för ovederläggbarhet har kommit den elementära Euklidiska geometrin till del i likaså hög grad som den rena analysen. Hvarje led i bevisen af de geometriska satserna kan genom logiska nödvändigheter steg för steg återföras till enkla, skenbart ej vidare delbara och därför äfven obevisliga satser, de geometriska axiomen.

Axiomens evidens och den nödvändighet, hvarmed de tyckas påtränga sig vår öfvertyrelse, har föranledt Kant till uppställandet af hypotesen att de vore före hvarje erfarenhet apriori gifna syntetiska satser och således att anses såsom uttryck för en viss form eller ett sätt för vår åskådning. De förutsägelser, som grundats på antagandet af axiomens universella giltighet, hafva ej häller någonsin gifvit anledning till tvifvel om deras riktighet. Harje arkitekt, astronom, geodet kan intyga att resultaten af hans beräkningar, till den del dessa bygts på de geometriska satserna, i intet fall gäckat hans förväntningar.

Men oaktadt denna de geometriska satsernas skenbara nödvändighet för vår tanke och praktiska tillämplighet på den oss omgifvande värkligheten hafva dock i nyare tider flere framstående matematiker sökt uppvisa att de geometriska axiomen ej motsvara egenskaper, som med nödvändighet tillkomma rummet, utan att de endast böra betraktas som resultat af vår erfarenhet. De uttrycka därför ej häller några tankenödvändigheter, utan kunna tänkas ersatta genom andra satser, ur hvilka man logiskt kunde utveckla lika motsägelsefria och konsekventa geometrier som den. Euklidiska. I det följande vilja vi försöka att, hufvudsakligen med ledning af Helmholtz („Über den Ursprung und die Bedeutung der geometrischen Axiome“) framställa det betraktelsesätt, på grund hvaraf man ansett

sig kunna sluta att de geometriska satserna ej gälla obetingadt, utan endast under vissa förutsättningar.

Bland de Euklidiska axiomen äro att märka följande: 1) Emellan två punkter kan endast en rät, det vill säga kortaste linje dragas. 2) Genom tre punkter, som icke ligga i en rät linje, kan alltid föras ett plan, det vill säga en yta, i hvilken hvarje rät linje, som förbinder två dess punkter, fullständigt faller. 3) Genom en punkt kan till en rät linje dragas endast en enda parallel, det vill säga en rät linje, som är belägen i samma plan som den gifna och aldrig skär denna, huru långt linjerna ock utdragas. Utom de geometriska axiomen måste bland förutsättningar, på hvilka den Euklidiska rumläran är bygd, ännu framhållas möjligheten af de geometriska bildernas förflyttbarhet utan storleks och formförändring. Den Euklidiska bevisningen stöder sig nämligen på de geometriska storheternas kongruens, för hvars bringande till åskådlighet de betraktade geometriska bilderna flyttas på hvarandra under förutsättning att de förändra hvarken form eller storlek. Vår egen erfarenhet utvisar tydligt nog en sådan flyttnings utförbarhet, men därmed är dock ej sagdt att den vore en tankenödvändighet. Det kan tvärtom uppvisas att en sådan flyttbarhet af rumbilder utan formförändring är möjlig endast under vissa förutsättningar, som i det följande skola närmare bestämmas.

Emedan de Euklidiska axiomen och våra erfarenheter ständigt stått i öfverensstämmelse med hvarandra, har inom oss uppstått en stark benägenhet att tilldela rummet de i axiomen förutsatta egenskaperna, så att vi endast med stor svårighet kunna föreställa oss rumformer med egenskaper afvikande från dem, som tillkomma vårt erfarenhetsrum. Genom att nedstiga till rumförhållanden, som äro enklare än våra, kunna vi dock i någon mån undgå denna svårighet. Vi antaga därför existensen af förnuftiga varelser med förmåga att uppfatta endast två dimensioner, till exempel ytan af den fasta kropp, på hvilken de lefva; utom denna yta kunna de således ej varseblifva något, men inom dess område hafva de varseblifningar liknande våra.

Sådana „ytvarelser“ skulle uppställa en geometri, som tilldelade rummet endast två dimensioner. De skulle finna

att en punkt, som rör sig, alstrar en linje och denna på samma sätt en yta.

Deras räta, d. v. s. kortaste eller raka linje, såsom vi i det följande skola kalla henne, vore icke nödvändigtvis en rät linje i vanlig bemärkelse eller enligt vår uppfattning, utan en krokig så kallad geodetisk linje, beroende af ytans art.

Vore ytan, som de lefde på, en oändlig plan yta, så skulle nämda varelser uppställa en geometri, som fullkomligt öfverensstämde med vår planimetri. Äfven deras geometriska axiom skulle bli af samma lydelse som våra. De skulle påstå att man emellan två punkter kan draga endast en rak linje; att endast en parallel kan föras till en gifven linje, genom en punkt ytom densamma.

Lefde dylika varelser på ytan af en ändlig sfär, skulle deras raka linjer mellan två punkter bli storcirkelbågar. Men då emellan en sfärdiameters ändpunkter oändligt många storcirklar kunna dragas, så inträffade härvid att vårt 1:sta axiom för dessa sfärinnevånare blefve giltigt endast med vissa undantag. Parallela raka linjer skulle de ej känna, utan påstå att två raka linjer tillräckligt förlängda alltid skära hvarandra i två punkter. En raklinig triangels vinkelsumma öfversköte alltid två räta vinklar och ökades med triangelns storlek. Likformiga rakliniga trianglar skulle de därför ej häller känna. Rummet komme de att uppfatta som utan gränser. Vid samma tankeförmåga som vår skulle sålunda dessa sfärinnevånare uppställa helt andra axiom än våra.

Förnuftiga tvådimensions-varelser på en äggformig yta skulle öfveralt emellan tre punkter kunna upprita en raklinig triangel. Men två sådana trianglar med sidorna styckevis likastora skulle dock ej, uppritade på olika ställen af ägget, ha motsvarande vinklar likastora. På den spetsigare delen vore triangelns vinkelsumma nämligen större än på den trubbiga. En triangel på en äggformig yta kunde således ej, såsom i planet och sfären, utan förändring af dess delars storlek tänkas flyttad från en ort till en annan. Två cirklar uppritade på olika ställen med lika stora raka linjer längs ytan som radier skulle hafva olika långa periferier och så vidare. Redan häraf fram-

går det hypotetiska i möjligheten att utan formförändring kunna flytta rumbilder. Det erfordras nämligen en vis geometrisk egenskap hos ytan för att figurer i henne skola kunna förskjutas utan att deras vinklar eller sidor förändra storlek. Vilkoret för denna egenskap har först af Gauss uppvisats i hans berömda arbete om buktiga ytor. För en sådan flyttbarhet erfordras att ytans så kallade buktighetsmått i hvarje punkt af ytan har samme värde. Ytor med lika buktighetsmått, såsom till exempel planet och cylindern, skulle därför äfven få samma geometri. En rätlinig triangel ritad på ett pappersblad kan bringas att på en cylinder täcka en raklinig triangel, hvars sidor äro styckevis lika med den rätliniga triangelns.

Utom planet och sfären ges ännu en anmärkningsvärd grupp ytor, hvilka hafva ett konstant buktighetsmått och där således figurer kunna förskjutas utan att deras delar förändra storlek. Dessa ytor äro de så kallade pseudosfäriska ytorna. Buktighetsmåttet är för planet noll, för sfären en konstant positiv kvantitet och för de pseudosfäriska, sadelformigt böjda ytorna en konstant negativ kvantitet. På de pseudosfäriska ytorna kan, liksom i planet, endast en rak linje föras mellan två punter, hvarför vårt 1:sta axiom här egde sin giltighet. Så är förhållandet däremot ej med parallelaxiomet, ty genom en punkt utom en gifven rak linje kan i en pseudosfärisk yta dragas ett knippe parallela raka linjer, som ej skära den gifna, huru långt de ock utdragas. Nämda knippe begränsas af två raka linjer, som åt hvar sin sida träffa den gifna på oändligt afstånd.

En fullt konsekvent geometri, som ej antager Euklides' parallelaxiom, hade för öfrigt oberoende af teorin om de pseudosfäriska ytorna redan år 1829 utarbetats af N. J. Lobatschewsky i Kasan. Men då våra erfarenheter i allmänhet bestyrkt parallelaxiomets giltighet, kunna i vårt erfarenhetsrum resultaten af en icke Euklidisk geometri ej försinligas eller bringas till åskådning genom plana figurer. På de pseudosfäriska ytorna kunna däremot resultaten af Lobatschewsky's geometri interpreteras, emedan denna står i fullkomlig öfverensstämmelse med de pseudosfäriska ytornas geometri, sådan den i nyare tider utarbe

s af den italienska matematikern Beltrani. Hypotesen fri flyttbarhet af figurer utan storleksförändring tillnmer sålunda ytor med konstant buktighetsmått, det säga planet, sfären och pseudosfärerna. Euklides' 1:sta om är giltigt för planet och pseudosfärerna, parallelomet däremot endast för planet.

Vi hafva funnit att vi genom att inskränka området våra varseblifningar utan synnerlig svårighet kunna eställa oss de rumåskådningar, som skulle uppstå hos tvåaensions-varelser. Försöka vi nu öfvergå till tre-dimennala rum olika det Euklidiska, så försvåras vår uppfattng om dem ej blott genom våra dagliga erfarenheter, an äfven genom våra enligt dessa erfarenheter afpassade gans byggnad. Då dessutom åskådningsmetoden lätt anleder till införandet af för geometrin främmande hyteser, i det erfarenhetsfakta inskjutas som tankenödvängheter, har man sökt att för finnande af icke Euklidiska megenskaper på geometrin tillämpa den analytiska, knande metoden. Alla oss bekanta rumförhållanden äro mligen mätbara och kunna således uttryckas i tal. Gem rena räkneoperationer kan man i den analytiska geoetrin ur vissa bekanta rumstorheter härleda värdet på dra obekanta.

Den tyska matematikern Riemann har isynnerhet med mgång beträdt denna väg för finnande af de bestämninr, som faktiskt tillkomma vårt rum. Antalet mätningar, n erfordras för att bestämma en punkts läge, är lika d antalet dimensioner hos det betraktade rummet. I en je bestämmes sålunda punktens läge genom en mätning, t vill säga genom dess afstånd från en fast punkt. En nkt i en yta bestämmes genom 2 mätningar, i rummet nom 3. Ett system af olikheter, i hvilket det enskilda ir bestämdt genom *n* mätningar eller bestämningar, kalr Riemann en mångfald af *n* dimensioner. Vårt rum är ledes en mångfald af 3 dimensioner, tiden af en, färerna af 3, emedan man genom att sammanblanda ett visst vantum af de tre grundfärgerna kan framställa hvarje af e öfriga.

Genom att sålunda förallmänliga rumbegreppet och etrakta det som en komplex af olika kvaliteter sökte

Riemann uppleta de egenskaper, hvarigenom rumm[illegible] jer sig från andra mängfalder af 3 dimensioner. Ha[illegible] därvid att hvarje geometri bestämmes genom det u[illegible] som representerar afståndet mellan två oändligt när[illegible] andra belägna punkter.

Vidare ådagalade han att fri flyttbarhet af k[illegible] utan formförändring är möjlig endast då ett visst [illegible] uttryck, som tillämpadt på ytor ger det Gauss'ka [illegible] hetsmåttet, i alla punkter af rummet får samma [illegible] Detta yttryck har kallats rummets buktighetsmått[illegible] ett rum, hvari Euklides' axiom skola gälla, bör bukt[illegible] måttet öfveralt hafva värdet noll. Ett sådant r[illegible] man kallat ett plant rum i motsats till de sfä[illegible] pseudosfäriska rummen, hvilkas buktighetsmått [illegible] stanta, positiva, respektive negativa kvantiteter.

Hvilket värde buktighetsmåttet antager i vår [illegible] renhetsrum kan afgöras endast genom mätning oc[illegible] ning. Då trianglar af stor utsträckning i icke Euk[illegible] rum hafva en annan vinkelsumma än små triangla[illegible] enligt våra astronomiska mätningar trianglars vinkel[illegible] ständigt är 2 räta vinkl[illegible] stora trianglarna och[illegible] så tyckes det likväl [illegible] vårt rum inom hitti[illegible] nådda gränser för n[illegible] i mätning borde ans[illegible] ett plant rum, där [illegible] Euklides [illegible] ega gi[illegible]

På [illegible] isk [illegible] an [illegible] icke Euk[illegible] rumform[illegible] a och [illegible] fä~riska [illegible] vinna [illegible] p, att [illegible] it mö[illegible] delvi[illegible] nnesinn[illegible] i dyli[illegible] sk[illegible] re, hvu[illegible] farenhet[illegible] s[illegible] plant rum [illegible] sådan å[illegible] [illegible] tt [illegible] rum) u[illegible] usstrålar[illegible] [illegible] linjen [illegible] de föreg[illegible] [illegible] flage[illegible] d i det[illegible] [illegible] på [illegible] afstånd[illegible] [illegible] ànd af [illegible] [illegible] de utvi[illegible] [illegible] eld oc[illegible] [illegible] raga sig[illegible] [illegible] tal[illegible] [illegible] attni[illegible]

parallela ända till detta afstånd på 100 fot, vid hvilket världen tyckes honom afslutad, så skulle han, om han följde dem, märka, att de vi utvidgningen af föremålen, som han närmar sig, skulle aflägsna sig från hvarandra altmer, ju mer han framskred. Två räta linjer däremot, som från hans första ståndpunkt tycktes konvergera mot en punkt på 100 fots afstånd, skulle alltid göra det huru långt han än ginge, och han skulle aldrig uppnå deras skärningspunkt“ (Helmholtz).

Då nu icke Euklidiska rumformer som nämdt ej blott äro logiskt tänkbara till sitt begrepp, utan äfven kunna bestämmas genom omgifvandet af de sinnesintryck de skulle åstadkomma på oss om de existerade, så vederlägges härigenom Kants påstående att de Euklidiska axiomen vore resultat af en apriori gifven, transcendental form hos vår åskådning.

Slutligen vilja vi ännu påpeka att alla våra geometriska mätningar och således äfven själfva de geometriska axiomen hvila på den förutsättning att våra mätningsinstrument äro fasta kroppar, det vill säga att de hvarken till form eller storlek förändras vid förflyttning till annan ort. Denna förutsättning kan väl vara fullt berättigad och stå i fullständig öfverensstämmelse med alla oss bekanta förhållanden i den fysiska världen, men en tankenödvändighet är den ej. Förändrades vid ortombyte i samma proportion alla föremål och således äfven vår egen kropp, så saknade vi hvarje medel att afgöra om två rumstorheter äro kongruenta eller ej utom vid värklig juxtaposition. Bilderna i en konvex spegel kunna förtydliga detta förhållande. Antag att kropparna i vårt rum ej vore fasta, utan förändrades vid förflyttning såsom bilderna i en konvex spegel vid rörelse af föremålen, som alstra dem. „Bilden af en man, som med en måttstaf mäter en från spegeln utgående rät linje, skulle minskas ju mer originalet aflägsnar sig, med ett minskadt mått skulle mannen i spegeln räkna alldeles lika många centimeter som mannen i värkligheten . . . . . alla kongruenser skulle i bilden vid värklig flyttning på hvarandra af de betraktade föremålen passa likaså väl som i den yttre världen . . . . . i korthet, jag inser ej huru männeni spegeln kunde fåreda

på att deras kroppar ej vore fasta kroppar och deras e renheter goda exempel på riktigheten af Euklides axic

Fullkomligt följdriktigt kunde vi således betr det rum, hvari vi lefva, som det skenbara rummet bal en konvex spegel, eller ock kunde vi anse den klotforn delen af vårt rum, bortom hvars gränser vi ej mera va blifva något, som ett oändligt pseudosfäriskt rum. De f mål vi nu anse för fasta måste vi då vid ortförändrir tillskrifva motsvarande formförändring.

Senaste slutsatser gälla som nämdt tydligen en under den förutsättning att inga fysiska principer e andra erfarenhetssatser samtidigt införas i räsonnem get, hvilket endast har till ändamål att uppvisa att Euklidiska axiomen ej allenast innehålla hypoteser rummet, utan att de därjämte hos kropparna föruts vissa mekaniska egenskaper, som äro oss bekanta enc genom erfarenheten. Vi afsluta denna framställning i följande uttalande af Newton: „geometrin själf har grund i mekanisk praxis och är i själfva värket intet an än den del af den allmänna mekaniken, som noga gru lägger och fastställer mätningskonsten."

Edvard Selander.

Från Studieboken.

I en gammal trädgård i Bretagne.

Af H—a.

Det var en ovanligt het och torr sommar. Solen hade i veckotal legat bländande öfver den breda hvita landsvägen, som strök fram rak och jämn, här och där kantad af höga stela popplar, hvilka liknade nedfälda paraplyer. Vägen följdes troget af de famnshöga vallarna, som på båda sidor hägnade angränsande fält och voro öfverväxta med torf och gräs, järnek och murgrön, som knep sig fast i hvarenda springa, samt mullbärsbuskar med hängande kvistar och stora svarta bär. Fälten, som skiftade i alla nyanser från grannaste grönt till mattaste gult och som till bakgrund hade Bretagnes kullar, öfver hvilka alltid hängde en genomskinlig lätt dimma, bjödo på en ständigt växlande belysning och nya färgharmonier.

Ungefär tjugu minuters väg från den lilla köpingen, där jag denna sommar slagit mig ned, afbröts på ena sidan om vägen den enformiga vallen af en solid, en par eller kanske tre meter hög stenmur. Ofvanför densamma syntes höga stora plataner, som kastade en tät skugga, hvilken tycktes nästan svart i bredd med det bländande solljuset på muren. Innerst i denna skugga skymtade oredliga konturer af ett tak. Att döma af träden och buskarna, som stodo betydligt högre än landsvägen, måste muren omsluta stora terrasser. En liten dörr, som från vägen tycktes leda upp till huset, var alltid stängd.

Hvar gång jag gick förbi, sneglade jag åt den stängda porten och undrade hvad som kunde finnas där innanför. På mina frågor till folk, som jag mött på vägen, hvem som rådde om stället, hade jag fått till svar att där bodde monsieur och madame Lemercier, och så hade de fört

fingret upp till pannan, skakat på hufvudet och menat att monsieur var icke riktig där.

Detta gamla tysta ställe intresserade mig, och jag beslöt en dag att ringa på under förevändning att höra efter rum. Människorna på denna trakt voro mycket enkla och vänliga och för resten vana vid artisterna, som öfversvämmade den lilla köpingen. Den hade till största delen kommit sig upp genom dessa målare, som man öfveralt såg vandra omkring, klädda i bastanta skor, långa grå yllestrumpor och knäbyxor samt virkade yllemössor med en stor tofs midt uppe på hjässan. Målarinnorna kändes igen på sina stora fantastiska säfhattar och vida granna blusar, som de buro för värmens skull. Man generade sig icke här i denna lilla bondby, som låg långt från den vanliga turistvägen.

Men ibland kunde hit också komma akvarellerande engelskor i skrikande färger eller korrekta parisare med elegant klädda damer. Dessa höllo till uppe i det stora trevånings hotellet, och stamkunderna, — artisterna — som stannade här både vinter och sommar, voro föga belåtna med sådana besök. Nere på artistrestauranten hos Glouanec talades då med öfverlägset förakt om „les bourgeois".

På restaurant Glouanec stod madame själf i sitt stora kök, klädd i folkets vanliga dräkt: den veckrika svarta kjolen med svarta sametskanter, det stora förklädet, som gick ända ned till fållen, den styfstärkta kragen samt det hvita hucklet på hufvudet.

Här var all etikett bannlyst. Hit kommo artisterna direkt från arbetet, ibland som om de själfva blifvit uppdragna ur någon färgpyts. Här hånades „le bourgeois"; här knöts näfven åt intrigerna på årets „salon"; här glimmade revolutionen under askan, och mången gnista, som kanske skulle bli en eld någonstädes i världen, tändes här; här voro de unga och entusiastiska från alla delar af jorden i brokig blandning.

Köpingen lefde på artisterna, och invånarna förstodo märkvärdigt bra fördelen af att hålla flyttfåglarna kvar. Man höll gärna till godo med hvilka extravaganta tilltag som hälst, blott de betaltes i klingande mynt. — —

En dag, när jag som vanligt vandrade förbi trädgår-
ın på terrassen, beslöt jag som sagdt att ringa på under
revändning att söka rum. — Klocksträngen var rostig,
g fick knappen i handen, och klockan hade ett nerv-
agt ljud.

Rigeln drogs ifrån någonstädes där uppe, efter hvad
it tycktes, ty ingen människa syntes till, och jag steg
ıp för en stentrappa i muren till nedersta terrassen.

Här uppe stod en gammal man i skjortärmarna, kraft-
llt bygd med något af militär i hela utseendet och höll
ı stor solstekt nacke och ett grått hufvud under en pump.
tt ögonblick stack han fram sitt eldröda drypande an-
kte för att kalla tillbaka en stor brun och hvit hynda,
m skällande rusat fram, samt ropade glädtigt:

„Ditåt mademoiselle — dit upp till vänster; där är
in hustru — jag själf kan inte komma nu!"

Så stack han igen hufvudet under pumpen och lät
ttnet duscha öfver.

Följande anvisningen kom jag upp till öfre terrassen.
å stenmuren under platanerna, där skuggan var mörkast,
i att gestalterna på afstånd framträdde endast helt otyd-
gt, sutto två små barn i den bretagneska löjligt lillgamla
äkten. De hade hvar sin bok i knäet och tycktes stafva;
an hörde deras enformigt halfsjungande högljudda rö-
er, innan ännu figurerna kunde särskiljas. Vid åsynen
en främmande stannade de tvärt båda på en gång, som
n någon hade vridit på en osynlig tapp.

Ur skymningen under träden framkom nu en liten
en gestalt. Hon var så tunn att man i första ögonblic-
t var frestad att tro att någon vindfläkt hade ruskat
n grenarna där uppe och endast kommit skuggan att
rändra plats.

Hon var klädd i en sliten mörk kjol, så kort att en
it af benen syntes, hvilka helt och hållet saknade vador
ch likt två pinnar gingo rakt ned i ett par gamla gum-
igaloscher. Det gråsprängda håret var i nacken hop-
rinnadt till den möjligast tunna fläta; det som icke hade
unnat tvingas in i flätan, hängde fram i stripor. Det
lla magra ansiktet liknade ett torkadt äpple med otaliga

skrynklor och veck; man skulle omöjligt af detsamma kunnat sluta till egarinnans ålder.

„Tamec och Fine, det är slut nu för i dag“ — vände hon sig till de båda barnen — „men glöm ej att komma i morgon“ ropade hon efter dem, när de rusade bort så att träskorna slogo i marken med ett gält klappande för hvarje steg.

„Barnen här växa upp som vildar“ — sade hon till mig med en sorgsen skakning på hufvudet — „föräldrarna bry sig ej om att aga dem. Det få målarena nog erfara. Kasta barnen icke stenar efter dem på gatan och ha de icke munnen full af fula ord, så det är en skam, förutom alt annat ondt de hitta på. Jag har alltid ett par, tre här hos mig och lär dem läsa, så göra de åtminstone intet ondt den stunden och kunna något, när de skola göra sin „catechisme“. Men jag glömmer ju rakt bort att be mademoiselle sitta ned“.

Det torkade ansiktet hade fått ett vänligt uttryck, medan hon talade. Hon gick fram till stenmuren, som här på den öfversta terrassen var så låg, att den kunde tjäna som bänk, lyfte upp fållen af sin kjol, torkade med den af muren och bjöd mig att taga plats.

„Ja“ — svarade hon något tvekande på min fråga om hon hade rum att hyra — „kanhända kan jag hyra ut ett eller par af rummen. Åh, ja“ — tillade hon med synbar stolthet — „vi ha många rum, många rum, men de äro för tillfället icke riktigt i ordning. Nästa sommar skola vi troligen ha mycket stora reparationer, kanske till och med uppföra en ny flygelbyggnad. — Men var så god ändå och stig in så skall jag visa rummen“.

Hon gick förut. Vid hvart steg kippade galoscherna med en liten smäll och läto de kantiga hälarna framträda.

Aldrig har jag sett något så murket och fallfärdigt som det inre af denna byggnad. Här voro stora, låga, svala rum, hvilka vid första ögonkastet tycktes nästan luxuriösa, men när fönsterluckorna öppnades, såg man att det var en förgången prakt altsammans. Öfverdragen på möblerna voro blekta och fläckiga; stora stycken hade fallit ur kranslisten på chemineén; den förgylda ramen på spegeln ofvanför var svartnad och glaset likasom öfver

raget af en ständig imma. Ur sidentäcket öfver den ıorma sängen stack bomullen fram ur oräkneliga hål, och ngomhängena tycktes knapt mera hålla ihop. Ner vid ılfvet kring panelen syntes en mängd råtthål, och några ılfplankor gungade på ett misstänkligt vis, när vi stego i dem. Men där låg intet dam hvarken på möbler eller ılf, och några kol i den bristfälliga cheminéen tydde på t rummen voro bebodda.

Mitt ansikte förrådde säkert öfverraskning och tvem, ty madame skyndade sig att vara den första, som m fram med en anmärkning.

„Rummen äro stora och svala — som Ni ser, — men tet bristfälliga, här och hvar behöfves reparation. Vi yra inte gärna ut dem; det är så svårt att taga emot imlingar. Min man“ — här gick rösten öfver till en riskning — „har sina egendomliga idèer och vill ogärna ıla våningen. Han skulle känna sig störd i sitt arbete in man är mycket lärd — ser Ni — han läser otroligt ycket och har ett helt bibliotek i sitt rum“.

Hon skyndade att föra mig tillbaka ut i trädgården ch visade mig omkring där.

Den var ovanligt vacker. De stora terrasserna och ıbatterna, kantade med välklipt buxbom och murgrön, åfvo den ett förnämt tycke. Högst upp längs södra trädårdsmuren var den stora persikospaliern. Här sögo de alfmogna persikorna in solskenet dagen i ända, tils dess fina fjuniga hud började rodna och skifta i violett. är fans också en massa unga fruktträd. Det var „la onne Louise“, „la reine Anne“, „la merveilleuse“ och ånga andra. Den gamla nämde dessa namn med stolthet, nästan som om hon presenterat kära barnabarn. De stodo i långa rader med stöd under de grenar, som icke voro nog starka att bära frukten, hvilken lofvade att bli riklig i år. Här lågo också grönsakssängarna, långa, jämna och ordentliga, rensade och vattnade.

„Det är min man, som har uppsikten öfver trädgården“ sade madame i det hon knep bort ett vattskott från ett ungt fruktträd. — „Jag bär väl ibland en kanna vatten eller par, men“ — här gjorde hon en axelryckning

för att visa huru obetydligt hennes arbete i självfva ' ket var — „det är han som leder det hela".

Jag uttalade min förvåning öfver denne man, i både var en lärd och en utmärkt trädgårdsmästare, s framkastade att jag förmodligen redan sett honom borta vid pumpen.

Ja det var värkligen fallet. Han hade jämt blo åt hufvudet och hade uppfunnit detta utmärkta sätt kurera sig. Ibland stod han hela dagen under pum

„Ni kan aldrig tro huru skickligt han tänker ut ting, mademoiselle. Han är en ovanlig man, ehuru är en smul distrait, men det kommer bara af att han t ker så mycket".

På en framkastad anmärkning af mig, att denna st trädgård skulle vara ett utmärkt ställe för en figurmål att slå sig ned och att några figurer på dessa stora rasser skulle „göra sig" utmärkt mot himlen som b grund, svarade madame med en inbjudning att vara n ket välkommen. Med synbar lättnad såg hon mig a från att vidare tala om rummen. Hon bad mig entr vara som hemma hos sig i trädgården, och vi skilde med det vänligaste „au revoir".

Under flere veckors tid satt jag i trädgården näs hvar dag. I början tycktes de båda gamla rädda att st och syntes efter en vänlig hälsning icke vidare till.] småningom blefvo vi bekanta. Den gamle herren i sig först ned på en bänk långt ifrån och låtsade vara rigt sysselsatt med sin tidning, ehuru jag såg att han tast höll bladet upp och ned. Men en dag kom han f och bjöd mig med en ridderlig bugning förstlingen i sin persikospalier, och så var bekantskapen gjord. trädgårdsstol flyttades in i skuggan af platanerna, här satt han dag ut och dag in förtjust öfver att få pı när jag gaf mig tid därtill, men eljes satt han tyst kande sin pipa och bläddrade i ett gammalt konversati lexikon.

Egentligen var det mest på en viss egendomlig tasins flykt man kunde märka att alt icke var som borde inom den gamla herrens hjärna. Han hade sä förut läst ganska mycket och gjorde sig en otrolig n

t samla de spridda rester, som funnos kvar, och bringa dning i dem. Eljes var han som ett barn, för hvilket in i oändlighet kan berätta samma sak om igen, ständigt l lika stor förnöjelse. Hvad som isynnerhet intressera- honom, var björnarna i mitt fädernesland. Han trodde llt och fast att de voro lika talrika som hundarna i den a köpingen, samt sprungo omkring lika lösa och lediga. ı dag hade han till sin gränslösa förtjusning funnit på gammal karta mitt land — i närheten af Kaukasus — h visade med triumferande min denna splitternya geo- afiska upptäckt.

Ibland hände det att han tog sin middagshvila, när g kom, och då kunde jag vara säker på att se ett eld- dt ansikte, infattadt af en hvit nattmössa sticka fram det lilla vindskammarfönstret där uppe och göra en Jsbrytande nickning, medan en ifrig röst ropade:

„Allons travailler, mademoiselle, jag kommer på mi- lten".

Han inbillade sig att arbetet omöjligt kunde gå utan t han var på sin plats.

Han var ständigt mycket omsorgsfullt klädd i de est klanderfritt hvita lärftssommarkläder. Det gråa hå- t var alltid litet fuktigt; troligen stod han en god del eftermiddagen under pumpen.

Under sådana omständigheter var det inte godt att ita, när den gamle herren egentligen arbetade i trädgår- n; studierna såg jag, de inskränkte sig till konversa- nslexikonet.

Madame var dagen om i värksamhet. Hon bar ota- a kannor vatten, den smala figuren böjdes nästan som a vidja under den tunga bördan. Hon ansade fruktträ- n, och ibland låg hon timtal framstupa öfver någon ädgårdsrabatt, från hvilken hon rensade ogräs. Vanligen nög hon sig någon bakväg och gömde sig så mycket som möjligt bland buskarna, så hon icke skulle synas, men bland, när det var altför påtagligt, kunde hon komma ram till mig och småleende säga:

„Jag roar mig någon gång med att städa i trädgår- den, det gör godt att räta på sig, så att lämmarna ej få styfna bort af stillasittande, och monsieur kan ibland be-

höfva ett handtag eller par med hvad han ej själf hinner. — Skall du inte gå och söka ut en persika eller ett fikon åt mademoiselle, du vet ju bäst, hvar de mognaste finnas, du som har trädgården om hand".

När monsieur gått, sade hon halfhviskande:

„Han är så ifrig med sin läsning, att han glömmer alt annat".

Och med en skakning på hufvudet:

„Det är inte bra att läsa så mycket, monsieurs hufvud blir ibland så tungt däraf — mycket tungt.

Hon kastade en ängslig blick på mig.

„Har Ni inte märkt det ibland mademoiselle, han talar då litet osammanhängande? Det kommer af hans myckna studerande, det är inte bra, — inte bra".

Jag medgaf att altför ifriga studier kunde ha skadliga följder.

„Kanske sitter han också altför mycket hemma. Men när han i allmänhet har bloden uppåt hufvudet, öfverfalles han lätt af svindel, och därför är jag rädd att låta nom gå ut ensam. Och en husmor har icke alltid tid att vara borta — ser Ni".

Hon intresserade mig, denna gamla modiga kvinna som lifvet farit så illa med och som var så skrumpna och illa klädd. Också när hon log, låg där på botten likasom en ljusskygg tårfyld hemlighet, som hon ängsligt gömde på.

Numera kom hon hvarje dag och pratade en stund medan modellen hvilade. Sittande på husets tröskel och ständigt sysselsatt, talade hon endast halfhögt för att ej störa monsieur i hans studier. En blick i smyg öfvertygade mig vanligen att monsieur sof med hufvudet nedböjdt öfver sitt konversationslexikon.

Det såg ut som om denna halftimme af hvila skulle varit en riktig högtidsstund för den trötta utarbetade varelsen. De magra knotiga fingrarna höllo väl alltid ett arbete, men vanligtvis voro dessa arbeten af något säl-samt slag, och aldrig såg jag något af dem färdigt. Än var det några gamla spetsar, som skulle lagas, än ett gammalt sidentäcke, hvars murkna kvarlefvor knappast tålde röras vid, än någon kanna eller något fat, som skulle gn-

ts ren från rost- och fuktfläckar. Småningom hade alla ssa murknade rester från ett förgånget välstånd passe- t revy för mig, medan madame med sin låga tunna röst ldtigt talade om deras ensamma lif i det gamla huset, r hon var född, där de voro så vana att lefva och så ien à leur aise" — om utsikterna för fruktskörden, om ras enda dotter, som var gift i Paris, och slutligen all- . några ord om monsieurs utmärkta egenskaper. —•—

Efter den ovanligt torra och heta tid vi haft, sjönk rometern plötsligt och det blef regn, under en hel vecka :t jämnt regn utan uppehåll. Allting dröp af fukt och mma; på hvarje trädgren och kvist hängde stora tunga oppar, som alltid efter en bestämd mellantid föllo ned d ett entonigt dämpadt ljud. All målning i trädgården iste naturligtvis inställas.

Nere på hotel Glouanec sjönk sinnesstämningen i kapp d barometern. Den första och andra dagen njöt man.

„Hvilket härligt regn" — sade den ena efter den dra som trädde in, hängde upp sin drypande kappa att rka i det stora köket och torkade af sina nersmorda :or. Vätan var så uppfriskande efter all torka, solhetta h dam.

Den tredje och fjärde dagen började man redan längta ter att måla ute, och när ännu en femte och sjätte regn- ldersdag kom, var stämningen dyster, och några målare, m försökt sig på regnvädersstudier gingo omkring, hesa h förkylda med stora ylledukar omkring halsen.

En dag, när jag som vanligt kom ned till restauran- n, bar värdinnan själf fram min stora rykande spillkum d „café au lait".

„Har Ni hört, mademoiselle, att det skall bli utmät- ng hos Lemerciers?"

Och på mitt förvånade utrop svarade hon med en kymmersam skakning på hufvudet:

„Ja, ja, det står illa till däruppe, det har Ni nog rkt, som varit så mycket där. Alt sedan monsieur blef k för flere år sedan, har det gått beständigt nedåt — låt. — Förut var det en fin liten egendom, men nu Ni själf sett huru förfallet alt är. Den egdes egent- n af madame, hon hör till Bretagnes gamla familjer

och gifte sig med monsieur Lemercier emot familjens önskan, af kärlek naturligtvis, — men ser Ni, man lefver inte af bara kärlek". — Bretagneskan fäste sin kloka lugna blick på mig. — „Det är synd om madame Lemercier, hon arbetar som en träl för att hålla i hop det hela; från morgon till afton gnor hon på, men det går ändå inte. Skulderna bara växa, när räntorna bli att stå inne år efter år. Hon är en duktig kvinna, och hjälpsam är hon också med det lilla hon har. Ensam skulle hon nog alltid slå sig ut, men hon är som bunden till händer och fötter med mannen, som måste vaktas och skötas lik ett litet barn. Men honom vill hon inte lämna ifrån sig".

„Ibland förstår man rakt inte huru de kunna lefva; utan trädgården skulle de också svälta ihjäl. Alt hvad hon kan skrapa ihop använder hon för mannens räkning; har Ni inte sett huru fin och snygg han alltid är. Själf har hon knapt en trasa på kroppen, och aldrig kan hon visa sig bland folk. Hon säger att hon inte har tid".

„Min man och jag ha ofta sagt till henne:

„Madame Lemercier — ha vi sagt — kom hit ned någon söndag eftermiddag och drick ett glas frisk cider med oss och tag monsieur med. Men hon har aldrig kommit".

„Vi tycka alla synd om henne och tycka att hon skulle ha det så mycket bättre att sälja det gamla rucklet till hus, betala skulderna — trädgården är ypperlig, och huset skulle nog få köpare för dess skull. Sedan kunde de flytta till Paris till dottern. Men det ville madame icke höra talas om, för då sätta de mannen på en inrättning, och det skulle hon icke kunna bära".

„Han är inte galen, — säger hon — fastän det kan då hvarje barn se att han inte är riktig; flere gånger, när han varit svår, har han hotat henne med knifven. — Hans hufvud är bara litet svagt — säger hon — och det kommer af hans myckna läsande. — Stackare, hon kunde alt behöfva litet hvila, hon!" — — — — —

Här blef värdinnan bortkallad. Jag slutade min frukost, men den smakade inte längre bra. Jag erfor en gnagande känsla, nästan som om jag på något vis varit orsaken till de gamlas olycka.

Följande vackra solskensdag slutade jag min tafla i

ädgården. Alt var så tungt och friskt efter regnet. Alla ıskar, spalierer och rabatter hade nu ett helt annat utseıde än efter madames „par kannor vatten". Hela trädırden doftade af våt, fet mylla. Efter detta regn kunde ın motse en utmärkt fruktskörd.

Madame gick omkring ännu ett litet grand tunnare h magrare än vanligt, tyckte jag, och band upp grenar h kvistar, som regnet slagit ned samt ansade sängarna, r salladen i långa jämna rader stack upp sina granngröna ıippen och kålen band ihop sina tjocka hufvuden.

„Jag får lof att taga några tag" — sade hon vänligt ckande och som vanligt halfhögt för att ej väcka manın, som slumrat in på sin stol.

„Monsieur är så fördjupad i sin läsning, att han ej nner tänka på något annat i dag. Men trädgården vänr ej".

Jag tyckte det kommit ännu en fåra till i det skrumpna ısiktet och ett spändt drag, som om hon varit beredd på ı förtviflad kamp till det sista.

När solen brände som hetast på eftermiddagen, kom ın och slog sig ned ett ögonblick i skuggan för att puta ut. Galoscherna kippade mer än vanligt vid de trötta äten. Modellen hade just gått bort. Jag satte in de ısta penseldragen i taflan, och vi kommo i ifrigt sampråk om konst.

„Nej, men jag skall väl icke sitta här så lat. Jag ır ett arbete, som nödvändigt måste göras i dag, och ın kan mycket väl arbeta och prata på en gång".

Inom ett ögonblick var hon tillbaka med ett väl omıdadt tungt pakett i handen. Hon tog varsamt af det ı omslaget efter det andra, tils slutligen ett halft dusı stora, tunga silfvergafflar med ett massift klingande ll ned i hennes knä. Det var helt visst den sista trumı hon hade på hand; dem hade jag ännu icke sett. ın började ifrigt gnida dem med en yllelapp, ehuru ıd skall veta att de voro så blanka de någonsin kunbli.

„Vi vänta kanske redan i morgon min dotter och g hit från Paris, och då måste jag ha bordssilfret litet

putsadt“ — sade hon, likasom förklarande och gned på af alla krafter. — — — — —

När jag tagit afsked och vandrade hem, stodo monsieur och madame högst uppe på terrassen invid muren. Monsieur svängde sin stora halmhatt och ropade glädtigt.

„Nästa sommar kommer Ni igen, mademoiselle — då ha vi reparerat hela huset, och då bor Ni här“!

Bakom honom stack madame fram sitt lilla skrumpna ansikte och nickade leende och belåtet, som om hon lyckats bevara en stor, stor hemlighet.

I Bokhandeln.

Aug. Tötterman: Studien über die Suljekfelsen Inschriften, Eine polemische Schrift; mit 3 Schrifttafeln. Helsingfors 1889. (Separatabdruch aus „Öfversigt af Finska Vet. Soc:s Förhandlingar B. XXXI).

I tidskriftens decemberhäfte 1888 anmäldes en af professor Tötterman utgifven skrift, innehållande dechiffreringsförsök af några inskrifter på en fjällvägg vid Suljek i Sibirien. Därvid nämdes, att vi hade oss bekant, att hr Tötterman ytterligare tolkat fyra arabiska inskrifter å samma klippvägg. Dessa tolkningar föreligga i den skrift, hvars titel läses här ofvan. De tidigare tolkningsförsöken hade emellertid framkallat invändningar, mot hvilka förf. här främst vänder sig. Af polemiken framgår, att förf:s tolkningsförsök blifvit motsagda af professor Donner, som hufvudsakligen underkastat bokstafsformerna en närmare granskning, samt af mag. Grenman, som gjort invändningar mot den uppstälda arabiska texten. Hvardera synes betvifla att inskrifterna äro arabiska. Ingendera har själf gjort något tolkningsförsök. T. citerar p. 12 en af professor Donner för inskrifternas dechiffrering uppstälda princip: „inskrifterna måste tillsvidare bedömas såsom ett helt, såsom ett enhetligt skriftsystem, inom hvilket ett bestämdt ljudvärde tillkommer de enskilda typerna i förhållande till de öfriga. Först sedan detta värde i allmänhet blifvit uppvisadt, kan man med tillhjälp af det ena eller andra språket skrida till en tydning af de enskilda afdelningarna“. Härtill genmäler professor T., att ett bestämdt ljudvärde ej annorlunda kan tilläggas de enskilda bokstäfverna än att man söker tol

inskrifterna; blott sålunda kan ett system vinnas. — Anmälaren kan för sin del tillägga att hvar och en, som blott litet sysselsatt sig med tolkning af inskrifter eller handskrifter, vet att en sammanställning och systematisering af typerna, utan därmed hand i hand gående tolkningsförsök, är nära nog värdelöst och i hög grad förvirrande. Professor T. anför belysande exempel, och äfven anmälaren kunde från grekiska inskrifter och handskrifter anföra fall, där blott tolkningen afgör huru en bokstafsform bör uppfattas.

„Arabisten“ Grenman gör några språkliga detaljanmärkningar, men framhåller dessutom att man ej har några historiska uppgifter om att judar skulle bott i Sibirien. Professor T. hänvisar till de redan i den första skriften nämda karäerna, omnämner (enligt Södervalls Fornsvensk Ordbok) att i Sveriges medeltidslitteratur judar omtalas såsom boende långt uppe i Asien. Afven om kristendomens utbredning i det inre Asien under medeltiden har man vittnesbörd. Emellertid anser förf. att frågan om de folks nationalitet, från hvilka inskrifterna härröra, lämpligast kan besvaras, sedan samtliga inskrifter blifvit tolkade.

Att de af förf. behandlade inskrifterna äro jämförelsevis otillförlitligt kopierade har naturligtvis försvårat arbetet, men gör tolkarens skarpsinne, om han lyckats, så mycket större heder. Den fördelen erbjuda dock de nu valda inskrifterna, att tolkningsförsökens riktighet kontrolleras genom de bilder, bland hvilka inskrifterna förekomma. I den första af de bifogade tabellerna finna vi nämligen inskrifter midt ibland en mängd afbildningar af djur och jägare. Den längsta inskriften har professor T. funnit bestå af arabiska ord med följande betydelse: rofdjur, boskapsdjur och stenbockar, en hök lik en grip, hönsdjur, jägare, af resa afmagrade kameler, irrande kameler. Härmed äro samtliga afbildade djur (utom hästar och hundar, som höra tillsammans med jägarne) namngifna. De öfriga inskrifternas tolkning kan äfven anses stödjas af bilderna, om ock saken där ej är så klar som i nyssnämda fall.

Att två inskrifter äro affattade på hebreiska antog prof. T. i sin förra skrift och fasthåller tilsvidare denna åsikt. Expeditionens medlemmar ha dock förklarat sina kopior af dessa otydliga inskrifter mycket opålitliga. Att inskrifter med olika innehåll finnas anbragta på olika språk jämsides med hvarandra är en för öfrigt från andra områden känd sak. — En nästan handgriplig bekräftelse på att professor T., låt vara att någon detalj senare skulle visa sig vara oriktig, funnit själfva klaven till inskrifternas tydning, har man i de bokstafstabeller, där han sammanstält Suljekalfabetet med motsvarande bokstafstyper från en grupp förut kända semitiska inskrifter mest på hårdt material. Att några mindre olikheter här och där förekomma är blott hvad man på förhand måste vänta sig. Att någon form är vänd åt höger i stället för åt vänster är något som äfven i våra dagar

händer mindre erfarna inristare (jämför de ofta bakvända N och S). För *a* anför T. dessutom sådana dubbelformer från ett förut kändt alfabet, och denna egenhet är ej häller annars okänd. Att samma bokstaf har något skiftande form kan ej väcka dubier; i såväl semitiska (se T:s tabell) som i grekiska inskrifter förekommer sådant. Till och med fullkomligt olika former förekomma i vissa fall i samma inskrift åtminstone i grekiskan, och efter en af prof. T. på begäran lämnad upplysning finnas äfven i semitiska inskrifter analogier därtill. Äfven om det förefaller litet betänkligt att flere olika former finnas angifna för *v* och *j*, kan man därför ej a priori påstå omöjligheten af dylika formers jämsides förekomst, hälst inskrifterna, att döma af kopiorna, ej äro utförda med någon större konstfärdighet och säkerhet i handalaget.

Skriftarten betecknar professor T. såsom arameisk-egyptisk och omnämner i sammanhang därmed att arameiskt språk och skrift i äldre tid var Främre Asiens egentliga meddelelsemedel och intog samma ställning, som nu tillhör engelskan och franskan.

Det synes häraf, som skulle det lyckats professor Töttermans skarpsinne och lärdom att gifva en tillförlitlig lösen för tolkningen af dessa åtminstone sedan halftannat århundrade kända, men hittils otydda inskrifter.

I. A. H.

Henrik Schück: Svensk literaturhistoria; h. 1—7, 448 s. stor 8:o. Sthlm, Hugo Gebers förlag, 1885—89; pris á 90 öre.

I förbigående ha vi nu och då nämt om utgifvandet af detta storvärk, och det kan vara på tiden att söka göra läsaren bekant med dess syftemål, plan och metod. Docent Schück har föresatt sig att ge en utförlig och fullständig svensk literaturhistoria från älsta tider till midten af vårt århundrade, och redan härigenom lofvar denna historia att bli någonting nytt, enär förf. kan göra sig till godo ett material, särdeles hvad de äldre tidskiftena vidkommer, som hans föregångare, Hammarsköld, Wieselgren, Atterbom, icke kände till, och äfven det gamla materialet genom forskningen nu är bättre kändt och uppskattadt.

Väsentligare än fullständigheten är dock den mera fördomsfria kritik, på grund af hvilken förf. uppskattar de literära företeelserna. I detta hänseende kan man säga att hr Schücks arbete icke blott är någonting nytt, utan ock betecknar ett nytt skede i den literära historiografin. Härförinnan kan knappast den literära utvecklingen i Sverige sägas hafva varit rätt instäld i den allmänna europeiska: de rådande riktningarna antyddes visserligen, men i hvad mån de enskilda arbetena voro original eller blott efterbildningar, bearbetningar, måhända öfversättningar af främmande, blef outredt. Dels var en sådan utredning mödosam och kräfde en mycket stor beläsenhet, dels hade den ingenting tilltalande för nationalkänslan, som fann behag i fjädrarna, äfven om de kunde vara lånta. Det är denna eftersläng af Rudbeckis

nism i våra literära häfder förf. skall göra slut på, då han går att uppvisa sambandet mellan utlandets literära rörelser och de vittra företeelserna hemma.

Först och främst få vi lof att vänja oss vid den föreställningen, att den literära historien börjar sent i Sverige. „Vår egentliga literatur börjar först med folkungaättens uppstigande på tronen“. Bevisligen egde Sverige nog sin anpart i den fornnordiska sång och saga, af hvilka Saxo i Danmark gjort en uppteckning, isländarna andra, men någon i Sverige tillkommen affattning har tillfälligtvis icke bevarats; Rökstenens runor äro så godt som den enda resten af Sveriges anpart i den stora samfälta sång- och sagoskatten. Att fornsånger och sagor funnits i Sverige såväl som i syskonländerna gör förf. troligt med sannolikhetsskäl och äfven med mera bindande bevisning. Af skaldedikten eller den lyriska konstpoesi, som isländarna och norrmännen utbildat, finner han däremot föga spår i Sverige. Öfverhufvud har forndikten, liksom den icke uppbevarats, ej häller fått någon utveckling öster om fjällryggen: den senare folkvisan kan blott i få fall sättas i direkt förhållande till den inhemska forndikten; mycket mera hedniskt element innehålla då lagarna.

Med detta negativa resultat kan förf:s framställning i första kapitlet icke vara särdeles tilltalande. Då ingen literatur från denna period förefinnes, har förf. ingen grund för att utlägga hvarken det mytiska eller det heroiska innehållet af fornsvenskarnas diktning, men lämnar i stället en summarisk redogörelse för hurudan deras ställning bör anses hafva varit till vikingatidens diktning. Den som icke följt med det lifliga forskningsarbete, som de sista årtiondena bedrifvits, särdeles från norsk och tysk sida, får här en intressant inblick i syftningen och metoden hos det moderna sättet att behandla och betrakta de fornnordiska diktvärken, — ett betraktelsesätt, som man kunde kalla *literärt,* till åtskilnad från det äldre, än mytiska, än historiska tolkningssättet.

I det andra kapitlet, som börjar (p. 73) med folkungaväldet och sträcker sig till reformationen, begynner förf:s egentliga framställning. Först och främst framställas de tendenser, hvarom medeltidsliteraturen i Sverige bära vittne, katolicismens intresse för literär odling, odlingens medel, biblioteken, skolorna i hemlandet och studierna i utlandet, universitetet i Upsala, den med konungamakten grundade och med unionsstriderna väckta fosterlandskärleken, riddarväsendets kosmopolitism och svärmeri för det höfviska, unionstidens välgörande demokratism, auktoritetstron, mystiken och den krassa sensualismen, kritiklösheten, bristen på psykologisk analys, på värklighetsstudier, det allegoriska uppfattningssättet. På denna, med citat ur tidsålderns arbeten bestyrkta karaktäristik låter förf. följa en redogörelse för dessa.

Då han med *svensk literaturhistoria* icke förstår „den svenska literaturens historia“, utan den i Sverige eller af svenska män framalstrade literaturens, d. ä. den literära odlingens historia, höra

äfven de på latin skrifna kyrkliga arbetena till saken. Främsta rummen tilldelar han Petrus de Dacia, magister Mathias och hans lärjunge Sancta Brigitta [1]), de gamla lagarna och i den senare delen af perioden rimkrönikorna med Ericus Olai; äfven bröderna Johannes och Olaus Magnus räknar han, och med rätta, till tidsskiftet. Det är en ny bild han inför i literaturhistorien med dominikanerpriorn Petrus de Dacia, och af Brigitta ger han en särdeles fängslande skildring, däri förf:s klara, på sak gående, sanningsälskande styl framstår rätt till sin fördel. Den högdragna, energiska svärmerskans betydelse finner han icke så mycket i en invärkan på ideerna eller ens på sederna, som ej fastmer i hennes lifliga och rika bildspråk. Jämförelsen med Tegnér är väl dock något för stor heder. För tidens allvarliga literatur står skönliteraturen mycket tillbaka. Eufemiavisorna och öfriga riddardikter äro öfversättningar, där den språkliga förtjänsten, vid hvilken förf. icke dröjer, är det väsentliga. Mera inhemsk betydelse ega de s. k. folkvisorna, för hvilka förf. med rätta söker ett annat namn, balladen, väl dock icke därför, att diktformen, som i England fick denna benämning, skulle där eller annanstädes haft något att skaffa med dansen förr än i en senare tid — Rosenborgs föralagsmening torde icke vara hållbar — men emedan namnet nu engång är det vedertagna. Om än formen är utifrån kommen, hindrar detta icke att en del, särdeles de historiska balladerna, eger icke blott ett poetiskt värde, utan är också ett genuint uttryck för tänkesätt och seder i Sverige den tiden, intimare än det som lagarna och krönikorna ge oss. Intressant är det samband förf. uppvisar mellan prästerskapets exempelpredikningar och de vandrande sagor, som från de mest olika utgångspunkter nådde äfven Sverige och blefvo grundfonden i dess folksaga.

Det är arbetenas literära värde, mer än det estetiska och det språkliga, förf. håller i ögnasikte, och härigenom är hans framställning ny och själfständig. I afseende å språket skulle man dock önskat sig något mera intaget af dess historia eller åtminstone prof afseende att visa dess utveckling. Öfverhufvud synes äfven den literära utvecklingen inom den 270 år långa perioden framträda mindre klart genom förf:s uppställning af materialet, än om en mera kronologisk ordning blifvit följd.

Tredje kapitlet, som (pag. 209) från reformationen går till inemot midten af 1600-talet, bär öfverskriften „humanism och reformation“. Då förf. med „renässance“ förstår ej blott återgång till antiken, utan ock en, oberoende däraf, vaknande individualism,

[1]) Då katolska kyrkan säkert icke kommer att ändra hennes officiela historiska namn, hvilket under så många århundraden varit sanktioneradt äfven i Sverige, synes bemödandet att införa rätta formen på hennes dopnamn, *Birgitta*, vara „trop de bruit pour une omelette“, af samma sort som skrifsättet *Vergilius* för *Virgilius* och andra likaså viktiga upptäckter.

›finierar han humanism som den förra af dessa två tendenser hos nässancens tidehvarf. Det kan ifrågasättas om en sådan indidualism är utmärkande för renässancen mer än för feodaltiden, h humanismen torde riktigast kunna definieras som renässancens ›ri. Sak samma; då förf. icke funnit stort af den hänsynslösa lividualismen hos renässancen norr om Alperna, blir i alla fall ns framställning af reformationens förhållande till humanismen rik- och redogörelsen för de egendomliga alster denna förmälning mbrakte i Sverige högst intressant. Detta förhållande är tap-ı, på hvilken förf. låter utvecklingen vända sig. Då kapitlet blott till hälften utfördt, återstår ännu skildringen af den lra och senare sidan af periodens dubbelbild, den, där humamen tar form af en ramistisk filosofi, som drifver fram skoltalter och skoldramer samt en dikt med antik-mytologiska ›ockornament.

Den förra, den reformatoriska och kyrkliga sidan af perio-ı med dithörande andlig och världslig diktning och histografi[2]), såväl som bibelöfversättningar, predikningar, liturgiska ı stridskrifter, föreligger i redan utkomna häften. Skildringen nineras af Olaus Petri för 1500-talet, af Johannes Rudkius samt Johannes Messenius och Wivallius för det påföljande fseklet. Förf. har måhända gripit något långt in på kyrkotoriens gebit och hängett sig kanske mer än absolut nödigt åt logiska diskussioner, men hans skildring är icke desto mindre a fängslande som uppfriskande att läsa. Det behöfver icke sä- s att den är gjord efter källskrifterna; den är ock sakenlig, lfständig och oförskräckt. Isynnerhet är Olaus Petris karaktätik gjord med mycken kärlek och af nyo. Han framstår som ı första och för långa tider den mest svenska skriftställare, som nom studium af de gamla lagarna förvärfvat sig en kärnfull ı folkelig styl. I motsats till den vanliga uppfattningen framlles Olaus Petris hofsamhet: äfven när den religionsförändng han med hela sin själ omfattat började urarta till ett ›del att rikta statskassan, „har han inga stora ord, endast en ınlig sorg öfver sin ungdoms krossade förhoppningar“; sant g, att Gustaf framställer annorlunda hans predikningar i Stocklm. När Olaus Petri, resande sig emot tidens barbariska rättsık, yrkade att domaren borde taga hänsyn till afsikten samt ; straffet borde vara till förbättring, ber förf. läsarn „besinna n sedliga kraft, som den man måste hafva egt, hvilken under tid af barbari och grymhet först mäktade höja sig till denna ındpunkt“.

---

[2]) Juustens Chronicon episc. finland. är väl icke förbisedd, men kunde nske förtjänat en mera ingående behandling. Vi sluta dock af detta betes upptagande att förf. räknar till sitt område den i Finland före 09 utkomna literaturen, likväl icke den på finska språket, eftersom gricolas värksamhet uteslutits; härom måste man väl vara ense med nom.

Värdet af denna och de andra literära karaktärsbilder förf. på grund af sin samvetsgranna forskning förstått uppdraga lika enkelt som lefvande skulle än bättre framstå, om förf. icke fullt så strängt vidhölle materialets grupperande efter literaturens olika arter, hvarigenom karaktäristiken af en författares person och värksamhet försprides på olika ställen. Äfven användandet af olika stilsorter för den egentliga texten och för mindre viktiga meddelanden tyckes icke vara egnadt att låta hufvudsaken, som är utvecklingen, tydligt framträda. Men detta är blott redaktions- och smakfrågor: de hindra en icke att under läsningen mer och mer intagas af aktning och sympati för en personlighet, som dömer nyktert, men också sundt i religiöst och socialt, såväl som i estetiskt hänseende, utan att tillämpa schablonen af ett eller annat färdig gifvet system, men likvisst icke utan fasta öfvertygelser. Förf. tar medeltidens kyrka i försvar mot öfverdriften i beskyllingar, som man sedan reformatinen riktat mot henne, för att alldeles hafva åsidosatt bibelordet och försummat modersmålet, men förf. är en luteran af inre öfvertygelse, om också ingen vän af den ortodoxins bokstafstro, som kulminerade i konkordiaformeln. Förf. håller på det fosterländska och tar med varm hand vara på det svenska och det folkeliga, som blir desto bättre uppskattadt, ju bättre det skiljes ut från det främmande, imiterade och öfversatta, men då utvecklandet af det svenska vill säga ett inarbetande, ett naturaliserande af utifrån komna ideer och former, är det endast den kortsyntaste patriotism, som kan klaga öfver en sådan utredning.

Då en konstpoesi i högre mening icke förekommer under de genomgångna perioderna, ha förf:s estetiska öfvertygelser ännu icke hunnit röja sig, men af hvad som yttras om Olaus Petri, om folkvisan på 1500- och 1600-talen, om Wivallius vill det tyckas som om för honom andens och hjärtats spontana rörelser, det lefvande, originelt framstälda, i känslan uppfattade innehållet vägde mera än formens behag. Det skall väl visa sig att förf. jämväl eger den formsinnets utbildning, som behöfs för uppfattningen af konstpoesins mera formela skönheter. Ett och annat väl drastiskt uttryck, som möter en i hans framställning, behöfver icke betyda mera än att redaktionen varit något hastig.

I prospekten till arbetet förutsättes att vidpass 10 häften vore erforderliga för det hela, hvilket visar sig som en vid dylika företag vanlig missräkning. Med tio häften når förf. fram till karolinska tidehvarfvet, knappast längre. Ingen läsare skall dock misstycka denna större utsträckning. För en så hälsosam granskning af den fosterländska literaturens alla skatter unnar man förf. gärna nödigt utrymme. Hvad man har i behåll af dem efter hans grundliga, sunda och sansade kritik, kan man vara viss på att är äkta och ädel metall. I alla händelser känner man då deras värkliga värde bättre än förr.

C. G. Estlander.

Henryk Sienkiewicz: Triumfatorn Bartek, en modern 'en Dufva, öfvers. i andra hand af *Karl A. Tavaststjerna;* 87 s. Borgå 1889, Verner Söderström; 1 mk 25.

Denna lilla bok är intressant i flere hänseenden. Främst n ett prof på literaturens riktning och sträfvanden i det mo-na Polen. „Man fantiserar där icke längre, man kritiserar", er det i företalet, troligen ett samarbete mellan öfversättaren ;rsta och andra hand. I stället för att som deras fäder sluta inne i sin nobla sorg och stolta halsstarrighet, söker den generationen allvarsamt att sluta sig till det öfriga Europa". nd detta sträfvandes målsmän är Sienkiewicz en af de mest nskridna. Den nationella sammanhållningen, samhällsklassernas imnande, folkbildningen, se där programmet för den frisinnade ;ning, i hvilken man vill bearbeta den allmänna opinionen för hålla ut i den ojämna striden mot å ena sidan det öfver-ktiga Ryssland och panslavismen, å den andra det öfvermäk-t Tyskland och das Deutschthum.

Den bok, som i förevarande öfversättning införlifvats med literatur, är i hög grad påvärkad af detta sträfvande. Den ıdlar om bönder, och framställningen sker ur deras synpunkt, n riktar sig dock till den bildade klassen. Språket är klart sammanträngdt, — inga exklamationer, knapt nu och då en l — men det är fullt af energi, och en fläkt af satir, som ıomgår boken, värkar desto starkare just genom framställnin-ıs enkelhet. Förf. har en djup känsla för sin sak och sina ska bönder, och han behandlar sin Bartek kanske med mera ıvilja än denna groflemmade tölp skulle förtjäna. I alla fall hans känsla af det slag som delar med sig åt andra.

Boken berör förhållandena i preussiska Polen, där polac-rnas ställning varit och ännu torde vara den minst ogynsamma. rf. vill uppvisa den menliga invärkan af tyskarnas senaste se-r öfver fransmännen på de icke tyska nationaliteternas ställ-ıg i das grosse Vaterland. Triumfatorn Bartek är således en lsk bonde i preussiska Polen; okunnig och fattig som de flesta h fattig som få, således ingen triumfator förrän i kriget, då ıdtvärnet uppbådas och han skall med, han som alla andra. ın polska folkbildningen står, som kändt, mycket lågt och det ımgår nogsamt ur förf:s skildring af Barteks och hans kamra-rs dimmiga begrepp om fransmännen och krigets betydelse för ım. Det är två nationer de känna till, tyskarna och ryssarna, h Barteks klyftiga vän ger på grund häraf den geografiska ›stämningen, att „fransmännen också äro ett slags tyskar, men ıra mycket värre". De tryckta proklamationerna, som finnas ppslagna öfveralt, komma dem att tro att det främst är deras em, deras byar och gårdar, som hotas af fienden, och att det r till deras bästa de draga ut till detta förfärliga obekanta land.

Förf:s skildring af kriget förefaller så sakenlig som om ın själf skulle hafva deltagit däri. Han skildrar det ej ur fält-

herrens synpunkt,) som leder och öfverskådar, utan efter den skilda soldatens eller rättare efter Bateks enfaldiga begrepp slaget vid Gravelotte ha de polska regementena stått utsatt fransmännens eld och väntat olidligt länge, då ändtligen det l menderas framåt; fältmusiken spelar „Än är Polen ej f radt“, och de franska leden sprängas. Här firar Bartek sin f triumf, han är en bemärkt och med medaljer behedrad so och segern följer honom. Hvarför öfvers. på titelbladet har lat honom „en modern Sven Dufva“, är dock svårt att f Enfalden har han visserligen gemensam med Runebergs hj men förgäfves söker man fosterlandskärleken hos denne af p sisk disciplin framdrifna krigsmaskin, ej häller spåras något sint eller rättänkande i den råhet, hvarmed Sienkiewicz' triu tor alt framgent plundrar och slår ihjäl fransmän. Eller öfvers. mena att sådan är nutidens Sven Dufva i den kun preussiska armén?

Huru som hälst är det dock icke Barteks hembygd d råa tapperhet kommer till godo, ej höller honom själf. Och ligger berättelsens udd. Ty medan Bartek och hans ge kämpa i de tyska härarna, hafva bildade polacker instält som frivilliga i de franska leden. De känna med fransmän de inse vinsten för polackerna om Tysklands växande öfver nu krossas, medan man för deras okunniga landsmän spelar upp polska nationalsången i leden på motsatta sidan! Och hos tek värkar krigsdisciplinen så starkt, att när han en gång s att vakta två polska krigsfångar, hvilka gripits som franc-tire och skjutas följande morgon, hans samvete väl gör honom ten obehaglig, när han af fångarnas samtal får situationen l men icke häller mera.

Jag har nu redogjort för hälften af boken, men förf. s nar ej vid Barteks hemkomst. För hans syfte är resten af rättelsen kanske viktigast: det gäller att uppvisa värkning af kriget för polackerna i Preussen, och hans satir blir nu skarp

Det är blott tvänne punkter i berättelsen jag vill f hålla. För det första när Barteks pojke i skolan förfölje den tyska folkskolelärare, som kallar honom ett polskt svin, honom och försäkrar att nu skulle polackerna få stryk, t voro tyskarna de starkaste. Bartek å sin sida har på bykr fört ett helt annat resonnemang. Var det icke han som vu slaget vid Gravelotte och hade så många ordnar? Voro ick polska regementena de tappraste? Hade ej Bartek för kri skull fått sin gård skuldsatt, och skulle ej regeringen nu förb hans och hans landsmäns ställning? Men Barteks politiska r känsla delades ej af vederbörande. Tvärtom fäller honom r till böter och fängelse, eftersom folkskollärarn slagit honom i siktet och Bartek till gengäld kastat honom i ett kar med s föda och klått upp ett par dussin tyska kolonister i byn, skyndat till vid slagsmålet. Tyska tidningar ha under tiden k

mit med artiklar „om de förföljelser, för hvilka den fredliga tyska befolkningen var utsatt af en barbarisk och okunnig massa, som var upphetsad af regeringsfiendtliga agitatorer och religiösa fanatiker“. De berömma „den milda och lugna lärarn, som i rikets mest aflägsna gränsland kämpade för upplysningens utbredande“ och försäkra att „hundratusen tyskar stodo bakom honom, hvilka icke skulle tillåta, och så vidare“. En polsk deputerad gör väl saken till föremål för ett klagomål vid riksdagen och framhåller lärarns öfvergrepp, men kammarn hör icke på, och Barteks besvärsskrifter bli utan värkan.

Den andra punkten gäller riksdagsmannavalet då för första gången en tysk uppställes som kandidat i detta polska valdistrikt, och „der Landtrath“ inkallar landtvärnsmännen och befaller dem, i närvara af några officerare, att rösta på denna kandidat. En preussisk soldat lyder alltid en befallning, och polacken faller igenom. Denna historia värkar så mycket bittrare, som förf. vetat förknippa Barteks öde med utgången af valet. Hans hustru Magda, en duktig människa och väl tecknad, har sökt af alla krafter att hålla hushållet uppe under dessa olyckor, och får af den polska riksdagsmannakandidatens vackra unga fru löfte om penningar, eftersom denne är mån om att bli populär. Men när Bartek vid valet röstar på motkandidaten, så stryker detta hopp, och vid hösten får familjen afträda sitt hemman åt den tyske ockrare, hos hvilken de stå i skuld. De besanna således på sig själfva Magdas utrop: „Alltid de tyskarna! Öfveralt krypa de in, på landet och i staden, öfveralt är det tyskarna det är fråga om“.

Framställningen af denna sorgliga historia är som sagdt enkel och återhållsam. Mången skall kanske finna den altför nykter och mager, och säkerligen skulle skildringen, om den hade mera saft och färg och ginge mera på bredden, värka ett varmare intresse hos läsarn för de personer, som med så mycken säkerhet och sakkännedom skildras, och därmed äfven för själfva tendensen i boken, som hos Sienkiewicz visserligen är hufvudsaken.

B. E.

George Ohnet: Doktor Rameau, roman, bemyndigad öfversättning från franskan; 302 s. 8:o. Sthlm 1889, Alb. Bonnier; 2 kr. 25.

Doktor Rameau hör till de böcker, som spridas och läsas utan att allmänheten behöfver uppmanas därtill. Den svenska öfversättningen hade knapt hunnit utkomma, förrän man hörde intresserade läsare och isynnerhet läsarinnor afhandla karaktärernas sannolikhet och den spännande konflikten. Att arbetet är tilltalande ligger i öppen dag, och en större läsarekrets skall säkert befästa de redan vunna sympatierna.

Från den första sidan till den sista genomgås berättelsen af tvänne trådar, som slingra sig om hvarandra, utan att fullständigt sammanlöpa. Den ena är historien om den afundade vetenskapsmannen, som ser på världen med naivt förtroende och krossas, när hans tillit svikes. Den andra följer ateistens kamp mot katolicism och deistisk förnuftstro. Med kända vetenskapliga argument kullkastar Rameau sin vän Talvannes försvar för nödvändigheten af en religion. Det är lätt vunna segrar. Den redan till hälften öfvertygade Talvanne glömmer af idel beundran för sin väns vältalighet att försvara sina egna satser. Men striden upptages ånyo på lif och död af Rameaus unga hustru. Brinnande af trosnit, förfärad öfver de olyckor gudlösheten måste draga öfver den affällige föresätter hon sig att rädda honom. Äfven hennes sluga fanatism blir dock maktlös inför Rameaus förstånd, som vägrar att erkänna hvad det ej förmår fatta. Först långt senare, när Rameau tvärt emot sin trotsiga vilja tvingas till medlidande och sympati, böjer han sig för en outgrundlig makt. Det är icke hjälplöshet och elände som förmå Rameau att söka skydd hos en hög försyn. Tvärtom är det hans förnuft, som logiskt leder honom fram — och här brister förf:s bevisföring. Med en rad af slutledningar låter förf. Rameau förklara följdriktigheten af sin utveckling, och man väntar sig naturligtvis att steg för steg få följa den store vetenskapsmannen till en lugn öfvertygelse. Men resultatet af dessa allmänna satser blir märkvärdigt nog en rent personlig känslostämning, som kommer honom „att med ett utrop af öfversvinnelig lycka tillstå sin förblindelse och öppna sina ögon för det nya ljuset“. Tankekedjan glider sönder, ett ögonblick känner man sig utan hållpunkt, och förf. räddar situationen blott genom att skickligt föra läsaren öfver till den kritiklösa känslans område. I allmänhet förefaller bokens senare del matt i jämförelse med den förra. Berättelsen halkar på måfå fram till slutscenerna, hakande sig fast än vid en obetydlig händelse, än vid ett utdraget samtal.

Öfversättningen, som troget — i några satsförkortningar och periodbyggnader altför troget — följer det franska originalet, är korrekt och ovanligt ledig.

N. F.

Georgius Drosinis: Amaryllis, novell, från nygrekiska originalet öfversatt af *Julius Centervall;* 126 s. 12:o. Gefle 1887, (endast 60 exx. i bokhandeln).

En den täckaste idyll från nutidens landtlif i det gamla Hellas — herden är en bildad atenare, herdinnan en dotter till hans fars gamla vän. Den lilla intrigen gäller den evigt unga och en sund mänsklighet alltid lika starkt intresserande frågan: när och hur de tu skola finna hvarandra. Men det mest fängslande i novellen är skildringen af naturen och lifvet på den

akiska landbsygden; början och i viss mån slutet, som spelas i hén, äro mindre tilldragande.

Vi böra vara hr Centervall tacksamma för att han gjort s bekanta med Drosinis' novell, för den eleganta öfversättnina och de upplysande tilläggen. Det vore önskligt att detta bete skulle åtföljas af flere öfversättningar från nygrekiskan af mma välkända hand. W—r.

R. Geete: Ordklyfverier, en etymologisk hjälpreda; 224 s.). Sthlm 1888, P. A. Norstedt & söner; 2 kr. 50.

„Ordklyfverier“ äro, såsom redan det litet tillkonstlade nnet vill säga, icke sträng filologi, utan de vända sig till en rre läsarekrets. Det duktiga arbetet af en väl känd språkforre kan godt täfla med Es. Tegnérs bekanta „Hemmets ord“ i haltighet, om också icke i framställningens elegans. Hr Geete ddar dock behörigen de många olika rätter han bjuder på, så hans bok med sina många roliga vändningar gärna läses af hvar, som har blott något intresse för de svenska kulturors härledning eller för kulturföremålens historia, ty dessa två er sammanfalla icke sällan. Vi möta i arbetet omkring 2 000 för olika eller likartade eller identiska begrepp från vidt lda områden: familj, boning, bohag, kläder, nöjen, samfärdsel, itär, industri, religion, djurvärlden, växterna och så vidare. rklaringarna gifvas i nyss antydda ordning efter ämnen, men dem som glömt något — och hvem skulle icke det i en såı massa detaljer! — finnes ett fullständigt alfabetiskt register.

Flere kapitel läsas med synnerlig lätthet, där nämligen de klarade orden höra till ett sakområde med bestämda gränser ı därjämte i öfvervägande grad tillhöra ett och samma språkråde. Detta gäller till exempel namnen från växtvärlden, hvarot, för att också nu taga blott ett exempel, det följande kalet, „den oorganiska naturen“, är knaggligare. Alla känna ej t väl stuff, flots, stoll: nubidium, caesium, thallium, och så lare — de gå därför jämförelsevis likgiltiga förbi flere af förf:s äggningar. Måhända hade en del kunnat särskiljas genom ndre stil, icke blott genom knappare affattning. Föga lämpa synas oss äfven hela stycken om föråldrade ord, såsom „bard“ sid. 8. En och annan förklaring på köpet, det vill säga d afvikning från ämnet — till exempel *skurk* i sammanhang d *skorsten* — hade kunnat sparas till en annan gång. Därinom hade de många, delvis oundvikliga upprepningarna ifvit betydligt färre. Vid dessa upprepningar bör däremot nvisningar till parallelställena icke saknas, t. ex. sid. 51 *kamt* till sid. 4 eller sid. 71, på hvilka två ställen den näan lika stora utförligheten icke är nödig. Sid. 68 heter det an vidare att *registrator* torde förstås af sig själft, men det r jag få registratorer gå in på; följande sida ges också en

förklaring på *register.* — Ett och annat ha vi saknat t. ex. *petroleum* bredvid *fotogen, kaftan* bredvid *talar, franc-tireur* bredvid *tiraljör;* sällan ha vi anmärkt ett vilseledande uttryck, till exempel sid. 172: i *stället* för „*obduktion*“ skulle numera användas „avtopsi“ (hvarför ej „*autopsi?*“). Här bör det senare ordets vidsträcktare betydelse icke förbises.

En högst viktig omständighet i ett arbete af detta slag är förklaringen af ljudöfvergångarna. Denna har förf. i allmänhet lyckats återgifva på det mest åskådliga sätt genom att vädja till påtagliga jämförelser. Men vi tro att en sida i inledningen icke vore för mycket i denna sak. Det gäller att klargöra några allmänna ljudändringar och att påpeka, att ljudlagarna äro olika i de många språk, som förekomma i betraktelsen. Profanum vulgus är alls icke benägen för något som stöter på „lautverschiebung“. Och att „rapphöna“ och „hjärpe“, „tulpan“ och „turban“ äro samma ord, det skall många taga för humbug; vi tro att några allmänna exempel i inledning på betydelse-öfvergångens stora bärvidd skulle öka förklaringarnas trovärdighet hos icke-filologer. Här och där saknas nödigt omnämnande af ljudmotsvarighet, till exempel latinets *c*, tidigare lika med *k*.

Själfva etymologiserandet med kulturord är ingen lätt sak. Förf. har dock haft flere goda föregångare, icke blott på det germaniska, utan äfven på det svenska språkgebitet: Dalin, Rieckert, Rietz, Rydqvist, Schlyter, Södervall, Tamm m. fl. Men här gäller det dock ofta att tillämpa den gamla satsen att där finnes också en konst att *icke veta* („est quaedam etiam nesciendi ars“). Hvad speciellt grekiskan och latinet angår, har det understundom förefallit oss svårt att acceptera förf:s mening; vi nämna blott ur minnet några fall: Arzt, Mefistofeles, pultron (härledningen *pollice truncus*, hade åtminstone bort omnämnas). Men vi skulle gå för långt, om vi ville än vidare „klyfva“ hr Geetes „ordklyfverier“; hällre vilja vi tacka honom för hans nyttiga och nöjsamma bok.

F. G.

K. M. Thordén: Romerskt proselytmakeri inom det protestantiska Schweiz, aftryck ur Teologisk Tidskrift 1889.

Med aldrig svalnande ifver söker den katolska kyrkan att utbreda sitt välde bland hedningar och kristna. Härdar för den ultramontana propagandan ha under de fem senaste årtiondena uppstått på särskilda orter inom det protestantiska Schweiz. I de s. k. kristkatolikerna ha de romerske i allmänhet rönt ett kraftigare motstånd; liberalismen och indifferentismen inom protestantiska kretsar ha understödt påfliga kyrkans eröfringar, som på vissa håll ej varit obetydliga. Denna kyrka har en ytterst fast organisation, och fromheten tillför den medel. De katolska pastorerna stifta herr-, gesälls-, jungfru-, rosenkrans-, Jesu hjärte-för-

ningar m. fl., som arbeta med en viss självständighet, men öfvervakade och mer eller mindre öppet inspirerade af prästerna. Penningar inflyta genom donationer i stort, och insamlingar i smått, isynnerhet bland tjänsteflickor! De romerska prästerna äro alltid angelägna att genom dop vinna adepter för sin kyrka. Många erhållas t. ex. från barnbördsanstalten i Zürich, som förestås af en ultramontan kvinna. Vid dödsbädden äro de framme och omvända. När de påfliga befinna sig i minoriteten, äro de undfallande och ställa sig på god fot med de reformerta; där de känna sig starka, uppträda de fordrande. De klaga öfver att i de konfessionslösa skolorna deras barn uppfostras med kättarbarn och måste läsa böcker, där det t. ex. står att „Leo X för penningar sålt saligheten.“ De upprätta därför, där de kunna, konfessionella skolor, i hvilka läres att reformationen var ett uppror mot Gud och dess främste män „skälmar och djäfvulstjänare.“ Uttalanden i tidningar och till och med i påfliga bref af nyare datum gå i samma riktning och innehålla än skarpare uttryck.

Detta är en antydan om innehållet i den intressanta, på statistiska upplysningar rika uppsatsen. Procenttalet för katolicismens vinning framgår dock ej af förf:s framställning, då han ej lämnar uppgift på befolkningstillväxten i dess helhet inom kantonerna. Måhända vore man benägen att se någon öfverdrift i förf:s skildring, men han stödjer sig på bestämda fakta, och hvar och en som sökt komma i närmare kontakt med de ultramontana elementen, skall medge att den romerskt-jesuitiska propagandan, om den obehindradt får värka, innebär en stor fara för religions- och samvetsfriheten äfvensom för den nationella pliktkänslan.

I. A. H.

Kristoffer Nyrop: Kortfattet Spansk Grammatik, udarbejdet till Selvstudium og Undervisning; 71 s. 8, Köbenhavn 1889, Lybecker & Meyer.

Densamme: Laerebog i det Spanske Sprog udarbejdet till Selvstudium og Undervisning; 142 s. 8. Köbenhavn 1889, Lybecker Meyer.

Det är kanske icke ur vägen att länka uppmärksamheten på en god och praktisk hjälpreda i spanska språket nu, då en direkt ångbåtstrad på Spanien bereder våra landsmän ett lätt tillfälle att besöka Spaniens ej blott för toreadorerna och kastagnetterna märkvärdiga land. D:r Nyrop, docent vid Köpenhamns universitet och mycket fördelaktigt känd inom olika grenar af romanistiken, har i själfva värket lyckats i sina två små hvarandra kompletterande böcker gifva en alldeles förträfflig handledning i spanska, hvilken i afseende å praktisk nytta lämnar långt efter sig alla de tyska arbeten i samma branche vi känna. Hyllande moderna principer i språkundervisningen, vill förf. att

textläsning skall föregå grammatiken; han ger också i laerebog en systematisk följd af synnerligt väl valda dialoger med jäm des löpande dansk tolkning, anekdoter och små berättelser. I lilla grammatiken utmärker sig för samma nyktra, praktiska bl i uppställningen och formuleringen af reglerna samt valet exemplen. En särskild förtjänst är att förf. haft mod att v. från den tradition, som till men för undervisningens vigtiga ändamål alt ännu fyller språklärornas exempelsamlingar med i ser från hundratal år gamla skriftställare. D:r Nyrop har ute tande hållit sig till det moderna språket; sålunda finner ma hans läsebok stycken af Valera, Llanos, Trueba, Echegaray m. och exemplen i grammatiken äro likaledes tagna från den nya literaturen.

Den totala bristen på någon duglig spansk lärobok på sv ska gör D:r Nyrops arbete i dubbel mån värdt att rekomm deras.

W. Söderhjelm.

E. Dühring: *Vägen till kvinnans högre fackbildning sa lärosättet vid universiteten,* öfvers. från andra tyska upplagan *G. Henriksson—Holmberg;* XIV + 73 s. 8. Sthlm 1889, C. S neson; 1 kr. 25.

Tvänne universitetsinteriörer från Upsala; 104 s. 8. Sth 1889, Albert Bonnier; 1 kr. 25.

Då ref. för tolf år sedan studerade i Berlin, upprördes h likasom många andra, preussare och icke-preussare, af det s hvarpå den framstående, blinde docenten Dühring removerad såsom det hette, från sin lärarebefattning vid universitetet. Ha förbrytelse var en något skarpare polemik med två af de or narie professorerna, och det var omöjligt för den oinvigde att i åberopade skälen för utstötandet finna något värkligt skäl. Dü ring synes emellertid hafva förvärfvat sig ett namn på den exak forskningens och filosofins gebit, och äfven i föreliggande skr visar sig en för en tysk lärd ovanlig ursprunglighet i föreni med stor skärpa och själfständighet.

Dühring, som en tid med framgång meddelat undervisni vid det bekanta Victoria-lyceet, ett föreläsningsinstitut för dame Berlin, är öfvertygad om nödvändigheten att utbilda unga kvi nor för läkare- och lärarekallet. Han finner med rätta det fö underligt att kvinnan, hvars krafter räcka till att förrätta de sv raste och farligaste bland de lägre sjukvårdsbefattningarna t. e i krig, skulle ha för svag kropp eller hjärna för genomsnittsl karens syssla. Men i fråga om kvinnans vetenskapliga utbildni kommer han till en skarp kritik af den vetenskapliga utbildni gen öfverhufvud. Då man betänker huru mycket latin och gr kiska utan någon valfrihet man i Tyskland intvingar i blifvand medicinare och i allmänhet blifvande studerande vid universitete

ı man förstå Dührings klandrande ord om gymnasialbildningen, „det onyttiga, ja skadliga lagret af filologisk förskolning“, m tillspillogifna tiden och det i hjärnan begränsade rummet, urest något bättre och mer praktiskt bort få plats samt utterna för konster, som löpa ut på andeligt pedanteri.“ Gymsierna, säger Dühring, äro i grundanläggningen förfelade. De från början varit en abnorm öfvergångsprodukt, härledande ; från de öfver medeltiden något höjda folkens behof af antik dervisning, hvilket behof ej mer existerar. Latinet har en viss ;ydelse, men grekiskan är alls icke för det stora flertalet bruk- r som bildningsmedel, och den grekiska andens förnämsta prokt, plastiken, talar ej grekiska. Dühring tyckes som allmän tenskaplig grundläggning uppställa naturvetenskaper, geografi, ,tematik, modersmålet, kulturhistoria, hushållningslära, lagkunıp, hälsovårdslära; främmande moderna språk „tjänstgöra prinielt icke som allmänna bildningsmedel, utan endast som spella värktyg för särskilda behof.“ Hvad matematiken angår, ıll äfven den betraktas som „ett värktyg, hvars handhafvande :id måste läras med hänsyn till det specielt sakliga ändamå—, det sätt, hvarpå matematiken läres eller fastmer göres utbar, är skuld till att vid gymnasierna högst en på tio är ıjälpligt vuxen sitt pensum“, menar Dühring, själf författare matematikens gebit.

Lika litet eller ännu mindre gillar Dühring det akademiska osättet: han fordrar särskilda kurser för den vidare utbildnin- ı af kvinliga studerande, hvilkas studier han särskildt har i ınsikte och hvilka ju äro uteslutna från högskolorna i Tysk- d. Äfven i öfrigt böra tyska förhållanden underförstås vid hrings kritik. Han anser universitetsmanéret medeltidsaktigt d dess långa och dock i jämförelse härtill icke lönande läro- . Det ensidiga föreläsandet är en ren olycka, i dess ställe r träda värklig undervisning: ett meddelande af kunskaper d ömsesidigt tankeutbyte, väckelse till självverksamhet, själf- ıdium, personligt bistånd när sådant behöfves, värkliga öf- ıgar, åtföljda af prof på vunnen skicklighet. På det bestäm- ste iördömes skråväsendet vid universiteten och nepotismen, n låter „svärfar och svärson sitta i samma fakultet“, o. s. v.

Öfversättaren, som ej rätt lyckats i sin knaggliga uppgift, r uteslutit ett och annat i det tyska originalet af personlig art, n kunde ge den i varje fall beaktansvärda och läsbara bro- yren en uteslutande karaktär af indignationsskrift.

En sådan kan man däremot kalla de tvänne *universitets- ɛriörerna från Upsala* eller „akademiska myndigheters omvård- d om den vetenskapliga undervisningen och fördragsamhet mot ika tänkande, belysta ur offentliga handlingar.“ I hvartdera illet gäller det två förordnanden på kortare tid åt personer, som ' vederbörande professor (Holmgren, Noreen) bestämdt förordas, ıen hvilka misshaga den kompakta majoriteten — har man lust

att säga — i fakultet och konsistorium. Och medan kans. Louis de Geer följer fackmannen, låter kanslern Pehr Ehrenh icke-fackmännen råda. Roten och upphofvet till det onda sy vara den frisinnade, kanske i ett och annat tilsvidare ı „gröna“ än „röda“ akademiska föreningen Verdandi, som en lertid tyckes uträtta ej så litet godt, men föga nog skada näg Det besynnerliga i saken är att till denna förening höra ic blott de två föremålen för fakulteternas missbag och konsistoı ängslan, utan flere både offentliga och enskilda föreläsare ' samma universitet! Sat sapienti. F. G.

Öfversikt.

Finland på världsutställningen i Paris. Det måste ur ı synpunkter beklagas att vår inhemska styrelse icke understı vårt deltagande i världsexpositionen denna sommar. En pri person, ingeniör H. Londén, representerar nu, åtminstone i fr männens ögon, vårt land; men han står där ensam och utan svar inför landet. Den komité, som i sista ögonblicket kom stånd „för anslutningarna till Pariserutställningen“, är en al ställarna, intet annat. Vi gifva hr Londén alt erkännande hans arbete och hans uppoffringar i och för vårt lands vär representerande vid expositionen, och vi ogilla de angrepp hvilka han i sista timmen utsattes. Men samtidigt beklag att han från första stunden omgifvit sina göranden och låtaı med en så sekret stämning, att en stor del af vårt folk fak tvungits att hålla sig misstänksamt mot hela företaget, äfv att han intagit en så autokratisk ställning gentemot det land velat representera. Hr Londén har valt sig själf till vår l missarie — se där det ena stora felet;[1]) styrelsen har icke g det viktiga företaget sitt understöd — se där det andra. att inlåta oss på detaljer böra vi påpeka, att hr Londéns ı ning gentemot landet blifvit en helt annan, om han som kom sarie hade tvungits att ställa sig i någon korrespondens med relsen. Hur som hälst emellertid, så är det dock glädjand vårt land icke kom att saknas på 1889 års världsutställ Väcka vi ej det uppseende som många rikare och längre h länder, så fylla vi dock vår plats utan skam. Hvad har tiden rätt att vänta af ett blodungt folk om två miljoner i

[1]) Men hade det utan en själfvald kommissarie blifvit ı utaf det hela? Och hade dennes suveräna position förändrats, om styrelsen velat och kunnat understöda enskilda utställare?
F. G.

norden, där frosten årligen härjar mången med möda odlad täppa, där vinterisen mer än halfva året omöjliggör ångbåtskommunikation på de vidsträckta vattendragen, där naturen ger mindre och fordrar mer än i de flesta andra trakter af jorden. Mängden reflekterar naturligtvis icke öfver detta, men de som det göra gå helt visst icke förbi oss utan aktning. Det är nog så, att „förgyllning förgår, men svinläder består.“ En godtköpsbeundran är icke mera värd än den förgyllning som förgår.

Emellertid börja vi dock vår redogörelse för Finland på världsutställningen med så till sägandes vår förgyllning. Och för att reda oss ur det dilemma vi råkat i genom anförandet af Andersens vers vilja vi påpeka att det i själfva värket finnes mycket litet „förgyllning“ i vår *konst*. Den visar att den har vuxit i ett kargt land och hos ett tungsint folk. Vår konst, sådan den presenterar sig på utställningen i Paris, är långt ifrån lika nationel som exempelvis den norska, men den bär dock flere drag som påminna om den jordmån där den vuxit. Det är med den likasom med barnaanletet: den har ännu icke sina föräldrars drag fullt utvecklade. Blott tålamod! Det kommer nog med åren.

De olycksaliga strider och gräl inom våra konstnärskretsa som föregingo utställningen och ännu icke lagt sig, torde vi få förbigå i denna redogörelse. Det är att hoppas att fred skall slutas inom närmaste framtid. Landet har rätt att fordra detta af sina representanter för konsten, hvilka städse åtnjutit dess förtroende och ett relativt taget stort ekonomiskt omhuldande. Konstnärsvärlden kommer dessutom af naturliga orsaker mera än andra samhällsklasser att representera landet inför främmande nationer. Partistridigheter och än mera personliga gräl borde därför i dessa kretsar vara fullkomligt bannlysta. Som bekant framgick hr Becker ur dessa stridigheter som delegerad för vår konstutställning i Palais des Beaux-Arts. Det vore orättvist att neka det hr Becker här i Paris inlagt en ganska stor förtjänst om vår utställning. Diverse omständigheter, som af flere orsaker icke här kunna vidröras, försvårade hans arbete i icke ringa grad. Emellertid utvärkade han åt vår skulptur en utmärkt plats i skulpturhallen och åt våra taflor ett eget rum, hvilket de höllo på att icke få. Vår konst uppträder därför på världsutställningen som ett helt för sig, en omständighet hvars betydelse väl ingen vill förneka.

Visserligen äro våra målares taflor i en sal inom Rysslands utställning. Men de ha dock för sin räkning som sagdt ett eget rum, och inskriften på väggen midt framför ingången „Artistes Finlandais“, bidrager i sin mån att låta vår afdelning inför den stora allmänheten framstå som ett helt för sig. Vår konst är så olika den ryska, att kännaren redan vid första ögonkastet och vid inträdet från det ryska förrummet till den finska salen ser att han har för sig en konst, som uppvuxit ur en helt annan jordmån än den ryska. —

Inom vår konstafdelning i Palais des Beaux-Arts likasc vår konst öfverhufvudtaget är *Edelfelt* anföraren. Det är lj ligt att han på världsutställningen uppträder med så många du som han här utställer: 12 stycken. Af dem hänga 7 på vägg midt emot ingången, harmoniskt grupperade kring hans c d'oeuvre: Pasteurs porträtt. Med rätta tilldrog sig detta mäst värk, inom parentes sagdt det enda arbete inom vår afdelni signeradt med H. C., de besökandes största uppmärksamhet o odelade beundran. Det är väl ock denna duk som mera än a dra gjort Edelfelt till det han faktiskt är: parisarnas gunstli och en europeisk celebritet. — Till vänster och höger om Paste hänga Edelfelts båda ljuseffektstaflor: Madonnan med barnet o scenen kring pianot. Den senare är nätt, men nog söt, dessuto lidande af otydlighet hvad ljuseffekterna beträffar. Om den för må det tillåtas oss att nämna några ord.

Att måla madonnor med barnet har varit ett älsklingsten i mer än sexhundra år. Ingenting är mera egnadt att ge en i blick i målarkonstens utvecklingshistoria än ett studium af de ämnes behandling under seklens lopp, från Giotto till Rafael, fr Rafael till våra dagar. Detta studium ger oss mera än en : blick allenast i konstens historia: det visar oss huru mänskli heten långsamt men säkert arbetat sig fram till alt mera rea stisk, naturlig och sann uppfattning af denna likasom alla and bibliska berättelser. Edelfelt målar ännu, likasom Dagnan-B veret, en gloria kring jungfruns hufvud, visserligen svag, n dock en gloria. Flere moderna målare framställa henne, sås för öfrigt redan Murillo gjorde, utan alla öfversinliga emblem denna art. Att Edelfelts arbete är af högt konstvärde lönar ic mödan att förneka; att han nedlagt mycken adel, mycken kär i den lilla duken står ock fast. Men dock är det något som n saknar hos den: det är så att säga konstnärns egen ställning det religiösa ämne han sökt tolka. Det torde icke vara orikt att antaga det han i brytningen mellan de båda så att säga t liga ljusen, dagsljuset och eldskenet, velat inlägga ännu ett tre öfversinligt, ideelt, litet i samma stil som t. ex. Dagnan-Bouve i den madonnabild, som nu finnes i Nya Pinakoteket i Münch Men det är detta som enligt vår mening icke tydligt kom fram, och därför står den tänkande åskådaren äfven osäker h han har att uppfatta „Madonnan med barnet.“ Härmed vare i sagdt att man icke skulle njuta af den vackra duken. Men n tycker sig se att dess mästare icke fullt trott på sitt ämne, i med full klarhet gått till dess utarbetande. Glorian kring ı donnans hufvud är i själfva värket det enda insigniet på duken skall tolka ett religiöst ämne. Vore denna borta, sk bilden förlora sin religiösa karaktär. Det vore intressant att v hvarför konstnärn placerat den dit. Så vidt vi kunna finna l det bero endast på två omständigheler: antingen har hr Edel känt sig bunden af katolskt-traditionella fördomar, eller har l

känt sig icke i stånd att få fram den religiösa karaktären utan tillhjälp af öfversinliga emblem. I hvartdera fallet har hr Edelfelt bevisat att han icke ännu är mogen att tolka ett religiöst ämne fullt ut i vår tids stil. Madonnan med barnet måste emellertid för konstnärn själf vara lika lärorik som för åskådaren. I alla fall kunna vi konstatera det Edelfelts madonna med barnet är en bland de skönaste dukar som någon nordisk konstnär öfverhufvudtaget åstadkommit.

Ofvanom madonnan hänger Edelfelts charmanta porträtt af in mor, ofvanom detta det stilfulla porträttet af hr Blasco, en panjor. På högra sidan hänga ofvanom hvarandra scenen vid ianot, ett något tort porträtt af en äldre fransysk dam och den ålbekanta, älskliga gumman med pärtkorgen. En vacker kolktion dessa sju Edelfeltare!

Hedersplatsen på högra väggen intages af Edelfelts gummor kyrkbacken, hvilken utomordentliga duk presenterar sig riktigt perligt. Under denna tafla hänger till höger ett mästerligt likt trätt under glas af en fransman, längst borta i hörnet hans ritfulla Scherzando. På vänstra väggen ha vi det väl träffade trättet af Topelius och på en ställning framför ingångsväggen liten akvarell: ett strandparti med en harmonikaspelande bondke och en flicka, som hopkrumpen mot en trädstam lyssnar till konstfulländade tonerna. Den lilla akvarellen är rätt saftig.

Edelfelt är sålunda talrikt representerad, men dock hade a gärna sett ännu flere af hans ypperliga dukar på utställnin. De representera dock det främsta som vår konst åstadmmit.

Det är eljes eget att Edelfelt, ehuru redan en stor konstr, icke funnit sin stil. Han målar porträtt af personer af alla ind, nationaliteter, tider och karaktärer; han målar fiskare och donnor och parisiska koketter, scener från hafvet och hafsanden, förmaket och salongen, från södern och från norden; n målar i olja, i krita och vattfärg; han målar än à la Bastian page, än à la Dagnan-Bouveret, än kanske à la Uhde, med ett l, han är mångsidig ända till otrolighet. Det kan bli fråga huruvida det ej vore tid för honom att börja koncentrera sig. r vår unga konst blefve han därigenom af än större betydelse han redan är. Vår stora beundran för den utmärkte konstren gör att vi med otålighet afvakta den tid, då det ovedergligen framstår att hr Edelfelt bildat skola för den finländska nsten.

Efter Edelfelt nämna vi *Lindholm*. Det är glädjande att ha icke mindre än 7 dukar af honom inom vår afdelning. De ra alla till det bästa som där finnes. Ingen förstår barrogens saga så väl som han. Lindholm är visst ingen modern ålare och representerar en äldre skola än till exempel Edelfelt. en vi protestera lifligt mot påståendet att han vore gammal och rlegad. Han målar visserligen inga expositionstaflor, endast så-

dana som äro beräknade för att sprida trefnad och konststän i privata hem — men det är en förtjänst, ej ett fel. Det ä samvetsgrannhet än uppflykt i Lindholms dukar, men det ä sant nöje att se huru skickligt han i sina skogsbilder red hvarje stam, hvarje gren, hvarje kvist, utan att likväl deta keriet tar öfverhand på totalitetens bekostnad. Lindholm är ket stadgad och individuel och förefaller därför mången enfo Men det finnes *en* enformighet som vinner i längden, och vi fetera illa, om icke Lindholms hör till detta slag. Flere af taflor äro hemma i Helsingfors, till exempel den stora va landskapsbilden från Lexå i Sverige och den kraftiga barrsk interiören, så att vi icke behöfva uppehålla oss vid dem. hänga, två sköna pendanger, på hvar sin sida om Edelfelts g mor på högra väggen, likasom hans något stela vinterstycke trakten af Göteborg. På vänstra väggen har Lindholm två ska trädgårdsinteriörer med svällande löfträd, hvilka han (icke målar lika väl som barrträd, och ett slättlandskap från s Sverige, ett mästervärk, som tyvärr kommit nog högt upp att fullt kunna göra sig gällande. På midtelväggen hänge tafla som senaste sommar för första gången exponerades i M chen, en herre och två eleganta damer som förirrat sig in i djup tallskog, en nätt duk som vore värd att finna köpare i hemlandet.

Vårt land är fattigt på utmärkta konstnärer. Har Be Lindholm för alltid slagit ner sina bopålar i gamla broderlan

Berndtson har blott 3 dukar: „På post", „Rast under san" och porträttet af direktor Zitting. Skada att han icke s flere alster af sin fina pensel hit ner. Det är elegans i det sta hvad hr Berndtson målar, ehuru visserligen dessa tre d icke i detta hänseende äro fullblodiga representanter för l konst. Hans postkarl är nog mycket bra, men har någon vildt i sina vaksamt stirrande ögon, och detta kan väl ha varit meningen. „Rast under resan" har en god portion raktär och är skickligt gjord, men det förefaller dock som sk bondlifvet och vadmalskläderna icke rätt passa för hr Berndt Han är nog skapt att måla fina, detaljrika salongsbilder med den, sammet och dämpade dagrar.

Äfven af *Munsterhjelm* saknar man flere dukar. Han är stora allmänhetens gunstling, han målar vackra stämningsrika lor som, trots deras allmänt kända och erkända fel, likväl mycket representativa. Här har han endast sin svärmiska „N och sin drömmande „Kväll", hvardera något „lagad", men li full af poesi. „Natten", som hänger under Berndtsons „Rast der resan", är väl förtjänt af hedersplatsen på vänstra väg Den vackra duken skulle, om den ej redan haft ägare, blifvit köpt af en förtjust engelsman.

Westerholm har målat bättre saker än han utställer Utan jämförelse präktigast är hans stora sommarlandskap

land, strax till höger om ingången. På vänstra väggen finnes ans lilla vinterbild med två väderkvarnar, en rask men obetydg friluftsmålning, på högra väggen en herre som studerar en ning, en nära nog underhaltig duk. Det vore skada om hr Westerholm skulle lämna sig efter. Hans talang är onekligen af de största som vår målarskola förfogar öfver, men det sitr för mycket dysseldorferi i hans pensel. Hr Westerholm borde för all del icke gräfva sig ned i Åbo, utan på allvar vinnga sig om att i tid utbilda sina rika anlag.

Ännu större talang representerar *Gallén*, men någon fullärd nstnär är han ej än, om han ock genom sin utmärkta duk på ets salong „Den första lektionen" tagit ett stort steg mot målet. vår utställning har han en tafla med ungefär samma ljuseffekr, också den en lyckad interiör från en finsk bondstuga med genuint finsk stämning öfver det hela. Men med duken på longen kan den dock icke mäta sig. En spliterny bit af hans nsel: en parisiska, munter och glad sittande i vårdslös llning i en länstol, med tidningen, hvars läsande hon afbrutit, famnen, är duktigt, men nog groft målad. Hr Gallén målar kid groft. Gumman med katten, den förfärligt fula, men rfärligt väl gjorda käringen, trifves rätt väl strax ofvanom Pasar. Konstraster! På samma vägg hänger ock numera Galns något torra porträtt af brukspatron Serlachius, på högra väggn en pastellstudie eller porträtt, huru hr Gallén nu må kalla t. Håller denne unge målare alt hvad han lofvar, kommer han sluta som en celebritet.

Också hr *Järnefelt* inger de bästa förhoppningar, närmast d sin savolaxbåt. En sådan behaglig realism, som han fått am på sin lilla duk, är värkligen uppfriskande. Landskapet i kgrunden är mindre lyckadt, men båten och personerna äro nt ut sagdt utmärkta. Hans „Chez un fermier" är obetydlig.

Professor *v. Becker* exponerar icke mindre än 7 dukar. Det intet tvifvel underkastadt att hans gammaldags målningssätt r sina vänner. Men de äro ock många som finna hans dukar ra, stela, kalla. Orätt är det dock att par principe blindt bryta äfven öfver det målningssätt som hr v. Becker representerar. nsthistorien är full af öfverraskningar, och den skola som i g är omodern är ofta i morgon den enda saliggörande. Hvad en kan förneka hos denna målare är rutin och medvetenhet i ad han gör och huru han målar. Det är i allmänhet nog riabelt att träda i opposisition med modet för dagen, och detta r hr v. Becker. För vår del kunna vi dock icke skänka ant än aktning åt honom; att säga det hans dukar i högre grad alle anslå konstsinnet vore att komma i kollision med sanning. Den trefligaste af hans taflor på utställningen finner jag ör katten", kanske ännu bättre målad den lilla genren „Fiare som binder nät". „Före jakten" är styf och liflös, „Efter ncen" likaså. Professor v. Becker offrar i allmänhet för myc-

ket åt en falsk idealism. Hvad vår tid fordrar är sanning c åter sanning, så i godt som i ondt. Den sanna, sunda, förädlar och upplyftande idealismen, kärnan i hvarje värkligt konstvärk, (har ingen argare fiende än den mäklande godtköpsidealism, s skiner fram ur så mången äldre målares dukar.

Hr *Kleineh* har två mariner från Norge och trakten af I singfors, hvardera icke utan förtjänster, utan att de dock ku täfla med det som våra dagars stora marinmålare prestera.] är svårt att säga hvad det är man saknar i hr Kleinehs mari Kanske är det sältan som är borta. — Frk. *Soldan* exponerar förvånansvärdt duktigt porträtt, flärdlöst, säkert och lugnt mål — Frk. *Danielssons* egendomliga bild (af fru Westerholm?) väd uppmärksamhet redan i Köpenhamn. Trots det nog gåtfullt s rande uttrycket i bildens ögon värkar denna tafla dock frå nästan som nature morte. Kanske har frk. Danielsson också s tat något ditåt, eller har hon blott velat visa att hon känner s fack i sitt målskrin? I alla fall lämnar denna duk det intr efter sig, att den som målat den vill något och kan något. I går icke likgiltig förbi den lifligt färgrika taflan. — Att i *Schjerfbeck* har många intentioner att bli en framstående målar na kan ej nekas, men hon målar så besynnerligt. Den duk l här utställer, „Konvalescenten", har många förtjänster, men helgjutet konstvärk är den ej. En af dess förtjänster är att l i den icke skattat åt någon „söt" idealism; snarare har hon g för långt åt andra sidan. Den lilla f. d. sjuklingen uppväc ingen vidare sympati hos betraktaren, hvars blick mest hakar fast vid de långa stripiga hårstråna, som tyckas gå på styl Det skall bli intressant att se hvilka resultat den unga målar nans nyss slutade italienska resa kommer att medföra.

Hr *Ahlstedt* värderas af mången, men kan ej af oss få c ladt beröm. Bästa intrycket har „La petite boudeuse" gj den är onekligen en frisk och präktig bit. Hans stora duk : skördefolk tyckes ha blifvit mycket omdiskuterad i hemlan Oss förefaller den att vara etnografiskt intressant och icke ı en viss portion trefnad, men icke dess vidare anslående. En dan scen, som hr Ahlstedt söker återge, är i värkligheten my friskare än här på duken. „Skridskolöpare" gör nästan sar intryck som en misslyckad karrikatyr, om denna duk ock är de särdeles väl målad. „En sommardag" hade icke bort lä konstnärens atelier, åtminstone på inga vilkor komma till P — Aflidne *Uotilas* månskensstycke är stämningsfullt, „Gamla get i Nizza" med dess färska kålhufvud duktigt måladt. konst led en icke obetydlig förlust genom Uotilas förtidiga l gång. — Frk. *Rönnholm* har två helt små men rätt goda bi en scen ur en tvättstuga och en gata (i Italien?). Den ı målarinnan tyckes älska bleka färger, och detta är i och för intet fel, blott det ej går öfver till manér, liksom hos mån högmodern nuydsmålare — konstens „tame engelsmän".

Wright har två dukar, tjädertupparna och örnen, hvardera mera uppskattade af jägaren än af konstnären. Emellertid är det ullkomligt riktigt att de båda dukarna följt med sina yngre vänner till Paris. Wrights taflor komma alltid att ha en aktad plats i vår konsthistoria. — *Liljelunds* fyra dukar: „Vid sjöstranden", „ateliern", „Inköp af kläder" och „Sälfiskare" stå alla på ungefär samma nivå, den första kanske dock ett stycke framom de andra. — Hr *Ahrenberg* har ett litet Stilleben i vattfärg, väl och ..ert gjordt, men utan vidare betydelse. — Fru *de Cock* har en ..r björkskog med vatten i hennes en gång för alla gifna stil. Hr *Muukkas* vy från Åland är landligt trifsam, hr *Keinänens* .. bit „Vid åstranden" icke ens det. — Hr *Wasastjernas* lilla ..ka är bättre än fru *Ahrenbergs* lilla gosse. Den förra skvallrar ..k nog mycket om nybegynnaren, liksom den senare om dilet..ten. — Om frk. *Westermarcks* „strandstycke" skulle representera ..nes talang, då vore icke mycket att vänta från det hållet. .. det gör taflan ej, och man älskar att ännu tro på en ..ser framtid för den sträfsamma målarinnan. — Fru *Wallgren* ..åller en serie teckningar och en etsning, icke illa men obe..iga. — Fru *Lundahls* porträtt hade bort stanna hemma.

Vår måleriutställning räknar summa 70 arbeten af 28 konst..ër, däribland 10 kvinliga. Öfverhufvudtaget gör den ett gan.. trefligt intryck, men man märker lätt att det är en mycket .. konst som den representerar. De fullödiga konstvärkens an..tal är mycket litet; resten är nog i bästa fall endast löften, som kunna ..as på olika sätt. Vår lilla måleriutställning visar emellertid utlän..gen att vi känna oss solidariska med andra nationer, som arbeta och ..a gå framåt. Skada blott att så många goda dukar, som blifvit ..rda under de senaste tio åren af våra målare, icke kommo hit .. Vår målarskola hade kunnat presentera sig vida fördelakti..e än den nu gör det. Flere penslar äro icke alls represente..e. Några läckra pasteller af fröken Frosterus och några ele..ta blomsterstycken af fru Toppelius hade bidragit att lätta .. tunga stämningen öfver det hela. Hr Toppelius hade ock ..na kunnat sända hit något friskt landskap, hr Mexmontan och ..erley några teckningar. Att våra arkitekter alls icke äro re..senterade måste uppriktigt beklagas. — Som ett kuriosum kan ..u antecknas, att bland våra 70 dukar finnas endast 3 vinter..ken. Vår konst är ej ännu fullt nordisk, ej häller fullt ..ionel.

Nu några ord om skulpturen.

Hittils har våra skulptörer exponerat 17 arbeten, af hvilka 4 ..ter befinna sig i hvar sitt hörn af målerisalen. De 13 öfriga .. väl ordnade i en rad midt framför en hufvudingång till skulp..sallen på en i sanning utmärkt plats. De äro alla betecknade .. ordet *Finland* i guldskrift på piedestalen och bära dessutom ..ektive konstnärers namn, de göra utan skryt sagdt ett godt ..yck. Vår nation är helt visst fullt ut lika plastiskt anlagd

som öfriga nordiska folk. Men vi äro också på detta område ännu i början.

Runeberg har 9 arbeten, alla troligtvis kända i hemlandet. Det viktigaste och remarkablaste af dem är naturligtvis hans staty af Kejsar Alexander II. Detaljanmärkningar kunna otvifvelaktigt göras mot detta konstvärk. Byxornas form är kanske för slät; näsborrarna äro för vidt uppspärrade, uttrycket i ögonen något stirrande; halsen förefaller nog kort, hvartill epåletterna i sin mån bära skulden. Det är att hoppas att hr Runeberg korrigerar dessa detaljfel, hvilka delvis komme att sticka än mera fram än de nu göra det, när stoden engång utföres i öfvernaturlig storlek och i brons. Frånsedt dylika anmärkningar är och förblir Alexandersstatyn ett konstvärk af rang. Kejsarens hållning är icke blott plastiskt skön, den är värdig, fullt kejserlig. Det hvilar en storsinnad adel öfver det hela. Hr Runeberg har förstått situationen in i hjärtroten, han har gifvit oss vår högt älskade storfurste sådan han var eller sådan vi tänka oss honom i det historiska ögonblick, då han öppnade 1863 års landtdag med de nobla orden: „Vous connaissez mes sentiments et mes voeux pour le bonheur et la prospérité des peuples confiés à ma sollicitude. Aucun de mes actes n'a pas pu troubler l'entente que doit regner entre le souverain et la nation". Det är dessa ord hr Runeberg återgifvit med mejseln, och därför är hans Alexandersstaty af fosterländsk betydelse mera än något annat skulpturvärk i vårt land, om vi undantaga Runebergmonumentet i Helsingfors. Den man som skapat dessa två värk kommer i alla tider att intaga en hedersplats i Finlands kulturhistoria.

En vacker pendang till Alexandersstoden är Per Brahemonumentet i broncerad gips. Äfven här är hållningen utmärkt detaljerna utarbetade med finess och sakkunskap. — „Sjutton år" eller som den nu heter „Vid hafsstanden" tar sig icke väl ut i gips. Det är endast i fläckfri marmor som dess jungfruligt rena skära stämning fullt kan göra sig gällande. — Bysterna af Fryxell och Jonas Lie äro utmärkta, den af Björnson likaså, och betydligt bättre än Skeibroks byst af samma person i danska afdelningen snedt emot. Äfven de tre återstående bysterna, af hvilka den af J. L. Runeberg finnes i målerirummet, ha sina förtjänster ehuru de icke kunna kallas utmärkta.

Af det sagda framgår att Runebergs konstnärskap är ganska väl representeradt på utställningen. Hade han här ännu exponerat en afgjutning af Runebergsstoden i Helsingfors, så skulle det sista decenniets Walter Runeberg varit så fullständigt representerad som man gärna kunnat önska.

Takanens Rebecka är det enda arbete som utstälts af denna för tidigt bortgångna mästare. Vore den blott i marmor, de skulle dess höga skönhet framstå ännu tydligare än nu. Den utmärkta bysten af Snellman gick i tusen bitar på vägen hi-

Wallgren exponerar åter „Eko“, näst „Aino“ på årets salong kanske det förnämsta arbete den talangfulla konstnären skapat. Den unga gossen som lyssnar på skogens gensvar är uppmärksamt studerad, säkert och skickligt om ock något hårdt utförd. Den nakna kvinnofiguren har förnäm hållning och är duktigt utarbetad. För vår del ha vi dock svårt att förlika oss med mytologin i skulpturens tjänst, likaså med det naknas rätt att representera konkretiserade personer ur poesins världar i hvilka situationer som hälst. Vi bli kanske en annan gång i tillfälle att utlägga våra åsikter i dessa frågor och nöja oss nu med att intyga att hr Wallgrens skulpturer i och för sig äro värda alt beröm. Det är en stor talang, det är nästan geni som de bära vittne om. Wallgrens Ofeliarelief är mycket vacker, Kristusbysten i högrelief likaså, bysterna af Edelfelt och konstnärens fru nöjaktiga.

En porträttbyst af hr *Haltia* är förvånansvärdt lyckad för att vara så godt som ett förstlingarbete. —

Voila tout! Vår skulptursamling är emellertid relativt rik och god. Ledsamt dock att den ej innehåller något enda marmorarbete och att både Stigell och Wikström hållit sig undan. Den förres bågskytt och den sednares smultronflicka hade kompletterat samlingen på ett upplysande sätt.

Nu till den finska paviljongen med hvad därtill hörer.

Dess plats är ganska fördelaktig, strax vid en af Eiffeltornets fötter. Den är omgifven af trefliga planteringar, bland hvilka en tall isynnerhet gör effekt. Mot dess arkitektur kunna befogade anmärkningar göras.

Först mot midtelpartiet: kupolen, som icke dominerar tillräckligt. Den hade kunnat vara några alnar högre. De fyra hörntornen ta sig icke häller rätt väl ut. Genuint franska harmoniera de icke väl med byggnaden för öfrigt, om denna också ej är hållen i någon bestämd stil. Midtelpartien af fönsterkomplexerna hade ock kunnat vara ett par kvarter högre. Trapporna till öfre våningen äro, isynnerhet den ena, vådligt smala. Arbetet, utfördt på Sandvikens ångsåg, är nog groft i jämförelse med den norska och än mer den svenska paviljongen. Isynnerhet det genombrutna arbetet, som hör till trapporna och hvilket till en del är gjordt i Paris, är delvis mer än lofligt slarfvigt utfördt. Det kan ej nekas att vår paviljong nu, när dess skandinaviska grannar blifvit färdiga, tar sig nog simpel ut, ehuru den är större än de båda tillsamman. Men misslyckad är den dock icke. Smaken är så olika utbildad, att kanske också de finnas som tycka att den är vacker.

Innan vi träda in, möter oss på gräslindan åt Seinen till en magnifik grafvård af slipad granit, utförd af hr *Stigell*. Bolaget *Granit* har utanför en annan dörr två höga, härliga pelare i röd polerad granit med socklar af tuktad gråsten, samt dessutom åtskilliga andra stenarbeten, hvilka alla kunna kallas stenhugge-

riets triumfer. Det vore besynnerligt om icke sådan vara fingemarknad utomlands och pris på utställningen.

Öfre våningen upptas till största delen af turistföreningens och skolornas utställningar. Om dem är att säga föga annat än odeladt beröm. *Turistföreningens* utställning som, oberäknadt några fristående djur, upptar en hel och två tredjedels väggar, är rätt smakfullt och originelt uppstäld. I midten se vi Finlands karta i skalan till 1 till 400,000, särdeles fint utförd. Hufvudstadens namn hade kunnat vara större, ty nu försvinner det bland de andra namnen. Järnvägslinjerna äro tydligt angifna i svart, ångbåtslinjerna från utländska hamnar likaså, i rödt. De senare hade gärna kunnat åtföljas af några förklarande ord, såsom man sett i de flesta andra utställningar. Också gränserna äro tydliga. På ena sidan af kartan finnes en tabell som anger invånartalet i våra flesta städer. Den stora kartan är smakfullt omgifven af draperier i inhemska mönster och vackra, varma färger samt nät, ryssjor, fiskdrag, skidor, metspön, skor, renhorn, puukkoknifvar, turistväskor i näfver och annat dylikt från sportens och reslifvets område. Mellanrummen mellan dessa föremål fyllas af två vackra målningar af hr Munsterhjelm, af hvilka den ena tyvärr förstörts af takdropp. Nedanför kartan finnes en långsträckt vy af Helsingfors och nedanför denna modellen till en tjärbåt. Två i vinkel gående långa bord med glastäckta fack äro på den mot väggen hvilande sidan fylda af uppstoppade däggdjur och fåglar, byttor, näfverskor, pjeksor, modeller till åkdon, af hvilka åbokärrorna bort vara mycket finare utförda, m. m. De glastäckta facken upptas af stora fotografier från olika delar af vårt land samt af några inhemska taflor, dessutom af en samling af hr *Renfors'* stenarbeten, tyvärr så liten att den nästan alls icke märkes. Finlands vapen ofvanför det hela bidrar i sin mån till att göra denna kollektion särdeles anslående och representativ. Turistföreningen som anordnat det hela och hr Mexmontan som uppstält det förtjäna ampla loford.

Framför stora kartan ha vi en stilfull montre med alla våra mynt under glas. Denna lilla utställning är nog en af våra allraviktigaste. Våra frimärken hade gärna kunnat bilda en rund kring mynten. Ett långt bord vid barrièren framför midtelpartiet af turistföreningens utställning är fyldt med en massa planchvärk och andra för landet upplysande böcker, alla i vackra band.

Två väldiga turnikéer till höger och vänster äro fylda med till största delen väl gjorda fotografier från alla olika delar i vårt undersköna land.

På väggen till höger finnas åter en mängd kartor, karakteriserande olika förhållanden i landet. Alla äro väl gjorda och fylla på ett utmärkt sätt sin plats. En karta åskådliggör telegraf- och telefonlinjernas utbredning i landet, en annan kartar våra kommunikationer med utlandet, en tredje vårt postväsendes

ıtbredning. Den nedra randen af denna karta bekransas af våra rimärken, hvilka tyvärr icke komma att från denna undanłymda plats märkas af en bland tusen. På väggen midt emot a vi en präktig höjdkarta öfver landet i nog liten skala, en ırta utvisande folktätheten i olika trakter och en odlingskarta. åde dessa tre och de tre på motsatta väggen äro omgifna af ıhagliga draperier och vackra fotografier af landskap och taflor. Än engång: turistföreningen har största heder af sin vackra ställning. Den som går förbi den måste finna sig angenämt rörd.

Den andra sidan af öfre våningen upptages af våra skolställningar, nämligen en hel vägg af *seminariernas* och *folkolornas* handarbeten. Då jag blir i tillfälle att i vår pedagogia tidskrift närmare granska denna utställning, förbigår jag den här, dast intygande att den gör ett mycket godt intryck. De inadrtenser jag observerade skola påpekas i nämda fackorgan. Här ott så mycket, att vår lilla folkskoleutställning i flere stycken ɔd framom alt annat af samma slag på hela expositionen.

Konstföreningens ritskolas utställning är klen. Teckningarna o de flesta subbiga och icke ens i nära näjder jämförliga med det m uppvisades af franska, belgiska, schweiziska och andra länders olor af liknande art. En del plancher som ej fått rum på vägn äro hängda på några af takpelarna, ett lyckligt påhitt, då ssa eljes hade stått nog toma. *Industriskolans* arbeten — teckngar och ornament i svartkrita, i akvarell och olja samt trädodelleringar — göra ett bättre intryck, ehuru samlingen vissergen är minimal och dessutom innehåller några skrala saker. alla fall har man icke lika höga fordringar på en industriskola m på en skola som skall dana konstnärer.

Turistföreningens utställning på ena sidan och skolutställngen på andra sidan täcka de fönster som ursprungligen funs där. Äfven det tredje fönstret i öfre våningen är fullkomt betäckt, detta medels tidnings- och vapenutställningen. Ännu undertecknad lämnade Paris, den 15 juni, funnos emellertid dast vapnen uppsatta. Det hela såg därför ofärdigt och tråŗt ut; öfre våningen hade dessutom blifvit nog mörk, då dess fönster af summa fyra voro betäckta.

Ännu en utställning i öfre våningen icke utan intresse. En ıkantig vitrin med turniké ofvantill upptas af *Stenografiska eningens* utställning af dess väggtaflor, stenografiska tidningar, ratur och stenogram på svenska och finska. Nog så bra. Sameljes särdeles opraktiska vitrin hade dessutom utrymme för *ografiska* utställningar af hr E. Nummelin, fröknar M. Bähr Agnes Widerholm, af hvilka den sistnämda speciellt excellegenom stilens nästan fulländade skönhet. I detta sammanğ må nämnas att i ett af de fyra små hörnrummen i denna ing står ett mindre bokskåp med de senaste publikationerna läroverken och universitetet samt våra många sällskap: en

mer eller mindre lyckad illustration till det myckna af vårt allmänna undervisningsväsende, om hvilket besökaren af utställningen får en aning blott genom broskyren „L'instruction publique en Finlande", som vi snart komma till.

Vi stiga så ned till nedra våningen.

Den bredare trappan (uppgången) var beklädd med gamla ryor, slädtäcken etc. i nog urblekta färger och gjorde icke något trefligt intryck. Bäst representerad där nere är vår *pappersindustri*. Ledsamt nog bedrefs arbetet med den långsamhet, att ännu den 15 juni, och såsom vi hört ännu långt senare, två af dessa utställningar, Ensio träsliperi och Kankas bolag, voro representerade endast genom toma vitriner. De andra äro alla bra. Största kollektionen var uppstäld af Kymmene aktiebolag, hvars väldiga samling af tidningspapper och färgadt omslagspapper i långa banor gjorde ett imponerande intryck. Firman J. C. Frenckell & Son har den kanske elegantaste utställningen i hela vår paviljong. Icke endast profver på olika slag af firmans berömda papper äro exponerade i den stiliga glastäckta vitrinen, utan ock rikliga profver tryckarbeten af alla slag, utförda på dess tryckeri i Helsingfors. Flere olika spåk, till och med arabiskan och hebreiskan, äro här representerade. Denna firma utdelar en tryckt historik öfver sin värksamhet m. m. Tammerfors träsliperi har en pompös kollektion papper och papp, ganska smakfullt anordnad i all sin solida enkelhet.

Vår *träindustri* är representerad endast genom Sandviks ångsågaktiebolag, som har anordnat en smakfull utställning af parketter — ganska väl utförda —, präktiga skolpulpeter, konsoler, fönster, dörrar, lister och annat som till yrket hörer. Utställningen är värd alt beröm. Hr Bomans omtalade skrifbord hade än ej anländt den 15 juni. — Att vår tändsticksindustri icke visade några lifstecken är att beklaga, desto mera som de enda, hvilka på detta område kunna täfla med oss, svenskarnas, icke häller vore representerade. Då man vet att förfalskade „svenska" tändstickor, usla till kvaliteten, i Paris kosta 10 centimes asken, borde man förstå, att våra tändsticksfabriker helt visst kunna skaffa sig en utmärkt marknad här nere.

Hr *Tilgmann* har en vacker vitrin med rätt sköna prof på hvad hans litografiska officin är i stånd att producera. Bland annat synas där *Gösta Sundmans* fiskar.

Järn- och metallindustrin är representerad genom följande firmor. Billnäs bruk hade längs två pelarrader en liten samling spadar, grepar och yxor, ganska effektfullt ordnade. Åminnefors bruk utställer på en väldig vitrin sågblad af olika kaliber och former samt diverse annat från järn- och zinkfabrikationens område. Hr Mustonen har en liten kollektion järnresårer för arbetsredskap och åkdon, endast grofsmide. Chrichton & C:ie ha två små maskiner, som af fackmän påstodos vara någonting utmärkt. John Stenbergs värkstad exponerar muttrar och kranar af mes-

sing. — I samband härmed kan hr Wadéns utställning af magnifika *telefoner* omnämnas.

Schildt et Hallbergs utställning af frösorter m. m. d. var vid vårt sista besök icke färdig — endast den vackra vitrinen. Tölö sockerbruksbolags var lika långt liden. Tuorla kvarnvärk var litet längre kommet med sin exposition af avenamjöl i bläckburkar. — J. B. Grönqvist i Tammerfors utställer i en klumpigt gjord vitrin af obarkad björk, mossa och tallkottar en liten samling konserver i burkar, troligen mycket välsmakliga. Punschtillvärkningen har sin bästa representant i hr A. Pihlgren, hvars rikliga kollektion med den läckra, gula nektarn var trefligt anordnad på en väldig tunna. Bröder Popoff ha en helt liten kollektion hallon- och åkerbärspunsch. Wasa ölbryggeris utställning är nog tarflig.

Bröder Åströms gedigna utställning af garfvadt läder, troligtvis af prima slag, ger parfym och stämning åt hela paviljongen. Honny soit qui mal y pense. Spennerts seldon, släde och andra läderarbeten taga sig rätt väl ut, och de tyckas vara med omsorg gjorda. Nämna vi ännu en liten kollektion färgade sågspån, för öfrigt särdeles smakfull, och den lilla utställningen matvaror, såsom olika brödsorter — äfven fru Löppönens viborgskringlor i en kiosk vid paviljongen — smör, sylter, m. m., anordnad i ett af nedre våningens små hörnrum, så torde vi icke hafva bortglömt någonting af det vi sågo exponeradt inom vår paviljong.

Var detta alt? — skall någon utropa. Ja, det var så, åtminstone till den 15 juni, och efter denna dag skulle kommissarien enligt egen uppgift icke mera mottaga några som hälst anmälningar, hvilket var fullkomligt i sin ordning. Det måste beklagas att vårt nationalfel, långsamheten, åter denna gång var framme och spelade sin viktiga roll i anordningen af det hela. Hvems felet var kunna vi ej afgöra. Vi äga blott att konstatera det vår utställning, 40 dagar efter expositionens öppnande, trots sin relativa obetydlighet var långt ifrån färdig.

Omdömet om det hela blir följande. Paviljongen var icke fullt lyckad, om också icke utan förtjänst; turist- och skolutställningarna voro de förnämsta af hvad vi exponerade, delvis utmärkta; industrin var mycket ofullständigt, men delvis bra representerad; *Finska handarbetets vänners* samt *Gerknäs väfskolas* denna gång särdeles vackra väfnader, hållna i varma, brokiga men ingalunda skrikande färger, gåfvo en viss trefnad åt det hela. Utställningen är icke imponerande, men utlänningen torde känna sig ganska angenämt berörd under sin visit i finska paviljongen, synnerhet i öfre våningen. En talrik mängd pariserstolar och bord af rotting, placerade på verandorna samt här och där inne paviljogen, lockar helt visst mången att i lugn och ro tillbringa n stund i „Le pavillon Finlandais" för att hvila sina lemmar ch svalka sig i de omgifvande trädens skugga. Härunder är

han i tillfälle att studera några af de talrika broskyrer, hvilka gratis tillhandahållas publikum. Intet land på hela utställningen har varit så företagsamt och generöst med *expositions-broskyrer* som vårt. Det är äfven i dessa broskyrer som vi på visst sätt ville se kärnan i det hela. Delvis spridda i tiotusen exemplar till folk från olika länder och samhällsklasser, skola de helt visst mer än någonting annat bidraga till att göra vårt undanskymda land bekant och respekteradt i vida kretsar. Det är med största glädje vi kunna konstatera att dessa broskyrer i allmänhet äro värkligen utmärkta.

Den för den största läsarekretsen beräknade „L'exposition de la Société des touristes de Finlande" (jämte en engelsk upplaga) författad af hrr F. Neovius, Th. Homén och E. Vestermarck, skall säkert med sitt anslående och rikhaltiga innehåll vinna många vänner och många resande gäster åt vårt land. Under rubriken „Le grand duché de Finlande" gifvas dessutom en mängd synnerligen väl sammanstälda upplysningar om våra förhållanden.

Den af general F. Neovius och professor F. Gustafsson utarbetade broskyren „L'instruction publique en Finlande", utmärker sig genom klarhet och ett ledigt språk, hvilket jämte dess vackra tryck helt visst kommer att skaffa den en talrik läsarekrets. „Grand-duché de Finlande. Séminaires et Ecoles primaires. Ouvrages manuels" är en liten förklaring på två blad till vår skolutställning, innehållande en kortfattad redogörelse för handarbetets ställning i våra folkskolor och seminarier samt för de af dem exponerade arbeten. Här må blott nämnas att „Séminaires" är ett vilseledande namn för våra lärarbildningsanstalter, hvilka i alla länder med fransk tunga heta „écoles normales". „Séminaire" är enligt romanisk föreställning en prästbildningsanstalt och därför hade detta ord, som vi upptagit från Tyskland, bort förklaras. Seminariet i Jyväskylä utdelar ett skildt prospekt „Catalogue des ouvrages manuels obligatoires des éléves d'école primaire des filles, annexée au séminaire à Jyväskylä", helt kort men upplysande.

„Ecole Centrale des arts appliqués à l'industrie à Helsingfors" är titeln på ett elegant häfte på 31 sidor stor 8:o, utarbetadt af hr C. B. Federley. I allmänhet ledigt skrifvet, ger det utlänningen en fullständig — någongång onödigtvis fullständig — öfversikt af konstflitsföreningens skola, dess historia, program etc. Häftet prydes af en vacker bild af Ateneum.

„La Sténographie en Finlande" heter ett förnämt häfte, utgifvet af Stenografiska föreningen. Kortfattadt, koncist, intressant och välskrifvet (af hr Fabritius), ger det en inblick i utvecklingen af stenografins historia i vårt land och en redogörelse för den stenografiska utställningen.

„La Monnaie et les Établissements de Crédit de la Finlande" af hr F. Neovius är sammanstäld med mycken urskilning och ta

ang. Broskyren kommer visst att göra nytta och hafva en stor raktisk betydelse.

Vi hafva slutfört vårt värf och så opartiskt som möjligt dogjort för vår utställning i Paris. Trots de många anärkningar vi varit tvungna att göra uttala vi än en gång en priktig glädje öfver att vårt land blef representeradt. En särild gärd af erkänsla förtjäna de medborgare och medborgarnor i olika delar af landet, som genom arbete och understöd olika sätt räddat vår utställning från att göra fiasco. Är det kte sant som cirkulerat, att äfven de funnits som med händer h tänder motarbetat utställningen, så måste detta djupt beklas. Är icke snart den tid kommen då vi *alla* lärt oss inse att r kamp för att bli kända är en kamp för att bli erkända och ; det således är en — kamp för lifvet? Aldrig förr ha sex månar gjort de tusen sjöarnas land lika kändt och aktadt som sommarmånaderna i Paris 1889. Därför äro de ock af historisk betylse för vårt fosterland. **Ernst Lagus.**

I detta sammanhang ha vi det nöjet att anmäla en publition för en af de många kongresser, som hållas i Paris under positionstiden. Sekreteraren i sällskapet „Svenska folkskolans vänr", d:r *P. Nordmann* har i en „Exposé" på 32 oktavsidor, hvars iga titel läses på tidskiftens omslag, gifvit en tilltalande och, så vidt kunna döma, äfven i öfrigt förtjänstfull framställning af den vata värksamheten för folkupplysningen i Finland. Efter några männa anmärkningar redogör förf. för folkupplysningssällskapen, kskolorna, särskildt de privata, donationer, folkeliga föredrag, kbibliotek och läsesalar, fackundervisning, m. m. Det har pågligen kostat förf. mycken möda att samla alla dessa mer eller ndre åtkomliga upplysningar. Den enda anmärkning vi känna manade att göra är att förf. icke nämt den af honom synbarlin (jfr sid. 8, 9, 10, 11) kända, ofvan ihågkomna broskyren, l'instruction publique" etc. och att han icke häller vid citedet af hr Federleys redogörelse (se ofvan sid. 158) påmint aren om vår skolexposition. Måhända hade äfven, utom Söngsskolebladet, våra öfriga pedagogiska tidskrifter bort komma d. — Folkbildningens vänner böra vara hr Nordmann tacksam för hans arbete; vi hoppas att det myckna nya däri göres lgängligt äfven för vår allmänhet. **F. G.**

Genmäle till friherre Magnus Stackelberg i anledning af censionen i Finsk Tidskrift (tom. XXVI sid. 305) af 1:sta häft af *Finlands Ridderskaps och Adels vapenbok.* Vistelse på utes ort torde ursäkta svaromålets sentida afgifvande.

Rec. gör ytterst, såsom naturligt är, *enskildheterna* i mitt arbete till emål för en kritik, hvars bas emellertid måste utgöras af ett antal ak-, som icke stått till min disposition. Det torde icke vara honom obent att Riddarhusets arkiv äger endast ett fåtal sköldebref för finska er af äldre datum än 1809, och den af Riddarhusutskottet under senaste

landtdag till Adelns medlemmar stälda uppmaning att för arbetet med vapenboken insända i deras ägo möjligen befintliga handlingar, blef icke i större utsträckning hörsammad. Endast ett trettiotal, bland dem två friherrar, visade härutinnan det tillmötesgående man påräknadt af ett långt större flertal. Jag ber därför att särskildt få betona att Riddarhuset ej äger vapenbref för ätterna *Lybecker, Silfverhjelm, Stierncrantz, von Knorring, Stackelberg, von Friesendorff, Cederström;* ej häller hafva sådana, hvilka dock att döma af rec:s kritik tyckas ännu förefinnas, dit blifvit inlämnade. *Hvarför* detta ej skett, är rec. åtminstone i ett fall närmare än jag att besvara!

I de allra flesta fall har således utg. rörande de äldre ätternas vapen varit hänvisad till de upplysningar han på enskild väg lyckats ernå samt till hvad redan förut varit tryckt. Dock ett par undantag. *Frih. Wrede*'s sköldebref finnes aftryckt i Lagus' „Gods och Ätter", men dess original är enligt hufvudmannens meddelande förkommet. Hvadan då uppgiften om de „*gula fröhusen*" (bör väl ändå vara ståndarknappar!?), om hvilka på det förra stället ej nämnes ett ord? — Att jag för frih. ätten *Silfverhjelms* hjärtvapen valt stamvapnets gamla form, i trots af den af rec. framhållna afvikande teckning däraf, som ingår i ättens sköldebref och äfven i Klingspors vapenbok, beror därpå, att jag ansett och ännu anser denna bero på ett misstag. Utom att sådana fel finnas i ett par andra vapenbref från 1700-talet, talar härför den omständighet, att en sådan form af vapnet *aldrig* brukats i ättens sigill. Dessutom har friherre Carl Silfverhjelm visat mig en med baroniserandet påtagligen samtida målning af det friherrliga vapnet, sådant det i vapenboken sedermera tecknades. — Om rutorna i frih. *von Friesendorff*'s vapen skola vara hvita eller af silfver råder tu tal. Äfven om jag känt den af rec. citerade ordalydelsen i sköldebrefvet, hade jag valt den senare tolkningen; rec. torde hafva sig bekant att de allra flesta äldre akter utan undantag tala om gult för guld, hvitt för silfver.

Flere andra inkast kunde göras; jag föredrar ett par allmänna anmärkningar. Rec. åtnöjer sig ej att rätta hvad han, på grund af sina källor, finner felaktigt. Han aftrycker i flere fall hela vapenbeskrifningen, naturligtvis med den påföljd, att den som läser kritiken skall tro att hela min teckning, från A till O, är orätt! Detta blir ännu besynnerligare, då rec. företar sig att med spärrad stil tala om t. ex. „en *blå ström*" i frih. Silfverhjelms vapen, „en försilfrad *biljett*" i Cederströms, — alldeles så som man har dem för sig i vapenboken. — Rec. talar på ett par ställen om att en sköldform ej stämmer öfverens med den i ett bref. Förmodligen är han ej okunnig om att heraldiken i detta fall *icke blott icke* fordrar efterbildning, utan att tvärtom de bästa källor alltid predikat den fullständigaste frihet. Denna råder äfven rörande upptagandet eller utelämnandet af *damaschering.*

Hvart rec. syftar hän med sin utflykt om hjälmarna i tysk och utländsk heraldik, begriper jag ej. Den som intresserar sig för saken, bör ur första bästa heraldik kunna hämta de upplysningar han meddelar. De *svenska* ätterna, följaktligen äfven de *finska* (utom Nicolaij och Snellman), föra vapen med *bygel-* eller *tornérhjälmar*, sådana jag tecknat dem. Äfven *kronorna* äro för alla de äldre ätterna sådana rec. vill ha dem. För de nyare däremot hafva de i originalvapenteckningarna upptagna, afvikande formerna blifvit följda, sedan Riddarhusutskottets ordförande uttryckligen för mig uttalat detta som dess önskan. — Att pärlorna icke äro „blåhvita" beror på det engång för alla fastställda „manér", i hvilket färgtrycket blifvit utfördt.

Slutligen ber jag få förklara att jag, vis à vis ätterna *Cedercreutz*'s och *Carpelan*'s vapen, aftecknade efter kopiorna på Riddarhuset, icke underkastar mig rec:s kritik. **George Granfelt.**

Lavoisier.

VI.

Innan vi öfvergå till skildringen af Lavoisiers värk-
mhet under revolutionen, skola vi kasta en blick på hans
ıskilda lif under mannaåldern, då han, i fullaste mått om-
fven af lyckans håfvor, såsom vetenskapsman och med-
rgare utvecklade den vidunderligt mångsidiga värksam-
t, hvarom den föregående framställningen gifvit några
ıga antydningar.

Såsom generalförpaktare blef Lavoisier bekant med
ı ämbetsbroder Jacques Paulze, och innan kort ingick
n äktenskap med dennes fjortonåriga dotter Marie Anne
ɜrrette. Äktenskapskontraktet undertecknades den 4
cember 1771, och den 16 i samma månad firades bröl-
ıpet.

Madame Lavoisier lärde snart att fullt uppskatta sin
ıns stora sidor. Själf rikt begåfvad och utrustad med
stark viljekraft, egnade hon sig åt vetenskapliga stu-
ır för att kunna vara sin make till gagn i det, som var
delpunkten i hans mångfaldiga sysselsättningar. Hon
ılpte honom vid hans undersökningar; efter hans dikta-
n antecknade hon resultaten; hon stod till och med i
rrespondens med framstående lärda, med hvilka hon di-
ıterade de nya kemiska teorierna. Hon ritade och gra-
rade; plancherna till Lavoisiers Traité de chimie äro af
nnes hand, och ett af henne måladt porträtt af Benjamin
anklin finnes ännu i behåll. Alla hennes skrifter ge-
mgås af den varmaste beundran för hennes makes ka-
ktär och snille; med den hängifnaste omsorg bevarade
n efter hans död alla hans papper, hvilka lämna en så
llständig och vacker bild af den store mannen.

Lavoisiers rika tillgångar tilläto honom att i sin bo-
ıd åt sig inrätta ett eget laboratorium och att vid sina
rsök icke behöfva taga någon hänsyn till kostnaderna.

Också egde han instrument af en dittils inom kemin okänd noggrannhet; en samtida uppger att ensamt hans försök om vattnet syntes kostat honom nära 50000 francs. Med icke ringa förnöjelse framhöll Lavoisier att alla dessa instrument voro utförda af franska arbetare, och själf hade han genom sina många beställningar i väsentlig grad bidragit att i Frankrike utbilda arbetare för precisionsinstrument; dittils hade man varit tvungen att införskrifva dylika från England.

Endast genom att omsorgsfullt taga tiden i akt kunde det blifva möjligt för Lavoisier att räcka till för alt som ålåg honom. Sex timmar dagligen, klockan 6—9 på morgonen och 7—10 på kvällen, egnade han åt vetenskapligt arbete. Den öfriga delen af dagen användes för la ferme, kruttillvärkningen, akademins sammanträden och andra offentliga värf. En dag i veckan var uteslutande anslagen till vetenskapliga försök. „Denna dag var för honom en glädjedag", skrifver hans maka; „några upplysta vänner, några unga män, stolta att få biträda vid hans undersökningar, samlades tidigt på morgonen i hans laboratorium; där frukosterade man, där diskuterade man, där skapades den teori, som gjort sin upphofsman odödlig; det var där man skulle se och höra denne man med en så klar tanke, en så ren talang, ett så upphöjdt snille; där kunde man af hans samtal bedöma hans höga moraliska grundsatser."

I samma mån Lavoisiers rykte växte blef hans laboratorium mötesplatsen för alla naturforskare i Paris; utländska lärda, som vistades i den franska hufvudstaden, skyndade att där aflägga sitt besök. Aldrig föredrog Lavoisier någon undersökning inför akademin utan att därförinnan i sitt laboratorium för sina lärda gäster hafva upprepat de grundläggande försöken: han understälde dem och de därur dragna slutsatserna deras granskning. Häraf föranleddes nya studier; sålunda uppstodo de undersökningar som Lavoisier utförde tillsammans med Meusnier, Laplace, Vandermonde m. fl.

Lavoisiers brefväxling, till hvilken de af honom själf uppsatta koncepten ännu finnas i behåll, var synnerligen omfångsrik. Förutom sin vetenskapliga korrespondens hade han att såsom generalförpaktare och direktör för krut-

tillvärkningen skriftväxla med en mängd myndigheter och enskilda personer, att till vederbörande ministrar afgifva yttranden i alla möjliga frågor, och att å de ämbetsvärks vägnar, till hvilka han hörde, uppsätta en mängd skrifvelser.

De enda tider Lavoisier unnade sig någon hvila från sina mångfaldiga sysselsättningar voro de han under akademins ferier årligen tillbragte på landet. „Här uppträdde han såsom fredsstiftare mellan tvänne oense grannar; återförde barn till lydnad för föräldrarna; utgjorde ett föredöme i alla patriarkaliska dygder; bisprang sjuka med understöd, besökte och vårdade dem, och ingaf dem mod och hopp; inrättade en skola för ett släkte, som dittils uppväxt utan någon odling; sålde matvaror till underpris för att skona finkänsligheten hos dem, hvilka voro så mycket mera beklagansvärda som de blygdes att begära allmosor“ (M:me Lavoisier).

Lavoisiers hela lif var upptaget af nyttig värksamhet. Han har ingen plats i adertonde århundradets chronique scandaleuse. Den tidens memoarer, brefväxlingar och tidningar, som annars äro så rika på fula historier om finansmännen, tala hvarken om Lavoisier eller om hans svärfar Paulze. En mot generalförpaktarna 1789 riktad pamflett har intet annat att klandra hos honom än att han hade en loge på teatern. Han var i självfva värket musikälskare och har efterlämnat en afhandling om den musikaliska harmonin.

„En intelligent godhet, en glödande kärlek till arbetet, ett osjälfviskt sökande efter sanningen, en mäktig skärpa i tanken samt en bindande stränghet i metoden äro de drag, som utmärka Lavoisiers karaktär. Föreningen af dessa sällsynta och mäktiga egenskaper gjorde honom till en märklig administrator, en hängifven människovän och till den store forskare, som inom naturvetenskaperna genomförde en djuptgående omhvälfning“ (Grimaux).

VII.

När finansernas bedröfliga tillstånd slutligen nödgade Ludvig XVI att sammankalla ständerna, delade Lavoisier

den entusiasm, som bemäktigade sig nationen. Också egnade han sig med lif och lust åt förberedelserna till valen; han uppgjorde till och med en plan angående sättet för dessas värkställande, hvilken visserligen icke var afsedd för offentligheten, men möjligen att framläggas för ministern. Såsom medlem af adeln i Blois begaf sig Lavoisier till denna stad för att deltaga i utarbetandet af detta stånds betänkande (cahier) och deltaga i valet af deputerade. Betänkandet redigerades enligt valmännens uppdrag af Lavoisier. Här framhållas såsom önskningsmål bl. a. den personliga friheten, människans förnämsta och heligaste rättighet; tryckfrihet utan censur; upphäfvande af polisens godtyckliga makt och af skrån och föreningar, som hindra medborgarna i deras arbete. Angående skatteväsendet betonas att ingen skatt bör påläggas utan nationens frivilliga samtycke och att skatten bör betunga hvarje ort och hvarje medborgare i förhållande till deras nettoinkomst. Detta betänkande antogs den 28 maj 1789 af valmännen, som två dagar senare valde sina tvänne deputerade. Lavoisier utsågs till deras suppleant.

Vid början af år 1790 börjar Lavoisier redan blifva orolig för framtiden: i ett bref till Franklin omnämner han det aristokratiska partiets ansträngningar att göra det skedda ogjordt; men de kunde ej röna framgång, ty det demokratiska partiet hade på sin sida såväl majoriteten som en större kunskap och en högre intelligens. „De moderata, som i denna allmänna uppbrusning bibehållit sitt lugn, anse att omständigheterna fört oss för långt, att det är skada att man nödgats beväpna alla medborgare, att det är opolitiskt att lägga makten i händerna på dem som böra lyda, och att man har skäl att frukta det den nya konstitutionen skall möta svårigheter hos dem till hvilkas gagn den utarbetats". Något senare beklagar han sig för Black öfver de hinder, som af det politiska lägets alt uppslukande kraf ställdes för den vetenskapliga forskningen; „men man bör hoppas att lugn och lycka skola följa de rubbningar vi genomgått och hvilka voro nödvändiga vid en stor revolution".

Också lades det ena värfvet efter det andra på hans skuldror. Han kallades till adjoint i kommissionerna för

myntet och för hälsovården; han utarbetade för bevillningsutskottet ett stort arbete öfver accisen i Paris; man uppdrog åt honom att pröfva en metod att skydda bösspipor mot rost, att göra undersökningar öfver sjukhusens hygieniska förhållanden, att närvara vid kanongjutningar o. s. v.

Under långa år hade Lavoisier samlat material till ett stort arbete öfver Frankrikes territoriala rikdomar, i hvilket han ville göra ett bokslut öfver rikets alla produkter. Detta arbete blef aldrig färdigt, men ett sammandrag af detsamma, hvilket Lavoisier gjorde på uppdrag af bevillningsutskottet, trycktes enligt nationalförsamlingens beslut och förskaffade sin författare följande smickrande omdöme i Monitören för den 26 maj 1791: „Denna föga omfångsrika broskyr innehåller grunddragen af hela politiska ekonomin; likväl är den endast en förelöpare till ett större arbete, hvars utgifvande författaren icke nog kan påskynda. Man gagnar i hög grad fosterlandet genom att sprida kunskaper i ett med det allmänna välståndet så nära sammanhängande ämne".

Samtidigt valdes Lavoisier till en af direktörerna för Trésorerie nationale, men afskedades i stället kort efteråt från sitt ämbete såsom direktör för kruttillvärkningen. Detta gjorde honom ondt, särskildt därför, att han trodde sig vara tvungen att flytta från sin boställsvåning i Arsenalen, där han hade inrättat sitt laboratorium. Han fick dock på därom gjord ansökan rättighet att tils vidare bo kvar.

Lavoisier uppgifves af sina samtida hafva varit den nyttigaste medlemmen af kommissionen för Trésorerie nationale: „han införde där en så sträng och enkel bokföring, att man när som hälst kunde få en noggrann kunskap om de allmänna kassornas tillstånd". För att upplysa medborgarna om rikets finanser utgaf han 1791 en liten skrift, där han meddelade alla för uppgörande af budgeten nödvändiga upplysningar.

De politiska omständigheterna gjorde det önskvärdt för honom att lämna alla offentliga och aflönade uppdrag. Han tog därför afsked från skattkammaren i februari 1792 och erhöll därvid följande vackra omdöme i ett bref från sina kolleger till ministern: „det är svårt att uttrycka den saknad vi känna öfver att förlora en kollega sådan som

Lavoisier. Vi kunde icke mista en såväl genom sin stora förmåga och sina förträffliga afsikter som genom sin outtröttliga värksamhet mera betydande medarbetare".

Några månader senare fick han anbud att blifva minister för allmänna utskylderna (des contributions publiques), men afslog detta anbud i ett bref till konungen, ur hvilket följande anföres såsom ett bidrag till karaktäristiken af Lavoisier såsom politisk person. „Det är icke en för min karaktär främmande, klenmodig fruktan, ej häller likgiltighet för allmänna angelägenheter eller — jag tillstår det — känslan af min oförmåga, som nödga mig att vägra mottaga detta förtroendeuppdrag". — — — „Men en hederlig man och medborgare bör icke mottaga ett viktigt ämbete, om han icke kan hoppas att uppfylla sina skyldigheter i deras hela utsträckning. Jag är hvarken jakobin eller feuillant. Jag tillhör ingen förening, ingen klubb. Van att väga alt på mitt samvetes och mitt förnufts våg, skulle jag aldrig kunna underkasta mig ett partis åsikter. Jag har svurit trohet åt den författning Ni antagit, åt den maktfullkomlighet, som folket öfverlåtit åt Er, Sire, Ni som är fransmännens konstitutionella konung och hvars olyckor och dygder icke nog uppskattas. Öfvertygad som jag är att den lagstiftande församlingen öfverskridit de gränser författningen uppdragit, hvad skulle jag såsom konstitutionell minister kunna göra?" — — — — — — — „Sire, tillåt mig att som hittils åt staten hälga mina ansträngningar och min tillvara på en mindre framskjuten plats, men där jag kanske kan göra nyttigare och sannolikt varaktigare tjänster. Hängifven den allmänna undervisningen, skall jag söka upplysa folket om dess plikter. Soldat och medborgare, skall jag med vapen i hand försvara fosterlandet, lagen och den oafsättliga representanten för det franska folket".

Samtidigt med det Lavoisier sålunda deltog i det politiska och ekonomiska lifvet hade han äfven viktiga vetenskapliga uppdrag. Vetenskapsakademin hade länge diskuterat ett förslag att åstadkomma ett likformigt system för mått och vikt, men denna tanke kunde icke taga form förr, än ständerna sammanträdt. Då nu flere betänkanden framhöllo nödvändigheten af ett sådant likformigt system

räckte Talleyrand i nationalförsamlingen den 8 maj 1790 motion om denna oafvisliga reform, och företagets utförande uppdrogs åt en centralkommission, bestående af Borda, Lagrange, Laplace, Monge och Condorcet, i hvilken Laplace '92 ersattes af Lavoisier. Åt specialkommissioner anförtroddes olika delar af arbetet: sålunda bestämde Lavoisier och Hauy vikten af en volym destilleradt vatten id 0° i tomrum och därmed det nya systemets viktsenhet. Dessutom utsågs Lavoisier till kommissionens skattmästare och sekreterare; de flesta skrifvelser, som från kommissionen afsändes till nationalförsamlingen och konventet, voro uppsatta af honom. Han underhöll vidare korrespondensen med de medlemmar af kommissionen, som utförde den för måttenhetens bestämmande nödvändiga triangelmätningen; han hade en mängd andra uppdrag specielt rörande penningefrågor, ty de dåliga finanserna gjorde det svårt att utbekomma de af folkrepresentationen för företagets utförande anslagna summorna.

Därtill kom ännu en outtröttlig värksamhet i vetenskapsakademins tjänst. Akademins ställning var hotad. För att rädda henne och den vetenskapliga forskningen, hvars främsta tolk han var, utvecklade Lavoisier alla de resurser, hvaraf han var mäktig. Utan ett ögonblicks svaghet stred han till det sista, innan han dukade under i den ojämna strid, som han nästan allena förde mot konventet, som det ville göra rent hus med alla gamla institutioner, till och med de allra oskadligaste. Ett ögonblick såg det ut som om hans ansträngningar skulle krönas med framgång. Men äfven den sista förhoppningen sjönk, och akademin förklarades genom ett dekret af den 8 augusti 1793 upplöst.

Slutligen deltog Lavoisier i Bureau de consultation des arts et métiers, hvilken hade till uppgift att lämna regeringen upplysningar om för staten nyttiga uppfinningar och föreslå belöningar härför. Den var sammansatt af medlemmar från flere lärda och konstnärliga samfund och sammanträdde i vetenskapsakademins lokal. Lavoisier afgaf här flere utlåtanden. Det viktigaste bland dem är en enligt byråns uppdrag utarbetad fullständig plan för den allmänna undervisningen i riket från folkskolan ända till fa-

kulteterna och de lärda samfunden, åt hvilka omsorgen om den högsta andliga odlingen skulle anförtros. Det är icke möjligt att här redogöra för denna plan. En enda detalj må blott anföras: läraren kan icke straffa någon elev utan att hafva rådfrågat en jury af barn, som uttalat sig om brottsligheten.

Lavoisier valdes den 2 oktober 1793 till byråns president. Efter hans fängslande den 28 november antecknades till protokollet byråns uttalande af den högaktning alla dess medlemmar alltid haft för medborgaren Lavoisier och den saknad de kände vid underrättelsen att han icke mera var i tillfälle att deltaga i dess arbeten. Och ända till den 4 nivôse bära protokollen öfverskriften: Présidence du citoyen Lavoisier.

VIII.

Jag har omtalat den ovilja, med hvilken la ferme générale redan före revolutionen tämligen allmänt betraktades. Det hade icke hjälpt till mycket att denna institution på senare tider i väsentlig grad förbättrats och renats från osunda element. Minnet af forna missbruk kvarlefde endast alltför lifligt, och det räckte icke länge, innan la ferme utsattes för de häftigaste anfall. Alla, som hade eller trodde sig hafva skäl att beklaga sig öfver densamma, alla underordnade tjänstemän, som icke sett sig efter egen uppskattning tillräckligt befordrade, vände sig mot de dittils så mäktiga generalförpaktarna, och den 20 mars 1791 upphäfdes genom nationalförsamlingens beslut la ferme générale. Det senaste kontraktet, som gälde från den 1 juli 1789, förklarades annulleradt, och alla sedan dess utförda åtgärder skulle betraktas såsom gjorda i nationens namn. Från detta ögonblick hade Lavoisier intet mer att göra med styrelsen af det likviderande bolaget.

Efter en mängd mot hvarandra stridande åtgärder beslöt konventet den 24 september 1793 ålägga la ferme att inom den 1 april följande år aflämna sina räkenskaper *ända från 1774* fullt afslutade. Men konventet hade icke tålamod nog att vänta till dess. Den 14 november föreslog deputeranden Bourdon att „dessa allmänna blodiglar skulle arresteras och om de icke inom en månad aflämnat

beslutet lämnas åt lagens svärd", och konventet utfärdade befallning om generalförpaktarnas fängslande.

När Lavoisier fick underrättelse härom, gömde han sig hos en f. d. vaktmästare vid akademin, Lucas, som ännu bodde i Louvren. Han hoppades att de honom såsom medlem af Commission des poids et mésures anförtrodda åliggandena skulle kunna rädda honom och adresserade ett bref till konventet, där han frågar hvilketdera dekretet han bör lyda: det, däri hans arrestering befalles, eller det, hvari han utsetts till ledamot af nyssnämda kommission. Detta ledde till intet resultat, den 8 frimaire (28 november) öfverlämnade han sig frivilligt såsom fånge.

I fängelset satte sig Lavoisier genast följande dagen till sitt arbete; han förberedde en publikation af sina afhandlingar, hvilka han ville samla till ett helt. Hans maka gjorde energiska ansträngningar för att förskaffa honom friheten, men förgäfves. Själf tycktes Lavoisier icke se framtiden i de ljusaste färger. Sålunda skrifver han den 19 december till sin maka: „Du ger Dig, min goda vän, mycken möda, Du tröttar Dig till kropp och själ, och jag kan icke stå vid Din sida. Se till att Du icke blir sjuk, detta vore den största af olyckor. Min bana är långt framskriden; så länge jag mins har jag njutit af en lycklig tillvara, till hvilken Du bidragit och alt fortfarande bidrager genom de bevis på Din tillgifvenhet, som Du ger mig; och slutligen skall jag alltid efterlämna ett aktadt och ansedt minne. Mitt värf är alledes fyldt; men Du, som ännu har framför Dig en lång lefnad, förstör Dig icke. Jag tyckte mig märka att Du i går var bedröfvad; hvarför skall Du vara det, då jag ju är fullständigt resignerad och anser som vunnet alt som jag ej förlorar. För öfrigt hafva vi icke ännu förlorat hoppet att återförenas, och till dess låta Dina besök mig ännu tillbringa ljufva ögonblick".

Äfven några af Lavoisiers vänner försökte rädda honom; Commission des poids et mésures fruktade icke att hos välfärdsutskottet framhålla att arbetena öfver metallers utvidgning och bestämmandet af vikterna och måtten blifvit afbrutna genom fängslandet af denne medborgare och att det var nödvändigt att han återgafs till de viktiga un-

dersökningar han alltid följt med lika stor samvetsgrannhet och ihärdighet.

Detta hjälpte till ingenting; i stället uteslöt välfärdsutskottet Lavoisier jämte åtskilliga andra från kommissionen. En likartad begäran från myntutskottet hade lika liten framgång.

I sitt fängelse saknade generalförpaktarna sina böcker och kunde därför icke uppgöra den af dem fordrade redovisningen. De gjorde upprepade framställningar om att förflyttas till Hôtel des fermes, där alla deras räkenskaper voro förvarade. Slutligen biföllls detta, och den 24 december 1793 skedde öfverflyttningen. Efter 31 dagars ihärdigt arbete öfverlämnade de den 24 januari 1794 till finansutskottet sin redovisning och beslöto dessutom att vederlägga alla af revisorerna gjorda anmärkningar i en skrift, hvars redaktion öfverläts åt Lavoisier.

De fängslade hoppades nu återfå sin frihet, men förgäfves. I stället anklagades de för stöld och ansågos vara staten skyldiga 130 miljoner francs. Det skulle föra för långt att genomgå anklagelsepunkterna, och detta är så mycket mindre behöfligt som generalförpaktarnas förnämsta fiende, Dupin, efteråt, men för sent, erkände deras oskuld och myndigheterna i april 1796 till Lavoisiers enka återställde en del af hans konfiskerade förmögenhet, uttryckligt betecknande *veuve de Lavoisier, injustement condamné.*

Ännu hade Lavoisier icke alldeles förlorat modet; han begärde och erhöll af Bureau de consultation ett intyg öfver de tjänster han gjort vetenskapen och det gagn byrån haft af honom; hans vänner i styrelsen för kruttillvärkningen försökte rädda honom genom att framhålla att han, såsom f. d. ledamot af denna styrelse, tillhörde de medborgare, som enligt välfärdsutskottets beslut voro skyldiga att afgifva redovisning för sin förvaltning; han förskaffade sig intyg att han såsom generalförpaktare alltid motsatt sig att blöta tobaken — detta var nämligen den viktigaste anklagelsepunkten mot generalförpaktarna — och slutligen sammanstälde han i en liten skrift en öfversikt af sin värksamhet i vetenskapens och statens tjänst. Alt förgäfves.

Till det sista gjorde m:me Lavoisier hvad i henne

förmåga stod för att rädda sin make från revolutionstribunalet. Trotsande förbudet för f. d. adliga personer att vistas i Paris, besökte hon Dupin, såsom nämdt generalförpaktarnas värsta motståndare. Men hon anlände icke såsom en ödmjuk supplikant; hon förklarade att hon icke var kommen för att be om nåd för Lavoisier; att han var oskyldig och att endast nidingar kunde anklaga honom. „Lavoisier vore vanärad om han skulle skilja sin sak från sina kollegers; man ville åt generalförpaktarnas lif för att få deras förmögenhet; om de skulle gå under, doge de alla oskyldiga“. Dupin, retad af denna stolta hållning, slog örat till för alla böner.

Den 5 maj 1794 föredrog Dupin inför konventet en lång anklagelseskrift mot de fängslade generalförpaktarna, hvilken föranledde konventet att förordna om dessas anklagande inför revolutionstribunalet. Dupin och hans vänner hade på förhand stält alt i ordning. Ehuru konventets dekret först den 6 maj öfverlämnades till tribunalet och den 7 inregistrerades i dess diarium, undertecknade Fouquier-Tinville redan den 5 maj anklagelseakten och gaf befallning att öfverföra de fångna till Conciergeriet; kl. 11 på kvällen samma dag var flyttningen värkstäld.

Den 7 maj kl. half 8 på morgonen skedde den första ransakningen; protokollet däröfver är ytterst kort och låter oss ana att de anklagades öde var på förhand afgjordt. — Angående Lavoisier innehåller detta, så vidt det gäller anklagelser, intet annat än följande: „Frågas om han icke gjort sig skyldig till försnillning, präjeri, olaglig utprässning och svek mot folket. Han svarar att han för finansministern anmält hvarje missbruk, som kommit till hans kännedom, specielt rörande tobaken, hvilket han kan bestyrka med autentiska aktstycken“.

Följande dag kl. 10 f. m. instäldes de anklagade inför revolutionstribunalet, vid hvilket för tillfället Coffinhal presiderade. Därförinnan hade de under *en kvart timme* haft rättighet att konferera med sina officiella sakförare, till antalet fyra, d. v. s. en på åtta anklagade. Vid sessionens öppnande lät Coffinhal de anklagade undergå ett kort förhör, af samma art som det nyss omnämda; sedan frågade han hvilka af dem voro adelsmän och hvad

de gjort sedan revolutionens början. Jurymännen ocl marna själfva tilläto sig att vända flere svar tilllöje att åt andra gifva en den grymmaste och osannaste ning. Hela procedyren räckte en och en half timme,: efter sessionen afbröts för 20 minuter. Sedan uppl anklagelseakten, och efter ett kort förhör, som snaı bröts af presidentens yrkande att de anklagade icke att svara annat än *ja* eller *nej*, afgaf åklagaren sitt påstående, som utmynnade därhän, „att dessa vamp; mått af missgärningar var rågadt, att dessa brott kı hämd, att dessa varelsers skuld var inpräglad i det männa medvetandet och att de voro upphofvet till all olyckor, som sedan någon tid hemsökt Frankrike". S fingo försvararna ordet, men hvad skulle de kunnat ut för sina hufvudmän, med hvilka de endast ett ögonl fått öfverlägga? Hallé lät för tribunalet framlägga rapport, som han enligt uppdrag af Bureau de consulta uppsatt till förmån för Lavoisier. Men tribunalet vä de att taga kännedom därom. Det var måhända då ı finhal uttalade dessa så sorgligt ryktbara ord: la répı que n'a pas besoin de savants, il faut que la justice s son cours!

Men revolutionstribunalet egde icke att döma ö olagliga utprässningar, begångna före revolutionen. finhal löste dock svårigheten genom den form, hvari framlade målet för juryn. Han anklagade nämligen g ralförpaktarna såsom delaktiga i en sammansvärjning : Frankrikes fiender, i det de genom oredlighet, missbruk inblandning af vatten och skadliga beståndsdelar i t ken gynnat dessa och beröfvat det franska folket oerh summor, nödvändiga i kriget mot de angripande despote

Juryn förklarade enhälligt de anklagade skyld Så stor var domarnas ifver att afkunna dödsdomen, at ej ens gåfvo sig tid att därförinnan låta inskrifva jur utlåtande i konceptprotokollet. Kärrorna stodo redan diga att föra de dömda till Place de la révolution. halshöggos i den ordning, hvari de voro uppförda i anl gelseakten. Lavoisier såg sin svärfaders hufvud falla, nan han, själf den fjärde i ordningen, lade sitt hufvud der bilan. Klockan var då fem på eftermiddagen.

Till oviljan öfver denna orättfärdiga dom, som be-
öfvade Frankrike och världen ett af de största snillen
en mänskliga odlingens historia nämner, sällar sig ett
insamt spörsmål. Medlemmarna af Commission des poids
; mésures och af Bureau de consultation uppträdde be-
järtadt för hans räddning; ja ännu i det sista vågade en
li vetenskaplig förening, Le lycée des arts, till concier-
eriet sända en deputation för att bringa Lavoisier sin hyll-
ing, men Monge, Hassenfratz, Guyton de Morveau och
ourcroy, desse nu så mäktiga och inflytelserika män, som
förna dagar, då Lavoisier ännu var den betydande finans-
annen och akademikern, varit hans vänner och ämbets-
röder, hvad gjorde de för att åt fosterlandet och veten-
apen bevara hans dyrbara lif? Därom har historien in-
t att förtälja. Det finnes icke den ringaste antydan om
t någon af desse män, under de fem månader Lavoisier
r fängslad, gjorde ett steg för att undandraga honom
t hotande ödet. Försjunkna i en likgiltighet, som af
tet kan förlåtas, eller gripna af en rädsla, som möjligen
n förklaras, men aldrig ursäktas, läto desse medlemmar
 konventet och jakobinerklubben saken ostördt hafva
n gång, som om de med ens hade glömt alla sina för-
ndelser till honom och till den vetenskapliga forsknin-
n, som i honom förlorade kanske sin förnämsta repre-
ntant i Frankrike. Hvad gagnade det att Fourcroy två
h ett kvart år senare vid den fest, hvarmed Lycée des
ts den 12. augusti 1796 begick Lavoisiers minne, gaf den
rtgångna alt det erkännande hans stora lifsgärning för-
nade, det kunde icke borttaga den fläck af erbarmlig
ghet som sedan rättegången mot Lavoisier vidlåder honom.

Då bilan afskar Lavoisiers lifstråd, var den stora om-
välfning inom vetenskapen, åt hvilken han egnat sina bä-
 krafter, fullständigt genomförd, och intet kunde numera
ljda de nya lärornas segerlopp kring världen. Segrande
iffades Lavoisier i sin fulla mannakraft af döden. Men
vad hade han icke ännu kunnat utföra, om honom förun-
ts en längre lefnad! Hans stora arbete om Frankrikes
rritoriala rikedomar blef aldrig afslutadt; vetenskapen
ck aldrig del af de nya undersökningar han förberedde

om den organiska analysen, om djurens andning, matsmältning och värmebildning. „De hafva ej behöft mer än ett ögonblick för att låta hans hufvud falla, och hundra år skola kanske ej räcka till för att alstra ett dylikt“, yttrade Lagrange dagen efter Lavoisiers död till Delambre.

Den samling af hans vetenskapliga afhandlingar, hvarmed Lavoisier i fängelset var sysselsatt, utgafs 11 år efter hans död af hans enka, som inledde den med ett företal, som bättre än något annat vittnar om hennes hängifvenhet för sin store make. Det lyder som följer:

„År 1792 hade Lavoisier beslutat att offentliggöra en samling af alla de afhandlingar han sedan tjugu år föredragit inför akademin. Sålunda skulle på sätt och vis den moderna kemins historiska utveckling framställas. För att göra denna framställning mera intresseväckande och fullständig hade han för afsikt att där äfven upptaga afhandlingar af andra forskare, hvilka omfattat hans system och genom sina arbeten bekräftat detsamma. Denna samling skulle omfatta omkring 8 band. Europa vet hvarför den icke blef fullbordad. Man har återfunnit nästan hela det första, hela det andra och några ark af det fjärde bandet. Flere vetenskapsmän hafva uttryckt sin önskan att dessa band skulle lämnas åt offentligheten. Men man har länge tvekat. Det är svårt att icke känna en viss fruktan då det gäller att offentliggöra ännu icke afslutade arbeten af en man, som med rätta åtnjuter ett stort anseende. När man förlorat honom, bör vänskapen vara sträng och icke låta något annat framträda än det, som kan öka en älskad och vördad varelses ära. Man skulle hafva fasthållit sitt beslut och dessa fragment skulle icke hafva utkommit, om de icke innehölle en afhandling af Lavoisier, i hvilken han på grund af där framlagda sakförhållanden gör anspråk på den nya teorin såsom sin (jfr yttrandet sid. 83). Under sådana omständigheter är det en skyldighet mot honom att fästa de lärdas uppmärksamhet på denna sanning. Man ber dem hafva överseende med de fel, som möjligen insmugit sig i någon del af denna samling. De skola hafva det, då de veta att de flesta korrektur genomsetts under de sista tiderna af författarens lif och att Lavoisier, icke okunnig om att man förberedde hans mord, lugn och modig sysselsatte sig med ett arbete, som han trodde vara gagneligt för vetenskapen, och sålunda gaf ett stort föredöme huru kunskap och dygd kunna upprätthålla sinnets lugn midt ibland de förfärligaste olyckor“.

En Lavoisiers minne värdig edition af hans samlade skrifter utgafs 1861—1864 i fyra stora kvartband på franska statens bekostnad under redaktion af J. B. Dumas. Ett femte band, som ännu icke utkommit, skall innehålla hans

neralogiska undersökningar, hans arbeten om salpeterrikationen samt hans nationalekonomiska och landtbruksenskapliga afhandlingar.

Robert Tigerstedt.

Den franska poesin i våra dagar.

Med poesi förstå fransmännen noga taget hvarken ıma eller roman; dessa kunna vara poetiska, men det är e nödvändigt för dem. Till poesin hör den bundna men såsom någonting väsentligt; och till ersättning för ta tvång åtnjuter hon en större frihet gentemot värkligen. Det är icke blott versen, utan ock ett visst friare hållande gentemot föremålen, af den franska estetiken lladt fantasi, som åtskiljer henne, vare sig hon är berätıde eller lyrisk, från all annan dikt.

Med denna inskränkning är det min afsikt att ge några tiser om poesins sista öden i Frankrike. Ingenstädes har n odlats med sådan ifver dessa årtionden. Den poetiska ödan är jämförlig med romanen och dramat, på hvilka t Frankrike, som bekant, fortfarande intar en ledande illning. Tellier räknade 1887 inemot 120 författare af lyka samlingar, af berättande eller filosoferande poem.

Men poeten har icke allmänhetens öra i samma mån n teaterdiktarn, novellisten och romanförfattarn. Medan sse beherska marknaden och skrifva sig till ära och anende, till präktiga stenhus och förtjusande villor, får poeten ra glad, om någon vill trycka hans utgjutelser. Det är allmän klagan bland dessa verskonstnärer att tiden är ycket likgiltig för poesin. I en „ballade“ till de Banville ınger Coppée:

> Tu l'as bien dit, mon bon maître Banville,
> Les temps sont durs pour les pauvres rimeurs.
> Nous ignorons, ne dînant guère en ville,
> Les crus classés et les fines primeurs,
> Et tout le gain est pour nos imprimeurs.

Med undantag af tre eller fyra, som blifvit upptagna odödlighetens akademiska palats, vill det icke gå för dem ıtt bygga sig några solidare villor än luftslottens. Skall

poeten ändtligen, sedan han ståndaktigt tillbragt ett årtionde med att utge lyriska diktsamlingar, göra ett slut på försakelserna i vindskupan, måste han försöka sin lycka i något af de andra facken, i romanen och novellen såsom Alphonse Daudet, André Theuriet och Catulle Mendès, i följetongen som Aurélien Scholl och Paul Arène, på teatern som De Bornier, Richepin och senast Bouchor, med att fuska i konsthistoria som Louis Ménard, i rabulistisk politik som Clovis Hugues och Déroulède. Att såsom Tennyson i England poetisera ihop en förmögenhet nog stor att uppbära ett lordskap vill icke lyckas i Frankrike. Om man analyserar den största framgång någon haft, Victor Hugos, skall man finna att den berott på hans teaterstycken, hans romaner och mest kanske på hans intransigenta politik; om Tennyson vet man inte att han skulle gjort annat än skrifvit vers, som betalas med en guinée raden.

Denna inkongruens mellan en allmän och stor lust att skrifva vers och ringa lust att läsa den är det första som faller i ögonen. Orsaken härtill söka poeterna själfva vanligen hos publiken, som särdeles nuförtiden vore altför nykter, filiströs, slö gentemot konstens finheter och skönheter. Catulle Mendès, hvilken uppträdt som de unga skaldernas talman, är böjd att anklaga kritiken, den där med stickord sådana som *Parnassiens, Impassibles, Formistes, Stylistes* gjorde dem löjliga och misskända hos publiken. Paul Stapfer, en grundlig, ehuru mindre känd kritiker, erkänner att handtvärksskickligheten aldrig varit större bland poeterna, men insinuerar att skulden vore att söka hos dem själfva, emedan de äro tråkiga. „Ledsnaden, säger han, är den fatala olägenhet, som, trots formens fulländning, fäster sig vid alt som är tomt. En tråkig poet är en förlorad man, isynnerhet i Frankrike. Det må vara borgerligt och simpelt, men vi vilja att man intresserar oss: af retorik bli vi utråkade, och all ihålig poesi är ett slags retorik. Och likväl ges det poeter, som till värdigheten af en doktrin, en konstteori upphöjt sin egen föraktfulla likgiltighet för det, som kan röra ett hjärta och förnöja en ande“. [1])

[1]) Etudes sur la littérature française, p. 110.

Det var 1872 detta förekastades den talrika ungdom, ilken vimlade vid foten af parnassen; — om med skäl, ıll jag söka utreda i en senare uppsats. Först måste jag ıa några sidor åt dem, som då voro de ungas föresyn, ır kort därpå utgingo såsom erkända mästare.

Mästarne.

De äro fyra, som brutit sig igenom till en ansedd och rgen ställning, hvarpå de som ett insegel erhållit den ademiska palmen. Två af dem, Théodore de Banville ı Leconte de Lisle, tillhöra egentligen en äldre generan, det sista kejsardömet, men äro högt uppburna af puken liksom af poeterna för dagen. De två andra, Frans Coppée och Sully-Prudhomme, hafva däremot uppsti- ur det unga släktet och blifvit erkända mästare.

Jag skall söka att teckna dem här i få drag, för att annan gång kanske godtgöra dessa knapphändiga ommen genom speciellare studier.

I.

Leconte de Lisle och De Banville vörda bägge Victor ugo som stormästarn i konstens mysterier, och deras diktng röjer så till form som ingifvelse hans invärkan. „Jag n icke erinra mig, sade den förre vid sitt inträde i akamin, utan en känsla af djup tacksamhet det plötsliga tryck jag kände för längesedan, borta på min födelseös ill, när denna bok (Victor Hugos „Les Orientales“) lades nin hand, den syn jag fick in i en värld af ljus, den beıdran jag erfor för denna rikdom på så nya och djärfva lder, denna oemotståndliga lyriska rörelse, detta så fullniga och precisa språk. Det var som om en omätlig haig klarhet skulle hafva belyst hafvet, bärgen, skogarna, ela naturen i min födelsebygd, af hvars skönhet och sällımma tjusning jag dittils förnummit endast barndomens rediga och omedvetna intryck“. Också var det med djuıaste vördnad han gick att intaga Victor Hugos plats i akalemin, hvartill han framför hvarje annan ansetts värdig att kallas. De Banville åter, som blott i enskilda punkter kan anses som den store hädangångnes efterträdare, kallar Victor Hugos „La Légende des siècles“ „hvarje fransk verskonst-

närs bibel och evangelium“ samt säger om honom själf att „han sammanfattar i sig vår episka, lyriska och dramatiska poesis yttersta fullkomning och skapande förmåga: man är poet i direkt förhållande till den intensitet, med hvilken man beundrar och förstår hans titaniska arbeten“.[1]

Men om båda se i Victor Hugo det monumentala krönet å den franska parnassen, är det dock på olika stigar och med olika sinnelag de själfva hunnit toppen. Leconte de Lisle är en komplett ateist och pessimist, Théodore de Banville af naturen en optimist, som håller mycket på religionen; den förre har i sitt följe hela skaran af *Parnassiens,* den senare står ganska ensam med sitt glada, lugna, antikartade skaplynne, men ärad och omtyckt af alla partier.

Théodore Faullain de Banville föddes 1823 och framträdde tidigt med sina första diktsamlingar: hans *Les Cariatides* gå så långt tillbaka som 1842, *Les Stalactites* äro af 1846. Också har ingen af naturen större lätthet att skrifva bundet språk än han. Sådan han vidare genom eftertanke och studium utbildat sin verskonst, är den hänförande genom naturligt behag och mästerlig säkerhet. Det är hans förtjänst att en stor mängd gamla versbyggnader, madrigalen, trioleten, rondån, balladen, chant royal från femtonhundratalet blifvit återupptagna. För ett franskt öra finnes i De Banvilles verser någonting glädtigt och fröjdefullt, som i och för sig stämmer till lugn och behaglig njutning.

Emellertid dröjde det länge innan han kom fram med sitt nästa häfte. Det var 1857 han utgaf sina *Odes funambulesques,* åt hvilka mången allvarlig läsare skakade på hufvudet. Detta parodierande, gäckande sätt att framställa sakerna kunde göra hans lyrik till en formlig offenbachiad. Godt och väl att man är sorglös, men borde poesin ändå vara tanklös? De Banville gaf sig nu till att skrifva lustspel, skizzer och kåserier, utsökta små lifsbilder, *Esquisses parisiennes, Camées parisiens,* i hvilka hans talang utbredde sig på det älskvärdaste. I lustspelen var dock den komiska kraften icke nog stor att hålla dem länge kvar på scenen; endast *Gringoire* af 1866 bär ännu ett vittne om hvil-

---

[1]) Petit Traité de Poésie française, p. 2, 268.

ken älskvärd natur, hvilken fin poetisk stämning han har och huru väl han känner renässanstiden.

Tjusningen i hans lyrik ligger mest i den lätta graciösa formen, men då denna var ingenting tillgjordt, utan ett naturligt uttryck för en godlynt, ljus sinnesstämning, kan man lätt fatta huru under bekymmersamma tider, för blaserade, söndrade, uttröttade sinnen, denna begåfning måste kännas egendomlig och tilltalande. Sällan låg det någon djupare mening upplöst i dikten, af hvilken läsaren vanligen har ingen som hälst idé i behåll, men stämningen är likafullt äkta. Äfven kriget och de därefter lössläpta partilidelserna förmådde icke skingra den ljusgård, inom hvilken han lefde. Efter att i några *Idylles prussiennes* hafva egnat, äfven han, sin tribut åt kriget, för resten både sinnrika och rörande bilder, tog glädjen snart åter ut sin rätt, och medan monarkister och republikaner, kommunarder och borgerliga som bäst lågo hvarandra i håret, utgaf De Banville *Trente-six Ballades joyeuses* (1873). Utan att något buller af dagens strider kunde nå honom, befann sig poeten i ljuflig ro bland den grekiska olympens harmlösa väsen.

Det tyckes dock som om en allvarligare fond omedvetet inkommit i hans senare dikter (*Nous tous, Poésies nouvelles)*, t. ex. i poemet *Forgeron,* däri han har till tema kärleksgudinnans förening med smeden, den i yttre hänseende minst tilltalande af olympens söner. Poeten ger en förklaring härpå, som är mera modern än antik. Då Venus, den ur hafsskummet uppstigna titanjungfrun, har att välja sig en make, erbjuda sig villigt de mest lysande af gudarne, men då enhvar af dem, vid det han berömmer sig, nämner som vilkoret för sitt företräde något arbete af den genialiska konstnären, blir Venus nyfiken att få se honom. Hennes beundran för smeden förvandlas i kärlek vid anblicken af de smycken han förfärdigat åt henne, och så är det slutligen arbetets konstförfarna representant, som af skönheten lyckliggöres.

Vid dessa sinnrika, leende bilder ur den antika myten skulle man erinra sig Paludan-Müller, om icke den sedliga finkänsligheten saknades. Som bekant har Victor Hugo smidt icke så få praktstycken af sådant stoff, och det är

mer än en sak, på grund hvaraf De Banville kan beteckna sig som dennes lärjunge. De äro, såsom Tellier anmärker, [1]) själsförvandter i optimism; men medan Victor Hugo, som grubblat mycket öfver det onda i världen, bjuder till att se sakerna från den ljusa sidan, gör De Banville det helt naturligt, utan bråk och grubbel. „Världen synes honom som ett omätligt och glänsande feeri, dess otaliga vedervärdigheter har han ingen syn för, och han är icke slagen af naturens ändlösa grymhet. Han förvandlar alt till apoteos och sjunger oförtröttadt ut berusningen af att lefva i den inbillningsvärld han gjort sig".

Man kan ifrågasätta om det inte är en mera hednisk än kristen känsla rådande i denna hans inbillningsvärld, men åtminstone då han teoretiserar, lägger De Banville stor vikt på religionen. „Poesin, säger han i sin lilla skaldelära, är nödvändigtvis religiös, det vill säga hon förutsätter ett visst antal trosläror och ideer, som äro gemensamma för poeten och dem, som lyssna till honom. Hos folk med lefvande religion är poesin fattlig för alla: hon är föga mer än en själfull förströelse och en lärd lek hos folk, hvilkas religion är död". Man kan icke ha en mera upphöjd åsikt om skaldekonsten. „Poesin bör alltid vara ädel, det är intensiv, utsökt och fulländad till formen, eftersom hon vänder sig till det, som ädlast är hos oss, själen, hvilken kan stå i omedelbar umgängelse med Gud". „Skald är allenast den, som har en hjältes hjärtelag och brinner af en omätlig barmhertighet och en omätlig kärlek. Alt det som själfviskheten gnagar och förstör hos dig, det gnagar och förstör hon i din poesi". [2])

Det är klart att han gjort sin föreställning om skalden och skaldekonsten efter den föreställning han gjort sig om Victor Hugo. Dennes inflytande på De Banvilles verskonst är icke mindre märkbart. Victor Hugoska rim, uppradande af ord, vågade metaforer förekomma nu och då äfven hos honom. Victor Hugo som, med förbiseende af 16- och 1700-talens verskonst, anknutit vid den Ronsardska skolans färgrikare konst, prisas som den ärorika befriaren från det

[1]) Nos Poètes, Paris 1887, p. 33.

[2]) Petit Traité, p. 8.9.258

Boileauska regeltvånget och konvenansen, från ångesten för *hiatus* och *enjambement*, från den fixa cesuren och antitesen, från inversionen och de utvalda eller omskrifvande fraserna. Rimmet står nu visserligen kvar, och all den vikt, som den klassiska skolan någonsin lade på alla sina regler tillsammans, tyckes nu ligga på rimmet och dess sammanslingande; detta är tre fjärdedelar af den moderna poetiska formen: resten göres af en korrekt stafvelseräkning, ordens smekande välljud och icke minst af deras nyhet i poesin.

Med alt detta har De Banvilles språk en ledighet, en klarhet, en grace, som gett honom ett ofantligt inflytande på de unga. Men det är knapt en fem eller sex, Armand Silvestre bland dem, som kunna kallas hans efterföljare. De likna honom mera i den poetiska tankens svaghet, än i styrkan af hans genuina fröjdefulla känslorörelser eller deras graciösa uttryck.

II.

Undertiden omges Leconte de Lisle af den stora trupp, som bär skämtnamnet *les Parnassiens.* Han är icke blott i akademin arfvingen till Victor Hugos stol. Får man tro Alexandre Dumas, hvilken anger sig själf som vän i huset hos Victor Hugo, skulle denne uttryckligen hafva betecknat Leconte de Lisle som sin *ille faciet.* Med dramatisk konstfärdighet begynner Dumas sitt receptionstal vid Leconte de Lisles inträde i akademin, [1]) i det han låter Victor Hugo ange hvilka skriftställare han ansåg som de ojämförliga, oupphinneliga, alt beherskande representanterna inom de skilda folkens vitterheter, Esaias, Homerus, Eschylus, Juvenalis, Dante, Shakespeare, Beethoven, medan hela den franska vitterheten icke egde någon siare, vid hvars fötter han skulle lärt sig. Det lider intet tvifvel att Victor Hugo ansåg sig själf såsom fransmannen i den upphöjda gruppen, men emellertid låter talaren honom utmärka jämväl Leconte de Lisle såsom hörande till deras krets. Frankrike kunde ju, liksom Grekland, ha två. Han skall hafva skickat den yngre diktarn ett af sina arbeten med påskriften: *Jungamus dextra.*

[1]) Leconte de Lisles och Dumas' tal vid tillfället publicerades i Journal des Débats för den 1 april 1887.

Dumas framhåller sig själf som den, hvilken förmedlat bekantskapen mellan dem genom att för Hugo recitera ur minnet åtskilliga stycken ur Leconte de Lisles första diktsamlingar, *Poèmes antiques* af 1853 och den med den underliga titeln *Poèmes et Poésies* af 1855. För en större allmänhet var Leconte de Lisle då och ännu länge likaså okänd som han varit det för Victor Hugo. Han var fattig, stolt och hederlig, sade Dumas vid receptionstillfället, och lika likgiltig för ryktbarhet som för andra världsliga förmåner. Men snart nog begynte yngre adepter finna vägen till den torftiga bostaden vid Boulevard des Invalides, där han lefde obemärkt för sina studier och sin konst, efter det han ett ögonblick under 1848 låtit locka sig in i politiken. Året förut hade han kommit till Frankrike.

Charles Marie Leconte de Lisle är visserligen till bildning, men knappast till hembygd och börd fransman. Han är född af en bretagnesisk far och en gascognisk mor på Réunion, den franska kolonin borta i Indiska oceanen. Däraf tycker man sig kunna härleda hans förkärlek för hinduernas myter, men äfven hebreernas har han beskattat, och skandinavernas äro honom icke främmande; kärast dock grekernas sägner och öden: af deras skaldeverk har han återgifvit i visserligen fria, men förträffliga öfversättningar Homerus, Hesiodus och de orfiska hymnerna, Theokritus och Anakreon, och denna värksamhet, som upptog honom på 60-talet, är icke den minst betydande delen af hans poetiska lifsgärning.

Lägger man till de nyss nämda samlingarna hans två senare, *Poèmes barbares* af 1862 och *Poèmes tragiques* af 1884, så finner man att han rört sig genom samma mytisk-historiska föreställningsvärld, ur hvilken Victor Hugo fått ingifvelserna till sin kolossala „La Légende des siècles“. Samma slags fjärrsyner innehåller hans *L'Apollonide, poème lyrique en trois parties* af 1887.

Ej under om åldfadern, då han första gången hörde Leconte de Lisles poem, kunde känna någon förvåning öfver att han icke hade gjort dem själf. Det fins emellertid mången af de yngre, som påstår att han, stormästare som han var, icke skulle varit i stånd till det, och hvad formen vidkommer, lär man väl få medge det; i afseende å syft-

;en i Leconte de Lisles poesi torde vara riktigare att säga Victor Hugo icke skulle velat hafva diktat den. Leconte isle är icke blott af öfvertygelse en durkdrifven ateist, ock en konsekvent fiende till kristendomen, hvilken honom är Torquemadas religion. I sin sista samling han ett stycke, *Les Siècles maudits,* hvarmed betecknas kristna medeltiden, där det heter:

> Dans chacune de vos exécrables minutes,
> O siècles d'égorgeurs, de lâches et de brutes,
> Honte de ce vieux globe et de l'humanité,
> Maudits, soyez maudits, et pour l'éternité!

kan lätt tänka sig huru beskaffad den *Histoire popu- du christianisme* må vara, som han utgaf 1871 sam- ;t med en *Catéchisme populaire républicain.*

Med sådana tänkesätt är det icke underligt att det le till hans sjuttionde år, innan akademins portar i ; 1887 öppnade sig för honom, och ändock måste det 'a varit med bekymmer den fromsinta delen af kolle- ia gick att åhöra hans tal. Skandal förekom emellertid ; det längsta han gick i sitt för öfrigt djupt allvarliga välsagda föredrag var att beklaga det Victor Hugo af sin ärlek för vissa deistiska och spiritualistiska traditioner rades att göra lika rätt åt de skilda religiösa före- ningar, af hvilka mänskligheten lefvat och som alla sanna på sin tid, eftersom de varit de ideala formerna hennes drömmar och hennes förhoppningar. „Männi- tillade han med en annans ord, gör det föremål hon på heligt, liksom hon gör det föremål hon älskar skönt", et är mycket vackert sagdt af en gudsförnekare. Men råelsen, som han riktar mot Hugo, kan man emeller- ända emot honom själf, såsom Dumas också icke un- ter att göra i svaret: ty om kristendomen var sann istone för sin tid, hvarför far han ut emot den så sefullt och gör den alls ingen rättvisa?

Det är också en af de få känslorörelser man vars- i hans diktning. Eljes är det hans bemödande att ra tiderna med känslolös objektivitet. Tellier, som är f dem, hvilka hålla på Leconte de Lisle mot Victor o, prisar hans skildringar såsom mycket mera histo- ; trogna än Hugos. Jag kunde här hänvisa till en upp-

skattning af Hugos „La Légende des siècles“, som funnits i Tidskriften t. XI, XIII, men föredrar att anföra fransmannens, då den går i samma riktning. „Hvad brydde sig Victor Hugo i grunden om hvad människorna i forna tider värkligen varit, hans hela diktan och traktan gick ut på att rikligen utstyra uppbyggliga doktriner, filosofemer, moraler på ett dekorativt sätt. Af godtköpsiakttagelsen att samvetskvalen äro mördarens första straff gör Victor Hugo fyra eller fem legender, en hebräisk om Kain, en skandinavisk om Knut, en skotsk, en pyreneisk o. s. v., men därvid bekymrar han sig föga om de olika folkens skiljaktiga tänke-, känslo- och lefnadssätt. Eller hvad är det för synnerligt hebräiskt i att Kain förföljes af ett allt seende öga, eller skandinaviskt i att Knut förföljes af ett blodregn? Om Kain förföljts af blodregnet och Knut af det himmelska ögat, skulle det icke varit lika bra?“ [1]) Kanske icke alldeles; men medges måste emellertid att Leconte de Lisle mycket mera än Hugo vinnlagt sig om att under sorgfälliga studier sätta sig in i tiderna och hos folken för att lära känna deras anda och träffa de rätta färgerna.

Detta kan icke förnekas ens af dem, som hålla ifrig på Victor Hugo mot Leconte de Lisle. Men, säga de, om det må medges att Victor Hugo icke var någon „créateur d'âmes“, icke skapat en enda gestalt, som vore lefvande, så gäller det samma om Leconte de Lisle. Hans *Qaïn* är en enorm maskin, som rör armarna, medan poeten talar vackra verser. Skilnaden är emellertid att i Victor Hugos diktning intresseras man åtminstone af hans egen själ och dess rörelser, hans sympati för de lidande, hans välvilja mot de små och enfaldiga, hans andes eviga sträfvan uppåt, ja äfven af hans behof att göra sig illusioner och bibringa dem åt andra. Men hurudant är själslifvet hos Leconte de Lisle? En oaflåtlig enformig högtidlighet, uttryckt genom skulpturala gester. Det är hvad Dumas sade honom midt i ansiktet. „Ni har uppoffrat hos eder den personliga rörelsen, besegrat passionen, kväft känslan och tillintetgjort själfva sinnesintrycket. Känslolös, briljant och oföränderlig som en antik spegel af silfver, har ni sett samhället

---

[1]) Nos Poètes, p. 6.

ıdlingarna, tidsåldrarna, de yttre tingen passera. Ni ' himmeln öde och jorden stum".

Det är mycket sagdt om en, som för sin poesi vinner ;s i akademin. I själfva värket får man medge att den nycket beprisade objektiviteten har sin svaga sida. I onte de Lisles tidsbilder är det mera tidernas och fols yttre habitus än deras anda som återges. Huru långt . än söker tränga in i deras själslif, käns där någonting ıt och ihåligt i bilden. Men det är dock för mycket dt att i hans diktning ej skulle röjas någonting person-, eller att den vore tom på alt själslif. Utom de lidelılla utbrotten mot kristendomen, har man känslan af en l karaktärs fasta och lefvande öfvertygelse. „Hvarje a och hög poesi, säger han själf, måste innehålla en sofi", kanske hällre en lifsåskådning, och en sådan sak-; icke häller i hans. Det är det intressanta studium, som conte de Lisle's snart afslutade lifsgärning skulle erıda, att därmed visade sig huru gudsförnekelsen, efter ärligaste sanningsökande, för med sig en tröstlös pesmism och huru dikten däraf förvandlas, trots den rikaste gåfning, till idel skuggbilder, dem poetens utmärkta formmåga icke förmår ge värkligt lif. Som ett beröm säger llier att pessimismen och förtviflan aldrig haft en mera ltalig, konsekvent och envis apostel än han. „Altigenom blir han den dubbla öfvertygelsen trogen, att detta lifvet alt och att det är dåligt. Aldrig en tanke på att hops någonting efter detta, utom en evig hvila, aldrig ser n i grafven någonting annat än en natt utan morgondnad".[1])

Men här slår det in hvad Runeberg säger, att för udsförnekaren världen blir full af själlösa fantomer. Han änger dem på lifvet, han söker att fasthålla dem drag för rag, han har de rikaste kunskaper, de finaste iakttagelser, ch dock är i hans bilder alltid någonting af ljudande malm ch klingande bjällra. Endast ett tema förmår Leconte de Lisle värkligen besjäla, det är när han sjunger om lifvets smärtfylda växlingar och dödens välgärning. Man har visserligen anmärkt att han håller sig nog lugn under sina

[1]) Nos Poètes, p. 7, 8.

klagovisor och att lifvets grymheter vore för honom framför alt ett stoff att göra stora verser om. Dumas sade honom rent ut att hans pessimism föreföll „purement littéraire“. Skämtande tillade talaren att det icke kunde vara så farligt med hans längtan efter döden såsom ett slut på alt, eftersom kunnat när som hälst nå detta mål, men gudskelof stod där ibland dem helt lefvande, beredd att ingå i den odödlighet, som de garanterade hvarandra. Enligt min känsla röjes där dock en äkta själston såväl som en värklig lifsåskådning i dessa dikter, *Dies iræ (i Poèmes antiques), L'illusion suprême* och *Si l'aurore*... (i *Poèmes tragiques)*, t. ex. dessa verser.

Je vous salue au bord de la tombe éternelle,
Rêve stérile, espoir aveugle, désir vain,
Mirages éclatants du mensonge divin
Que l'heure irrésistible emporte sur son aile!

J'ai goûté peu de joie et j'ai l'âme assouvie
Des jours nouveaux, non moins que des siècles anciens.
Dans le sable stérile où dorment tous les miens,
Que ne puis-je finir le songe de ma vie!

Hur det än må vara, har Leconte de Lisle utöfvat ett utomordentligt inflytande på de unga. Då ateismen, kristendomsfiendtligheten och pessimismen, som, objektiviteten till trots, skönjas äfven i hans fjärran liggande tidsbilder, gripit omkring sig så, att de tyckas karaktärisera tiden, står han i detta hänseende som dessa åsikters målsman, hvars förnäma känslolöshet man mycket sökt efterlikna. Hos Leconte de Lisle har den poetiserande ungdomen erhållit en lösen, som, ehuru orimlig, värkat i hög grad entusiasmerande. Det är han som gett poesin den höga uppgiften att återtaga och liksom fordom i Grekland hålla i sina händer ledningen af mänsklighetens uppfostran och föra henne till frihet och skönhet, hvilket framkallar från Dumas sida den giftiga anmärkningen, att det således är genom att lära känna tillvarelsens tomhet och dödens välgärning, som människan skall pånyttfödas efter årtusen af barbari. Sådan är väl dock egentligen icke Leconte de Lisles mening. Det är genom att förädla formsinnet till hvad det var i Greklands bästa dagar han vill att människorna skola gö-

ma mottagliga för nya och bättre sanningar än dem kristendomen infört.

Och i själfva värket är det jämväl genom sitt mästerskap i formelt hänseende han vunnit så stort inflytande, äfven om det är hans lifsåskådning som betingat den sympati han väckt bland ungdomen mer än Théodore de Banville. Han har icke dennes formrikdom, lätthet och naturliga grace, liksom han väl till lynne är dennes motsats, m han är lika säker i sin verskonst och tvifvelsutan den st klangfulla af alla. Hans styl är mestadelen långsam h högtidlig, men kan också slå öfver i det vilda, såväl n i det vemodiga och smältande. Öfverhufvud följer n troget innehållet. Medan Victor Hugos poem i „La gende", för att upprepa Telliers ord, äro löst hopsatta, lla af luckor och omsägningar, genomborrade af didakka onödigheter, späckade med abstrakta ord, till en god l tillkomna så, att ett ord, som fallit ur pennan, kallat am ett annat genom en slags mekanisk procedyr, utan att eten just förefaller mycket medveten om deras betydelse, r Leconte de Lisle den mest medvetna af alla poeter; inpating på måfå, intet offer åt rimmet och klangen. Han krifver alltid med ögat på en bestämd vision, och denna ler han helt och hållet gå öfver i poemet, och intet anpt än den. Det är om hans diktning man kan säga att r är ingenting att lägga till eller ta ifrån.

III.

Till gruppen af yngre diktare hörde, vid slutet af kejtiden och början af den nuvarande, René François Arnd Sully-Prudhomme och Francis Edouard Joachim Cop-, som sedan på mycket olika vägar stigit fram ur mängı och vunnit allmänt anseende. Kärleken till poesin eller lre lusten för poetiserande hade fört dem dit, den hänıa kulten af språket och verskonsten, som där öfvades, onte de Lisles samvetsgranna genomarbetning och Théoe de Banvilles rikdom på former hade de tillegnat därstädes, och hvad som skilde dem åt från de öfriga inbördes var ett säreget lifsinnehåll i dikten. Man har ecknat Sully-Prudhomme såsom skildraren af den moıa själen, Coppée som skildraren af det moderna lifvet.

Sully-Prudhomme, den äldre af de två, hvars diktni Finsk tidskrifts läsare lärt känna genom några öfversä ningsprof, är mera uteslutande lyriker och står i afseend innehållet Leconte de Lisle närmast. En svårmodig lefna filosofi ligger äfven hos honom till grund för dikten, n han är icke någon beskrifvande poet, som flyktar till i gångna tider undan sitt eget missmod; tvärtom blir h dikt i hög grad personlig, då han i den söker ett uttr för sitt tvifvel, sin längtan efter det upphöjda, efter görelse, efter visshet.

Han föddes 1839, gjorde sina studier i lycée Bonap (alias Henri IV), blef biträde hos en notarie och utgaf första diktsamling, *Stances et Poèmes*, 1865. Den andra, *Epreuves*, följde året därpå och den tredje, *Les Solitu* 1869. Det hade snart blifvit uppenbart att han icke skapt till notarie, utan till poet. I vindskamrarna hä des han som de ensliga stundernas diktare och besjö af en ung skaldebroder (P. Bourget) som „le délicat Sul Hans väsen stack af från hela den poetiska bohämen. I var en ädel natur, alltid mycket korrekt klädd, lugn, varsam, mild och med något af sensitivans tillbakadrag het i sitt sätt. Han talade, säger Catulle Mendès, långs och lågmäldt, som om han varit i rummet bredvid, han räckte en handen helt litet, icke af försagdhet, men återhållsamhet. I hans tal och rörelser låg som ett obe af att synas och blifva hörd, en böjelse för enslighet tystnad, och hvem vet, tillägger den bullersamma korag om icke det bästa sättet, då man vill utmärka sig i mängd som väsnas, är att hålla sig stilla och tala lågt

Finkänsligheten hos denna spetsfundiga grubblare ver lifvets eviga gåtor röjer sig jämväl i hans språk. H hade 1869 utgifvit en vacker öfversättning af Lucreti „De rerum natura", men för egen del har han intet hof af att se sig om i naturen och lifvet. Hans blick riktad inåt, där han tålmodigt söker utreda känslans tråd hvarför också, säger Tellier, ungt folk af beskrifvande l ne „gå liflig ed på att Sully-Prudhomme icke är po Men hans grubbel är icke, som Bourgets till exempel,

[1]) La Légende du Parnasse contemporain, p. 133.

kall analys af känslorörelser och andra psykiska tillstånd, den är en lifskänsla, ofta af bitter och svårmodig art. Ingen är mera uppriktig och sann, och man kan ge Catulle Mendès rätt, då han säger att „ingen bättre än Sully-Prudhomme besjungit den bittra ängslan hos ett hjärta, som söker kärleken, hos en ande, som söker sanningen, eller gjort det i ett så mildt och ljusfyldt språk, likt en skymningsstund“. Hans fel är att altför ofta känslan vill omsätta sig i en reflexion, som sträfvar till en systematisk lifsåskådning och icke skyr att använda till och med vetenskapliga termer.

Emellertid, då Sully-Prudhomme blef föremål för den stora kritiken, karaktäriserades hans poesi af Brunetière som intim och klandrades som ofta nog altför personlig. Om Sully-Prudhomme valsar på en bal och gör däröfver en sonett, är icke sagdt att enhvar finner intresse i det. [1]) Af brist på allmängiltighet blir han stundom obegriplig, och då därtill icke sällan kommer att han, oaktadt all sorgfällighet, alt öfvervägande och pröfvande, ej lyckas finna rätta uttrycken för sina betraktelser, är han ganska svårläst. [1]) Detta gäller kanske mest *Les destins* af 1872, däri han bland annat söker förklara hurusom kriget bragt fransmännen från en ståndpunkt af öppenhjärtig, välvillig humanitet till den af en inskränkt patriotism. Den nästa diktsamlingen, *Les vaines tendresses* af 1875, är tilsvidare hans öppersta. Om han också vid genomarbetningen icke lyckats ... bort en hop spekulativ prosa, något som än mer ökats i *La Justice* af 1878 och som gör dessa senare samlingar i ...ormelt hänseende underlägsna de så fint och delikat utarbetade ungdomsdikterna, så ha i stället problemen här ...tt djup, inspirationen vid deras uppfattande icke sällan ...n storslagenhet och en flykt, som göra honom till en af ...idens markerande personligheter. Hans ton är svårmodig, ...an är en söndersliten, alltid sökande, sällan finnande an...le, „hans vackraste dikter äro de, där panteisten höres ...laga öfver att icke vara kristen“ (Stapfer), men är icke ...ans poesi, såvidt som den ger ett fulländadt uttryck åt hans ...jälslif, i så mycket högre grad karaktäristisk för tiden?

---

[1]) Revue des deux Mondes, 1875 p. 683.

Från de ungas led kan man väl höra mumlas att där är för mycket tankar och för litet bilder i hans poesi, och nekas kan ju icke att vid all sådan tankepoesi faran för ett abstrakt räsonnerande växer med åren, men från alla håll hördes blott bifall, då denna allvarliga, ädla och sin konst hängifna personlighet 1881 inträdde i akademin.

IV.

Samtidigt med Sully-Prudhomme begynte Coppée, något yngre till åren — han är född 1842 — att utge diktsamlingar, *Le Reliquaire* 1866, *Les Intimités* 1868 och *Poèmes modernes* 1869, och samtidigt med denne begynte äfven han utveckla ett egendomligt lifsinnehåll i sin diktning.

Mera känd i Europa än de öfriga, är han icke häller obekant för Finsk tidskrifts läsare, och jag skall därför inskränka mig här till att med några få streck ange gångerna af hans skaldebana.

Äfven Coppée hade börjat tjänstemannabanan i dess nedersta ända, vid krigsministeriet, då han en dag blef bekant med Catulle Mendès, och till stort bekymmer för mor och syster, drogs in i den poetiserande, som de tyckte, dagdrifvande svärmen. Han var en fin och spenslig yngling, ordentligt klädd, tystlåten, men träffande, då han någon gång yttrade sig, eljes gärna med där det pratades. Vid sin käcka färd mot parnassen älskade de att förlikna sig vid Dumas' musketörer, och Coppé var den reserverade, fåordige fruntimmerskarlen Aramis. Catulle Mendès gör sig en heder af att hafva invigt honom, efter det han uppoffrat 6000 förstlingsverser åt lågorna, i verskonstens hemligheter, af hvilka den första skall vara att stryka obarmhertigt, samt därunder blifvit hans hjärtevän för lifvet. Han tillskrifver sig också förtjänsten af att hafva gifvit Coppée hälften af det namn han sedan gjort så berömdt, ty han genomdref, trots moderns motstånd, att Coppée utbytte namnet Francis mot François, som tycktes Catulle mera fulltonigt och duktigt. [1])

Huru det nu må vara med Catulles invärkan, har man

[1]) La Légende du Parnasse contemporain, p. 205 o. f.

.nmärkt att Coppées styl i dessa ungdomsdikter lider af ffektation. Det utsökta i språket gör hans erotik inveckd, mdan känslan är hvarken så klar, så uppriktig eller i ren man skulle önska. Coppée var denna tid icke oberd af den fördärfbringande ande, som ur Baudelaires rifter angrep tidens ungdom. Till och med ett stycke m *Rédemption,* i hvilket han mycket älskligt besjunger n oskyldiga flicka, som blir hans räddande engel, faller l slut ned i tjockaste sorts modernism. Men där fans hos ppée, måhända var det moderns och systerns förtjänst, finkänslighet, man kunde nästan säga en naturens ädelt, som förhjälpt honom upp ur sinligheten, i samma mån n ett bestämdt lifsinnehåll utvecklat sig i hans diktning.

Kort efter „Poèmes modernes" lät han trycka ett litet ycke, *La grève des forgerons,* en lifsbild ur samtiden, som n utfört något krampaktigt, men som förebådade i mer i ett hänseende den riktning, i hvilken hans sångmö skulle tveckla sig.

Jag förbiser här att stycket var en monodram, där den amla smeden tecknade sin situation och utgöt sitt bekymerfulla sinne med en konst, som sedan förde poeten till a hel rad enaktare, till skådespelet *M:me de Maintenon,* agedierna *Sévéro Torelli* och *Les Jacobites.* Jag skall icke iller uppehålla mig vid Coppées några prosaberättelser, af ilka „Henriette", från detta år, har sin erotik bygd mera i sinlig än sedlig grund och har en sammansättning, som knar dramatiskt intresse. Coppées rykte hvilar dock först h främst på hans poem, berättande och beskrifvande, ur gens lefnadsförhållanden, utgifna ofta styckevis och sen samlade i *Les humbles* (1872), *Le Cahier rouge* (1874), *vier* (1876), *Les Récits et les Élégies* (1878), *Contes en vers Poésies diverses* (1882), ny tillökad upplaga 1886 under l *Poésies 1878—1886 Arrière-Saison* 1887. Här har hans matiska talang värkat förträffligt. Han förstår icke blott ma det karaktäristiska i alldagslifvets gestalter och förlanden, hos småborgarna, hos hökarn, hos sömmerskan, hos pilgardisten, hos väfvarfamiljen, och att träffa själstonen det de tala och röra sig, utan ock att införa en vändning kläget, som, huru oansenlig den kan tyckas, gör berätten rörande, stundom gripande. Hans konst att väcka

deltagande för de små och vanlottade, deras fröjder och lidanden, fröjder först och lidanden sist, är beundransvärd.

Att börja med, när „Les Humbles“ och „Le Cahier rouge“ utkommit, ifrågasatte man om poetens medkänsla var så allvarligt menad. „Man får värkligen den föreställningen, säger Brunetière i samma artikel, där han tadlar Sully-Prudhommes poesi för dunkelhet, att det hos Coppée fins två personer, poeten eller hällre konstnären på ytan och borgersmannen inuti, om hvilka man icke vet huruvida det är borgersmannen, som skämtar med artisten, eller artisten som gör narr af borgersmannen“. I alla fall kan ingen ur hans dikter utleta „hvad han tänker om människan, världen och lifvet“. Andra åter, såsom Tellier, mena att Coppée är visst icke någon borgersman, utan har ett nog så aristokratiskt sätt att med fingerspetsarna taga ut de små förhållandena och betrakta dem med ett spelande löje.[1])

Denna skämtsamhet, som ju naturenligt kan blanda sig in i den djupaste medkänsla, ger med åren mer och mer rum för ett mildt patos, sådant som det hvilket fyller bilden af flickan i den anspråkslösa vindsvåningen, där hon i ensamheten vid nålen och pianot drömmer sin fåfänga kärleksdröm *(Le Roman de Jeanne)*. Han formulerar visserligen icke hvad han vill att man skall tänka om en värld, som delar ut sådana sorgliga lotter som hennes eller som tidningsförsäljerskans med den lungsiktiga dottersonen *(La Marchande des journaux)*, eller den flitiga sömmerskans som syr i det grefliga huset för att hålla upp ett hem åt sin supiga far och sin lilla bror *(Les Boucles d'oreille)*, han har ingen högre tröst, intet djupare lefnadsmod att ge dem. Men i det han ger dem af fullt hjärta ett sant poetiskt värde, låter poesins sol värma och belysa dem, medan han ställer i skuggan ynglingen med de högtflygande tankarna, föremålet för Jeannes blyga, obesvarade kärlek, hvilken icke ser henne för det att han håller ögat fäst blott på åtrådda världsliga framgångar, eller med sin milda ironi framhåller de politiker, af hvilkas jäktande tidningsförsäljerskan har sin utkomst, så skipar han dock en viss rättvisa i sin dikt: den är dådlös, den värkar ej uppfriskande eller upphöjande,

---

[1]) Nos Poètes, p. 56.

nen det är erkännansvärdt att han lägger sitt hjärta och in konst på det hållet, med åsidosättande af beati possientes, af de världsliga förmånernas egare och efterfikare.

Man har kallat Coppées diktning en „sentimental ιurney", och, för det känslofulla sysslandet med småsaker, utan skäl. Men dömer man hans poesi efter hvad den vecklat sig till de sista tio åren och efter hans bekänlser i den sista diktsamlingen, *Arrière-Saison,* så är han ke blott fri från den lystenhet, som döljer sig i Sternes mor, utan han har ock skäligen gjort sig fri härkomstens liga inflytelser, den käcka och vågade modernismen. ans bildspråk är finkänsligt, men osökt, hans uttryckssätt ιter sig otvunget om alldagligheterna, utan att själft bli nalt; det har samma genomskinlighet som bärgsbäckens tten öfver stenbädden, och hans verskonst slingrar sig kande genom rim, cesurer och enjambements med ett mäerskap, som icke ger efter själfva De Banvilles. Hans tyl är en ciselyr, där det känslofulla innehållet kyles af formen, och om något af den „mignardise", den smånättet man klagade öfver tidigare [1]), är kvar ännu, så gäller et dock egentligen om ämnen, som varit egnade att locka ra den, i skildringen till exempel af den grefliga bostan *(Les Boucles d'oreille),* balletten *(L'enfant de la Balle).* st är att ingen af de andra skalderna tillfredsstält så ka partier: den akademiska smaken genom den sorgfälta kompositionen, utvecklingen af diktens idé, den borrliga genom ärbarhet, och till och med sina forna skaldeöder genom uttryckssättets sakenlighet och verskonstens lighet. Endast tankepoeterna, symbolisterna, säger Telr, äro icke tillfreds.

C. G. Estlander.

[1]) Stapfer, Etudes, p. 100.

Nya bidrag till vår konstitutionella utvecklings historia.

Edv. Bergh: Vår styrelse och våra landtdagar. Återblick p Finlands konstitutionella utveckling under de senaste tjugu åren. I 714 s.; II jämte register 901 s. 8:o. H:fors 1883—1889, G. W. Edlu 44 mark.

Densamme: Finlands statsrättsliga utveckling efter 1809. 10 sid. 8:o. H:fors 1889, G. W. Edlund; 2 mk.

I första häftet af hr Berghs „Vår styrelse och vår landtdagar" ingår ett af förläggaren, herr G. W. Edlun undertecknadt tillkännagifvande, enligt hvilket boken skull utkomma „i 5*) à 6 häften, hvarje af 6 ark och till e pris af 3 mk per häfte". I huru ringa mån denna pla fullföljts framgår af ofvanstående uppgift om bokens omfån och pris. Det senare har från beräknade 15 à 18 ma växt till 44, och i stället för 30 à 36 ark upptar boken 10 Det må villigt erkännas att volymen sålunda proportions öfverstiger det beräknade med mer än bokens pris. M denna relativa prisnedsättning är dock icke af den bet denhet, att den skulle kunna utjämna missförhålland mellan prospektet och utförandet. Då ifrågavarande arbe härmed göres till föremål för en anmälan i Finsk Tidskrif torde därför först som sist böra framhållas den ringa hä syn mot allmänheten som ett dylikt tillvägagående inn bär. Den som på grund af ett af vederbörande förläggar undertecknadt prospekt efterhand häftevis köper ett arbet har nämligen berättigade anspråk på att arbetets pr åtminstone i någon mån skall hålla sig inom de utst kade gränserna.

---

*) Kursiveringen af G. W. E.

I förevarande fall är en anmärkning af denna art dessutom så mycket mer påkallad, som man vid genomläsandet af hr Berghs bok svårligen kan undgå att finna hurusom det hade varit en lätt sak att vidhålla och fullfölja den ursprungliga planen. Därtill hade i själfva värket icke behöfts mer, än att åtskilliga hundratal sidor utklipp ur landtdagsprotokoll och referat ur utskottsbetänkandena uteslutits.

Härmed vare dock ingalunda sagdt att detta behöft göras till regel. Ett och annat andragande, anfördt in extenso eller till sina hufvudsakliga delar, hade nog varit på sin plats. Men förf. har i detta afseende gått mycket för långt, och det stora utrymme, som lämnats äfven frågor af underordnad betydelse, liksom det spatiösa trycket vid uppräknandet af landtdagarnas medlemmar m. m., antyder icke ens en sträfvan att korrekt infria de åtagna förbindelserna.

Att boken sålunda växt till „dubbelt" eller, såsom af det ofvanstående framgår, rätteligen tredubbelt större omfång, än ifrån början beräknats, söker förf. visserligen i sluthäftet förklara därmed, att petitionerna intagit ett så stort rum samt att det varit önskvärdt att åtminstone i största korthet omnämna hvarje sådan, enär fall ofta förekomma, då man behöfver veta om och när ett ärende förut behandladt vid landtdag. Det kunde därjämte icke förbises, säger förf. vidare, att petitionerna väsentligen känneteckna hvarje ständermötes karaktär och det allmänna tänkesättets växlingar inom landet, hvarför en del af dem måste behandlas med större utförlighet. Med de „rättshistoriska återblickarna", eller såsom de ofvanföre benämts, referaten från utskottsbetänkandena, säger sig förf. åter hafva afsett att göra sin bok särskildt användbar vid de juridiska studierna.

Det förstnämda af de många syften förf. sålunda vid utarbetandet af sin bok förelagt sig, eller dess användbarhet såsom uppslagsbok beträffande landtdagarnas värksamhet har emellertid i väsentlig mån förfelats genom att arbetet, i följd af långsamheten vid dess utgifvande, hunnit blifva föråldradt redan innan det slutförts. Det sträcker sig nämligen icke längre än till och med år 1882 och re-

dogör sålunda icke för den delvis afgörande behandling, som under tiden för bokens utgifvande (1883—1886) kommit flera betydelsefulla frågor till del. I hvarje händelse hade det ifrågavarande syftet bättre ernåtts genom registerformiga förteckningar på sidan om den egentliga framställningen. — Den i första häftet ingående tabellariska öfversikten öfver de januariutskottet förelagda frågorna och deras vidare behandling förtjänar att i detta afseende framhållas.

Hvad sedan vidkommer omsorgen om de juridiska studierna, så hade påtagligen äfven de, liksom framför allt den stora allmänhetens fordran på en intressant och gagnelig läsning, bättre tillgodosetts, om förf. icke så rikligt användt saxen, men däremot mindre spart på sin egen penna. Genom att förf. föredragit ett motsatt förfarande har i själfva värket arbetets värde reducerats nästan i samma mån som volymen ökats. Öfversiktligheten i större delen af de senare häftena är nämligen långt mindre än i de första, detta ända därhän, att boken på sina ställen lämnar intrycket mindre af definitiv redaktion än af ett första utkast eller sammanställning af materialet.

Att slutet sålunda icke hållit hvad början lofvat måste i hög grad beklagas. Tanken att utgifva ett arbete rörande landets konstitutionella utveckling under Alexander II-s regering var i och för sig mycket lycklig. Ehuru denna utveckling faller inom vår egen tid, är den nämligen dock så rik på detaljer, som delvis hunnit glömmas, att en återblick alltid kunde påräkna intresse, särskildt då den omfattar en för landet så dyrbar och betydelsefull tid som de två senaste decennierna. I synnerhet det första häftet vittnade dessutom om en sakkännedom och ett intresse för ämnet, som kanske bäst får sin förklaring däraf, att förf. själf varit med om en icke ringa del af det han skildrar. Författarens penna är äfven mycket god. Hans omdömen om de handlande personerna äro oftast intressanta. Särskildt gäller detta om hans reflexioner beträffande män i den ställning som L. G. von Haartman, Armfelt, Nordenstam. Icke minst läsvärd är framställningen af egendomligheterna och motsatserna i von Kothens oroliga och tyranniska lynne. Fabian Langenskiöld är däremot behandlad efter en måttstock, som är altför sträng och

ojämn för att kunna vara rättvis. Den dåvarande regeringens fel räknas nämligen Langenskiöld och ensamt honom till last, medan de reformer, som Langenskiöld genomdref, tillskrifvas andra utom regeringen stående personers råd.

Författarens framställning härom, liksom i öfrigt angående personalförändringarna i styrelsen, få ökadt intresse genom att förf. är i tillfälle att redogöra för detaljer, som måhända icke ens för samtida och åtminstone icke för en yngre generation äro bekanta. Någon gång gränsa de visserligen till hvad man kunde kalla skvaller — ett tämligen vanligt fel hos memoarer, till hvilken grupp af literära alster detta arbete i viss mån måste hänföras. Men ofta äro de karaktäristiska nog.

Äfven i sak har förf. att förtälja om mycket som passerat bakom kulisserna eller åtminstone icke är allmännare bekant. Hans redogörelser för behandligen af en del viktiga ärenden i senaten äfvensom för de olika åsikter därvid gjort sig gällande äro ofta synnerligen intressanta. Likaså ser läsaren säkert med nöje att förf. intagit sådant som Schaumans ryktbara tal vid universitetets fest i anledning af Alexander II:s kröning, liksom L. G. von Haartmans däraf föranledda diktamen till senatens protokoll, om de än förut äro publicerade samt platsen för dylika vidlyftiga aktstycken dessutom rätteligen hade varit i ett bihang.

Mot det första häftet, som omfattar Januari-utskottet och tiden därförinnan, är öfver hufvud föga att anmärka. Alla arbetets förtjänster framträda där och framställningen är kort och träffande. Men redan i det andra häftet, där förf. öfvergår till behandligen af 1863—1864 års landtdag, blifva de i början af denna anmälan framhållna felen så öfvervägande, att förtjänsterna alt mer skymmas undan. Ensamt förteckningen öfver deltagarena i denna landtdag upptar, i följd af det redan anmärkta spatiösa trycket, 13 sidor, oberäknadt redogörelsen för utskottens sammansättning. Men framför alt börja redan här de omständliga referaten af diskussioner i frågor, hvilka, äfven om de för tillfället åstadkommo spänning i sinnena, dock sedermera förlorat sin betydelse och därför saklöst kunnat be-

handlas med mindre vidlyftighet. Emellertid hålles intresset ännu vid lif, så länge skildringen rör sig kring den minnesvärda första landtdagen. Redan den ungdomliga entusiasm, med hvilken män som sedermera intagit inflytelserika platser inom styrelsen och administrationen samt efterhand icke så obetydligt lugnat sig, ännu då täflade om att vara de första vid reformarbetet, är så uppfriskande, att man nästan vore benägen att ursäkta hr Bergh att han beträffande denna landtdag altför mycket tagit sin uppgift såsom en tidningsreferent. Framställningen rörande tiden mellan denna och påföljande landtdag är åter kort, på sak gående samt intressant. Men i det följande nedsjunker förf. nästan regelrätt till så mekaniskt refererande, att man stundom frågar sig huruvida förf. ens gifvit sig tid att läsa igenom de långa andraganden han in extenso anför. Så värdelösa och obetydliga förefalla de någon gång. Dessutom tyder valet af andraganden på att förf. vid utarbetandet följt icke originalprotokollen, utan snarare Helsingfors Dagblads landtdagsreferat.

Att granska boken i detalj ingår icke i planen för denna anmälan. Dock må framhållas att då arbetet framträder med anspråk på fullständighet icke blott i fråga om de vid landtdagen behandlade ärendena, utan också beträffande de i desamma deltagande personerna äfvensom utskottens sammansättning, jämväl de personalförändringar, som i utskotten egt rum under pågående landtdag, bort omnämnas. Detta har förf. delvis icke alls, delvis endast ofullständigt gjort, och följden däraf är bl. a. att förf. anför reservationer till utskottsbetänkandena af personer som alls icke uppräknats såsom ledamöter i utskottet.

Det är icke ovanligt att i anmälningar tillönska förf. utgifvandet af en ny upplaga af hans arbete. Med afseende å förtjänsterna i hr Berghs bok gör anmälaren det äfven, denna gång med uttalande dock af den förhoppning, att den nya upplagan måtte blifva icke tillökt, utan förkortad.

Hr Berghs skrift om Finlands statsrättsliga utveckling efter 1809 är en mycket väl planlagd bok. De fyra hufvudrubrikerna: unionen med Ryssland; styrelseverkets organisation; „riksvårdande styrelsesätt“; konstitutionell

utveckling, hade gifvit förf. godt tillfälle att klart och intressant utveckla sitt ämne. Men han har näppeligen lyckats däri, och ett af felen, kanske det hufvudsakliga, ligger i den omständigheten, att förf. i detta, liksom i sitt föregående arbete „Våra landtdagar", oupphörligen använder citat — denna gång torra aftryck af officiella aktstycken. Isynnerhet den förra hälften af arbetet innehåller sådana aftryck på snart sagdt hvarje sida. Det vore dock mindre att anmärka härom, om aktstyckena vore obekanta. Men de ha publicerats och åberopats otaliga gånger förut i arbeten hvilka, såsom Rob. Castréns, stå vida vägnar öfver förf:s i grundlighet och läsbarhet. Detta gäller särskildt om de två första afdelningarna, af hvilka den förra behandlar unionsakten vid Borgå landtdag och därmed sammanhängande förhållanden samt den andra hufvudsakligen sysselsätter sig med besluten i öfriga landtdagen förelagda ärenden. Den tredje afdelningen „riksvårdande styrelsesätt" är intressantare. Den redogör för gången af ett antal brännande frågor under den tid, då ständerna icke sammankallades. Den sista afdelningen inskränker sig till ett tort uppräknande af de reformer, som sedan 1863—1864 års landtdag egt rum.

Det har sig något svårt att i positiv form uttrycka hvilket värde bör tilläggas boken. Men negativt kan det sägas att förf. icke lyckats i sin i företalet framhållna afsikt att afhjälpa behofvet „för hvarje medborgare att äga en säker grund för sin uppfattning af de statsrättsliga förhållanden, som betinga det samhällstillstånd, i hvilket han lefver och utvecklar sin personlighet". Till och med de artiklar som i frågan på senare tid ingått i vår periodiska präss ha löst uppgiften långt mera uttömmande och tillfredställande än förf.

Än mindre må förf. då tro att han ens i någon mån kunnat fylla bristen på en handbok i vår inre statsrätt, särskildt för den studerande ungdomen.

I detta afseende må här, om det också icke egentligen har något att göra med en anmälan af hr Berghs bok, påpekas ett i liknande sammanhang uti en af våra dagliga tidningar framhållet önskningsmål: att nämligen det värdefulla arbete angående vår statsrätt, som för några år till-

baka utarbetades af en för ändamålet tillsatt komite, sent omsider måtte få se dagens ljus. Ingenting hade väl hindrat en enskild person att såsom akademisk disputation eller i annan form utgifva ett dylikt arbete. Det innehåller nämligen endast en lugn, strängt vetenskaplig utläggning af gällande grundlagar. Icke häller är komitébetänkandets spridning strängare förbjuden, än att åtskilliga exemplar under senaste landtdag utdelades till medlemmarna i ett af landtdagens utskott. Hvarför då göra det tillgängligt endast för några få utvalda? Arbetet är värkligen till sin tendens altför oskyldigt för att fortfarande hållas inom lås och bom, och på samma gång altför värdefullt för att icke komma en större allmänhet till godo.

E. Schybergson.

Ett sjukbesök.

Skizz af **Jac. Ahrenberg.**

Adjunkten Helm gick orolig af och an i sin bostad; n var högst upprörd; än skrufvade han lampan ned, så t rummet blef nästan skumt, än åter upp, så att hon kte. Alt emellanåt tittade han på klockan, gick till fön-:et, vek undan gardinen och såg utåt allén och bort mot n, om icke någon skulle komma. Ingen syntes, ingen m; alt var tyst, dödt, öde, hvitt; endast de långa, raka uggorna, som månljuset tecknade på det oändliga snö-:ket, och de inpudrade björkarna gåfvo lif och form åt t ödsliga vinterlandskapet. Stjärnorna gnistrade där ute, :h bleka norrskensflammor sköto som viggar upp längs stet. När adjunkten väl för tionde gången gick till fön-et och lyssnade, hördes där svaga ljud af bjällror ute isen. Adjunktens blick ljusnade; hastigt stälde han lan några uppslagna böcker och papper samt gick till nburen för att öppna dörren. Bjällrorna hördes alt kla-e och tydligare. Nu far den vägfarande in på gården; far han förbi. Det måste ha varit någon, som for vin-vägen fram till kyrkobyn, tänkte adjunkten och gick r in i sitt rum. Ännu några långa minuter, och nu hör-s en kurirklocka borta på den tillfrusna och snötäckta jön. Det måste vara doktor Lorentz, mumlade Helm n lyssnade uppmärksamt — ja det är han — det är ju min n kurirklocka; nu känner jag igen den. Huru kunde ; vara så tankspridd nyss — — — upplifvad gick han r ut i tamburen.

Det dröjde dock flere minuter, innan den resande hade ngt upp från den tillfrusna sjön in i allén och uppför :ken till adjunktsbostället. Ändtligen höll släden utan-trappan. Adjunkten gick ut barhufvad och hälsade rtligt den ankommande.

— Nå, kära bror, du må tro jag väntat dig med oro och otålighet. Huru var föret?

— Föret var bra, och bra hoppas jag också att det står till här.

— Bra hoppas jag också, men det är så lugnt när man har doktorn hos sig. Uppriktigt sagdt, kära bror, den här så kallade kloka frun anser jag för alt utom — — — —

Under tiden hade doktorn hunnit in och börjat pälsa af sig. Doktor Kalle Wille Lorentz var en kort, undersätsig man, hvars feta hull och röda färg genast angåfvo att han icke allenast studerat konsten att låta andra lefva, utan äfven att själf lefva. Hans figur och anlete voro icke vackra, men oaktadt fettet och de mindre korrekta formerna lyste där dock lefnadslust och hjärtegodhet ur de kvicka ögonen och de trefliga groparna kring den slätrakade hakan, och när man sett de bruna, spelande ögonen, kunde man icke annat än känna sympati för mannen.

— Nå, huru har hon haft det nu, patienten menar jag, hon har lefvat rationelt förnuftigt — aptiten god, ja väl, då är alt godt och väl, hoppas jag.

— Nå låt mig se huru du själf ser ut nu för tiden. Det är alt en rund tid sen vi sist råkades — elfva år, det var 18 — nå ja du har vandrat i Zions lustgårdar och plockat Sarons liljor. Nå ja, du har brutit andra rosor också, vackra Helén. Ja, jag tackar; och doktorns breda fryntliga anlete drog sig till ett skratt, som slutade med ett sakta fnysande — det var så hans vana.

Adjunkten såg allvarsam ut. — Ja det är elfva år sen dess. Du är alt bra förändrad. Hvar i all världen har du gjort af med dina bruna, knollriga lockar, det var skada. Håret var din styrka, din glans och din fåfänga i studentåren. Men huru är det, skall du inte gå in redan?

— Jo, världens härlighet förgås, fortfor doktorn obesväradt; jag har slitit bort håret. Studier och nattvak. Jo jo men, jag har farit kring halfva Europa och studerat både Eskulap och Bacchus. Har du varit i Wien i Esterhazy-källaren? Inte! nå det få vi tala om senare. Vet du hvad jag tänkte på, medan jag åkte den här förbannade (förlåt, man lär inte svära hos dig) vägen från Vi-

rg. Jo, det är i afton precis elfva år sen den där fa-
ösa serenaden vi höllo för vår vackra Helén.

Pastorn rodnade ända till hårfästet. Och påminte er om den sjuka.

— Nå, nå, kära bror, inte skall du bli generad; det r jag, som var så fördärfvadt dum, som jag brukar vara. ir Helén sade jag — ja förlåt, men den tiden var hon r. Nu är hon din. Har hon förändrat sig mycket?

— Åja, svarade Helm, som återvunnit sin fattning; vet har icke gått förbi henne utan att lämna spår — — härjaren. — Men hör du, borde du icke gå in nu?

— Nej du, jag är för kall ännu, sade doktorn och lade, återkommande till sin första tanke:

— Ja, men förbaskadt söt var hon, när jag tänker på nne. Nej, så vill jag ändå icke vara gift — nej sanner-en jag det vill.

Nu stack ett lurfvigt kvinnohufvud med bleka, plus-ja, grofva drag in genom dörren. — Nej si fru Berg-röm, sade doktorn. Idel gamla bekanta. Nå — när har kuschörskan flyttat hit ut till bondlandet! Huru är det d patienten!

— Det börjas nu, sade frun nigande och försvann.

— Kommer strax, sade doktorn, tog af sig roc-), letade i sin nattsäck rätt på en kort kavaj, värmde ı, och medan han sysslade därmed, fortsatte han helt nkilt med sitt prat. Helm hade vid ljudet af en kla-ıde stämma från de inre rummen upprörd sjunkit ned in skrifstol och hviskade: men skall du icke gå in nu?

— Omöjligt — inte ännu. — Ja, fortsatte doktorn som för sig själf, hvem skulle ha trott att vi skulle träf-här efter så många års skilsmässa. Och hon, vackra lén sedan. Mins du hur hon tog sig bra ut, när hon e skridsko på klubbens bana i Helsingfors. Det var Nordenskiöldsfesten. Pälsmössan kokett som på en lan-rlöjtnant, smärt som en vidja. Den erkändt första på ı, liksom i balsalen. Jo jag tackar, det var då, Strauss-sen, en rykande bål, elektriskt ljus och bengaliska eldar — rk, spänstig, skön, herre på täppan så fröken hon var — ı doktorn fnyste af välbehag vid minnet af den glada ;en. Och nu här i ödemarken en liten adjunktfru. Nå

nå, jag menar inte illa — jag är taktlös bara, son brukar vara. — För all del, det är icke afund — kontrasten, den slog mig.

Åter hördes klagan.

— Hör du det där; man skall alt vara bra förä för att byta bort alt hvad hon — —

Och doktorn slank ut genom dörren.

Helm var uppskakad. Det var sant, hvart evigt som den hänsynslösa doktor-epikurén sade. Hon de rade fröken Helén, hon hade valt honom, Helm, l alla sina många tillbedjare. Hon hade valt präst undangömda ställning på landet framför lifvet i hu staden. Huru väl mindes han nu icke dessa tider. och Lorentz hade bott tillsammans som studenter; de barndomsvänner och skolkamrater. Tillsammans hac svärmat för vackra Helén, tillsammans hade de föra tat och sjungit serenader för henne. I dag för sex å dan, ja då hade de skilts åt som ovänner. Det va vacker, månljus natt, Helén skulle uppvaktas med en nad, himlen vete af hvilken anledning, akademisk var

Hon bodde i ett envånings hus vid Konstantinsg Sångarena ordnade sig i halfcirkel. Vackra Helén v tes upp med „Hör jag forsens vilda fall gjuta sina tc svall", men när hon yrvaken och angenämt berörd af ningen och välljudet skulle tända lampan vid nattd bordet, befans att gardinen var för litet nedfäld. Där hon på sängkanten, skön som skönhetsgudinnan, med de hvita, bara fötterna, det långa mörka håret utslaget den vackra nattdräkten. Litet sömnig, mycket belåten med ett uttryck af osökt behag och naivité, som g henne vackrare än någonsin. Lorentz hade sagt n som djupt sårat Helm. Efter första sången tillrättavi Helm honom häftigt. Det uppstod en träta, ty Lo var litet dufven af chartreuse och punsch. Ljuset slä ögonblickligen; sången tystnade och de båda männen des åt för att icke återse hvarandra. En förso hade utan tvifvel kommit till stånd, om de träffats, en vecka därefter reste Lorentz till Karolinska instit i Stockholm.

Åter hördes dämpade suckar.

Helm var upprörd, strupen svälde till, så att han odde han skulle kväfvas; det var som om han fått något i tvären i halsen. Min stackars Helén — suckade han. an försökte bedja, men minnets bilderbok var uppslagen, ch han såg åter hela serenadaftonen för sig så intensivt, t bönen blef endast ett upprabblande af gamla formler tan lif, utan anda. I detsamma inträdde Lorentz, mumade småsvor han och sade för sig själf: det går illa, förnnadt illa, de fördömda snörlifven — alt medan han plocde i sin kappsäck.

— Ah, herre Gud, stönade Helm, hvad säger du — la, men säg då för Guds skull, är det farligt, är det fråga a lifvet — nej det kan ej vara så —

— Åhå, har jag pratat högt. Var lugn, skaffa hit njak och vatten. Det går inte så bra som det kunde, ttare borde gå, det är sant — men alt är normalt, det n jag försäkra dig — nå ja, se det där begriper du inte. affa konjak, och doktorn fnyste.

— Jag har ingen konjak, svarade Helm upprörd.

— Har inte konjak, människa, är du tokig, och dokm tittade plötsligt upp, fnyste och såg helt komisk och rturberad ut. Jaså, gamla kamrat, du har inte starkt — präst, nykterist mumlade han för sig själf, han kom ihåg att han hört det Helm var blefven sträng „pietist" er „läsare", som det heter i hvardagligt tal. Nå, ge mig t, för det har du då, och en sup till.

— Mat, ja det skall du få, brännvin fins inte. Men ı du äta nu?

— Hvarför inte. Har jag inte åkt en hel hoper mil en här förbannade kölden! Hör du, om jag svär, sade ktorn leende, så säg till; jag är så illa van därvid. Och ktorn gick ut ur rummet.

Helm sade till om kvällsmat, gick åter in, tog fram ı bibel, slog upp den på må få. Den föll upp vid Mose ks tredje kapitel. Han försökte att läsa, omöjligt — akarna dansade omkring med honom. Än såg han så art som för sina lekamliga ögon sin stackars vackra elén, som leende kom svängande i en sirlig ytterant, än åter de stora, sköna ögonen uppspärrade af ssa och smärta. Än åter doktorn, hänsynslös, lustig och

välgödd. Vid en ny klagan kom han ihåg dessa förfärlig dagar af ånger och tvifvel öfver ett lif i synd och värl sliga nöjen, han mindes råa dryckeslag, otuktiga ögon o visor. Hjälp Herre! suckade han ur djupet af sin själ o herren hjälpte; han mindes dessa ångerns bittra, men hi sosamma tårar, neofytens brinnande ifver och saliga t dessa lyckliga dagar, då hvarje bön blef hörd, då band mellan Gud och människan knöts så starkt, så starkt, Herren själf ledde ens stig och styrde ens vägar. Det v under denna tid af lifskraftig tro, af handlingskraftig ö vertygelse, då alt tvifvel jublande slogs ned med de mä tigt besvärjande orden „jag tror"; det var under de härliga dagar han räddat sin Helén ur världens snärjan garn. Då hade han för evigt bundit henne vid sitt hjär Tron, tron hade gifvit honom alt, friden, samvetsron, ly kan och Helén, och hon var ju en del af hans lycka. H var Herrens synliga välsignelse öfver hans nit, e bevis på att Gud bönhört honom. Gud själf hade fö denna af världen fjäsade, beundrade kvinna till hono Huru skulle han eljes ha kunnat vinna henne. Underli hafver Herran hulpit mig. — Och nu, nu läste han åt i sin bibel med tro och förtröstan — i detsamma ste doktorn och barnmorskan in.

— Jag måste kloroformera henne, sade doktorn.

— Nej det måste du icke, sade Helm lugn; du det ej.

Doktorn såg på Helm, som om han fallit från skyar han fick icke ordet ur munnen. Får jag inte? Tror det är farligt, när en läkare säger — — — —

— Det får icke ske, sade Helm och pekade på bibe här står det. „Och Herren Gud sade till kvinnan; skall få dig mycken vedermöda. Du skall föda dina barn n sveda — och din vilja skall vara dinom man undergifv och han skall vara din herre".

Doktor Lorentz fnyste till. Hör du gubbe lilla; h är det med dig här, och doktorn pekade på pannan.

Helm stod lugn; det ryckte i hans bleka anlete. H sade med lugn och öfvertygelse: vår frälsare säger, n kvinnan föder barn, hafver hon vedermöda, och profet säger „utan smärta skall du icke föda dina barn".

— Och du tror på alt det där?

— Ja jag tror „Ty jag säger Eder för sant; till dess himmel och jord förgås, varder ej förgången den minbokstafven, icke häller en prick af lagen". Miljoner dsystrar till henne ha födt barn till världen under jämr och plåga; ingen gaf människan rätt att taga bort ına syndens plåga och straff. Gå till min hustru, som lider, säg henne hvad jag sagt, och hon skall själf ka liksom jag. Enhvar skall tömma sin smärtas kalk. större smärta, dess större kärlek. Jag har läst i en tysk. logisk tidskrift att det är fara värdt att mödrar som lt sina barm i kloroformrus, icke omfatta dem med samkärlek, som dem hvilka äro födda därförutan.

Nu kallade den sjuka. Fru Bergström försvann ur nmet.

Doktorn fick ändtligen mål i munnen. Han svor till kötted öfver alt hvad präster heter, slog igen sin låda ı gaf sig fanden på att det var sista gången han for l en slik obskurant, som trodde hvad som hälst. Han bblade upp en hel mängd motskäl, som knappast berör- Helms öronhinnor, än mindre hans förstånd och hjärta. lm stod lugn under skuren af ovett, slog boken igen, e händerna på sin bibel och sade med eftertryck:

— Hvad Herren sagt i sitt ord, det tror jag. Det hör icke människan att gallra ut hvad som faller lämpligt och bekvämt för hennes förnuft. „Ty hvilı som lossar ett af dessa minsta buden och lärer så nniskorna, han skall kallas den minsta i himmelriket". eller intet; med himlen mäklar man icke. „Ty ımel och jord skola förgås, men mitt ord skall icke gås".

Doktorn höll på att ursinnigt packa in sina saker, dan han fnyste gång på gång. — Predika inte, låt spänför min häst! Prata inte!

— Doktor, doktor, pastorn, en duktig gosse, en riktigt ktig gosse, sade fru Bergström i dörren och försvann i tsamma.

Helm tog Lorentz häftigt i famn och sade: ser du amla vän, Herren pröfvar blott, han ej förskjuter. Förlt mig gamla gosse, kära ungdomsvän. Jag har min tro

för mig; aldrig har jag velat såra dig. Tro hvad (huru du vill, men låt mig lefva i min öfvertygelse. in och hälsa på den lilla, utropade han, öfver sig af glädje. Inte lämnar du oss. Anse oss inskränkt ma, hvad du vill. Obskuranta människor kan mar hålla af. Ungdomsvänner äro tunnsådda. Ingen l att mista dem.

Lorentz, som var god i hjärtroten och dessuto en altför hög uppfattning af läkarens kall för att en patient, äfven om han, som nyss var fallet, var tad till det yttersta, räckte sin hand till försonin improviserades hos pastor Helm en fest, där barndom ungdomsminnena sutto i högsätet; och när de ä vid en fest, då står glädjen högt, om det ock till tak.

Dikter af Sully Prudhomme.

Öfversatta af **Göran Björkman.**

4. Den sjuka.

Det var en lång decembernatt,
och stannad klocka stod på tolf.
Från brasa, som till glöd sig satt,
spreds flämtvis glans kring matthöljdt golf.

Ur bäddens hvita lakan ljöd
ej något afmätt andedrag,
och under lampans kupa röd
brann lågan tynande och svag.

Ack ingen vakar nu och ser
hur döden kommer tyst och lugnt.
Mot länstolskarmen sjunken ner,
nyss barnets mor har somnat tungt.

Barfota smögo bröder små
in sakta, att ej låset ljöd,
att se hur syster månde må.
Ren var den lilla sjuka död.

De hviskade: „hon sofver väl“ . . . .
Men öppen blick ej rörs ett grand.
Ur munnen ej en suck sig stjäl,
och kall käns hennes magra hand.

„Hvad stillhet uti sängen rår!
Ej ens ett enda veck sig rör.
Så skrämmande alkoven står
och rädda som ej förr oss gör“.

„Men där är mamma; räds ej då!
Se, hon är lugn, hon sofver ren.
Bör hon bli väckt? Nej, låt oss gå!
Gud skall nog väcka henne sen“.

Och utan att tillbaka se
tyst till sitt rum de vända om.
Och ändtligt sin beklämning ge
luft i en gråt, som häjdlös kom.

5. Sin höjd når kärlek . . .

Sin höjd når kärlek ej den stunden,
då utsagdt blir: jag älskar dig.
Den med en tystnad är förbunden,
hvari blott halft den röjer sig;

förbunden med en hemlig fattning
af hvad den andra tänka må,
med små förtreters öfverskattning
och stum försoning strax därpå;

förbunden med en blodets tändning,
blott man berör den man har kär,
med bladets samfäldt gjorda vändning,
fast det af bägge oläst är.

O ålder, då den slutna munnen
alt yppar med sin blyghet just,
då hjärtats ros, af vårvind hunnen,
slår ut och fyller oss med lust;

då doften ren af hår, som glänser,
för oss en ynnest innebär . . .
tid af en ömhet utan gränser,
då känslans tolk försagdhet är!

6. Framför ett porträtt.

Ej någon ser hur stunderna förrinna,
och våren flyktar, då knapt född den är.
Omärkligt årens flod oss framåt bär,
till dess vi ålderdomens ishaf hinna.

Men att jag gammal blifvit skall jag finna,
då jag för denna bild ej ömhet när,
då ej åt den jag offer mer beskär,
tjust af en känsla, som ej vill förbrinna.

Den dagen skall min själ ej mer ha vingar,
ej lynnet spänstighet, ej blodet glöd,
mitt jag är dödt, ty *hon* dess lif betingar.

Min lifseld, ärfd af någon yngre, bringar
då honom ock den lott mig ödet bjöd;
själf är jag mycket gammal, om ej död.

7. Skönhetsdyrkan.

I dag har jag Louvren besökt.
Längst blef jag kvar i de salar,
där Venusstatyernas mängd
om forntiden stum till oss talar.

Åt jordfynd af marmor, åt värk,
som tjusa vårt häpnande öga,
med bifall jag såg att man upplät
konungaboningar höga.

Bäst jag så gick där förtrollad,
en ung, fattig flicka där kom.
Strax är min hänryckning borta;
rörd jag till ömkan slår om.

Mig plågar att henne betrakta,
fast hon ock en skönhet ju är.
Sjalen hon tätt kring sig sveper,
ty trasig är dräkten hon bär.

Barhufvad går hon, och håret,
som ej framför spegel blef knutet,
böljar längs ryggen och glänser
likt vatten, med solglans begjutet.

Fingrarnas spets färgats svart,
där med nålen hon råkat sig sticka.
Af sömnad vid nattlampans sken
hennes syn blifvit svag. Stackars flicka!

Du har ej i världen en vrå,
du är fäst vid med hemlängtans band.
Palats ge vi våra statyer,
men du är ett värk af Guds hand.

Din skönhet får ej något tempel.
Snart guld för din kropp skall dig ges.
Blott form utan lif, utan känsla
med kyskhet af kännare ses.

Kräf du i gathörnen bröd
och kläder af penningens träl!
Kvinnor af sten bo i Louvren,
de andra må svälta ihjäl!

I Bokhandeln.

Betänkande angående likformig uppställning af grammatikaliska för skolornas behof afsedda läroböcker jämte grammatikaliska utkast för skolor med svenskt undervisningsspråk af en för ändamålet nedsatt komité; 148 s. 4:o. Helsingfors 1888.

Granskning af den s. k. grammatikkomiténs betänkande och grammatikaliska utkast; 31 s. 8:o. Helsingfors 1889.

En för hela språkundervisningen likformig uppställning af de grammatikaliska läroböckerna och öfverensstämmelse mellan de där använda tekniska termernas betydelse och definitioner har redan en tid bortåt utgjort ett ganska allmänt kändt behof. De ansträngningar, som i detta afseende gjorts, förtjäna därför be aktande äfven inom andra kretsar än fackmännens. Då år 188 en tremannakomité tillsattes, bestående af hvartdera normallyceets öfverlärare i språk med skolstyrelsens insiktsfulle specialist i samma ämnen såsom ordförande, möttes åtgärden med bifall; och då denna komité omsider förlidet år utgaf sitt betänkande, insåg man snart att ett viktigt bidrag till den svåra frågans lösning blifvit utarbetadt, hälst som, utom de ofvannämda, lektorn i tyska vid universitetet tagit del i utarbetandet af de grammatikaliska utkasten för det tyska och de båda inhemska språken, hvarjämte komiténs sekreterare, d:r Genetz, haft sin bepröfvad hand med vid utarbetandet af det finska grammatikaliska utkastet.

Betänkandet utdelades till landets språklärare med d af komitén uttalade önskningsmålet, att innan det fastställd som regulativ för läroböcker i språk, inflytande befogade a märkningar blefve beaktade. Hittils hafva oss veterligen ing sådana från språklärarnas sida inkommit. Så mycket mer värd erkännande synes därför den granskning af betänkandet, som Ny filologiska klubben i Helsingfors nyligen i tryck utgifvit. Denna granskning utgör resultatet af ett inom klubben tillsatt utskotts arbete och af en flere sammanträden igenom fortsatt diskussion inom självfva klubben.

Dessa två uttalanden i den så viktiga frågan gå ofta samma riktning, och upprepade gånger ger Nyfilologiska klubben sitt erkännande åt de förslag som framstälts af komitén; men i andra frågor äro, såsom man väl kunde förutse, meningarna i hög grad divergerande. Ref. skall här i korthet beröra de frågor som synts honom af största vikt och som, ehuru företrädesvis af pedagogisk art, likväl i många fall äro af allmännare intresse.

Först bör då framhållas att komitén riktigt fastställt grunderna för ifrågavarande sträfvande inom språkundervisningen, då den uttalat att likformighet och enkelhet i framställningen härvi

äro det viktigaste, naturligtvis efter ett riktigt återgifvande af den vetenskapliga sanningen. Att komitén beaktat detta och icke stält sig motvillig mot den vetenskapliga forskningens senaste resultat ses af många omständigheter. Bland dessa nämna vi först den, att komitén i ljudläran stält sig på fonetisk ståndpunkt och för svenska rättskrifningen rekommenderat Freudenthals rättskrifningslära; härigenom har komitén bl. a. tagit ett viktigt försteg framför den motsvarande språkkomitén i Sverige. Detta yrkande är så mycket mera beaktansvärdt, som inom landets skolstyrelse ännu helt nyligen en återgång påyrkats till det gamla och osäkra, ja oförnuftiga skrifsättet efter svenska akademins ordlista — detta ehuru man då redan kunde vänta, hvad senare inträffat, utgifvandet af en ny ordlista med ganska radikala förändringar.

I likhet med Nyfilologiska klubben anse vi det vara i allo välbetänkt att fastställa det samma nominalform, om ock förenad med olika prepositioner, icke upptages såsom olika kasus, oaktadt den har dubbelt ursprung. Så har i svenska grammatiken ingen skild dativ- eller ackusativform upptagits.

Med afseende å finska grammatiken vill ref. framhålla ett förslag, hvilket han anser befogadt, oaktadt dess lämplighet af andra satts i fråga. Kasus essivus, partitivus och translativus äro egentligen i finskan allmänna lokalkasus, ehuru de numera i det lefvande språket icke mycket användas i denna ursprungliga betydelse, utan öfvergått till att beteckna andra förhållanden. Men då denna ursprungliga lokalbetydelse ännu kvarstår i flere ord och då de öfriga lokalkasus utbildats ur de förstnämda, kan rec. icke annat än gilla komiténs förslag att gifva dessa tre främsta platsen bland lokalkasus och icke, såsom det inom Nyfilologiska klubben yrkats, ställa dem skildt för sig, närmare andra kasus, för predikatsfyllnad o. dyl. Ty från en forms grundbetydelse, om denna är något så när företrädd i det lefvande språket, bör man väl utgå i en *systematisk grammatik,* om också ej i propedeutiska läroböcker.

Såsom en förtjänst vilja vi ock nämna de exakta och korta definitioner, hvarpå komitén i sitt betänkande strängt håller. Likväl anse vi också yrkandena på beskrifningar öfver de grammatikaliska företeelserna vara i många fall berättigade. Några grammatikaliska begrepp kunna icke tillräckligt tydligt definieras, och äfven där detta är möjligt, är en beskrifning ofta det lättaste sättet att bringa eleverna insikt i saken. Om vi också icke kunna gå så långt som att hufvudsakligen inskränka de grammatikaliska läroböckerna till beskrifvande skildringar af de viktigaste grammatikaliska begreppen, ville vi dock förena oss uti Nyfilologiska klubbens uttalade önskan, att jämte de abstrakta, ofta svårfattliga definitionerna beskrifningar af termerna på behöriga ställen intoges, åtminstone i det grundläggande språkets grammatik.

En fråga, som af alla erkännes såsom synnerligen svårlöst, är den om predikatsfyllnadens, appositionens och liknande bestämningars begränsande. Oss förefaller det som komiténs exempel

på apposition innebure icke blott en ovetenskaplig innovation, utan en innovation, som icke bidrar till att bringa klarhet och reda i dessa omtvistade förhållanden. Uti denna icke pedagogiska tidskrift måste vi inskränka oss till anmärkningen att man äfven af praktiska skäl måste skilja mellan apposition å ena sidan och så väl objektiv som subjektiv predikatsfyllnad å den andra.

Slutligen måste vi ansluta oss till Nyfilologiska klubben uti en fråga, där komitén synes förfarit både inkonsekvent och alltför konservativt. Då komitén med afseende å svenska rättskrifningen med alt skäl yrkat på framsteg i enlighet med hvad svenskans skaplynne gifver vid handen, hade hon ock bort följa denna grundsats med afseende å de främmande termernas svenska form. Och då man en gång går in på att, såsom rätt och tillbörligt är, i svenskan säga *substantiv, adjektiv, verb* ej blott i singularis, utan äfven i pluralis och således böja dem såsom svenska ord, så bör man, såsom Nyfilologiska klubbens utskott riktigt anmärker, äfven använda formerna *nomen, tempus, modus, numeri* såsom pluralformer i svenskan. Eljes blir man tvungen att svenska grammatiken skapa en ny regel om dylika ords böjning. Icke häller i finskan slipper man en liknande osäkerhet med afseende å främmande ords förfinskning, i fall man ej utgår från regeln att det främmande ordets nominativ tages till nominativ i finskan och denna där böjes efter finska språkets lagar.

Angående flere frågor vore ref. hågad att yttra sig, än gillande komiténs förslag än biträdande granskarenas mening; men af redan nämdt skäl måste vi afstå därifrån. Oaktadt genom den i fråga varande s. k. grammatikkomiténs betänkande ett viktigt steg blifvit taget till förbättrandet af språkundervisningen i våra skolor, torde det dock vara skäl att, såsom Nyfilologiska klubben yrkar, „komiténs förslag efter någon tids förlopp revideras antingen af samma komité eller en ny sådan, på det att denna i synnerhet för vårt mångspråkiga lands skolor så viktiga angelägenhet må kunna ordnas på bästa möjliga sätt och med tillgodogörande af olika åsikter och erfarenheter." O. G.

Läsebok i vetenskapliga ämnen, utgifven af *Johannes Almén*. 296 s. 8:o. Sthlm 1889, Alb. Bonnier; 2 kr. 25.

Utgifvaren har enligt titelbladet velat gifva ett „urval ur svenske författares skrifter för lärovärkens högsta klasser samt till läsning i hemmet". Icke färre än 64 författare — naturforskare, geografer, historiker, statsmän, språklärde, estetiker, filosofer, pedagoger, teologer — och ännu flere olika arbeten äro representerade, och de behandlade ämnena äro utan undantag af stort intresse, rätt många äfven af stor bärvidd. I detta afseende hedrar således arbetet utgifvarens val och omdöme, likasom det bär vittne om mycken uppoffrande möda vid samlandet af ett så stort och brokigt material, vid hopbringandet af så mycken instruktiv lektyr på vetandets nästan alla områden.

Samma erkännande kunna vi däremot icke tilldela utgifva-
ı i fråga om framställningssättet i ett stort antal uppsatser.
serligen har hr Almén, såsom också i företalet uppgifves, sökt
ja stycken, som utom vetenskapligt värde — och det ville vi
ıkänna högst få af uppsatserna — „utmärka sig för mönster-
. form". Vi ha också funnit uppsatsernas form synnerligen
rekt i språkligt, mestadels också i stilistiskt hänseende. Men
måste frågas om korrektheten är tillräcklig för ungdomslek-
för läsning i hemmen. Ej mindre än fyratio af de omkring
uppsatserna hafva af författarne själfva blifvit genomsedda
delvis omarbetade, upplyser företalet. Det är dock så, att få
astående forskare, få dugliga vetenskapsmän tillegnat sig ett
ldningssätt, som skulle tilltala skolungdom och familjen, eller
uttryckssätt, som är i strängare mening fattligt inom dessa
tsar. Våra högre skolklassers elever äro visserligen vana vid
slags vetenskaplighet i sina läroböcker, men den illustreras
i betydlig mån af lärarens s. k. preparation. Å andra sidan
ças det allmänt att läslusten och vetgirigheten hos ungdomen
ı håller jämna steg med nutidens i alla olika ämnen högt
drifna skolundervisning. För skoleleven och äfven för hem-
ı vill det mycket till, befara vi, för att få en vetenskaplig
ıing att gå. Och öfverhufvudtaget fordrar man mycket af
läsebok, som vill utmärka sig för läsestyckenas mönstergilla
m: stark begränsning af ämnet och dess detaljer, fast an-
ıtning till det allmänna föreställningssättet och små anspråk
läsarens kunskap, intressets väckande och underhållande ge-
ı jämförelser, bilder, praktiska hänvisningar, vidare en viss
aglig stämning eller upphöjda tankar eller vidsträckta vyer,
l alt detta dock ett enkelt språk, likasom ovilkorligen en
kret, åskådlig framställning,

Vi kunna för vår del icke åt flertalet uppsatser i hr Al-
ıs samling tillerkänna dessa egenskaper förenade i tillräckligt
ıl. Dock finnas många läsestycken af första rangen, betrak-
e från denna synpunkt. Till dem räkna vi C. J. Malmstens
uppkomsten af x såsom beteckning för den obekanta, V. Ryd-
gs om stjärnhimmeln och de romerska skalderna, T. M. Fries'
Spetsbärgens djurvärld, Linnés Deliciae naturae, F. Elfvings
Linné, Ljunggrens om Rom och Neapel, Egron Lundgrens
l Gizeh-pyramiden, L. Dietrichsons Alhambra och — ehuru i
ıdre grad — Akropolis, H. Forssells Napoleon I, W. E. Sve-
ius' om Gustaf II Adolfs ungdom, E. H. W. Tegnérs om språ-
, C. F. E. Björlings om språkljud, C. A. Agardhs om veten-
ıperna, Es. Tegnérs till ungdomen. Lämpliga i en läsebok
n denna synas oss äfven uppsatserna af Ekman, Nathorst,
omstrand, Björling (några solstrålars historia), Lemström (norr-
en) — de två sistnämda hänföras till astronomi — E. Fries,
. R. Kjellman, T. M. Fries (bakterier), R. Tigerstedt, E. Beck-
ıan, C. v. Friesen, E. G. Geijer (reformationen), C. T. Odhner

(Gustaf III:s karaktär), M. Weibull, G. Retzius, V. Rydberg (modersmålet), J. E. Rydqvist, L. de Geer, E. H. Rodhe. Däremot anse vi att utgifvaren — oafsedt innehållets värde — icke träffat ett lyckligt val ur flere för ändamålet anlitade arbeten af Nordenskiöld, Edlund, Berzelius, P. T. Cleve, S. Lovén, S. Nilsson, F. F. Carlsson, H. Hildebrand, I. Hvasser, C. G. Estlander, A. Nyblaeus, C. R. Nyblom, P. Vikner och andra högt stående författare och forskare, för att icke nämna mindre betydande och deras delvis alls icke anslående bidrag.

Men hr Almén har synbarligen eftersträfvat en viss fullständighet i afseende å författare och ämnen. Det hade enligt vår tanke för en läseboks hufvudsyfte varit ändamålsenligare att inskränka sig så i det ena som det andra. Och för samlandet och siktandet förslå kanske icke en enda mans krafter och mödor, vore de än så stora och lofvärda. Emellertid har utgifvaren åstadkommit en i vissa afseenden utmärkt och i alla händelser duglig och beaktansvärd bok. F. G.

Hugo Tigerschiöld: Dikter; 116 s. liten 8:o. Sthlm 1888, P. A. Norstedt & söner; 1 kr. 75.

„Dikter från skog och sjö“ har hr Tigerschiöld kallat den första afdelningen i sin lilla diktsamling, hvars sju första dikter år 1886 belönades med Svenska Akademins stora pris. Naturen är här den „källa af ljus, af själ“, hvarur diktaren hämtar sina inspirationer.

In i stadens skumma labyrinter
kommer icke sommar, icke vinter
kommer aldrig
årets jublande och ljusa vår.

heter det i „Sångens rike“, hvilket därför för honom finnes blott ute i skog och mark. Han hyser för naturen en vek känsla, som gränsar till svärmeri. I skogens djup, där under grenarna „källan sorlar mellan kiselstenar“, tycker han sig lyssna till „Naturens ande“. „Första vårdagen i skogen“ står han ensam och ser hur „från snötyngd furugren det sakta droppar“, naturen är hans förtrogna, och hos henne är han „Ej allena“:

skogstjärnet är dess öga, trädens susning dess röst,
och vid dess „mossigt mjuka, evigt unga bröst“

kan han hvila ut i vemodiga stunder. Dock är det mera skogen än sjön diktaren svärmar för, liksom hans lynne har mera af inlandets veka och tungsinta, än af skärgårdens friska tycke. Bäst trifves han därför i ensamheten, men har äfven bilder för den glada och fridsamma stämningen en „Sommarafton“ på landsbygden, till och med för den muntrare „Sommarmorgonen på Ulfsunda“.

Hufvudstycket i dessa naturstämningar är „Vid naturens dödsbädd“, hvilken dikt troligen var bestämmande för akademins

prisutdelning. Dikten skildrar sommarens fägring, som härjas af hösten, och är gjord med stor värme och innerlighet: förf:s kärlek till naturen gör att han här nästan personifierar henne, och dikten får ett djupare innehåll genom det „löfte om uppståndelsen och våren“, som förf. spårar hos den döende i den sällsamma glansen i hennes anlete och hos naturen i „rosenskimret öfver bärgens branter“. — I allmänhet är — och det ligger i sakens natur — stämningen hufvudsaken vid denna naturpoesi, icke tanken, och då området för ämnena till dessa dikter är så begränsadt, har väl ej häller en viss enformighet kunnat undvikas. Skogens fru, så ljuflig hon än kan vara, mäktar ej ge det bröd som mättar eller väfva den dräkt som värmer, förf. medger det själf i stycket „På nya vägar“, och svärmeriet i skogen måste därför lämna rum för plöjarns nyttigare arbete. Detta kan fattas som arbete i det praktiska lefnadsyrket, för hvilket poesin får vika, men ock som arbete för ett omfångsrikare och djupare innehåll åt denna poesi. Det ena utesluter visserligen ej det andra, äfven om man, som förf. skämtsamt säger om sig själf, är „en tillförordnad kanslisikter“.

I sammanhang med diktarens känsla för naturen står hans håg för landtlifvets enkla lefnadsformer och stilla lycka. I „Från Tiveden“ skildrar förf. lifvet hos ett torparfolk och sin bekantskap med detsamma mycket fint och nätt, och i stycket „I torpet“ har torpargossens enkla och sorglösa lefnadslott ingifvit förf. en dikt af stor värme och naturlighet. Hvad kulturen beträffar, har förf. sett nog af dess feberaktiga id „På börsen i Hamburg“ och tillräckligt af dess offer bland de bleka själfspillingarna i „La Morgue“ i Paris. Dessa offer finnas då också närmare till hands: förf. tecknar särdeles gripande mannen ur allmogeled, som kastats in på den lärda banan, där han tvingas

att år igenom offra af det goda
han fått i faddersskänk af doftfyld skog,

och slutligen går under, medan han på sin rätta plats blifvit en bra arbetare.

Af de „Blandade dikterna“ äro redan åtskilliga berörda. Härtill må ännu nämnas tvänne, „Styrbjörn Starke“ och „Unge herr Sten Sture“, som, ehuru välgjorda, dock påminna om Snoilskys Svenska bilder mera, än att de skulle kunna kallas originella. En tredje afdelning i sin diktsamling kallar förf. „Döden“; den innehåller tre tillfällighetsstycken, af hvilka „Vid F. F. Carlsons dödsläger“ är en gripande och mycket stämningsfull dikt.

Ännu några ord om formen, som i mycket påminner om Snoilskys, icke minst i den stränga sorgfällighet, hvarmed den behandlas. Det är tydligt att förf. ej velat lämna rum för någon anmärkning, som genom öfning och omsorg kunnat undvikas. Men den säkerhet och elegans i formen, som denna första diktsamling röjer, är ej en frukt af den goda viljan allenast, utan

af en poetisk begåfning, som sträcker sig djupare än till blotta formsinnet. B. E.

A. Anderson: Dikter; 111 s. liten 8:o. Sthlm 1889, H. Geber; 1 kr. 50.

Föreliggande diktsamling tyckes vara förf:s första, och troligen blir den äfven hans sista. Ehuru nämligen samlingen är tryckt år 1889, så äro dikterna däri ingalunda lika färska. Flertalet af dem är tillfällighetsvers, vid invigningsfester, årshögtider, bysters aftäckande, vid kamraters död eller till namnkunniga mäns minne; den älsta är daterad 1847 och den senaste 1882. Till dessa kommer ytterligare ett halft dussin lyriska stycken af blandadt innehåll, hvarigenom häftet blifvit fullt. Den poetiska formen behandlar förf. med stor ledighet, hans bildrika diktion påminner om Tegnér, ehuru den ibland är för högtrafvande och bilderna ej häller alltid kommit på rätt ställe. Tankegången är ofta oklar eller åtminstone oklart uttryckt, och tankarna alt annat än nya. Grundstämningen i dessa dikter är en godlynt vänlighet, som träder vackert i dagen i flere af dikterna till aflidne vänner, som till exempel „Sorgen och minnet“ vid Francisks Gellerstedts död 1852. B. E.

Anna Wahlenberg: I hvardagslag, skisser, 234 s. liten 8:o. Sthlm 1889, Alb. Bonnier; 2 kr. 25.

Som ett direkt framsteg torde denna samling icke kunna betraktas, dels emedan novellformen ju erbjuder mindre svårigheter än romanens, hvilken förf. senast använde, men också emedan de flesta skizzerna äro af äldre datum och sålunda helt naturligt icke kunna utgöra framsteg. Men lefnadsglädjen och skämtsamheten, hvilka gjort Anna Wahlenbergs arbeten till en välkommen lektyr, återfinna vi här, och då detta lynne dessutom är paradt med en god portion människokännedom och iakttagelseförmåga, känner man sig helt till freds. Någon gång händer det visserligen att skämtet är meningslöst eller öfverdrifvet, som till exempel i „I spårvagnen“; där säger förf. bland annat om den blyga jungfrun „hon var alltid van att svara gamla fruntimmer med äkta plymer i hatten“ hvilket ju icke är synnerligen träffande, då hon antagligen ej var specialist i att skilja mellan äkta och oäkta plymer. I berättelsen „Damerna sist“ få de stackars damerna en onödigt lång tid stå i vestibylen och frysa så, att köldan till och med meddelar sig åt läsaren. I de flesta fall är dock munterheten naturlig och förfelar icke sin värkan.

Alla sexton skizzerna behandla på ett par undantag när lifvets löjliga och glada sida; ibland nog stora bagateller, hvilket förleder förf. att missbruka sin lätthet att föra pennan och i sådana fall gör skildringen bred. „I mulen dag“ skildrar däremot allvar och kamp; det är en älsklig och sann bild förf. ger af

en häftiga, men sträfsamma mannen och den milda, sjukliga ustrun, hvilka med sina olika lynnen se lifvet från hvar sitt håll. örf:s mening är att människorna söka taga lifvet lätt med de olika jälpmedel deras olika lynnen erbjuda dem, och det vill tyckas slutreflexionen „Sådan den (värkligheten) var, dugde den icke", om om en ansats till pessimism skulle denna gång fått makt ed förf. Den andra berättelsen i allvarsam stil heter „Rödgula lad" och är kanske den svagaste i hela samlingnn. Den går t på att förklara en i själfva värket oförklarlig afundsjuka hos n äldre syster gentemot en yngre, som tidigare blifvit förlofvad. 'örf:s förklaring lyder: „Som den kvarlämnade vid vägkanten, unde hon icke glädja sig åt andras lycka". K. E.

Ernst von Wildenbruch: Noveller och humoresker, första samlingen; öfvers. från tyskan af *Mauritz Boheman;* 296 s. 8:o. Sthlm 1889, L. Lamm; 2 kr.

Den nyaste tyska novellistiken utmärker sig i allmänhet icke för synnerlig originalitet eller rikare uppfinning; särskildt te sig förhärligarne af det moderna Berlin tämligen fadda för ögon, som icke första gången sett dagens ljus inom „das grosse Vaterland". De klingande fraser, med hvilka de bringa den nya kejsarstaden sin hyllning, äro inspirerade af ungefär samma uppblåsta preussaranda som efter senaste krig rest de otaliga braskande „Siegesdenkmäler". Äfven v. Wildenbruch, en novellist af betydande rang, lägger sin skärf i den stora håfven. Ehuru utrustad med ganska fin konstnärlig takt, kan han ej från sina noveller af inhemskt stoff aflägsna en obehaglig bismak af öfverdrifven nationalitetskänsla.

Bland berättelserna i denna första samling är „Den heliga jungfrun", hvartill motivet är taget ur Berlins medelklass, afgjordt den svagaste. Kurt Steigendorf är både moraliskt och literärt taget en tarflig figur, och den lilla modisteleven beter sig understundom rätt omotiveradt med afseende å hennes stånd och skaplynne. En ung, renhjärtad flicka, hvilket förf. påstår henne vara, drager ej en främmande man första gången hon är i hans sällskap in i mörka trappor för att där utan vidare falla honom om halsen — hon må sedan vara född i Bayern eller en annan sydlig trakt. Karaktäristiskt för novellistens värklighetssinne är att hon på vers skrifver afskedsbrefvet till den älskade innan hon kastar sig i Spree. Däremot måste man beundra idén ur hvilken novellens titel framsprungit: på ett öfvermåttan fint, underikt sätt förvandlas drottning Louises bekanta bild i den unga katolikens sinne till en protestantisk madonna.

I „Bildhuggaren från Tanagra" föras vi tillbaka till den grekiska plastikens blomstringstid under Praxiteles. De intagande, för något tiotal år sedan utgräfda statyetterna, hvilkas fyndort till en början var endast Tanagra, hafva frestat förf. att låta dik-

ten lyfta på den slöja som höljer deras uppkomst, och en vacker, formfulländad novell har därunder sett dagen. I skildrandet af det antika lifvet är förf. tämligen konventionell, och hans själsteckningar visa ingen djupare originalitet, men kompositionen är förträffligt sluten, stilen nobel, om ock patetisk, och enskilda situationer äro framstälda med eminent talang. Praxiteles, om hvars person vi känna så litet, intar en dominerande ställning, i det förf. låtit honom stå i lärareförhållande till mästaren från Tanagra, och det storhetsdrag, som hvilar öfver honom, visar att den antika plastikens härlighet trängt djupt in i förf:s idévärld.

Den tredje novellen „En Danaid“ är en krigsepisod af ovanlig inre liffullhet och skön, realistisk färg. Här har förf. lämnat all uppstyltad patos; hans stil löper otvunget, naturligt som en god berättares och vibrerar af stark, med möda återhållen rörelse vid omtalandet af de moraliska fasor, de hemska pliktkollisioner som frammanas af kriget. De tyska ulanerna finna vi här visserligen fläckfria som högre väsen, under af tapperhet och älskvärdhet, medan den franska byns såväl manliga som kvinliga befolkning mera liknar vidunder än människor; men då man öfvervunnit obehaget häraf, liksom af den något trögt löpande inledningen, påträffar man en skildring, på en gång fantasirik och värklighetstrogen, hvars ångestfulla utveckling griper tag i läsarens intresse, gjord som den är med så öfverlägsen teknisk säkerhet, att den skulle göra heder åt en Daudets penna. I. L—d.

J. C. v. Hofsten: Bilder ur Wermlands folklif, med originalillustrationer af *Jenny Nyström;* 174 s. 8:o. Sthlm, O. L. Lamm; 2 kr. 25.

Redan för ett år sedan tillsändes oss ofvannämda arbete. Vi omtala detta ej blott för att framföra en ursäkt för dröjsmålet med insändandet af denna anmälan, utan för att få nämna det vi med ominskadt intresse för andra gången genomläst boken. På ett enkelt, liffullt sätt framställer förf. här i en ny form de gamla historierna om den rika Elin, som gifter sig med den fattiga Gustaf, och den förmögna Sven, som tar den medellösa Karin till sin maka. Med nöje förnyar man bekantskapen med Knut fiskare, hvars lif förflutit under uppoffrande arbete för andra, och med gamla farmor i Forsdalen, hvars hem kännetecknas af gudsfruktan och rena seder. Endast berättelsen „Ingen annan än jag“ förefaller att vara ett nätt konstrueradt fantasistycke, men icke en bild ur värkliga lifvet. Man vill ej rätt tro att hjälten, den lilla skräddaren, „som ryckte till vid minsta oljud och kunde hoppa högt från stolen för smällen af en knallhatt“ och som slog pannan i backen, då en skällande vallhund rusade fram, ägde mod nog att kasta sig i vägen för en skenande häst, om också i kärran sutto hans f. d. käresta med man och barn. Mäster Plom krossas emellertid och dör efter att hafva framstammat

ingen annan än jag“, samma ord som en gång gjort slag i saken å hans misslyckade friarefärd. Som en allmän anmärkning vilja i tillägga att man af bokens titel „Bilder ur Wermlands folkif“ kunde vänta sig att en hel mängd för nämda landskap kaaktäristiska drag skulle framträda. Men detta sker endast unantagsvis, hvarför man kan tänka att de skildrade händelserna ıträffat lika så väl annanstädes i Sverige som i Värmland. — cke dess mindre skall arbetet genom sitt goda innehåll försvara in plats i folkbiblioteken och de ungas händer, och det är den ästa rekommendation vi kunna ge det.

P. N.

J. Bäckman och F. Lönnkvist: Norge, skildringar af dess folk och land ur norska författares skrifter dels öfversatta ɔch dels bearbetade; 176 s. 8:o. Sthlm, Alb. Bonnier.

Innehållet i denna bok är fördeladt på 4 afdelningar. Ett par korta folksagor af Asbjörnsen och Moe bilda inledningen till de bilder ur lifvet och naturskildringar, som upptaga den största och värdefullaste delen af arbetet. Här göra utgifvarena genom väl valda utdrag ur uppsatser af Welhaven, Östgaard, Schulze med flere läsaren bekant med Norges storartade natur och det trägna arbete, som försiggår uppe vid sätern, längs älfvarna och vid den fiskrika kusten. En afslutande geografisk öfversikt inrymmer så många värderika upplysningar om landet, att menige man, som bo öster om Idefjorden, kunna använda den som uppslagsbok beträffande Norge. Goda afbildningar förtydliga texten. — Utgifvarenas löfte att, „i händelse föreliggande lilla arbete skulle vinna någon spridning, lämna likartade skildringar från Danmark“, hoppas vi skall blifva uppfyldt.

P. N.

F. Cronhamn: Prinsessan Eugénie, några minnesblad; 112 s. 12:o. Sthlm 1889, H. Geber; 2 kr. 25.

Den till det yttre så anslående lilla boken lyckas, för att icke dölja sanningen, väcka en ganska ringa sympati för „de lidandes furstinna“. Hon är här omgifven af så mycken underdånig stelhet i skildringarna, af så många småsaker i hofceremonielet, att de vackra dragen af hennes ädla personlighet ɔch värk hardt nära skymmas bort. Någon gång, t. ex. i fråga ɔm prinsessans konfirmation, gör denna kurialstil ett rent af obeıagligt intryck. Man bör ej räkna kanonskottens antal eller omıala „en ofantlig hord af guldgalonerade kammarherrar jämte en nängd honoratiores“ (sid. 55), med mera dylikt i en bok, som rill för nutidens och i viss mån framtidens allmänhet vara ett ninne af en medlem af ett så högt begåfvadt kungahus som det venska — allra minst då det gäller prinsessan Eugénie. Hvad

den hjärtegoda prinsessans lefnadssaga hade kräft af minnestecknaren är stor finkänslighet och enkelhet i skildringen. På de 70 första sidorna har ref. icke funnit något värdigt den bortgångna, med ett och annat undantag, såsom drottning Josefinas vistelse i Medevi, kung Oscars grafhymn samt prinsessans egen „sista farväl“. Det sistnämda djupt rörande dokumentet med en kort biografi samt en utförligare, något sakrikare skildring af Fridhem och Eugeniahemmet jämte deras inrättning och verksamhet hade i vår tanke utgjort de bästa „minnesbladen“. De hade hvarken i bokhandelns eller en fåfänglig publiks intresse behöft ökas med något annat än några af de i själfva värket karaktäristiska illustrationerna.

F. G.

Öfversikt.

Religiös literatur. Finsk Tidskrift har sällan haft tillfälle att uppmärksamma literatur af religiöst och närsläktadt innehåll, men har dock ej velat lämna denna branche helt och hållet åsido. Denna literatur, för det mesta bestående af uppbyggelseskrifter och utläggningar af bibliska ämnen, är den som vanligen har det största antalet läsare i vårt land och måste därför anses utgöra en viktig faktor i folkets andliga upplysning. I det följande lämnas en öfversikt af ett antal till tidskriften insända arbeten af religiöst innehåll, polemisk och apologetisk literatur samt skönliteratur på kristlig grundval. Öfversikten vill närmast tjäna till att i sin mån karaktärisera vår tids kyrkliga och religiösa åskådningssätt. Ref. anger arbetenas hufvudsyfte från författarnes egen ståndpunkt så objektivt det varit möjligt och gör endast komposition och stil till föremål för egentlig granskning.

En inblick i våra dagars kanske förnämsta kyrkligt-religiösa produktion, predikoliteraturen, ger pastor E. Bergroths samling *Vartijaäänia Suomen Siionista,* hvaraf en god del af den andra årgången utkommit, denna anslutande sig till de nya, med innevarande kyrkoår till användning komna texterna. En samling, som kommer att innehålla predikningar af halftannat hundratal af våra lutherska präster, har förvisso ett stort intresse, isynnerhet som den innehåller predikningar af representanter för olika uppfattningar särskildt med afseende å den så kallade nådaordningen. Samlingens historiska betydelse såsom exponent för tidens predikostil i vårt land betonas också af utgifvaren. Att i sistnämda punkt fälla ett omdöme är ej lätt i betraktande af för-

attarnes antal. Öfverhufvud kan man väl säga att prediknin-garna äro på en gång exegetiskt-dogmatiska och praktiskt tillämpade utläggningar af texten, det senare kanske mer än det förra. Utöfver den enskildes andliga väckelse och andliga ledning går framställningen i allmänhet icke; den berör ej samhällsproblemen eller de konkreta och hvardagliga förhållandena i lifvet. Någon utbildad och konstnärlig talarestil finner man knapt. Dock saknas ej här och där en viss naturlig vältalighet, beroende på en varm känsla eller en ifrande nitälskan. Flertalet och de längsta partierna göra likväl mera intryck af något skrifvet och för läsning beräknadt än af något taladt eller för liflig och lefvande uppläsning afsedt. Framställningen är i allmänhet enkel och klar, men den anmärkning kan man kanske göra, att de hufvudsakligen bibliska bilderna *ej alltid* användas med urskilning eller inre konsekvens, utan sammanblandas på ett sätt, som gör tanken dunkel och mindre tilltalande. — Till texterna äro fogade kortare, rent exegetiska utläggningar; predikningarna åtföljas af prediko-utkast, hufvudsakligen efter svenska förebilder. Utgifvaren förtjänar alt erkännande för sitt, såsom man kan tänka sig, ej alldeles lätta arbete.

Medan den svenska upplagan af denna predikosamling på en tid icke vidare kommit åtminstone Finskt Tidskrift tillhanda, finna vi i *Edvard Evers'* „För evighetsvandrare", som sedan detta år utgifvits i Stockholm, en på svenska affattad samling uppbyggelseliteratur. För hvarje dag i året finnes en kort betraktelse, som har sin utgångspunkt i ett bibelspråk. Detta språk blir ej föremål för tolkning, utan det inspirerar förf. och eder honom under hans betraktelser. Förf. vänder sig främst till det frågande, tvif-lande hjärtat. Han ser hvad som brister så många i vår tid; med några ord, några frågor gör han bristen än mera uppenbar, han griper läsaren i hans tankegång och följer honom stundom ett stycke på väg. Därför skyr han ej anknytningar till hvardagliga förhållanden, men gör den med en takt, hvilket man ofta i den moderna kristliga literaturen saknar — men sedan visar han den vilsne tillrätta, förmanar och uppmuntrar. — Förf. har en betydande psykologisk iakttagelseförmåga, hans känsla är varm, ej högdragen, pockande och fördömande. Han står på en strängt ortodox grund, men har en fri blick för hvad mänskligheten uträttat före och uträttar vid sidan af kristendomen och det kristliga lifvet. Men detta är ej nog! — Språket är enkelt och välljudande och visar att författaren är en ganska skicklig stilist. Till form och innehåll samt yttre utstyrsel synes arbetet höra till det allra bästa inom den under senare tider på svenska utkomna religiösa uppbyggelseliteraturen.

Af mera speciell art äro följande två tyska, till finskan öfversatta skrifter.

„Jakob muukalainen eli ihmisen synti ja Jumalan armahtavaisuus" af *E. Wagner-Groben* (öfversatt af Siro) gör patriarken

Jakobs lefnadshistoria till bakgrund för religiösa betraktelser, som närmast röra familjelifvet. Stundom förlorar förf. sitt ursprungliga ämne alldeles ur sikte för att med hänsyn till vår tids behof gifva råd, varningar och förmaningar. Han ger sig ofta in in på hvardagslifvets område för att uppvisa dess brister och ljuspunkter. Kvinnans betydelse i samhället anser förf. mycket stor, och därför ställer han äfven stora fordringar på henne.

Af den kände öfversättaren Aatto S. ha vi „Kristuksen talemisesta ja viimeiset tapaukset jotka ovat ihmisille ja maailmalle tulossa" af *Ernst Mühe.* Förf. säger i företalet: „af Guds ord och vår tids tecken har jag förstått att antikrists framträdande och Kristi första tillkommelse är nära." Undersökningarna om de sista händelserna, döden, kroppens uppståndelse, domen och det eviga lifvet samt hvad därmed sammanhänger skola enligt förf:s mening vara de säkra och otrogna till väckelse, de troende till tröst och uppmuntran. Förf. håller sig ytterst strängt till bibeln, han gör knapt ett enda påstående utan att stöda det på bibelspråk, hvilka han med en sådan tillförsikt, som kunde det ej göras annorlunda, hopsöker och utan vidare sammanställer från den ena och andra af bibelns skrifter, från första Mosebok till Johannes' uppenbarelse. Bra märkvärdiga förefalla äfven en del af Mühes utläggningar. Alldeles obekymrad om att vetenskapen måhända kunde gifva några upplysningar eller göra några invändningar, bygger han med den fastaste tros visshet upp sitt system. — At detta områdes närmare undersökning har den lutherska kyrkan ej skänkt mycken uppmärksamhet. För våra präster borde därför Mühes arbete i den goda öfversättningen ej vara alldeles värdelöst.

Den 1886 fastställda nya psalmboken har gifvit anledning till utgifvandet af *„Koulun Virsikirja"*, (100 psalmer; Tammerfors 1889) och *„Uusi suomalainen virsikirja"* (110 psalmer; Borgå 1888), hvilka samlingar värkstälts för skolornas behof. I den senare betonas att vid valet barnens uppfattningsförmåga främst beaktats. I företalet till den förra säges bland annat att samlingen afser att förbereda det senare obligatoriska användandet af den nya psalmboken. Urvalet är något olika i de båda böckerna, men hvardera torde motsvara sitt ändamål. Den i Borgå på W. Söderströms förlag utkomna har ett prydligare tryck, men är några penni dyrare. — För lättare uppfattning af innehåll och versmått vore för skolorna ett urval önskligt, där versrader och strofer vore tryckta enligt den anordning som följes vid annan poesi. Skulle ej ett så anordnadt urval ur den svenska psalmboken löna sig?

„Den dolda andemeningen i bönen „Fader vår" " behandlas i tvänne föreläsningar af *Concordia Löfving.* Så välmenande och varmt skrifvet arbetet än är, kan man ej annat än le åt den anspråksfulla ton förf. antagit. Fyldt med filosofiska floskler och en lärdomsapparat som förf. ingalunda behärskar, förefaller arbe-

let bra nog misslyckadt. Det lider äfven ställvis af en oklar och lålig stilisering. Förf. yttrar i företalet att hon ej vill säga att ingen människa förr skulle ha insett den dolda andemeningen i bönen Fader vår, som af henne nu utlägges, utan blott att hvarken den stora mängden af kristna eller den stora mängden af deras lärare hittils insett densamma rätt lefvande och klart. Ref. vågar ej vara så välmenande, att han skulle påstå att genom Concordia Löfvings arbete tolkningen af bönen Fader vår vunnit i klarhet.

Bland kyrkliga stridsskrifter nämna vi först en inhemsk: „Annu några ord angående den lutherska läran om rättfärdiggörelsen“ af *E. T. Gestrin.* Förf., kyrkoherde i Lavia, har flere ånger förut uppträdt polemiserande i den äfven hos oss mångomstridda läran om rättfärdiggörelsen. Denna gång gäller det närmast att visa hvad Luther personligen tänkte om rättfärdiggörelsen. Hr Gestrin anser L:s åsikt fullkomligt stämma med en i bekännelseböckerna uttalade. Förf. tillhör den så kallade evangeliska riktningen i vårt land och ser sin förnämsta motståndare i aflidne Tübingerprofessorn Beck, hvars åsikter ifrigt förfäktades hos oss af prof. Ingman. Det är med en viss pondus förf. utlägger sina tankar. Synnerligen öfversiktlig och klar är framställningen icke; i uppfattningen af tyska språket visar sig förf. ej säker.

Angående undervärkens betydelse för troslifvet ha vi att omnämla skrifter af de danska teologerna *Krarup* och *Schack.* Den förres åsikt är den, att sträfvandet att utöfva undrets gåfva i våra dagar bör betraktas såsom en missriktning, som förer bort från den rätta protestantiska uppfattningen af det kristna troslifvet. I motsats härtill anser pastor Schack i sin skrift „Om undrets forhold til det normale trosliv (Köpenhamn, Lehmann & Stage), att undret tvärtom hör till det normala troslifvet; om undret under långa tider trädt i bakgrunden, så kan man möjligtvis söka orsaken däruti i den omständighet, att troslifvet ej varit så normalt som det kunde och borde hafva varit. Icke utan skicklighet bevisar förf. med citerande och förklarande af en mängd bibelspråk riktigheten af denna sin uppfattning, och om man låter alt som gälde den älsta kyrkan — Kristi och apostlarnas tid — ännu hafva sin fulla tillämpning, är man ej skyddad för dylika åsikter af mer eller mindre svärmisk karaktär. — I sista kapitlet talar förf. om några underfulla helbregdagörelser i Møttlingen och Bad Boll. Det tyckes gälla för förf. att bevisa att händelserna, som han förutsätter som bekanta, hade karaktären af virkliga undervärk. — Licentiaten Krarup, hvars senare utgifna motskrift bär titeln „Hvori er underkraften begrundet?“ (Lehmann & Stage), är utrustad med dogmatisk och exegetisk lärdom. Han vill taga den rent protestantiska uppfattningen af undret i försvar mot den katolska och pietistiska, hvari Schacks åsikt säges utmynna. Denne betonar den subjektiva sidan, Krarup vill fram-

hålla den objektiva; kraften att göra under har ej sin grund den individuella fromheten, utan i Guds frälsningsplan. De u der, som Kristus utförde och som han uttryckligen gaf sina apost lar i uppdrag att utföra, stodo i förbindelse med Guds rikes kra För oss äro de ej en förebild, utan ett historiskt faktum. De kristliga tro, som frambringar ett sant och sundt människoliv, ä det under som ibland oss är värksamt. — Schacks och Krarup skrifter torde hos oss för teologer ha ett intresse för dagen, d jämväl i vårt land finnas religiösa menigheter, som tillägga de enskilde individen en betydelse, besläktad med Kristi och apost larnes.

Det är vanligt att personer säga sig fasthålla vid kristen-domens moral såsom det väsentliga, under det de gentemot dog-merna intaga en reserverad eller fiendtlig hållning. I vår tid, då samfunds- och familjeproblemen offentligt och enskildt disku-teras med eller utan fasthållande af bestämda grundsatser, ka det vara af intresse att taga kännedom om hvad som i dessa frå-gor från kristlig ståndpunkt yttrats af en så berömd teolog som Leipzigerprofessorn *Luthardt* i hans „Apologetiska föredrag öfver kristendomens moral“ (öfversättning af Erik Stave). Bevisförin gen är ej biblisk i den mening, att den skulle stödja sig på en skilda bibelställen, utan blott så till vida som förf. fasthåller e biblisk grundåskådning. Detta gör att han i detaljer rör sig med stor frihet och behandlar frågor, där omdömet, äfven om man för utsätter ett kristligt uppfattningssätt af lifvet, kan utfalla myck olika. Luthardt är konservativ; äfven i frågor, där han ej ka stödja sig på en högre auktoritet, är han nog kategorisk i sin påståenden. — Språket är enkelt och klart, men tämmeligen e formigt och färglöst. Den sista tredjedelen af arbetet uppta af anmärkningar, som innehålla literaturuppgifter, citat och st dom närmare utredning af någon fråga.

Apologetiskt syfte har äfven *J. C. Heucks* „Kirken og V troen“, äfven denna ursprungligen föredrag (Lehmann & Stage förlag). Förf. vill klargöra och styrka *troende* människors lifssy Den värme, hvarmed han förfäktar sin sak, den klarhet, hvarme han utvecklar sina åsikter, den värdiga ton, som genomgår de hela, gör att man gärna skänker förf:s föredrag uppmärksamhe På dem, som befinna sig på samma principiella ståndpunkt so förf., skall han utan tvifvel värka öfvertygande: hos andra kun många af hans uttalanden vara egnade att tillbakahålla altfö hastiga domslut i svårlösta frågor. — I första föredraget lämn en mycket tilltalande och af trosöfvertygelse adlad, men för e nyktrare betraktelse ytterst ensidig historisk framställning a „kyrkan och dess fiender genom tiderna“. Med samma frihet rö sig ej förf. i det följande föredraget, där han framhåller att ma terialismen ej är bevisad sanning, utan att den blott ställer tr mot tro. „Tron kan ej sluta fred med otron, men den måste le das af kärlekens ande“ är innehållet af det följande föredraget

m innehåller många exempel och råd, hvilka visa en god psylogisk iakttagelse. „Lifvet i Gud står i närmaste samband med :an; en falsk lära kan medföra den största fara för det andliga vet“ är fjärde föredragets innehåll. I denna af teologerna mer er mindre bestämdt såsom sanning uppstälda sats har man ligt ref:s mening att hufvudsakligen söka orsaken till det myct omtalade odium theologicum! I sista föredraget, med öfverriften „apologi eller polemik“, betonar förf. att kristendomen ej all begripas, utan tros, äfven otron har sina obevisbara förutttningar — detta skall den kristliga polemiken uppvisa, apogin har sin främsta uppgift i att visa hvad som historiskt värk;en är kristendom.

En öfvergång till de skönliterära alstren af religiös art bilr *„Juudas Iskariotin päiväkirja“* (suomentanut E. T.).

Arbetet är troligen tyskt original af något äldre datum. En ensk öfversättning finnes äfven. Då ämnet nyligen blifvit bendladt i den moderna literaturen, kan denna skrift måhända ima på en litet större och annan läsarekrets, än som vanligen mmer böcker med liktljudande titel till del. — Den konstnär;a formen är ej särskildt förtjänstfull; det förefaller ej alldeles turligt att låta Judas uppteckna i sin dagbok alla de händelr och tankar, som förf. velat få fram. Ehuru förf. ej går myckt öfver de antydningar evangelierna erbjuda, eger dock framällningen en sådan karaktär af psykologisk sanning och ställvis t sådant lif, att man följer den med intresse och i hufvudsak n sluta sig till förf:s uppfattning, att penningebegär och maktstnad voro de mest framstående dragen i Judas' karaktär, att das hoppades såsom Messias' — Judakonungens — lärjunge få a maktlystna önskningar tillfredsstälda; men då Frälsaren äfven alade förebråelser till honom, vaknade hos honom blygsel öf: att han låtit bedraga sig och begär att hämnas samt hopp möjlig vinning genom öfvergång till det fiendtliga lägret.

En berättelse från Kristi tid är *L. Wallaces* Ben-Hur (öfsättning af A. Boggiano). Förf., nordamerikansk general, har ler några år varit ambassadör vid turkiska hofvet och har vid na tid äfven besökt skådeplatsen för sin berättelse. I företaanmärkes att han vid detta besök ej fann anledning att ändra rad i sitt redan färdigskrifna arbete, så noggranna hade hans studier varit. Att förf. gjort sig noga förtrogen med de orienska förhållandena och sederna och äfven eger grundliga histoca studier i den tids seder, som han skildrar, skall läsaren na tro äfven i de fall, där hans egna studier och erfarenej lämna honom tillfälle till kontroll. De detaljerade, åskådı skildringarna gifva berättelsen färg och en bakgrund, n hvilken den framträder med den mest strålande glans och pande kraft och det fullaste lif. I skildringen af landskap, soner och enskilda scener ligger framföralt förf:s styrka. Mån gång har han däraf låtit leda sig alldeles bort från ämnet,

hvarigenom berättelsen ställvis blir långtrådig. Detta gäller särskildt början, där händelserna förlöpa nog självständigt, utan egentligt samband med hufvudhändelsen, den unge begåfvade romarfiendens, juden Ben-Hurs öden, om ock burna af berättelsens grundströmning: bidan på den nye judakonungen. De religionsfilosofiska betraktelserna äro ej af något större intresse. Oaktadt arbetet ej i komposition är något mästervärk, och motiveringen här och där är svag, gör det dock genom ädelheten i anda och mästerskapet i skildringarna intryck af något storartadt. Berättelsen om de vise männens sammanträffande i öknen, den pietetfulla teckningen af den unga modern i Bethlehem, den våldsamt kraftiga skildringen af striden mellan en romersk flotta och sjöröfvare, den tjusande målningen af Daphnes underfulla lund vid Antiochia, den i sitt slag oöfverträffade framställningen af en kappränning å cirkus vid Antiochia, judarnes passionerade hat till romarne, deras hastigt uppflammande och raskt kvästa upplopp i Jerusalem, Johannes döparen i öknen, Judakonungen på korset — höra till de mest fängslande partierna. De antyda äfven den rika växlingen i scenerier och stämningar.

I „Dæmring og dag“ af pseud. *Olaf Sanning* (Kristiania 1888, Alb. Cammermeyer) hafva vi åter en kristlig novell — om ock ej precis i samma stil som de omvändelsehistorier, hvilka i dussintal hopskrifvas af engelska författare och framföralt författarinnor. En viss frisk norsk färg framträder här och där, syftningar på kända förhållanden i Norge, citat från dess författare, polemik mot dem och dylikt gör att man egnar boken en viss uppmärksamhet. Men i det hela är den tråkig. Doktor Bjerk är en kristen, hans hustru blir det genom den pröfning, som träffar familjen, då de förlora sitt älsta barn. Fullmäktig Klaussen, en vän till familjen, omvändes hufvudsakligen genom att han förälskar sig i doktorns syster och blir förlofvad med henne. Värkliga karaktärer lyckas förf. ej få fram; några stämningsbilder, särskildt sådana, där barnen mera framträda, ge här och där berättelsen något lif. Man kan ej neka att framställningen är genomträngd af mycket allvar, men det röjer sig mest i de långtrådiga, nog mycket på ytan gående teologiska och moraliska reflexionerna, hvilka högeligen intressera förf. och utgöra hans starka sida. Så låter han ett långt kapitel upptagas af en teologisk-apologetisk framställning, som uppläses från ett manuskript — måhända en reminiscens från Björnsons „Det flager.“ — Om man ock medger att Norges stora författare i religiösa spörsmål och i samfundsproblem ej visa sig synnerligen grundliga, stå de likväl som vittra författare så högt, att det fordras en mycket stor talang, mycket större än Olaf Sannings, för att inom vitterheten med någon framgång kunna upptaga striden med dem.

Slutligen återstår en religiös diktsamling: den redan nämda *Edvard Evers'* „Stjernor i djupet“; dess karaktär har förf. riktigt antydt genom att kalla den „tankar i dikt“. Det är vissa natu-

ıs och lifvets frågor som väckt förf:s intresse. Han visar en trogen bekantskap med människonaturen, dess kval och sträfnden; hans uppfattning af det himmelska ljus, som naturen och inniskolifvet i djupet afspegla, är för tanke och fantasi tilltaıde, men den diktens form, hvari han kläder sina tankar, föreler lånad och altför mycket utsmyckad. Man får ej intryck något fullt naturligt och helt. Mest enhetliga och omedelbara efalla de två första sångerna: „Att vara och icke vara“ samt Ivarför lider jag?“, hvilka ställvis äro fint känsliga, ställvis ıpande. I. A. H.

Inhemska publikationer i geografi. Sällskapet för Finlands ɔgrafi konstituerade sig den 27 januari 1888; till sällskapets möte i mars 1889 utkom:

Fennia I, utgifven af Sällskapet för Finlands geografi (Bulle-ɜ de la Société de la géographie finlandaise); 276 s. stor 8:o, d 6 kartor, 1 planch och 3 diagram.

I början af häftet ingår en förteckning öfver sällskapets amöter, hvilka före årsmötet utgjorde 49; af dessa tillhörde 27 isk-matematiska, 14 naturhistoriska och 11 historiskt-etnogra-ka sektionen.

Sällskapets förhandlingar, januari 1888—mars 1889 innehålla ıast en kort historik öfver sällskapets uppkomst äfvensom dess ıdgar. Af de under året inom sällskapet behandlade frågorna r den viktigaste varit åstadkommandet af en, om möjligt, nogınn och tillförlitlig karta öfver Finland; sällskapet har be-tit att kartan skulle utföras i en skala af 1 : 800 000 (In-ɾgs karta är uppgjord i skala af 1 : 1 000 000 och ndtmäteri-öfverstyrelsens — 1 : 400 000) och att för kon-uktion af kartnätet den så kallade *Gausska* projektionen skulle vändas. Såsom en öfvergång till den slutliga kartan skulle en ɔmme konstrueras i skala af 1 : 200 000; på denna skulle de tronomiskt och geodetiskt bestämda fixpunkter, som finnas, sättas; slutligen skulle de i Landtmäteri-öfverstyrelsens ego befint-ɟa socken-kartorna genom fotografi förminskas till denna skala r att sedan i kartnätet inpassas på behöriga ställen. — Äfven ır sällskapet beslutit samla fotografier, som belysa landets na-rförhållanden, folk och kultur. Dessa skola tjäna såsom ma-rial för studium och för vetenskapliga publikationer. Slut-gen ärnar sällskapet hopbringa en så vidt möjligt fullständig ımling af alt hvad i tryck utgifvits belysande vårt lands ɛografi. *Af förberedelserna för åstadkommandet af ett sällskap ör Finlands geografi* lämnar J. A. Palmén en kort framställning.

A. Hjelt skildrar *Erkebiskop Tengströms „försök till en geografi ıfver Finland“*. De enda handböcker, i hvilka Finlands geografi var behandlad vid slutet af förra och början af detta århundrade, voro *Djurbergs* och *Tunelds* kompendier. Med afseende å Finland in-

gå i detta senare arbetes 7:e upplaga af 1794 många förbättringar af Porthans hand. Samtidigt med Finlands eröfring författade professor *Sabloffski* i Petersburg en geografisk beskrifning öfver Ryssland. För att i denna beskrifning få afdelningen om Finland fullständigare och pålitligare, vände sig ministern för allmänna upplysningen, grefve Rasumoffski, till Åbo akademis kansler, grefve Mauritz Armfelt, med anhållan om dennes medvärkan vid arbetet. Armfelt nedsatte för detta ändamål 1813 en komité, däri bland andra äfven satt ärkebiskop *Tengström*, som blef den egentliga själen i arbetet. Komitén beslöt att åstadkomma en fullständig geografi öfver Finland. 1817 var manuskriptet färdigt, ehuru det sedermera af obekant anledning aldrig blef tryckt. Endast vissa delar af arbetet hafva kunnat återfinnas, och dessa äro nu öfverlämnade till sällskapet för Finlands geografi. Programmet är vidlyftigt. I inledningen gifves en allmän öfversikt af landet, länen äro behandlade i skilda kapitel. Den fysiska beskrifningen står vida framom Tunelds och Porthans arbete; öfriga delar äro däremot knapphändigare behandlade.

På Vetenskaps-societetens föranstaltande hafva under en följd af år observationer om hafvets nivå blifvit gjorda vid 12 lotsstationer. Detta material har nu blifvit bearbetadt af A. Bonsdorff, som därvid kommit till följande resultat. *(Untersuchungen über die Hebung der Küste Finnlands in den Jahren 1858—1887)*. En mot tiden proportionell ändring af vattenståndet har icke ägt rum; ej häller har rörelsen varit accelererad eller retarderad. Antagligen förekommer härvid en 11-årig periodicitet. Såväl barometerståndet som vindens riktning och styrka utöfva ett väsentligt inflytande på vattenståndet. Kusten höjer sig icke likformigt; till och med en sänkning af densamma har vissa år observerats. I sydvästra Finland har höjningen utgjort 1,81 fot = 55,2 centim. på ett århundrade. Ifrån Utö höjer sig kusten hastigare norrut och österut, dock endast till Porkkala; därifrån åt öster försiggår höjningen troligen långsammare.

A. Donner och A. Petrelius redogöra för *uppsökandet af den rysk-skandinaviska gradmätningens inom Finland belägna triangelpunkter*. För att utröna jordens form och storlek utfördes, såsom bekant, under en del af förra halfseklet den så kallade rysk-skandinaviska gradmätningen, som sträckte sig genom $25^1/_2$ breddgrader ifrån Donaus mynning öfver Ryssland, Sverige och Norge till Fuglenaes vid Ishafvet; $^1/_3$ af triangelnätet ligger inom Finland; ifrån Hogland går detsamma öfver till Lovisa och vidare öfver Jyväskylä, Kuopio, Kajana och Uleåborg till Torneå samt därifrån längs Torneå och Muonioälfvar till Norge. Inom Finland falla 98 gradmätningspunkter (af hvilka 4 astronomiska fundamentalpunkter: Mäkipäällys på Hogland, Kilpimäki i Rautalampi socken, Torneå och Stuoroivi) och 3 baser. Under gradmätningen utmärktes punkterna på metallplattor, hvilka med bly fästes i hål, borrade i fast klippa eller större stenar. För att bevara

ısa punkter för kommande behof beslöts att uppsöka desamma ı vidtaga åtgärder för deras skyddande i framtiden. För ta ändamål företogos expeditioner 1886 af magister A. Petreˢ och 1888 dels af Petrelius allena, dels tillsammans med prosor A. Donner. Af de under dessa expeditioner besökta 49 ıngelpunkterna blefvo 32 noga återfunna; läget af 5 punkter ıde konstateras med ett obetydligt fel af 0,1—0,3 meter, 5 ıkter voro förstörda, 5 sannolikt förstörda, och 2 fordrade ermera undersökning. — Under den senare expeditionen bemdes tillika kustens höjning norr om Uleåborg vid tvänne ıkter till 0,64 och 0,53 meter på 100 år.

Vidare framställer professor A. Donner *en metod för beˢning af tidsbestämningar ur höjden i närheten af första vertien* jämte tabeller, afseende att underlätta kalkylerna vid en för ıgrafisk ortsbestämning ofta återkommande uppgift. Tabellerna ıföra sig till de breddgrader, som omfatta Finland.

B. Witkowsky skrifver *sur l'attraction locale à Wiborg.* get af Wiborgs slott hade förut blifvit bestämdt genom astroniska observationer. Då sedermera en triangulering värkställı mellan Pulkova och Wiborg, gaf uträkningen ett resultat för ttets läge, som något afvek från det förut erhållna. Förf. an- detta bero af att lodlinjen i närheten af Wiborg måste anga afvika något åt sidan från det vertikala läget, hvilket åter redde däraf, att under jordytan på något afstånd från staden ste antagas en mycket starkt attraherande massa nord- om densamma, eller ock en mycket svagt attraherande ssa i sydväst; det förra antagandet är sannolikare, ehuru ett llräckligt observationsmaterial ej medgifvit ett säkert afgörande.

Angående *istidens bildningar i det inre af Finland* har J. J. derholm genom undersökningar, värkställda 1887, funnit att fvuddelen af jorden i de inre delarna af landet norr ı Salpausselkä utgöres af en bildning, som i geologiskt afseˢle är att betraktas som grundmoränen för den forna inlandsn. Denna jordart, som af förf. betecknas såsom krosstensmo, pträder vanligen i form af långsträckta ryggar, hvilka antagˢen uppkommit på grund af ojämnheter i isens underlag. Salusselkä bör, såsom förut äfven blifvit påvisadt, betraktas såm en gränsmorän, aflagrad i hafvet vid isens kant. Fortsättıgen däraf utgöres af Lojoåsen. Salpausselkä bildar gränsen : *inlandsområdet* — de inre sjörika trakterna — där den omade jordarten är förherskande. Kusttrakterna, i hvilka skiktade dningar äro vanliga, bilda tre andra gebit, *södra, sydvästra* och *'erbottniska kustområdet.* Förf. redogör slutligen för höjdförhålıdena vid Savolaksbanan och visar att Savonselkä, i likhet med flesta andra „landryggar", är mera en geografisk myt än en rklig bärgssträckning, och framför alt icke någon rullstensås ır någon morän af samma slag som Salpausselkä.

S. Levänen meddelar uppgifter om *medelepokerna jämte*

deras sekulära förändringar för islossningen och isläggningen i Kumo elf och om *tiderna för islossningar och isläggningar i Wanda å och i södra hamnen i Helsingfors,* af honom bearbetade. Uppgifterna för Kumo omfatta 95 år, för Vanda 40 och för Helsingfors 59 år. Medelislossningsdagen i Kumo har varit den 21,9 april, numera sker islossningen 4 dygn tidigare än för ett sekel sedan. Medelislossningsdagen i södra hamnen i Helsingfors har varit den 1,8 maj och är numera 2 dygn tidigare än för ett århundrade sedan. I Vanda å försiggår islossningen numera 6,5 dygn tidigare än i södra hamnen i Helsingfors; förut uppgick tidsskilnaden till 8,3 dygn. Till följd af bristfälligt material äro ofvanstående tal dock icke tillförlitliga. Ännu mindre tillförlitliga äro uppgifterna om isläggningen.

Vidare gifver A. Petrelius de finska benämningarna från Karstula-trakten på 51 stjärnor och konstellationer, jämte en öfversättning af dem till tyskan.

Latitudsbestämningar å triangelpunkterna Sarvikangas och Ulkogrunni, värkstälda 1888 af A. Donner och A. Petrelius, hafva föranledts af tämligen betydande afvikelser emellan de ur den rysk-skandinaviska gradmätningen framgående värdena för dessa triangelpunkters latitud å ena sidan och å andra sidan de värden härför, som några af professor *Woldstedt,* visserligen något tillfälligt och endast genom observation af polstjärnan, gjorda astronomiska polhöjdsbestämningar angifva. De nya bestämningarna bekräfta tillvaron af en böjning hos tuben å det af prof. Woldstedt begagnade instrumentet. Äfven andra ehuru ringare afvikelser förekomma, beroende af andra orsaker.

Points astronomiques en Finlande déterminés par l'état-major russe (astronomiska punkter i Finland, bestämda af Ryska generalstaben) meddelade af A. Bonsdorff. På de flesta af de 135 orterna äro 2, till och med 3 skilda punkter bestämda. Longituden är bestämd dels telegrafiskt, dels med. tillhjälp af kronometrar. Dessa säkert bestämda punkter hafva den största betydelse för landets kartografi.

Beträffande *Savonlinnan läänin kartta v. 1571* har H. Gebhard kommit till det resultat, att S:t Michels, Kristina och Jokkas socknar hafva blifvit befolkade genom emigranter från Mohla i Viborgs län, Sääminge och Rantasalmi åter från Kronoborg och Sordavala-trakten. Förf. gifver en öfverblick af landskapets dåvarande administrativa indelning.

Uppsatsen *Die Struktur der Bevölkerung Finnlands im Jahre 1880* af A. Hjelt åtföljes af två diagram, som visa att basen i den triangel, som åskådliggör befolkningens fördelning efter ålder i Finland, i förhållande är bredare, än i Sverige, Tyskland, Frankrike och Italien, att således hos oss antalet barn i förhållande till den vuxna befolkningen är stort; däremot äro de äldre åldersgrupperna i förhållande fåtaligare. Äfven synes tydligt hvilket djupt insnitt i befolkningen förorsakades 1868 af föregående

missväxtår. Af 1000 personer i allmänhet funnos 1880 i den arbetsföra åldern 15—70 år i Frankrike 685, i Europa i allmänhet 651, i Sverige 641, i Finland 633, men i Tyskland endast 619. Hvad de skilda könen vidkommer, funnos 1880 i Finland i förhållande mera kvinkön, än i Europa i allmänhet: på 100 kvinkön kommo nämligen i Finland endast 95,8 mankön; i det öfriga Europa (med undantag af Turkiet) 97,4. Hvad slutligen befolkningens fördelning efter civilstånd beträffar, så funnos

	i Europa i allmänhet.	i Finland.
ogifta öfver 18 år	34 %	33,2 %
gifta	55,81 %	57,0 %
enklingar och enkor	10,19 %	9,8 %

Endast i Frankrike och Spanien funnos flere gifta än i Finland.

I *Bestimmung der Erddimensionen auf Grund der Russisch-Skandinavischen Gradmessung* af A. Bondsdorff har förf. ur den tysk-skandinaviska gradmätningen beräknat jordens dimensioner, hvilka ganska nära öfverensstämma med de af öfverste *Clarke* förut angifna.

Den sista af de här i ordning refererade uppsatserna innehåller *Vattenståndsobservationer i Saima sjö vid Lauritsala sluss åren 1847—1887,* föranstaltade af Öfverstyrelsen för väg- och vattenkommunikationerna och meddelade af A. Donner. Såsom hufvudresultat framgår att lägsta vattenståndet i medeltal inträffade den 16 april, det högsta den 9 augusti, ehuru för enskilda år stora afvikelser förekomma. Vattnets starkaste stigande observerades i medlet af mars. Vattentillgången i Saima var störst för 20 år sedan; senare har densamma minskats.

Största delen af de i Fennia ingående uppsatserna är affattad på svenska, 2 på finska, de öfriga på tyska eller franska. I slutet af de förra ingår ett kort referat på franska eller tyska af uppsatsens innehåll.

Såsom af ofvanstående synes, är innehållet i detta första häfte af Fennia synnerligen rikt och omväxlande. Vi kunna för vår del tillägga att detsamma är synnerligen gediget och tillönska arbetet all framgång hos vännerna af vårt lands geografi.

Geografiska Föreningens tidskrift utgifves i 6 häften, (à minst 2 ark hvarje) om året. De tilsvidare utkomna fyra häftenas innehåll är följande.

Den första uppsatsen behandlar *En tvärprofil af den tavastländska vattendelaren,* af R. Hult. För att utröna den ost-tavastländska vattendelarens läge värkstälde förf. 1887 en barometrisk nivellering öfver Hämeenselkä mellan Längelmävesi och Päijänne vid Jämsä. Den nivellerade linjens längd utgjorde 19,5 kilom. Profilens västra ändpunkt vid Längelmävesi befann sig 82 meter öfver hafvet; den östra ändpunkten vid Päijänne 90 meter. Vattendelarens höjd 3,5 kilom. österom Längelmävesi uppgick till 112

meter. Vattendelaren utgör icke alltid terrängens högsta punkt. Ofta är terrängen på sidorna om densamma högre, i synnerhet mera österut; till och med uppstiga ur dalgångarne kullar, som äro högre än vattendelaren.

Angående *människorasernas uppkomst* kommer Edv. Westermarck till följande slutsatser. Människosläktet härstammar från *en* stamform. Könsurvalet har i människans fysiska historia icke spelat en så stor roll, som Darwin tillmätt detsamma, och differenserna emellan raserna stå i *något* sammanhang med de olika yttre omständigheter i hvilka de lefva. Den hufvudsakliga orsaken till rasernas uppkomst har varit det naturliga urvalet, det vill säga de bäst utrustade individernas bestånd i kampen för tillvaron. I en uppsats *om människorasernas blandning*, visar samma förf. att de blandade raserna uppkommit genom kroasering. I Europa finnes numera knappast någon ren ras; äfvenså i andra världsdelar ytterst få eller inga. Enligt förf:s åsikt är kroaseringarnas afkomma kanske mindre fruktsam än de oblandade raserna. De blandade raserna äro ibland starkare, ibland svagare, än de ursprungliga. I moraliskt afseende äro de blandade raserna i allmänhet dåliga; med afseende å intelligens stå de vanligen midt emellan de ursprungliga. Hos de blandade raserna födes i förhållande mera flickebarn, än hos de oblandade.

En *kort nekrolog öfver den geografiska forskningsresanden Nikolaj Michailowitsch Przewalskij* meddelar Oskar Nordqvist samt tillika de naturvetenskapliga och geografiska resultaten af Przewaljskis fyra under åren 1868—1885 företagna expeditioner till Mongoliet, Tibet och i allmänhet Inre Asien.

Ett tvåhundra-årigt geografiskt problem löst — angående Brahmaputras och Iravadis källsystem: man har nämligen numera funnit att en väldig flod, Sangpo, strömmar österut genom södra Tibet och att densamma utfaller i Brahmaputra, då däremot Iravadi alldeles icke kommer från Tibet.

Vid *en undersökning af Indiska oceanen*, värkstäld af den brittiska ångaren Egeria, uppnåddes djup af 5850 meter. Bottenprofven voro lika dem man funnit i andra oceaner. Bottentemperaturerna voro ganska konstanta, omkring 1,3° C. I Stilla oceanen, söder om Tongaöarna, fann man djup öfver 7900 meter; dessa äro de största djup, som hittils påträffats på södra halfklotet.

Uppsatsen *Emin Pascha och Stanley* gifver en öfverblick öfver tillståndet i Egyptens ekvatorialprovins under Emin Paschas styrelse ifrån 1878 och Mahdins uppträdande 1881; därpå följer en relation om Stanleys expedition till Emins undsättning. Stanley anlände i början af 1887 till Sansibar på ostkusten af Afrika, värfvade där omkring 700 man, med hvilka han seglade rundt om Goda-hopps-udden till Kongo och tågade sedan uppför denna ända till dess biflod Aruwhimi, dit han an-

lände i slutet af maj och slog läger vid Jambuja. I juli uppbröt han härifrån emot Vadelai vid Nilen, norr om sjön Albert Nianza, och ankom till Emin i april 1888 efter att hafva tillryggalagt 750 km. på 230 dagar. I slutet af augusti 1888 återkom Stanley till Aruwhimi; nu behöfdes för att tillryggalägga vägen endast 82 dagar. I början af september vände Stanley tillbaka till Emin och anlände efter oerhörda svårigheter till Uriri, sydsydost om Victoria Njanza, antingen den 2 december eller 2 februari.

Anteckningar om trakten mellan Lummene och Vesijako meddelas af R. Hult. Strax väster om Päijänne och NV om Padasjoki kyrka befinner sig en platå. På denna ligger Lummene sjö, som utgjuter sitt vatten dels åt öster i Päijänne, dels åt väster i Vehkajärvi, därifrån detsamma utfaller åt söder i Vesijako. Ifrån denna sjö rinner vattnet å ena sidan åt öster till Päijänne, å den andra åt väster och förenar sig med det vattensystem, som har sitt utlopp i hafvet genom Kumo älf. Vi hafva sålunda här en källa med utlopp till två olika vattensystem — Dessutom gifver förf. i den ännu icke afslutade artikeln en bild af traktens geologiska bildning och dess höjdförhållanden.

För *Byggnadstypernas utveckling och utbredning på de finska stammarnes område* redogör A. O. Heikel. Den älsta formen för bostäderna hos de finska stammarna utgör *kåtan*. Numera har dock själfva bostaden den ursprungliga koniska formen blott i de nordligaste delarna af de finska stammarnas boningsorter. Annanstädes, till exempel på Dagö i Estland, användas byggnader af denna typ till kök. Till denna grupp af byggnader höra vid mellersta Wolga en del rior, hvilka delvis äro underjordiska. — Ifrån kåtan öfvergick man till den fyrkantiga timrade stugan, hvars skilda utvecklingsstadier utmärkas förnämligast af ugnens olika plats i rummet, hvartåt dess öppning är riktad och hvaraf underlaget består äfvensom af fönstrens läge. — Till stugan tillkommo sedermera förstuga, kammare m. m., hvarigenom ett större boningshus uppstod. — Slutligen visas huru de olika byggnaderna äro placerade på skilda orter, så att de antingen bilda en af dem omsluten gårdsplan eller ock ligga spridda från hvarandra.

I uppsatsen *Panamakanalen,* af A. E. Alfthan, gifver förf. först en kort öfversikt öfver de projekt, som tidigare blifvit uppkastade för att genom en kanal förena Atlantiska hafvet med Stilla oceanen. Därefter följer en mera speciell beskrifning öfver den kanal, som sedan 1881 är under arbete. Den börjar vid staden Colon vid Atlantiska hafvet, följer i allmänhet floden Rio Chagres lopp, genomskär bärgen vid Culebra och ledes sedan längs Rio grande, till närheten af staden Panamá, där den mynnar ut i Stilla oceanen. Kanalens längd är 74 kilom., minsta bredden vid bottnen 22 met. och djupleken 8,25 meter; 90 milj. kub. met. jord behöfva utschaktas. Den ursprungliga beräknade

kostnaden var 800 milj. francs. För jämförelses skull anföres att Saima kanal är 59,2 kilom. lång, volymen af den utschaktade jorden är 3,769,000 kub. met., byggnadskostnaderna 12,384,000 mark. Den ursprungligen uppgjorda planen att gräfva kanalen i nivå med oceanerna har man blifvit tvungen att öfvergifva, då kostnadsförslaget flerfaldiga gånger kommit att öfverskridas. Man såg sig därför nödsakad att bygga kanalen med 10 slussar; hvar och en af dem skall blifva 180 meter lång, 18 meter bred och 8—11 meter hög samt inrymma 40 000 kub. met. vatten. I Saima kanal finnas 28 slussar af 36 met. längd, 8 met. bredd och 2,4 met. höjd, af hvilka hvar och en inrymmer 1 800 kub. met. vatten. Kanalbottnens högsta punkt öfver hafvet är i Culebrapasset 109 met. Arbetet har till den 1 januari 1889 redan uppslukat 1,400 milj. francs, och ansågs då att 500 à 600 milj. francs ännu komma att behöfvas innan arbetet blir slutfördt.

I fråga om *Oceankittlarna* har den berömda amerikanska geologen professor James D. Dana nyligen undersökt, huru dessa jordens djupaste dalar uppkommit. Åtskilliga fakta tyckas tala för att kittelbildningen skulle stå i sammanhang med vulkanismen; men andra ej mindre vägande fakta strida emot ett sådant samband. Ej häller hafva dessa fördjupningar kunnat uppkomma genom erosion (det vill säga att jorden på dessa ställen skulle hafva blifvit urgröpt genom vattenströmmar). Äfven andra förklaringar hafva blifvit gifna, men anses icke vara tillfyllesgörande. Den nu gifna förklaringen består däri, att ojämnheterna på hafsbottnen antagas förorsakade af de i jordskorpans inre värkande krafterna, hvilka äfven framkallat jordytans allmänna system af ojämnheter. De måste vara produkter af veckbildningen och förkastningen. Deras belägenhet och former, så vidt de hittils äro kända, hänvisa därpå, ty de stå i allmänhet i harmoni med anordningen af land och haf samt af veck och förkastningar på land.

Den stora timmerflottan, som den 18 december 1887 splittrades i Atlantiska hafvet emellan Fundyviken och Newyork af en orkan, har geografiskt intresse, emedan den drifvande stocken (27,000 timmer) genom sin spridning kan angifva de för närvarande förherskande strömriktningarna i hafvet emellan Amerika och Europa. Kort efter sönderslagningen spridde stammarna sig åt norr och söder. I juli följande år sågos de vid Azorerna, i början af september norr om Madeira. Riktningen hade sålunda varit ostsydostlig. Mot nordost tycktes timret icke hafva drifvit, då det ej väckt uppmärksamhet på den stora ångbåtsleden. Af driftens ostsydostliga riktning får man icke draga den slutsatsen att Golfströmmens fortsättning åt nordost ej finnes till; snarare torde här föreligga ett uttryck för oregelbundenheten i Golfströmmens riktning under olika år och årstider.

Ryska Turkestans framtid har varit föremål för ett föredrag af general *Annenkoff*. — Samma gula jord, som betingar norra

Kinas utomordentliga bördighet, betäcker större delen af nämda område. Huru fruktbar jorden är synes däraf, att i Merw med konstlad bevattning och en ytterst bristfällig behandling fälten gifva 170:de kornet. Visserligen finnas områden, där kulturen hotas af ökensanden; men denna olägenhet kan i hög grad förebyggas genom träd- och buskplantering, som för att binda sanden. En annan svårighet är torkan, som årligen räcker 8 á 9 månader, hvarför odlingen fordrar konstlad bevattning. Men för anläggning af ett kanalsystem erbjuder landet alla vilkor, då från snöfjällen i öster och sydost nedströmma vattenrika älfvar, af hvilka flertalet nu till ingen nytta försvinner i ökensanden.

Flere uppsatser äro åtföljda af kartor eller andra illustrationer.

Förutom redan nämda större och mindre uppsatser samt notiser af intresse ingå åtskilliga andra sådana i tidskriften: literatur, statistik öfver geografiska sällskap och tidskrifter, meddelanden om nationaliteterna i Makedonien, om en ny stor insjö i Afrika; vidare om *geografiska professurer vid de europeiska högskolorna* samt om *geografilärares utbildning i Preussen*. Geografin är i Preussen ett självständigt fack, och lärarekandidaterna underkastas däri en skild examen vid universiteten. *Hos oss däremot erfordras ännu alls intet kunskapsprof i geografi för berättigande till undervisning i ämnet.*

A. Boxström.

Genmäle till H. N:s anmälan (Finsk Tidskrift XXVII sid. 58) af broskyren „Själslifvets grunddrag".

1) Ref. tillskrifver mig påståendet, „att äfven ett så elementärt psykiskt fenomen som driften skulle förutsätta ett fullt utveckladt cerebrospinalt nervsystem". Mitt yttrande om driftens beroende af hjärnan hänför sig synbarligen *endast till ryggradsdjuren*, såsom framgår af rubriken „Ryggmärgen och hjärnan" till i frågavarande kapitel (sid. 7) äfvensom af de första orden däri „Hos ryggradsdjuren" etc. Att utsträcka yttrandet äfven till de ryggradslösa djuren tyckes mig så mycket mera omotiveradt, som jag i ett föregående stycke (sid. 6 och 7) redan antydt nervsystemets funktioner hos de lägre djuren.

2) Ref. anmärker vidare att föreställningarna om tingens form och afstånd skrifvas af mig ej på den sinliga varseblifningens, utan på erinringsbildernas räkning. Det torde ej vara honom obekant att „personer som varit från ungdomen blinda och senare genom operation åter erhållit synen ej kunnat medels ögat skilja så enkla former som en kvadrat och en cirkel, förrän de känt på dem" (Helmholtz). Synbilderna i deras ögon afbildas dock nu fullkomligt lika som framdeles, sedan de genom samlad erfarenhet under form af erinringsbilder lärt sig synintryckens betydelse och funnit dem likvärdiga med vissa känselvarseblifningar från deras föregående erfarenhet. Å sid. 45 af min broskyr anför jag dessutom exempel på huru föremålens storlek och form kunna uttryckas i sträckor eller begränsade utsträckningar; sidd. 47—55 följer åter en analys af vårt begrepp om utsträckning. Bland annat säges där om en blindfödd, som efter en operation återfått synen: „Om 6 veckor efter operationen - - saknade hon ännu en bestämd uppfattning om afstånd och form". Såsom stöd för min uppfattning af frågan vill jag ännu, för att ej beskyllas

för ensidig spencerianism, citera Helmholtz, t. ex. „Daraus geh vor dass diese feine und viel bewunderte Harmonie zwischen u Sinneswahrnehmungen und ihren Objecten im Wesentlichen u nur zweifelhaften Ausnahmen eine individuell erworbene Anp ist, ein Product der *Erfahrung 1)* der Einübung, der *Erinnerun* die früheren Fälle ähnlicher Art". Citat i samma riktning jag, om så behöfdes, anföra i mängd.

3) Min sats att hvarje begrepp bör representera ett värkli tolkar hr H. N. så, som vore min mening att hvarje begrepp m rade ett konkret ting, ett föremål. Så vidt jag erinrar mig, fin på något ställe i min broskyr antydd en identifiering af orde och konkret föremål. Tvärtom kallar jag sid. 30 t. ex. antal, t utsträckning ting. Ordet „ting" (motsatsen till „ingenting") h användt i den vanliga betydelsen af något som kan tänkas sås sig själf bestående (jmfr Lärobok i den formella logiken af Th sid. 16); „värkligt" kallar jag åter det som utöfvar värkan Enligt hr H. N:s egen uppfattning om ett abstrakt begrepp dess sinliga motsvarighet (och oumbärliga förutsättning) ej i ko ting, utan i ljudbilder, ord". Ett abstrakt begrepp, såsom utsträ i rummet, borde således enligt hr H. N. hafva lika många sinlig svarigheter som det finnes språk, ty hvarje språk har ett an för detta begrepp. Döfstumma skulle på samma sätt alldeles sa strakta begrepp, emedan de ej känna deras sinliga motsvarigheter.

4) Hr H. N. förebrår mig vidare en sväfvande terminologi klarar mig vara „vilseledd" af okunnighet om de spencerska ter riktiga betydelse. Då det allmänna språkbruket ej bestämdt emellan betydelsen af orden *känsla* och *förnimmelse*, har jag p ställen begagnat dem som synonyma; äfven har jag afsiktli ordet *tankar* betecknat alla ideella själsakter, erinringar, såväl grepp. Genom par citat vill jag visa att kända författare b samma terminologi. „Hier also können wir alle Wahrnehmun Geistes in zwei Classen oder Arten theilen - - - - -. Die kräftigen oder lebhaften werden gewöhnlich als „*Gedanken* od bezeichnet" (Hume). „Tänkandet yttrar sig i enskilda tankar, bilda dess elementer" (Rein, Lärobok i logik sid. 7). För öf väl enligt hr H. N. äfven Spencer tillvitas ett liknande fel, då ger att alt vårt själslif är sammansatt af känslor (feeling, G tysk öfversättning af dr B. Vetter) och förhållanden emellan

5) Utan att tillerkänna mig ett i allo lyckligt val af i till min broskyr borde dock redan dess ringa omfång göra det ligt att mycket af det, som ref. anser väsentligt för en elemen skap i psykologi ej kunnat ingå i densamma. Äfven vill jag att, så vidt jag mins, hvarken *uppmärksamheten* eller Webers skildt behandlas ens i ett så digert psykologiskt arbete som S

Edvard Selande

Svar. *1)* Jag har ånyo uppmärksamt genomläst de af h der anförda ställen i hans arbete, där han „antydt nervsysteme tioner hos de lägre djuren", men jag har fortsättningsvis ej finna ett enda ord, som där skulle antyda förekomsten af *dri* måste därför fasthålla den slutsats jag tidigare ansett mig bör af förf:s hithörande framställning i allmänhet och den af mi pade satsen på sid. 11 isynnerhet, nämligen att driften ej b ryggradsdjuren hör till de psykiska fenomen, „hvars organ st nan måste anses vara", utan att detta fenomen öfver hufvud i träder tidigare än hjärna finnes. Mitt antagande att en såd sats svårligen kunde stämma öfverens med förf:s värkliga å kräftas af den upplysning han ofvan lämnat.

1) Kursiveringen af mig.

Emellertid märker jag nu att jag af förbiseende uraktlåtit en annan viktig anmärkning mot ifrågavarande sats på sid. 11. Hr S. säger att hos ryggradsdjuren *stora hjärnan* är drifternas organ. Frågan om hjärnfunktionernas lokalisering är visserligen, som bekant, i åtskilliga delar sväfvande ännu; emellertid strider hr S:s lika kategoriska som kortfattade påstående åtminstone mot det antagande, hvartill de psykopatologiska iakttagelserna tilsvidare synas gifva den mesta anledning, nämligen att hos människan drifterna äro lokaliserade icke i främre, utan i bakre hjärnan. Jfr t. ex. Magnan, *Des anomalies, aberrations et perversions sexuelles* (1885), H. Saury, *Étude clinique sur la folie héréditaire* (1886), och M. Legrain, *Du délire chez les dégénérés* (1886).

2) Hithörande anmärkning gjorde jag i förbigående; genom sin knapphändighet kan den i själfva värket, märker jag, gifva anledning till missförstånd. Den sats hos förf., hvaremot mina ord afsågo att utgöra en gensaga, lyder (sid. 21): „Dessa senast nämda förhållanden (tingets form, afstånd, läge i anseende till andra ting) *motsvaras ej i varseblifningen af förnimmelser, utan af idéer,* hvartill föregående erfarenheter gifvit material...“ Denna sats är alldeles oriktig, och skall den utgöra en omskrifning af Helmholtz' ofvan citerade ord, så har förf. påtagligen missförstått Helmholtz. *En* sak är huru vi öfverhufvud kommit därhän att kunna uppfatta tydliga rumbilder, men en fullständigt annan, hvad som, *efter* det denna „Anpassung“ egt rum, i varje enskild „varseblifning af ett ting“ — ty därom talade förf. — motsvaras af faktiska förnimmelser. En varseblifning af „form, afstånd, läge“ utan direkt motsvarande muskel- och syn- eller muskel- och känselförnimmelser är en ren orimlighet. Men det var det, som förf. hade påstått, *icke* det, som innehålles i hans många citat.

3) Äfven efter hr S:s ofvanstående utläggning („värkligt kallar jag åter det som utöfvar värkan på oss“) kan jag icke begripa hvad mest hans uttryck „värkligt ting“ skall kunna betyda än konkret ting. Hr S. kan väl ej gärna mer än i bildligt tal säga att det abstrakta „utöfvar värkan på oss“ (d. ä. afficierar våra sinnen)? Ännu mindre begriper jag emellertid huru man med begreppet *ting* öfver hufvud skall kunna mena det som hr S. här ofvan säger sig mena därmed. Ifall hr S. värkligen velat gifva benämningen ting åt begreppen „*antal, tid* och *utsträckning*“, med ett ord åt alt som icke är „inre ting“, — ja, då må han ursäkta mig, om jag icke fattat honom rätt, ty han är, så vidt jag har mig bekant, den förste som säger något så besynnerligt. Eller hvem annan har väl fallit på den orimliga idén att af begreppen göra en underart af tingen? När förf. på sid. 30, t han nu hänvisar, nämde „stora antal, stora utsträckningar i rummet och tiden“ såsom exempel på sådana „yttre ting“, som „ej af oss uppfattas i en enda åskådning“, så kunde väl ingen människa ana att detta egentligen skulle betyda att *begreppen* „antal, tid och utsträckning“ voro ting — ja, *yttre* ting!

Hvad hr S. yttrar i senare hälften af denna punkt visar att han e alls förstått mina af honom citerade ord och att han öfver hufl är helt och hållet okunnig om den förklaring af de abstrakta beppens psykologiska möjlighet, som väl i dag är i det närmaste enligt antagen af alla empiriska psykologer. I korthet uttryckt ly- denna teori: för att en abstrakt föreställning skall kunna uppstå . reproduceras, måste den lika väl som den konkreta allmänföredningen och den direkta erinringsbilden hafva ett bestämdt sinligt relat. Hos de allra flesta människor erbjuda nu de talade orden, dbilderna detta korrelat; (därför nämde jag också för korthetens skull ast dessa). Men högst sannolikt är detta fenomen, såsom många förtare (t. ex. Charcot) mena, underkastadt stora individuella differen-. Det ges otvifvelaktigt en mängd individer, och det ingalunda dast döfstumma, hos hvilka tänkandet blir möjligt tack vare optiska eställningar (t. ex. af det skrifna ordet), som öfvertaga ljudbilder-

nas roll. Detta sammanhänger med den bekanta indelningen af människorna i s. k. „types auditifs“ och „types visuels“. Troligtvis fins det ännu en tredje grupp sinliga bärare för de abstrakta begreppen, nämligen motoriska föreställningar, härstammande från talorganens artikulation. Jfr t. ex. Stricker, *Ueber die Sprachvorstellungen* (1880), och Mach, *Analyse der Empfindungen* (1886).

4) Mitt antagande att hr S. blifvit vilseledd af dubbeltydigheten i den spencerska termen *feeling* vinner en oväntad bekräftelse, då han nu uttryckligen öfversätter *feeling* med „känsla“ och icke märker att det är Spencers *emotion* som bör återges med detta ord. Författaren till ett psykologiskt arbete borde hafva reda på sådant som att den engelska termen *feeling* i spencersk betydelse *saknar* motsvarighet i svenskan och att *Gefühl* är en lika litet tillfredställande tysk öfversättning däraf — om eljes den allmänna sträfvan att ersätta den gamla psykologins babyloniska förbistring med en bestämd terminologi skall tillerkännas någon betydelse. Af samma orsak kan naturligtvis,, det allmänna språkbruket“ (läs: det *ovetenskapliga*) för ingen del ursäkta en psykologisk författare, som fortsättningsvis låter betydlig terminologisk förvirring komma sig till last. Och ännu mindre befogad är han att „*afsiktligt*“ t. ex. af ordet „tanke“ göra ett så befängdt bruk som hr S. har gjort och fortfarande gör. De citat, hvarmed hr S. försvarar sig, bevisa motsatsen af hvad de skulle bevisa. Man måste nämligen i självfva värket gå så långt tillbaka som till David Humes *Enquiry* från år 1748 för att finna en psykolog af rang, som låter *idea, thought* och *copy of impressions* vara synonyma begrepp. Hade hr S. gått ännu ett steg baklänges, skulle han i Lockes *idea* hafva funnit en ännu mera sväfvande beteckning. Hvad Rein beträffar, så nytjar han begripligtvis ordet tanke alldeles riktigt, nämligen för att beteckna tänkandets *logiska*, men alldeles icke den mekaniska associationsvärksamhetens *psykologiska* element. Det är *mot* hr S. och icke för honom som de anförda orden i Reins formella logik vittna.

5). Det förvånar mig att icke hr S. lagt märke till den anmärkning jag likväl så ofta upprepat i min kritik, att nämligen Spencers „Principles“, sin digerhet till trots, alldeles icke lämpa sig till grundval för en kortfattad deskriptiv framställning af „själslifvets grunddrag“.

H. N.

Angående *Finlands Ridderskaps och Adels vapenbok* ber jag att mot genmälet i Finsk Tidskrift (s. 159) få i största korthet invända följande, jämte det jag hänvisar till en utförligare slutgranskning af arbetet, hvilken ingår i tidningen Hufvudstadsbladet n:o 217 ff.

Att hela återstoden af värket redan vid tiden för min första fragmentariska granskning låg under prässen anade jag icke; därför påpekades i recensionen enskildheter och behofvet af yttersta omsorg för efterföljande redaktion.

Att sköldebref m. m. icke tillstälts utg. hade ej bort berättiga till ett aftryckande ur felaktiga vapenböcker, fast mer sporra till forskning med tillhjäp af förefintligt material. Att fullt användbart dylikt icke saknas torde jag ha bevisat i min slutgranskning.

Utgifvarens inlägg om *frih. Silfverhjelms* vapen är mycket beaktansvärdt, men en så betydande afvikelse, stridande emot diplom och förut befintliga vapenböcker, hade ovilkorligen bort i texten anmärkas och beklagar jag att såväl detta upplysande tillägg som andra dylika icke fått ingå i en not under vapentexten.

Hvad slutligen afvikelser, stridande emot diplom, vidkommer, b… höfver därom ej tvistas, då den heraldiska vetenskapen härutinan utst… kar nog tydliga bestämmelser. Med ett ord, vapentecknaren lämnas f… heter, men endast i hvad angår att förändra det *stilvidriga* till god h… raldisk stil, ej därutöfver.

Magnus Stackelberg.

4.

8.

13. 14.

Ett stycke forskning på den medeltida konstens område.

I.

Den barbariska ståndpunkt den tecknande konsten intog
ıder medeltiden gör detta ämne föga tilldragande i este-
ıkt hänseende. Om man frånser den ornamentala deko-
tionen, som utvecklade en beundransvärd rikdom och
önhet, äfven under tider, då naturefterbildningen sjunkit
l primitiv hjälplöshet, så ha de oss bevarade alstren af
ulptur och måleri från den långa perioden början med
lkvandringen ända bort till Ludvig den heliges tidehvarf
ıllmänhet intet njutbart att erbjuda. Endast den krist-
t grekiska eller bysantinska konsten utgör i någon mån
undantag, beroende på jämförelsevis drägliga politiska
:hållanden, på en större nationalrikdom samt på den
ghet, hvarmed en från bättre tider ärfd bildning vid-
kthölls i det gamla östromerska riket. I västerlandet
Italien trampades den i själfupplösning stadda antika
turen under fötterna af de inträngande germanerna, och
nya, bättre afpassad efter de förändrade samhällsskic-
och de unga folkens seder och uppfattningssätt, upp-
'ade, utvecklade sig och mognade endast långsamt. Men
antika bildningen kunde emellertid äfven här lika litet
ɔtas, som de underkufvade romaniska folken. Talrika
eller mindre missförstådda och förvrängda element
af fortlefde på alla håll, och där ett stigande bildnings-
of gjorde sig gällande, var man främst hänvisad till
gångna, som ännu i sina ruiner imponerade på de half-
sinnena. Då till exempel konsten, under de karolin-
ka och saxiska kejsarnes beskydd, tog ansatser till upp-
mstring, så visar sig detta bland annat i återupplifvandet
len gamla kristna traditionen, som i formelt hänseende
och hållet stödde sig på antik grund. Miniatyrer från
ɔa medeltiden kunna härigenom bära prägeln af en
ısicitet, som skiner fram genom all konstnärlig oförmåga.

Dessa inledande reflexioner äro ämnade att gif
antydan om hvari intresset af den medeltida konstf
ningen besticker sig. Konsthistorien är främst en l
risk disciplin — icke till blott för att framleta och
cera beundransvärda konstskapelser, utan främst fö
studera konstens gång i samband med kulturens för
att uppvisa dess grunddrag och de bestämmande
riska faktorerna.

Likväl är det lätt förklarligt att medeltiden, i l
med mera glänsande konstepoker, blifvit jämförelsevi
summad af konstforskningen. Den lokala patrioti
kyrkans retrospektiva och konservativa tendenser, de
länge sedan vaknade intresset för gamla seder och
kuriositeten och samlingsbegäret ha visserligen upp
ordnat och äfven i viss mån bearbetat ett mycket r
tigt och svåröfverskådligt material. Men först på se
tid har den konsthistoriska forskningen själf börjat
sig öfver det estetiska och arkeologiska liebhaberie
mera omfattande historiska synpunkter och på samma
utvecklat en strängare kritik och en mer vetenskapli
tod. Studiet af de primitiva konstepokerna har på s
gång erhållit en förut oanad betydelse, i det man lä
att i det föregående söka den nödvändiga betingelse
det efterföljande. Hvilken omhvälfning har icke dett
traktelsesätt åstadkommit i den antika arkeologin, som
genom Schliemanns och andras gräfningar erhållit en
utgångspunkt!

Forskaren, som icke ryggar tillbaka att genomst
medeltidens konstnärligt ödsliga århundraden för att
den kristna konstens ursprung, måste med särskild
märksamhet stanna vid tiden strax före och omkring
let af förra årtusendet. Den första kristna konsten, o
i och för sig af oändligt intresse, bestod väsentligen
blyg symbolik, som i ett från den hedniska konsten lå
formspråk klädde den nya frälsningsläran. Skygghete
altför realistiskt i den konstnärliga tolkningen komm
heliga historien in på lifvet visar sig bland annat där
Kristus framställes helt och hållet idealt, under skepn
af en ung gosse.

Men då kristendomen ändtligt triumferade öfver hendomen och af Konstantin den store upphöjts till rang h värdighet af statsreligion, då bytte icke allenast den ostoliska kyrkan i väsentliga delar karaktär, utan afeglade äfven konsten på ett högst anmärkningsvärdt sätt n nya maktställningen och det därmed förändrade sinneget. Kyrkans hopade rikdom och prästerskapets växande lytande och själfmedvetenhet gaf sig uttryck i ett pomst ceremoniväsen, i en arkitektoniskt symmetrisk komsition och en sträng, styf och stirrande högtidlighet i de resentativa figurerna. Alla som i Rom och Ravenna t de mosaiker, hvilka från denna tid ännu äro i behåll, fva utan tvifvel känt sig slagna af den hierarkiska kaktären i detta kyrkliga monumentalmåleri. Man ville mför alt imponera.

Men konsten låter oss äfven sluta till en annan djupende förändring i uppfattningen af trosläran. Man nöjde ; ej mer med de första kristna konstnärernas blott antyade framställningssätt, som var så underbart egnadt att ödmjuka, bäfvande själar väcka de religiösa föreställninma. Lidandets tid var förbi, handlingens tid hade komt. Statskyrkan utvecklade genast denna hänsynslösa ergi, som alltid utmärkt henne. Och man fordrade nu konsten en mera på sak gående skildring. Från att varit symbolisk blir hon berättande. Man började illuera bibeln, evangelierna och hälgonlegenderna.

Hvilken betydelse en sådan period måste hafva för ı kristna konsthistorien inses med lätthet.

Dess värre är det icke mycket som från denna tid fvit oss bevaradt, vida mindre än af den första kristna ısten, hvars alster grafvarna trofast hägnat, tils den derna vetgirigheten åter gräft fram dem. Kristi lif resenteras af några elfenbensreliefer, ett par mosaikser samt miniatyrer i tre handskrifter af grekisk och syk härkomst[1]) — tillsamman långt ifrån nog att gifva

[1]) Den viktigaste bland dessa är ett af tyskarne v. Gebhardt och rnack för några år sen i den syditalienska staden Rossano upptäckt angeliarium från sjätte seklet. Se nämda författares „Evangeliorum dex graecus purpureus Rossanensis“, 1880.

oss en tillfyllesgörande bild af den dåtida konstens värksamhet på detta område.

Att döma af hvad, trots barbarernas härjningar i västern och bildstormarnes i östern, kommit ända till våra dagar, tyckes gamla testamentet eller rättare dess första del: Genesis, Exodus och därtill Josua bok, med särskild förkärlek blifvit illustreradt af den tidens konstnärer.

I den älsta kristna konsten finna vi endast enstaka framställningar ur gamla testamentet, förnämligast sådana, hvilka tänktes syfta på frälsningsvärket, såsom till exempel syndafallet, som hade gjort frälsningen nödvändig, Isaks offer, förebilden till Kristi offerdöd, och egypternas undergång, som påminte om huru Gud räddat mänskligheten ur fångenskapen hos djäfvulen.

Öfverraskande är det därför att vi från den andra epoken af den kristna konstens historia, om hvilken här egentligen är fråga, kunna anteckna icke mera endast enskilda bilder, utan dessutom flere mycket rika serier af bibel-illustrationer. Den kanske älsta befinner sig i den urgamla romerska basilikan S. Maria maggiore på Esqvilinen och härstammar från femte seklet. Det är en lång rad af små mosaikbilder till Abrahams, Jakobs, Moses och Josuas historia.[1]) Men hvilket intresse man än må tillskrifva denna cykel, betygar den likväl, så i afseende å framställningen af händelserna som i rent stilistiskt hänseende, den romerska konstens förfall. Italien sjönk ju denna tid har stigt ned i det djupaste elände, hvars orsaker äro allmänt kända.

Det var under sådana förhållanden icke svårt för konsten i det östromerska riket att utveckla en relativ öfverlägsenhet. Men det konsthistoriska material, som står oss till buds, berättigar äfven, trots sin knapphet, att sluta till en afgjord uppblomstring, som ungefär sammanfaller med den politiska kraftutvecklingen på Justiniani tid. Kejsarens, hofvets samt en rik och mäktig kyrkas uppmuntran tillförde konsten nya krafter och en näring, som väl ej var mycket sund och naturlig, men som dock hade sin

[1]) Alla afbildade i *Garrucci's* stora arbete „Storia della arte cristiana", vol. IV, pl. 215—222.

värkan. Dåtida författares skildringar och kvarlefvorna af Justiniani dekorativa företag i S. Vitale i Ravenna bära vittne om hvad konsten ville och kunde.[1])

Men vi få icke dröja vid dessa glänsande alster af den bysantinska hofkonsten, lika så litet som vid Maximianus med elfenbensreliefer beklädda katedra, äfvenledes i Ravenna — ehuru i båda ingå genesis-scener; utan måste vi i främsta rummet vända oss till tvänne tillfälligtvis bevarade illustrerade grekiska handskrifter af första Mose bok, den ena i hofbiblioteket i Wien, den andra i British museum i London, båda från femte eller sjätte seklet af vår tideräkning.

Fragmentet i Wien — ty om ett fullständigt manuskript från så aflägsna tider kan endast i undantagsfall bli fråga — innehåller på 24 blad 48 miniatyrer, börjande med syndafallet och slutande med Jakobs död. De äro utförda i en stil, som ännu påminner om målningarna från Herkulanum och Pompeji — i tjockt guaschmåleri gjorda skizzer på purpurfärgadt pergament. Men på samma gång kommer man att tänka på katakombernas fresker. Figurerna äro genomgående ungdomliga, halft barnsliga, ledigt utkastade i ett lätt, dekorativt manér, utan stora fordringar.

Det ligger något helt profant öfver dessa skizzer,[2]) som så egendomligt kontrasterar mot den pretentiösa, patetiska högtidligheten hos de högkyrkliga mosaikerna. Bibeln är illustrerad på samma sätt, som den antika förfallstiden illustrerade Iliaden eller Odyssén. Man har en känning af att man har att göra med en gammal, förfinad kultur, för hvilken religionen är en statssak — kristendomen förändrade hvarken hjärtan eller njurar hos mänsk-

---

[1]) Det intressantaste äro de autentiska porträtten af kejsaren själf och kejsarinnan Teodora, hvilka i spetsen för hofvet med en officiell värdighet, den där öfvergår all modern föreställning, tåga förbi åskådarn, för att i templet nedlägga gåfvor. I kejsarens följe märkes äfven biskopen i Ravenna, Maximianus, assisterad af ett par klerker.

[2]) Här är icke platsen att ingå på bildbeskrifning, som för öfrigt skulle vara föga till nytta, utan måste jag hänvisa till *Garruccis* redan citerade värk, där de finnas aftecknade med tämlig stiltrohet i vol. III, pl. 112—123.

ligheten i stort, åtminstone i den för detta klassiska världen. När kampen var öfver, tog det allmänt mänskliga åter ut sin rätt. Medan de nyss omnämda mosaikerna i S. Maria maggiore i Rom med förkärlek uppehålla sig vid Josuas strider — i Italien gälde visserligen kriget vid denna tid icke en ärofull eröfning, sådan som Josuas i Kanan, utan blott ett hopplöst försvar — så finna vi i de grekiska miniatyrerna däremot ett samhälle, ännu upptaget uteslutande af fredens njutningar. Situationerna äro altigenom lugna, vid tillfälle idylliska herdescener, liknande illustrationer till Vergilii ekloger. Framställningssättet bär ett novellistiskt drag — det hela är ämnadt till att underhålla läsaren, icke till att uppbygga honom eller att bringa honom till allvarlig eftertanke. Det estetiska värdet är i alla fall icke synnerligt högt. Artisten gör knappast anspråk på mer än en mångfaldigande konstnärs rang — mot slutet blir han vårdslös ända till råhet. Skildringen är full af rikdom, friskhet och naivitet, men uppfinningen är föga nog af den utförande illustratören.

I betraktande af de från denna epok oss bevarade monumentens fåtalighet och den fornbysantinska konstens betydelse för den kristna konsthistorien i allmänhet är det tredubbelt beklagansvärdt att genesishandskriften i British museum ännu i en tid, då man redan förstod sätta högt värde på arkeologiska kuriositeter, måst undergå förstörelsen. Vi kunna följa dess historia ända från femtonhundratalet, då sagda volym af tvänne grekiska präster från Filippi hämtades såsom gåfva åt Englands beryktade konung Henrik VIII. Af drottning Elisabet skänktes den sedan åt hennes lärare i grekiskan, sir John Fortescue, af denne åter åt bibliofilen sir Robert Cotton, hvars berömda bibliotek utgör grundstommen till det brittiska museets ofantliga handskriftssamling. År 1630 utlånades manuskriptet jämte andra åt Thomas Howard, earl af Arundel, och tycktes ha blifvit totalt bortglömdt af sin rättmätige ägare — åtminstone skänktes det af Arundels enka åt hennes son, William Howard, viscount Stafford, och först efter 1680 återställdes handskriften af Staffords enka till det cottonska biblioteket. Det hände sig emellertid icke bättre än att denna boksamling år 1731 hemsöktes af en eldsvåda,

som mer eller mindre förstörde en icke ringa del af dess skatter. Olyckligtvis råkade „Cottonbibeln" ut för den värsta hettan. Fruktansvärdt har elden farit fram med den dyrbara pergaments-volymen. Af de flesta blad, som icke helt och hållet förtärts, återstå endast mindre, frätta och sönderrifna stycken. Det är icke svårt att föreställa sig huru miniatyrerna kommit från affären. Ingen enda af de fordom 250 illustrationerna finnes fullständigt i behåll, endast ett fåtal existerar i fattbara fragment. Blott här och där framstår en i och för sig knapt begriplig figur med någon klarhet — antingen genom att själfva färgen tillfälligtvis trotsat hettan eller att den undre bläckteckningen åter framträdt. Numera äro de återstående pergamentsbitarna, i våra dagar försiktigt infattade i tjockt papper, åter tillgängliga för forskningen.

En sällsynt tillfällighet har emellertid bevarat, om icke miniatyrerna själfva, så åtminstone kopior däraf på ett håll och från en tid, som gör detta faktum ganska öfverraskande. På grund af ett par i franska nationalbiblioteket bevarade akvarell-kopior från förra seklet och af tjugu teckningar, publicerade år 1747 af det nyss förut stiftade antikvariska sällskapet i London, ej mindre än på grund af de ännu tydbara resterna af originalminiatyrerna själfva kunna vi nämligen med stor säkerhet påstå att en vidlyftig serie mosaikbilder från tolfhundratalet i förhallen till S. Marco i Venedig med öfverraskande trohet upprepar compositionerna till Cottonbibelns miniatyrer.

Denna uppsats är icke platsen att bild efter bild uppvisa detta sammanhang — jag får i sådant syfte hänvisa den intresserade läsaren till min nyligen utkomna bok „Die Genesis-mosaiken von S. Marco in Venedig." Vi måste här nöja oss endast med några exempel.

Turisten, som träder in i detta underbara tempel, rest öfver evangelisten Markus jordiska kvarlefvor, bemäktigas af en mystisk känsla, såsom för öfrigt knapt i någon byggnad i Europa. Alt är så främmande, så sällsamt, så stämningsfullt och uråldrigt. Det med mångfärgade stenbitar i sköna mönster inlagda golfvet liksom böljar under våra fötter — en följd af markens sättning. Taket hänger i fem kupoler öfver oss, och i den dämpade dagern än framskymta, än

framblixtra guldmosaiker, kolonner och en väggbeklädnad af exotiska, dyrbara marmorarter. De gamla venetianarne nöjde sig ingalunda med att för ändamålet låta bryta och förarbeta det behöfliga materialet. Herskare öfver Medelhafvets öar och stränder, stulo de hela marmordekorationen, hvar de blott kunde komma öfver hvad den fornkristna tiden skapat rikast och skönast. Och sålunda blef deras nationalhälgedom ett brokigt konglomerat af heterogena element, hopklistrade till en fantastisk enhet.

Före trettonhundratalet, och man kan tillägga i fråga om måleri, före renässansen skapade Venedig egentligen ingenting själft. Hvad man icke kunde erhålla färdigt, det lät man besoldade konstnärer från det kufvade grekiska riket utföra. Snillet kunde visserligen penningen icke skapa, men man knusslade ej i fråga om yttre prakt. Och så klädde sig Markuskyrkan i denna lysande och tunga skrud af mosaik, som ännu i dag fyller främlingen med häpnad.

Den rika dekorationen inskränkte sig ingalunda allenast till det inre af kyrkan. Öfver portalerna och högt uppe på fasaden anbraktes tio kolossala mosaikmålningar, och det inre af förhallen utsmyckades med den serie genesisbilder, hvarom här är fråga. Liksom inne i kyrkan är den nedre delen af väggarna äfven här beklädd med marmorskifvor, medan mosaikerna utbreda sig öfver raden af de småkupoler, hvilka bilda taket, och öfver den öfre delen af väggarna.

Den långa serien börjar till höger, invid cappella Zen, med världsskapelsen och de första människornas historia i och utom paradiset, och fortgår sedan med syndafloden, Noaks, Abrahams, Josefs och Moses lif ända till vattenundret i öknen. De disponibla ytorna äro jämförelsevis inskränkta: figurerna därför små och skildringen hopträngd, i enkla eller dubbla ringar svängande rundt kring de småkupolerna och fyllande svicklar och väggytorna inom de bågar, på hvilka kupolerna hvila. För turistens öga ha dessa mosaiker till en början endast kuriositetens intresse — som konstvärk äro de icke mycket att komma med. Den bysantinska konsten hade länge sedan råkat ut på dekadansens sluttande plan. Figurerna äro stela och uttrycks-

lösa, ej lifvade af någon friskare ingifvelses fläktar. Vid denna tid började i Toscana Niccolo Pisano och Cimabue sin epokgörande värksamhet, som bröt bana för den moderna konstens skönaste utveckling, den italienska renässansen. I det forna grekiska riket var däremot alt i stagnation, och snikne främlingar drogo fördel af dess resurser. Men i betraktande af den bysantinska konstens dåvarande ståndpunkt, måste man i viss grad skänka sitt erkännande åt dessa mästare från österlandet, som trots vidriga omständigheter ännu kunnat vidmakthålla så mycket af den bysantinska konstens solida traditioner. Man kan i alla fall icke förebrå dem ett formlöst barbari och ej beröfva dem erkännande för deras skäligen korrekta teckning, deras färgsinne och deras storartade dekorativa produktionsförmåga. Hvilka af våra dagars artister skulle åtaga sig att med samma öfverväldigande totaleffekt i den besvärligaste af alla målarkonstens tekniker öfverkläda tusentals meter af väggar och tak med kolossala bilder! Ur arkitektoniskt dekorativ synpunkt kunna Venedigs egna stora konstsnillen, som flere århundraden senare i S. Marco fortsatte och delvis med nytt ersatte de gamle bysantinske mosaikmästarnes värk, icke uthärda en täflan! Visserligen har dock ett sådant resultat ej kunnat ernås annat än genom uppoffrande af alla personligt konstnärliga intensioner, all egen originalitet för ett dödande, allmängiltigt skema.

Men vi återgå till de små genesis-mosaikerna i förhallen.

De intressantaste bilderna äro säkert de, hvilka befinna sig i den första kupolen, mest till höger. Det är i allmänhet mycket underhållande att iakttaga de ansträngningar de medeltida konstnärerna gjorde att framställa skapelseprocessen. Vi skola ännu, i en följande artikel, tala något om sättet att behandla dessa „dramatiskt omöjliga“ uppgifter. Här påkalla andra omständigheter vår uppmärksamhet.

Det är till exempel märkvärdigt och hade bort tilldraga sig forskarnes uppmärksamhet, att skaparen uppträder under skepnaden af en ung gosse, ehuru Gud, vare sig Fadren eller Sonen, sedan långa århundraden i den bysantinska konsten icke mera framställdes under denna

typ — en typ, hvilken, såsom vi redan påpekat, så mycket mera utmärker den kristna konstens äldre tider. Vidare likna änglarne i påfallande grad antika genier. Liksom å de gamla marmorsarkofagerna sitter skaparen åter och modellerar handgripligen Adam af jordens lera — denne står till och med på en plint, alldeles som en staty. Strax efteråt förlänar han människan en lefvande ande, men icke genom att inblåsa den i hennes näsa (ty så krast ordtrogen har väl ingen konstnär varit), utan genom att räcka honom en liten figur med fjärilvingar (fig. 14) — det är en gengångare af den hedniska Psyke-idén, hvilken spelar en så betydande roll i de senromerska framställningarna af Prometeus, skapande människan. Slutligen äro gestalterna påfallande korta till växten och ungdomliga till utseendet — Adam och Eva äro knappast annat än halfvuxna barn! Eljes älskade ju den bysantinska konsten långsträckta och magra figurer med ett i förtid åldradt asketiskt uttryck i de tärda dragen.

Med ett ord, åtskilliga tecken tyda på en förvandtskap med den älsta kristna konsten, tecken som ej bör undgå den uppmärksamma iakttagaren.

Det följande har en mera rent bysantinsk karaktär, ehuru också här förekomma enskilda drag af samma art, såsom till exempel att flere af kvinnorna fatta sig vid h... sen i den öfver hufvudet dragna manteln — en gest, s... från den antika konsten öfvergått till den fornkristna.

I den första skapelsescenen uppträder „Ordet“, åtföljd af tre änglar, välsignande en trädgård: „in principio creavit Deus coelum et terram“ (fig. 9). Nåväl, denna egendomliga komposition återkommer så fullständigt i en af de två akvarellkopior ur Cottonbibeln, hvilka förvaras i det franska nationalbiblioteket (fig. 5), att småsaker, såsom änglarnes obetydligt förändrade handställning, utgöra den väsentligaste olikheten. Visserligen sväfva de i den gamla miniatyren med en grace, som ännu är helt klassisk, medan de i den senbysantinska mosaiken löpa framåt med en nästan haltande rörelse. Men detta är en skilnad i stil, lätt förklarlig genom de sju till åtta århundraden, hvilka ligga mellan de båda bilderna.

I en af scenerna ur den första kupolen ligger Adam 'umrande under en vinranka. Skaparn böjer sig ned öfver onom för att ur hans bröst helt ledigt framdraga det be-mda refbenet, som nära intill, förvandladt till kvinna, af n allsmäktige konstnären erhåller den sista fulländnin-n (fig. 8). Därefter föres hon (fig. 13) fram till Adam, m pekande på sin hjälparinna uttalar sin åsikt om saken.

Nu förekommer motsvarande miniatyr, om också i be-öfligaste skick, bland de rester af Cottonbibeln, hvilka rvaras i British museum. Adam har visserligen helt och illet försvunnit, men skaparn och Eva visa samma öfver-skande öfverensstämmelse med den venetianska mosaiken, m i föregående fall. Och skilnaden i stil är åter lika etecknande. I mosaiken endast en något så när korrekt ckning; i miniatyren därtill en känsla för kvinnokrop-ens svällande behag, hvars framträdande i konsten förut-ätter en gammal, raffinerad kultur, sådan som den justi-nianska (fig. 12).

Bland de följande fragmenten i Cottonbibeln märkes ett, där en i en lång skjorta klädd gosslik figur med någon tydlighet kan skönjas; han lutar sig framåt mot en bädd, å hvilken en hvitklädd gestalt ses hvila. Har också stilen detta fall undergått en ännu större förändring än i de st nämda, så är det likväl otvifvelaktigt att en af mo-aikbilderna i Venedig i all fullständighet räddat åt oss kså denna komposition. Det är Abels födelse. Eva sit-r på bädden och utsträcker handen mot det nyfödda rnet, som bäres fram till henne af fadren. Till höger år en gosse, Kain, med en vinsäck och en bägare, som n tyckes bjuda åt modren.

Å ett af miniatyrfragmenten se vi Abraham, äfven n lik ett barn, anordnande uppbrottet till Kanan. Han öjer befallande sin hand, medan strax bredvid en tjänare öjer sig ned för att lyfta från marken något, hvaraf nästan la spår försvunnit (fig. 7). Det antikvariska sällskapets teck-ing är litet mer fullständig. Här synes dessutom hufvu-et af en åsna. Men hela kompositionen lära vi känna örst i Venedig. Där är icke en, utan tre åsnor. En man r sysselsatt med att binda en packe på ryggen af en af

dem, medan en annan bakomstående tyckes inhämta närmare order af sin herre (fig. 6).

Högst upplysande för förhållandet mellan mosaikerna och miniatyrerna är en jämförelse mellan de bilder, som föreställa ängeln anträffande den för sin matmor flyende Hagar vid källan. Den rödklädda figuren i Cottonbibeln (fig. 10) visar en ledighet, nästan elegans, som ännu lifligt påminner om antiken. I mosaiken anträffa vi samma uppställning af figurerna, men dessa äro styfva och osköna (fig. 11) — huru mycket har icke gått förloradt under seklernas lopp!

En teckning, som antikvariska sällskapet publicerat, bevarar oss en miniatyr, som icke mer förefinnes i British museum (fig. 4). Det är Josef, som i fängelset tyder bagarns och munskänkens dröm. En af mosaikbilderna i Venedig (fig. 3) kopierar denna scen med förvånande trohet. Blott den olyckliga bagarns ställning har blifvit något förändrad — naturligtvis icke till det bättre. Mosaikmästaren har dessutom tillagt fängelset såsom bakgrundsarkitektur.

Slutligen vilja vi ännu betrakta en af det lärda sällskapets teckningar, som i mycket fragmentariskt skick bevarat oss den scen, där Jakob anförtror Benjamin åt Judas att föras till Josef i Egypten (fig. 2). Det är tydligt att denna teckning ej allenast är ofullständig, utan äfven oriktig. För det första saknas alla öfriga bröder, som i mosaiken omgifva Judas. Vidare sträcker Benjamin i miniatyren meningslöst ut sin hand mot Judas, som helt och hållet saknar den vänstra armen. I mosaiken (fig. 1) lägger Benjamin sin hand i Judas', som både här och i teckningen med en betydelsefull gest för sitt högra pekfinger mot ögat, såsom ville han ställa det i pant för gossens återbringande. — Detta är icke det enda beviset på otillförlitligheten af det antikvariska sällskapets teckningar.

Vi hafva här naturligtvis anfört några af de mest talande exemplen. Icke alla äro lika påfallande. Men å andra sidan äro äfven bestämda afvikelser sällsynta och med full säkerhet kan det påstås att vi i de venetianska mosaikerna funnit icke allenast en oväntad hjälpreda för studiet och rekonstruktionen af de ännu förhanden varande miniatyrresterna, utan att vi också, för det talrika flertalet scener, där en sådan jämförelse icke mer är möj-

ig, få anse oss ha upptäckt kopior, hvilka med en viss örsiktighet kunna användas såsom ersättning för de förrade originalen.

Visserligen med försiktighet; ty om kopior i modern ıening är det icke fråga. Medeltiden bildar i sådant hänsende en intressant motsats till vår tid. Af konstnären egärdes ingen originalitet, endast skicklighet! Hvad han ıinst af alt var, det var personligt uppfattande och uppnnande. Kunde han icke hitta på något själf, så fick an taga sina förebilder där han bäst fann dem. Var bilen god och sådan man då ville ha den, så var all rättırdighet uppfyld. Men å andra sidan var konstnären alleles icke förpliktad till trohet mot sina förebilder. Han unde svänga om, förändra, utelämna fullkomligt efter mak och behof (till exempel i fall af annat format) och ålunda se vi uti de venetianska mosaikerna de gamla, nnu nästan med klassisk ledighet utförda originalen så att säga öfversatta till trettonde seklets klumpiga och styfva språk. Endast kompositionen, uppställningen af figurerna och deras rörelser äro i allmänhet bibehållna; teckning, färg och behandlingssätt är däremot vordet något alldeles annat om man undantar att figurerna äro ovanligt ungdomliga h kortväxta för den senbysantinska konsten. Altnog, n den medeltida konstnären kopierade, så skedde det särligen ej med känslan af någon förpliktelse gentemot riginalet; tog han saken åter fritt, så trodde han sig icke kyldig något ansvar.

Uppfinningen var städse den senbysantinska konstens agaste sida. Fullkomligt i saknad af den nödvändiga rdmånen för en frisk utveckling: ett rikt pulserande, fritt ch starkt folklif, ihjälsnörd af munkar och präster, till ndast i egenskap af kyrkans slafvinna och för att tilledställa ett orientaliskt lyxbehof, hade konsten stelnat ort till en mekanisk skicklighet, som fortlefde allenast af ina gamla resurser, af traditionen, som med otrolig seget vidmakthölls och som i självfva värket var så att säga pärrhaken vid åkningen utföre. Det har ett melankoliskt ıtresse att studera denna konst, som ännu i sin förnedng röjer glänsande egenskaper. Men det är en lång väg ån Parthenon till S. Marco.

Redan den antika konsten i Rom, liksom dekc rerna i Pompeji, lefde till stor del på att mer eller m självständigt reproducera den gamla grekiska konsten stervärk, hvilka härigenom blifvit oss bevarade åtmin i repliker. Denna sed fortsattes af de grekiska koı rerna äfven under medeltiden: seden att afbilda äld: beten, oafsedt deras religiösa innebörd, blott på gru deras konstnärliga förträfflighet — och detta är til med nästan den enda svaga yttring af en från kyrka fri drift i den senbysantinska konsten.

Mosaikerna i förhallen till S. Marco stå i det seende ingalunda allena. Tvärtom, vi kunna uppräk hel rad exempel af samma slag. Här måste vi nö med ett fåtal.

I Vatikanens rika manuskriptsamling finnes en t fot lång pergamentsrulle med en fortlöpande serie tec gar till Josuas historia. Detta märkvärdiga och säl konstvärk måste tillskrifvas tiden mellan Justinianu bildstriden. Det är med största öfverraskning man finner samma scener, endast åtskilda till en mängd bilder, i tvänne grekiska bibelmanuskript från elfva tolfhundratalet, båda likaledes i det vatikanska biblio Här ser man dessutom hvad som saknas i rullen seriens början och slut. — Det är tydligt att denna ling illustrationer till Josuas historia under mede stod i högt anseende i det bysantinska riket, ty vi dessutom ett par scener därur med största trohet rade å en elfenbensrelief från elfte seklet i South-Keı tons ofantliga museum i London, och en af dem, där ängel uppenbarar sig för den knäböjande Josua, h och med blifvit typisk i den grekiska konsten, it den återkommer på olika håll och under skilda tid bysantiska bilder.

Men icke allenast gammalbysantinska mästervär ven antika sådana reproducerades efter bästa förmå South-Kensington finnes en elfenbensask från tionde elfte seklet, hvars lock och sidor smyckas af vackra, niskt mytologiska scener i en märkvärdigt klassisl som endast lider af den utmärkande, senbysantinska gerheten och styfheten. Här ser man Bacchus, drag

sitt panterspann, en nymf ridande på ett hafsvidunder, Bellerophon vattnande pegasen, Venus och Mars och andra Olympens gudomligheter, omfladdrade af lekande och tumlande amoriner. Och äfven till dessa kompositioner existera ännu repliker; så en dylik elfenbensask hos monsignore Bethune och en elfenbensplatta från en annan, numera förvarad i museo Correr i Venedig.

Den sistnämda, föreställande den åkande Bacchus, tillskrifves det fjärde eller femte seklet, ehuru reliefen i själfva värket är åtminstone sex (respektive fem) århundraden yngre. Och på alldeles samma sätt ha arkeologerna låtit lura sig af en mängd andra sådana elfenbensaskar, smyckade med kämpande krigarfigurer eller Herkules stordåd. De ha nämligen ända till allra sista tid hållits för senantika arbeten, ehuru det icke kan råda något tvifvel om att de alla tillhöra perioden efter bildstriden, det vill säga det tionde eller elfte seklet. En af dem är enligt inskrift förfärdigad under kejsar Nikephoros Phokas (963—969) regering.

Äran af en antidatering om bortåt ett årtusende har kommit en af de skönaste rariteterna i S. Marcos skattkammare i Venedig till del. Det är en med otrolig finhet arbetad bägare eller kopp af djuptonigt purpurglas[1]) med emaljmålningar, föreställande bacchanter, af en sådan stilrenhet, att ännu den lärde domprosten A. Pasini i Venedig, som nyligen författat ett stort arbete öfver antikviteterna i S. Marco, icke tvekar att förklara bägarn vara ett romerskt fabrikat från den bästa antika tiden. Och i sin beundran märker han alls icke att en tyrsus-staf slutar med en halfmåne och en stjärna i stället för med en piniekott och att bägaren i en af bacchanternas hand förvandlats till ett meningslöst ornament. I betraktande af dekorationen för öfrigt och med kännedom om hvilken utsträckning replik-fabrikationen hade i det grekiska riket just under den tid här är fråga om, kan det ej bli något allvarligt tvifvel om att vi här ha att göra med ett beundransvärdt arbete från tionde seklet! Med all klassicitet blandar sig

[1]) Afbildad i Gaz. d. beaux arts, årg. 1887, s. 376.

för resten i behandlingen en torr precision, som skvallrar om sitt ursprung.

Men om vi således ha talrika andra bevis på huru den senbysantinska konsten reproducerade mönster från längst förflutna, bättre tider, så är dock bland de oss bevarade replikerna den venetianska mosaikcykeln säkerligen den konsthistoriskt viktigaste. Ty icke nog med att vi nu med tämlig visshet kunna rekonstruera en mycket stor del af de förstörda kompositionerna i Cottonbibeln och till och med i bilderna till Moses historia troligen ha fortsättningen af redaktionen, som i manuskriptet självt slutar med genesis; vi kunna dessutom på ett helt annat sätt än förr studera äfven stilen i de förstörda miniatyrerna.

Och vi finna att de äfven i detta afseende äro värda en mera ingående uppmärksamhet än det hittils, på grund af deras förstörda tillstånd, lönat sig att egna dem.

Såsom skildrare af de bibliska händelserna är illustratorn af Cottonbibeln tydligtvis underlägsen sin ungefär samtidiga kollega i den berömda genesishandskriften i Wien, som vi redan omtalat. Långt ifrån att, såsom han, i en novellistisk berättareton söka underhålla läsaren genom liffulla genrescener ur en idylliskt anlagd föreställningsvärld, nöjer sig konstnären i Cottonbibeln med en vida stelare anordning — figurerna framföras i en föga uttrycksfull sammanställning den ena bredvid den andra och vändas emot åskådaren, liksom de blott ville presentera sig för honom. Men illustratorn söker i stället en högtidlighet i framställningssättet, som är ett af de första symptomen af den riktning inom den bysantinska konsten, som snart nog skulle blifva dess dominerande drag.

Men härvid är en intressant åtskilnad att göra, en skilnad som ännu mycket tydligt återspeglar sig i de venetianska mosaikerna. Den påpekade egenheten utmärker nämligen främst bilderna till patriarkernas och Josefs lif, medan illustrationerna till skapelsehistorien och de första människornas öden äro hållna i en antikt klassisk anda. Man jämföre endast änglarne i den första skapelsebilden med dem, som besöka Abraham. I förra fallet är det tre antika genier, hvilka åtfölja den allsmäktige ynglingen i paradisets lustgård, i det senare tre bevingade bysantinska

ofherrar i full gala-kostym, hvilka med ceremoniell afmättet skrida emot Abraham, som i en yttring af orientaliskt afsinne kastat sig till deras fötter! Och där, bland de ɔnare bilderna, herskare sådana som Farao och Josef i ögtidlig pomp trona bland sin lifvakt, påminnes man irekte om senbysantinska framställningar af liknande ɔener.

Kompositionen är sammanträngd, figurerna äro korta ɔh undersätsiga som på elfenbensrelieferna från samma tid, ehandlingssättet är ännu af klassisk ledighet och närmar g, såsom just blifvit visadt, i cykelns första del den anikt hedniska stilen. Men på samma gång uppenbarar sig ɔm sagdt en egenskap, hvilken är bysantinsk, om än ännu tarkt uppblandad med äldre beståndsdelar.

Så hafva vi, förmedels mosaikserien i S. Marco, i en edan århundraden tillbaka väl känd och berömd handkrift på sätt och vis återupptäckt en länk i konstutvecklingen, som i sig förenar tendenserna från det gångna, det då gällande och det därpå följande och sålunda i viss mån bättre än något hittils kändt arbete representerar denna för den kristna konsthistorien viktiga·öfvergångsepok.

Frågas nu slutligen huru man har att tänka sig förhållandet mellan mosaikerna i S. Marco och miniatyrerna British museum, så svara vi att icke den minsta sannolikhet föreligger för att mosaikmästarne i Venedig tillfälligtvis skulle haft just självfva Cottonbibeln i sina händer. Den hämtades, såsom redan nämdt, till England direkte från Filippi. Vi måste antaga att den konstnär eller de konstnärer, hvilka lämnat kartongerna till förhallens mosaiker, begagnat sig af någon vida senare reproduktion, ɔt vill säga snarast en illustrerad bibelhandskrift från tiden efter bildstriden — kanske ligga där flere länkar ellan det ursprungliga originalet och de venetianska koɔrna — chi lo sa... Det är också långt ifrån säkert, ja ej ls sannolikt att den förstörda volymen i London innehållit de ursprungliga originalkompositionerna. Dessa miniatyrer äro väl snarast att fatta blott såsom prof på denna ldredaktion, som troligen redan mycket tidigt åtnjutit t rykte, som lockade till kopiering. Vi äro likväl icke i tillfälle att härom kunna yttra något säkert.

I följande artikel skola vi upptaga till behandling frågan om uppkomsten och utvecklingen af den äldre medeltida genesis-illustrationen i allmänhet och särskildt vissa af traditionen för några betydelsefulla moment i den bibliska berättelsen faststälda framställningstyper.

J. J. Tikkanen.

Den franska poesin i våra dagar.

Les Parnassiens.

I.

Det fins, som bekant, en ålder då man skrifver ve isynnerhet lyrisk, annanstädes lika väl som i Frankri och denna böjelse var ingenting utmärkande för de ung på sextio-talet. Men att lusten höll i sig hos dem, den blef till en märkelig företeelse i vitterheten och bl för ett stort antal af dem deras lifs förnämsta intresse u der ett eller par årtionden är mera sällsynt och kan fö tjäna att man söker utreda orsakerna.

Théodore de Banville stod i rop vid denna tid, o det är troligt nog att hans muntra verskonst, hans en siasm för den rena formen, hans rikdom på gamla, n versslag underhöll lusten hos skolgossarne, äfven sedan utgått som extraordinarier, som handelsresande, på kontor eller medan de lågo vid universitetet. Han v vorden berömd till en god del just för det, som utgör st kan hos sångmön i denna spädare ålder, rimmandet o versbyggandet, och det anseende han gett åt konsten skrifva vacker vers kunde minska deras blyghet vid lämna sina förstlingar åt en obarmhertig värld. Man fi ner att De Banville var tillstädes, uppmuntrande och rå gifvande, vid deras tidigaste samkväm, medan åter Lecon de Lisle, som på lördagskvällarna samlade de ifrigaste sitt hem, tvifvelsutan gaf deras sträfvande en viss lyftni då han stälde för dem uppgiften att genom den sköna for mens kult värka förädlande på samtiden. „De voro näsvis

nog, desse nykomlingar, okände ännu i går", säger Catulle Mendès vid tanken på denna ynglingaidrott, „att vilja förmå allmänheten till aktning för det ideala och för det ihärdiga arbetet, att vinna henne för kärleken till sköna former, vackra verser och rim, att entusiasmera henne för den heliga konsten."[1])

Men framför andra kan man tänka sig att Victor Hugo, trogen som han förblef skaldekonsten, just då genom en rad stora värk bidrog att sprida „den heliga elden." „Hans snille, som är så underbart präktigt och mäktigt, att han reser sig ojämförlig i den franska literaturens historia", utbrister samme författare, „blir än större genom hans själs allmännelighet. Däraf detta städse fortgående inflytande öfver de andar, som omgifvit honom. Att han är seklets mästare är normalt, eftersom han är seklet själft", och sedan hans beundran för Hugo stegrat sig så obegripligt högt, erinrar han poeterna, dramaturgerna, romanförfattarne om att de allesammans gå i Victor Hugos fotspår, tilläggande för skaldebrödernas del: „Detta är sannfärdeligen vår trosbekännelse: alt utgår från Fadren. Arbeten, varen fruktsamme, varen store eller berömde, fresten på att bestiga höjderna, om den stoltheten bor på eder panna, ransaken kärrmarkerna, om eder blick har sådan riktning, — sak samma! Eho som stiger upp eller stiger ned följer honom; själfva upproren och affallen äro blott följder af hans oaflåtliga segrar."[2])

Till dessa samvärkande literära inflytelser kan man lägga den omständigheten, att ungdomen på sextiotalet hade kommit sig ifrån all befattning med politiken och hade desto bättre tid att poetisera. Quartier latin hade tagit sina händer från republiken eller använde dem på sin höjd till att applådera åt Saint Marc-Girardins kvickheter. En roll sådan Polytekniska skolans elever spelat under julimonarkin eller som studentföreningarna nu sätta i scen, låg icke för studenterna då. Först mot årtiondets slut begynte några unga advokatämnen, såsom Gambetta, att låta höra sina stämmor, men det var då på andra sidan Seinen, i klubberna vid Boulevarden.

---

[1]) La Légende du Parnasse contemporain, p. 13.
[2]) A. a. p. 24, 25.

Men det viktigaste är ändock att skaldegryen kommo tillsammans, att en spelorre lät höra sig och ett yttre samband ficks till stånd. Det behöfs en härd och en viss ordning, om träden skola hjälpa hvarann att brinna, och i hvarje dalsöga är en ståndare af nöden, kring hvilken „törrvet" är samladt och tjäran, som det svettas ut under en gemensam hetta, rinner ut i dagsljuset. En sådan härd bildade sig vid midten af sextio-talet, och det var Catulle Mendès som åstadkom det yttre förenande sambandet.

Det var visserligen icke genom någon öfverlägsen poetisk begåfning, en upphöjd karaktär eller en djupare uppfattning af poesins väsen han för en tid kom att inta en ledande ställning. Men han hade i alla dessa tre hänseenden egenskaper för ändamålet, han var rörlig och företagsam, hade stor beläsenhet, en uppriktig hängifvenhet för verskonsten och ett naturligt godt gehör, som han förenade med en genom trägen öfning vunnen skicklighet. Tellier ger en synnerligen klar föreställning om hans poesier (*Philoméla* och två samlingar *Chants épiques*), då han säger att de likna Hadriani villa, som innehöll alla världens berömda byggnader i liten skala, dock att där fins ett rum inredt efter hans personliga smak, och det är alkoven.[1] Han kan skrifva indiska poem som Leconte de Lisle, titaniska som Victor Hugo, sataniska som Baudelaire, men sig själf är han i madrigaler, rondåer, sonetter och alla slags kärlekssånger, hvilka i täckt behag icke efterge De Banvilles, men med ett inlägg af hans egen osunda erotik. Samma sedeslöshet, som i hans noveller tränger fram genom den blöta formen, utvecklas i hans småvers under konstfulla vändningar. Egentligen kan man dock icke säga att han är fräck: han är snarare en hedning, som icke vet bättre.

Catulle Mendès är född 1840 i Bordeaux och har fått en lärd uppfostran; vid par och tjugu års ålder gaf han ut „Voluptatum libros III ed. Caius Valerius", som varit mycket eftersökt af konnässörer såväl för sitt vackra latin som för sina skildringar af all slags natur. I hans lärdom, säger Tellier, förena sig en Ménages kunskaper med hvad Colette och Lila känna i sitt fack. Nu och då satte han

[1]) Nos Poètes, p. 199—204.

i gång något literärt företag, som icke bar sig just väl eller länge, men beredde skaldebröderna tillfälle att få ut sina förstlingar och honom själf tillfredsställelsen af att uppträda som ledare.

Quartier latin var den tiden, liksom senare, en bördig jordmån för vittra tidskrifter, hvilka sköto upp lätt och lustigt för att försvinna lika fort. Jag kunde leta fram väl ett halft dussin profhäften, som skickats omkring för att få korrespondenser och annat medarbete. Det anmärkningsvärda är att redan tidigt på sextiotalet i deras prosa periodbyggnaden är bruten i små smulor till följd af öfvermåttan stor liflighet, och att denna stylens liflighet står i omvändt förhållande till tankens allvar. I denna spritande framställning, som sedan blifvit så allmän, gaf sig företagens ungdomlighet noggrant till känna.

Ett sådant företag bland andra var „Revue fantaisiste", som utgafs 1860 af Catulle Mendès. Han betecknar den som Les Parnassiens' första organ och beskrifver med välbehag dess luxuriösa byrå med persiska mattor, mahognihyllor, hvilsoffor, där Théophile Gautier, De Banville och Baudelaire, „dessa höga och rena andar", besökte dem middagstiden, medan på kvällen täckare gäster, som skrefvo mindre bra franska, men hade alla sina trettiotvå hvita tänder i den skrattande munnen, lyckliggjorde redaktionspersonalen.[1]

Han erkänner att de voro föga mer än ystra pojkar den tiden och att de utmärkte sig framför alt genom sina vågade åsikter och sin näsvisa hållning. Det fans ibland dem sådana, som buro mycket och långt hår och hvilkas poetiska begåfning låg mestadelen däruti; det var icke utan att en viss medveten efterapning af „la jeune France" och dess poetiska „cénacle" från tjugutalet, där Victor Hugo var själen, beherskade de versskrifvande ungdomarna. Han gör halft om halft det medgifvande, att öknamnet Parnassiens, som de ingalunda gett sig själfva, men som de sedan godkänt och hedrat, kunde den tiden haft något fog för sig; men det kan dock icke förnekas, menar han, att deras käcka, naturfriska uppträdande var en välgörande protest

[1]) La Légende du Parnasse cont., p. 89 f.

mot den tårfylda sentimentaliteten, som flutit ur Mussets enerverade väsen eller ur Lamartines elegiska dilettantism, vidare att deras bättre verskonst var en båtnad för det franska modersmålet, och slutligen att ett stort antal af dem, som sedan på vers och prosa vunnit Frankrikes bifall och beundran, lämnat sina bidrag till deras Revue. Charles Baudelaire hedrade den med sina prosapoem, Léon Gozlan var synlig i deras följetong, Jules Claretie hämtade dit helt försagd sina första rader, Alphonse Daudet, som väl hade fått förläggare för sina „Poésies amoureuses", men ännu knapt var känd för publiken, började här sin bri janta bana som prosaist, utmärkt redan nu genom en fram ställning, som var sprittande af värklig esprit. Charle Monselet, en följetonist af värklig kvickhet, och Auréli Scholl, sprittande också han, men som mera hållit sig up med skruf, bidrogo jämväl till detta ungdomliga företa

Men den egentliga skaldekretsen, för hvilken „Rev fantaisiste" var organ och Catulle direktör, utgjordes Albert Glatigny, Léon Cladel, Villiers de l'isle-Adam, Sull Prudhomme och några mindre betydande. För läsarn to af de nämda endast den siste vara bekant, och då de first ledet i den poetiska kohorten, bör jag meddela någ notiser om dem.

Albert Glatigny, son af en gendarm, var en långb mager sufflör och skådespelare vid en kringstrykande la ortstrupp, med en märkelig literär begåfning, som lät nom på egen hand lära sig läsa — vid femton år ku han det knappast — därpå genomströfva Frankrikes li ratur och äfven den romerska, ty latin lärde han sig de likes. Han kom till Paris med fickan full af dikter, o då en förmögnare ungdom fick infallet att bekosta tryc ningen, utkom hans *Vignes folles,* okynniga utbrott af e ystert lynne, blandade med ljud af en äkta, frisk nat känsla, i skäligen korrekta De Banvilleska former. Ha förnämsta diktsamling, *Les Flèches d'or,* röjer mera djup i kän lan, än hos lärarn, och mera konkret bild i de poetiska uppsl gen, än hos Sully Prudhomme, men Glatignys väg blef t värr kort. Han dog 1873 i djupaste armod, men med obr ten lefnadslust och lycklig af en ung makas kärlek. D Stapfer i Le Temps yttrat att hans poesi var lätt och be

ngad, men saknade den tredje egenskapen Plato tillade ›esin: „hon var icke helig, tvärtom: Glatigny var hedning m en faun, men ock med hedendomens sundhet i sig“, skref ›n till honom på sin dödsdag: „Jag har väl ock, som hela ›rlden, haft mina stunder af sorgsenhet och förtviflan för . bränd kotletts skuld, och kringom mitt adertonde år lär g väl en smula förbannat himmel, jord och helvete, men det ›rade icke länge. Hvarför skulle jag för resten vara sorg-n? Lifvet är skönare än man vill tillstå, och bästa bevi-t är att hela världen hakar sig fast vid det. Om det för ›d sig fattigdom, sjukdom och äfven elakhet från ett och nat håll, så fins där i stället så många förträffliga saker, m hitta väg till ens läger och komma en att glömma rnvattnet.“ [1])

Finge man tro Catulles sydländska fantasi, så vore t att anse som en vändpunkt i den franska poesins hi-›ria, när han och Glatigny första gången gåfvo hvar-dra händerna och hälsade hvarandra som poeter. Enligt mma auktoritet vore ock Léon Cladel någonting utom-dentligt, sedan Baudelaire hyfsat om hans bondnatur och rt honom att man skall väga och pröfva hvarje ord samt t orden utöfver sin betydelse föra med sig sinnesintryck h att just däri ligger poesins hemlighet. Alt det jag kan ›a om Cladel är att hans poesi är obetydande och att ns provinsromaner från Quercy äro mig obekanta. Åter-ir Villiers de l'isle-Adam, som likaledes bidragit jäm-relsevis föga till poesin, då de stora poem, med hvilka n skall varit sysselsatt och bland hvilka „Axel“ synes ra ett nordiskt ämne, veterligen icke sett dagen. I sina osadikter, såsom „Contes cruels“, följer han Edgar Allan ›es grymma lust för upprörande och mystiska saker med ; tillskott af Baudelaires pessimism. Enligt Catulle Men-s vore han bland dem alla den, som man hälst kan till-›änna snille, men han saknade i poesin talangen att ›rt och säkert uttrycka sina dystra drömmar. [2])

Och flere hunno icke ansluta sig till kretsen, innan ›taget fick ett snöpligt slut. Själfva direktören blef af

[1]) Études, p. 135; Catulle Mendès, La Légende, p. 29 o. f., 93.
[2]) A. a. p. 110, 119.

sedlighetspolisen dragen inför korrektionsdomstolen för poem, „*Le roman d'une nuit*“, och trots Lachauds försv som skall ha varit mycket briljant, dömd till 500 fra böter och en månads fängelse, som han fick tillbringa bla gatstrykare i La Pélagie, ett icke just väl ansedt häkt Förmodligen var det efter denna mandat som hans fan tog sin hand ifrån honom och lät honom genomgå en varsam svältkur. Han fick utbyta sin präktiga redaktio byrå mot ett dåligt värdshus, kalladt Blåa draken, ett t håll för några af skaldebröderna, med hvilka han steg högre och högre, ända till vinden, i samma mån som bo get och böckerna gingo styckevis åt för maten. H framhåller som en skilnad mellan deras sorglösa lif dagen och Henri Murgers poetiska bohäm på femtiota att de försakade till det yttersta, hällre än att göra skul utan möjlighet att betala. Altför länge lär väl pröfning icke häller varat, innan modershjärtat veknade och h återfick sitt förra välstånd.

Vid midten af sextiotalet gifte han sig med Judi Théophile Gautiers sextonåriga dotter, ett under af lärdo som vid sjutton år utgaf efterbildningar och öfversättning från kinesiskan och 1869 en själfständig kinesisk rom „Le Dragon impérial.“ Deras äktenskap blef icke lång rigt: husliga tvister af delikat natur uppkommo på gru af en brefväxling, som publicerades och lät en tvifvelak glans för andra gången falla på honom. Då fru Jud 1875 utgaf sin japanesiska roman, „L'Usurpateur“, som akademin prisbelönades, hade hon återtagit sitt fäder namn.

Vid denna tid är Catulle åter i farten med en lite tidskrift, „La Republique des Lettres“, som utkom 1 och är att anse som Les Parnassiens' sista samfälda fö tag. De hade ändock med tiden vuxit från hvarandra skingrats på skilda vägar. Med skäl prisar Catulle de organ, hvars hela program bestod i „en gemensam kär till sin konst“, för en utomordentlig liberalitet. Vid si

---

[1]) Så uppger han själf i La Légende, p. 148. I Vapereaus tionnaire des Contemporains heter det att straffet ådömdes förläg emedan Catulle var minderårig.

if Leconte de Lisles *Poèmes tragiques* och Victor Hugos *Sieste de Jeanne* intogs Zolas „L'Assommoir", hvilken börjat itkomma som följetong i en af aftontidningarna, men afbrutits för det oväsen, som uppstod bland tidningens läsare. Packet fick en tillflyktsort i „La République", och let är ett bevis på Catulles godmodighet att han icke ångrade sin gästvänlighet, fastän Zola och naturalisterna sedan gjorde Les Parnassiens till föremål för sina angrepp. [1])

Mellan „Revue fantaisiste" och „La Republique" ligger det mest betydande af Les Parnassiens' gemensamma företag. Emot midten af sextiotalet fick Catulle Mendès idén till „Le Parnasse contemporain." Tillgången var sådan. En af kamraterna, markis Louis Xavier de Ricard, sträfvade med en veckoskrift „L'Art", som icke hade någon framgång. Mendès föreslog honom att ändra titeln till „Parnasse contemporain, recueil des vers nouveaux", och som han gick in därpå, samlade de i hop sina lyriska förråd och fingo ut par häften, ståtligt tryckta på lyxpapper, men då de voro ensamme om att läsa dem, skulle företaget fått ett hastigt slut, om ej en ung förläggare, Alphonse Lemerre, som nyss öfvertagit en liten bokhandlarbutik i Passage Choiseul, gjort företaget till sitt. „Parnasse contemporain" utkom sedan i häften, som bilda tre årgångar för 1866, 1871 och 1876. Första årgången, som togs blott i 500 exemplar, är vorden en bibliografisk sällsynthet.

Lemerre är numera en af franska bokmarknadens stormän, som har passagen så godt som ensam för sitt enorma boklager. Catulle, som skildrar förläggarens sybaritiska öfverne, påstår att hans rikdomar grundlades i och med deras Parnasse, enär bullret af de kritiska fäjderna drog uppmärksamheten på honom. [2]) Det vill väl också något säga att vara Leconte de Lisles och Coppées förläggare. Andra påstå att han har sina lärda editioner af gamla franska författare att tacka för framgången. I alla fall blef nu hans butik samlingsplatsen för alt flere och flere verskonstnärer, äldre och yngre, som drogos dit af de frikostiga författarhonorarier förläggaren punktligt betalade

---

[1]) A. a. p. 169, 140, 138.

[2]) A. a. p. 237 f.

och af den växande ryktbarheten. Visst är att endast få nämnvärda rimmare från det årtionde samlingen omfattar saknas i Parnasse contemporain. Af en äldre generation finner man där satirikern Victor de Laprade och jambernas författare Auguste Barbier, och till och med så utblommade romantiker som bröderne Deschamps blandade sina öfvermogna frukter med den ännu gröna diktargrödan.

Ju mera kritiken gjorde väsen om företaget, dess bättre gick det. Den allvarliga kritiken hade väl ingenting emot all denna ungdomliga entusiasm för verskonsten, men desto mera öfvade den småpratande följetongens prosaister, ofta nog lika gröna som poeterna, sin kvickhet på Les Parnassiens. Detta namn, som ju låg nära till hands, hade alltid en tvifvelaktig klang. Det blef nu inbegreppet af det viktiga sysslandet med toma former, „poesin utan lidelser och utan tankar, odlandet utaf välgjorda verser, som vilja ingenting säga." Tre eller fyra af spefåglarna, Alphonse Daudet, den otrogne skaldebrodern, Paul Arène och par andra satte sig tillhopa och utgåfvo „Le Parnassiculet", en diktsamling i hvilken de parodierade poeterna. Catulle Mendès skickade sina sekundanter, Coppée och Léon Dierx, att utmana den som skrifvit förordet till detta skoj, och fastän duellen icke blef af, bidrog affären icke litet att öka ryktbarheten, då „le procès-verbal" kom i tidningarna.

II.

Det är lättare att säga hvad än hvilka, som betecknas med namnet Parnassien. Brunetière, då han anmäler Catulle Mendès' „Légende", [1]) räknar honom och hans skaldebröder för ingenting, Leconte de Lisle och Théodore de Banville allena som rörelsens faktorer. Helt visst gåfvo dessa de mäktigaste impulserna, liksom de voro de celebraste bidragarne, men man skulle göra Catulle Mendès och hans skaldebröder orätt, om man ej tillerkände dem rangen af stam- och kärntrupp i den rimmande kohorten: utan dem hade Leconte de Lisle och de Banville varit hvad de äro, men utan dem hade man icke haft att i franska

[1]) Revue des deux mondes 1884, t. 6 p. 212.

ırhetens häfder inskrifva den ganska märkeliga före- ıe, som bär namnet „Les Parnassiens.“

Till de redan nämda medarbetarne i „Revue fan- ste“ uppräknar Catulle Mendès såsom senare tillkomna, eller mindre intima medbröder i Apollo: Coppée, Albert ıt, Léon Valade, Léon Dierx, Armand Silvestre, José a de Hérédia, Ernest d'Hervilly, Paul Verlaine och ıane Mallarmé; något senare tillkommo André Theu- Anatole France, Jean Aicard. I en skämtsam triolet, *'resol du Parnasse,* [1]) där Lemerres butik skildras med kunder:

Là, sans ordre, sont réunis
Tous les jeunes porteurs de lyre.
Chercheurs d'astres et d'infinis
Là, sans ordre, sont réunis;
Enfants que la muse a bénis,
Aimant avant de savoir lire,
Là, sans ordre, sont réunis
Tous les jeunes porteurs de la lyre,

ıs ytterligare Georges Lafenestre och Henri Cazalis. igående talas dessutom om en och annan såsom till- ıle gruppen.

?arnasse contemporain upptar långt flere, men alla ırför icke att räkna till Les Parnassiens. Utom vän- n och bekantskapen, som är ett yttre och mera till- ; föreningsband, samt lusten att poetisera, som är ett ıt drag hos ungdomen, kan intresset för diktkonstens lla sida anses som det utmärkande kännetecknet för 'arnassiens. Deras oförstälda och hedrande kärlek till heten röjde sig i ett ifrigt studium af gamla franska yggnader, ett oaflåtligt bemödande att använda rena ıya, lifliga, träffande uttryck. Då de sålunda följde ınville i spåren, delade de ock hans motvilja för den k, som sträcker sig från Malherbe till Delisle och Boileau till lagstiftare, den stela alexandrinen, med ıntiteser och abstraktioner, heroider och epistlar. De-

) Stycket är af en ung rimmare, hvilken De Banville hedrat ı betecknande sonett, som börjar:

La rime est tout, mon cher cousin Marc.

Nos Poètes, p. 92.

ras förkärlek gälde femtonhundratalets och medeltidens formrikare och naivare konst, den de funno fortsatt först af den Victor Hugo'ska romantiken. Då de någon gång beteckna sig själfva som „néoromantiques", bör det förstås så, att de ville ställa sig som ett led i detta triumftåg; någon annan romantik kan man icke gärna finna hos dem.

Men då de sålunda lade all sin entusiasm i det formella, hvilket ådrog dem namnen „Formistes", „Stylistes", har deras sträfvande sin motsvarighet i det samtidigt uppkomna virtuosa måleriet, arbetet på tekniken, framställningssättet, med likgiltighet för innehållet och den innehållet bestämmande känslan. På det ena som det andra hållet heter det: konsten för konstens skuld, men konsten här är blott det yttre görandet, icke det inre skapandet. Samma försvar som Laujol och andre Parnassens kritiker låtit höra för poesin som verskonst, har förts för de unga målarnes räkning. Innehåll, känsla, tanke, det måste man ju ha, men det har en och hvar: det som skiljer konstnären från de öfriga är konsten att uttrycka det. „Bedröfliga förväxling mellan hjärtats rörelser, som tillkomma alla, och den sällsynta förmågan att uttrycka dem idealiserade af fantasin! Att vara förmögen af att känna och det djupare än någon, men att därutöfver ega den medfödda, genom arbete utvecklade gåfvan att i en fulländad form meddela det kända, se där det, som är oumbärligt för att vara poet och hvarför värkliga poeter äro så sällsynta", är ett stycke af Laujols resonnemang, som Mendès säger innehålla den parnassiensiska teorin hel och hållen.[1]) Och hvem skulle ej kunna underskrifva dessa ord, om de blott fattats så, att hjärtats rörelser och deras beskaffenhet värkeligen räknats med till det som bestämmer konstvärdet; men praktiken visade att det var innehållet, icke konstfärdigheten, som hölls för en förutsättning, konstfärdigheten, icke innehållet, som hölls för det väsentliga. Till och med Brunetière, som eljes icke är någon beundrare af dem, yppar huru allmän deras uppfattning är. Han talar alldeles i deras anda, då han säger: „man bör hysa en religiös vörd-

---

[1]) La Légende, p. 41.

nad för formen, ty i poesin, liksom i skulpturen och måleriet, är formen fonden, eftersom de bästa afsikter räknas poeten till godo blott i den mån de följas af utförande, och emedan utförandets värde slutligen beror nästan uteslutande af den kännedom, man har af sin konsts regler eller lagar.“ [1]) Men är icke detta att göra medlet till ändamål, och borde icke den religiösa vördnaden snarare sparas för den inre skapande kraft, som förstår att göra bruk af medlet och ge det dess rätta värde? Ty hvad värde har väl den poetiska formen, innan den kommit till användning?

En egenskap, som är så allmän hos Les Parnassiens, ıtt den kan användas som igenkänningstecken, är ock geıenligen följden af en sådan ensidig entusiasm för den ttre formen, rytmen, rimmet, diktionen. Det är det utökta, ciselerade, konstiga, som betecknas med uttrycket retiös, hvilket, efter att sedan Molières tid hafva gält om klander, hos desse användes som ett eftersträfvansvärdt beröm. I det att verskonsten blir det väsentliga af poesin, så att rytmens behagfulla gång, stansens rika byggnad, rimmets renhet bli bestämmande för innehållet, ligger let i sakens natur att enkelheten sakteligen försvinner och liktionen blir konstig. Det kan väl i enskilda fall hafva inräffat, som Brunetière påstår, att „den religiösa vördnaden ör språket och rytmen bragt dem till att närmare pröfva tafvelsernas beskaffenhet samt att redan deras kinkighet i alet af ord gjort dem mera fordrande i afseende å sakernas riktighet och sanning.“ [2]) En sådan större korrekthet detaljer kan hos en och annan varit — Brunetière täncer tydligen på De Banville och Leconte de Lisle — följlen af deras sträfvande, men långt allmännare tyckes preiösheten vara bland de yngre, och det är lätt förklarligt. Då det icke är någon idéhalt, ur hvilken inspirationen ärflyter, utan formens behag som skall intressera, inställr sig lusten att smycka diktionen med prydnader, nya liga uttryck, metaforer mer bländande än sanna, hyperler, ellipser, metaforer och alla syntaxis ornatas och

[1]) Revue des deux mondes 1884, t. 6, p. 219.

[2]) A. a. p. 220.

figuratas konster. Coppées språk, som blir enklare i den mån inspirationen begynner flyta ur ett värkligt lifsinnehåll, afger härpå ett intressant bevis.

Då de själfva så ofta, under skärmytslandet med Zola och naturalisterna, beteckna sig som dyrkare af det ideala, är det denna intresselösa hänförelse för den rena formen, som kan synas ideal i jämförelse med naturalisternes psykologiska, socialistiska och andra intressen. Ja, äfven den större finhet i lefnadsformer, den delikatess i känslan, som i allmänhet skiljer dem åt från naturalisterne, ger åtminstone i det yttre ett drag af idealitet åt Les Parnassiens' alster, då man jämför dem med den brutala romandiktning, som spirade upp från midten af sjuttiotalet, i Zolas plantskola i Médan. Det är denna motsats Catulle Mendès uttalade i sin spirituella „Discours à Nana." Naturalisterne tyckas tro att det gemena, det smutsiga, säger han om Zolas altför bekanta gatunymf, gör henne riktigt lefvande och värklig, men man misstar sig, hon är ett fantasifoster lika väl som Chimène i „Le Cid" och har existerat lika litet som Hugos „Marion." Öfverhufvud kan konsten icke göra någonting värkligt; naturalisternas förmenande att de ge oss värkligheten och intet annat är ett själfbedrägeri, „ty mellan sina två ögonlock ha de, som vi alla, någonting — ack ja, hvad är det? — någonting som vill, som hoppas, som fruktar, älskar, hatar, som tänker eller drömmer, och detta någonting — vår egen personlighet — smyger sig in, utgjuter sig i alt det vi göra, uppfyller vårt värk, blir själfva värket." Det beror nu på huru beskaffad tolken själf är, upphöjd, ädel, ren, eller lågsinnad, fördärfvad, med gemena böjelser och älskande att rota i smutsen, om konsten skall ge oss en Beatrice eller en Nana. Också Nana är ett ideal, men hopdraget ur djupet, af dåligheten, „och för min del, tillägger Mendès, går jag hällre mot det ideal, som är från höjden." Tyvärr är det blott den yttre formen i hans ideal, som kan sägas vara från höjden, eftersom täckheten och behaget höra till den skepnad det goda skapar sig. Inom den förfinade formen bor en sensualism med lika låg uppfattning af kärleken och för öfrigt lika fattig på ideer som naturalismen.

Hade Les Parnassiens för sin poesi egt någon djupare ncip, någon entusiasm af sedlig eller ideell art eller åtminne någon bestämd riktning i afseende å lifvets stora frågor, ılle de förmått mera hänföra sin samtid, deras framtrände skulle värkat mera välgörande och varaktigt, och eningsbandet emellan dem själfva skulle skönjas bestämre. Benämningen „les impassibles", mot hvilken de så igt protesterat, träffar i alla fall deras indifferentism i seende å de högsta frågorna. Det enda, som likar sig . entusiasm åt detta håll, är en stundom lidelsefull förkelse af kristendomen, af religionen öfverhufvud, ja äfı af all spiritualism, men den förekommer icke så allnt, att den kunde anses kännetecknande för gruppen. gon gång, såsom hos fru Ackermann, yttrar sig förnesen med kraften af en värklig poetisk inspiration, som ller sig vid sidan af Leconte de Lisles, någon gång, sån hos Les Décadents, öfvergår den i Baudelaires vilda ıbbel, oftare tar den tonen af gäckande lättsinne, men t vanliga är en total likgiltighet. I alla fall visar sig t denna parnass har sina källådror i en skeptisk tid h såtillvida är tidsenlig nog, men å andra sidan att den igiösa förnekelsen och likgiltigheten är en ganska steril ncip, mot hvars alster tiden visar sin likgiltighet. Rubergs ord: „ju fjärmare från andelifvet, desto närmare snaden" slår in på all denna produktivitet, liksom De nvilles yttrande, att poesin utan religion är blott „un usement d'esprit et un jeu d'érudit", besannar sig märkrdigtvis på hans egna adepter. Det är påtagligt att eligiositeten framkallar en uppfattning af kärleken, som blott sensuell, en naturlust utan ideer, en lifsglädje utan n på lifvet.

Om den franska poesin i våra dagar lider brist på n källådra De Banville så sant betecknar som dess djuste och innersta, så står det icke bättre till med de paotiska springfjädrarna. På sextiotalet, ehuru samhällsressena icke sysselsatte de yngre skaldebröderna, kunde n ännu höra någon stoiskt anlagd själ utbrista i så beıgade verser, som dessa stanser af Louis Ménard, dem ı lagt i munnen på *Cremutius Cordus,* den frimodige ro-

merska historiografen, som gaf sig döden för att icke falla offer för tyranniet:

Les peuples vieillis ont besoin d'un maître;
Ce n'est plus en eux qu'ils cherchent la loi.
Dans un autre siècle il m'eût fallu naître:
Il n'est point ici de place pour moi.

L'idéal qu'avait rêvé ma jeunesse,
L'étoile où montaient mes espoirs perdus,
Ce n'était pas l'art, l'amour, la richesse,
C'était la justice! et je n'y crois plus.

Mais je suis bien las de ces tyrannies
Qu'adore en tremblant le monde à genoux;
Peuples énervés, races accroupies,
Nous léchons les pieds qui marchent sur nous.

Le présent est plein d'odieuses choses,
L'avenir est morne et désespéré;
S'il on peut choisir ses métempsycoses,
Ce n'est pas ici que je renaîtrai.

Quand la mort, brisant la dernière fibre,
Au limon natal viendra m'arracher,
S'il est quelque part un astre encor libre,
Là-haut, dans l'éther, je l'irai chercher.

I samma upphöjda styl har Ménard några sonetter i 1871-års Parnasse, men de äro af allmänt moraliskt innehåll, och därefter har han öfvergått till prosan.

Man skulle hafva trott att Frankrikes bittra olyckor just vid den tid, då den poetiska rörelsen var som bäst i farten, bort ge den framför alt ett patriotiskt innehåll, en djupare syftning, en allvarligare ton. Hvem minnes icke huru Paul Déroulèdes *Chants du Soldat* 1871 i början af året flögo ut öfver Europa, bärande budskap till alla den hårdt pröfvade nationens vänner om en inre fördjupning och förstärkning af fosterlandskänslan? Enkla, jämförelsevis fria från det retoriska, med återhållen och desto starkare patriotisk känsla, erinrade dessa visor genom sin folkeliga ton om Béranger, af hvilken den unge skalden kallar sig en blygsam lärjunge.

Men en svala gjorde ingen sommar. Om Béranger, den genuinaste, mest franska af poeter, vid alt det tal som förts om skaldekonsten dessa år, varit som förgäten

- De Banville i sin Petit Traité finner ej en rad att citera os honom — så står ock hans lärjunge med sina soldatisor alldeles ensam. Bland sina tio dussin poeter har 'ellier ingen plats för Déroulède, af det något besynnerga skälet, att, såsom orden falla sig, „han är mera chanonnier än poet.“ [1]) Också förlorade han altför snart den ätta tonen. I början af 1875, då det såg ut som skulle riget åter börja, lät han den första samlingen följas af *'ouveaux Chants du Soldat,* och 1881, då hans första samngar upplefvat, den ena 82, den andre 71 upplagor, gaf an ännu ett litet häfte, *Marches et Sonneries.* Men krigsinnena, som han förstått att göra så gripande i och med ıå, enkla, objektiva situationsbilder, hade mer och mer mnat rum för revanchetankar, och tendensen följde hoım äfven på scenen, i „L'Hetman“, „La Moabite“, eljes :apelser af en anmärkningsvärd dramatisk kraft, och slutgen dref den honom att alldeles kasta bort pennan och i den politiska skådeplatsen ställa till upptåg, i hvilka ıan knappast mera igenkänner soldatvisornas ädla sångare.

Och andra betydande yttringar af patriotismen, den om kriget väckte, eller den, som sedan varit värksam vid otandet af samhällets refvor och lyten, genljuda icke i dens poesi. Andra samlingen af „Parnasse contemporain“ lkom 1871, och dock fins där knappast mer än ett stycke, *es vaincus* af Verlaine, som inspirerats af krigets fasor eller lyckor. Det är en känd sak att nästan all den franska krigsoesin för öfrigt var banal och under medelmåttan. Utom par ıycken hos Coppée är det blott hos två idylldiktare man nner ett och annat djupt gripande motiv från detta håll, os det vårliga landskapets sångare André Theuriet, i samingen *Le Bleu et le Noir,* och hos den något trångbröstade, ıen mest virgilianske af alla landtlifvets skalder, André Lemoyne. Stapfer söker förklara den märkvärdigt klena körden på de patriotiska känslornas fält med den omstörting, som där inträdde genom kriget. Från en allmän umanitets ståndpunkt, där man älskade att värka för änskligheten, dess frågor och intressen, störtade man ned

[1]) Nos Poètes, p. 157.

till den fastare, men mera begränsade ståndpunkten af en nation, som befann sig i våldsam spänning med andra dem man borde behandla med misstroende, hänsynslöshet, slughet, i stället för med den narraktiga välvilja, man dittils egnat hela världen.[1]) Samma tanke uttalar senare den åldrige Victor de Laprade i sin till 1876-års Parnasse inlämnade dikt *Patrie:*

> Qu'on ne me parle plus de ces peuples, *nos frères!*
> Où sont-ils, et lequel nous a tendu la mains?
> Je suis Français! la France a les destins contraires:
> J'ai souci d'elle seule et non du genre humain.

Men denna rubbning i tänkesätten var icke förmånlig för poesin. Stapfer anför som ett slags bevis härpå de melankoliska stanser Sully-Prudhomme efter kriget publicerade i Revue des deux mondes, i hvilka han afsvor som en förvillelse sin forna obestämda kärlek för mänskligheten och gaf löfte om att framdeles älska endast fäderneslandet; den förra hälften, där poeten framställer sina gamla känslor för att förneka dem, är bättre än den senare hälften, som röjer ansträngningen att få idén klar och klart uttryckt.

Det kan så vara, men för alla de inre samhällsfrågorna visade man sig lika indifferent som för de yttre politiska. Den patriotism, som efter kriget var värksam att bota skadorna, den förvånansvärda kraftutvecklingen i alla riktningar, arbetarfrågan och kommunismen, genljudade i poesin lika litet som den krigiska patriotismen. Coppée fick endast få efterföljare på den väg han inslog med *La Grève des forgerons,* och själf hämtade han icke häller ofta motiv ur det kämpande, framåtsträfvande samhället. Det saknas väl icke de, som efter hans föredöme skildra lefnaden i stad och på land; Paul Bourget, Albert Mérat, Léon Valade äro sådana sedeskildrare bland les Parnassiens, men det är existensbilder de ge, glädtiga eller sorgliga, i alla fall utan anknytning vid tidens stora problem. Endast Eugène Manuel, en kärf och manlig natur, något fallen för grubbel öfver lifvets gåtor, låter någon gång höra hvad det

---

[1]) Etudes, p. 121.

är, som oroar fosterlandskänslan och hvarför folket lider. I den sista samlingen af Parnasse contemporain fins icke ett stycke, som skulle ge till känna hvad som arbetat inom samhället, medan republiken grundades, miljarderna betalades, ockupationen aflägsnades, Thiers störtades. Man söker sig motiv från Orienten, från antiken, från skyn, från hafvet och stranden, från alla fyra elementerna och från människolifvets åldrar, idylliska, erotiska, metafysiska, men icke patriotiska, och ändock förundrar man sig öfver att en allmänhet, så intensivt upptagen just af dessa, har visat sig likgiltig för hela vitterleken!

Utan tro i religiöst hänseende och utan patriotism i världsligt, fullföljde man Leconte de Lisles program att vilja pånyttföda mänskligheten genom att skapa ett finare formsinne medels poesin, i akt och mening att detta formsinne skulle göra människorna mera mottagliga för nya ideer. Men om människorna icke ville lyssna till den ljudande malmen eller klingande bjällran, så fick man ej häller fatt på deras formsinne för den tilltänkta operationen. Huru lätt tröttnar man icke vid ett blott språkligt välljud, så underlägset musikens, med mindre att i detta välljud klädas ideer, som sysselsatt sinnena, känslor, som rört sig hos dem! Målarne ha dock i någon mån kunnat bryta sig igenom och med sin virtuositet imponera på allmänheten, emedan deras teknik i alla fall är något, som blott få förvärfva sig, men med verskonsten är enhvar så pass förtrogen, att det vill vara något mera än en briljant form, om intresset skall hållas uppe.

Vid denna brist på djupare ledande ideer och känslor saknades ock hos Les Parnassiens ett inre samband af andligare art. Man finner det naturligt att, såsom Catulle Mendès upprepade gånger framhåller, de icke böra anses som en skola, utan som en grupp umgängesvänner, de där slutit sig tillsammans af samma lust för skaldekonsten. Under den allmänt rådande likgiltigheten för tidens stora spörsmål visar sig en försplittring i åsikter och skaplynnen, som ej kan vara större. Söker man att ordna tidens samtliga poeter i riktningar, skall man finna flere eller färre parnassiens i hvarje.

Kärntruppen är dock att söka i den historiska och filosoferande gruppen. De voro Leconte de Lisles närmaste adepter. Hit är Sully-Prudhomme att räkna, och i denna riktning anser Catulle Mendès själf sin styrka ligga. Tidigare nämdes att blott ett fåtal med Albert Glatigny och Armand Silvestre deltog i den muntra, sorglösa vitterlek, där Thèodore de Banville var mästaren. Jag har också nämt idyllikerna, till hvilka de folkeliga diktarne sluta sig, äfvenså de sedeskildrare, som vandra i Coppèes fotspår. På sätt och vis den intressantaste gruppen bilda de utlöpare, som kallas och kalla sig själfva les Décadents och till hvilka Baudelaires lärjungar gärna kunna räknas. Jag skall en annan gång egna dem en särskild uppmärksamhet.

C. G. Estlander.

Przewaljskis tredje forskningsresa

i

Centralasien och Tibet.

VIII.

Den 18 juli lämnade Przewaljskis expedition Kukuoors strand, styrande kosan åt öster, och snart hade Kukuoors böljor försvunnit för de resandes blickar. De låga rgshöjder man just lämnat bakom sig utgöra länken mellan ıku-Noorbärgen i söder och Nann-Schanjsystemet, hvars dligare parallella kedjor bilda Tätungs dalgång. Enligt chthofens vittnesbörd torde dessa bärg under benämnin- n Tschetri-schanj af kinesiska geografer upptagas såsom rtsättning af Humboldtkedjan. I Sinindalen utbreder g för ögat en vidsträckt ängsplatå, bevattnad af talrika norr från södra Tätungbärgen uppspringande källfloder, n mata den genom dalens hela sträckning flytande Sinin- len. Som vi redan förut veta, är dalen tätt befolkad, ss rörliga lif förliknar Przewaljski vid det i en myr- ck; man har svårt att tro det för knapt tio år tillbaka ett mänt blodbad öfvergått dess befolkning, då man nu från rgshöjden i söder skådar ned i dalen och finner hvarje dbit upptagen och odlad.

På åttonde dagen efter aftåget från Balema ankom zewaljski till sitt gamla välkända Tschejbsen, som un- r resan till Mongoliet 1872—73 utgjorde så att säga ba- ı för den dåvarande expeditionens alla forskningar uti nj-Su. Alt var som förut, samma sneda lerhus, samma mla vänner, hvilka med okonstlad tillfredsställelse emot- ;o våra resande.

För att upplifva och ännu mer befästa gamla vän- ıpsband rastade Przewaljski här öfver ett dygn, innan ı begaf sig vidare till Tätungbärgen. Folket i dessa kter är företrädesvis tanguter, ett fåtal kineser bebo lerna vid Tätungfloden. Till det förut uti „Resan till

Mongoliet" om denna tangutstam sagda kunna vi tillägga följande. Ehuru tanguten företrädesvis är boskapsskötare, i det han underhåller talrika får- och jakhjordar, finnes dock en mindre del af befolkningen som bebor otimrade trästugor eller skjul, hvilka dock bättre än det svarta tältet skydda mot regn och köld. Slöjd idkas bland såväl män som kvinnor, hvilka senare trots sin ljusare och renare ansiktsfärg icke tveka att då så behöfves sminka sig med — smultronsaft, då kinesiska cosmetica ej finnas tillhands. Till de asiaten i allmänhet utmärkande egenskaperna, lätja, hyckleri och feghet sällar sig hos tanguten ännu en oginhet och törst efter pengar, som använder hvilka medel som hälst, blott målet kan ernås utan eget arbete och personlig risk. Tron är Buddhas och prästskocken minst lika hemsk och tät som hos tibetanarna.

Sedan expeditionen passerat södra Tätungkedjan, slog den upp sina tält kring den gamla, från resan 1872—73 minnesrika poppeln vid den från söder i Tätung-Gåll rinnande floden Ranghtas mynning. Här tillbragtes några oförgätliga julidagar i åskådning af den härliga Tätungdalen med flodens slingrande silfverbälte och de rika, skogfylda klippdalarna. Det var icke utan saknad Przewaljski lämnade Ranghta, där så mycken vänlighet hade visats honom af näjdens kineser, särdeles som en ganska vådlig öfvergång på den öfver floden löst kastade träbron just förestod; men alt gick lyckligt, och om ett par timmar hade expeditionen framkommit till det mellan majestätiska klippor belägna natursköna tangutertemplet Tschertyinton, framför hvilket den yppigaste ängsmark ligger utbredd, som Przewaljski, om han rådt om densamma, hade förvandlat till en lönande rabarberplantage. Bärgen rundtomkring, där jakt är förbjuden och där därför i ostörd ro representanter för Ganj-su's hela djurvärld stämt möte, föreslås af vår resande till forskningsområde åt en skara naturalister under ett par års tid med boningsort hos gudarna på — icke Olympen, men Tschertyinton.

Efter afskedet från gyigenen i Tschertyinton styrdes kosan emot de på bärgkedjans kam sig höjande jättetopparna Konkyir och Gadsjur, hvilkas för människofot otillgängliga

lippor omsluta en uti tanguternas legender mycket omılad hemlighetsfull alpsjö [1]).

Härifrån förestod en marsch utför sluttningen af norra ätungbärgen till Tschagryin-Gåll. Men innan vi gå vidare, ınna vi icke neka oss nöjet att med författarens egna ord ergifva den lyriska stämning, uti hvilken den storartade .blicken af å ena sidan Tätung-Gåll med dess rika alp-tur och å den andra öknarnas sand i fjärran mot norr, långt ögat kunde skönja, försatte Przewaljski, där han kvällen en augustidag stod drömmande i hänryckt åskådng af denna natur. „Och där i väster, så långt ögat kan åda, bärg och endast bärg, alt huller om buller; emot ogarnas grönska afteckna sig klippornas gula kanter, ›dan Konkyirs hvita hjässa stundom blixtrar till i solenet emot den blånande höjden såsom bakgrund. Ögat ısas, hjärtat glädes, men på samma gång klämmes det op vid tanken på att all denna härlighet nu skall lämß och kanske för alltid! O, hur lycklig har jag ej unır mina ströftåg funnit mig, hvarje gång jag kunnat från ärgshöjderna fritt skåda ut vida omkring mig. Hur ofta ır jag ej afundats den ofvan mig kretsande kondoren dess tt att få flyga än högre och skåda ett panorama ännu ›ra storartadt. Människan blir liksom bättre under dy-:a förhållanden. Det är som skulle hon själf äfven and-,t höjas öfver jordelifvets äflan och täflan. Och aldrig, ıder ett helt lif, glömmas dylika lyckliga ögonblick!"

Emot förmodan påträffades nu äfven på nordliga sluttngen af norra Tätungbärgen och i Tschagryin-Gålldalen talrik befolkning, som redan ställvis bebodde de af dunnerna för ett decennium sedan förstörda fanza, af hvilka ck en stor del ännu stod öde och öfvergifven. Sedan 'zewaljski passerat några undrande kinesiska vaktposter, tstälda för att skydda stora farvägen mellan Lantschsjen h Huan-Hä, och öfverskridit floden, befann han sig på n 9000 fot höga platå, som i öster utbreder sig ända l Gula floden, där de i små vid bäcksprången belägna ıesiska byar boende nomaderna beta sina talrika hjor-

[1]) Se Finsk Tidskrift 1881, marshäftet.

dar. Här sköt Przewaljski några dzerener (Antilope gutturosa), hvilket djur redan förut vid Kuku-Noor påträffats.

Emellertid hade från medlet af augusti vädret ånyo förändrats; regn föll hvarje dag, och kölden gjorde sig äfven kännbar; man måste därför skynda, och efter några dagar hade expeditionen lämnat bakom sig den sista bärgskedja, som ännu skilde den från Ala-Schanjs öknar.

Den 21 augusti uppslog Przewaljski sina tält två verst ifrån staden Dadsjin på en absolut höjd af 6400 fot, hvilket gaf sig tillkänna genom luftens värme och torrhet och de sandfylda fläktarna, öknens välkomsthälsning till våra resande.

Den väg expeditionen ännu hade att tillryggalägga gick hela sträckan ända till Urgå nästan uteslutande genom den i norr sig utbredande vida Gobiöknen. Under denna benämning förstår mongolen hela det ofantliga område, som från västra Kuen-Lynj, Tuguz-Dabann, Altyinn-Tagg och Nann-Schanj i söder på en sträcka af närmare åttahundra verst mot norr ända till stora Alltaj, Hangaj, Kentej och södra Jablånnojbärgen, samt i väster från Pamir till stora Hingankedjan i öster utbreder sig uti den asiatiska kontinentens inre. Denna jättehögslätt har utan tvifvel i forna, länge sedan flydda tider utgjort botten af ett vidsträckt inre asiatiskt haf.

Gobis absoluta höjd är olika på olika ställen, från 5500 (vid stora Dadsjin 6400 fot) till 2500 fot vid Tarimfloden, omkring 2000 fot i Tschungariet och endast 700 vid Ebi-Noor. Gobi är öfveralt fattigt på vatten. Tarim, som utfaller i eller rättare bildar sjön Loob-Noor, är den enda flod som i hela sitt lopp tillhör Gobibäckenet. Delvis strömma äfven Urungù, Argunj och Huan-Hä genom samma område. Källsprången uti öknen äro sällsynta och brunnarna i regeln grunda och salthaltiga. Gobis jordmån utgöres af kisel och grus, flygsand oah ljösslera. Sanden består troligen af kvarlämningar af det forna hafvets uppgrundningar vid stränderna. Kiseln är resultatet af bärgarternas förvittring och söndergrusning. Ljössleran utgör särdeles uti södra, mellersta och västra Gobi jordlagrens understa grund och botten. Endast i norr, öster och sydost betäckes, under inflytande af den ymniga,

genom de nordostliga och nordliga vindarna hämtade nederbörden, ökensanden sommartid af en ypperlig grönska.

Klimatet i Gobi karaktäriseras af trenne i ögonen fallande egenskaper: dess skarpa motsatser uti temperatur (— 30 ° C om vintern + 60 ° C om sommaren), dess otroliga torrhet (i Tarims bassin faller regn nästan aldrig) och de skarpa vindar, som särdeles vår och vinter herska och, under invärkan af Kinas varmare luftstreck, dit den kallare Gobiluften ständigt strömmar, nästan alltid ha samma nordvästliga riktning. Om sommaren vattnas endast Gobis nordligaste gräsmarker af de från ishafvet öfver Sibiriens tundror kommande fuktiga vindarna, de ostliga och sydostliga af den kinesiska mussonen.

Ofvan uppräknade geologiska och klimatologiska förhållanden betinga i väsentlig mån äfven florans bedröfliga tillstånd. Växtvärldens såväl fattigdom som egendomliga skaplynne äro en direkt följd af hettan, kölden, torkan, stormen och den saltfylda jordmånen. Gobis flora saknar träd och gräslinda, men erbjuder icke desto mindre en viss omväxling uti arternas spridning och förekomst. Dsjingill (Halimodendron argenteum) och kendyir, som så talrikt förekomma vid Tarim, ha icke påträffats uti östra Gobi, medan Agriophyllum gobicum, Ala-Schanjs växt, liksom ock harmyik (Nitraria Schoberi), saksaulen och dyirisun (Lasiagrostis splendens), hvilka annars utmärka Asiens flora från Kaspiska sjön till Kinas gräns, aldrig påträffats vid Tarim. Pugionium växer uteslutande på sandbankarna i Ordoss och Ala-Schanj. Tamarix trifves däremot icke i Ala-Schanj, norra och mellersta Gobi, men är en vid Tarim, uti Ordoss och Huan-Hädalen talrikt representerad växt. För öknens flora karaktäristiska äro vidare: Reaumuria songarica, Calligonum mongolicum, Convolvulus, Caragana Bungei, äfvensom Calidium, malörten, Allium, Adonis, Halogeton och andra.

Gobi bildar ett alldeles skildt zoologiskt område, där faunan stundom erbjuder en riklig mängd exemplar, såsom i stepptrakterna, vid flodkällorna och annanstädes, då däremot öknen endast är rik på ödlor, hvilka slingra sig mellan vandrarens fötter. Bristen på föda utgör den förnämsta orsaken härtill. Icke desto mindre hade Przewaljski

turen att påträffa närmare 70 arter vilda däggdjur, hvaraf de flesta (omkring 46 arter) tillhöra det egentliga Gobi, Ordoss och Ala-Schanj, 10 arter Tschungariet och Urungús floddal och 12 arter Tarims bassin med Loob-Noor. De tama husdjursarterna äro till antalet elfva, och ehuru sjukdomar, köld och vattenbrist ej sällan anställa de grymmaste förödelser bland boskapen, återställes jämvikten dock ånyo efter ett par år, tack vare det ypperliga på stepptrakterna i norr belägna betet och frånvaran af mygg och flugor om sommaren.

Bland de vilda, de olika landskapen utmärkande djurarterna kunna vi nämna: för Gobi med Ordoss och Ala-Schanj — dzerenen (Antilope gutturosa), hara-suljtan (Antilope subgutturosa), två argaliarter (Ovis argali och Ovis Darwini n. sp.), kukujamanen, bärgsgeten och Lagomys; för Loob-Noor — den vilda kamelen, maralen (Cervus sp.), tigern och vildsvinet (Sus scrofa) och för Tschungariet — Equus Przewalskii, hulanen (Asinus onager), dsjegetaj (Asinus hemionus), Antilope saiga och vilda kamelen (Camelus bactrianus ferus). Dessutom förekomma öfveralt på Gobis område vargar, räfvar, harar, Meriones och Dipus. Björnen har påträffats endast uti östra Tjann-Schanj, som till sin karaktär knappast kan anses tillhöra Gobi. Bland husdjur böra vi nämna: fåret, hästen, nötkreaturen, kamelen, samt den i Ala-Schanj och Urga mycket begagnade jaken.

Fågelvärlden i Gobi erbjuder en brokig tafla med öfver 290 arter, bland hvilka de flesta tillhöra sparfsläktet. Endast 63 arter uppehålla sig ständigt inom Gobis gränser, vid sjöarnas stränder och de grönare platserna, där äfven de talrika flyttfågelskaror, som vår och höst färdas öfver östra Gobi, hvila sig på sina färder. Bland bofasta fågelarter kunna vi nämna: Syrrhaptes paradoxus och kråkan, två arter af saksaulsparfven, den örontofsade lärkan som förekommer öfveralt utom vid Tarim, mongoliska lärkan och lilla lärkan, hvilka finnas endast på de gräsbeväxta stepperna.

Sedan man lämnat de sista låga bärgshöjderna af Nann-Schanj bakom sig, befinner man sig helt plötsligt midt uti Ala-Schanjs öken. De väl bevattnade bärgssluttningarna med deras gröna täcke af skog och gräs lämna

plats för de förskräckliga „*tyingeri*", som oöfverskådligt för ögat utbreda sig i norr och väster, följande med sitt gula, trehundra kilometer breda band Huan-Häs vänstra strand. Sandhafvet liknar på många ställen en i uppror stadd vattenyta, som plötsligt liksom genom ett trollslag stelnat. I öster slutar tyingeri med tvänne bärgryggar: Ala-Schanj och Hau-Ula. På den förra upprinner en mindre flod, vid hvars strand Ala-Schanjs enda stad, Dyinj-Juanj-Inn, är belägen. Uti östra Ala-Schanj faller ej så sällan regn, som dock föga modererar den någon gång till 50 à 60 ° C uppgående hettan. En trakt i Ordoss, där hettan om sommaren når 70 ° C, begagnas af Ala-Schanjs furste till förvisningsort för oroliga, misshagliga och obekväma undersåtar. Såsom jordmånen, så äfven floran: öknens få växter skilja sig genom en egenhet från öfriga länders — de innehålla en vattenhaltig saft, som äfven under den största värme icke dunstar bort, tack vare det fasta yttersta växtskalet. Rikast är floran på de ställen, där sandhafvet gränsar till ljössleran eller denna senare är den förherskande. På denna endast mindre ytor täckande sandblandade ljösslera växa harmyiken (Nitraria Schoberi), Calligonum mongolicum, Artemisia campestris samt vidare tre arter Allium, Echinops Turczaninowi, rabarbern och Reaumuria songarica, hvars små frön af mongolen användas till föda. Där ljössleran är mer än vanligt fuktig, växer dyirisùn (Lasiagrostis splendens). På själfva sandbankarna och mellan deras låga kullar frodas Gobis mest karaktäristiska växt, *suljhir* (Agriophyllum gobicum) jämte den talrika Pugionum dolabratum. Saksaulbusken (Haloxylon Ammodendron) trifves här jämsides med acacian, Myricaria och tschageràn (Hedysarum arbuscula n. sp.), i slutet af augusti öfversållad af de täckaste små rosenröda blommor. Faunan är lika enformig som floran. Fågelvärlden erbjuder större omväxling. Ödlor äro mycket talrika i Ordoss, medan däremot ej en enda fiskart här påträffats.

Befolkningen i Ala-Schanj tillhör åljuterstammen och skiljer sig skarpt från hallhà-mongolerna, medan den icke sällan både till ansiktstyp och klädsel liknar kinesen. De manliga individerna äro äkta kineser — hycklare och bedragare. Kvinnorna, hvilka utmärka sig genom en ovanlig

fyllighet, äro mestadels lätta på foten. Fattigdomen är ständig gäst. Skatterna äro omåttligt stora och prästernas antal icke mindre. Hufvudnäringen utgör kamelskötsel; med kameler idkar befolkningen en liflig salttransport till närliggande kinesiska städer.

Vi lämnade Przewaljski utanför Dadsjin, hvars byggnader befinna sig i samma förstörda skick som kort efter dunganeranfallet tio år förut. Rebellerna hade då icke aktat ens den åldriga kinesiska muren, som i stadens nordliga grannskap förstörd och förfallen vittnar om människokraftens otillräcklighet att resa stängsel för andens behof att meddela sig med sina likar.

Från Dadsjin gick vägen öfver de vattenlösa, gula, af suljhir och Pugionium beväxta, hos mongolen under namn af *tyingeri* eller „himlen“ bekanta sandslätter, som från Dadsjin förbi Dyinj-Juanj-Inn och Dyinj-Hu till Han-Narin-Ula-bärgsryggen utbreda sig i nordostlig riktning.

Suljhir (Agriophyllum gobicum), hvars små frön lämna en mycket närande, af mongolen omtyckt föda, tillika erbjudande ett utmärkt foder åt boskapen, betäcker med sina vidtutgrenade rötter ofta vida sträckor af den sandiga marken.

Pugionium, eller mongolernas „vilda rättika“, var ända till 1871, då Przewaljski första gången lyckades öfverkomma densamma, en för vetenskapen okänd planta. Denna af akademikern Maksimòvitsch såsom en ny art under namn af Pugionium dolabratum fixerade växt, hvilken genom fruktens form skiljer sig från den i förra seklet af naturforskaren Gmelin funna Pugionium cornutum, utgör med sin i sanden djupt nedstuckna stam och sitt aflångt runda, med små hvita och röda blommor besatta, täta gröna kvistnät en ovanlig företeelse i dessa trakter. De här på de allra ödsligaste ställen förekommande vilda hästarna äro afkomlingar af tama dylika, hvilka under dunganerupproret blifvit af sina egare öfvergifna och nu fortsatt sitt lif i frihet och oberoende. Mongolerna förstå att på alla möjliga sätt fånga och utrota dessa djur.

Tvärtemot förmodan blef Przewaljski vittne till flyttfåglarnas höstfärd, i det att de midt öfver öknen hastade till Kinas varmare ängder för att där tillbringa vintern.

lyttningstiden räcker i regeln från slutet af augusti till
ɔrjan af oktober. De 86 arter fåglar, hvilka enligt Prze-
aljskis iakttagelser voro stadda på resa mot södern, be-
sa tydligt att östra Gobi ingalunda är så afskräckande för
bevingade skarorna som till exempel Hami och Loob-
ɔor, ehuru också här tusen- och tiotusental af luftens
aror omkomma dels af köld, dels af hetta och vatten-
ist eller sopas bort af ökenstormarna.

Ej långt från Dyinj-Juanj-Inn voro expeditionen till
ɔte, förutom kosacken Garmåjeff, som redan från Balekun-
ɔmi blifvit af Przewaljski hitsänd med en del af baga-
t, ännu trenne mongoler, bland hvilka expeditionens
mla vän Mukdoj medförde välkomsthälsningar från Ala-
hanj-fursten, hvars residens expeditionen snart upphann
er att hafva tillryggalagt omkring 300 kilometer från
dsjin. Laman Baldyin-Sordsji lefde ännu och viste be-
tta om trenne missionärer, som för några år tillbaka be-
kt fursten och talat med Sordsji om religionens hemlig-
ter och den nya gudens tro, för hvilken dock Sordsji, ännu
minstone, syntes fullkomligt främmande, ehuru han på-
od att i Ordoss mer än trehundra själar vunnits.

Morgonen den 14 september, efter nio dygns rast uti
a-Schanjs residens, uppbröt Przewaljski mot Dsjarataj-
basu, hvars rika, salthaltiga, med saksaul högst sparsamt
växta omnäjder på endast 3600 fots höjd öfver hafvet
ɔjuda det lägsta ställe i hela östra Gobi. Längre norrut
jer sig marken ånyo, på samma gång trakten blir, om
ɔjligt, ännu ödsligare, hvilket dock icke synes hindra
ngolen att här nomadisera med sina kamel- och fårhjor-
r, hvilkas enda föda utgöres af saksaul och budargana.

Där Ala-Schanjska vanens länderier sluta, vidtager
ıternas, en mongolisk stams, område, hvilket i norr åter
gränsas af Hallhå, om hvars befolkning uråterstammen
nom sin ansiktstyp mycket påminner. Här påträffades
stort antal lundar, där almen (Ulmus campestris) slagit
på regnbäckarnas torra flodbäddar.

Där uråternas land i norr gränsar till öknen, det vill
ga vid ungefär 41 ° nordlig bredd, gör den resande sitt in-
de uti Mellersta Gobi, som skiljer sig från ödemarkens
lligare del genom jordmånens beskaffenhet, hvilken här

består af kisel och grus, blandade med ljösslera, och utmärker sig för sin hemska ödslighet. Mellersta Gobi sträcker sig oafbrutet till Tschungariets västra gräns, genomskuret endast i sin östra del af bärgsryggen Hurrhu, norr om hvilken, uti riktning mot Urgà, landet ånyo höjer sig ända till 5300 fot öfver hafvet. På långa, vida sträckor, tiotal mil framåt synas inga andra växter än saksaulen och den stickande Convolvulus Gortschakovii samt i norr vid steppgränsen buskväxten Caragana pygmaea. Vid de af störtregnen bildade temporära sjöarna uppväxa stundom på en liten yta och för en kort tid: harmyik, budargana, Reaumuria songarica, dyirisun, malört och andra.

Uti denna natur påträffas såsom hemmastadda endast hara-suljtan, vargen, räfven och igelkotten samt den för första gången af Przewaljski sedda, efter Darwin uppkallade nya arten af argali, *Ovis Darwini,* som i motsats mot sina släktingar väljer till vistelseort de ödsligaste och vattenfattigaste trakter. Denna nyupptäckta argali, till färgen mörkbrun med grå rygg och svans, är ett föga försiktigt djur, men icke desto mindre högst svår att skjuta, ty den synes nästan osårbar. Förutom i Hurrhù, som enligt ryssen Pävtsoffs undersökningar torde utgöra sydöstra hörnet af Stora Altajbärgskedjan, förekommer Argali Darwini ännu uti Han-Ula och de nordliga skoglösa trakterna af Ala-Schanj-bärgen.

Hurrhù uppnår en höjd af 6000 fot och består i sina högsta punkter af söndervittrad skiffer och syenitgranit. Källsprången äro få, men brunnar finnas flere vid bärgets fot, dit mongolerna dagligen bruka komma för att i almträdens skugga vattna och beta sina hjordar. Af större däggdjur är bärgsgeten eller mongolernas *ulan-jaman* (Capra sibirica?) karaktäristisk för Hurrhù, på hvars högsta klippsprång den brunfärgade kondoren (Vultur monachus) äfvenså bygger och bor.

Från Hurrhù gick vägen i nordlig riktning ungefär 250 verst ända till det ställe, där stora handelsvägen mellan Kallgann och Uljasutaj skär karavanstråten från söder, hvilken trakt redan tillhör Hallhà-mongolerna. I förbigående må nämnas att antalet karavanvägar i dessa trakter är ovanligt stort: ända till 10 à 12. De flesta gå till Kuljdsja vid

Ili, hvars flodområde kineserna genom den sista traktaten med Ryssland lyckats erhålla.

Inom Hallhàs gränser begynte mongolernas jurtor blifva alt talrikare; hvarje jordfläck syntes afbetad. Då fodret är slut, flyttar nomaden sin jurta till ett annat ställe och så undan för undan, tils han återvänder till de gamla platserna. Sålunda förflyter mongolens hela lif i ständig oro och omsorg om sin boskap. Omkring sig har han den vida, enformiga öknen med dess hetta och köld, stormar och torka. Lätja och apati blifva därför hans karaktärsdrag. Dryckenskap och sedeslöshet förekomma högst sällan. Förtrycket från den gudavalda herskarens sida är oerhördt, ett sådant som endast asiatiskt godtycke å ena sidan och asiatiskt kryperi å den andra kunna skapa. Icke desto mindre anser Przewaljski att den ryska bondens och fabriksarbetarens ställning är vida sämre än nomadens i Gobi; denne senare har åtminstone i nödens stund möjligheten att fly till öknens enslighet från människors förföljelser, men hvart flyr den förre, då krogens bacchiskuggor mana honom till sin underjord!

Norr om Kallgann-Uljasutaj-vägen vidtager stepp-Gobi. Den ofruktbara öknen öfvergår så småningom i ypperliga grässlätter, hvilka utbreda sig mellan de låga kullarna af östra Hangaj i söder och sydvästra Kentejs jämna bärgssträckningar i norr, där Hallhà-mongolernas talrika hjordar beta tillsammans med de snabbfotade *dzerenerna* (Antilope gutturosa).

Ju mer expeditionen närmade sig till Urgà, desto talrikare blefvo de mötande karavanerna, hvilkas mål varit eller var den heliga staden, kutuhtans residens, dit våra resande också i kvällsskymningen den sista oktober 1880 anlände, på det hjärtligaste välkomnade af därvarande ryska konsul, i hvars familj Przewaljski med sina följeslagare tillbragte några oförgätliga dagar, desto angenämare som de utgjorde en skarp kontrast mot de sista tjugo månadernas nomadlif med dess mödor, strapatser och umbäranden.

Såsom vi förut nämt, ligger Urgà på Tålaflodens högra strand och består af tvänne fem kilometer från hvarandra belägna städer: den mongoliska Bågdå-kurenj eller „den heliga lägerstaden“ och Majma-tschen, uteslu-

tande befolkad af kineser, som drifva en förmånlig tehandel. Staden, som består af några hundra lerkojor, bland hvilka ryska konsulns tvåvånings hus tar sig ut som ett palats, är säte för tvänne guvernörer och mongolernas heliga gud — Urga Kutuhtån. 1880, då Przewaljski, afslutande sin tredje centralasiatiska resa, besökte staden, var densamma förklarad i krigstillstånd med anledning af förvecklingarna med Ryssland rörande Iliområdet; våra resande hade sålunda möjlighet att ånyo studera odugligheten hos Bogdo-Hans trupper, af hvilka några fanor voro förlagda äfven till Urgå.

Från Urgá till den två och ett halft hundrade kilometer norrut belägna ryska staden Kiåhta fortsattes färden längs den kinesiska stora hjulvägen i bekväma fordon och jämförelsevis fort, ty redan den 10 november på eftermiddagen upptäckte våra resande de ljusmålade spirorna af det ryska kyrktornet i Kiahta, ooh ett par timmar senare hade expeditionen redan fått kunskap om de förnämsta händelser, som timat i den civiliserade världen under dessa tvänne år, under hvilka de djärfva forskarena varit på sin långa färd. „Det är glädjande för mig att tänka", skrifver Przewaljski, „det mina flyktiga, förbiilande intryck i framtiden skola tjäna till ledtråd för bättre förberedda, mera speciella forskare."

Göra vi nu en summarisk redovisning för resultaten af Przewaljskis trenne första forskningsresor uti Centralasien ooh Tibet, komma vi till följande siffror: af 22260 verst i dittils sällan eller aldrig af europèer besökta trakter hade Przewaljski under dessa tre färder upptagit på karta med tillhjälp af bussol och andra instrument 11470 verst, hvilket efter den skala, i hvilken rekognosceringarna gjordes (10 verst på 1 engelsk tum), bildar en kartremsa af närmare sexton famnars längd, där hvarje tum kräft många timmars träget arbete och tiotal upp- och afstigningar från hästen i köld och hetta, i storm och regn, för att icke tala om den ständiga vaksamhet, som erfordrats för att skydda de dyrbara planchetterna från förstörelse af oväder och misstänksamma människor. Närmare femtio latitudsbestämningar gjordes, och för mer än 200 punkter bestämdes höjden öfver hafsytan, dels med aneroid och hypsometer

dels med barometer. Tre gånger dagligen gjordes meteorologiska och temperatur-observationer, hvarvid någon gång äfven jordmånens och vattnets värmegrad bestämdes. Psychrometriska mätningar värkstäldes ej sällan, och utan afbrott fördes en omständlig dagbok, hvari äfven etnografiska iakttagelser infördes.

Speciella naturalistiska rön och iakttagelser utfördes af Przewaljski själf. Af Centralasiens dittils föga kända flora och fauna togos icke mindre än tolftusen exemplar växter och närmare elfvatusen djur, samt ur mineralriket prof af nästan alla bärgarter uti det inre af Asien. Herbariet öfverlämnades till Kejserliga botaniska trädgården i St. Petersburg, där akademikern Maksimòvitsch varit sysselsatt med dess ordnande. De zoologiska preparaten klassificerades af akademikern Strauch, aflidne professor Kessler och Przewaljski själf, som genom flitiga teoretiska studier på de senare åren hade upparbetat sig till en grundlig vetenskaplig ornitolog.

„Men att jag lyckats göra det jag gjort“, yttrar Przewaljski i slutet af sitt öfver denna tredje centralasiatiska resa utgifna digra, åt minnet af hans ädle beskyddare kejsar Alexander II egnade värk, „beror därpå, att jag hade sådana djärfva, tappra, af sin uppgift hänförda reskamrater, hos hvilka äfven under de mest förtviflade lägen modet aldrig brast och krafterna aldrig sveko; åt dem, åt mina modiga följeslagare får jag härmedels, då alt redan är öfverståndet, betyga min innerliga tack och beundran.“

Ett ryskt ordspråk säger: „hur mycket man än matar vargen, ser han ändock åt skogen“. Detta eger sin fulla tillämpning på den store ryske resenären. Przewaljski yttrar själf: „sedan de första glädjeutbrotten efter hemkomsten från en lyckligt fulländad resa äro öfver, gripes jag alltid af en tung, tryckande känsla, och ju mer tiden förrinner bland hvardagslifvets små förhållanden, desto tyngre kännes det, desto lifligare begynner jag längta dit bort, dit bort till Asiens hemska ödemarker; det är liksom skulle något kärt, innerligt dyrbart förvaras där, något som ej står att fås i Europa. Ja, där finnes också värkligen uti Asiens ödemark en skatt, ett ovärderligt godt... friheten, en vild, otämd frihet, en nästan absolut, af inga

stängsel hindrad frihet. Den resande befinner sig på den mänskliga utvecklingens första och sista stadium samtidigt: han njuter af den första nomadens enkelhet och obegränsade frihet, på samma gång vetenskapens och kulturens skatter ligga vid hans fötter ...... Därför kan också den sanne resenären aldrig glömma, ej ens under de lyckligaste yttre förhållanden, sina glada, oförgätliga vandringsminnen .... Han sträfvar att utbyta kulturlifvets bekvämlighet och fördelar mot en turists mödosamma, flackande lif.“

Efter ett kort besök hos sin moder i Smolensk ordnade Przewaljski under medvärkan af lärda vänner i S:t Petersburg samlingarna och utarbetade sin digra resebeskrifning, hvilken under titeln: „Ifrån Zajsàn öfver Hami till Tibet och Gula flodens källor“ af Kejserliga ryska geografiska sällskapet 1883 utgafs i tryck. Ur detta arbete hafva vi till hufvudsaklig del tagit vårt ofvan gjorda utkast.

Georg Fraser.

Bland arbetare.

Min erfarenhet om lifvet bland kroppsarbetare har g hufvudsakligen från början af 70-talet, då jag under 'änne somrar som murare tog del i större byggnadsföre-ıg i Stockholm.

Jag hade fått, för tio öre i timmen, anställning som .urarelärling hos en hedersman af gamla stammen, bygg-ıästar Nilsson. I alt hvad till yrket hörde skulle jag få ärmare upplysningar af gamle Pettersson, skåning till örden och anställd som „bas", arbetsförman hos Nilsson. 'ettersson tog emot mig med egard — jag var ju herre-ıan — en egard som, när jag dagen därpå presenterade mig för honom i mollskinnsbyxor, blå blus och förskinn, sjönk betydligt under nollpunkten. Nu blef jag tvärtom föremål för hans och medarbetarenas skratt och åtlöje, något som sannerligen icke var behagligt att höra på. Löjet föddes först och främst däraf att mina byxor voro bruna, hvilken färg genast af kalken skulle få en gemen, köttröd skiftning; vidare af att mitt förskinn var af oxhud, styft och hårdt; det hade bort vara af älg- eller ren-hud, mjukt som ylle. Också mina värktyg voro oändamålsenliga; de togos i skärskådande af hvarenda man, och enhvar hade något ogynnsamt att säga om dem.

Min debut var icke lysande. Jag blef genast satt till att hugga tegel. Man hade då icke i Sverige kommit så långt, att man till ett stort bygge skulle anskaffat de enklaste formtegel. Morgonen var kall och ruskig. När jag uttit trenne timmar med tegelsten i famnen och gjort de ill utseendet enkla, men i självfva värket ganska kinkiga lagen några hundra gånger, stod svetten i pannan och yggen värkte. Utom mina fingrar förstörde jag otaliga tenar, slog antingen för många svaga slag och tröttade ut ıig, eller för hårdt, så att stenen splittrades. Hvad som ock var värre var arbetarenas skämt med min oskicklig-

het: jo, jo men, det är annat än läsa i bok och rita på papper. — En är inte född till'et. Blif vid din läst, sa' murarn åt skomakarn.

När middagen stundade, gick jag till mitt värdshus. Jag viste naturligtvis att jag icke skulle få sitta i samma rum med den eleganta publiken, men trodde att ett enskildt, afsides rum skulle kunna upplåtas åt mig såsom gammal kund. Jo vackert! Jag möttes af „vet han inte hut", tils jag blef igenkänd och med många ursäkter placerades i köket. Där var olidligt hett, därtill pinsamt att leka maskerad och begapas af kökspersonalen. På eftermiddagen samma släp med att hugga sten, så att fingrarna värkte, höra grofheter och skämt på ens egen bekostnad och känna sig så genomosnygg, att man erfor vedervilja vid sig själf. När kvällen kom, gick jag med alls icke blandade känslor hem — och fick ännu engång besanna ordspråket „som man är klädd blir man hädd." Jag mötte nämligen en landsman, en gammal studentbekant, som jag, glömsk af kostymen, hälsade helt kollegialt — jag togs först emot med isande köld och sedan med den medlidsamma frågan, „har du kommit på dekis, kära bror?"

Men hade dagen varit tung, var hvilan så mycket behagligare. Ett sådant ljuft insomnande, en så djup, drömlös hvila, som den friska arbetaren njuter efter en mödosam dag, har den som arbetar med hjärnan aldrig erfarit. Ju mera hjärnan mödas, desto svårare är det att få tag i den barmhertiga sömnen. Tankarna jaga hvarandra och drömbilder plåga en långt efter insomnandet. En sådan sömn som den efter min första „arbetsdag" mins jag mig ej hafva njutit sedan mina barnaår, efter feriedagar i lek och ras. Sen dess har jag vandrat mig trött på glaciererna i Schweiz, öfver Italiens och Moreas bärg, utan att hvilan varit så efterlängtad, än mindre så stärkande och ljuf, som då jag arbetade som murare.

Men var insomnandet ljuft, var uppvaknandet däremot olidligt. Att stiga tidigt upp är för kulturmänniskan, sådant lifvet gestaltat sig för henne, nästan en omöjlighet. Med tillhjälp af en brandvakt går det dock för sig att vakna och stiga upp klockan half fem på morgonen, men kusligt är det. Därtill kom obehaget att nödgas krypa in i de

smutsiga kläderna. Att stiga upp från en ren bädd och taga på sig en snygg dräkt, välblankade skor och två sig utan fjäsk, ja det är godt och väl, men att krypa i ett par byxor, styfva af murbruk, så att de kunna stå för sig själfva, dra på sig en nedsölad blus och tegelröda, kippande stöflar, det var icke behagligt, och jag kunde aldrig vänja mig därvid. Till och med fru P:s utmärkta kaffe smakade under sådana omständigheter som det kunde.

Klockan half fem på morgonen var det tyst och stilla på gatorna. Solljuset föll så underligt snedt, från ett håll där man ej var van att se det. Endast mödans och flitens barn syntes till, de drogo i små grupper enhvar till sitt arbete. Då och då mötte man nattrucklare, som, än ytterst lifvade, än dödströtta, vacklade från gillet till hemmet. Att i sällskap med arbetare möta dessa drönare i lifvets bikupa dref skammen upp i ansiktet på en. Då vankades glåpord, ofta hat- och hot-fulla uttryck mot herremannaklassen. Men var det ett lidande att vara tidigt uppe om morgonen, så hade det dock ofta sina behag, i synnerhet ju högre upp man kom med bygget. Där uppe från ställningarna var det en hänförande utsikt öfver Mälarstaden. Sjö och himmel i glans, lysande strimmor på vattnet, hvita måsar öfver Riddarholmsfjärden, luftiga, genomskinliga skuggor från palats, tårg och hus. Än i dag behöfver jag endast blunda för att se dessa taflor framför mig; så skarpt ha de etsat sig i mitt minne.

Vid arbetsplatsen måste man vara precis klockan 5. Arbetare funnos, som bodde långt borta på Söder. De stackars människorna måste vara i rörelse redan klockan 4 om morgonen. Kom man tio minuter efter uppropet, frånräknades genast en oproportionerligt hög procent, en fjärdedel af dagspenningen. Detta för att „basarne“ skulle „få ordning och bukt på folket“; dock, tror jag, egentligen för att de skulle slippa det för dem olidliga arbetet att hopsummera bråkdelar i dagsvärkslistan; ty ofta hörde jag gamla Petterson på sin grötiga skånska svära och „domdera“ i skjulet öfver de fördömda kvart- och half-dagarna.

Dagen började för oss alla, till och med för „läsarena“, med åtminstone en sup. „Hämta-brännvin“ var väl strängt förbjudet på byggnadsplatsen, men förbudet kringgicks på

mångahanda listiga sätt. Nykterhetssträfvandet var ännu i sin linda, och jag har antecknat att alla söpo — icke ens de så kallade „murbruks-fruntimren“ ratade en liten „knaberdass“ eller „gök“, närhälst de kommo öfver den kära drycken. När arbetet senare gafs på beting, tog supandet ofantligt af. Sanningsenligt måste jag äfven tillstå att aldrig hade mest eldiga viner sedan smakat mig som en sup där uppe på ställningarna, högt öfver gator och gränder i det nyssvaknade Stockholm.

Arbetet var orimligt väl betaldt. Byggnadssvindeln hade icke ännu visat några värkningar i Stockholm, och priserna voro ännu icke nedtryckta till det minsta möjliga. En riktigt slängd betingsarbetare kunde förtjäna ända till 10 à 12 kronor om dagen. Men det var ett tungt arbete. Att tusental gånger om dagen kröka sin rygg, med af kalken såriga händer fatta en sten af 11 skålpunds vikt, lyfta den, svänga den, väta den — hvilket dock nog ofta underläts — bestryka den med murbruk i ena ändan och sedan placera den i kopp- eller löpskikt, i vinkel, våg och lod, är ingen barnlek; isynnerhet då detta arbete skall utföras på en sviktande ställning, så bräcklig som möjligt, tjugo till fyratio fot öfver marken, och vanligen i en omgifning af hvita, upphettade, starkt reflekterande murar. Man måste vara herre öfver både vilja, senor och nerver för att stå bi. Och dock, så snart det var fråga om betingsarbete, var hvar och en färdig att till det yttersta spänna sina krafter.

Det gälde också kampen för lifvet, för tillvaron. Enhvar hade det klart för sig att han under den korta nordiska sommaren måste samla i hop det kapital, hvaraf han skulle lefva under större delen af vintern; enhvar viste att med all flit och energi kunde det dock gå för muraren som det gick för syrsan, i fall arbetet tog slut, i fall sjukdom eller olycksfall inträffade, i fall sommaren blef mycket regnig. Ty fördelades den rundliga arbetsvinsten på dagarne i året, blef där det oaktadt icke mera än högst 2 till 3 kronor per dag att lefva af. För den som hade hustru och, som ett par arbetare, sex barn var lifvet surt nog, och huru han än ansträngde sig, måste barnen dock tigga — och ingen förhoppning fans att under sådana omständigheter lägga en styfver undan för ålderns dagar. Det var

ıdast att gå på, gå på som ett tröskvärk, dag ut och ıg in, tils det sade kratsch i maskinen och den stod illa. För dessa familjemartyrer visade sig framtiden san›rligen icke i rosenfärg. De voro som busar för de gifssjuka ungkarlarna.

Äfven de ogifta och de med små familjer borde, ·cker den som sitter vid kronans säkra kaka, ha känt lif›ts börda besvärlig nog. Efter tio till elfva timmars släp ›h smuts, hvad väntade dem? De flesta ett smutsigt och ›undt, alla ett fattigt hem, en trötthet, som absolut omöjggjorde andligt arbete och tankevärksamhet. Och dock ar det icke så. Utom de tvänne familjemartyrerna voro e flesta väl icke muntra, men böjda för glädtigt samtal. ·lädtigheten steg konstant som en termometer på en somıardag, den nådde sin höjd vid middagstiden. Samtalet ar icke högljudt, icke lifligt. Dagsvärkarena talade lågıäldt, betingsarbetarena voro herrar öfver sin tid och prade när de ville; de kunde därför höja på rösten. Man fann nöje i alla möjliga obetydligheter. När gamla Zetterström satte in en ny mulbänk så kalladt „matsnus“ framför tandgården, sade han alltid samma kvickhet, som allid väckte samma munterhet. Ett stort nöje var att öfver ıurkrönet ropa ned till „murbruksfruntimren“ mur-r-r-r-r-r-uk, ju flere *r*, ju flere modulationer man fick in i rdet, desto trefligare var det. Och när dessa rullande *r* ›ke genast gjorde behörig värkan, hade man rätt att skrika ›h „lefva värre.“

Klockan 7 hölls rast och åts frukost: brännvin, spisröd, svagdricka, dåligt smör och än sämre kaffe. Efter ukosten följde den bästa arbetstiden. Timmarna för›to under småprat och sång. En gammal gardist, oförätterlig supare, var gelagets muntergök, dålig murare ›r „rexten“; han hade tjänstgjort som korist och kunde la världens kuplettmelodier, „konstsvordomar“, slagord ›h Bellmans-historier. Bellman var en fullt utbildad arıqvinotyp, en Rigoletto eller Kasper, hvars elementära vickhet i de förnämas värld, vid hofvet, för konungen älf framhöll de höga ståndens fel och laster. På ett groformigt sätt förde denne Arleqvino-Bellman i en förkonstıd och öfverförfinad värld förnuftets talan. Alla gamla

likasom flertalet af dagens bon-mots tillskrefvos honom. Gamla uttröskade kvickheter omstufvades och sattes i hans namn åter i omlopp.

Klockan 12 hölls middagsrast. Middagsmålet var i högsta grad tarfligt och inmundigades utan någon komfort, det hette för öfrigt „att sätta mat i ansiktet“. Hvilken himmelsvid skilnad i detta afseende mellan den svenska och den franska, att icke alls nämna den engelska arbetaren! Ytterst sällan vankades det varm mat. Potatis med svinkött eller någon billig fisk samt en afskyvärd sylta var hvad som bestods. Och med denna eländiga kost höllo dessa karlar och kvinnor ut dag efter dag, veckor, ja månader, med ett tungt arbete — ett arbete som bedrefs tidtals febrilt, alltid raskt. Efter middagen följde den absolut nödiga „luren.“ Arbetaren somnade snart sagdt ögonblickligen, hvar som hälst och huru som hälst, midt i solbaddet, högt uppe på en ställning, 30—50 fot öfver gatan eller nere vid trottoaren, där vandraren kunde stupa öfver honom.

Efter middagen mojnade samtalet af till följd af hettan, „basarne“ och ankomsten af byggherren själf, som denna tid plägade besöka arbetsstället. Enhvar gjorde då sitt bästa, höll inne med „talangen“, det är pratandet.

På eftermiddagen hölls klockan 4 en half timmes rast. Nu kom vanligen någon tidning af den brandröda sorten fram; mest lästes „Fanderseländet“, det vill säga „Fäderneslandet“, dock med det intryck att „den ljög så förbannadt“; högre anseende hade Dagens Nyheter. För politiken voro arbetarena absolut likgiltiga. Det fransk-tyska kriget var nyss afslutadt; ingen socialpolitisk fråga var häller på tapeten vid denna tid. En från Amerika återvänd arbetare talade väl för republik, dock utan att vinna den ringaste anslutning. Han bemöttes af för detta gardisten, som var inbiten rojalist, aristokrat och öfverklassens försvarare, med blodiga hotelser, svordomar, grymma ögonkast och vulgariserade efterklangsfraser från Esaias Tegnérs pompösa fraseologi om ärans och hjältarnas land. Dialogen var stundom oblandadt komisk. Den allmänna meningen tycktes vara att någon herre skulle man ha; huru han kallades kunde vara likgiltigt.

Efter rasten gick arbetet lamare. Murbruket blanda-
es sparsammare till, tegelbärarena sparade på bördan,
ratet tystnade: alla längtade efter hvilan. Klockan 7
- då det hade regnat länge, eller då man hade synnerli-
en brådtom, först klockan 8 — afslutades dagsvärket,
åledes efter 11 timmars arbete. Murbruksfruntimren togo
u våra don om hand och gömde dem i gluggar och hål. Själf
jorde man sig så snygg man kunde, och det var vämjeligt,
y ett tiotal personer måste göra toalett i samma balja.
io minuter därefter var platsen tom, utom om lördagarna,
lå aflöningen utdelades. Hustrur, fullvuxna döttrar och
ästmör passade då på, utan att någon låtsade märka det,
angränsande gathörn, för att rädda den dyrt förvärfvade
enningen från krogvärdar och lånhungrande kamrater.

Sällan, rättare aldrig, såg jag arbetaren glad vid löne-
utdelningar; gif akt på våra egna arbetare, det är samma
fall. — Så mycken möda, så mycken ansträngning och så
liten vinst — med krokig hållning och släpande gång
gingo arbetarne hem, med en summa så stor, att den jämt
och nätt räckte till att hålla lifshanken uppe. Hvad kunde
denna summa gifva af lifvets fröjder, af dess lycka. Huru
förnöjsam man än eljes var, så var dock disproportionen
mellan mödan och dess lön för stor för att icke åtmin-
stone på aflöningsdagen springa i ögonen på enhvar. Och
så kom man hem trött och slö. Att läsa och skrifva kom
i fråga endast hos någon ung fyr, som ännu stegrade sig
och sparkade i selorna; men flertalet gick tidigt till sängs
och somnade godt: det var deras mödas bästa lön.

Så förgick dag efter dag enformigt, såvida icke
regnväder inträffade. Ty var det regn, brötos alla reg-
ler; då skyndade man in i närmaste portgång eller i
„basens“ kabyss. Under väntan på att regnet skulle
stanna af fördrefs tiden med samtal, ofta om arbeta-
rens ställning, om kooperativa företag, konsumtionsföre-
ningar och dylikt. De som talade för dessa föreningar,
ade ett orimligt besvär att öfvertyga äfven de förståndiga
land arbetarena om nyttan af slika företag. Man var
ramföralt misstrogen.

Regnvädersdagar voro äfven „läsarenas“ bästa dagar;
å stämde de upp sina psalmer och försökte att väcka sof-

vande syndare „och locka dem till Jesus." Deras självbelåtenhet och andliga högfärd stötte dock nästan alla från dem. — Aldrig hörde jag, med undantag af det förut nämda fallet, några hat- eller hotfulla uttryck mot de lyckliga, som kunde lefva fram sin dag med 3 till 5 timmars arbetstid. Dessa samhällets hälgdagsbarn tycktes dem uppenbarligen stå så högt som fästets stjärnor; de voro utom längtans mål; de stodo öfver all afund. Ett stånd bland öfverklassens lyckliga ägde dock ringa sympatier bland arbetarena: det var militären; måhända till följd af obekantskap med sanningen i satsen „si vis pacem para bellum", mest dock antagligen emedan det hörde till „Fäderneslandets" jargon att gå åt militären. Bland arbetarena hade, himlen vete hvarför, skräddarena minsta prestige. Timmermännen, som kallades „hackspettar", ansågos för lägre tjänande bröder. Ett värkligt skällsord var ordet „bonde." Sedan vid förekommande behof hela det svenska språkets väl försedda lager af krafttillmälen blifvit förbrukadt, var och blef „bonde" slutklämmen, utöfver hvilken intet mera gafs. — I jämförelse med bonden var man dock en hufvudstadsbo, en konstförfaren man, en yrkesidkare, på det näst högsta trappsteget till herremannaklassen, ett trappsteg som mer än en af ens gelikar öfverskridit. Likasom denna högre sfär talade man icke „bondmål", utan riktig „tidningssvenska." Ännu ett undantag från ofvan anförda omdöme måste jag göra för polisen och alt som därtill hörde; den fruktades som barnet fruktar busen och hatades således äfven. Orsaken angafs vara den, att arbetaren icke behandlades af polisen med samma billighetskänsla som öfverklassen. Uppstod någon „harmoni", det är förargelse, mankemang eller skandal med polisen, tystades saken ned, då den felande hörde till öfverklassen, medan arbetarens namn och rykte utan vidare gafs till pris åt skandalen.

Ehuru inkomsten icke var stor, så är det gifvet att i det frikostiga och gästfria Sverige, där sparsamheten icke hör till folkets kardinaldygder, „spenderingar" tidt och ofta skulle förekomma. Dessa afdruckos alltid under regnvädersdagar på bakgårdar, i källarhalsar — engång mins jag till och med i stora sockerfat — eller i främmande folks för-

tugor. Alla namnsdagar spenderade dagens hjälte bränn-in „öfver glatta laget“ och kaffe åt kvinnorna. Fick man ɜda på någons födelsedag, som inföll under arbetsti-en, var lag samma. En riktig guldgrufva, rättare bränn-inskagge voro vi nybegynnare. Enligt yrkets coutume ngo vi lof att „spendera“ på Stenborgare eller Uddeval-ıre, en afskyvärd smörja, när det första hvalfvet slagits; i måste också spendera, i fall vi satte in tvillingar (två ;enar i stället för en) i hvalfvets hjässa, spendera om vi ıurat två koppskikt öfver hvarandra, dock först sedan vi atts i murbruksbaljan, hvilket bekom våra mollskinnsbyxor ıycket illa. Byggherren fick lof att spendera, då grun-.en lades och då taklagsöl firades. Lägga vi därtill att jälfva basarna icke helt och hållet sluppo från spende-ingen, så måste det medges att vi under regnvädersdagar örde ett ganska fuktigt lif. Oaktadt dessa libationer såg ag aldrig några druckna på arbetsplatsen.

Bygget gick „snabt i väders“, altför hastigt i fleres tycke, ty när den sista slefven murbruk glättades ut på den öfversta skorstens-pipan, då var arbetsgifvaren van-ligen fri från alla förbindelser. Kamratlaget bröts, enhvar sprang med andan i halsen från det ena bygget till det andra, såvida han icke redan i tid betingat sig plats. Det var en tid af hopp, fruktan och skilsmässa. Ehuru befrielsens dag för mig var den första angenäma dag sedan jag börjat som kroppsarbetare, skildes mina kamrater och jag åt med vänskap och aktning för hvarandra. Det är mig en glädje att här anteckna det några af kamraterna sedan vi skildes it stigit upp i de själfägandes lyckligare lottade klass.

* * *

Året därpå råkades en del af det gamla gelaget åter. Vintern hade varit svår. Den starka kölden, stockningen nom alla affärsgrenar hade gjort arbetarenas ställning mer n vanligt tung; men nu lyste vårsol igen, arbete hade nan fullt upp för tillfället. I den stora hetsjakten för till-'aron var man åter kommen till en tid af lugn. Den tyngsta börden var för en tid lagd å sido, och man hoppades på drägligare tider. Tyvärr äro dessa drägliga tider, äfven då de äro som bäst, tunga nog för arbetaren. Det är hårdt

för hvem som hälst att arbeta tio till tolf timmar dag ut och dag in i månadtal, äfven om man inom tjugo år förtjänade en förmögenhet därpå. Huru skall det då kännas för den som med samma arbete icke kan bomma till dörren för fattigdom och köld. Att förneka arbetarens tunga lott är maskerad själfviskhet.

Snart tjugo år ha förgått sedan de dagar, af hvilka jag här gifvit en liten teckning — drägligare tider för arbetarena ha värkligen kommit. Arbetarefrågan har på allvar tagits upp i alla land. På den bland arbetarne så ofta med bitterhet framstälda frågan: hvad tjänar det till att kunna läsa och skrifva, hvem hinner därmed, icke blir det bättre därför? — ha många svar följt.

Man kan genom att undanrödja gamla orättvisor och arbeta mot fördomar underlätta höjandet af ett visst samhällslager — men den gamla sanningen „hjälp dig själf" står orubblig kvar. Arbetaren själf, ingen annan, kan hjälpa upp arbetarens ställning, och den första häfstången är läskunnigheten, ty den möjliggör kunskapen om hygienins och ekonomins första fordringar: snygghet, nykterhet och sparsamhet — abstrakta begrepp, som, omsatta i konkreta former, heta sjuk- och begrafningskassor, folk- och sparbanker samt att börja med en förnuftig nykterhetsförening.

J. Ahrenberg.

I Bokhandeln.

Robert Tigerstedt: Hjärnan såsom organ för tanken; 74 s. 8:o. Sthlm 1889, Stiftelsen Lars Hjertas minne.

Författarens namn som vetenskapsman och kända skrifttällarförmåga äro redan en borgen för att detta arbete skall ıed tacksamhet emottagas af dem, som älska äfven en allvargare läsning.

På grund af en mängd med hvarandra öfverensstämmande sakförhållanden söker förf. ådagalägga att hjärnan utför det värktyg, med hvilket själen dels får kunskap om företeelserna i den yttre världen, dels utöfvar sitt inflytande på våra handlingar, eller med andra ord att de särskilda tillstånden inom vårt intellekt och vår vilja motsvaras af materiella processer inom hjärnan. Till en början ger förf. en ganska utförlig, genom talrika figurer förtydligad framställning af hjärnans anatomiska byggnad och dess delars funktioner. För att visa huru hvarje själsvärksamhet är beledsagad af starkare blodtillflöde till hjärnan anför han några synnerligen intressanta och upplysande experiment af Mosso, hvilka till en del anstäldes på en person, som genom ett olycksfall förlorat ett stycke af pannbenet, så att man å det skadade stället direkt kunde iakttaga hjärnans pulsationer under den hud, hvarmed såret täckts. Ett tryck t. ex på de pulsådror, som tillföra hjärnan större delen af dess blodförråd, hade till följd alt svagare och svagare hjärnpulsation samt slutligen efter 8 sekunders förlopp medvetslöshet. Då blodtilloppet till ryggmärgen ej genom nämda tryck undergick någon förändring, så framgår af försöket medvetandets beroende af hjärnans tillstånd. Liksom hvarje kroppens organ vid värksamhet erhåller tt rikligare blodtillopp än i hvila, så konstaterade Mosso äfven ett tegradt blodtillflöde till hjärnan vid sinnesrörelse och vid hvarje ıdlig värksamhet.

Förf. öfvergår därpå till en granskning af den betydelse ärnans vikt eger för själsvärksamheten. Att hjärnan hos vissa ur, såsom elefanten, hvalfisken m. fl., är större än hos männi-an beror enligt förf. af den större mängd nerver, som betingas dessa djurs stora kroppsmassa, utan att man däraf får sluta till hög andlig utveckling.

Lika litet som hjärnans absoluta storlek kan dess relativa orlek i förhållande till kroppen betraktas som en måttstock r intelligensen, ty hjärnan hos flera små djur, som ej utmärka g genom några höga själsförmögenheter, är större i förhållande

till kroppen än hos människan. Orsaken härtill söker förf. i den omständigheten, att hjärnan ej allenast är säte för medvetandet och intelligensen, utan därjämte äfven förmedlar kroppens rena fysiska processer, såsom andning, blodomlopp m. m.; för denna reglering erfordras en mängd nervceller och fibrer, som äfven hos mycket små djur ej kunna understiga ett visst mått.

Efter en kort jämförande anatomisk öfversikt kommer förf. till den slutsats, „att ju högre vi komma i serien af ryggradsdjur, bland hjärnans olika delar stora och lilla hjärnan alt mer och mer öfverträffa alla öfriga delar i utbildning“. Då nu djurens intelligens i allmänhet på samma gång blir alt högre, ligger det mycket nära till hands att på grund häraf antaga det vi hos endera af dem eller hos bägge två hafva att söka det organ, som utgör själsvärksamhetens materiella underlag.

Beträffande lilla hjärnans betydelse för själslifvet visar förf. efter uppräknande af en mängd sjukdomsfall att ”ofta nog vid en mycket stark förtvining af lilla hjärnan intelligensen icke lidit någon i ögonen fallande rubbning„. Däremot framgår stora hjärnans betydelse såsom organ för tanken genom en mängd intressanta iakttagelser och försök. Experiment med en hjärnberöfvad groda ådagalägga att djuret i en märkvärdig grad bibehåller förmågan att afpassa sina rörelser efter förhandenvarande förhållanden, hvaremot förmågan af initiativ och frivillighet går förlorad.

Vidare söker förf. uppvisa hvilka ställen af hjärnbarken äro oundgängliga för de särskilda sinnesförnimmelserna. En sammanställning af flera sjukdomsfall utvisar att hudens känselnerver sluta på nästan samma ställe i hjärnbarken som de nerver, hvilka förmedla kroppens muskelrörelse. En skada i denna del af barken medför sålunda vanligen både förlamning och känslolöshet. För uppkomsten af medvetna synförnimmelser har man enl. förf. funnit en viss del af nackloben vara oundgängligen nödvändig. Han beskrifver sjukliga rubbningar i syn-, hörsel- och tal-förmåga, samt bestämmer de ställen i hjärnan som därvid äro angripna. Bland sådana rubbningar må nämnas ordblindhet eller oförmåga att uppfatta det skrifna ordet, orddöfhet eller oförmåga att vid bibehållen hörsel uppfatta det talade ordet, afasi eller bristande förmåga att åstadkomma de vid talet nödvändiga samordnade rörelserna af läpparna och tungan. Vidare diskuteras den intressanta frågan huruvida det är möjligt att bestämma hvilka anatomiska egendomligheter motsvara en högre eller lägre utveckling af de andliga förmögenheterna. En mängd iakttagelser utvisar enl. förf. att en stor vikt af hjärnan och en rik andlig utveckling ej nödvändigt följas åt. Men å andra sidan har man funnit att en altför liten hjärna icke är förenlig ens med en medelmåttig grad af intelligens: organet för tanken måste hafva en viss storlek för att en normal tankekraft skall kunna vara möjlig; „snillrika män ha snarare en hjärna, som öfverstiger medel-

rdet för motsvarande åldersklass än en som i någon märklig ıd understiger detsamma".

Angående ålderns inflytande på själsförmögenheterna säger f.: "alla tiders erfarenhet lär att i regeln den rikaste and-a värksamheten äger rum intill det 60:de året eller så om-ng, således under den tid då hjärnan enligt statistiken håller ; något så när vid maximum af sin storlek". Denna öfver-ıstämmelse bekräftar att den vid talrika iakttagelser observe-le förtviningen af hjärnan är orsaken till själsförmögenheter-s aftagande, hvaraf således äfven borde framgå vår tankes nära roende af hjärnans materiella underlag.

Beträffande hjärnans form, eller rättare hjärnvindlingarnas lrikhet, kommer förf. till det slutresultat, att den finare byggna-n af hjärnbarken, antalet och framför alt beskaffenheten af dess rvceller och deras inbördes förbindelser utgöra den väsentligaste ktorn i afseende å hjärnans betydelse såsom organ för tanken.

Efter denna sammanträngda exposé af bokens rika inne-ıll kunna vi ej underlåta att påpeka några smärre oegentlig-ıter, som enligt vår uppfattning vidlåda densamma. Då förf. id.24) säger att "all vår utveckling sker under förmedling at rfarenheten, och våra erfarenhetsrön vinna vi, för såvidt det ller vår andliga utbildning, hufvudsakligen genom syn och örsel" tyckes han ställa ej blott syn-, utan äfven hörselsinnet å afgjordt framför känselsinnet, att han endast i förbigående nser nödigt omnämna känselns bidrag till vårt själsinnehåll. Man bör dock erinra sig att våra uppfattningar om rum och motstånd eller just af de tingens förhållanden, som konstituera le grundläggande elementen i vårt intellekt, i väsentlig mån ibringas oss genom känselsinnet, om ock synen i hög grad bidrager att göra denna kunskap liflig, omfattande och bestämd. Sidan 3 talar förf. om materiella processers invärkan på själen. Ehuru förf. upprepadt framhåller att spörsmålet om förhållan-let emellan kropp och själ faller utom området för arbetets uppgift, kunna de nyss anförda och liknande uttryck knappast för-stås annorlunda, än som utginge förf. från hypotesen att själen existerar såsom ett självständigt, från kroppen särskildt väsende. Men ett dylikt antagande aflägsnar oss från den exakta forsk-ningens botten. Jämför härmed sidan 76, där det talas om ett ställe af hjärnan, på hvilket viljan invärkar", och andra i amma riktning gående yttranden i detta sammanhang och sid. 125.

E. S—r.

Wilh. Lagus: Åbo akademis studentmatrikel, ånyo upprättad. (Skrifter utg. af Sv. Litt. sällsk. i Finl. XI, I). Helsing-ors 1889.

Den biografiska literaturen i vårt land är synnerligen orftig. Den lider också af en brist på källor och af en ofull-ständighet hos dem som finnas, hvilken kan bringa äfven den

noggranna forskarens möda och arbete på skam. Det är visserligen troligt att ännu på åtskilliga håll gömmes handskriftligt material som, bragt i ljuset, en gång kan upplysa många nu olösta gåtor i vår personal- och bildningshistoria. Så torde nog många af våra kyrkoarkiv innehålla rätt mycket, särskildt i biografiskt-genealogiskt hänseende upplysande, som vore värdt att taga vara på, så tidsödande och tröttande dylika detaljundersökningar än äro.

Men det mesta af hvad forna tider haft antecknadt till efterkommandes upplysning ha krigens härjningar och andra olyckor ohjälpligen beröfvat oss. Till de oräkneliga förluster vår literatur och dess källor ledo genom Åbo brand 1827 hör också tillintetgörelsen af Åbo akademis matrikel alt från dess stiftelse. En ganska mager ersättning för densamma utgör ett för något mer än 100 år sedan upprättadt register öfver matrikeln — för öfrigt ganska ofullständigt — hvilket tillfälligtvis blef räddadt. Det är emellertid med ledning af detta bristfälliga register som den utmärkte kännaren af vår literärhistoria statsrådet Lagus företagit sig att återupprätta den förlorade matrikeln, och genom „Svenska Literatursällskapets“ medvärkan har det blifvit möjligt att utgifva det betydande, under många år förberedda arbetet. Det första häftet, omfattande åren 1640—1665, utkom på våren. Om någon är visserligen hr Lagus den rätta mannen för utförandet af det svåra företaget att ånyo skapa förteckningen öfver de längesedan försvunna studentgenerationerna. Med outtröttlig omsorg och grundlighet har han genomletat framför alt en mängd skrifna urkunder, ifrån hvilka han kunnat hoppas att erhålla någon upplysning för sitt arbete. I främsta rummet stodo därvid att anlita de skilda „nationernas“ matriklar, såvidt de finnas kvar; skada blott att den hjälp af dem varit att vänta så ofta sviker, då det gäller de tider, för hvilka det också annars är svårast att återställa studentmatrikeln, nämligen perioden före akademins stora „flykt“ under Karl XII:s krig. Det är därför icke att undra på, om trots all nedlagd möda, alt användt skarpsinne, icke blott åtskilliga uppgifter måste åtföljas af ett tveksamt frågetecken eller „möjligen“, utan äfven ganska många namn alls icke kunnat uppspåras. Så t. ex. innehåller den nya matrikeln för det första rektoratet 197 studentnamn, ehuru det förut omnämda registret anger att 249 då blefvo inskrifna, för det andra året 72 i stället för 79 o. s. v. Att ibland mängden af data och fakta äfven en och annat misstag kunnat insmyga sig är ej häller förvånande då man besinnar ifrån huru olika håll uppgifterna fått sökas och sammanställas. Vi ha antecknat följande felaktigheter.

Sid. 1: Polvasalmi, tryckfel för Palvasalmi (Palavasalmi), såsom det gamla namnet på Saarijärvi värkligen var. — S. 8 säges om Gabriel Michaelis Maexmontanus: „Kallas hos Straudb. Michael, död 1719“. Men denne Michael är påtagligen en yngre man, och årtalet 1669, då han enl. Strandberg skulle blifvit kapellan i Lempäälä, uppenbart (af sammanhanget) tryckfel i st. f. 1699. Däremot har Strandb. en lucka i series sacer-

orum 1670—79, dit denna Gabriel, som ju ej gärna kan vara född efter), lämpligen torde höra. — Sid. 10 säges: Kh i Halikko Georg Thau-us † 1651, men „En gammal urkund om slägten Vallenius“, T:hus ;, anger $^{22}/_{3}$ 1650 såsom hans dödsdag. Från samma källa erfares att P:i Valstenius, om hvilken p. 12 förmäles “† efter 51“, dog i Jan. ; likaså att Chr. Simonis Agricola (p. 20 „† 69“) dog 1662. — Sid. 31 lerkulla i Esbo“. Ekelöfska stamgodset Söderkulla finnes i Sibbo :en. — Sid. 33 reproduceras ett af Strandbergs talrika tryckfel, då om th. Martini Lignipaeus heter „Död 1720“; han dog i själfva värket i 1699, såsom af förut åberopade urkund skönjes. — Sid. 37: Israel, St ıestrup, kallad „Kpl i Jämsä 75—91“, var i själfva värket kapellan i kas 1662—94. — Sid. 41. Joh. Henrici Lillius „Kh i Längelmäki (16)57 ı“, dog (se Valleniusska urkunden!) redan $^{17}/_{5}$63. — Sid. 42. Jos. Val-us icke „Född 29“, utan enl. sagda urk. $^{17}/_{8}$30. — Sid. 48. Gissningen Er. Matthiae Florinus skulle varit densamme Erik F., som 1703 blef :or design. i Lampis, har utom annat det emot sig, att Kh i Lampis ıas Martini Florinus uppger den sistnämde Erik vara sin *kusin*, me-han efter här och p. 49 uppgifna förhållanden samt Biogr. Nimikirja lle varit Tomas' fasters sonson. — Sid. 52. Beteckniugen „Kh i *Åbo* 69“ högst vilseledande, enär därmed menas en församl. i Sverge (Habo l. ›holm?) — Sid. 87 talas om Kh i *Säämingе* Martinus Costianus, skall ı: i Kerimäki.

Dessa få erinringar anföra vi icke af anmärkningslust, utan att visa det intresse, med hvilket vi gjort bekantskap med ı betydelsefulla arbetet. Det är blott att önska att dess högt-tjänte utgifvare må förunnas tid och krafter att slutföra det begynta värket, till ännu ett lysande minne af hans varma kär-ɩ till alt som rör landets högskola och kan lända till dess ıstrerande.

Arbetets typografiska utstyrsel är, såsom man kan vänta af enska Literatursällskapet, synnerligen vårdad och öfverensstäm-ınde med arbetets värde. **B—lm.**

Ellen Key: Ernst Ahlgren, några biografiska meddelanden; ı s. Stockholm 1889, Z. Hæggströms förlagsexpedition; 1 kr.

Det är icke blott därför att Ernst Ahlgren var den för när-rande populäraste skriftställarinnan i Sverge, icke häller af blott fikenhet, utan kanske allra mest därför, att man ännu väntat mänget värk af henne själf, som hvarje meddelande om henne ottages med intresse. Ernst Ahlgrens vänner ha med sällsynt ırme och finkänslighet sökt göra den bild af den aflidna, som skall ı till eftervärlden, så riktig och trogen som möjligt. Till denna talbild har frk. E. Key genom sina biografiska meddelanden gat åtskilliga sympatiska och intressanta drag. Frk. Keys in-lligenta uppfattning och energiska framställningssätt, de skäl hon er för sina påståenden samt de många direkta anföranden hon ramlägger ur Ernst Ahlgrens brefväxling öfvertyga läsaren om ildens likhet; därtill får man lägga den af den döda väninnan jälf uttalade önskan att just frk. Key en gång skulle tälja hen-ıes lefnads saga.

Men historien om ett människolif skrifves icke med blott

fakta och årtal, ty „människosinnet är ett underligt maskineri", säger Ernst Ahlgren själf någonstädes. Om den ena människan i viss mån alltid förblir en mystèr för den andra, är detta kanske i högre grad än med de flesta fallet med Ernst Ahlgren. Hennes biograf säger också att hon icke hoppas kunna *lösa* gåtan, hennes afsikt är egentligen att lämna stoff till en något riktigare föreställning om Ernst Ahlgrens tragiska öde och om de psykologiska orsaker, som faktiskt medvärkade till det, än hvad allmänheten på egen hand kunnat bilda sig.

Få af oss, som läste „Från Skåne" eller „Pengar" eller „Fru Marianne", denna lofsång till arbetets ära och friheten genom arbetet, anade den själskamp, som författarinnan till dessa friska värk utkämpade. Det är mera uti arbeten som kommit ut efter hennes död, t. ex. i berättelsen „Förbrytarblod", „Lifsleda" eller „Ur mörkret", som detta själens onda framträder för läsaren. Men själslidande gjorde aldrig Ernst Ahlgren till människohatare, såsom fallet blef med fransmannen Flaubert; tvärtom, Ernst Ahlgren har älskat lifvet och alt som lefver. Så stå där hos henne, som tvänne bjärta, oförenliga motsatser, detta själens onda, denna känsla af en oändlig tomhet, som intet kunde fylla och som nästan med kraften af en naturnödvändighet kom henne att gifva sig döden, och å andra sidan lifsglädje med känsla af huru stort och gladt och fullt lifvet är, som tar sig uttryck och bryter fram öfveralt i hennes bref, bland andra i ett till styfdottern. Hon säger däri: „arbeta och gläd dig åt lifvet, barnet mitt. Lifvet är inte fattigt, tro aldrig det. Det är så mångfaldigt skiftande; hvart enda arbete gömmer en hemlig källa till rikdom och tillfredsställelae för den som blott lärt sig att [illegible] ska det".

Frk. Key framhåller båda dessa drag, ställer dem mot hvarandra, analyserar dem på ett ofta skarpsinnigt och om fin psykologisk uppfattning vittnande sätt; hon målar sålunda sin [illegible] af starka motsatser. Att hon dock lyckats få denna bild hel och klar för oss beror på att hon med så ovanlig energi tecknat de väsentliga hufvuddragen af karaktären och sedan med förstående blick sökt de fina skiftningar, som endast sympatin kan fatta. Huruvida hon lyckats lika väl i den ytterst svåra uppgiften att beröra ännu lefvande personers förhållande till den döda kan [illegible] på längre håll stående ej afgöra.

De af frk. Key citerade brefven af Ernst Ahlgren uttala så många tänkvärda sanningar om lifvet och en så hög konstnärs moral, att jag tror att såväl konstnären som enhvar annan kan lära af dem. På samma gång man måste hafva den djupaste medkänsla för de själskval, som så gripande framträda i brefven, känner man sig å andra sidan i hög grad vederkvickt af den arbetsglädje, den sträfvan efter sanning och att vara sig själf — „när man blir alt hvad man kan blifva, är man bra nog, antingen man är man eller kvinna" — samt den uppfattning [illegible]

ısten och dess uppgift, som Ernst Ahlgren i dem uttalar. Åtlliga af hennes yttranden äro så slående, att de likasom gra-a sig in i läsarens minne. — Kanhända skulle i framtiden en ıling af Ernst Ahlgrens bref bli den yppersta afslutning af den l hennes vänner sökt framställa af henne. Och icke blott för nes skull, ty, såsom George Sand säger, „le récit des soufıces et des luttes de la vie de chaque homme est l'enseigneıt de tous".
H—a.

Verner von Heidenstam: Endymion; 293 s. 8:o. Sthlm 9, Alb. Bonnier; pris 4 kr.

Förf. har väckt stora förhoppningar med sin samling österlska dikter, och om hans andra publikation, ett slags resebe-:telser från den europeiska kulturens område, just icke rättligade dem, så väckas de i ökadt mått genom den berättelse ı Österlandet han nu utgifvit. Han visar sig här icke blott ı en framstående prosaist i det moderna maneret, som en öfver-ṡen natur- och sedeskildrare, utan sammansätter ock sin be-:else skickligt, så att den intresserar läsarn på samma gång tjänar förf:s ändamål.

En amerikansk miss gör med sin far, som har skrifvit sig förmögenhet med humoristiska berättelser, färden till Daskus och gör på vägen bekantskap med en ung arab af ansedd kt i staden, fanatisk musulman, men med så myckgn bildning, han talar franska och kläder sig i turkisk rock och fez. l sällskapet hör äfven en företagsam tysk, som efter framnsten innan kort gör sig till serbisk konşul och med pengar, n amerikanaren lånar honom, svingar sig upp till ett slags le-'e för de kristne i Damaskus. Han är oförsynt och modig, ı genom att för kristendomens räkning lägga beslag på barnen en renegat framkallar han en sammansvärjning bland ara-'na, i hvilken den unge scheicken blir hufvudman.

Denne har emellertid, jämte åtskilligt annat österländskt i maskus, blifvit föremål för missens svärmeri, och å sin sida :kes han icke obenägen att göra henne till hanum i sitt harem. ın vet ej huru långt det kunnat gå, då gubben ger sin dotter ṡköns frihet och själfbestämning, om ej sammansvärjningen slulika bedröfligt, som den fortgått. Paschan låter hänga ıeicken, som gjort ett enfaldigt inbrott i den serbiska konsulns s, åtföljdt af mord på konsulatets tjänare, i akt och mening ; öfverkomma en förment skatt, som de sammansvurne skulle vändt till att muta paschan öfver på sin sida. Tysken, som, ven han, kastat sina ögon på den rika missen, tillbakavisas och .r i stället att söka sin lycka hos enkan efter den turkiske .din, som han förhjälpt ur tiden med sitt kvacksalveri, och då 'n är sultanens syssling, är det troligt nog att han dyker upp . dag som pascha och stor man.

Denna berättelse har i och för sig ingenting otroligt, och den är väl funnen för att låta förf. uppvisa uselheten af det turkvälde, under hvilket araberna träla i Omaijadernas en tid så lysande och mäktiga stad, det stolta och dock så barnsliga lynnet hos deras ättlingar, den öfverlägsna självfiskheten och energin hos de äfventyrare västerlandet skickar ut som seniga, kraftfulla fingrar att säkert, om ock långsamt, gripa sitt rof. På samma gång sätter den förf. i tillfälle att ge raskt och lifligt hållna skildringar af naturen, sederna och lifvet på stadens gator, inomhus, i basarerna och moskén. Hans bildspråk är mera korrekt, mera otvunget rikt än flertalets af de s. k. moderna och ger intryck af värklig entusiasm för det skildrade föremålet.

Men visserligen har berättelsen sina i ögonen fallande svagheter, som till en del äro nybörjarens, men till en annan härflutna ur den tendens hon skall tjäna. Den unge arabens sätt att närma sig missen, de franska visiter han aflägger hos henne och öfverhufvud utvecklingen af deras själstillstånd är föga lyckligt utförd. Stundom slappas ingifvelsen, såsom vid sammansvärjningen, där samma motiv upprepas och man icke kommer ur fläcken med förhandlingarna eller med skildringen af dem. En del episoder äro löst inflickade, emedan förf. haft någonting att beskrifva, utan att han lyckats på naturligt sätt leda berättelsen dit; så missens besök i badanstalten, där kanske ock ett visst intresse för nakenheter medvärkat. Men äfven öfver hela berättelsen hvilar en afsiktlighet, i det förf. jämt ech samt afbryter den med reflexioner öfver motsatsen mellan öster- och västerlandet; i stället för att låta läsaren själf göra konklusionerna ur berättelsen och dess händelser, serveras de färdiga med stor ifver, så att berättelsen blir blott en illustration åt detta tema, som emellertid är af ganska tvifvelaktigt värde.

Det är modernt att prisa österlandet på kristendomens bekostnad: än är det islam, än buddhaismen som innehåller den rätta lefnadsvisdomen, medan kristendomen predikar lidandet och världsföraktet och gör människorna olyckliga. Se här huru missen i badet, medan lakanet glidit ned af hennes rygg, uttalar förf:s tankar: »Oaktadt Orientens folk stodo framför en snar undergång, voro de sorglösa som barn; Västerlandets däremot, som väntade en stor framtid, voro knarriga och lifströtta som sjuka gubbar. För österländingen var lidandet endast ett nödvändigt ondt; västerländingen upphöjde lidandet till religion, ty han insåg att det oftast var lyckans köpeskilling och hela hans åskådning gick ut på att uppoffra det närvarande för ett tillkommande bättre». Förf. håller på Islam, emedan den bevarat fornglädjen hos sina barn, medan Västerlandet har i behåll blott några spillror af sagda fornglädje, och den enda tröst förf. har att erbjuda läsarn och hjältinnan öfver den ynkliga färd de varit med om är att de hemma i Västerlandet dock ha en uppgift som är att hålla på, „försvaret af fornglädjens spillror“, som sägas „kunna skänka

aening och innehåll åt ett helt lif, äfven den mest obetydliga :vinnas".

Men hvilka dessa spillror äro, om den så mycket omordade ›rnglädjen är något annat än ett irrsken af halflärdom, en genomiende rousseauism, och hur det äntligen kommit sig att Österndet med all sin fornglädje dukar under för den kristna västern, ir icke klarare för alla de gånger saken tas till tals.

Och Endymion, hvarför Endymion? Emedan Österlandet gör trycket af en sofvande eller döende och i Stockholms museum s en berömd staty af den grekiska ynglingen, som Diana förnkt i evig sömn för att få kyssa, faller det förf. in att förlikna terlandet vid „Endymion, som utan att åldras sofvit i tre tusen och mer". För att förbereda denna liknelse, som ju är mycket ifvelaktig, låter han „ökenlandet vara öfvergjutet af ett uppjdt, ljust allvar som en grekisk staty"; — en sammanställning ellan det orientaliska väsendet och den grekiska plastiken, som te vill gå i hop, ty hvar finnes väl hos det förra den harmoika måtta, den fina återhållsamhet, detta καλόν κἀγαθόν, som märker den senare?

Vi hoppas i nästa berättelse återfinna förf:s stora begåfning, en i förening med en större lifserfarenhet, som kan sätta honom stånd att bättre bedöma den utveckling, i hvars ström han själf år, främst själfva källådran för den, kristendomen, i hvilken han i skall hafva funnit icke en lidandets, utan en människovärdets ligion.

C. G. E.

Hugo W. Philp: Franskt konstruktionslexikon jämte alfa›tisk förteckning på de ord och talesätt som styra subjonctif, mt öfver- och underskrifter i bref; 440 s. 8:o. Sthlm 1888, . L. Lamm; 6 kr.

Hr Philps konstruktionslexikon är tydligen afsedt för per›ner, som redan ega en viss förmåga att uttrycka sig på franska. et är nämligen franskt-svenskt och förutsätter altså att man inner till det främmande ord man önskar använda. Dess ändmål är att redogöra för det sätt, hvarpå ordet i fråga bör föras med sina bestämningar för att rätt återgifva tanken. Naturtvis kan äfven nybegynnaren med fördel bruka detta lexikon som ett slags komplement till sin svensk-franska ordbok.

Arbetet är till hela sin uppställning klart och åskådligt. :empel (delvis med bifogad svensk öfversättning) belysa de olika nstruktionssätten. Härtill komma vid enskilda ord förteckninr på „talesätt" af hvarjehanda slag. Äfven uppräknas synonyır med angifvande af deras exakta betydelse.

Förf. synes vid anförandet af konstruktionssätten ha låtit la sig af principen att snarare gifva för mycket än för litet. dast därigenom förklaras väl att speciellt vid verben esomoftast verbial-konstruktioner upptagas, som stå i ett nog löst och till-

fälligt sammanhang med uppslagsordet. Man beakte endast vid sidan af det behöfliga *partir pour qc* det oväntade *partir dans qc pour qc* (*dans trois jours pour la campagne*). Denna vidlyftighet kunde dock betraktas endast som en förtjänst, ifall den vore konsekvent genomförd. Nu saknas emellertid, för att hålla sig till den anförda konstruktionen, *aller, venir dans* (*trois jours*), och en dylik ojämnhet i behandlingen af enskilda konstruktionssätt gör sig i större eller mindre grad gällande. En öfverloppsgärning är säkert anförandet af konstruktionen med konjunktionen *comme* vid vissa adjektiv och verb (t. ex. *malheureux comme; manger comme, dormir comme*); på den grund att svenskans jämförande „såsom" i franskan alltid återgifves med *comme*. Att icke denna konstruktion upptages i alla de fall, då den kunde förekomma (den gör det t. ex. vid alla adjektiv, som kunna kompareras), bör å andra sidan från förf:s synpunkt betraktas såsom ett uraktlåtenhetsfel.

I fråga om ett lexikon är det i allmänhet svårt att göra anspråk på absolut fullständighet. Vid genomögnandet af det ifrågavarande har också ref. funnit åtskilliga luckor.

Bland annat saknas: *avis sur, combat, lutte, querelle sur* (angående) *enquête sur, pitié de* (med), *talent de faire, direction dans (un sens); adapter qc à qc, manifester contre, se montrer de (la plus stricte neutralité), se mouvoir dans (un sens), se résoudre à faire qc, se prononcer pour qc, insister auprès de qn,* etc. etc. I förteckningen på de subjonctif styrande orden och talesätten fattas: *désirer; si — .que (si habile qu'il soit); il n'y a personne, rien, aucun (homme), il y a peu de (gens) qui; que* (i st. f. *si* = förutsatt att, eller i st. f. andra konjunktioner som styra subjonctif).

Dessa och andra smärre bristfälligheter hindra emellertid icke att ref:s slutomdöme blir det hr Philips konstruktionslexikon såsom ett helt betraktadt är ett mycket förtjänstfullt och nyttigt arbete.

A. Wallensköld.

Fredrik M. Wallem: Handelen med färsk Fisk paa endel større udenlandske Markeder; 168 s. 8:o. Kristiania 1888, Alb. Cammermeyer.

Som bekant utgör fisk en af Norges förnämsta exportartiklar. Hittils har denna export hufvudsakligen utgjorts af torkad eller saltad torsk och saltad sill. Norges export af torkad fisk uppgår för närvarande, likasom för femtio år sedan, till cirka 15 miljoner kilogram om året. Den har således under denna period icke ökats, utan snarare något minskats. Exporten af saltad torsk eller s. k. klippfisk har först under de 40—50 senaste åren utvecklat sig till en större betydenhet, men äfven denna exportgren har under de allra sista 10—15 åren afstannat i sin utveckling. Då dessa fiskvarors konsumtion hufvudsakligen är inskränkt till de katolska romaniska folken, och köksdepartementet, såsom förf. mycket riktigt anmärker, är ett af de mest konservativa, så torde någon väsentlig förbättring i förhållandena icke kunna påräknas.

En betydligt raskare fart har utvecklingen af exporten af saltad sill tagit. Medan förbrukningen i Europa af saltad sill på 1830-talet ansenligt understeg en miljon tunnor, har den nu uppgått till mellan tre och fyra miljoner. Men äfven häri har utvecklingen af Norges export icke hållit jämna steg med dess förnämsta medtäflares, Skottlands och Hollands. Detta framgår tydligen af följande siffror. Sillexporten var

	från Skottland	från Norge
1830—1840	c. 35 000 tunnor.	c. 500 000 tunnor
1880—1887	„ 1 000 000 „	„ 700 000 „

och medan exporten från Holland för 25 år sedan endast uppgick till c. 15 000 tunnor, har den under de senaste åren ökats till 250 000 à 300 000 tunnor.

Emellertid har under de tio sista åren uppstått en ny gren af fiskhandeln, som hotar att åtminstone delvis undantränga de gamla traditionella slagen — nämligen handeln med färsk fisk. Denna har naturligtvis alltid existerat, men ifrån att förut hafva haft en mindre utsträckning och hufvudsakligen gått ut på att förse den närmaste trakten med dess behof, har den under de senaste åren börjat antaga en mera internationell prägel och bedrifvas i stor skala. Att denna internationella handel kunnat uppstå och så hastigt utveckla sig, därför har den att tacka vår tids förbättrade och snabba kommunikationer samt den vidsträckta användningen af is.

Inseende färskfiskhandelns alt mer öfverhandtagande betydelse och nödvändigheten för Norge att inslå denna riktning för att icke blifva efter i konkurrensen på den utländska marknaden, har norska inrikesdepartementet genom de förenade rikenas konsuler införskaffat sig underrättelser om denna handels tillstånd på olika orter och om möjligheten för Norge att där få marknad för färsk fisk. Det är detta rika material som hr Wallem på ett utmärkt sätt bearbetat i föreliggande arbete. Det är främst Englands, Tysklands och Frankrikes färskfiskhandel som förf. med stöd af en massa statistiskt material utförligt beskrifver, då till dessa länder export från Norge först kan komma i fråga och delvis redan existerar. Det är mycket man kan lära af detta arbete, såväl beträffande konsumtionens storlek och beskaffenhet som tillförseln, sätten att transportera fisken lefvande, i is eller borsyra, om fiskhandelns anordning m. m. Vi kunna därför på det högsta rekommendera boken såsom gifvande en fullständig och klar bild af denna handelsgrens nuvarande ståndpunkt i norra och mellersta Europa; vi tro att mycket af hvad däri omnämnes äfven kan vara nyttigt att veta och tillämpa i Finland.

O. Nst.

Öfversikt.

Åttonde internationella orientalistkongressen. Meningarna om vetenskapliga kongressers vikt och betydelse hafva i alla tider varit delade. Den nu afslutade orientalistkongressen torde ej hafva värksamt bidragit till frågans lösning vare sig åt det ena eller det andra hållet. Man torde knapt kunna påstå att genom denna kongress vetenskapen tagit något märkbart steg framåt. Inga epokgörande upptäckter hafva slagit sig fram, inga inrotade fördomar kunna sägas just nu hafva fått dödsstöten. En mängd föredrag hafva visserligen anmälts och hållits, men jag tror ej att de diskussioner, hvilka anknutits till dem, i synnerligen många fall bilagt en vetenskaplig tvist. Deltagarne i dessa diskussioner äro tvungna att tala fullkomligt oförberedt, att hämta sina vederläggningar och bevis ur minnet, hvilket kan svika eller åtminstone ej är egnadt att absolut öfvertyga motståndaren. Jag erinrar mig särskildt en fråga, där minne stäldes upp mot minne. I detta fall blef emellertid tillfälligtvis tvisten löst genom ett citat, som Max Müller var i tillfälle att meddela.

Om ock sålunda hvarken föredragen eller diskussionerna kunna sägas medföra någon anmärkningsvärd nytta för vetenskapen framför den nytta de skulle hafva åstadkommit, om de publicerats i en vetenskaplig tidskrift, så hafva de dock det med sig, att de på den enskilda deltagaren värka väckande och lifvande. Det är i själfva värket mången, som anser att tillfället till sådan enskild samvaro är den största fördel som kongresser medföra. Det var ur denna synpunkt som en berömd tysk lärd fälde sitt omdöme om kongressen: „es ist eine schöne, anregende Zeit gewesen“.

Så har det städse varit brukligt att vetenskapens yngre vapendragare begagna kongresser såsom tillfällen, där de på det fördelaktigaste kunna göra sig kända, introducera sig i den lärda världen. Lyckas en sådan ung vetenskapsidkare fästa uppmärksamheten på sig, så har vetenskapen i sista hand nytta af att han blir uppmuntrad, för så vidt han förtjänar det.

Men utom vetenskaplig nytta, medföra kongresser nytta af en annan art. Jag menar af en politisk, eller hällre social och kulturhistorisk, betingad af kongressernas internationella karaktär. Denna orientalistkongress utmärker sig framför sina äldre syskon därigenom, att den är den första i hvilken österländingar tagit värksam del. Representanterna för Orientens egna lärde hafva visserligen ej varit många och ej häller de förnämsta som

sterlandet eger. Men till exempel hvad *Dhruva* och äfven hvad *Iodi* inom ariska sektionen haft att andraga var dock af den :t, att det gaf anledning till diskussion, och inom den semitiska :ktionen höllos likaledes föredrag af österländske lärde, såsom af ıeikh Hamza Fathallah och Medallah Fikry Pacha. Redan det ktum, att österländingar arbetat tillsammans med västerländ- a lärde, är af stor betydelse. Det bevisar huru långt sam- ınsmältningsarbetet mellan två så skiljaktiga folktyper redan ridit, och det lofvar godt för det fortgående arbetet i samma tning.

Det är äfven glädjande att Österns herskare och furstar per- ıligen så lifligt intresserat sig för kongressen. Persiens upp- ;ta regent, shah Nasr-Ed-din, hade sändt såsom rikets represen- ıt dess ambassadör i Konstantinopel, excellensen Mohsin Khan; rkiet hade sändt tvänne officiella delegerade, af hvilka den ena, ;ellensen Ahmed Midhat Bey, till och med presiderade vid den sta sektionens, möten och alt som oftast deltog i diskussionen. t fjärran Japan hade en officiell delegerad, och från Indien hade ıharajan Gaicovar af Baroda sändt en personell delegerad, H. Dhruva.

Kongressen arbetade på fem sektioner, eller, då den semi- ıka sektionen fördelades på två underafdelningar, på sex. De ıro:

I. Semitisk och islamitisk sektion.
   a. Islams språk och literatur.
   b. Andra semitiska språk än arabiska; kilskrift etc.
II. Arisk sektion (sanskrit o. s. v.).
III. Afrikansk sektion, omfattande egyptologi.
IV. Sektion för Central-Asien och den yttersta östern.
V. Malajisk och Polynesisk sektion.

Första sektionen sysselsatte sig sålunda med Islam, dess ıre och nuvarande förhållanden, dess historia och utveckling. :t bland de intressantaste bidragen för lekmannen torde hafva rit Cheikh Hamza Fathallahs föredrag om kvinnans ställning ligt Islam.

Enär Islam fasthölls som indelningsprincip, blef följden den, ; ämnen som egentligen höra till det turkiska eller persiska råkgebitet, blefvo indragna inom den första sektionens arbets- ırade, under det de på andra grunder hade kunnat föras till an- ı eller fjärde sektionen. Särskildt hördes här en mängd före- ıg angående arabernas forntida samfärdsel med västerländska ı speciellt nordiska folk. Så talade professor Fabricius från Kö- ıhamn om Alghazals beskickning hos Normandernas konung; tsrådet *W. Lagus* från Helsingfors uppläste på latin en af- ıdling med titel: Sententiæ Arabum de Oceano septentrionali; santikvarien dr Hildebrand från Stockholm framlade ett sam- ndrag af sitt arbete om österländska mynt funna i Sverige; ıf. de Goeje från Leyden framhöll ett ställe hos en arabisk

författare angående kommersiell samfärdsel mellan normander och slaver å ena sidan samt österländska musulmän å den andra. Och slutligen meddelade prof. Seippel från Kristiania ett af arabernas begagnadt, förut obekant namn på normannerna: *Urmân*.

Det rent språkliga elementet tyckes inom denna sektion hafva fått träda mer i bakgrunden. Från de under kongressen publicerade korta bulletinerna har ref. antecknat endast ett par hithörande afhandlingar.

Om enligt sakens natur sektionen för Islam haft att sysselsätta sig med jämförelsevis yngre företeelser inom den semitiska filologin, så håller sig däremot sektionens andra afdelning företrädesvis till det uråldriga. Den innefattar ju inom sitt ganska vidsträckta område den gamla kilskriftsliteraturen, hvilken forskningsgren representerades af en rätt ansenlig mängd närvarande vetenskapsmän. Vi finna namn sådana som Oppert, Halévy, Hommel, Sayce m. fl. Utom de cuneiforma inskrifterna kommo här till tals äfven en mängd andra, bland hvilka jag vill nämna de 1032 sabeiska inskrifter, som forskningsresanden Glaser samlat och i en snar framtid kommer att utgifva i en Corpus Inscriptionum. Till denna sektion hörde äfven hebräiska och öfverhufvud alla semitiska språk utom arabiskan, hvarför äfven en mängd afhandlingar af teologiskt-exegetiskt innehåll här upplästes.

Till det rent lingvistiskt-filologiska området, som här var något rikhaltigare representeradt än i den föregående sektionen, måste väl äfven räknas den principiella frågan om den så kallade sumeriska kilskriften. Denna fråga inleddes i Stockholm af en ung docent från Strassburg, dr. P. Jensen, och gaf anledning till en liflig, ja hetsig diskussion, enär representanter af fullkomligt olika skolor här möttes. Äfven i Kristiania refererades frågan af prof. Hommel från München, men ingen diskussion tilläts vid denna session.

Äfven den ariska sektionen hade på det hela taget en mer historiskt-filologisk än lingvistisk karaktär, ehuru den dock egnade språkvetenskapen mer uppmärksamhet än någon af de andra sektionerna. Utom de föredrag, som behandlade de ariska religionsurkunderna, Veda (M. Müller, H. Oldenburg, A. Hillebrandt) och Avesta (öfversteprästen *Modi*) voro äfven yngre literaturgrenar föremål för längre eller kortare afhandlingar. Så framlade prof. J. Jolly från Würzburg en lag-text *(Hâritâ)*; prof. E. Leumann från Strassburg redogjorde för en serie texter, hörande till den med buddhismen besläktade *Jaina*-literaturen; prof. Peterson från Bombay meddelade ett fynd af en afhandling, hörande till det buddhistisk-filosofiska system, som bär namnet *Nyâya (Nyâyavindutîkâ)*.

Äfven inskrifterna utgjorde föremål för flere andraganden, förnämligast af dr. J. Burgess från Edinburgh och prof. G. Bühler från Wien, hvardera väl hemmastadd i den indiska arkeologin.

Prof. Vasconcellos-Abreu från Lissabon meddelade en inskrift på sanskrit, s. k. *Nâgari*-bokstäfver, funnen i Cintra i Portugal.

Ett särskildt intresse väckte det meddelande, som brahminen Dhruva lämnade, nämligen att han funnit en sankritöfversättning till *Euclides*, innehållande äfven de böcker, som hittils varit förlorade. Emellertid sattes autencititeten af de källor, enligt hvilka den i fråga varande öfversättningen blifvit gjord, starkt i tvifvelsmål af auktoriteter sådana som Burgess och Bühler.

Den jämförande mytologin hade funnit målsmän i grefve de Gubernatis från Florens och dr Karlovicz från Warschau. Den senare pläderade äfven, ehuru förgäfves, för inrättandet af en särskild sektion för mytologi.

Af lingvistiska föredrag slutligen må framhållas de af svenskarne dr K. F. Johansson från Upsala om dialekten i den s. k. *Shâhbazgarhi*-versionen af konung Açokas edikt och prof. Es. Tegner från Lund om *l*- och *r*-ljuden i de indoeuropeiska språken samt prof. S. Bugges meddelanden om hans undersökningar angående armeniskan. Äfven andra moderna ariska dialekter kommo till behandling, särskildt balerci-dialekten i Afganistan (prof. W. Geijer från München) och dialekterna i Västra Indien (brahminen Dhruva).

Sektionen III tyckes hafva helt och hållet inskränkt sig till egyptologin. I densamma togo icke mindre än tvänne skandinaver en värksam del, nämligen doc. Piehl från Upsala och prof. Lieblein från Kristiania. Äfven upplästes här en afhandling författad af ett fruntimmer, miss Amelia B. Edwards, vice president och hederssekreterare i Egyptian Exploration Fund; tyvärr var hon hindrad att personligen infinna sig vid kongressen. Som president i denna sektion fungerade en af kongressens mest förtjänta vetenskapsmän, prof. Brugsch-Pascha från Berlin.

Sektionen IV har ett särskildt intresse för oss, såsom omfattande äfven de ural-altaiska språken. Af dessa behandlades turkiskan i par föredrag (af R. N. Cust från London och pastor Amirchaujantz från Armenien); de finska språken blefvo äfven ihågkomna, i det att prof. O. Donner på prof. A. Friis' vägnar framlade en etnografisk karta öfver den blandade befolkningen i norra Norge. Äfven öfverlämnades åt kongressen prof. Friis' öfversättning af nya testamentet till lapskan.

Inom denna sektion hade äfven prof. *Donner* tillfälle att framlämna de nyss färdigtryckta inskriptionerna från Sibirien, hvilka vår s. k. Jenisei-expedition hemfört i pappersaftryck. De prydligt utstyrda häftena utgjorde utan tvifvel ett af de intressantaste bidragen till kongressen. Och det är glädjande att frukterna af våra landsmäns mödor gjorts tillgängliga för den lärda världen och blifva föremål för dess forskningar.

Inom sektionen V märkes ett föredrag af dr. Hj. Stolpe, konservator vid historiska museet i Stockholm, om några ideografiska inskriptioner från Påsk-öarna.

I allmänhet kan man säga att de skandinaviska folken i en aktningsvärd mån bidragit till kongressens vetenskapliga halt. Att föredrag af skandinaver hållits till den mängd, som fallet varit, beror naturligtvis till stor del därpå, att de utgjorde en rätt ansenlig procent af mötesdeltagarena. Emellertid är det för enhvar som intresserar sig för orientalisk forskning glädjande att konstatera att det i norden existerar ett så varmt intresse för densamma. Den skandinaviska norden har därför alt skäl att visa sin tacksamhet för konung Oskar, som gifvit den skandinaviska vetenskapen ett tillfälle att bland lärda från alla världens kanter tillvinna sina sträfvanden aktning.

J. N. Reuter.

Bref från Sverige. *Världsutställningen i Paris* har medfört en stor framgång för den nordiska konsten. Den har blifvit synnerligen fördelaktigt bedömd i den franska prässen, och af den svenska konstafdelningens omkring 80 utställare fingo ej färre än 40 belöningar af högre eller lägre slag. Med mycket få undantag tillföllo dessa utmärkelser konstnärerna af pariserskolan, den unga riktningens målsmän, det konstnärliga „unga Sverige".

Nu är det visserligen sant att denna gång de äldre konstnärerna afhöllo sig ifrån att utställa i Paris och att fördelningen af belöningarna skett något „öfver lag" ibland de svenska parisarne. Medaljregnet vid världsutställningen har för öfrigt haft sin löjliga sida, det kan ej nekas, och den öfverflödande rikdomen på belöningar har ej kunnat annat än sänka värdet på dessa medaljer — något som jag för min del ser med nöje, därför att medaljväsendet, liksom all slags rangordning konstnärer emellan, torde få anses såsom afgjordt skadligt.

Vår pariserskola har länge stridit ärligt, ståndaktigt och med talang, särskildt mot den ovilja den mött hemma både bland konstens styresmän och hos allmänheten. De unga äro ej längre misskända hemma — tvärt om — äfven om den stora allmänheten, naturligt nog, ej kunnat följa de mest radikala. Och deras strid för sina principer, hvilka för närvarande segrat ute på de stora valplatserna, denna kamp för det personligas, det direkta naturstudiets berättigande inom måleriet förtjänade visserligen i stort sedt den triumf, som nu kommit vår konst till del.

Jag skall här ej uppehålla mig vid de många medaljtagarne, endast påminna om dem, som blifvit satta i allra främsta ledet. Den som följt mina korrespondenser från Stockholm till Finsk tidskrift har på tal om konstlifvet här flera gånger läst namnen *Richard Bergh* och *Zorn*. Som jag haft tillfälle att följa deras utveckling ända från den tid då de sutto på elevernas bänkar i akademin, kunde jag tidigt påpeka deras riktning och den betydelse de tycktes komma att få för vår unga konst. Jag har flera gånger talat om Zorns virtuositet, hans skarpt utvecklade

färgsinne, hans ovanliga karaktäriseringsförmåga och den grace, hvarmed han fört sin akvarellpensel — och om Berghs ovanliga gedigenhet alt ifrån hans första ungdom. Han är en man som aldrig vikit en tum ifrån den väg han utstakat för sig, och som studerat så envist, som älskaren af det personliga i konsten någonsin kan begära. Han är en djupt anlagd natur, som äfven med pennan framstält sina åsikter, ej blott åsikterna om oppositionens berättigande, utan äfven om den moderna konstuppfattningens mål och medel.

Att det blef Bergh som fick hedersmedaljen inom svenska afdelningen har ej väckt mycken opposition. Man kan säga att han utgör typen för det sträfvande, som besjälar samtidens konst. Han vet hvad han vill, och han har lärt att uttrycka det. Han är raka motsatsen till en faiseur. Hans konst är ytterst karaktärsfull och lika intressant då han någon gång i viss mån tager miste, som då han lyckas. Hans på världsutställningen förekommande porträtt af hans unga hustru tillhör det mest representativa, som svensk konst åstadkommit.

Första medaljen fingo Zorn och *Carl Larsson*. Den sistnämda uppträdde som dekorativmålare med tre allegoriska framställningar af renässansen, rococon och nutidskonsten, afsedda för Fürstenbergska galleriet i Göteborg.

I Stockholms konstvärld har under sommaren lugnet varit ostördt, men till hösten ställa många konstnärer kosan hemåt, och då bebådas det nya uppslaget i de sväfvande förhållanden, som råda för närvarande. Det vore väl, om det som kommer att ske kunde åstadkomma ett närmande mellan de stridande partierna.

En åtgärd som säkert kommer att ha framgång är föranstaltandet af *skandinaviska utställningar*, än i den ena, än i den andra af nordens större städer. Planen till detta företag har utgått från konstnärsförbundet, och det är meningen att börja redan nästa år. En närmare sammanslutning mellan de nordiska ländernas konstnärskretsar vore högeligen önskvärd och skulle säkert bidraga till att öka publikens intresse för det moderna konststräfvandet.

Konstnärsförbundets nästa utställning i Stockholm blir på våren 1890. Till dess få vi väl nöja oss med våra skäligen magra permanenta utställningar af smärre alster. Föreningen för grafisk konst har föranstaltat en omfattande utställning af skandinaviska alster i etsning, xylografi och litografi, en utställning som visar huru långt vi redan hunnit särskildt i de nyare reproduktionssätten af teckningar och laveringar. Af utländska arbeten ha på sista tiden ej många varit att se här. Ett Bismarck-porträtt af Leubach är det mest anmärkningsvärda.

Däremot har vår *konsthistoriska literatur* blifvit riktad med ett par arbeten något som ej händer hvarje år. Doktor J. Böttiger har utgifvit det förnämsta af dessa arbeten — en från början till slut på källforskningar stödd skildring af Drott-

ningholms byggnadshistoria och af slottets utseende på 16 talet — en skildring som lämnar ett solidt och godt mate till vår konsts historia, ännu så föga behandlad.

Det moderna genombrottet — för att nytja Georg Bran uttryck — hade i allmänhet vidare lättare att slå sig igenom i vår konst än inom vår literatur — och detta fastän mål uppträddef ullt ut lika radikalt och nedrifvande som författa Inom literaturen är „det unga Sverige“ fortfarande ett namn, som drages fram litet emellanåt. Det literära unga S ges ansatser under förra hälften af 80-talet gjordes, som na ligt är, med ungdomens hela rigorism och med dess naiva tr sin uppgift och sin förmåga. Det var en tid af djärfva, ib af ej så litet pojkaktiga försök, men en tid då man åtmins kunde våga hoppas på en blifvande uppblomstring af vår liter

Nu, några år efteråt, har det inträdt lugn efter stormen relsen har sackat af och en hvar har gått åt sitt håll. Det l mer nuförtiden ut helt få svenska originalarbeten på det s literära området. De skrifvande herrarna måste förtjäna sitt l hvilket sällan går genom att skrifva böcker i Sverige, och merna, som på sin tid ej voro de minst upproriska, hör sällan af. Den mest betydelsefulla af dem lämnade lifvet. fru Edgren-Leffler bebådas litet emellan ett nytt arbete, men har intet varit synligt. Fru Agrell har länge varit sjuk, he senaste skådespel, „Vår“ kalladt, har legat ouppfördt mera och dag. Fru Kerfstedt redigerar tidskriften Dagny. Fr Roos är den enda, som för närvarande har en ny bok på peln, en roman med titel „Familjen Verle“. Då julen till dar, öfverraskar likväl kanske en eller annan genom att l fram ett arbete, som världen ej haft någon vetskap om.

Äfven den dramatiska literaturen tog fart under b af 80-talet. Då gåfvos Strindbergs „Mäster Olof“, „G hemlighet“, „Herr Bengts hustru“ och „Lycko-Pers resa“ Lefflers „Sanna kvinnor“, arbeten af fru Agrell, hrr Mola Michaelsson, Tor Hedberg med flere. Var alt ej så altig lyckadt, så var det mesta åtminstone löftesrikt. Vi hade år år längtat efter *svenska* teaterstycken. Och i det stora hela togos de dramatiska dikterna mera välvilligt än de nya roman

Den uppspirande dramatiken var, som vi alla veta, p kad närmast af de norska författarne. Det var problemdra oftast kvinnodramats tid. Författarne sågo så allvarliga ut, hade de aldrig kunnat tänka på att skratta åt någon af vär dårskaper och öfver alt det förvända, som de harmades ö Det var först då publiken började ledsna på de väl ofta åter mande debatterna på scenen, som ett och annat enstaka f till ett gladare skådespel stack upp hufvudet. Strindberg när han skref för teatern, mindre än någonsin hågad för s („Fadren“ — „Fröken Julie“), men Frans Hedberg tog nya duktigare än på länge, Ernst Ahlgren kom med sin lilla l

interiör „I telefon", Geijerstam skrattade högljudt åt „Svärfars" missöden och P. Staaff framlade ett par mycket spelbara stycken, af hvilka „Sveas fana" särskildt påminde de andra författarne om huru nödvändigt det är att, när man skrifver för scenen, vinnlägga sig om handtvärket, om den dramatiska tekniken, hvilken teaterförfattaren aldrig ostraffadt försyndar sig emot. Geijerstams senare lustspel ha ej gått upp emot det första försöket, och hvad firman Ernst Ahlgren och Axel Lundegård fått fram på scenen har fallit, just till följd af bristen på dramatisk byggnad. Den för ej länge sedan aflidna, spirituella men ojämna författarinnan Emelie Lundberg gjorde i lustspelet „Mostrar" en duktig ansats, men äfven detta var ofärdigt, ej genomarbetadt, i vissa delar klumpigt.

Den nya skörden af svenska original motses med stort intresse. Ett par af de nya alstren äro redan, då detta skrifves, ej längre nya. I sommar och höst ha redan fyra originalstycken gått öfver scenen. Af dessa äro — det är också ett karaktärstecken för vår nya dramatik — tre dramatiserade efter romaner eller noveller, och en fjärde dramatisering väntas inom kort.

Strindbergs „Hemsöborna" kom först, sedan Frans Hedbergs „Ett köpmanshus i skärgården" — med rutin hopsatt efter Emilie Flygare-Carléns bekanta roman — så Ernst Lundqvists efter en novell dramatiserade skådespel „Ett löfte". Och snart kommer Tor Hedberg med sin berättelse „Ett ömtåligt uppdrag" omstufvad till komedin „En räddare". Det enda af de nya styckena, hvars uppslag äfven var nytt, var „Pyramus och Thisbe" af Ernst Ahlgren och Lundegård.

Detta stycke utgjorde ett skämt med „Handsketeorin" men ej med sedlighetssträfvandet, ett skämt med kvinnohatande herrar och manshatande damer, ett skämt, som hade förträffliga drastiska pointer, men som ej uppbars af godt lynne eller af den kvickhet, som här varit nödvändig. En i stycket inlagd sedlighetsdiskussion damer emellan värkade endast plump och tråkig. Som ett bidrag till Ernst Ahlgrens karaktäristik har styckets ställning till de frågor det behandlar sitt intresse. Som dramatiskt diktvärk är det klent.

„Ett löfte" däremot var ett altigenom med dramatiskt förstånd och med en erfaren teaterförfattares rutin bygdt stycke, konsekvent genomfördt från början till slut, men också från första scenen till den sista konstrueradt i stället för genomlefvadt — ett godt prof på teknisk skicklighet och på förmåga att skrifva en fyndig och slagfärdig dialog, men knappast något mera.

Hvad vi nu vänta är Evard Fredins efterlämnade bondetragedi „Biltog", ett arbete som motses med längtan, Geijerstams skådespel „Åkerman & Son", ett stycke af Staaff, ett af Frans Hedberg, ett af H. Christiernsson och antagligen Strindbergs „En paria", som med mycket bifall gafs i Köpenhamn förra vintern. Äfven en annan enaktare af samma outtröttligt producerande för-

fattare, en våldsam, sjudande liten dikt med namnet „Samum“ o spelande i Sahara, antages komma upp på Svenska teatern.

Teateråret lofvar sålunda nu att blifva af vida större i tresse än det närmast föregående.

Med undantag af dramatiska teatern ha alla våra sce ansträngt sig att få nya goda krafter till denna kampanj, s säkert blir ganska liflig, äfven därför att teatrarna få såväl vintercirkus som en ny jättevarieté i den praktfulla Sveasa att konkurrera med. Från dramatiska teatern ha fru Dorsch-Bo fröken Zetterberg och hr Törnqvist afgått. Inga nya krafter blifvit anstälda i deras ställe. Teatern får således uppehålla med *en* enda ungherre, hr Palme — ty hr Skånberg står ännu på elevståndpunkten, att han knapt kan räknas. Fyra u flickor äro däremot nya engagerade, bland dem en finska, frö Paldani, som hittils endast visat sig i en mer än obetydlig i ett litet enaktsstycke.

Svenska teatern har fått hrr Engelbrecht, Rydgren, s gjorde en god debut i „Pyramus och Thisbe“, och Svedb hvartill fram på vintern kommer hr Törnqvist. Lägges dä hrr Olsson, Lundberg och Selander, så förfogar denna teater ver en hel rad goda förmågor på ungherresidan. Fru Dor Bosin blir en god akvisition för tragedin, som denna teater oc odlar. Den ämnar bland annat i vinter våga sig på Zolas „T rèse Raquin“, för öfrigt locka folk genom operetten „Kejsar nya kläder“, där fru Olesine Moe och hr Kloed skola inneha hufvudrollerna.

Södra teatern ämnar lägga an på folkskådespel och Va teatern på operetter. Sistnämda scen får under en tid af s året ha kvar sin alltid lika magnetiska dragningskraft, frö Anna Petterson, „Nordens Judic“, „Europas främsta operett gerska“, som hon ibland kallas af öfverförtjusta stockholmare i alla händelser är hon en ovanligt framstående förmåga inom område.

Operan — för att ej glömma den åt „Patriis musis“ l gade hundraåriga scenen, som i min revy kommer „last but least“ — har med fröken Anna Klemming förlorat ett stort fr tidshopp och en betydande dragningskraft, men har i stället å vunnit hrr Ödman och Konrad Behrens och kan i år, åtminst på herrsidan, visa sig vida mer till sin fördel än under förs säsongen i fjor. Af nya operor skola Délibes „Lakmé“ och Ve „Othello“ upptagas.

G—g N.

Polemiskt. Hr *Edvard Selander* har tillsändt tidskriften ett längre genmäle till de olika punkterna i hr H. N:s „svar“ i senaste hä Redaktionen måste dock hänvisa hvarje fortsättning af polemiken till got fackorgan.

Om arbetslöner.

Det vore högeligen förmätet att tro sig kunna i en liten uppsats fullständigt behandla frågan om arbetslönerna, hvilken redan hunnit gifva upphof åt en literatur diger nog att fylla ett bibliotek. Här skall endast lämnas en kort redogörelse för några dels äldre dels nyare skrifter, hvilka utvisa att den revision, som nationalekonomins väsentligaste grundsatser på senare tid underkastats, äfven medfört en förändrad uppfattning af detta ämne. Den äldre, så kallade klassiska doktrinen, hvilken på sätt och vis är den moderna socialismens moder, har nödgats antingen uppgifva eller modifiera just de abstrakta satser, som gifvit ett slags vetenskapligt stöd för åsikten att en förbättring af kroppsarbetarnes vilkor vore omöjlig utan statens inskridande och som sålunda medelbart styrkt tron att de dels försökta dels föreslagna lagstiftningsåtgärderna till arbetarnes fromma, hvilka förut i Finsk Tidskrift omtalats [1]), böra och skola leda till uppfyllandet af den redan så ofta och bittert svikna förhoppningen om ett rättssy-tem, som reglerade näringslifvet till allas förnöjelse. San-olikt och önskligt är att den på sådana föreställningar ckrande statskonst, som påstår sig förbättra arbetarnes efnadsvilkor i det den ökar deras utgifter genom skydds-ullar och minskar deras inkomster genom försäkringstvång, måningom skall förvärka allmänhetens förtroende; och då varstår med oförminskadt anspråk på allmän uppmärk-amhet spörsmålet: hvad kunna arbetarne göra för att jälpa sig själfva?

I.

Den för några tiotal år sedan gängse uppfattningen f arbetslönerna grundade sig hufvudsakligen på de — för frigt i många stycken misstydda — läror, som framstälts af

[1]) Lagskydd för arbetet. T. XXIII. s. 329 o. 416. Tvungen ar-etarförsäkring. T. XXIV s. 258.

Malthus, Ricardo och J. S. Mill. Man tänkte sigsaken ungefär sålunda.

Arbetet är en vara, och dess pris bestämmes, likasom priset på andra varor, genom lagen om anbud och efterfrågan, som i hvarje ögoblick håller arbetslönerna vid en viss nivå: om de på någon punkt stege däröfver, så skulle arbetskraft från annat håll strömma till och åter trycka ned priset; om de på någon punkt sjönke därunder, så skulle kapital från annat håll strömma till och åter höja priset. Och hvilken är denna arbetslönernas så att säga naturnödvändiga nivå? Man antog att i hvarje ögonblick en viss del af hvarje lands kapital var bestämd att utgå som arbetslöner, hvilkas storlek följaktligen berodde af förhållandet mellan denna summa och antalet arbetare. Om nu denna medeltalslön höjdes, så blefve följden däraf tidigare äktenskap och starkare ökning af arbetarbefolkningen, hvilken antogs tillväxa snabbare än arbetslönefonden. Arbetslönerna måste följaktligen ständigt tryckas ned till ett minimum, hvilket naturligtvis dock ej kunde vara mindre än att täckte arbetets produktionskostnader, det vill säga nätt och jämt hindrade arbetaren att svälta ihjäl och tillät honom att föda upp barn. Detta var den så kallade naturliga arbetslönen, sådan den komme att gestalta sig under ett fritt näringslif.

Konsekvenserna af dessa satser äro lätta att draga och drogos snart af socialisterna. Om arbetslönernas storlek, oberoende af det som arbetet frambringar, sålunda bestämmes af en obeveklig naturlag, om hvarje nytt par armar, som söka arbeta, hvarje arbetare, som lyckas förbättra sina inkomster, tager brödet ur munnen på de öfriga, om hvarje ny generation, därför att den är talrikare än den förra, skall hafva att utstå än värre elände, och om alt detta beror af lagen om anbud och efterfrågan, det vill säga af konkurrensen, det fria utbytet, så finnes visserligen ingen förbannelse kraftig nog att stämpla denna beprisade frihet och intet tvång och intet våld, som ej vore att föredraga framför densamma. Hällre än att som frie män för „naturlig arbetslön“ träla till andras förmån kunde man väl på något sätt inrätta samhället som en kasern, där enhvar åtminstone säkert finge sin bestämda

dagsportion, hällre kunde man sälja sig till slaf åt den mestbjudande, som åtminstone i eget intresse borde föda sin mänskliga arbetskraft lika väl som sin dragboskap. Och allra hälst kunde man resa sig och med våld taga den del af jordens goda, som arbetarne med sina händers möda skapat och som kapitalet rycker från dem. Karl Marx har med oändlig vetenskaplig möda sökt bevisa att under nutidens fria näringslif kapitalets tillväxt skapar en alt större mängd arbets- och brödlösa proletärer. Lassalle har med otrolig agitatorisk skicklighet lyckats öfvertyga arbetarne att kapitalisterna och nationalekonomerna i samråd hafva uppfunnit och vidmakthålla denna fruktansvärda „naturlag“, „das eherne Lohngesetz“, som, så länge produktionsmedlen tillåtas förblifva i enskild ego, skall hålla massan af folket i beständig fattigdom. Jämte dessa hafva hundradetals andra predikat samma satser, rådande bot på skilda sätt, somliga genom anarki, andra genom revolutionär kollektivism, andra åter genom så kallad statssocialism. Aldrig har väl ett missbruk af ett naturvetenskapligt uttryckssätt haft olyckligare följder än då man ingaf allmänheten föreställningen att frågan om arbetslönerna vore ett enkelt divisionsexempel: låt a vara arbetslönefonden och b arbetarbefolkningens antal, så skall den naturliga arbetslönen erhållas genom följande ekvation:

$$x = \frac{a}{b}.$$

Denna formel, som skulle uttrycka en naturlag, är i själfva värket blott en mystifikation.

Om man till en början tager i betraktande dividenden, denna arbetslönefond, (wages fund, fond des salaires), som arbetarne skulle hafva att dela sig emellan, och hvars belopp oryggligen begränsade deras samfälda inkomst, så kommer man ovilkorligen att fråga huru den del däraf, som hvarje enskild yrkesidkare disponerar, blifvit bestämd, med andra ord, hvad det egentligen är som tvingar den enskilde arbetsgifvaren att i löner utbetala så och så mycket, men icke mera eller mindre. Lönefondteorin, sådan den senast blifvit framstäld af bland andra Cairnes och Fawcett[1]), svarar härpå med följande utlägg-

[1]) Manual of political economy. London, 1883.

ning: antaget att ett gifvet arbetsfält för industrin ha dragit till sig ett visst kapital, så böra, därest största möj liga vinst skall erhållas, produktionsmedlen, det är ar betskraften, det så kallade fasta kapitalet (maskiner, bygg nader och dylikt), samt råmaterialet sammanföras i viss bestämda proportioner och följaktligen det beträffande ka pitalet efter viss grund fördelas på dessa olika produk tionsmedel. Skulle nu den del af ifrågavarande kapital som sålunda bör anslås till arbetslöner, antingen ökas el ler minskas, så komme jämvikten att rubbas, och följden blefve ovilkorligen en förlust, hvilken vederbörande oför dröjligen skulle söka afvända genom att återgå till den rätta delningsgrunden.

Om man härmed velat säga blott att hvarje industri idkare bör se till att han har tillräckligt, men ej för många arbetare för att med sina redskap kunna fördelaktigt för arbeta sin råvara, så lärer enhvar gärna medgifva att det är riktigt. Men man har bestämdt gjort ett felslut, om man härmed velat hafva uttaladt att industrins intresse ovilkorligen kränkes, om ett antal af dess idkare åt sina arbetare gifver till exempel trettio procent högre lön än beräknadt var, i den riktiga föreställningen att en gynn sammare konjunktur skall öka fabrikatens pris med trettio procent utöfver hvad som påräknats. Det är sant att detta tillskott skall anskaffas någonstädes ifrån, men det är icke sant att det skall tagas från någon för den i fråga varande industrigrenen eller för det i fråga varande landets hela industri eller för världsindustrin särskildt till arbetslöner anslagen del af kapitalet, hvilken följaktligen skulle min skas, neka andra industriidkare sin tjänst och tvinga dem att åt andra arbetare gifva mindre eller ingen lön. När arbetsgifvarne antingen genom lån skaffa sig eller från egna medel taga nämda tillskott af trettio procent, hvem blir då egentligen lidande däraf, eller hvad rör den saken öfverhufvud tredje man? Hvad och hvar är detta något som förminskas? Är det landets metalliska mynt? Eller dess sedelstock? En person, om hvilken hans nästa tror att han värkligen skall få en vara färdig, brukar ej ha svårt att på förhand på ett eller annat sätt omsätta dess värde i penningar, med hvilka han kan betala sina arbe

tare. Den som tillvärkar varor efter beställning kan med sin afnämare öfverenskomma om betalnings erläggande genast, till exempel genom växelaksept. Den som tillvärkar varor för framtida afsalu kan, såframt han åtnjuter förtroende, skaffa sig penningar genom lån. Och det är omöjligt att förstå att den omständigheten, att den ene drifver sin affär på kredit, ovilkorligen skulle hindra den andre att göra sammaledes.

Det synes som om uttrycket „kapital“ här tagits i en altför trång betydelse, hvilken icke motsvarar värkligheten. Då det säges att ett visst kapital blifvit nedlagdt på ett visst arbetsfält och att en viss del af detta kapital bör utgå i arbetslöner, så tänkes kapitalet under formen af en gifven summa penningar. Och man glömmer att i detsamma äfven bör medräknas dess ofta viktigaste del, den yrkesskicklighet, som utgör grunden till företagarnes kredit. Det förtroende, som gör att en industriidkare kan låna penningar för att betala sina arbetare, är uppenbarligen en lika värklig del af hans kapital som de penningar, hvilka han nedlagt i sina maskiner. Men det kan icke lika lätt mätas i mark och penni, och ingen kan angifva gränsen för samtliga industriidkares kredit. Låt arbetslönerna stiga; så länge affärerna gå väl och gifva beräknad vinst, kan ingen påstå att de äro för höga och med nödvändighet måste drifvas ned.

Att arbetslönernas storlek icke beror af kapitalet i den mening lönefondteorins målsmän fatta detta begrepp framgår tydligast vid betraktandet af de fall, då lönerna utbetalas först sedan produkten försålts; man tänke sig till exempel en impressario, som efter en turné i Amerika, börjad med några tusen mark i fickan, åt sin primadonna utbetalar hundratusen mark. Uppenbarligen hafva dessa medel icke hämtats från någon för arbetslöner afsedd del af hans hemlands kapital, utan från företagets vinst, från priset på den förnödenhet, som genom arbetetåstadkommits. Och i själfva värket bestämmas arbetslönerna städse med afseende fäst å en påräknad vinst, bero städse af den föreställning, som näringsidkaren (eller hans borgenärer) hyser om arbetets produktivitet.

De nyare författare, som uppträdt mot lönefondteori: Thornton [1]), Walker [2]), Stanley Jevons [3]), Beauregard [4]) me flera, hafva uttryckt detta sålunda, att de sagt det a betarens lön utgår ur produkten af hans arbete eller, no; grannare, är en del af det påräknade priset för produkte af hans arbete. Men härvid råkar man, synes det os åter in på fiktionens område. Det bör beaktas att arb taren erhåller sin lön, äfven om företaget icke ger någo vinst alls, och att han ofta nog uppbär densamma lång innan arbetsprodukten blifvit försåld. Beauregard har fö klarat saken sålunda, att arbetsaftalet, hvilket som sagt gifver arbetaren rätt till en viss summa, som skall taga från den påräknade vinsten, dessutom innehåller tvänn andra bestämningar: den ena ett försäkringsaftal, hvarige nom arbetsgifvaren förbinder sig att trygga arbetaren fö företagets risk, mot det att arbetaren till honom erlägge en premie bestående af en obetydlig del, som drages frå arbetslönen; det andra ett slags aftal om försträckning hvarigenom arbetsgifvaren förbinder sig att innan produk ten blifvit såld förskottsvis betala arbetaren, mot det at arbetaren skall erlägga ränta genom en annan liten afdrag ning från arbetslönen. Fasthålles denna uppfattning, skal menar författaren, den omständigheten, att arbetslönern äro de samma i skilda affärer, som gifva olika vinst, ick kunna anföras som bevis emot hans sats. Ty vid de blifvande förtjänstens beräkning kan man icke taga hän syn till den ena eller andra arbetsgifvarens större elle mindre skicklighet eller tur, som ju bör stå för hans ege räkning, utan till medelvinsten inom det beträffande y ket. Likaså, säger författaren vidare, förklaras härigenom den skilnad man velat finna emellan å ena sidan arbets lönssystemet och å den andra systemet att ersätta arbe tarne genom att gifva dem del i vinsten (participatio aux bénéfices). Båda komma i hufvudsak på ett ut; en dast att vid det senare ofvanberörda försäkringsaftal bort fallit och arbetaren betingat sig högre lön, men också ikläd

[1]) On labour. London, 1869.
[2]) The wages question. London & New York, 1876.
[3]) The state in relation to labour. London, 1882.
[4]) Essai sur la théorie du salaire. Paris, 1887.

sig risken att i händelse af olycklig utgång få mindre eller intet.

Här må lämnas därhän om denna teori, så sinnrik den än förefaller, är tillfredsställande eller ej. Det synes som om den, med alt sitt anspråk på vetenskaplig noggrannhet, dock ej sade annat än att arbetslönernas storlek beror af den påräknade vinsten. Men huru stor del däraf skall komma på arbetarnes del, huru stor på arbetsgifvarens, därom kan den icke gifva någon upplysning.

II.

För att finna svaret på denna fråga böra vi vända oss till läran om konkurrensen.

Man brukar säga att priset på en vara beror af anbud och efterfrågan. Denna sats är lika dunkel och svårtydd, som den synes enkel och självfallen. Till en början möter svårighet vid utredningen af de använda termernas betydelse: hvad förstås med „anbud“ och hvad med „efterfrågan“? Mill, som kanske gjort mera än någon annan för att bringa reda i dessa spörsmål, har mycket riktigt anmärkt att om man med „efterfrågan“ förstår en eller flere människors begär att köpa en vara, så är talet om ett „förhållande“ mellan ett sådant begär och mängden af en till salu utbjuden artikel ett rent nonsens. För att ett „förhållande“ skall kunna sägas ega rum, måste man med „efterfrågan“ förstå en viss kvantitet af en viss vara. Men nu stiger klarligen efterfrågan, ju mer priset faller, och tvärtom. Med andra ord: i stället för att priset, enligt formeln, skulle bero af efterfrågan, finner man att efterfrågan beror af priset. De båda äro på samma gång hvarandras orsak och värkan. För att reda ut denna härfva räsonnerade Mill sålunda: antaget att det finnes personer, som äro villiga att för gängse pris köpa mera af en vara, hvilken, såsom till exempel varan arbete, finnes blott i begränsad mängd och ej omedelbart kan ökas, än som af densamma utbjudes till salu, till exempel en tredjedel till. Priset skall då naturligtvis stiga, men det är ingalunda gifvet att det skall stiga med en tredjedel, utan det skall stiga så högt, att anbudet blir lika stort som efterfrågan, det vill säga till dess antingen anbudet ökas eller efter-

frågan minskas med en tredjedel. Och i motsatt fall, om den utbjudna kvantiteten öfverstiger den efterfrågade, så skall priset sjunka, intill dess det lockar fram en efterfrågan, som motsvarar anbudet. I en allmän sats uttryckt: hvarje så beskaffad till salu utbjuden vara säljes för det pris, som gör efterfrågan lika med anbudet. Beauregard, hvilken, likasom de flesta nyare författare, utgår från denna Mills formel, har ytterligare utvecklat samma tanke genom att undersöka hvad som vid prisbildningsprocessen försiggår inom de båda grupper, som slutligen skola blifva den ena köpare, den andra säljare. Dessa grupper äro i regeln icke homogena: bland dem som vilja sälja finnes en kategori, som icke vill afstå sin vara för mindre än ett visst pris, säg 10, andra som i nödfall gå ned till 8, andra åter, som skulle nöja sig med än mindre, och så vidare; bland dem som vilja köpa finnas likaledes olika kategorier: sådana som i nödfall vilja betala ända till 10, sådana som icke vilja gå högre än 8, och så vidare. Nu är det mycket möjligt att det inom den ena gruppen finnes sådana, hvilkas fordringar icke alls hafva sin motsvarighet inom den andra, säljare hvilkas lägsta anbud är högre än någon köpare vill betala, köpare hvilkas högsta anbud är lägre än någon säljare kan godkänna; alla dessa skiljas genom konkurrensen bort från marknaden. Och på densamma kvarstå i de tvänne grupperna endast de, hvilka såsom köpare alla äro villiga att gifva det lägsta pris, som någon säljare fordrat, och såsom säljare alla äro villiga att nöja sig med det högsta pris som någon köpare erbjudit. I hvarje ögonblick finnes det således en minimigräns, under hvilken priset ej kan falla, och en maximigräns, öfver hvilken det ej kan stiga. Minimum är det lägsta pris som fordras af någon bland de säljare, hvilka värkligen få sin vara att gå åt, maximum är det högsta pris som erbjudes af någon bland dem, hvilka värkligen köpa varan. Men hvad är det som sist och slutligen fixerar priset emellan dessa gränser, hvilka ju för öfrigt existera blott såsom tänkta och icke kunna uppdragas i värkligheten? Beauregard svarar härpå att det är en mängd samvärkande krafter, som svårligen låta uppräkna sig och än mindre mätas, köparnes antal, betalningsförmåga, ifver att

köpa, säljarnes antal och ifver att sälja, kontrahenternas större eller mindre beräkningsförmåga och så vidare; med ett ord sagdt, de båda gruppernas moraliska, intellektuella och ekonomiska tillstånd.

Det torde väl i betraktande häraf vara svårt att motsäga dem hvilka, såsom Neumann[1]), förmena att då uttrycken „anbud“ och „efterfrågan“ hvartdera visa sig i värkligheten innefatta en så stor och så heterogen „Complex von Momenten“, förhållandet dem emellan icke låter matematiskt uttrycka sig. Därmed är dock ingalunda sagdt att ej Mills formel skulle innebära en riktig tanke. Afklädd sitt anspråk på naturvetenskaplig precision, innebär densamma att vid ökadt anbud af en vara dess pris skall hafva en tendens att falla och vid ökad efterfrågan en tendens att stiga. Härigenom är icke mycket förklaradt och intet annat sagdt än hvad enhvar viste förut, men man lärer väl med Thornton få trösta sig med tanken att „nio tiondedelar af den oreda och det dunkel, hvari läran om prisen befunnit sig, ha berott därpå, att man jagat efter det ofattbara“, en lag, som icke finnes. Ty med lag i vetenskaplig mening kan icke förstås annat än en regel, som angifver „det oföränderliga inträdandet af samma följder ur samma orsaker“, men det, som hufvudsakligen bestämmer priset, är „denna ständigt växlande kameleont, människans karaktär och böjelser“.

Också inskränker sig Thornton själf till att i allmänhet säga det priset beror af konkurrensen. Enhvar sätter på sin vara det högsta pris han tror sig kunna fordra utan att en annan skall komma och sälja billigare. Den som säljer billigast bestämmer sålunda priset, af det naturliga skäl att köparne i allmänhet föredraga att för samma sak betala mindre framför att betala mera. Men hvad det åter är som gör att en besluter sig för att undersälja de andra, det kan icke i allmänhet angifvas; man måste nöja sig med att säga att det är hans individuella uppfattning af marknadens läge, hvilken för öfrigt kan bero af de mest olika omständigheter, kan vara mer eller mindre riktig. Klart är emellertid att härvid den enskilde

[1]) Die Gestaltung des Preises (i Schönbergs Handbuch der politischen Oekonomie). Tübingen, 1882.

säljarens föreställning om huru anbud och efterfrågan framdeles skola gestalta sig måste hafva en betydande invärkan på hans beslut. Om han väntar mycket stor efterfrågan och liten konkurrens, så sänker han ej, i motsatt fall gör han det. Stanley Jevons har i följande ord uttryckt samma tanke: „Det pris, som egaren af någon vara, vare sig jord, arbete eller kapital, kan begära, begränsas af det pris, för hvilket vidare tillförsel af samma vara kan erhållas. Med andra ord, alla artiklar af samma slag måste säljas för samma pris, då de konkurrera på samma marknad“.

Resultatet af det ofvan sagda kunde i korthet uttryckas sålunda: „anbud“ och „efterfrågan“ äro beteckningar som hvardera uttrycka en obestämd mängd af olikartade psykiska impulser hos olika människor; och dessa impulser invärka på prisbildningen endast genom mediet af de särskilda köparnes och säljarnes individuella föreställning om deras styrka.

För den som kommit till en sådan slutsats måste det förefalla lika oförklarligt som bedröfligt att teorin om den så kallade naturliga arbetslönen lyckats så djupt i allmänna medvetandet inprägla sin sats att arbetslönerna, sådana de äro, bestämts af en naturlag, hvilken ock skall hindra dem att framdeles stiga. Man talar här som gälde det att demonstrera lagen om vätskors nivå i kommunicerande kärl: men man glömmer att här icke föreligger en vätska utan ett annat ämne, människor. För att fortsätta liknelsen, man negligerar friktionen. Det är bekvämt att antaga att arbetarne i alt sitt görande och låtande städse eftersträfvat största möjliga fördel, att de alltid insett huru densamma bäst skulle ernås och att de ej af något låtit hindra sig i sitt förehafvande. Men sådana varelser förekomma ingenstädes utom i nationalekonomiska handböcker.

Erfarenheten från skilda länder visar att konkurrensen till sist och hittils blott i ringa mån berört arbetsmarknaden. Och den gifver vid handen att, i den mån arbetarne värkligen söka sälja sitt arbete för högsta möjliga pris, de äfven kunna förbättra sina vilkor.

Konkurrensens väsen är rörelse; det gäller att snabt och säkert kunna flytta hvad man vill bjuda ut dit, då

.et kan vara af största nytta. Det är ingen naturlag, som f sig själf sätter varor, värdepapper med mera i rörelse; ärtill fordras mycken eftertanke, beslutsamhet och handngskraft. Och resultatet är aldrig så godt, att det ej unnat vara bättre. En fullkomlig konkurrens, sådan vissa ationalekonomer tänkt sig densamma, hvilken skulle ut-.mna prisen likasom tyngdkraften jämnar kommunicerande ätskepelares nivå, har aldrig kommit och skall aldrig ɔmma till stånd, så länge oföretagsamhet finnes och miss-.g begås. I affärslifvets centralpunkter gör sig trycket ıabbast gällande; det behöfves blott en ringa prisskilnad ır att flytta varor genom engroshandelns vida kanaler. en längre borta, i detaljhandelns hårfina rör, ega märk-ga företeelser rum; där finner man ofta en prisbildning, ım med förundransvärd seghet trotsar alla lagar. Mill, ım egnat denna sak mycken uppmärksamhet, har beto-ıt att sådana pris bestämmas icke af konkurrens, utan af d. Sådan sed har till och med här och hvar, i synner-ıt på landsbygden, vunnit styrka nog att gälla som .ttssats.

Af alla varor är arbetet kanske den svåraste att för-ytta. Handelsartiklar, värdepapper och dylikt kunna pla-ıras genom några penndrag af egaren, som emellertid rtfarande sitter i ro på sitt kontor. Men då ett par ar-ar byta ort eller yrke, skall en människas, ofta en hel miljs tillvara helt och hållet förändras.

Det är onödigt att här söka uppräkna alla de svårig-ıter, som möta den arbetare, hvilken skyndsamt vill följa dustrin, då den än helt plötsligt söker sig fullkomligt ya arbetsfält, än småningom flyttar sina värkstäder. dam Smith har anmärkt att människan af alla varor är ın svåraste att transportera. En prisskilnad, säger han, m icke alltid synes vara nog att flytta en man från en cken till en annan, skulle nödvändigtvis förorsaka en så ɔr transport af äfven den mest skrymmande vara ej blott ın en ort till en annan, utan ock från en landsända till n andra, ja snart sagdt från ena ändan af världen till n andra,. att därigenom prisen blefve utjämnade. Och ına sats besannar sig alt fortfarande, trots en senare s förbättrade fortskaffningsmedel och ökade rörelsefrihet.

För öfrigt bör ock uppmärksammas att de legala hindren för flyttning först nyligen och icke ännu fullständigt blifvit aflägsnade. Hos oss stadgar lagen visserligen att församling ej får vägra mottaga den som, försedd med behörigen utfärdadt flyttningsbetyg, vill dit inflytta, äfvensom att ingen för äfventyret af framtida fattigvårdstunga må förmenas rätt att välja bosättningsort inom landet; och författningen angående lösdrifvare, som upphäft de tidigare bestämningarna om så kalladt laga försvar, inskränker numera endast deras frihet, som, sysslolösa och saknande tillgångar, beträdas med osedligt eller vanartigt lefnadssätt. Men den, som vill flytta från en församling till en annan, bör prestera intyg ej blott därom, att han blifvit behörigen mantalsskrifven samt erlagt föregående års krono- och kommunala utskylder, utan äfven därom, att han icke står under annans målsmanskap eller husbondevälde; först efter det den tillärnade flyttningen två söndagar å rad i kyrkan kungjorts, erhålles flyttningsbetyg, hvilket senast två månader därefter bör aflämnas till pastor i den församling, dit flyttningen sker. Och den som icke vill söka hemortsrätt annanstädes, men väl önskar begifva sig bort för att finna arbete, får, efter att hafva presterat enahanda intyg, som ofvan sades, af polismyndigheterna ett betyg, som berättigar honom att för ett år, men ej längre, aflägsna sig från sin församling. Emellertid skall han under sitt arbetssökande städse vara beredd att styrka sig vara därtill ledig; lagen hotar med strängt straff den, som i sitt arbete antager en person, hvilken står under annans husbondevälde eller är hos yrkesidkare anstäld som biträde, arbetare eller lärling. Beträdes en arbetssökande med tiggeri, löper han fara ej blott att hemsändas med kronoskjuts, utan ock att straffas med tvångsarbete. Här är ej stället att pröfva hvad som från den allmänna ordningens synpunkt kan anföras som motiv för dessa och liknande stadganden, utan hafva de här berörts för att visa det rörelsefriheten, hvars princip hos oss först på senaste tid tillämpats, ännu de facto i någon mån inskränkes, i synnerhet därigenom, att lagen af den, som vill byta vistelseort för att finna fördelaktigare anställning, fordrar att han vid hvarje steg skall med

ıpper i hand kunna styrka sin rätt att söka arbete. För ›n förmögne och bildade är anskaffandet af intyg och ›vis en jämförelsevis lätt sak; för den fattige och okunıge kunna sådana formaliteter ofta utgöra ett värkligt inder.

I detta sammanhang torde det vara lämpligt att uppıga frågan om folkökningen, som alt sedan Malthus framälde sin ofta åberopade och ofta missförstådda teori, gifit anledning till ett snart sagdt ändlöst meningsutbyte. m man fasthåller att arbetslönerna icke äro beroende af ågon för dem afsedd del af det i ett visst land förefintga kapitalet, så faller af sig själf den gamla föreställninen att arbetarbefolkningens tillväxt med nödvändighet kall hålla arbetslönerna vid ett minimum. Det är i självfva ärket omöjligt att i en för alla tider och alla länder gälınde sats angifva hvad inflytande arbetarbefolkningens kning skall utöfva på arbetslönerna. Möjligt är att tilläxten inom en grupp arbetare, som af fattigdom och okunighet hindras att söka sig bort från ett visst industrinråde, skall trycka ned arbetslönerna inom detsamma; .dan var under slutet af föregående och början af detta ·hundrade ställningen i England, hvars förhållanden infvit ekonomisterna den nästan paniska förskräckelsen r öfverbefolkning. Men tänkom· oss en intelligent och rlig arbetarbefolkning i ett land, där industrin blott :gär arbetskraft för att kunna utveckla sig, och man :all sannerligen ej kunna säga att hvarje barnsbörd ır är en nationalolycka. Möjligheten för arbetarne att rbättra sin ställning beror ej däraf, att deras antal hålls så litet som möjligt, på det hvar och en må få så or del som möjligt af en imaginär lönefond, utan den ›ror däraf, att arbetskraften snabt och säkert flyttas dit, är den behöfves mest och följaktligen kan betalas bäst, ch ej stannar kvar där den icke mera kan med fördel nvändas. Befolkningsfrågan bör betraktas hufvudsakli·en ur synpunkten af arbetarens rörelseförmåga. Och från .enna ståndpunkt måste man tvifvelsutan gifva dem rätt, om varna för tidiga äktenskap, icke så mycket därför, ıtt sådana medföra många barn, som öka framtidens konırrens, utan därför att de binda arbetaren under den tid,

då han väljer sitt arbetsfält och då det vore af högsta vikt att han icke af näringsomsorgerna för en stor familj tvunges att antaga första bästa anställning som erbjuder sig. Förbises kan naturligtvis ej häller att en altför starkt tillväxande familj ökar arbetarens fattigdom och sålunda ej blott minskar hans motståndskraft, utan äfven gör det svårt för honom att förskaffa sina efterkommande den uppfostran, som ensam kan göra dem dugliga att väl bestå kampen för tillvaran. Det är obestridligt att eländet bland arbetarne mångenstädes väsentligen berott af förtidiga äktenskap och för många barn och att härvid, såsom Mill med stor skärpa anmärkt, allmänna opinionen och särskildt religionsundervisningen haft stor skuld, i det de hvilka uppträdt som folkets lärare, obetänksamt uppmanat till förökelse och sålunda styrkt föreställningen att barnens antal i familjerna bestämdes icke af föräldrarna, utan af någon högre makt, hvilken det ock ålåge att draga försorg om deras framtid. Emellertid är detta ofta öfverklagade onda ingalunda oundvikligt. I stället för att, såsom anhängarne af den så kallade naturliga löneteorin, antaga att ökade arbetslöner blott gifva anledning till tidigare äktenskap och ökad konkurrens, kan man med långt större anspråk på trovärdighet påstå att högre välstånd och bildning inom arbetarklassen likasom bland de lyckligare lottade skola kunna väcka en ansvarskänsla, som motvärkar den urskilningslösa förökelsedriften. Ju mer civilisationen utvecklats, dess mer ha, äfven bland kroppsarbetarne, sparsamheten och förutseendet ökats; härom bära sparkassorna och försäkringsväsendet ojäfaktigt vittnesbörd.

De ofvan antydda omständigheter, som försvåra arbetskraftens förflyttning från en ort till en annan, äro icke mera beaktansvärda än de, som försvåra dess öfvergång från ett yrke till ett annat, ehuruväl dessa senare långt mindre blifvit uppmärksammade. Man har, märkvärdigt nog, länge och väl räsonnerat som om hvarje bagare i hvarje ögonblick vore färdig att konkurrera med skomakarne, och tvärtom. Och dock visar den dagliga erfarenheten huru ytterst ringa öfverflyttning af arbetskraft eger rum emellan de särskilda industrigrenarna, i synnerhet emellan dem, som af sina arbetare kräfva större yr-

esskicklighet. Än vidare visar det sig att samma vis inrtiae, som kvarhåller fäderna inom ett visst yrke, äfven ìr detsamma predisponerar deras barn. Cairnes har på ìljande sätt sökt illustrera denna tendens, som man kunde alla arbetets tröghetslag. „Hvad vi i själfva värket finna, r, säger han, ingalunda en hel befolkning, som fritt kon:urrerar inom alla industrigrenar, utan en serie af öfver ıvarandra belägna industriella skikt, inom hvilka de ar›etssökande värkligen hafva förmåga att välja sin sysselättning, under det att de som tillhöra olika lager, hvad en effektiva konkurrensen beträffar, de facto äro fullkomgt isolerade från hvarandra". Det ligger en viss öfver:ift häri, men ock mycken sanning. Den, som icke blift uppfostrad för något yrke, kan välja mellan en mängd ika sysslor, som blott kräfva kroppskraft, men han lycıs blott sällan tränga in i yrkesarbetarnes bättre lottade ass. Den åter, som blifvit uppfostrad för ett visst yrke, ın gå öfver till andra liknande, men hans val är begrändt, och så vidare.

III.

Tillräckligt lärer hafva sagts för att visa att det tillånd, hvari arbetarne för närvarande befinna sig, icke är əstämdt af någon naturlag. Alla hinder för arbetets rörghet äro sådana, att de kunna öfvervinnas. Och erfareneten visar att de redan under den korta tid, som förgått ›dan näringsfriheten infördes, småningom i någon mån ödgats gifva vika: okunnigheten och fattigdomen hafva ıinskats, tillståndet har förbättrats. Statistiska data, som elysa detta framåtskridande, hafva tidigare anförts uti 'insk Tidskrift[1]), hvarför det icke här är nödigt att åbeopa sådana till bestyrkande af den så kallade naturliga .rbetslöneteorins ohållbarhet. Emellertid återstår ännu nycket att göra; flere släktleds arbete skall väl kräfvas, nnan konkurrensen på arbetsmarknaden blifver något så 1är tillfredsställande. Och härtill erfordras ej blott att arbetarne värksamt konkurrera med hvarandra, det vill säga att enhvar söker anbringa sin arbetskraft där den är

[1]) Det ekonomiska missmodet. T. XXII s. 108.

mest gifvande, utan ock — hvad som är lika viktigt, men ännu icke i denna uppsats har berörts — att arbetarne vid sitt aftal med arbetsgifvarne värkligen söka erhålla den största möjliga lön.

Arbetsmarknaden skiljer sig däri från utbytet af öfriga varor, att de som bjuda ut arbete äro många, men deras kunder få. En vanlig handelsvaras pris kan ej tryckas ned af en ensam kund, så länge andra äro villiga att betala detsamma; därtill fordras att en ny tillvärkare skall uppstå och undersälja honom. Men en ensam arbetsgifvare kan sänka aflöningen för många arbetare, och de öfriga arbetsgifvarne inom samma yrke blifva måhända då tvungna att jämväl sänka för att kunna tillvärka lika billigt som han. Detta, att på arbetsmarknaden flera säljare på samma gång stå inför en kund, gör deras ställning ofördelaktig, så länge hvar och en handlar skildt för sig. Den enskilde arbetaren, som vore böjd att vägra taga anställning för en bjuden lön, måste alltid befara att en annan skall komma och taga platsen, medan han blir utan och svälter. Helt annorlunda ställer sig saken, om arbetarne på förhand kommit öfverens och uppträda in corpore utan fruktan att den ene i afgörandets ögonblick skall underbjuda den andra. Under det den enskilde, som vägrar arbeta, blott kan sätta industriidkaren i den ringa förlägenhet, som bristen på ett par armar medför, kunna arbetarne, om de samfäldt inställa sin värksamhet, möjligen tvinga honom att upphöra med sin rörelse. Här om någonsin gäller satsen: enighet ger styrka. Det är på associationens väg och endast på denna, som arbetarne hafva utsikt att förmå genomdrifva sina fordringar. Deras enda vapen är hotet om gemensam arbetsinställelse, strejk. Men för att hotet om strejk skall värka, måste det i nödfall kunna genomföras, och för att det skall kunna genomföras, måste arbetarne vara i stånd att någon tid lefva utan löner. Detta åter förutsätter nästan med nödvändighet gemensamma besparingar, förvaltade af en organiserad förening.

Sedan arbetarförhållandena i England genom Brentanos[1]) med fleres skrifter blifvit närmare kända, har man

[1]) Die Arbeitergilden. Leipzig, 1872.

›d städse stigande intresse följt de engelska fackföreninrnas utveckling. Af alt det storartade, som vårt århunade frambragt, är måhända intet så häpnadsväckande m det, att ur ett samhälles okunnigaste och fattigaste lager ımgått organisationer, hvilka, tack vare medlemmarnas ılfuppoffring, klokhet och heder, vunnit den kraft, att i själfva värket beherska flera de viktigaste industrienar. En af dessa industriella stormakter, The amalgamad society of engineers, machinists, millrights, smiths and ıtternmakers [1]), omfattande snart sagdt alla metallförädnde industrier, räknade redan år 1869 icke mindre än ›hundrasexton filialer och in summa trettiofyratusen mednmar, hvilket antal sedan dess lärer ökats med två till ›tusen årligen. Denna arbetarförenings förmögenhet va›rar mellan hundra- och hundrafemtiotusen pund sterling; ss årsinkomster stego redan för flere år sedan till öfver tiotusen pund sterling. Medlemsafgiften är 1 shilling r vecka. Föreningens styrelse, som har sitt säte i Lonn, består af delegerade från filialerna, nyvalda hvar nte månad, kallas „generalexekutionsutskottet“ och beıter i föreningens namn i alla frågor, som röra föreninn i dess helhet. Då generalutskottet så finner för godt, dför det sig med filialerna, hvilka efter omröstning utla sin åsikt om den politik föreningen bör följa. Denna rade-union“ är en försäkringsanstalt och utdelar som såın understöd vid sjukdoms- och dödsfall samt pensioner ålderstigna; den är vidare en agentur, gör sig underrättad n hvar arbete efterfrågas och tillkännagifver detta kostıdsfritt för medlemmarna samt förskaffar dem medel att rflytta sig till den ort, där de behöfvas. Men dess hufıduppgift är att gifva understöd åt medlemmar, som sakna :bete, det vill säga sådana som sökt, men icke kunnat nna anställning. Däremot har den sedan medlet af detta århundrade blott undantagsvis understödt strejkande; dessa ro hänvisade till sin filialafdelning, som har egna tillgångar, hvilka den självständigt förvaltar, och som inom dissa gränser drifver sin egen politik, oberoende af cen-

[1]) I brist på nyare uppgifter följes Brentanos nyssnämda arbete id redogörelsen för denna blott som exempel anförda förening.

tralbestyrelsen. Men föreningen kan, om den vill, understöda en arbetsinställelse, och den har en gång, år 1852, då mellan tio- och femtontusen af medlemmarna under tre månader voro utan arbete, uppoffrat fyratiotusen pund st. för en strejk.

Det faller icke numera någon in att betvifla de engelska trade-unions betydelse, men väl har i England, där de öfverhufvud mött långt mindre sympati än i den kontinentala literaturen, mycket tadel drabbat det sätt, hvarpå de utöfvat sitt inflytande. Af dessa anmärkningar rikta sig flera ej blott mot de engelska arbetarföreningarnas politik, utan mot arbetarföreningsväsendet öfver hufvud. Man har beskylt the trade-unions att för sina syften använda olagliga och orättfärdiga medel. Man har påstått att deras syften äro sådana, som icke kunna uppnås. Och man har vidare påstått att, äfven om de uppnåddes, däraf icke skulle följa något varaktigt gagn vare sig för arbetarne själfva eller för samhället i dess helhet.

Arbetsinställelser kunna bestå däri, att arbetarne vägra att förnya ett redan utgånget kontrakt, och i så fall är den strejkande naturligtvis i sin goda rätt. Men de kunna ock vara och hafva tyvärr ofta varit förenade med kontraktsbrott. I dessa fall skiljer den engelska lagen emellan brytande af aftal företaget utan och brytande af aftal företaget med afsikt att skada arbetsgifvaren. Det förra har tidigare straffats som brott, men denna bestämning upphäfdes genom ett statut af 1875, The employers and workmen act. Det senare straffas enligt The conspiracy and protection of property act af samma år med böter ända till 20 pund st. eller fängelse ända till tre månader, med eller utan tvångsarbete; straffet drabbar enligt lagens ord den, „som med vett och vilja och i ond afsikt bryter ett arbetsaftal och vet eller har grundad anledning att tro att han härigenom, vare sig han gör så ensam eller i samråd med andra, skall vålla någon vare sig lifsfara eller fara för kroppsskada, eller skall utsätta någon annans fasta eller lösa egendom för risken att förstöras eller svårt skadas“. Detta stadgande synes ej kunna tillämpas på till exempel ett antal arbetare, som gemensamt bryta sitt aftal i syfte att vålla arbetsgifvaren förlust, exempel-

vis genom att göra det för honom omöjligt att fullgöra ett leveransaftal. Straffbart synes kontraktsbrottet vara blott om därmed afses att tillfoga arbetsgifvarens person eller egendom en materiell skada. Den finska lagen är vida strängare. Gällande näringslag straffar med böter från tio till femhundra mark hvarje yrkesidkare, hvilken afskedar arbetare, och hvarje arbetare, hvilken upphör med sitt arbete i annan ordning än dem emellan ingånget aftal gifver vid handen. I England straffar The conspiracy and protection of property act af 1875 med böter ända till tjugu pund st. hvar och en som genom vissa, noggrant specificerade handlingar söker tvinga en annan att företaga en handling, som han har laglig rätt att underlåta, exempelvis att säga upp sitt kontrakt, och likaså enhvar, som sålunda söker tvinga en annan att underlåta en handling, som han har laglig rätt att företaga, exempelvis att taga sig tjänst på de vilkor som erbjudas honom. Tidigare lag uppräknade bland olagliga tvångsmedel äfven det att jämt och ständigt uppehålla sig i grannskapet af en persons bostad, att så att säga bevaka honom och städse vid hans utgång och hemkomst öfvertala honom att ingå ett kontrakt eller att afstå från att ingå ett kontrakt. En sådan blott muntlig föreställning, utan hot, är numera icke straffbar. Detta brott mot den personliga friheten, som icke särskildt beröres af vår gällande lagstiftning, skall uppmärksammas af den nya strafflagen, hvilken med fängelse eller böter straffar den, som utan laga rätt tvingar annan att göra, tala eller underlåta något. Om flera personer af fri vilja öfverenskomma om sådan arbetsinställelse, som icke är straffbar, så är denna handling enligt engelsk lag fullkomligt tillåten, men aftalet dem emellan har icke juridiskt bindande kraft. Tager en af dem sedermera tjänst på andra vilkor än aftaladt var, så kunna de öfriga icke draga honom inför rätta och yrka hans förpliktande att fullgöra sitt löfte. Däremot är, enligt engelsk rätt, redan öfverenskommelsen om straffbar arbetsinställelse ett brott; härvid bör dock uppmärksammas att, såsom ofvan antydts, underlåtenhet att fullgöra arbetsaftal straffas blott i vissa fall.

Äfven trade-unions' motståndare hafva villigt erkänt

att dessa på senare tid alt mera och mera sällan gjort sig skyldiga till värkliga lagbrott. Och trade-unionsmännen själfva, som häri väsentligen skilja sig från kontinentens socialistiska och anarkistiska arbetarförbund, tillbakavisa med förtrytelse beskyllningen att deras politik skulle stå i strid med den bestående rättsordningen. Men de häfda sin rätt att med alla lagliga medel söka sin fördel. Ett af dessa medel är att genom hotelse om strejk förmå arbetsgifvarne att icke i sin tjänst antaga andra än föreningsmedlemmar. I detta sitt sträfvande hafva de ock mångenstädes rönt framgång, och då en trade-union i sitt samfund upptager blott sådana arbetare, som stå sig jämförelsevis väl, har följden blifvit att bland kroppsarbetarne en aristokrati utbildat sig och delvis lyckats för sin räkning så att säga monopolisera vissa näringar. Mot denna tendens har såväl från industriidkarnes som från de ekonomiske skriftställarnes sida ofta nedlagts gensaga. Och det är uppenbart att såväl industrins som de icke organiserade arbetarnes intresse sålunda blifvit lidande och att en mindre trångbröstad föreningspolitik vore önskvärd. Emellertid är det en smula löjligt att industriidkare, som själfva aldrig tveka att hänsynslöst med alla lagliga medel strypa sina konkurrenter och flerstädes sökt genom så kallade ringar monopolisera sin marknad, åberopa moralen och det allmänna bästa, då arbetarne följa deras exempel. Saken är helt enkelt den, att arbetsgifvarne i följd af bristande förutseende och bristande sammanhållighet låtit vissa arbetarföreningar växa sig öfver hufvudet. Det är i högsta grad osannolikt att ej arbetsgifvarne, blott de hade samma förtroende till hvarandras ordhållighet, samma esprit de corps och samma uppoffringslust som arbetarne, skulle kunna så pass frigöra sig från trade-unions, att de blefve i stånd att själfva välja sin arbetsstyrka. Intill dess så sker, eller fackföreningarna ändra politik eller de icke organiserade arbetarne sammansluta sig och göra dem marknaden stridig, kvarstår emellertid som ett svårt gravamen mot trade-unions att de utestänga öfrige arbetssökande och sålunda sig till fördel hindra den arbetets rörlighet, som är hufvudvilkoret för förbättrandet af hela den arbetande klassens ställning. Den

senaste stora strejken i London visar att äfven de utom trade-unions stående arbetarne redan begynt lära sig att gemensamt genomdrifva sina fordringar.

Det är förvånande att sida vid sida med denna klagan öfver fackföreningarnas maktmissbruk finna påståendet att de aldrig kunnat och aldrig skola kunna drifva upp arbetslönerna, att strejker alltid varit och alltid måste vara fruktlösa. Man utgår härvid från förutsättningen att konkurrensen utan vidare gifver enhvar så mycket marknadens ställning tillåter honom att få, och drager så den slutsatsen, att om någon egenmäktigt tillskansar sig mera, så skall marknaden råka i olag och den kränkta naturlagen åter taga ut sin rätt, i det antingen den förmätne ter beröfvas den del af arbetslönefonden, som han med rätt tillgripit, eller ock industrin på ett eller annat område tynar bort. Ofvan har redan visats att arbetaren ka litet som någon annan utan vidare får högsta möjliga ris för sin vara; härtill fordras att han i hvarje ögonlick skall kunna göra sina anspråk gällande med samma ttertryck som andra säljare, det vill säga att han skall unna låta sina kunder förstå att han håller sin vara, om m de ej gifva det begärda priset. Den som för en vara ill torgs och om hvilken man vet att han ej kan lefva n dag utan att få den såld, skall ej allenast aldrig själf ör densamma erhålla högsta möjliga pris, utan skall äfven drifva ned priset för andra säljare af samma vara. Och vidare framgår af det föregående att arbetslönerna ills icke bero af någon redan förefintlig fond, ur hvilken le skulle tagas, utan af priset på den genom arbetet skaade förnödenheten, ur hvilket jämte dem arbetsgifvarens vinst skall utgå. Då det gäller att afgöra om arbetslönerna kunna ökas eller ej, ställer sig frågan följaktligen sålunda: kan företagarvinsten drifvas ned eller kunna prisen drifvas upp?

Om nu arbetarne genom att stegra sina fordringar minska företagarvinsten, så att arbetsgifvaren nödgas draga sig från affären, så begå de ett misstag, som de bittert få ångra. Sådant har väl någongång händt och beror endast af deras missuppfattning af det egna intresset. Men det är svårt att förstå hvarför sådana missgrepp från arbetar-

nes sida nödvändigtvis måste ega rum hvarje gång de strejka eller hvarför de vore mera tadelvärda och farligare än alla de tusentals felsteg, till hvilka industriidkare göra sig skyldiga. Hvad åter prisstegringen, den andra möjligheten vid en löneförhöjning, vidkommer, så har man synnerligen allvarsamt betonat de faror, som densamma nödvändigt måste medföra för samhället i dess helhet: ökade priser skola göra förnödenheterna svårare åtkomliga för den stora massan, efterfrågan af de allmännaste förbruksartiklarna skall aftaga och industrin råka i lägervall. Härvid förbises uppenbarligen att dessa arbetare, som ur dessa högre pris erhålla högre löner, äfven äro konsumenter och att deras större välstånd skall yttra sig i en ökad efterfrågan af sådana artiklar, som de behöfva. När alt kommer till alt, synes man angående denna sak icke kunna säga annat än det som innebäres i ett yttrande af Mill, nedskrifvet sedan han med den för honom utmärkande fördomsfrihet öfvergifvit lönefondteorin och öfvervunnit sin af densamma beroende motvilja mot arbetarföreningarna. Han säger: „Den af alla eller de flesta nationalekonomer (mig själf inbegripen) hittils framstälda lära, hvilken förklarade det för omöjligt att koalitioner af arbetare skulle kunna höja arbetslönerna, eller inskränkte deras värksamhet i detta hänseende därtill, att de blott kunde i någon mån påskynda en löneförhöjning, hvilken äfven dem förutan skulle hafva inträffat — denna lära förlorar nu sin vetenskapliga grund och måste skjutas å sido. Det rätta eller orätta i fackföreningarnas tillvägagående blir en vanlig fråga om klokhet och om social rättskänsla, den är icke en fråga, som oåterkalleligen vore afgjord genom de ekonomiska lagarnas omotståndliga tvång“.

Om man betraktar hvad som i värkligheten tilldragit sig, så tyckes emellertid första ögonkastet gifva dem rätt, som tala mot strejker. Vid nästan alla arbetsinställelser i England hafva arbetarne dragit det kortare strået; de hafva nödgats gifva efter och återtaga arbetet på de af arbetsgifvarne föreskrifna vilkoren. Men en närmare granskning visar att arbetsgifvarne efter någon tid frivilligt fogat sig efter arbetarnes önskningar. Upprepade gånger hafva arbetsgifvarne uppoffrat oerhörda summor för

att kunna motstå fordringar, som de sedan i all tysthet tillmötesgått. „Under ett halft århundrade", skrifver Thornton, som lämnar noggranna bevis för sin utsago, „under ett halft århundrade har den synliga segern alltid varit på arbetsgifvarnes sida och den värkliga framgången alltid på arbetarnes".

Detta förklaras däraf, att sedan arbetarne några gånger visat att de kunna gifva eftertryck åt sina fordringar, blotta medvetandet om möjligheten af strejk hindrar arbetsgifvarne att motsätta sig rimliga anspråk. Detta förklaras äfven däraf, att arbetarne, då de lärt sig hvad strejker kosta, äfven lärt sig att icke framställa orimliga anspråk.

Tack vare föreningarna hafva arbetarne begynt att själfva göra sig förtrogna med marknadens ställning. Detta är trade-unions stora, oförnekliga förtjänst. Och denna sunda uppfattning af sakläget har tagit sig uttryck i särskilda försök att finna metoder, genom hvilka debatten om arbetslönerna lugnt och praktiskt kunde ledas till ett för båda kontrahenterna nöjsamt slut. Två män hafva härvid framom andra gjort sig bemärkta genom framgångsrika sträfvanden, en industriidkare, Mr Mundella och en jurist, Sir Rupert Kettle. Dessa försök, som på senare tid väckt mycken uppmärksamhet i England och manat till efterföljd i utlandet, hafva omsorgsfullt studerats af Price [1]), och med ledning hufvudsakligen af dennes arbeten har en synnerligen intressant och sakrik redogörelse för frågan lämnats af dr Axel Raphael i en år 1888 utgifven skrift: Arbetsgifvare och arbetare; förlikningsmetoder vid deras intressetvister i England och Förenta staterna (Sthlm, Samson & Wallin i distr.), hvilken välvilligt blifvit Finsk Tidskrift tillsänd af författaren.

Engelsmännen kalla dessa system „arbitrage" och „conciliation"; på svenska: skiljedom och förlikning. Benämningarna kunde möjligen gifva anledning till missförstånd. Här är i själfva värket alls icke fråga om att låta

---

[1]) Sliding scales &c in the North of England. Journal of the Statistical society. March 1887.

gode män slita någon „tvist“ i juridisk mening, utan om förberedelse för och ingående af arbetsaftal. Systemet skiljer sig från andra öfverläggningar om andra aftal endast därigenom, att här flera arbetsgifvare och flera arbetare mötas, icke personligen, utan hvardera gruppen genom ombud.

Såsom man under Mundellas ledning och efter hans föredöme bedrifvit saken, har tillgången varit den, att ett antal arbetare inom en industri gifvit i uppdrag åt några för längre tid valda delegerade att med delegerade, utsedda af arbetsgifvarne, öfverlägga om vilkoren för arbetsaftalet. Men dessa delegerade hafva i regeln icke fullmakt att på sina hufvudmäns vägnar ingå detsamma.

Kettle åter har anordnat förfarandet sålunda, att de delegerade äfven utrustats med fullmakt att på sina hufvudmäns vägnar afsluta kontraktet eller att, därest enighet icke kunnat uppnås, utse en person, som bestämmer vilkoren för ett arbetsaftal, hvilket hufvudmännen genom sin i fullmakten uttalade viljeförklaring på förhand godkänt. På samma sätt kunde tvänne personer ingå aftal om till exempel lega af bostad med öfverenskommelse att hyrans belopp skulle fastställas af tredje man.

Emellertid hafva sådana aftal i praxis sällan, om ens någonsin, gifvit anledning till lagsökning. Vare sig de delegerades ställning varit den ena eller den andra af de här angifna, hafva såväl arbetsgifvare som arbetare i regeln känt sig bundna af deras beslut. Hufvudsaken har, såsom Stanley Jevons säger, visat sig vara att de båda fiendtliga makternas ombud fullkomligt frivilligt och på jämlik fot mötts kring samma bord. Det är öfverraskande att se resultaten af dessa så kallade förlikningsnämders värksamhet, det förtroende, den fullkomliga höflighet, ja till och med hjärtlighet, hvarmed de stridiga intressenas representanter bemött hvarandra, den goda vilja och det tillmötesgående, hvarmed de sökt komma till lösning af frågor, som ofta nog för hvardera parten varit lifsviktiga. Mycket har härvidlag berott därpå, att arbetarne blifvit tvungna att gifva skäl för sina yrkanden och att, där dessa varit grundade, allmänna opinionen utöfvat sitt tryck på arbetsgifvarne. Mycket har ock berott af den

ınt yttre omständigheten, att arbetarne icke här kunna änna sig eller behandlas såsom antingen nådesökande ler upprorsmakare, utan helt enkelt uppträda som affärsän och bemötas med den vid aftals ingående mellan soalt likastående vanliga aktning. Utrymmet tillåter oss ke att här närmare redogöra för skiljenämdernas tillvägående. Åt enhvar, som önskar se huru arbete och katal värka i samdräkt, anbefalles på det bästa dr Rahaels ofvannämda bok.

Wilhelm Chydenius.

Ett stycke forskning på den medeltida konstens område.

II.

Vi hafva redan i vår föregående artikel exempelvis nämt några af de uppgifter ur gamla testamentet, hvilka ıder de älsta kristna seklen kommo till framställning, mt den grund, hvarpå valet af sådana nästan alltid bedde: deras betydelse för frälsningsläran. Det har sig ke svårt att uppräkna dem alla, ty de äro ej många och ıprepades nästan alltid i samma oföränderliga typer.

Adams och Evas skapelse behandlas sällan och framilles då vanligen, såsom vi redan antydt, så, att Gud ɔdellerar dem på samma sätt som en bildhuggare en staty ırkofagreliefer).

Syndafallet: våra första föräldrar stå under det ödesgra trädet, en på hvardera sidan, och trycka — i följd en lätt förklarlig anakronism — fikonlöfvet mot magen. ınna komposition är mycket vanlig å gammalkristna rkofager.

Utdrifningen ur paradiset förekommer icke, men en ng uppträder skaparen vid själfva syndafallet och stöter lam i skuldran. *Gud, anvisande människorna deras arbete*

på jorden, är en mycket vanlig komposition. Han står emellan dem och räcker åt Adam en sädeskärfve, åt Eva ett lam (fig. 20).

Kains och Abels offer: de nalkas den sittande skaparen, bärande den ene en vindrufsklase, den andre ett lam.

Noak i arken, mottagande dufvan med olivekvisten, var för de förste kristne en påminnelse om deras eget hopp om frälsning. Patriarken står, lik en „Jack-in-the-box", upprätt i en liten ask, hvars lock han lyftat upp! Man kan icke begära ett bättre bevis på den idealt betecknande tendensen i den älsta kristna konsten.

Ett af de mest omtyckta ämnena ur gamla testamentet var *Isaks offer,* emedan man häri såg en förebild till Kristi offerdöd.

Slutligen anträffa vi fyra bilder ur Moses lif: den unge *herden på bärget Horeb, mottagande befallning* att föra Israels folk ur Egyptii land, *egypternes undergång* i Röda hafvet, *vattenundret i öknen* och *lagens utgifvande* på Sinai bärg — alla dessa ämnen otaliga gånger upprepade, det andra i ordningen likväl minst ofta och, såsom det tyckes, förnämligast i södra Frankrike.

Lagens utgifvande fattades naturligtvis såsom motsvarighet till det nya förbundet mellan Gud och människan, hvars stiftare är Kristus. Ännu intressantare är den symboliska uppfattningen af vattenundret, ty detta påminner ej allenast om huru Gud sörjer för sina trogna, utan har en vida djupare betydelse, i det att det (lefvande) vatten, som framströmmar ur klippan, är Jesus. I en grekisk miniatyr, som visserligen tillhör en så sen tid som elfte seklet, men som likväl tydligtvis afspeglar det gamla uppfattningssättet, se vi Kristus själf sitta välsignande på klippan, och å en fornkristen glasskärfva med guldmålning läses vid Moses inskriften „Petrus"!

En gång på tal om symboliska anknytningar mellan det gamla och det nya förbundet, vill jag här ännu nämna en kuriositet ur den medeltida konsten. Den trollstaf, hvarmed Moses utför sina undervärk, förses ibland upptill med ett litet kors. En urgammal legend vet nämligen att förtälja att han skurit sin staf från det träd, som Set med en stickling från „lifvets träd" planterat på Adams graf.

Från samma träd togs sedan virket till Kristi kors! Mosaikmästarne i Venedig, härvid tydligtvis stödande sig på sin gammalbysantinska förebild (Cotton-redaktionen), framställa lifvets träd under en form, som har en djupare mening, än de kanhända själfva anade. Ur kronan uppväxer nämligen ett kors, medan trädet självt brinner. Denna eld tyckes identifiera detsamma med den brinnande busken på Horeb, hvilken under medeltiden fattades som en symbol för jungfru Maria — det ur elden framskjutande korset (en symbol för Kristus) är ett stöd för riktigheten af denna tolkning. — Må detta tjäna som exempel på den konstrika mytbildning, som redan mycket tidigt började spinna sig öfver bibelns enkla berättelser.

Men vi fortsätta vår betraktelse af genesisframställningens utveckling.

Det gamla grekiska bibelfragmentet i Wien, hvarom vi talat redan i vår första artikel, innehåller alls inga skapelsescener; — i Cottonbibeln äro de alla förstörda. Men genom mosaikkopiorna af de sistnämda i S. Marco är det oss ännu möjligt att lära känna ett mycket fullständigt exempel på de älsta framställningarna af skapelsen.

Högst märkvärdig är t. ex. *ljusets skapelse* (fig. 18). Den unge guden välsignar tvänne klot, det ena dunkelrödt — ljuset, det andra dunkelblått — mörkret. Bakom dessa sväfvar en ängel med utbredda armar, af hvilka den ena är blå (!), den andra hudfärgad med dunkelröda konturer. — Vi ha här prof på en färgsymbolik, som återkommer på olika håll och under vidt skilda tider. Där för en i viss mån primitiv konst uppställes uppgiften att genom färger angifva ljuset och mörkret, väljer hon icke sällan instinktivt för det förra den varmaste, för det senare den kallaste, i stället för att till exempel hålla sig till hvitt och svart. Solen ter sig säkerligen icke cinoberröd för något mänskligt öga, lika litet som månen synes oss ultramarinblå. Likväl målades dessa himlakroppar under medeltiden nätan alltid med nämda färger, och ännu den dag som är ser man dem framställas på samma sätt i mången allmoge-

målning. — Kapitlet vore lockande, men vi kunna i detta sammanhang ej längre uppehålla oss därvid.

Himmeln är i de venetianska mosaikerna äfvenledes framstäld såsom ett dunkelblått klot, vare sig den sväfvar öfver vattnet („fiat firmamentum in medio aquarum") eller att den fyller sig med stjärnor och solar. Gud uppträder i hvarje bild välsignande sitt värk och assisteras af hvitklädda änglar. Till det kuriösaste hör den mosaik, som framställer den *sjunde dagen*. Ofta ser man i medeltida bilder skaparen hvila sig på denna dag, ibland med det jämmerligaste uttryck af trötthet. Här är emellertid det andra momentet åskådliggjordt. Bakom Guds tron stå de sex söckendagarna i form af genier eller änglar, medan den sjunde bugande mottager välsignelsen!

Adams skapelse och *förlänandet af den lefvande anden* hafva vi redan omtalat i vår föregående uppsats (fig. 14). Därefter ledes Adam af vår Herre genom en port, som för större säkerhets skull bär inskriften „Porta Paradisi", in i lustgården, där han påträffar fyra förkrympta varelser, hvilka länge sedan glömt sin klassiska härkomst från antikens flodgudar. Det är de fyra paradisströmmarna: Euphrates, Tygris, Gyon och Fison, hvilka, stödande sig på sina vattenurnor, genom samtal söka mildra ensamheten (se „Die Genesismosaiken", Taf. I, 4).

Sedan *Adam gifvit djuren namn* — han lägger i Guds närvaro handen på hufvudet af ett lejon — följer, på redan angifvet sätt, Evas skapelse och presentation för Adam (fig. 8). Gud utdrager refbenet från den sofvande Adams sida. Vi skola snart lära känna ett ännu behändigare sätt att framställa saken.

Syndafallet har fått en vida rikare skildring än å de fornkristna sarkofagerna. Först talar Eva med ormen i trädet, därpå tager hon ett äpple, som hon strax bredvid räcker åt Adam. I den följande bilden ses människorna bryta sig blad från ett fikonträd. Så uppenbarar sig skaparen i trädgården; Adam flyr, Eva döljer sig med ett förträffligt uttryck af fruktan. I en formlig domstolsscen förhör Gud de syndige, hvarvid Adam fegt pekar på sin maka, som urskuldande höjer handen. — Sedan ger skaparn dem skjortor af djurhudar; Eva håller just på att kläda

sig, medan Adam, redan färdig, står skamflat väntande strax invid. Hela detta moment har jag eljes aldrig sett framställdt i den medeltida konsten. — Därpå ledas människorna ut ur paradiset af Gud själf. Scenen försiggår med ett likgiltigt lugn, som illa motsvarar situationen. Adam bär en hacka, Eva en slända, hvilka värktyg de begynna använda i följande bild, den sista i första kupolen: „hic incipiunt laborare".

Genom mosaikerna i förhallen till S. Marco hafva vi således i behåll en hel och mycket fullständig serie skapelse- och paradisscener från denna tidiga period, hvars betydelse för den kristna konsthistorien vi i föregående artikel påpekat. Ty det kan icke råda något tvifvel om att dessa mosaiker i det väsentliga öfverensstämma med de gamla originalen — därom vittnar ej allenast hvad af Cottonminiatyrerna undgått förstörelsen, utan äfven både den antikiserande stilen och det originella uppfattningssättet i mosaikerna själfva. —

Också bibelhandskriften i Wien måste vi skänka någon uppmärksamhet. *Adam och Eva,* liksom å sarkofagrelieferna stående symmetriskt en på hvar sin sida om lifvets träd, *äta af frukten,* hvarpå de aflägsna sig i djup ånger och gömma sig i ett busksnår, hvarur endast deras hufvud bli synliga. Skaparen uppträder, i motsats till hvad fallet är i Cottonbibeln, resp. de venetianska mosaikerna, här alldeles icke personligen. I sistnämda scen representeras han af en hand, som uppenbarar sig i himmeln, ett beteckningssätt af gudomen (användt redan af katakombmålarne), som sedan bibehöll sig under hela medeltiden.

Utdrifningen ur paradiset förtjänar ett särskildt intresse (fig. 24). Människorna ledas ut af en ängel, som man alldeles onödigtvis tydt såsom en personifikation af ångern, hvilken de syndiga själfva uttrycka genom sina gester. Till vänster paradisporten, som försvaras af ett brinnande hjul — en representant för en af de nio änglakörerna [1]), „tronerna", hvilka sedan blefvo ett mycket ofta, ehuru icke mera i detta sammanhang användt motiv i den bysantinska

[1]) Se Daniel VII, 9: „och hans hjul brunno som eld".

konsten. Framför porten står ännu en ängel med liksom resigneradt utbredda händer — ja de måste bort, det kunde ju inte mera hjälpas....

Men det tyckes, som skulle vi på en omväg än yttermera kunna rikta vår kunskap om skapelse- och paradisframställningen från medlet af det första årtusendet. I Berlins museum förvaras en elfenbensrelief, troligtvis italienskt arbete från tionde seklet.[1]) Å denna skifva ses i tio små scener skapelsen, syndafallet och utdrifningen ur paradiset. Ej allenast ojämnheten i stilen, utan äfven några alldeles missförstådda detaljer tyda på att vi här ha att göra med en kopia, icke med ett original. Nu påminner behandlingen i vissa delar starkt om elfenbensreliefema från den tid här ofvan varit fråga om, och dessutom likna alla figurer små barn, så till drag som proportioner. Jag tror det därför icke kan bli något tvifvel om att vi här ha att göra med en i hufvudsak trogen kopia af något original från femte eller sjätte seklet af vår tideräkning.

Det kan således för vårt ändamål löna sig att betrakta de enskilda scenerna.

Först uppenbarar sig det välsignande „Ordet“ inom en cirkel mellan bokstäfverna *A* och *Ω* („Jag är A och O, begynnelsen och slutet“; fig. 15); därunder ses den heliga andes dufva, icke sväfvande, utan, genom den kopierande konstnärens klumpighet, sittande på ett hufvud i vattnet; däröfver två cirklar med inskrift: „lux“ (ljuset) och „ten“ (ebrae = mörkret). Sedan hyllas den sittande skaparen af bugande änglar (fig. 16); därefter välsignar han ett träd (växternas skapelse fig. 17) och därpå några af konstnären illa misshandlade djur. Handgripligen placerar han solen och månen på himlafästet och välsignar den framför honom på marken sittande Adam; strax invid framkommer Eva fullfärdig ur Adams sida — liksom Minerva ur Jupiters hufvud. Följer så syndafallet, därpå de syndigas försök att gömma sig för Gud samt slutligen utdrifningen. Denna försiggår äfven här utan häftighet och brådska, men likväl så, att ängeln skuffar ut de syndiga, hvilka

[1]) Se den zinkotypiska afbildningen i mitt arbete „Die Genesismosaiken von S. Marco“, s. 21.

visa sin sorg genom ömkliga gester. — I skapelsescenerna, utom den första, sitter det allsmäktiga barnet på en cirkel, som föreställer himlaklotet, och hvilken i de senare bilderna förvandlas till en meningslös spiralstump eller ögla.

Jag tillskrifver denna relief en så mycket större betydelse, som den tyckes bevarat oss urtypen till en redaktion af skapelsebilder, som under den senare medeltiden spelade en stor roll i den italienska konsten. Vi finna nämligen flere af dessa kompositioner, mer eller mindre väl bibehållna, åtminstone i följande bildcykler: de af bysantinska konstnärer under tolfte seklet utförda mosaikerna i det kungliga kapellet i Palermo och i domen i Monreale nära intill; den med elfenbensreliefer smyckade altarförsatsen i domen i Salerno från samma århundrade; mosaikerna i kupolen till baptisteriet i Florens, freskerna af *Cimabues* lärjungar i S. Francesco i Assisi samt ett silfverkors med drifna reliefer i laterankyrkan i Rom — alla dessa sistnämda arbeten från senare hälften af tolfhundratalet. [1])

Så finna vi till exempel vattenhufvudet i mosaikerna i Monreale. Från höjden nedflyter en vattenström, som nere i hafvet med sina böljor bildar dragen af en gubbe med yfvigt hår och skägg. Denna egendomliga personifikation af det svallande elementet pekar också genom sin form alldeles tydligt tillbaka på längst förflutna tider, ty vi återfinna detsamma redan på senromerska marmorsarkofager samt i katakomb-kapellens freskodekoration (ett exempel, fig. 22). — I den första skapelsescenen uppträder Gud i nästan alla de nämda bildserierna, liksom å elfenbensreliefen i Berlin, välsignande och i halffigur inom en cirkel. Men i de tre sistnämda, från trettonde seklet, har kompositionen i så måtto undergått en förändring, att alla tidigare moment af skapelsen sammanförts i ett. Här saknas vattenhufvudet, men i stället för de runda skifvor, hvilka å den gamla reliefen i Berlin (och på samma sätt, å altarförsatsen i Salerno) föreställa ljuset och mörkret, ses här

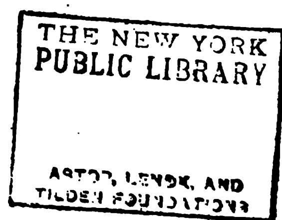
[1]) En spillra af denna redaktion, vattenhufvudet, har t. o. m. räddat sig i en latinsk bibel från elfte seklet af franskt ursprung, numera förvarad i nationalbiblioteket i Paris; se „Die Genesis-mosaiken“ etc., Taf. XV, 118.

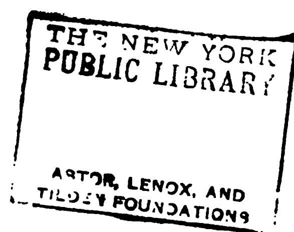
deras personifikationer — målade respektive rödt i rödt och blått i blått — åter samma märkvärdiga färgsymbolik, hvarom redan varit fråga! Därunder ses hafvet fullt af fiskar; marken lifvas af träd och däggdjur, luften af fåglar (se fig. 19). I de äldre serierna äro dessa moment åtskilda, liksom å reliefen i Berlin.

De inför Gud bugande änglarne återkomma i Monreale och Salerno; växternas skapelse likaledes i Salerno. Den på världsklotet sittande skaparn (ett eljes mycket sällsynt motiv) ha vi dessutom i Monreale, Florens, Assisi (fig. 30) och å det nämda silfverkorset i Laterankyrkan. Särskildt anmärkningsvärd är Adams skapelse, ty vi kunna ej allenast konstatera en allmän öfverensstämmelse mellan de senare framställningarna och reliefen i Berlin, utan vi äga ännu i behåll en sällsynt mellanlänk i utvecklingen. En gammal väggmålning i Ferentillo (nära Spoleto), från åttonde till tionde seklet, innehåller nämligen kompositionen från Monreale med sådan noggrannhet, att man kunde tro att den senare bilden endast vore en kopia af den förra. Den hufvudsakliga skilnaden är blott att skaparen i Ferentillo är ungdomlig och skägglös, såsom i fornkristna framställningar och å reliefen i Berlin, medan han för öfrigt, i alla hithörande bildserier (utom silfverkorset i Rom) redan antagit den senare, skäggiga Kristustypen.

Jag har så länge tagit läsarens tålamod i anspråk för denna punkt, emedan den synes mig vara af dubbelt intresse, icke allenast såsom ett till de venetianska mosaikerna analogt fall, i det vi i elfenbensreliefen i Berlin tro oss äga kopior efter original från samma tid som Cottonbibeln, utan äfven genom att erbjuda exempel på en redaktion af skapelsebilder, hvilken fortlefvat genom en lång rad af sekel och därunder fått en betydande utbredning.

Detta ger oss en föreställning om traditionens betydelse under medeltiden. Så egendomliga och ofta nog revolutionära de krafter än voro, som genom sin brytning mot hvarandra gjorde detta tidskifte till ett af de brokigaste i historien, så var dock medeltiden i andligt afseende auktoritetens tid. Inom konsten visar sig detta i det inflytande det häfdvunna utöfvade på sinnena. Först renässansen frigjorde konstnären, som nu icke mera kritiklöst

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
ASTOR, LENOX, AND
TILDEN FOUNDATIONS

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
ASTOR, LENOX, AND
TILDEN FOUNDATIONS

roducerade ett hälgadt arf från fädren, utan skapade af n maktfullkomlighet.

Egentligen ha vi något för snabt svingat oss fram om seklen. Ty där ligger åtskilligt anmärkningsvärdt llan den tid, dit vi förlagt ursprunget för denna framllning af skapelsehistorien, och den tid, då mosaikerna Sicilien och i Florens blefvo till — mycket som tillåter intressanta inblickar i en uppfattning, som tyckes så igsen vår, icke därför att den i själfva värket vore oss oändligt främmande, utan därför att den moderna tiden der långa århundraden utbildat sitt åskådningssätt just nedveten motsats till medeltidens.

Det är isynnerhet en fråga af allmännare betydelse, n intresserar den medeltida konstforskningen i våra dagar h som till och med visat sig vara partibildande: det är gan om förhållandet mellan den västerländska och den santinska konsten. Ännu den närmast föregångna genetionen af konsthistoriker antog dogmatiskt Väst-europas roende af det östromerska riket i alt hvad till konsten rde. Men den kritiklösa utsträckning man gaf hypotesen ckte betänkligheter, och reaktionen tog genom den bemde professor *A. Springer* i Leipzig en mycket radikal raktär.

För lösningen af vårt speciella problem är det icke digt att intaga ståndpunkt till frågan i dess hela utäckning. Jag vill blott omnämna tvänne uppsatser af ringer,[1]) hvari han bevisar att såväl illustrationen af nesis som af psaltarn i västerlandet under medeltiden g en utveckling, som, åtminstone i hufvudsak, var fri in inflytande från orienten.

Och detta resultat måste i allmänhet anses vara höjdt ver alt tvifvel. Om vi nämligen betrakta de Genesis ustrerande grekiska miniatyrer, hvilka från tiden efter ldstriden finnas i behåll, så påträffa vi ett framställningsitt, som i stort taget intet eller föga har att skaffa med

[1]) „Die Psalter-illustrationen im frühen Mittelalter", 1880. „Die nesis-bilder in der Kunst des frühen Mittelalters," 1884.

motsvarande illustrationer i väst-europeiska handskrifter från samma tid. Jag säger *föga,* ty mången likhet kan förklaras redan på grund af den gemensamma texten och en liknande grad af bildning och konstförmåga. Vi kunna dessutom konstatera att i västerlandet den lokala traditionen, olika på skilda orter, hade en vida större betydelse än i det grekiska riket, där konstutvecklingen var långt mera enhetlig, det vill säga långt mera stereotyp.

Vi kunna här, till stöd för vårt påstående, anföra endast ett par exempel.

Det hade varit af stort intresse att lära känna huru den merovingiska konsten framstälde världsskapelsen. De tidigaste bilder af detta slag, som från de germaniska folkens konstutöfning kommit till våra dagar, äro emellertid icke äldre än tionde och elfte seklet. Men en jämförelse mellan dessa och samtidiga bysantinska miniatyrer är likväl mycket upplysande.

I illustrerade grekiska bibelhandskrifter från elfte århundradet se vi den kosmiska processen underbarligen försiggå inför våra ögon. Först höljer vattnet alt — endast otydligt skymta ockragula klippor fram ur det blå djupet. Sedan höja de sig, likt korallref, ur vågorna, klä sig i grönt, prydas af träd och lifvas af djur. — I den samtidiga franska bibel, som vi på tal om vattenhufvudet redan omnämt, påträffa vi blott en, efter de fyra elementen i fyra olika färgade delar skuren cirkelrund skifva — således endast en helt abstrakt och konventionell beteckning — i motsats till de bysantinska konstnärernas ansträngda försök att åskådligt föreställa sig det faktiska förloppet.

Spridda i flere af Europas bibliotek, i Bamberg, London, Paris och klostret S. Paolo utanför Rom, förvaras ännu några väldiga foliobiblar från Karl den stores och Karl den skalliges tid, hvilka innehålla miniatyrer. Scenerna till det första människoparets skapelse, deras lif i paradiset, deras fall, utdrifning och öde på jorden äro i hvar och en af dem hopförda på en och samma sida.

Medan nu den bysantinska konsten efter bildstriden framställer Adams skapelse sålunda, att denne först tecknas liggande liksom död utsträckt på marken och i ett följande moment, under inflytelsen af de lifgifvande strå-

lar, som utgår från Guds i himlen synliga hand, reser sig till sittande ställning, så uppträder i de karolingiska miniatyrerna skaparn personligt, böjer sig ned öfver den liggande Adam och vidrör honom med handen.

I grekiska bilder ses Eva, liksom framlockad af den himmelska handens välsignelse, till hälften växa ut ur den slumrande Adams sida — blott den redan omtalade mosaiken i Venedig bildar ett undantag (fig. 8). De karolingiska bilderna ansluta sig däremot genomgående till just den typ vi lärt känna i Venedig: det vill säga skaparen framdrager refbenet ur Adams sida.

Det vore ingen svårighet att hopa än flere bevis för Springers sats. Men i det vi erkänna dess allmänna riktighet, måste vi på samma gång göra ett mycket viktigt förbehåll. Springer har nämligen försummat att påpeka det vissa alldeles bestämda uppgifter, hörande till första och andra Mose bok, och just de, hvilka utaf kristenheten i gemen åtnjöto det största anseende, oftast behandlades och således voro mest tillgängliga för en typisk prägling, att dessa ämnen både i östern och västern framställdes på ett så öfverensstämmande sätt, att det ovilkorligt måste väcka vår uppmärksamhet. Jag nämner här blott de mest påfallande exemplen. De äro: *Evas skapelse, syndafallet, utdrifningen från paradiset, egypternas undergång i röda hafvet* och *lagens utgifvande på Sinai bärg.* Den första af dessa uppgifter framställdes nämligen åtminstone redan på elfvahundratalet, äfven i rent västerländska bilder, hvilka för öfrigt icke visa den ringaste gemenskap med den bysantinska konsten, mycket ofta på samma sätt som där, i det Eva framträder ur Adams sida. Syndafallet visar nästan öfveralt den uråldriga, symmetriska uppställningen. Redan i de karolingiska miniatyrerna utjagas de syndiga människorna af en ängel (fig. 23) — äfven i de bysantinska framställningarna värkställes Guds dom af en sådan [1]) (fig. 28). Här liksom där förgås Farao jämte sin armé till vänster i böljorna, medan israeliterna stå i en hop till höger på stranden. Moses berör öfveralt vattnet med sin staf.

[1]) Det älsta exemplet härpå, ur bibelmanuskriptet i Wien, hafva vi redan omtalat (fig. 24).

Såväl de karolingiska som de grekiska bibelillustratörerna låta Moses gå Guds hand till möte, hvilken ur himmeln räcker honom lagens taflor.

Nu uppställer sig frågan: huru skall denna delvis mycket öfverraskande likhet förklaras? Den gemensamma texten är icke nog. Det är till exempel alldeles otänkbart att den uppfattning af Evas skapelse, enligt hvilken hon fullfärdig framträder ur Adams sida, skulle spontant kunnat uppkomma såväl i österlandet, som i västern, då detta

egentligen strider mot bibelns otvetydiga ord, att Gud utdrog ett refben ur Adams bröst och däraf bildade kvinnan. Emellertid är denna komposition likaså allmän i de västeuropeiska bilderna från medeltiden, som i de bysantinska, ja den förekommer äfven i våra gamla kyrkomålningar, såsom synes af närstående träsnitt efter en takmålning i Hattula kyrka från slutet af fjortonhundratalet. Till och med renässansens stora konstnärer i Italien försmådde icke att begagna sig däraf — så till exempel Ghiberti i en af

lieferna å de berömda bronsportar till baptisteriet i Floms, hvilka, enligt Michelangelos yttrande, vore värda att ara paradisets. Genom snillets lifgifvande ande har likäl det gamla, absurda motivet här förvandlats till en scen ill af skönhet och poesi. Skapelseprocessen har just föriggått, Adam ligger ännu sofvande på marken, och Eva, uren af små änglar, liksom Psyche fordomdags af zefyrerna, väfvar i jungfrulig skärhet sin skapare till möte!

Såsom förklaring på förekomsten af de typiska komositionerna såväl i den romerska som i den grekiska kyr:ans konst kunna tvänne möjligheter antagas: antingen a de från gemensam grund utvecklats jämsides i västern, åväl som i östern, eller också hafva de under en jämörelsevis sen tid, det vill säga under eller efter bildstriden, nvandrat från det grekiska riket till den latinska värlen. Det senare antagandet kunde väl i första ögonastet synas vara det naturligaste i betraktande af de gernaniska folkens låga kulturgrad och den förföljelse de rekiska konstnärerna utsattes för under bildstriden, hvilken tvang mången af dem till att utvandra.

Men däremot kan invändas att västerlandet gick sin ana fram på den andliga kulturens område så självständigt, att konsten där företedde så brokig växling af lokala skolor, att beröringen med orienten var alldeles för ringa och den kyrkliga antagonismen alldeles för stark, för att ett inflytande från bysantinsk sida skulle kunnat bestämma konstens gång i allmänhet eller ens förmå till allmänt upptagande och fasthållande af de framställningstyper, som den grekiska konsten begagnade för de religiösa uppgifter, hvilka af kristenheten i gemen betraktades såsom de vikigaste. Vi hafva också redan i vår första artikel nämt tt då konsten i västra Europa under de karolingiska och axiska kejsarnes beskydd tog ansatser till uppblomstring, on därvid stilistiskt tydligen åter anknöt till den gamla, ristna traditionen, som folkvandringens stormar likaså tet förmått helt och hållet tillintetgöra som den gamla tinska bildningen för öfrigt.

Hvad åter förhållandet mellan de västeuropeiska och bysantinska framställningarna af samma ämne beträffar, är visserligen i Evas skapelse och i utdrifningen ur

paradiset öfverensstämmelsen mycket stor. Men äfven här finnas karaktäristiska olikheter. I den västerländska konsten drager skaparen kvinnan fram ur Adams sida, medan hon i bilder af grekiskt ursprung liksom framväxer af sig själf, därvid tillbedjande den gudomliga handen, som uppenbarar sig i himmeln. [1]) I bysantinska framställningar skuffar den förföljande ängeln med båda händerna ut de olyckliga ur paradiset (fig. 28) [2]), under det han i västra Europa i regeln tänkes drifva ut dem med sitt svärd (fig. 23). — I syndafallet, egypternas undergång och lagens utgifvande är öfverensstämmelsen af vida allmännare natur och kan ej i och för sig berättiga till antagandet af ett direkt samband mellan österns och västerns konst.

Vi skola därför se till om det ej kunde lyckas oss att uppspåra en genom traditionen förmedlad härledning af de västerländska såväl som de österländska framställningstyperna till angifna bibliska uppgifter ur konsten från medlet af första årtusendet. Tyvärr är det material, som står oss till buds, högst knapphändigt.

Ända till senaste tid tycktes mellan den senromerska förfallskonsten och den karolingiska ligga ett gapande tomrum och man viste ingen annan råd än att vända sig mot österlandet för att förklara konstens plötsliga uppenbarelse i det frankiska riket under Karl den store. Emellertid har en rikt illustrerad bibelhandskrift från sjunde eller åttonde seklet åter tilldragit sig arkeologernas uppmärksamhet, hvilken handskrift är egnad att kasta ett nytt ljus öfver den karolingiska konstens uppkomst. Detta tils vidare unika manuskript befann sig ända till slutet af förra seklet i biblioteket i Tours, därifrån det under den stora revolutionen bortstals och för en ofantlig summa

[1]) Freskerna i Assisi (fig. 30) visa här, liksom i flere andra bilder, ett upptagande af bysantinska motiv. Den täta krigiska och merkantila beröringen med det grekiska riket under den senare delen af medeltiden, isynnerhet tolfhundratalet, betingade på många håll en synbar inverkan af den bysantinska konsten på den italienska.

[2]) Det brinnande hjulet ur genesishandskriften i Wien (fig. 24) är numera, i öfverensstämmelse med bibelns ord, ersatt genom en kerub med ett bart huggande svärd. Till grund för den konstnärliga framställningen af denna märkvärdiga änglakör ligger profeten Esaias beskrifning af de nära besläktade seraferna i 6 kapitlet, vers 2.

såldes till lord Ashburnham. Slutligen ha likväl de dyrbara och jämförelsevis väl bibehållna pergamentsbladen i början af senaste år åter hamnat i sitt ursprungliga fosterland — i nationalbiblioteket i Paris. [1])

Till en början bevisa dessa miniatyrer ojäfaktigt att konsten ingalunda dött ut i det gamla galliska landet, trots folkvandringens härjningar och den lågt sjunkna kulturnivån, att hon tvärtom förde en af den bysantinska konsten oberoende tillvaro och att den karolingiska, åtminstone stilistiskt, var fotad på inhemsk grund. Tyvärr saknas här de första miniatyrerna, det vill säga alla skapelse- och paradisscener, så att vi äro urståndsatta att bedöma huru Evas skapelse, syndafallet och utdrifningen varit affattade. Den första miniatyren föreställer människoparets jordelif. Adam plöjer åkern med ett oxspann, medan Eva under en krans, som hänger mellan tvänne träd, ammar sitt barn. Men detta sistnämda motiv återkommer alldeles på samma sätt uti de karolingiska miniatyrerna samt ännu på de bronsdörrar i Hildesheim (af år 1015), hvilka beställdes af den konstälskande biskop Bernward. Därmed ha vi lämnat åtminstone ett säkert bevis på att den senare genesisframställningen i västra Europa äfven ikonografiskt stödde sig på en inhemsk, af den bysantinska konsten oberoende tradition.

Dessutom kunna vi, med tillhjälp af den nyssnämda handskriften, följa utvecklingen af de karolingiska kompositionerna till egypternas undergång i Röda hafvet och lagens utgifvande på Sinai tillbaka ända till de älsta kristna seklen. Vi ha påpekat att redan en enkel jämförelse med motsvarande framställningstyper i den bysantinska konsten gör antagandet af något direkt inflytande från sistnämda håll i dessa fall ganska osannolikt, emedan likheten är endast alldeles allmän. Också tänkte sig de grekiska konstnärerna Moses skägglös och ung som en sexton års gosse, spänstig och energisk i rörelsen (fig. 29); medan de franska målarne bildade honom som en tung, glosögd och gråskäggig gubbe. De bysantinska framställningarna af

[1]) Därförinnan publicerades miniatyrerna af *v. Gebhardt,* densamme som jämte *Harnack* upptäckte Codex Rossanensis. Titeln på hans arbete lyder: The miniatures of the Ashburnham-Pentateuch, London 1883.

egypternas undergång äro oväntadt rika på karaktäristiska motiv, såsom personifikationerna af „hafvet“, som uppskrämdt åser skådespelet, „afgrunden“ — en ung man, hvilken fattar Farao i håret och drar honom ner i djupet, „öknen“ och slutligen „natten“, som, målad än blått i blått än i purpurfärg, uppe i luften svänger en slöja öfver hufvudet. Bland israeliterna märkes en man, som på egendomligt sätt bär en påse knuten omkring halsen, dessutom mödrar, som bära sina barn på axeln eller leda dem vid handen, Mirjam, Arons syster, profetissan, som slår sin tamburin med en liten käpp, samt därtill en i cinober målad pelare, som på sin kapitäl bär en likaledes cinoberfärgad eld. Af alla dessa säregna motiv förekommer icke ett enda i de karolingiska framställningarna.

Den senbysantinska konsten utmärkte sig säkerligen icke genom uppfinningens rikdom och originalitet, och de talrika betecknande motiven, liksom äfven de nämda personifikationerna, tyda på äldre förebilder. Märkvärdigt nog återfinna vi urtypen till denna komposition å de gamla sarkofagerna. Den fornkristna konsten gjorde här ett undantag från den fåordighet och det endast mystiskt symboliska beteckningssätt, som eljes plägade utmärka henne. Egypternas undergång och israeliternas räddning framställes nämligen i dessa reliefer med förvånande utförlighet. Och utom att fördelningen af grupperna öfverensstämmer med den vi nyss funnit i både den karolingiska och den bysantinska konsten, så uppenbara sig här alla de motiv ur de grekiska miniatyrerna, hvilka vi uppräknat. Det kan således icke råda något tvifvel om att den bysantinska kompositionen går tillbaka till en urtyp från fornkristna tider, hvilken urtyp så mycket hällre kan antagas ligga till grund äfven för den karolingiska framställningen, som nästan alla sarkofagreliefer af detta innehåll äro funna i Frankrike. Och mellanlänken mellan de gamla reliefern å ena sidan och de karolingiska miniatyrerna å den andra bildar just Ashburnham-handskriften, där uppgiften är behandlad på alldeles samma sätt som i sistnämda kodex.

Om lagens utgifvande gäller ett liknande resonnemang — blott att kompositionen i sin fornkristna urtyp ännu är alldeles elementär samt att den i den merovingiska

konsten — redan i Ashburnham-handskriften — tagit en rikare utveckling än den vanligen erhöll i den bysantinska (ett exempel på den grekiska konstens sätt att framställa händelsen: fig. 29). Här är dessutom att märka att de fornkristne konstnärerna framstälde Moses än ungdomlig, såsom senare deras grekiske efterföljare, än åldrig, såsom de frankiske målarne fattade honom. På hvartdera hållet kunde man således för sitt uppfattningssätt åberopa sig på mönster från en gemensam forntid.

Det är för öfrigt i de karolingiska framställningarna en kuriös detalj, som tilldrager sig uppmärksamheten: Sinai brinner med cinoberlågor [1]) — vi finna detsamma redan i Ashburnham-handskriften. Det brinnande Sinai är däremot främmande för den senare bysantinska konsten, men uppträder oväntadt i ett illustreradt grekiskt manuskript i vatikanska biblioteket (Cosmas' „topografi") från tiden före bildstriden — själfva motivet är ännu äldre; detta bevisar dess förekomst i de i min föregående artikel nämda mosaikerna i S. Vitale (Ravenna) från kejsar Justiniani tid. Vi ha således här ett mycket gammalt motiv, som snart försvann ur den bysantinska konsten, medan det ännu länge fortlefde i den västeuropeiska traditionen.

Hvad syndafallet beträffar, så upprepas både i västern och i österlandet den gamla, enkelt symmetriska uppställningen, som vi redan känna från katakombernas fresker och sarkofagernas reliefer.

Läsaren skall måhända anmärka att den framställning af Evas skapelse, som vi funnit i förhallen till S. Marco, visar en alldeles afvikande uppfattning, i det skaparn här framdrager, icke Eva själf, utan blott refbenet ur den sofvande Adams sida (fig. 8). Detta uppfattningssätt är för öfrigt alldeles främmande för den senbysantinska konsten; men vi återfinna till vår öfverraskning samma typ så mycket oftare i karolingiska och anglosaxiska miniatyrer, någon gång äfven i den italienska konsten. Hvad betyder detta? Jo helt enkelt att den venetianska mosaikbilden tillfälligtvis reproducerar en komposition från den älsta bysantinska konsten, som för öfrigt sedan mycket länge

[1]) II Mosebok, 19. 18.

råkat ur bruk på detta håll, medan den, på grund af från tiden för dess uppfinning fortlefvande tradition, k' stod såsom typisk i Väst-europas konst. — Märkvärdig det äfven att denna framställning af Evas presentation Adam, som vi ur Cottonbibeln och de venetianska mo kerna redan senast lärde känna (fig. 12 och 13), för res alls icke står att finna i den bysantinska konsten, ı däremot dyker upp i den karolingiska (fig. 22). Må icke en alldeles liknande förklaring här vore på sin pl

Ett af de intressantaste exemplen på styrkan hos uråldrig typ är i den bysantinska konsten Moses, som Guds befallning löser sina sandaler inför den brinna busken på bärget Horeb. Ty det är icke nog med Moses-figuren, äfven upprepad i våra venetianska mo ker, redan var en af den älsta kristna konstens oftast u repade motiv (fig. 26), utan grundar den sig tydligtvis en ännu vida äldre tradition — den antika sandalbinda (fig. 25): en klassisk gestalt af grekisk härkomst, som vergått till en stående typ i den senromerska konsten *G. Saloman:* Der Sandalenbinder, Stockholm 1885). I A burnham-handskriften och i de karolingiska miniatyre framställes saken på annat och varierande sätt. Men pen återkommer likväl äfven i den väst-europeiska kons om än i annat sammanhang — det vill säga såsom en san lösande apostel i fottvagningen („codex Egberti" från nare hälften af tionde seklet, publicerad af *F. X. Kr* under nämda titel; fig. 27). Att figuren här alldeles g tyckligt infogats i ett främmande sammanhang synes första blicken — konstnären har till och med glömt bortlämna den piedestal, hvarpå mannen stöder den u lyftade foten.

Hela den senare delen af vårt resonnemang har ı sig på jämförelsevis osäker botten: ett ytterst knapph digt bevisningsmaterial Hvad vi i alla fall med full v het konstaterat är att just de betydelsefullaste framst ningarna till det första människoparets och Moses histo i hufvudsak äro gemensamma för hela den medeltida k sten, såväl den västeuropeiska som den bysantinska. grund af de venetianska mosaikerna och elfenbensrelie i Berlin samt äfven i sin mån på grund af genesis-ha

kriften i Wien och, hvad syndafallet, lagens utgifvande och egypternes undergång beträffar, på grund af bilder från den älsta kristna konsten kunna vi, delvis med full säkerhet, delvis med största sannolikhet, sluta till att dessa traditionella framställningstyper leda sitt ursprung från tiden före eller kring medlet af första årtusendet — syndafallet tillhör till och med den älsta kristna bildkretsen. Ashburnham-manuskriptet berättigar oss vidare att sluta till att den karolingiska framställningen af egypternas undergång och lagens utgifvande på Sinai alldeles direkte och ingalunda genom bysantinsk förmedling hänför sig till de gammalkristna typerna. Om så är fallet äfven med Evas skapelse och utdrifningen ur paradiset låter sig däremot icke med bestämdhet påvisas. Här existera dock mellan de västeuropeiska och de bysantinska framställningarna vissa olikheter i detalj, hvilka tyckas tala för ett sådant antagande. Ett jämförande studium af konstens utveckling i västra Europa och i det gamla östromerska riket måste i alla fall öfvertyga oss om att huru ofta än tillfälligtvis för handen varande grekiska förebilder må ha blifvit kopierade i västerlandet (exempel därpå saknas visserligen icke), så kan detta inflytande, åtminstone före korstågen, icke haft någon väsentlig eller mer än lokal betydelse. Måhända skall upptäckten af för närvarande felande historiska länkar ännu tydligare kunna påvisa utvecklingen af de typiska bibelillustrationerna i den karolingiska konsten på grund af en från äldre kristna tider fortlefvande direkt tradition.

J. J. Tikkanen.

Svenska akademin och rättstafningsfrågan.

Om någon bok under de senaste åren med nyfikenhet och otålighet varit emotsedd och efterlängtad, så är det sjätte upplagan af Svenska akademins ordlista. Den numera kronisk vordna rättstafningsstriden gör denna längtan både förklarlig och naturlig. Alla hafva väntat, alla hafva på akademin bygt sina ortografiska förhoppningar. De konservativa hafva hoppats att Svenska akademin, sina traditioner trogen, skulle med ett förnyadt kraftigt slag slå de himlastormande nystafvarna till marken, ja att hon, om möjligt, skulle gifva vårt stafsätt ett ännu mera historiskt utseende. Vännerna af en småningom skeende utveckling hafva trott sig veta att akademin genom sitt mäktiga föredöme skulle stadfästa de icke få förbättringar inom stafsättet, hvilka under de sista decennierna i vida kretsar vunnit anslutning. De radikala (Uppsalapartiet) hafva, också de, vågat hysa förhoppningar om att en och annan punkt af deras program skulle vinna anslutning. Och allmänheten — den utpinade och af dessa stridiga meningar förvirrade allmänheten — har hoppats på ett inlägg i frågan, hvilket skulle göra ett slut på en oreda och ett vacklande, som störande ingripa på de flesta områden och särskildt förbittra tillvaron för föräldrar, pedagoger och skolbarn.

Alla dessa förhoppningar hafva funnits. Faktum kan ej jäfvas, men man måste förvåna sig öfver den optimism, som legat till grund för dem, ty Svenska akademins värksamhet beträffande modersmålet har ju redan en historia, af hvilken erfarenheten kan draga sina varnande exempel.

Att Gustaf III, då han åt Svenska akademin som ett af dess förnämsta och angelägnaste göromål anförtrodde

vården af det svenska modersmålet, leddes af en stor och varm idé, kan ingen förneka. För hvilka, om ej för dess medlemmar, utvalda bland landets snillrikaste och mest bildade män, skulle modersmålet vara kärt och dyrbart! Från deras sida kunde både intresse och uppmuntran komma arbetet för dess utbildning till del. Men det behöfdes mera än intresse och uppmuntran, för att frukterna skulle blifva skönjbara. Akademin borde ock angifva riktningen för det positiva arbete, som afsåg modersmålet, utstaka och begränsa arbetsfältet samt själf genom undersökningar af de språkliga uttrycken bana vägen för en allsidig kunskap om modersmålet, för en grundligare kännedom af detsamma. Inför dylika konkreta uppgifter har akademin stått sig slätt. I stora drag hade konungen utstakat sin plan och framlagt uppgifterna för Svenska akademin, men för arbetssättet, för detaljerna hade han ej haft öga. Och så kom det sig att det praktiska resultatet af hans stortänkta plan ej allo slog väl ut. Gustaf III hade öfverskattat sin akalemis krafter. Särskildt var uppdraget att vårda språket lls icke egnadt för en af så heterogena element sammanatt inrättning. Att akademin ej lyckats i denna del af itt värf bör ej väcka förvåning. Motsatsen skulle snarare ;öra det.

Alldeles utan betydelse har dock icke akademins värkamhet för svenska språket varit. Rättvisan fordrar äfven tt erkännande. Det egendomliga är endast, att akademin ıar sin bättre tid långt bakom sig och att den i detta afeende afgjordt kan sägas hafva stannat i utvecklingen. Jnder sin första period fann hon i Leopold en man, som, ack vare sin med omdöme och takt förenade mångsidiga)ildning, kunde uppbära den språkliga delen af akademins)rogram. Leopolds ortografiska arbeten voro för sin tid ;oda. Dessvärre dröjde det länge, innan någon inom akalemin, med beaktande af de framsteg språkvetenskapen gjort under vårt århundrade, upptog de vackra traditioıerna från Leopolds dagar. När sedermera efter Rydqvists ıppträdande förutsättningarna för ett framgångsrikt arbete ılefvo större, fick visserligen den åsidosatta värksamheten ıy fart, men akademins arbete blef ensidigt, för så vidt

det nästan uteslutande afsåg språkets rättstafning. Äfven leddes det på detta område af så konservativa tendenser, att man nästan vore böjd att önska det akademin ej vaknat ur sin dvala. Skarpa förebråelser hafva riktats mot Svenska akademin för hennes sätt att ordna den svenska rättstafningen. När andra upplagan af „Ordlista öfver svenska språket, utgifven af Svenska akademien“ utkom, skref en aktad granskare: „akademiens ställning till rättstafningsfrågan är i själfva grunduppfattningen så oriktig, hennes stafsätt så godtyckligt, regellöst och i vissa fall vårdslöst, att någon fasthet, stadga och öfverensstämmelse ej gärna kan byggas på denna grund“. Detta vitsord gafs 1874. De fyra följande upplagorna af ordlistan hafva endast i mycket få och underordnade detaljer afvikit från den andra. Akademin har ej funnit skäl att frångå sin ståndpunkt.

Nu har ett omslag inträffat: den nu framlagda sjätte upplagan företer, enligt företalet, flera väsentliga olikheter med sina föregångare. Ordförrådet har ökats genom upptagandet af utländska låneord och genom en större mängd exempel på sammansättningar och afledningar; uppställningen har något förenklats, och uppgifter af etymologisk och grammatisk natur, „hvilka ur vetenskaplig synpunkt förefallit mindre tryggade eller som ur praktisk synpunkt kunnat anses mindre nödiga“, samt „ett och annat föga användt eller mera tillfälligt bildadt ord“ hafva uteslutits. De viktigaste olikheterna gälla dock rättstafningen. Akademin har ansett sig böra „taga hänsyn till den utveckling, som under senaste tiden egt rum på detta område, och hon har härigenom föranledts att vidtaga åtskilliga ändringar i sitt stafsätt. Dock har hon låtit sig angeläget vara att ej införa någon nyhet, för hvilken tiden ej kunde nu vara fullt mogen“. — De ljud, hvilkas beteckningssätt träffats af akademins reformifver, äro *ä- å- k-* och *t*-ljuden; därjämte hafva i förhållande „mera omfattande ändringar“ vidtagits i fråga om dubbelteckning af konsonant; beträffande sammanskrifning af ord skiljer sig slutligen den nya upplagan „ej obetydligt“ från de föregående.

Innan vi skrida till granskning af de gjorda ändringarna och af deras värde, vilja vi förutskicka en anmärkning, som hänför sig till ordlistan i dess helhet. Förgäfves spanar man bakom hela denna publikation efter ett *namn*. Ty Svenska akademin som sådan är intet namn i en konkret fråga af den art som rättstafningsfrågan. Visserligen sitta i akademin flere af Sverges mest framstående kriftställare; men hos huru många af dem finnas förutättningarna för ett värf, så inveckladt som ordnandet af en svenska rättstafningen. Intresse *kan* förefinnas hos lla; kunskaper och kompetens saknas hos de flesta. Akaemin, bland hvars 17 nu lefvande medlemmar finnas skaler, literatörer, biskopar och historieforskare, har enligt iin mening ej mer än tre män, hvilkas ord i högre grad ro vägande i frågor som röra svenska språket. De äro 'saias Tegnér, T. Wisén och Viktor Rydberg. Den förstämdes åsikter, uttalade i flere olika skrifter, återfinna vi j i ordlistan. Wisén, som i rättstafningsfrågor är ultra onservativ, har icke kunnat diktera de vidtagna förändrinarna. Viktor Rydberg har icke, för så vidt jag vet, uppädt som skriftställare på det ortografiska området och ar icke häller deltagit i senaste års fäjder angående svenka stafsättet. Hans ståndpunkt är oss därför okänd; men iga troligt är att ordlistans företal med dess ofta svaga och tliga motivering skulle hafva sitt upphof från hans rediga ch skarpa penna. I hvarje fall, hans namn *står där ej*, och an har ingen att hålla sig till. Förhållandet var ett annat, å de tidigare upplagorna utkommo. Då stod bakom akadein Rydqvist, som, hvilka åsikter han än försvarade, likväl ar den snillrike forskaren och författaren af „Svenska språets lagar". Nu sänder akademin ut ett namnlöstinlägg rättstafningsfrågan och gör likafullt anspråk på att detta kall gälla vid sidan af uttalanden och förslag, gjorda af nsedda pedagoger och af nästan alla Sverges främsta pråkvetenskapsmän. Aurén, Flodström, Lyttkens, Läffler, Noréen, Tegnér, Wisén, Wulff och många andra hafvit tagit ill orda — akademin tyckes ej egna deras ord någon synerlig uppmärksamhet, har intet behof af deras stöd. Hon r sig själf nog, hon är sin egen auktoritet. Ja hon aner sig knappast behöfva motivera sin ståndpunkt. Ty att

det korta och sväfvande företalet icke fyller fordringarna på ett uttalande i sak — det skall af det följande framgå.

Vid bedömandet af de af akademin vidtagna ortografiska förändringarna skola vi fasthålla den praktiska nyttan såsom den synpunkt, ur hvilken den nya ordlistan bör bedömas. Det har under senaste tider på ett så öfvertygande sätt framhållits att rättstafningens ordnande är en social och pedagogisk fråga, som främst af praktiska skäl kräfver sin lösning, att det föga mera kunde falla någon sakkunnig in att, med ensidigt förfäktande af etymologiska eller fonetiska grundsatser, göra rättstafningen till en vetenskaplig principfråga. Att tala om ett stafsätt t. ex. *täkt* i st. f. *tägt; jorde* i st. f. *gjorde; tjäna* i st. f. *tjena; sköt* i st. f. *skjöt* såsom ur vetenskaplig synpunkt mera riktigt är alls icke på sin plats. Den större eller mindre vetenskapliga riktigheten måste för den dömande alltid vara beroende af den individuella synpunkt, från hvilken han utgår. Olika faktorer hafva bidragit att skapa ett skrifvet ords nu gängse form; den ena anser från sin doktrinära ståndpunkt en, den andra en annan faktor såsom afgörande för den ortografiska riktigheten, och vill man gendrifva de ofta på goda skäl framstälda åsikterna, kan man med framgång göra det, endast om man vidhåller att rättstafningen bör ordnas ur *praktisk* synpunkt. De enskilda ordens stafning bör vara lätt att inlära, och stafsättet i sin helhet bör för detta syftemåls skull vara i möjligaste måtto konsekvent. Dessa fordringar på ortografin fyllas för närvarande otvifvelaktigt bäst af ljudskriften, som fasthåller det skriftens uppgift är att ljud för ljud, bokstaf för bokstaf följa talets ström. Den fonetiska grundsatsen är för rättstafningen den bästa af intet annat skäl, än att den är mest naturliga och praktiska. Af detta följer att den fonetiska grundsatsen ej får hänsynslöst tillämpas. Om man tar hänsyn till altför fina ljudnyanser (till exempel de olika *å*-ljuden i *kål* och *kol; d*-ljuden i *bod* och *bord),* då har man förlorat målet ur sikte.

Att den enkelhet, som bör utmärka all rättstafning, i väsentlig mån vinnes genom iakttagande af konsekvens i beteckningssättet är så naturligt, att saken knapt bör

behöfva påpekas. Erfarenheten visar dock att de, som haft sig vården om svenska rättstafningen anförtrodd, icke någonsin till fullo insett vikten af denna fordran. Den flyktigaste blick i våra rättstafningsläror ställer för våra ögon en mängd regler, belamrade med godtyckliga undantag, hvilkas bortskaffande länge stått som ett ouppfyldt önskningsmål för alla vänner af en förnuftig ortografi. Men också här gäller att konsekvensen ej bör vinnas på bekostnad af större fördelar. Man skrifver till exempel *sköt* och *göt;* detta fasthållande af regeln för *sje-* och *j*-ljudens beteckning före len vokal är i självfva värket föga lyckligt (hvarför ej då *skönk* af *sjunka*). Mera skäl vore att fasthålla samhörigheten med infinitivformerna *skjuta* och *gjuta.* Nordiska rättstafningsmötet 1869 införde, på, som man då tyckte, goda grunder, enkelskrifning af konsonant framför *d* och *t,* men gjorde härvid undantag för orden *fullt, visst* och *kallt.* Det var inkonsekvent, men det var riktigt, ty tydlighetsskäl kräfde dessa undantag.

Vi hafva uppehållit oss något vid den riktning, i hvilken det ortografiska reformarbetet bör gå. Angående målet borde ingen oklarhet kunna råda, angående medlen att nå det kan man hysa väsentligen stridiga meningar. Quot capita, tot sententiae äger här sin fulla tillämpning. Också akademin har haft sin åsikt, hvilken dikterat dess ändringsförslag.

Hafva nu dessa gjorts med målet klart i sikte, och innebära de några väsentliga framsteg mot ett sakernas bättre läge?

„Mest i ögonen fallande — utan tvifvel därföre också för mången läsare mest stötande —“, säger ordlistans företal, „äro de ändringar, som träffat beteckningen af *ä*-ljudet. En blick i våra vanliga rättstafningsläror, med deras många undantag på detta område, visar dock att en förenkling här varit af behofvet påkallad. Den senaste tidens ortografiska utveckling har också otvetydigt ådagalagt, att stadga och enhet ej kunnat sökas på annan väg än den nu af akademien beträdda: att låta *ä*-tecknet erhålla en vidsträcktare användning“. De på grund af denna motivering vidtagna ändringarna äro i hufvudsak de af 1869 års rättstafningsmöte föreslagna, ehuru några ganska oförklarliga

afvikelser gjorts. *Ä* har införts efter *j*, (dock med undantag för *sjette!*) samt i ett ganska stort antal ord, af hvilka de vanligaste äro: *där, pärla, gärna, bärnsten, bärsärk, härberge, värld, evärdlig* (alla med långt *ä*-ljud) samt *bägge, bängel, bälg, dvärg, kätting, mässa, nämligen, tämligen -värts, älfva* (substantivet), *äss*. Dubbelformer (med *e* och *ä*) hafva antagits för orden *barmhertig, berga, elf, elg, enka, erg, felb förderf, helbregda, hellebard, helsa, hemta, herska, hexa, inelf- vor, lemna, lexa, menniska(!), prenta, prest, pell, pels, perm spens, stepp, trens, veld, venster, vester, vexla, ämbete, ängel ärke-*.

Däremot har *e* bibehållits i bland andra orden: *berg hellre* här*berge* (jmfr *bärga!*) *press, verk* (=arbete) *tvenne* (akademin framhåller närskyldheten med det nästan obrukliga *tvegge*, men förbigår med tystnad den med *två;* jmfr båda — bägge). Märkvärdigt är följande resonnemang: „Ljudförbindelsen *äj* tecknas med *ej: feja, fejd* o. s. v. För likformighetens skull ändras *fräjd* till *frejd*. Som undantag kvarstå *väja* och *bäjersk*". Altså, man återgår beträffande ordet *fräjd* till ett icke ljudenligt stafsätt för att vinna en likformighet, som icke är någon likformighet (*frejd, fejd,* men *väjd* och *väja — feja*).

Upptagandet af växelformer, bland hvilka några hafva sin hufvud- och uppslagsform tecknad med *ä*, några med *e*, måste betraktas som ett i hög grad obetänksamt och opraktiskt steg. Den af alla vid sidan af enkelhet i stafsättet fordrade stadgan måste under sådana förhållanden bli en utopi. Tron på akademins auktoritet måste i väsentlig grad rubbas hos allmänheten, om denna märker att akademin ej vågar uttala sig för lämpligheten af det ena eller det andra stafsättet, utan anser sig böra öfverlämna afgörandet åt hvar och ens personliga tycke. De största olägenheter medföra dessa växelformer för skolan och pedagogerna. Men vid dessas önskningar har akademin ej fäst stort afseende! I sanning, efter ett så föga konsekvent ordnande af reglerna för *ä*-ljudet hade akademin ej behöft i sitt företal tillägga: „Det är tydligt att denna nya ordning på *ä*-ljudets område, för hvilken nu redogjorts, ej vill innebära en slutlig lösning af denna rättstafningsfråga". „Krafven på ett mera genomfördt system", som akademin

ansett „böra stå tillbaka för det afseende, som måste fästas vid gällande skrifsed“, skola upprepas ända tills reformen är lyckligare genomförd.

„*K*-ljudet har i några fall erhållit ändrad beteckning Den gamla förbindelsen *gt* i oböjda ord har utbytts mot den mera ljudenliga *kt*, dock så, att det äldre skrifsättet därjämte vid de flesta upptagits“. — — „Utbytet af förbindelsen *qv* mot *kv* har på senare tid vunnit så stor spridning, att Ordlistan ansetts nu böra upptaga jämväl den senare beteckningen såsom af bruket medgifven“. Ehuru upptagandet af växelformer äfven i dessa fall är mindre praktiskt, så måste dock akademins åtgöranden beträffande *k*-ljudet hälsas med tillfredsställelse.

Sin utmärkta broskyr *Supinum aktivum och neutrum av participium* börjar Aurén med orden: „Det finnes för närvarande i vår rättskrivning ett stort fel, om hvars rättelse man föga talar, och det är skrivningen med *dt* som ändelse för neutrum av part. pass. hos verber“. „Skrifningen med *dt* som ändelse för neutr. av part. pass.“, säger samma författare, “är förkastlig ur *uttalsenlig, logisk, språkhistorisk, grammatisk* och *praktisk* synpunkt“. Den obestridliga bevisföring, på hvilken detta påstående stöder sig, har lämnat akademin oberörd, hon har „ansett rättast att bibehålla den gamla stafningen“. Några grunder kommer det ej i fråga att framdraga, om man ej vill fästa sig vid att akademin helt kategoriskt förklarar att hennes förfarande „kan till sitt stöd åberopa den grammatiska logikens fordringar“. Bättre hade det varit att ej röra vid den saken och komma fram med sådana påståenden, ty om något stafsätt är grammatiskt ologiskt, så är det *dt* i neutrum af pass. part [1]).

Af alla de åtgärder akademin i denna upplaga vidtagit är fasthållandet af *dt* som tecken för *t*-ljudet den ödesdigraste. Genom att sluta sina öron för ropen på reform af *t*-ljudets beteckningssätt har akademin icke allenast gifvit hälgd åt ett förkastligt och svårinlärdt stafningssätt, utan äfven handlat i hög grad opolitiskt. Det är vår öf-

---

[1]) Vi hänvisa den, som i denna fråga vill hafva närmare utredning, till anfördt arbete af J. A. Aurén.

vertygelse att akademin endast genom strykandet af *d* skulle förvärfvat sig en mängd anhängare, isynnerhet bland ungdomens undervisare. Ja mången skulle säkert för en tid afstått från ropet på vidare reformer, blott denna — den viktigaste och nödvändigaste — blifvit gjord. För min del anser jag att den ensam skulle uppvägt alla de nu vidtagna. Härmed är icke sagdt att dessa varit onödiga eller af akademin bort skjutas undan. Jag har endast velat betona att värdet af olika reformer är mycket relativt och att främst *t*-ljudet kräfver ändring. *Dt måste bort,* och ropen skola ej tystna, så länge denna svårighet, som af en aristokratisk vetenskaplighet sanktionerats som ett slags bildningskännemärke, kvarstår i svensk skrift.

Inför denna fordran förefalla akademins obetydliga ändringar inom *t*-ljudets område nästan — löjliga. *D* har borttagits i *anförvant, valthorn, hart, väsentlig* och *fientlig;* „af särskildt skäl skrifves *bunt* [1]) för *bundt*". Hvilka skälen varit skulle utan tvifvel vara af intresse att veta. Säkert är att de ändrade orden ur praktisk synpunkt förefalla godtyckligt, ja delvis illa valda. *Fiendtligt* och *bundt* associeras af språkkänslan mycket förr med *fiende* och *binda* än *midt* och *tidt* med sina rotord.

Beträffande dubbelteckning af konsonant har akademins nya ordlista utan tvifvel slagit in på rätt väg. I frågan har ett fullkomligt virrvarr herskat, alt sedan Nordiska rättstafningsmötet med en beklaglig kortsynthet slog in på konsonantförenklingens bana. Mötet gjorde sina förslag i bästa afsikt och hufvudsakligen ur praktisk synpunkt, och nekas kan ju ej att förenkling af medljudstecken framför böjningsändelserna *d* och *t* i visst afseende är praktisk. Men å andra sidan strider en sådan regel på det bestämdaste mot det beteckningssätt, som af ålder varit rådande i språket, och därför medförde äfven den nya ordningen större olägenheter än fördelar. Af alla de förslag till lösning af den invecklade frågan, hvilka framlagts, tyckes oss akademins föreliggande genom sin konsekvens och enkelhet vara det bästa. Gärna skulle vi dock sett de „enskilda un-

[1]) Någon slags lingvistisk lärdom skymtar i detta stafsätt fram; skada att denna ej utsträckts t. ex. till ordet vindthund.

dantagen" något minskade. Sålunda kunde man gärna skrifva *dömma* (jmfr tömma) samt dubbelt *g* i *lagd;* likaså i *kägla, ögla* och *ragla.* Att införa skrifningen *damm, lamm, ramm* („till skillnad från de på annat sätt uttalade *dam, lam, ram*") är onödigt, isynnerhet beträffande det rent tekniska ordet *ramm;* någon förväxling är här ej att befara. Trots ordlistans kategoriska förklaring att skrifningen *till sjöss* är oriktig, skulle vi likväl anse denna skrifning riktigare icke allenast ur praktisk, utan äfven ur principiell synpunkt.

I fråga om sammanskrifning af ord säger sig den nya ordlistan „ej obetydligt" afvika från sina föregångare. Äfven under medgifvande af detta, tvingas man dock att stämpla de på detta område vidtagna reformerna såsom både ytliga och ofullständiga. Då akademin ej ansett att „en fullständig redogörelse för de vidtagna anordningarna lämpligen kunnat i företalet meddelas", så nödgas man konstruera upp hennes ståndpunkt ur anförda exempel. Men svårt blir det att erkänna någon ledande princip hos den, som skrifver *ihjäl,* men *i jåns, ihop,* men *i sär, tillbaka,* men *till handa* o. s. v. Det tyckes som om något slags kvasietymologiska spekulationer i detta afseende bortskymt en rätt syn på sakerna för ordlistans redaktion och hindrat denna att konsekvent framgå på denna rätta vägen.

De ändringar slutligen, som af akademin vidtagits beträffande å-ljudet, äro obetydliga och påkalla knapt någon uppmärksamhet.

I företalet upplyser akademin, på tal om *v*-ljudets beteckning, att den „ej kunnat besluta sig för att i en så viktig punkt bryta med den allmänt antagna ordningen". Hvarför akademin, med förbigående af de långt viktigare *j*-, *sje*- och *tje*-ljuden, redogör för sin åsikt beträffande *v*-ljudet är svårt att fatta. Detta ljuds beteckningssätt är, ehuru, som Rydqvist säger, särskildt *fv* „blott är en barbarism, som hvarken Danskar eller Norrmän låtit komma sig till last, men som, annat oberäknadt, gör vårt språk främmande för utländingen", dock i det hela ganska lättlärdt och därför, om saken ses ur praktisk synpunkt, ej synnerligen i behof af ändring.

Att ett steg framåt tagits genom denna ordlista bör

villigt erkännas; redan det att akademin öfvergifvit sin strängt konservativa ståndpunkt och medgifvit det berättigade i reformarbetet är en betydelsefull tilldragelse. Men man må dock akta sig att öfverskatta värdet af de gjorda ändringarna. Akademin har — detta skulle vi än engång vilja framhålla — börjat från orätt ända. Hon har undanröjt smärre, i det hela oväsentliga svårigheter (*q*), men har förbisett de största (t. ex. *dt*). Hon har gått ganska radikalt tillväga beträffande *ä*-ljudets beteckningssätt, en ändring med hvilken, åtminstone i många ord, kunnat anstå, tils ordens uttal blifvit säkrare undersökt; hon hade i stället kunnat vända sig mot *dt*, ty att detta är oberättigadt både ur praktisk och grammatisk synpunkt, därom kan icke råda något tvifvel.

Särskildt blir för svenska språket i Finland vinsten af de inom *ä*-ljudet genomförda reformerna ej stor. Att *ä* införts i ord framför *r* är en lättnad, men i öfriga ord, där det ersatt det äldre *e*, är tillvaron af ett värkligt *ä*-ljud ganska omtvistad [1]). Det nya stafsättet kan därför beträffande *ä*-ljudet från vårt uttals ståndpunkt knappast anses mera ljudenligt än det äldre. Med hvad vi här sagt hafva vi ej velat, vare sig i detta eller andra afseenden, förorda en på det finländska uttalet baserad skild ortografi. Långt därifrån. Ur bildningsintressenas synpunkt är det önskligt, ja tilsvidare nödigt att vi i hufvudsak låta vår skrift följa Sverges i spåren. I hvarje fall kan man äfven påstå att om den gjorda reformen af *ä*-ljudet ej medför så väsentliga lättnader, så innebär den ej häller något menligt; äfven tidigare har ju funnits ett icke ringa antal ord, i hvilka bokstafven *ä* användts, ehuru det ljud den motsvarat ej kan anses som ett rent *ä*-ljud.

Värkliga och stora fördelar medföra de förändringar, som vidtagits beträffande *k*-ljudet och dubbelteckning af konsonant.

Jämför man akademins nya stafsätt med 1869 års öfvergångsförslag, skall man, som ofvan sagts, finna

[1]) Åtminstone är det obestridligt, att samma ljud i „vårt riksspråk" ej finnes i *där* och i *bägge* och äfven att den bildade allmänheten allenast i det förra ordet urskiljer ett *ä*-ljud.

stora likheter; ännu större företer det förra med den ortografi, som, uppgjord af professor Freudenthal, ligger till grund för „Svensk ordlista för rättskrifning" af G. A. Åberg. Denna sistnämda omständighet skall naturligtvis i vårt land i hög grad underlätta öfvergången från gammalt till nytt. Akademins ändringar blifva för en stor del af de bildade i Finland inga nyheter; de hafva länge förekommit i literaturen och tidningsprässen. Detta sakförhållande, som innebär en stor fördel, bör noga beaktas, då fråga blir om det nya stafsättets påbjudande i skolorna. Emedan olikheterna mellan Svenska akademins och Åbergs ordlista[1]), utom i ett enda fall, äro obetydliga, så kan den senare fortsättningsvis mycket väl tjäna som rättesnöre för dem, som vant sig att begagna den. Ja, vi skulle till och med anse det som ett förhastadt och tyranniskt påbud, om akademins ordlista nu påbjödes i landets lärovärk. Det är ett öfvergångsförslag, som akademin framlagt. Flera uttalanden i förordet antyda det akademin ej vill att den af henne följda nya ordningen skall, såsom om *ä*-ljudet säges, anses innebära en „slutlig" lösning af rättstafningsfrågan. Rättstafningsstriden, i hvilken de radikala reformernas talan föres af Sveriges talangfullaste språkforskare, pågår ännu lika häftigt och skall utan tvifvel snart föranleda en ny upplaga med ett nytt stafsätt. *1889* har Svenska akademin tvungits att sanktionera de förändringar, hvilkas genomförande de sakkunnige *1869* förordade. Ytterligare tjugu, nej fem år, och akademin nödgas frångå sin nuvarande ståndpunkt och medgifva genomförandet af de stora reformer, som våra dagar fordrat på detta område. Någon stadga inom svenska rättstafningen är ej att vänta ännu på en tid. Därför inga tvångsåtgärder, åtminstone i vårt land! Vi äro visserligen hänvisade till att för när-

---

[1]) För så vidt vi kunnat finna, inskränka sig olikheterna till reglerna för dubbelteckning af konsonant samt till följande ord: *anförvant, bunt, fientlig, valthorn, såd, sponta, boll, berg, besk, bärnsten, bängel, egg, heller, hellre, helg, helgon, härberge, karakter, kätting, press, sjette, tvenne, verk* äfvensom till ljudförbindelsen *ej* i de flesta fall. Förstnämda olikhet är visserligen ganska genomgripande, men den drabbar mest böjda ord. Också kan den, som i öfrigt följer Åbergs ordlista, lätt i afseende å dubbelteckning af konsonant sätta sig in i akademins regler och följa dem.

varande följa skriftspråket i Sverige, men då detta ej vunnit den ringaste stadga ännu, så finnas icke tillräckliga skäl för att nu införa förändringar. Då vi dessutom genom den så kallade Freudenthalska ortografin stå i det närmaste på samma ståndpunkt som Svenska akademin, så vore det ju i hög grad opraktiskt att förbjuda ett redan i vida kretsar tillämpadt stafsätt till förmån för ett nästan liknande, som i alla fall kan förespås blifva af kort varaktighet. Ett förbud skulle endast göra den sista villan större än den första.

Saken har också en ekonomisk sida. Åbergs ordlista är i tusentals exemplar spridd kring landet, och ett stort antal skolböcker har upptagit dess stafsätt. Påbjudes nu ett nytt stafsätt, blifva de hittils använda ordlistorna och delvis skolböckerna, vid hvilkas begagnande man vant sig, oanvändbara. Man måste vidkännas en icke ringa utgift för att skaffa sig en ny ordlista, hvilken — efter några år i sin tur förklaras oduglig. Tyngst skall denna förändring drabba landets finskspråkiga skolor, hvilka, följande Finska normalskolans exempel, ganska allmänt torde använda Åbergs ordlista. Förändringar inom ett språks ortografi, de må sedan vara förbättringar eller försämringar, innebära alltid en stor svårighet för dem, som lärt sig språket från skriftliga källor. I de finskspråkiga skolornas intresse kan man därför ej annat än önska att reformerna må blifva mindre täta, men i stället mera grundliga.

Med detta hafva vi naturligtvis ej åsyftat att Svenska akademins ordlista skulle förbjudas. Långt därifrån. I själfva värket innebär den ju ett framsteg, till och med något större än Åbergs. Må de bägge användas, den senare i de skolor, där den förut varit i bruk. Må man framför alt undvika tvång gentemot lärarena i svenska. Ty ett tvång, som sträcker sig in i rättstafningens minsta detaljer, är under närvarande förhållanden lika förkastligt, vare sig det nu gäller den Freudenthalska eller Svenska akademins ortografi. Den gamla ortografin åter behöfva vi ej mera frukta; de äldre bland släktet skola fortfarande använda den; det är deras obestridliga rätt. Inom skolan och bland de unga skall den försvinna af sig själf.

Karl Lindström.

Hvad Caro kunde ställa till.

I.

Caro ledde sina anor från det gamla ärorika Spanien. .sserligen var han, så vidt man kände till, endast på)dernet af äkta, oblandad ras, och om hans öfriga släktrhållanden viste man ej mycket. Men i hemmet beaktades han i alla fall såsom en riktig rashund, och en ι hund var han i hvarje händelse, påstod friherrinnan.

Hennes son, geografen, som studerade frågan om ramas blandningar, understödde på det varmaste detta sia påstående och menade att ju mera de olika arterna anda sig med hvarandra, desto finare blir afkomman. etta var nu egentligen att gifva saken en helt annan ndning än friherrinnan hade tänkt sig, men ett erkännde åt Caro var det i alla fall.

Värre stod det till med grannfrun midt emot, som rättades hafva sagt att om Caro värkligen var en fin ınd, så var han också det enda fina som friherrinnan de, det var då visst och sant.

Sådant vittnade bara om ett utprägladt borgarhögod, sade friherrinnan, och detta yttrande fördes också dentligt fram till grannfrun.

Sålunda kom det sig att friherrinnan Korshufvud h fru Niklasson, enka efter en af stadens handlande, m riktat sig genom svinslakteri i stor skala, oftast råde se åt alldeles opassligt håll, när de möttes ute i aden. Och det lilla umgänge, som egt rum mellan de två miljerna, upphörde naturligtvis af sig själft.

Den enda som hade svårt att frånse bekantskapen r Caro. Hans erfarenheter med afseende å fru Niklasns kök voro grundliga och vidsträckta, och fru Niklasn var snäll emot djur, om hon också ej alltid var det ıot människor.

— Han svälter ju ihjäl, det stackars kräket, sade frun, när Caro begärligt tog emot hennes godbitar.

Och alla friherrinnans försök att afhålla honom från dylika visiter voro fruktlösa, ty Caro var fördomsfri och hade sin egen tanke i denna sak som i så många andra.

— Hon kommer bestämdt att förgifta honom till slut, den gemena människan, påstod friherrinnan.

— Du öfverdrifver, mamma; fru Niklasson har hundar själf och förstår helt visst deras sinnelag, sade unga baronen.

— Ja, naturligtvis skall du genast taga hennes perti, det förstår jag nog. Men för resten är det bra underligt att du med din annars så allvarsamma natur och din släkts traditioner springer så där tout à coup efter det första kvinfolk du träffar på.

— Nej, hvad menar du, mamma?

— Tror du ej att jag varit nog skarpsynt att märka ditt intresse för den där Hildur Niklasson, som troligen är lik sin mor och dessutom alls icke passar för en man af ditt stånd och din samhällsställning. Mins du till exempel den sista klubbalen? Det skulle väl bara behöfvas att du nu också börjar göra visiter hos Niklassons.

— Är det nu igen den gamla visan om stånd och samhällsställning! Nå ja, det kan ju vara godt och väl att du genomskådat mig, mamma. Men fröken Niklasson är en bra flicka, och uppfostran har hon fått, det vet du.

— Uppfostran säger du. Det är inte i pensioner och genom utrikesresor man får en *fin* uppfostran, utan i hemmet. Tror du nu värkligen att dottern till en svinslaktare är ett parti för dig?

— Hildur Niklasson är en allvarsam flicka, sade unga baronen långsamt, och hennes mor är helt visst en redbar människa trots sina små egendomligheter. Därom vittnar bäst den omständigheten, att Hildur, oaktadt hon visst ej skulle behöfva det, ändå skaffat sig plats på ett bankkontor här i staden och vill försörja sig själf. En vanlig lättfotad pensionsflicka är Hildur Niklasson icke — och någonting som kunde påminna om svinslakteri har jag ej funnit hos henne, tillade han leende.

— Ja, huru som hälst, Arthur, *jag* kan inte föreställa mig *dig* vid sidan af Hildur Niklasson.

Arthur såg allvarligt och forskande på sin mor.

— Det har ju ej ännu ens varit fråga om något parti mellan fröken Niklasson och mig. Men hör nu, mamma, skola vi ej komma öfverens om att du hälst ser att jag gifter mig med den, som mitt hjärta anser vara den rätta, blott hon är en rättänkande och bildad flicka, icke sant?

— Visst, visst, kära barn. Men tänk nu ändå på den förfärliga fru Niklasson, suckade friherrinnan.

— Jo, det skall jag göra, mamma, svarade unga baronen och gick in på sitt rum.

II.

Friherrinnan Korshufvud satt vid fönstret och såg Caro försvinna tvärs öfver gatan in i Niklassons trädgård. Och strax efteråt kom Arthur långsamt promenerande utmed esplanaden — och äfven han vek in genom den öppna järnporten.

— Nu har hon dem båda två, den gamla trollpackan, klagade friherrinnan förtviflad.

Caro kom först tillbaka. Han hade ej blifvit mottagen denna gång.

— Det är märkvärdigt, Caro, att du ständigt skall gå dit matmor inte vill, bannade friherrinnan. Men du vill ju ändå blifva här, sade hon mildare och smekte hans lockiga päls, du skall stanna hos matmor, du, och inte springa ifrån henne till de där dumma människorna midt emot. Ser du, här blir så ensamt nu, när Arthur också har gått bort; det blir bara vi två, Caro och matmor.

Och Caro viftade på svansen och såg ut som om han hade menat att det var nog så bra som det var.

Men inne hos fru Niklasson stod unga baronen, och fru Niklasson stod också och det *stadigt* till på köpet.

— Jaså, det är frågan om Hildur — och ni tänker på henne *ni*, sade frun.

— Ja, *jag*, svarade baronen.

— Nå, jag må värkligen säga att *det* hade jag inte väntat mig, sade Hildurs mamma litet vänligare. Men ni

står väl ej och drifver spektakel midt opp i ögonen på mig, tillade hon och rätade på sig.

— Nej, det gör jag visst icke. Hildur och jag ha för resten varit förlofvade redan en hel månad.

— Och det ha ni naturligtvis inte talat om för mig. Vet då er mor *friherrinnan* af det här?

— Nej, men vi ville ha ert samtycke först och sedan skulle vi gå till mamma.

— Nå ja, ni har ju en bärgad ställning själf, Hildur är icke så tomhändt häller, och en hygglig karl skall ni ju vara — herre gud, visst måste jag ju då ge mitt samtycke, om det kan göra Hildur och er ett nöje, sade fru Niklasson med tårar i ögonen.

På det viset gick det till hos Niklassons, medan friherrinnan Korshufvud satt hemma och väntade med bedröfvelse i sitt hjärta.

Och då de två förlofvade blefvo uteslutande upptagna af hvarandra för en stund, passade fru Niklasson på tillfället och skulle smyga sig öfver gatan.

Caro stod i porten midt emot och skälde.

— Ja, skäll på du bara; jag är väl inte så rädd af mig, tänkte frun.

Men just då Caro kände igen henne och vänligt nysande skyndade fram öfver trottoaren, mötte han en stor, lurfvig hund, hvilkens bekantskap han för tillfället fann långt mera intressant och lärorik än fru Niklassons. Den andra var likväl ej fallen för skämt, och nästa ögonblick rullade Caro i rännstenen och tjöt, så att det hördes vidt och bredt, och friherrinnan skyndade till fönstret för att se hvad som var på färde.

Fru Niklasson gick lyckligtvis alltid beväpnad med en stor paraply, på hvilken hon stödde sig.

— Vill du laga dig i väg, din rackare, skrek hon och klämde till, så att det knakade i paraplyskaftet.

Men taget var hårdt, Caro öfverhöljdes med smuts och dam och gjorde fåfänga försök att slita sig lös ur sin öfvermäktiga fiendes käkar, alt under det fru Niklasson arbetade som en stenkross med ständigt stigande fallkraft.

Friherrinnan nästan dånade, men bemannade sig likväl och hann just i lagom tid till krigsskådeplatsen för att

e huru fru Niklasson slutligen blef herre öfver situationen och med en sten så stor som en knytnäfve jagade den vildsinta besten på flykten.

Caro såg ut som om han hade härstammat från det inre af en skorsten och inte från Spanien, men han lefde ändå.

Fru Niklasson tog honom på sina armar och bar honom till friherrinnan.

— Men ni smutsar ju ned er alldeles, fru Niklasson, sade friherrinnan ovanligt blid. Åh, din stackare, så du ser ut. Tänk, om matmor hade förlorat dig; tänk, om den slaka hunden hade bitit ihjäl dig — huru kan Caro vara så oförsiktig!

Och friherrinnan förde småpratande sin återvunna katt in i köket för att få honom tvättad.

Fru Niklasson följde efter och stannade i köksfarstun.

Friherrinnan kom emot henne.

— Ni är en ängel, fru Niklasson!

— Inga öfverdrifter, fru friherrinna.

— Ja, hade ni ej varit där, så hade jag förlorat min Caro, det är då säkert.

— Mera kan ni förlora än en liten hundracka. För öfrigt bröt jag af mitt paraplyskaft på roligheten — men därom var det ej jag nu ville tala. Jag —

— Men så stig då in, fru Niklasson; nej, inte köksvägen.

— Åh, det kan just vara detsamma; jag är nog van vid köket jag.

Och till pigornas stora förvåning och gamman spatserade fru Niklasson in i matsalen.

— Jo, ser friherrinnan, började frun, sedan de voro ensamma, ni sade att jag gifvit er en hund tillbaka; hvad säger ni nu, när ni får en dotter på köpet? Jag tänker att ni nog vet hvad jag menar.

— Ja, jag vet fru Niklasson, svarade friherrinnan saktmodigt.

— Och hvad menar ni nu om saken? Den är för resten afgjord hos oss för en stund sedan.

— Kan väl en mor sätta sig emot hvad som ändå

måste ske; er Hildur skall ju dessutom vara en bra flicka, säger man, och —

— Ja, det kan ni lita på att hon är, fru friherrinna. Men *så* lätt trodde jag icke ni skulle taga det. Det har ju ej varit riktigt i ordning oss emellan under de sista tiderna.

Nej, det är sant. Men jag såg ju för en stund sedan att ni ändå kom ihåg vår gamla bekantskap, fru Niklasson.

— Nå, vill ni å er sida glömma ett och annat, som skett i häftigheten, så kan jag väl också låta det där borgarhögmodet vara i fred. Ja, vet friherrinnan, man kan blifva riktigt varm om hjärtat vid tanken på att vi två gamla förståndiga människor kunde sitta här och kifvas, medan de unga skapa sin lycka rakt under ögonen på oss, sade fru Niklasson och grät af idel rörelse.

— Det behöfva vi väl egentligen icke häller, svarade friherrinnan och grät också. Men tag då kappan af er, fru Niklasson. Jag skall skicka ett bud öfver till de unga.

Och när de nyförlofvade trädde in, sutto friherrinnan Korshufvud och fru Niklasson i hvar sin länstol, som om alla dagar hade liknat denna.

Och så blef det allmän omfamning och skratt och munterhet och glädjetårar, alldeles som i sagorna.

— Det här tager på krafterna; jag tror att jag får lof att hälla i en kopp till, sade fru Niklasson och tog kaffe för fjärde gången under en half timme.

Och Caro, som återhämtat sig från sitt svåra nederlag och inkommit helt och hållet spansk och nytvättad, hoppade rakt upp i famnen på Hildur Niklasson och viftade på svansen, liksom om han menat att det egentligen var *han* som stält till altsammans.

Eliel Vest.

I Bokhandeln.

Karl Wetterhoff: Dikter och bilder; med lefnadsteckning *Birger Schöldström;* 174 s. 8. Sthlm 1889, Alb. Bonnier.

Karl Wetterhoffs och undertecknads lefnadsbana korsades a, under långa tider och på de mest skilda orter. I Italien, ankrike, Belgien och Sverige, öfveralt har jag varit i tillfälle lyssna till hans af smak och „bon sens“ genomandade ka-täristiker öfver konstvärk och konstnärer. Hans lätthet att 1a ord för hvad han ville hafva sagdt, att precisera en före-lse i konstvärlden, hans varma sympati för de arbetande konst-erna gåfvo hans uttalanden ett ytterligare tillägg af behag, och acksamt minne bevarar jag än i dag dessa gemensamma be- i Europas konstsamlingar och i de nordiska konstnärernas lierer. Inom konstnärskretsarna lefde Wetterhoff hälst, och förstod och förstods han bäst. Mången ung konstadepts ore-a tankar och vaga känslor har han hjälpt till att reda ut. r fans i honom själf, liksom hos hvarje sann skald, ett stycke en målare.

Ty ehuru den samling dikter, som vi erhållit till anmäl-g, vägd på kritikens våg, skall befinnas lätt, så var dess för-tare dock en inspirerad skaldesjäl. Han var mera improvisa- än diktare: buren på stämningens böljor uttalade han mån-1 gång det rätta ordet i den rätta stunden, gjorde det stundom d kraft oeh en viss storslagenbet i formen, alltid med värme vackert. Att det rika utbytet af ett rörligt, mångskiftande erfarenheter, en rik fantasi, en varm känsla, ett fint öra för åkets välljud det oaktadt icke blifvit annat än dessa dikter 1 bilder, därtill ha många omständigheter medvärkat. Främst oförsvarlig inertia, en viljans sjukdom, som hindrade Wetter-f att flytta öfver på pappret hvad hans tanke tänkt djupast, ad han känt varmast i sin själ. Enligt hans egen ofta utta-e mening var hans stora beläsenhet och skarpa självkritik ett der för hans egen författareverksamhet. Han påstod sig ge-n den förra ha förlorat sin originalitet, sin förmåga att in-ga något af sin egen personlighet i sitt värk; detta skulle va betagit honom lusten för självständigt skapande.

För att återgå till hans „dikter och bilder“, så må som alomdöme framhållas att i dem råder en vek, blid och hu-n uppfattning af lifvet. Det äkta finska draget af vemod och tyst undergifvenhet saknas där icke häller. Främst skulle vi lla hans *bilder och minnen;* flere äro genomandade af en sann poe-

tisk känsla och äro klädda i ett vackert, musikaliskt språk, ehuru de sakna djupare originalitet, ja på sina ställen till och med starkt påminna om Z. Topelius, till exempel

„Hvem räknar våra dagars tal
I lifvets korta timma?
Hvem mäter ut dess fröjd och kval
I jordens kvalm och dimma."

Eller i den vackra dikten till Helmi Stigells minne, där ett visst drag, en doft af Topelii naturlyrik, svår att precisera, att bestämdt påpeka, altigenom uppbär stämningen.

Af *bilder från södern* är den mest betydande utan tvifvel „En nyårsnatt i Colosseum". Det hela är väl något retoriskt: vackra tankar klädda i vacker form; men då dikten är genomträngd af en varm patos och hålles uppe af en osökt, sund och ädel världsåskådning, gör den icke något resonnerande akademiskt intryck. En så fullödig vers, koncis och formfulländad som nedanstående, skulle hedra äfven en långt mer betydande skald än Wetterhoff.

Du låter själfvisk storhet gå i grus,
Du i ruiner bygger dig ett hus.
Där evighetens lag ur stoftet talar.
Du låter straffet följa brottets spår
Och tvättar blodets fläck med smärtans tår,
Du låter tiden läka tidens sår,
Du rättvis slår och kärleksfull hugsvalar.

De små prosastyckena, som höra till tillfällighetstrycket, äro behagliga till form och innehåll. Antagligen ha de ursprungligen ingått i korrespondensartiklar för Nya Dagligt Allehanda eller Ny illustrerad tidning.

Birger Schöldström äro vi tacksamma för den med mycken pietet och varm vänskap tecknade lefnadsrunan.

J. Ahrenberg.

Svensk läsebok för barn; 101+139 s. 8. H:fors 1888, K. E. Holm.

Läsebok för folkskolans två lägre årsafdelningar, andra upplagan; 263 s. 8. H:fors 1888, Svenska folkskolans vänner.

Hvar och en, som följt med en sjuåring ända från stora A, öfverraskas af den lätthet, hvarmed han fattar ljud och ljudtecken samt läser ut alldeles enkla ord. Men sedan detta första, stora steg är taget, har man att emotse en pröfvotid utan märkbara framsteg. Alla konstigare ljudsammanställningar förorsaka fortfarande den lilla nybörjaren hufvudbry, och han blir trött af den dubbla ansträngningen att läsa ut orden och fatta deras mening. I denna hopplösa misströstan lär man sig uppskatta de korta, märkvärdigt

ıtta läsestyckena i Svensk läsebok för barn. Inga förklaringar beöfvas. I samma ögonblick den mekaniska svårigheten öfvervunits är meningen tydlig, och barnen skynda själfva på läsningen, ır att få se huru det skall gå med „den trogna Musti“ eller med umman, som icke var nöjd, fastän hon fått konungens slott att o i och guldkrona på hufvudet.

Men om ock barn tilltalas af en skildring, i hvilken de igennna sitt eget sätt att tänka och tala, så är det mycket sällsynt tt en berättelse, där författaren synbart bemödat sig att vara barnsg, finner nåd för deras ögon. Endast de allra minsta skratta åt istorien om den lilla kycklingen, som var så rädd för doktorn. De andra känna instinktmässigt att författaren ej själf varit road f sin saga, utan blott nedlåtande bjudit till att roa dem. Äfven några af de annars krya läsestyckena ur „The Franklin Reader“ kjuta bestämdt öfver målet, så vidt det gält att ställa sig på barnens ståndpunkt. När det t. ex. talas om molnen såsom stora sprutkannor, hvilka vattna fälten, eller som granna bilder, hvilka hängas upp för att försköna vår jord, så underlättar detta visst ej barnens uppfattning; den oväntade jämförelsen kostar dem tvärtom en värklig ansträngning.

Alldeles ofelbart anslå däremot folksagorna. Deras bondsluga bevisföring och goda lynne lifva upp till och med de minst läskunniga. Det är blott skada att språket i några af de nyländska sagorna icke sorgfälligare genomarbetats, ty den halfva öfversättningen af allmogemålet förefaller ohjälpligt vårdslös. Vi hafva, tyvärr, genom vårt finsk-svenska språk fått ett tåligt öra för många oegentligheter, men om någonsin måste man väl i en läsebok för barn akta sig för att lägga hyende under lasten.

Utgifvarne hafva känt behofvet af enkla, poetiska stycken och därför genom öfversättningar och bearbetningar sträfvat efter att öka deras antal. Men den gnista humor man t. ex. kan spåra i „Jösse, haren“ svarar ej mot det stora öfverseende formen kräfver. „Äplet“ efter Reineck gör i hög grad intryck af ett fåfängt försök, och i styckena på rimmad prosa har språket ofta förlorat i tydlighet hvad det möjligen vunnit i klang.

I „Svensk läsebok för barn“ är icke blott berättelsernas innehåll, utan själfva språket helt och hållet hämtadt ur barnens värld; i „Läsebok för folkskolans två lägre årsafdelningar“ hafva däremot till och med enkla skildringar affattats på ett fullfärdigt bokspråk. Skilnaden är så stor, att af 10 elever, som obehindradt redde sig med hvilken bit som hälst ur „Svensk läsebok för barn“, endast 5 utan att stappla kunde uppläsa ett stycke ur den andra läseboken och blott 4 själfständigt och korrekt redogöra för styckets innehåll.

De båda arbetenas mål äro också vidt skilda. Då „Svensk läsebok för barn“ blott afser att för nybörjaren underlätta en flytande, betonad och innehållet fullt begripande innanläsning, vill „Läsebok för folkskolan“ därjämte meddela metodiskt ordnade insikter. Genom en lycklig omarbetning af den tidigare utkomna upplagan

har utgifvaren framgångsrikt löst sistnämda uppgift. Inom jämförelsevis trånga utrymmet finner man många berättelser små skaldestycken, dessutom omfattande skildringar af Finlands tur och folk, dess växt- och djurvärld samt en klar, sammanträ framställning af det finska folkets öden. Men det är ingen lätt för barnen att genom de långa satser, hvilka altjämt nedtynga sådana ord som „hänseenden“, „företeelser“, „merendels“, „där o. s. v., få syn på berättelsens innehåll. Otaliga ordförklarin häjda läsningen, och det värsta är att själfva begreppen emellı äro så obestämda eller främmande för barnen, att en omskrifı af orden endast länder till ringa båtnad. Om man också ej hå med Tolstoj, att det är lika omöjligt att bibringa en elev nya tryck och föreställningar genom förklaringar som att lära ett t gå enligt lagarna för jämvikten, så måste man i alla fall hafva g om tid för att utreda meningar som t. ex. „Familjens fördel stämde riktningen af den enskildes värksamhet“, eller „Alt det mju ljusa och öppna, som möjligen kan upptäckas uti det finska lyn är ett arf af karelarne“, eller „Må edra hjärtan öppnas för de h melska fridsskatter, som här erbjudas.“ — När boken ändtligen ı mycken möda blifvit genomläst och förklarad, hafva de bättre verna i själfva värket gjort betydande framsteg. Men hade ej s ma resultat kunnat vinnas med mera glädje och lätthet, om n nöjt sig med att gifva barnen ett nytt begrepp eller uttryckssätt dast då meningen för öfrigt varit klar och begriplig?

N. F.

Leo Tolstoy: Mörkrets makt, skådespel i fem akter, öfv af *W. Hedberg;* 149 s. 8:o. Sthlm 1889, Alb. Bonnier; 1 kr.

— — *Furst Nechljudof,* öfvers. af *W. Hedberg,* 151 s. 8 Sthlm 1889, Alb. Bonnier; 1 kr. 25.

När man läser „Mörkrets makt“, kan man ej undra öf det uppseende stycket väckte i Ryssland, så snart det kom — det såldes inom kort i öfver 60-tusen exemplar — och l väl förstår man den literära och sceniska censurens försök undertrycka det. Tolstoj känner sina bönder som kanske in af de ryska författarne, och hans förmåga att framställa dem utomordentlig. Läsaren torde minnas hans Tok-Ivan och h Polikaj; men till okunnighetens och nödens mörka färger, s bilda bakgrunden till dessa folklifsbilder, komma i den förel gande äfven brottens färger, och de äro kolande svarta. Där en bondhustru Anisja, som förgiftar sin man för att kunna g sig med drängen. Där är Nikita, drängen, som under äktenska löfte förfört Marina, en hygglig, föräldralös flicka, och kort då blir Anisjas älskare. Om man härtill minnes Nikitas i giftbla ningens och frestelsens konst välförfarna gamla mor, så tyc det sannerligen vara nog af styggelser. Men det finnes då ännu för tredje och fjärde akten: ett nytt äktenskapsbrott, :

itas med Anisjas styfdotter Akulina, som är blott sexton år och ärtill halft sinnessvag, samt barnamordet, hvartill Nikita äggas f mor och hustru för att dölja spåren af denna förbindelse. 'örst därmed är den onda frukten mogen och sorgespelet färdigt ör femte akten.

Denna bild ur det ryska samhällslifvet bär så mörka och emska drag, att den ej kunde undgå att öfveralt uppväcka en torm, som för den nationella chauvinismen blef en storm af vilja. Tillika är bilden så enkel och gjord utan alla konstgrepp, så lugnt objektiv och så djupt allvarlig, att man ej kunde örneka dess sannfärdighet, emedan den bar sanningens kraft iti sig. Hvad hade man då annat att tillgripa än den vanmäkiga censuren, för att rädda samhället från att känna igen sig själft i den föga smickrande spegeln?

„Mörkrets makt“ är skrifvet efter den omsvängning i Tolstojs författareskap, för hvilken han redogör i „Hvari min tro består“ och „Bekännelser“, hvilka tidigare behandlats i Finsk Tidskrift. Sedan dess har han ej utgifvit något större literärt arbete, blott smärre folkskrifter i undervisande och uppfostrande syfte, afhandlingar, sagor, småberättelser, hvilka läsaren torde påminna sig från särskilda anmälningar i Tidskriften. Hvad är nu ändamålet med „Mörkrets makt“, eller huru har Tolstoj öfverhufvudtaget skrifvit ett drama, ehuru han afsagt sig konsten som en onyttig och flärdfull sak för att egna sitt lif åt de djupa folklagrens i Ryssland upplysande och förädling? Bör väl „Mörkrets makt“ betraktas som ett återfall? Har poesin återbördat sin rätt af den outtröttliga samhällsreformatorn? Ingalunda. Det är icke någon konstnärlig värkan förf. afser med sitt drama, utan en moralisk. Tendensen är för honom hufvudsak, den estetiska formen skall blott tjäna som medel. I det lättrörliga ryska folklynnet vill han med allvar och skärpa inplanta den grundsatsen, att man aldrig får ge vika för en dålig böjelse: det ena felsteget för det andra med sig, samvetet försvagas, och brottet står för dörren. „Har klon väl fastnat, slipper fågeln icke mera lös„ säger ett ryskt ordspråk, som Tolstoj satt som motto på sin dram. Och i det han ur lättsinnets första felsteg drager de afskräckande konsekvenserna, vill han hos sina uppskakade åhörare befästa en strängare rättrådighet, en större fasthet i karaktären.

I enlighet härmed är Nikita, hvilken såsom det afskräckande exemplet i dramat måste fattas som dess hufvudperson, ingalunda någon förutbestämd brottsling. Det fins hos denna unga bysprätt en vinnande glädtighet, han är vekhjärtad och mottaglig för goda impulser. I hans svaghet för kvinnorna, eller kvinnornas för honom, ligger hans fel; men äfven här röjer sig en naturlig finkänsla. Han är visserligen ombytlig, han går från Marina till Anisja, från Anisja till Akulina, han drifver dem ur stugan, ja han slår dem, men i alt detta fins dock ingenting af de råa och brutala instinkterna hos germanen.

Med omotsäglig konsekvens visar nu dramat huru mörkrets makt, åt hvilken han tanklöst räckt ett finger, får tag i sin man och tvingar honom alt längre och längre, ända fram till brottet. I hvarje felsteg blir hans fel gröfre. Det ligger ett tycke i hans första felsteg, lättsinne i hans andra. Vid förgiftningen af Anisjas man står Nikita visserligen utanför, ja kanske får han först efteråt reda på sammanhanget; men i alla fall begagnar han sig till sin förmån af brottet, då han som Anisjas man tar i besittning den mördades förmögenhet för att lefva i mak och njuta. Härtill komma nu brännvinet och äktenskapsbrottet med Akulina. Man kunde anmärka att denna vändning i handlingen ej är tillräckligt förberedd. Och kanske är det en svag punkt i den dramatiska handlingens utveckling, som eljes sker med så utomordentlig säkerhet och energi. När ridån går ned efter andra akten, kan åhörarn icke veta hvart förf. vidare vill leda Nikita. Moraliskt taget kan stycket icke vara slut, men för handlingen behöfs ett nytt uppslag. Emellertid har detta nya uppslag i Nikitas karaktär sin fulla motivering, och så är tredje akten, där den halfdruckne Nikita framställes i sitt hem mellan sin älskarinna och sin hustru, ett stycke lifslefvande värklighet, en oförgänglig sedeskildring ur ryskt allmogelif.

Fjärde akten fullbordar för Nikita hvad de föregående förberedt. Man måste ha hela hänsynslösheten hos en rysk författare för att tvärtemot den horatianska regeln framställa ett barnamord snart sagdt på scenen. Det är märkvärdigt att det ej blir ett ohyggligt intryck af en scen, där man har framför sig Nikita, halft nedstigen i en källargrop, och hans mor och hustru, som på hvardera sidan egga honom till handling och framhålla tusen skäl för att barnet må skaffas ur vägen, fastän ingendera vill taga på sig gärningen! Men det är icke Zola som är författaren, utan Tolstoj, och det djupa allvar som besjälar honom meddelar sig äfven åt hans läsare. Ovilkorligen gripes man af det förtviflade utropet: „så de små benen knastrade“, som Nikita ständigt upprepar, och man deltar i Nikitas svar åt Matronja, när hon söker lugna honom: „jag har förstört mitt lif!“ Emellertid, om också detta låter sig läsas, hade det dock svårligen kunnat utföras på scenen; Tolstoj har därför gjort en annan version, därvid scenen är det inre af stugan, icke gårdsplanen, och ogärningen således relateras eller rättare antydes.

Utom att i denna version skildringen är bredare och rikare än annars, har genom den äfven vunnits en större betydelse åt en person, hvars sceniska tillvaro eljes tyckes föga berättigad, nämligen „det lilla slughufvudet“ Anjutka, Anisjas dotter i första giftet. Det är en täck liten flicka, som växer upp bland all denna styggelse, och ur hennes samtal här med Mitritsch, Nikitas dräng, ser man förf:s afsikt med henne. Han vill visa att, så täck hon ännu är, gifves det inga betingelser för att hon skulle blifva bättre än de två kvinnorna, som utanför stugan

som bäst fullborda sitt brott. Anjutka—Anisja—Matronja, det är utvecklingsgången. Mitrisch, den gamla soldaten, som känner lifvet och lärt sig förakta människorna, är utan tvifvel en äkta typ ur det ryska folklifvet. Åtminstone är han förträffligt tecknad, och hans lefnadsvishet är altför betecknande, både för Tolstojs egen åskådning och folkbildningens ståndpunkt i Ryssland, för att ej här genom ett par citat antydas:

Och sådana som ni (kvinfolk), fins där många miljoner i Ryssland, och alla äro ni blinda som mullvadar, och ingenting vet ni. Att läsa besvärjelser öfver en sjuk ko och kurera barnungar genom att lägga in dem i hönshuset, — det är det enda ni kan. — — En karl, han kan alltid få tillfälle att lära sig något — i krogen eller ibland i fängelset eller, som jag, under den tid han är soldat. Men ett kvinfolk? Hon vet ingenting om Gud, hon vet inte ens hvad fredagen vill säga. Fredag, fredag . . . det för hvar enda en på tungan, men fråga henne hvad det är, och hon skall inte kunna svara. — — Jag vet inte häller hvem som skall svara för er. För rekryterna äro korporalerna ansvariga, men för er kvinfolk — hvem är ansvarig för er? Ni är som en hjord utan herde, och så löpa ni vill, förstås. Ja, se kvinfolken — det är då den dummaste inrättning som fins — den allra dummaste och onyttigaste!

Upplösningen, sådan den eger rum i sista akten, kommer nästan oväntadt. Man måste noga iakttaga alla antydningar om Nikitas samvetskval samt taga i betraktande den äkta ryska lättrörligheten i hans karaktär, för att hans plötsliga bekännelse ej skall förefalla omotiverad. Alla spår af de föregående brotten skulle nu vara utplånade, Akulina skulle giftas bort och komma ur huset, alt skulle gå väl: då kommer, midt i bröllopsruset och ståten, „när alla gästerna äro fulla och det går riktigt hederligt till, riktigt präktigt“, såsom Anisja säger, plötsligt Nikitas bekännelse. Det värkar nästan med religiös högtidlighet, och det är den slutstämning, hvari dramat lämnar oss. Medan bekännelsen ännu är halfgjord, vill urjadniken inskrida och sätta upp protokoll. Men Nikitas far håller honom tillbaka: „Hör du . . . du med de blanka knapparna . . . vänta lite, ser du . . . Prata inte om protokoll, ser du, inte om protokoll inte! Det är Guds värk, ser du, som här är frågan om . . . Guds värk . . . En människa bekänner sin synd . . . och du talar om protokoll, du . . .“

Det är ett mästerligt drag af Tolstoj att göra denna Akim till styckets samvete. Han, som har den allra lägsta sysslan i samhället, att tömma afträdesgroparna, han, den gamla, enfaldiga, stammande gubben var det som visade Nikita hvar han först tog af från rätta vägen, och han är det som uppfattar och uttrycker den moraliska betydelsen af Nikitas bekännelse. Det är en poetisk finhet af första rangen.

Det har ofvan sagts att „Mörkrets makt“ ej är skrifvet i konstnärligt, utan i moraliskt syfte. Det är emellertid ingen abstrakt framställning af en abstrakt moralisk sats, utan ett lefvande konstvärk. En diktare må nu afsäga sig konsten huru mycket han vill: ettdera förstör han sig själf, som Strindberg,

eller ock skapar han likafullt konstvärk. „Mörkrets makt“ har väl ej den bredd i stilen eller det öfverflöd på karaktäriserande smådrag som till exempel „Krig och fred“. I många stycken är karaktärsteckningen till och med knapphändig. Anisja med sin lidelse och sina samvetsförebråelser är altför skizzerad, likasom man blott ur personalförteckningen, men ej ur teckningen af Akulinas karaktär får veta att hon är „småfnoskig“. I stället fins här en energi och koncentration i kompositionen, en raskhet och kraft i den dramatiska handlingen, som man knapt skulle väntat sig af författaren till „Anna Karenin“.

Öfversättningen har, såsom öfvers. själf i sitt företal framhåller, erbjudit svårigheter, som ej kunnat öfvervinnas. Otvifvelaktigt är det den rätta utvägen att ersätta de genuint ryska talesätten, på hvilka det ryska språket är så rikt, med genuint svenska. Men likväl tar sig dramat i sin svenska omklädnad något främmande ut, ungefär som när en person lånat främmande kläder och ej får dem att sitta, huru han än passar och försöker.

„Furst Nechljudof“ är af långt mindre betydelse än „Mörkrets makt“. Den är af tidigare, troligen långt tidigare datum, ehuru öfversättningarna utkommit samtidigt; det har egentligen ej funnits något annat skäl att här sammanställa dem i samma anmälan, än att den första afdelningen i förstnämda bok äfven behandlar ryska bönder. Tolstoj redogör här, med den honom egna åskådligheten och sakkännedomen, för förhållandena bland de lifegna bönderna på ett ryskt adelsgods samt de mångfaldiga svårigheter den unga, ädelsinnade fursten möter vid sina kanske för ifriga försök att förbättra de underhafvandes ställning. Han är dock på god väg, då skildringen helt plötsligt afbrytes och efterföljes af tvänne nya afdelningar, som med den första ha föga gemensamt. Eller hvad för ett sammanhang finnes det mellan den målande skildringen af de ryska bönderna och furst Nechljudofs sorgliga erfarenhet af den fashionabla turistvärldens likgiltighet mot en tyrolersångare, som underhållit dem med sin sång på Rigi i Schweiz? Lika litet äro händelserna i den tredje afdelningen motiverade. Det kan ju vara möjligt att furst Nechljudof kommer till Petersburg, råkar i dåligt sällskap och spelar bort sin förmögenhet, förstör sig själf och slutligen tar lifvet af sig. Detta kan, som sagdt, ligga inom möjlighetens gränser, men det är på intet sätt i det föregående antydt eller förberedt. Stilen är dock i alla dessa tre afdelningar utomordentligt liflig och underhållande, som alltid hos Tolstoj, och läsaren skall i hvarje fall i „Furst Nechljudof“ finna en synnerligen angenäm lektyr, om han ock ej där finner så djupa och allvarliga ämnen till eftertanke som i „Mörkrets makt“.

B. Estlander.

Charles de Varigny: Industriens stormän och penninge-ırstarne i ångans tidehvarf; öfversättning af *O. W. Ålund;* 334 8:o. Sthlm 1889, Alb. Bonnier; 2 kr. 50 öre.

Under den gemensamma rubriken „Ur det moderna samällslifvet" har den svenska bokmarknaden successivt fått emotıga ett antal arbeten, af hvilka ofvanangifna är det tionde i rdningen. Hafva de föregående uteslutande rört sig på euroeisk botten, så har detta arbetes förf. äfven beaktat män och förållanden på andra sidan Atlanten. Men detta är ej den enda emarkabla skilnaden. Då hufvudtalet af seriens öfriga länkar ıtgjorts af mer eller mindre objektivt framstälda bilder ur de ıögre klassernas lif, möta oss här skildringar af män hvilka erıått en plats på bladen i den „gyllne boken", hvarmed förf. förıtår en förteckning öfver samtliga miljonärer i gamla och nya världen. Härvid bör dock märkas att endast den, hvars förmögenhet uppgår till en miljon pund sterling, får vara med.

I en följd af kapitel — om vi så få kalla dem — berättar förf. med aldrig svikande lif om den ofta hänsynslösa kamp, som alstrat de kolossala förmögenheter, hvilkas skapare han följer från deras första steg till slutet, om det redan inträffat, eller till deras nuvarande ställning, om de ännu lefva. Och af huru olika skaplynne äro ej dessa mångmiljonärer! Män af omutlig redbarhet förenad med en välgörenhet, ett intresse för medmänniskors väl, som visar sig i storartade, frikostigt doterade skolor, skyddshem, bibliotek m. m. Och å andra sidan män sådana som amerikanaren Jay Gould, världens rikaste man — hans förmögenhet angifves af förf. till 1375 miljoner mark — en hänsynslös egoist, hvars hela operationssätt är spelarens och för hvilken alla medel äro lika goda, blott de föra till målet — guld, mera guld. Hans landsman Vanderbilt d. ä. träder redan fram som en man af annat skrot och korn; väl var han icke den som väjde när det gälde, men han har dock visat sig mäktig af varmare känslor mot familj och fosterland.

För oss, som icke inom eget land ega annat än ytterst blygsamma värksamhets- och förmögenhetsförhållanden, svindlar det, vare sig förf. låter oss få en förteckning med förmögenhetsuppgift öfver världens 12 rikaste män, af hvilka den fattigaste, en engelsk ädling, har en förmögenhet af 100 miljoner mark — eller vi föras midt in i den brusande id, där fabriker, omfångsrika som städer, växa upp likt svampar ur jorden, hundramila järnvägar sträckas eller hela flottor trollas fram för att tjäna en enda man, dirigeras af hans vilja och — fylla hans omättliga kassakista öfver bräddarna. Men huru intressant det än kan vara att få en inblick i penningefurstarnes lif, blir det dock i längden skäligen enformigt att följa den oändliga sifferraden; det är med värklig lättnad man möter de kapitel, hvilka förf. här och där inflickat och som behandla det ekonomiska lifvets allmännare drag. I dessa delar af arbetet är det med oblandadt nöje man

följer förf. med hans sunda omdöme och nobla uppfattning. Nöje skänker också den vältalighet han härvid ofta lägger i dagen; så t. ex. då han i inledningen, med hänvisande till Clevelands modiga och oegennyttiga uppträdande mot det förherskande systemet i Förenta Staterna, att staten samlar på de skattdragandes bekostnad, påvisar de skadliga följderna: stora enskilda förmögenheter och massans armod. Likaså äro de ord som afsluta värket behjärtansvärda; förf. har obestridligen rätt då han säger: att samla rikdomar är och kan ej vara ett folks sista ord. Rikdomen är ej mål, utan medel, som endast får värde genom det bruk egaren gör däraf; och människan förspiller både tid och möda, om hon af rikdomen begär en lycka, som han ej eger, och en hjärtats och själens tillfredsställelse, som han hvarken kan gifva eller köpa.

En anmärkning öfver en oaktsamhet, hvilken tydligen stannar öfversättaren till last, kunna vi icke tillbakahålla. Det gäller de i boken angifna myntslagen, hvilka dels äro £ sterling, dels dollars, francs eller kronor om hvarandra. Är nu denna brist på enhetlighet ett fel, blir det än värre, där endast siffror uppradas utan att myntslaget angifves; det är dock en betydlig skilnad, om det t. ex. gäller 18 miljarder 750 miljoner £ sterling eller francs.

—g.

Julius Stinde: Fru Buchholz i Orienten; öfversättning af *Ernst Lundquist;* 279 s. 8:o. Sthlm 1889, Fahlcrantz & C:o.

Den som i ofvannämda arbete väntar att finna ett motstycke till Julius Stindes muntra „Borgarfolk på resa“, skall säkerligen ej lägga det ifrån sig utan en känsla af missräkning. Hvad som fängslade i framställningen af den Buchholzska familjens dråpliga italienska resa var icke någon sann och målande skildring af Italiens natur och konst, utan fru Buchholz' genomtrefliga, egendomliga och komiska syn på saker och ting, hennes strålande pärlhumör i regn som i solsken. Helt annat är förhållandet med nu i fråga varande arbete, hvars bästa sidor utan tvifvel äro de, där man hör icke fru Buchholz, utan Julius Stinde själf. Den värda berlinerfrun tyckes nämligen bland Egyptens sfinxer och pyramider och i det heliga landets palmlundar alldeles hafva tappat bort sin ursprungliga pigga och genomroliga natur; det är som om fornminnenas dam lagt sig tyngande öfver hennes friska hvardagshumor. Hon redogör för sina vanligen ganska intressanta erfarenheter i en tråkig och utdragen stil, utsmyckad med en mängd oftast klumpiga och platta vitser eller ock stundom med en „echt germanisch“ patos, som på ett mer störande än angenämt sätt sticker af mot den Buchholzska hvardagsjargonen. De tråkigaste delarna af boken äro ovilkorligen de, som framställa herr och fru Buchholz' personliga intryck och reflexioner. De ständigt återkommande skildringarna af huru det

värda paret öfverfalles af bakschischtiggande „vildar“ och vederkvicker sina fosterländska sinnen och gommar med skummande, tyskt öl i snart sagdt alla orientens städer, kunna i längden ej värka annat än tröttande. Nekas kan emellertid ej att arbetet — i synnerhet så länge det rör sig på egyptisk mark — bjuder på flere lifliga och väl gjorda skildringar ur orientens brokiga värld; det torde därför delvis kunna läsas med nöje och lämna något kvar hos läsaren.

Rosamunda.

G. E. Axelson: Bidrag till kännedomen om Sveriges tillstånd på Karl XII:s tid; 380 s. 8:o. Visby 1888.

Ofvanstående arbete, en akademisk afhandling af ovanlig digerhet, utgör ett af de mest beaktansvärda af hittils gjorda försök att på grund af grundligt och sorgfälligt detaljstudium gifva en fullständig bild af Sveriges inre tillstånd under ett visst tidehvarf. I betydligt högre grad än någon, som hittils behandlat Karl XII:s regeringstid, har förf. tillgodogjort sig det tillbudsstående rika arkivaliska materialet, i synnerhet landshöfdingarnes berättelser och öfriga officiella akter. Detta gifver arbetet ett oskattbart värde, och hvarje framtida forskare i ämnet skall kunna draga riklig vinst af hr Axelsons omfattande och djupgående forskningar. Däremot har förf. icke lyckats åstadkomma någon mönstergill framställning af ämnet, och hans arbete förefaller mer som en med storartad flit hopbragt samling fakta än som ett färdigt och afslutadt helt. Orsaken härtill är i främsta rummet att söka i en högst besynnerlig och olämplig disposition af ämnet, hvarigenom sammanhörande förhållanden ofta blifvit behandlade på vidt skilda ställen. Den väldiga massan af statistiskt material, en följd af själfva ämnets vidlyftighet, synes ha vuxit förf. öfver hufvudet, så att han icke varit i stånd att genom ändamålsenlig kombination af de enstaka uppgifterna meddela läsaren några klara och lätt öfverskådliga resultat. Då härtill kommer att stilen är något tung och hela framställningssättet föga populärt, är det sannolikt att arbetet bland den stora allmänheten skall vinna betydligt mindre sympatier än bland vetenskapsmännen.

För kännedomen om det här behandlade ämnet har hittils Fryxells arbete varit det mest anlitade och ansedda. Hr Axelsons värk är icke egnadt att förändra den uppfattning, som genom Fryxell blifvit grundlagd, ehuru han iakttager den strängaste opartiskhet och flerstädes rättar oriktigheter och öfverdrifna uppgifter hos föregångaren. Fastmer har den bild af Karl XII:s regering, som Fryxell på grund af en jämförelsevis flyktig och långt ifrån fördomsfri undersökning gifvit, först genom hr Axelsons undersökningar fått sin fulla bekräftelse. Det är en sorglig tafla af idel olycka och nöd, som i den enes arbete så väl som i den andres upprullas för läsaren. Att skulden till tidens elände i främsta rummet måste

tillräknas konungen, ja nästan ensamt honom, därom är hr Axelson ense med Fryxell och Carlson. Den genom dessa forskare alt mer utbredda åsikten, att rådsherrarne under de svåra tiderna till fullo gjorde sin plikt, vinner äfven stöd af hr Axelsons arbete, ehuru han egentligen blott undersöker riktigheten af de rapporter rådande landets tillstånd, som de insände till konungen. Några nya synpunkter anträffar man icke i boken, men så mycket rikare är den på intressanta enskildheter.

T. Dillner.

John Böttiger: Hedvig Eleonoras Drottningholm, anteckningar till slottets äldre byggnads historia; 138 s. 8:o. Sthlm 1889, Gernandts boktryckeri-aktiebolag.

„Min enda önskan har varit att lämna ett användbart material för den som engång i framtiden kan komma att skildra den svenska konstens historia" säger författaren i företalet till sitt arbete. Dr J. Böttigers kända noggrannhet och stora intresse för sitt ämne, likasom de talrika, värdefulla hänvisningarna till källskrifter, är en borgen för att det viktiga material han samlat är korrekt och dugligt bearbetadt. Tack vare det sätt på hvilket dessa anteckningar redigerats blifva de mera än blott material och underlag för framtida forskning. Arbetet är i sig själft ett högst intressant afsnitt af den svenska konstens historia. Vi se, ehuru skizzerade endast i andra planet, bärarena af periodens konstintressen, från och med Hedvig Eleonora, Tessin och Ehrenstrahl till guldsmeden Hönemann och kopparslagar Kick väl och riktigt karaktäriserade skymta förbi oss. Synnerligen intressant är redogörelsen för den svenskfödde, från England inkallade målaren Johan Sylvius. Genom hr Böttigers forskningar konstateras det faktum, att Sylvius, icke, såsom allmänt antagits, Ehrenstrahl, utfört målningarna i Drottningholms trapphus, „så när som på den öfverst i lanterninen placerade, af Ehrenstrahl gjorda taflan." Karaktäristiken af tidens målarkonst (s. 41 ff.) är gjord med säker hand i några stora korrekta drag; den är synnerligen läsvärd.

I vår tid, då alla både möjliga och omöjliga arbeten illustreras, är det icke blott beklagligt, det är ett fel, att boken om Drottningholm, så när som på ett par planer af slottet utan text, siffror och förklaringar, saknar alla illustrationer. Att få se någon enda teckning af Sylvii, Lemkes, Müllers och andras målningar hade varit af största intresse. Att få se en afbildning af trapphuset, af några listvärk, detaljer m. m. hade varit behöfligt; att få en plan af slottet med numrerade rum, så att enhvar skulle kunna följa förf:s exkursioner från rum till rum, hade varit absolut nödigt.

Då slottsbyggnaderna i Sverige, tack vare de konstnärliga krafter af olika slag, som anlitades för deras uppförande, utgjord de härdar, från hvilka värme för de bildande konsterna och kärlek till dom spriddes i vida kretsar, så är dessa byggnaders historia

en hörnsten för Sveriges konsthistoria. Det är därför ett lyckligt grepp, denna Böttigers monografi, och önskligt vore att svenska forskare ville fortsätta i samma riktning. Ty förrän de många historiska slottens byggnads historia är studerad och skrifven, kan ingen allmän svensk konsthistoria utarbetas.

Jac. Ahrenberg.

Öfversikt.

Teater. För *Svenska teatern* hafva de från säsongens början till denna dag förflutna tio veckorna varit en tid, ovanligt rik på lysande framgångar. Repertoaren har visserligen haft föga del i dessa triumfer: de hafva fallit på spelets eller rättare sagdt gästspelets roll.

Säsongen började, blygsamt och oförargligt som vanligt, med en repris af ett utspeladt stycke, *Lifvet på landet,* den något tråkiga bearbetningen efter Fritz Reuter, i hvilken emellertid hr Riègo har ett godt tillfälle att låta sin talang för det komiska gnistra och spraka. *Marquis de la Ferrière,* svenskt original i 3 akter af Knut Michaelson, var visserligen en nyhet och beredde det nöje, som ett talangfullt utfördt arbete alltid skänker; men dess teckning af några karaktärer och konflikter från franska revolutionens tid erbjöd egentligen ingenting nytt, hvarken i uppfinningen eller behandlingen, och lämnade därför ej något varaktigare intryck hos åskådarena. Hundraårs minnet af den stora revolutionen var ej häller så lefvande, att det skulle bidragit att höja framgången för denna rätt skickligt gjorda tidsbild, hvilken dock understöddes af en till kostymer och dekorationer fin och tidstrogen uppsättning. Spelet var däremot ej riktigt lyckadt. Egentligen ingen af de spelande kunde på ett fullt tillfredsställande sätt gifva gestalt åt sin roll. Det „efter en främmande idé“ bearbetade lustspelet *Skvaller* af onämd kompilatör är en tämligen obetydlig dialog, som likväl genom fru Brunos och hr Castegrens talang att föra konversationen så, att man lifligt och gärna följde med, på ett tillfredsställande sätt motsvarade sin uppgift af programfyllnad. I något så när samma spår gick sedan *Mammas ögon,* en rätt täck liten komedi af Julius von Rosen, hopsatt kring det icke oäfna, om också ej synnerligen nya uppslaget att en ung enka gifter sig med sin dotters fästman, sedan dottern kommit underfund med att hon råkat förlofva sig blott för att hon sett honom med sin mammas ögon och blifvit gjord

till ett svagt eko af sin mammas lifliga förtjusning. *Harun al Raschid,* fyra akters lustspel af G. von Moser, kunde ej häller göra anspråk på några varmare sympatier. Men de Moserska burleskerna hafva ju ej häller annat syftemål än att genom sina öfverdådiga tokerier väcka munterheten och det ohäjdade skrattet, och det lyckades äfven denna gång som så ofta förr, tack vare att en ledig öfversättning lät de vitsiga infallen komma till heders och att de spelande, särskildt hr Castegren, förstodo att till publikens förnöjelse kasta lyra med dem. „Mammas ögon" hade dessutom en liten extrakrydda däri, att man fick se en ung svensk debutant, fröken Waldenström, uppträda i den unga flickans roll och utföra den med en smittande glädtighet och en frihet från rampfeber, som lofva godt för framtiden. Raden af lustspel ökades sedan åter med en liten tokrolig fars, *Hvar är hatten,* efter en engelsk idé, däri fruarna Molander och Bruno samt hr Riègo fingo alla skrattare på sin sida.

Efter denna långa rad af obetydligheter bjöds slutligen på Kiellands *Professorn,* hvilket stycke nu första gången uppfördes här i Helsingfors. Det kan ej sägas att allmänheten senterade stycket. Orsaken därtill är väl den, att de af Kielland på scenen framförda typerna ej återfinnas hos oss, likasom vi också hos oss sakna de förutsättningar, hvilka betinga konflikten. Man blir därför jämförelsevis oberörd af det hela, och man har benägenhet att tro att Kielland öfverdrifvit och därmed skjutit öfver målet. Spelet var öfverhufvud godt. Såsom den yngre professorn uppträdde en nyengagerad skådespelare hr Wahlbom, som gaf en konsekvent och väl tecknad bild af den handlingsskygge mannen, ända till det ögonblick då denne återfinner sin dådlust och viljekraft. Men då var det slut med dessa egenskaper hos skådespelaren, som äfven sedan höll sin professor i nästan samma form som dittils. Hr Castegren gjorde en alldeles makalöst „rolig gubbe" af kontoristen Zacharias.

En repris af *Flinta och stål* af Hedberg — och nu kom säsongens trumf, fru *Ellen Hartman* från kungliga teatern i Stockholm. Äfven de af publiken, hvilka ej förut hade sett den värderade skådespelerskan, kände henne ryktesvis såsom en synnerligen älsklig, med ett vackert utseende och ungdomligt sprittande lifaktighet begåfvad framställarinna af flickroller, såväl det nordiska lustspelets skolflickor och halfvuxna damer med obändiga fasoner som den franska komedins blyga, sammetslena ingenuer. Fru Hartman uppträdde i ej mindre än nio roller, en öfverraskande stor gästrepertoar, därest ej så godt som alla dessa roller skulle med blott obetydliga förändringar vara upprepningar af nyss nämda tvänne grundtyper. Suzanne i „Sällskap där man har tråkigt", Gurli i „En räddande ängel", Jeanne i „Lady Tartuffe", Siri uti „I telefon", Antoinette i „Gnistan", Gerda i „Sveas fans", Lizzie i „Småflickor", Laura Fridemann i „Tre par" samt den unga modren i „Vid vaggan" — se där den långa listan på fru

Hartmans triumfer. Det behöfver ej sägas att den älskliga konstnärinnan applåderades med en för hvarje gång växande lifiighet, och ehuru hon får föra en icke ringa del af hyllningen på sina vinnande personliga egenskapers konto och på kontot för den varma sympati värderade gäster från andra sidan Bottenhafvet alltid kunna räkna på här i det forna broderlandet, återstår dock en betydande anpart för hennes vackra konst. Denna hör väl ej till scenens största uppgifter, den fordrar ej af konstnären det själens djup och det herravälde öfver framställningsmedlen, som äro oundgängliga för bärarena af den monumentala konsten, och den värkar ej mäktigt och oförgätligt gripande som denna. Men den eger i stället förmåga att tjusa, att genom sin käcka lek och sina rena toner fylla sinnet med ljus och glädje. Och i denna konst har fru Hartman gjort sig så hemmastadd, att den blifvit liksom hennes naturliga lifselement.

Det är ej nödigt att här detaljeradt beröra alla de roller i hvilka fru Hartman uppträdde. Några af dessa ha vi förut sett framställas på vår svenska scen med en täckhet och ett okonstladt behag, som ej lämnade den värderade gästen stort tillfälle att tillägga nya drag. Särskildt gäller detta Gurli i „En räddande ängel“, i hvilken roll fru Bruno skördat så vackra triumfer särskildt genom den barnsligt ofördärfvade, lekfulla och älskliga grundton hon gaf densamma, då fru Hartman däremot hade tagit sin typ mera i ett slags naturalistiskt manér — om till vinst för rollen i dess helhet, därom kunna olika tankar hysas. Samma benägenhet att taga sina flickgestalter från den öfverdådiga sidan, att göra dem så mycket som möjligt otämda, visade fru Hartman äfven som Siri i Ernst Ahlgrens „I telefon“. Så utmärkt fru Hartmans framställning af den fattiga, tillbakasatta, men hjärtepräktiga flickan än var, så skulle Siri än mer vunnit sympatier och kommit allmänheten att än mer afundas landtjunkaren som en lycklig ost, om Siri ej i sina later stundom mera påmint om en landtlig tolfåring än om en redan fullvuxen flicka, som genom sina egenskaper, yttre som inre, lägger på allvar hjärtan för sina fötter. När frestelsen till dylika små „raftlande“ pointer i spelet ej låg till hands, voro fru Hartmans småflickor, särskildt lilla Lizzie, bland de allra täckaste företeelser man kunde se. Deras väsen var öppet och gladt, deras skratt klingade friskt och smittande, deras tårar tillrade ymnigt som ett aprilregn för att strax därpå gifva vika för strålande solsken, deras barnsliga fröjd kunde riktigt röra, och deras skolflicksåldern åtföljande „viktighet“ var makalöst rolig. I sådana roller var hon riktigt oförliknelig och skördade ymnigt som få både applåder och blommor — och det så välförtjänt som få. Som de franska ingenuerna Suzanne och Jeanne (Lady Tartuffe) anslog fru Hartman med fint gehör de skära tonerna från Odéon och Théâtre Français. Uppfattningen var dock ej självständig, som ju naturligt är, då några studier efter original ej kunna förekomma beträffande dessa konstens af

fantasins okroppsliga material skapade älflika varelser. Emellertid skulle fru Hartman som Jeanne kunnat försöka sig på att lämna det traditionella sättet att låta berättelsen om det spännande ögonblicket vid moderns sjuksäng åtföljas af en illustration i lefvande plastik, hvilken till den muntliga skildringen förhåller sig som illustrationerna i en berättelsebok till texten. Samma, ja ett mycket mer gripande resultat skulle hon kunnat nå genom att blott begagna sig af sin rösts och sin mimiks resurser, helt och hållet afstående från det plastiska återgifvandet af hvarje steg hon tog och hvarje rörelse hon gjorde i det viktiga ögonblicket.

Det var högst glädjande att se det lifliga intresse Helsingfors bildade publik egnade fru Hartmans värderade gästspel. Blommor, applåder och framropningar, fulla hus och varm entusiasm hos publik och kritik — sådant alt vinnes icke med små resurser, och det minne konstnärinnan tagit med sig från sitt gästspel vid svenska teatern här bör därför vara henne dubbelt kärt, såsom det ju för hvarje konstnär måste vara värdefullt att finna att man för den konst, åt hvilken man egnat sitt lif och sina bästa krafter, förvärfvar uppriktiga och entusiastiska vänner hvart man kommer.

Fru Hartmans gästspel efterföljdes omedelbart af operetten *Rosenkind,* hvari fru och hr Castegren samt hr Riègo skördade ett synnerligen lifligt och i allo väl förtjänt bifall. Fru Castegren isynnerhet var föremål för en hyllning med framropningar och praktfulla blomsterkorgar, som ej hör till de alldagliga företeelserna.

Sedan kom Edvard Brandes djupt tänkta skådespel *Kärlek,* hvilket dock efter andra representationen fick tils vidare rymma fältet för ett sällsynt evenemang — *Coquelins gästspel.* Vi lämna därför ett närmare omnämnande af stycket och spelet till härnäst.

Den franska komedin, sådan den står på höjden af framtidens konst, har under några oförgätliga ögonblick talat till oss från de tiljor vår unga hufvudstad med så sällsynt offervillighet bygt och under växlande öden och bekymmer upprätthållit som ett hem för den sceniska konsten. Detta har varit ett tillfälle, som icke så snart återkommer och som den teaterälskande allmänheten också stormat till för att begagna sig af, i det att den fylt teatern tre gånger å rad till sista platsen, oaktadt prisen varit mångdubblade.

Coquelins första roll var Poiriers i *Klädeshandlaren och hans måg.* Det var naturligtvis ett första klassens mästervärk han gaf oss. Han visade i lefvande gestalt den sträfsamme industriidkaren, som under år af mödor samlat sitt kapital och som på gamla dagar, i trots af de liberala och demokratiska åsikter han deklamerar om, beundrar dem som han tycker genom bildning, börd eller ämbete intaga en ställning, som är högre än hans. I sin

dotters giftermål med en markis ser han ett medel att höjas upp till dessa kretsar, som äro föremål för hans tysta beundran, och i ett obevakadt ögonblick låter han oss blicka in i hela den värld af djärfva förhoppningar, för hvilka han ej vågat göra tydligt reda ens för sig själf. Men då det gäller hans barns lycka, glömmer han alt annat för att försvara denna, och den aktning han är i begrepp att förlora återförvärfvar han nu i fullt mått och förlorar den ej mer ens då han af sina högfärdsdrömmars spillror bygger sig nya luftslott.

I *Les précieuses ridicules* bjöds publiken på en äkta Molière, äfven hvad spelet beträffar. Det var abandon och klassisk stil på altsammans, mot hvilken de tolkningar af den odödlige mästarens värk man förut fått se här varit rena otympligheter. Men så är också Mascarille en af Coquelins förnämsta älsklings- och bravurroller, i hvilken hans rika källa af humor och komisk verve flödar med outtömlig ymnighet. Det är ej möjligt att ens försöka skildra det gnistrande fyrvärkeriet i blickar, minspel, ord och gester, man kan blott applådera, såsom också publiken applåderade häjdlöst mellan skrattsalvorna. Vid Mascarilles sida stod sonen Coquelin, oemotståndligt rolig och skrattretande som dennes kamrat Jodelet. Oaktadt han är helt ung till åren, spelar han gubbroller utomordentligt bra och värkligen förvånande måttfullt, hvaremot han är vida mindre hemmastadd då det gäller att spela unge män, såsom det visade sig i „La joie fait peur“ och „Les surprises du divorce.“

I madame Emile de Girardins fina familjeinteriör fick publiken göra bekantskap med en ny sida af den franska komedin och fransk skådespelarkonst. Här gälde det ej att framhålla de mer eller mindre omsorgsfullt dolda mänskliga skröpligheterna och ställa dem i riktig förtoning med det goda och ädla, som finnes nedlagdt i hvarje människobröst. Uppgiften var tvärtom att i finaste nyansering låta alt det varma och känsliga framträda, som gör ett hem till denna fridfulla, af öm kärlek hägnade hamn, där hjärtat finner ro och vänligt skydd mot lifvets stormar. Och hvad Coquelin och hans sällskap i detta stycke presterade var ett fint ciseleradt mästerstycke af fransk skådespelarkonst. Coquelin själf som den gamle trotjänaren Noël var en så vacker typ för en sådan man gärna kan tänka sig, ett familjeinventarium som bar detta hjärtevinnande drag af gammal, trofast vän och af alla aktad familjemedlem i en tjänares blygsamma skepelse. Bland de öfriga spelande framstod främst m:lle Kerwich som den unga Blanche. Det var en äkta parisisk ingenuetyp, älsklig, harmonisk och eterisk, utan det minsta spår af sökt sentimentalitet, vek, fin och känslig såsom blott en parisiska kan vara det. Näst Coquelin själf stod hon bland truppens medlemmar högst i konstnärlig fulländning. M:r Amaury, som i detta stycke spelade den unga sjöofficeren, visade sig här som i öfriga roller vara en artist med stor begåfning och den bästa skola. Man torde utan fara att

misstaga sig kunna förutspå åt dessa bägge en lysande konstnärsbana.

Den bild af *Tartuffe* Coquelin ger hör till det som man aldrig kan glömma. Den yttre skepelsen är redan ett mästervärk. I detta simpla, rödlätta ansikte, hvarur fromleriets sorgfälligaste bemödanden ej lyckats aflägsna djuriskhetens och egoismens simpla drag, men öfver hvilket dock hvilar denna lugna, allvarliga säkerhet, som kyrkans män älska att visa såsom ett tecken att de besegrat världen och dess lustar, i detta ansikte hade Coquelin förenat rollens alla stämningar på ett så individuelt och grundligt sätt, att inga skarfver eller fogar syntes som skulle gett anledning till något tvifvel om konstvärkets helgjutenhet. Alt efter som de stridiga passionerna, sinligheten, vreden, hyckleriet, snikenheten, hersklystnaden eller karaktärens gemena låghet kommo till herraväldet, återspeglade de sig dominerande i detta ansikte, som redan i nästa ögonblick kunde trycka dem tillbaka och låta dem sammansmälta till det lugna, prästerliga grunddraget med sin ton af oskuld och helighet.

I *Les surprices du divorce* visade oss Coquelin slutligen en ny sida af sitt mästerskap. Såsom den svärmorshatande och af ödet med en svärmor af exemplariskt afskräckande yttre och inre styggelse förföljda Duval formligen slösade han med sitt rika förråd af komiska effekter i repliker, gester och minspel, utan att dock en enda gång gå öfver gränsen af det naturliga och sannolika eller falla i clownaktigt grimasmakeri. Det är häri hans storhet som komiker ligger, likasom i den högre på skalan stående komedin hans styrka ligger i det outtömliga förrådet af fina och säkra uttryck för de växlande stämningarna i en människosjäl, i dess glädje som i dess sorg, i dess upphöjda, som i dess småaktiga begär och sträfvanden.

Coquelins gästspel på vår scen skall ej blifva ett oförgätligt minne blott. Det skall kvarlämna djupa spår i en riktigare uppfattning af den sceniska konsten, dess mål och medel, såväl hos publiken som hos våra sceniska konstnärer.

Rafaël Hertzberg.

Från Nebukadrezars och Nabû-nâids tid.

Enligt kilskriftdokument.

Det är en egendomlighet för de babyloniska herskarena att de icke liksom de assyriska i sina skrifter ensidigt omtala endast krigståg, strider och jakter. Babylonierna voro väl duktiga stridskämpar, äfven de. Men större än deras tapperhet var deras fromhet. Med förkärlek nämna de därför de fredliga idrotter, som de öfvat till gudarnes förhärligande, folkets lyckliggörande och städernas förskönande. Härigenom få vi en mera lefvande föreställning om det lif, som med mäktiga slag pulserade inom Babels åldriga murar och som ensamt förmår förklara hemligheten af ryktet, hvilket burit stadens namn från folk till folk, från sekel till sekel. Mer än andra hittils kända inskrifter äro dock de privaturkunder, som gå under namnet *kontrakt*, och af hvilka nyligen två större samlingar kopierats och utgifvits af den flitige jesuiten pater *Strassmaier*, egnade att gifva en klar inblick i lifvet i Babel. Skulle vi i alla punkter förstå dessa skrifter, vore det lätt att redan nu gifva en utförlig redogörelse för många af de allmännaste företeelserna i det babyloniska hvardagslifvet. Tyvärr äro dessa skrifter, rika på termer och fraser från affärslifvet, juridiken med mera, ganska svårtydda, ofta äfven nog enformiga och torftiga eller abrupta och ofullständiga. Huru som hälst, skola de, förökade genom nya fynd, vara en viktig källa för den historia, som en gång skrifves om fornbabylonisk och fornsemitisk kultur öfverhufvud.

Då den framställning af några spridda drag ur det babyloniska hvardagslifvet vi gå att gifva i hufvudsak baserar sig på nämda kontrakt, förtjänar en kort redogörelse för deras beskaffenhet här sin plats. Själfva namnet „kontrakt" är endast konventionelt. Ty medan några skriftstycken värkligen till form och innehåll äro juridiska för-

bindelser mellan personer, som med hvarandra uppgöra hyresaftal, giftermål och så vidare, utgöres det stora flertalet af köpebref, skuldsedlar, kvitton öfver leveranser, betalda skatter och annat dylikt. De babyloniska kontrakten äro skrifna — om uttrycket tillåtes — i nybabylonisk kursivskrift, som är dels fonetisk, dels ideografisk. Skrifmaterialet utgjordes af små, mest fyrkantiga, mot kanterna afsmalnande lertaflor af växlande färg och storlek. De minsta mäta blott en kvadrattum, andra några få kvadrattum. Skrifningen försiggick medan leran var mjuk, i det att de kilformiga tecknen intrycktes i denna medels ett kantigt trästift. Då taflan därpå torkats, kvarstod en outplånlig skrift. Ville man företaga någon ändring, gick skrapning blott med svårighet för sig. Man var tvungen att sönderbryta den gamla taflan och skrifva en ny. Att „bryta“ ett kontrakt var följaktligen på Babels tider något annat än i våra dagar; men hvem vet om icke vårt språkbruk just beror på materialet för babyloniernas uråldriga kontrakt. För att skydda de späda taflorna förfärdigades ofta för hvarje tafla ett foderal, på hvilket en afskrift af kontraktets hufvudsakliga innehåll intrycktes. Icke dess mindre skadades taflorna ofta, såsom den vanliga noten "hibi" eller „hibi eššu“ antyder. Skriften upptar vanligen hvardera sidan, i det att den fortsättes från den ena till den andra såsom på ett bokblad. Den inkräktar icke sällan också på kanterna. Dessa reserverades likvisst mest för sigillen. Sådana sigill hafva kommit till oss i hundradetal. De uppvisa vanligen, utom egarens namnteckning, hans bild eller någon symbolisk figur. Icke sällan finner man, isynnerhet på köpebref öfver jordagods, spår, som det tyckes, af nagelmärken. En i dessa skrifter vanlig fras „Kalbâs nagel gäller som hans sigill“ bevisar att fattigt folk kunde i stället för sigill trycka bomärken eller nagelmärken i leran. En genomgående egendomlighet för kontrakten är dateringen. De flesta äro daterade i Babel eller någon ort i omnäjden, med angifvande af dag, månad och år, beräknadt efter den regerande konungens tronbestigning. Man äger kontrakt från alla nybabyloniska konungars tid, från Nabopolassar (Nabû-pal-usur) och Nebukadrezar (Nabukudurru-usur) till Nabûnâid. Ja, likartade skrifter ha på-

träffats äfven från senare tid, från Kyrus och Darius dagar ända till omkring år 100 efter Kristus. Det är onödigt att påpeka det högviktiga faktum dessa skrifter ådagalägga, att nämligen kilskriften så länge bibehöll sig i lefvande bruk; äfven hafva dessa daterade skrifter slutligt fastställt den babyloniska konungaföljden under en för hela den historiska kronologin oändligt viktig tidpunkt. Dessutom bekräftar denna datering att babylonierna indelade sitt år i tolf månader om 29 till 30 dagar, insköto skottdagar efter vissa regler o. s. v.

Vanligen nämnes också den som affattat och skrifvit kontraktet. Denne var understundom någondera af de intresserade parterna. Alltid kunde detta icke vara fallet. Ty det antagandet förblir osannolikt, att skrifkonsten i Babel skulle varit så allmänt utbredd, att alla handtvärkare, fiskare, herdar, soldater med flere, som figurera i kontrakten, hade kunnat åstadkomma den prydliga kursivskrift, som utmärker dem. Vi måste erinra oss att redan antalet af de i kontraktet brukade tecknen uppgår till omkring fyrahundra. Hvarje tecken är sammansatt af en till femton, kanske flere, kilar och har, utom sina fonetiska värden, flere ideografiska. Att ega alla dessa tecken i minnet förutsätter en tämmeligen utvecklad intelligens. Att kunna manövrera med detta digra material och åstadkomma en flytande skrift fordrar en stor vana och skicklighet. Och likvisst var skrifkonsten i en oväntadt hög grad den stora allmänhetens tillhörighet. Ty på de några och 1100 kontrakt vi ega från Nabû-nâids regeringstid belöpa sig mer än 270 skrifvare. Ett fåtal har undertecknat flere skrifter, de flesta endast en. Blott en endes, Bêl-iddinas, namnteckning finner man under sjutton kontrakt från de första regeringsåren. Redan detta bevisar att skrifkunnigheten i Babel icke var en inom vissa familjer eller ett eget stånd fortplantad konst. Dessa skrifkunniga personer representera de mest olikartade stånd och yrken. Ett betydligt antal härstammar från präster: Bêls präster, Astartepräster, Solpräster med flere. Prästerna omhuldade naturligtvis framom andra skrifkonsten, och det är visst ingen tillfällighet att samma tecken betyder både präst och skrifvare. Men ofta uppgifves stamfadern som sjöman, väfvare, timmerman, smed, port-

vakt, bågskytt, koherde, hästherde. Vill man icke antaga att dessa skrifkunnige ättlingar af herdar, smeder och andra innehade sina fäders samhällsställning, nödgas man konstatera en ovanligt hastig ståndsöfvergång. Denna åter förutsätter mer än något annat en allmän bildnings spridning i samhällets djupa led.

Babylonierna hade ordnade bibliotek. Hvarför då icke antaga att de äfven hade skolor för folkundervisningen!

Anmärkningsvärdt är att ingen kvinna — ej häller någon slaf — förekommer som undertecknare af kontrakt. Blott sällan bevittna kvinnor ett aktstycke. Och äfven i detta fall kallas de icke vittnen, utan det heter: i närvaro („bisittning") af den och den kvinnan.

Läsaren påminner sig att dessa kontrakt härstamma från en tid, då en massa af Jerusalems, Palestinas och Foinikiens invånare dvaldes i Babylonien i den så kallade babyloniska fångenskapen. Om de fångnes öden hafva vi haft ytterst knapphändiga underrättelser ur spridda notiser i Gamla Testamentet. Det ligger i sakens natur att de fångnes lott icke var den bästa. Många sutto väl med psalmisten vid Babels älfvar, sjöngo till sittorna hemlandssånger och greto vid tanken på Zijjon. Judens företagsamhet förnekade sig likvisst icke häller i detta läge. Man kan antaga att Daniel och hans vänner icke voro de ende som lärde sig det „djupttonande barbarspråket med obegripliga ljud", inläto sig i förbindelser med infödingarne och skaffade sig en dräglig ställning. Man har ju velat härleda uppkomsten af judarnes affärsgeni från den babyloniska fångenskapens dagar! Ett icke föraktansvärdt bidrag till belysandet af dessa fångars värkliga ställning i Babel lämna oss kontrakten. Af de till några tusental uppgående namn de innehålla förekomma flere, som otvetydigt röja sitt judiska och foinikiska ursprung. Jag vågar icke med en storman inom assyriologin påstå att den vidtgrenade, betydande handelsfamiljen Egibis namn är ett babyloniskt uttal af Jaqob, altså hela huset af judisk härkomst. Ett fullt noggrant babyloniskt uttal af detta namn fordrar ett u-ljud i andra stafvelsen. I själfva värket har jag funnit omnämd en smed, hvars namn skrifves ömsom Iqubu

msom Uqubu, och här ha vi kanske en äkta Jaqob. Nåra personer uppgifvas som ättlingar af Kinenâ, i hvilket rd, om jag icke misstar mig, döljer sig det hittils i kilkriftliteraturen förgäfves sökta ordet kananäer (hebr. Kena'ani, aram. Kena'nâ). Afgjordt foiniko-palestinensiska ro de talrika namnen Hanunu, Jatunu, de med „natan" samıansatta och flere, hvilkas identifiering icke här kommer i råga. Dessa namns förekomst i kontrakten ådagalägger tt de fångne icke afhöllo sig från affärsumgänge med sina esegrare, icke häller tvungos därtill. Ofta bytte de af lätt nsedda skäl sina för babylonier ovant klingande namn mot äkta babyloniska. Sådana namnförändringar omtalas ofta i kontrakten. Detta är en intressant parallell till Gamla Testamentets berättelse om Daniel och hans vänner, som i den babyloniske konungens tjänst erhöllo nya namn.

En stor del af de babyloniska kontrakten hänför sig till handelslifvet. Den babyloniska handeln och penningerörelsen under sjätte århundradet före Kristus beherskades af tre affärshus, Egibi, Nûr-Sin och Nabâ. Dessa hade talrika gårdar och handelskontor med magasin och upplag inom själfva Babel, hälst vid någon af de många kanalerna, längs hvilka transportfartygen hade en bekväm väg, likaså på smärre orter i hufvudstadens omgifning, i Sippar, Šahrînu, Bît-šar-Bâbilu med flere. Filialerna förestodos af chefernas söner eller pålitliga slafvar. Välbetrodda hos sin herre voro Ittî-Marduk-balâtus slaf Nabû-utirri och dennes hustru, hvilka en tid skötte firmans affär i Bît-šar-Bâbilu. Äfven Nergal-risûa åtnjöt Iddina-Marduks fulla förtroende.

De olika grenar af affärsvärksamhet dessa handelshus skötte voro talrika. Den bestod dels i bankirrörelse, dels parti- och minuthandel, dels i kommissionsvärksamhet och uthyrande af lokaler och skepp. Från en enda silfversikel — omkring 3 mark — till flere hundra och tusen sikel växlade de utlånade penningebeloppen. Den vanliga räntan utgjorde 1 sikel på 1 mine i månaden, det vill säga 20 % på år. Betalningsterminen bestämdes noggrant i skuldsedeln och fasthölls med orubblig stränghet. Understundom intogs i skuldsedeln gäldenärens edligt afgifna löfte att betala å fastställd tid: „vid Bêl och konungen har han svurit". Engång heter det: „vid Bêl och Nabû-nâids,

konungens af Babel, lagar har N. N. svurit: enligt lagarna skall jag på dagen återbetala penningarna till långifvaren". Detta är ett anmärkningsvärdt fall. Ty det låter ana att Babels af konungen fastställda lagkodex hade äfven sin handelsbalk. Till yttermera säkerhet togs låntagarens egendom „i staden och på landet" delvis eller hel och hållen i pant. Ofta togos hus eller slafvar i beslag. En gång tog Ittî-Marduk-balâtu en slafvinna i pant för tio sikel utan att erlägga hyra för den i pant tagna. Ja, till och med för en sådan spottstyfver som $^1/_3$ sikel tar Iddina-Marduk en slafvinna i pant af Ahû-ittabši. Men denne häftar redan af gammalt för gäld hos bankiren och befinner sig tydligen i svår knipa. Den obetydliga försträckningen beviljas därför endast genom mellankomst af vännen Šum-iddina, som lämnar en i sin svärdotters tjänst stående slafvinna som säkerhet. Till yttermera visso tilllägges i skuldsedeln „panten godkännes af Iddina-Marduk". Enligt panträtten „egde ingen annan fordringsegare rätt öfver panten, tils skulden blifvit kvittad".

Som synes, drefvo de babyloniska bankirerna sitt geschäft under något primitiva förhållanden. Och dock hade babylonierna redan uppfunnit det trollredskap för anskaffandet af penningar, som i våra dagar användes. Se här en babylonisk växel: „sjuttio sikel silfver, tillhöriga prinsens kammartjänare Nabû-sâbit-qâti, till låns åt Bêl-iddina. Sjuttio sikel har Nabû-sâbit-qâti erhållit ur Ittî-Marduk-balâtus hand till gäld för Bêl-iddina. Intygas . . . . Bêl-iddina. Babel, datum". Ittî-Marduk-balâtu representerar banken, Bêl-iddina är växelutställare, Nabû-sâbit-qâti är akseptant.

Inom den rena handelsrörelsen föllo alla upptänkliga föremål. Synnerligen vidlyftig var handeln med spannmål, dadlar, grönsaker af alla slag, vin, ull, järn och andra metallvaror. Dessa varor hämtades till det mesta med skepp från andra orter, och säkert provianterade en stor del af Babels befolkning ur de stora handelshusens magasin. Till och med öfver så simpla saker som några "tomma gamla tunnor" upprättades köpebref. Tunnor sålde Nabû-ahê-iddina och andra i hundratal åt personer, som reste ut till landsorten och uppköpte dadlar och vin för att afyttra dem åt Babels handlande. Äfven slafhandeln v

högt uppdrifven. Den förnämste slafhandlaren var Ittî-Marduk-balâtu, Nabû-ahê-iddinas älste son. De främmande namnen på dessa otaliga slafvar, som gingo genom Ittî-Marduk-balâtus händer, låta oss ana den brokiga mängd af olika folkslag, syrer, armenier, judar, foinikier, araber, egypter, etioper, som bildade Babels tjänande befolkning.

Slafvarnes pris varierade efter varans beskaffenhet. I genomsnitt värderades en manlig slaf till 150 mark, en kvinlig endast till 90. Tre slafvar, man och hustru med en femårig dotter, såldes för ungefär 360 mark. Ett sex års flickebarn betalades med endast 17 sikel. Slafprisets värkliga storlek ger med slående säkerhet en jämförelse med öfriga varors pris. 24 får kosta 69 sikel, 4 dito $6^1/_2$ sikel, det är: ett får uppskattades till ungefär $2^1/_2$ sikel = 7,5 mark — eller en slaf stod i värde lika med 12 à 20 får. Härmed stämmer att tre ungnöt om två till fyra år betaldes med 52 sikel, det är: en sex års slafflicka uppvägdes med ett tre års nöt! — En sorglig inblick i det fördärf slafveriet infört i Babel ger ett kontrakt af den 16 Šebet år 8 Nebuk. I detta förekommer ett äkta par, Adiilu och Hulîti, som mot ett öfverenskommet, icke uppgifvet pris säljer sin egen son Martuka åt Šulâ.

Affärshusens kommissionsrörelse hade att tillfredsställa otaliga kraf i det babyloniska hvardagslifvet. Ville man icke direkt vända sig till handtvärkare med beställningar, betala skatt till konungens ämbetsmän och tempel, icke själf hyra sig rum, köpa villor med mera, så vände man sig till nämda herrar, som genast voro redo att „enligt uppdrag" uträtta hvad som hälst. Med hvilken snabbhet kommissioner och affärer öfverhufvud ombesörjdes i Babel framgår af ett kontrakt, dateradt den 22/4 år 7 Nabûn. Zêrêa behöfde nämda dag tvåtusen tegel. Omedelbart erhöll han dem af Iddina-Marduk.. Men inom månadens utgång skall han betala icke blott dessa, utan samma antal förut erhållna därtill. En sådan snabbhet i expeditionen måste frappera oss. Detta fall, i förening med många andra, vittnar om en rastlös sträfsamhet, sådan man finner blott i en modern handelsort af en världsstads storlek.

Af hvilken härstamning huset Egibi var måste blifva

oafgjordt. Säkert är att det var vidt förgrenadt i Babel och intog en mycket framstående plats. Man har uppvisat Egibis förekomst redan på Sanheribs (Sin-ahê-irbâ) efterträdares Asarhaddons (Aššur-ah-iddins) tid. Intressant vore en undersökning af denna familjs historia, såvidt som material står till buds. Under Nebukadrezars tid spelade Nabû-zêr-ukîns son Šulâ den främsta rollen bland husets grenar. Šulâ hade åtminstone två barn, af hvilka den nämde Nabû-ahê-iddina var ett. Denna man bragte husets anseende till en förr ej anad höjd. Betrodd med mångahanda förtroenden, uppträder han äfven bland konungens domare. Vällottad med gods, hade han flere barn, åtminstone fem söner och en dotter. Den älste, Itti-Marduk balâtu, påträffas redan under Nebukadrezars första år (604) och har redan då en son. Följaktligen var Nabû-ahê-iddina på den tiden åtminstone 45 år gammal. I Nabûnâids tolfte år köper han en slaf, och i det sjuttonde året (538) omtalas hans död. Altså lefde vårt kommerseråd till omkring hundra års ålder.

Ittî-Marduk-balâtu fick redan tidigt delaktighet i sin faders affär för att engång vara mogen för att helt öfvertaga densamma. Han bebodde under denna tid ett hus vägg i vägg med fadrens. En tid dref han en bolagsaffär med en viss Tâbik-zêr af huset Nâdin-šêm. Han hade åtminstone en son och en dotter, hvilken bar det omtyckta fruntimmersnamnet Nubtâ („mitt bi"). Dessa spelade dock ingen betydande roll. Den bästa hjälpare hade han fastmer i sin trogna slaf Nabû-utirri och dennes hustru Mizâtum. Ittî-Marduk-balâtu nådde äfven han en hög ålder och upplefde det babyloniska rikets förfall och eröfring af mederna (år 538).

Af huset Nûr-Sins icke fåtaliga representanter var på Nebukadrezars tid Kudurru den förnämste. För sonen Iqîša-pal gingo affärerna illa. Hvad orsaken var är svårt att veta. Alt nog, skulderna stego år för år. Då inlät sig Iqîša-pal på ett nytt slags spekulation. En vacker dag infann han sig hos Zêrêa af huset Nabaâ och anhöll om hans dotter Ina-êsaggil-râmats hand för sin son Iddina-Marduk. Han visste för väl att Zêrêa gärna blef af med ett af sina åtta, kanske flere barn, och att han dock kunde

gifva sin dotter en värdig hemgift. Zêrêa kände säkerligen icke så noga Iqîša-pals ställning, han kunde icke häller ana att under det hedrande anbudet dolde sig en lumpen affärsspekulation. Han gaf sitt samtycke, och Iddina-Marduk fick den sköna. Brudens hemgift bestämdes till den jämförelsevis stora summan af inemot 4500 mark. Förr än hela beloppet utbetaltes, fick likväl Zêrêa sina ögon öppnade för den nyvunna anförvandtens rätta läge. Han greps af farhåga att hela kapitalet innan kort skulle förskingras i den ruinerade affären och hans dotter lämnas blottstäld. I värsta sommarhettan år 570 öfverraskade han sin svärson och sade: „om jag ger dig de sju miner silfver, tre slafvar och husgeråd, som innestå hos mig på min dotter Ina-êsaggil-râmats hemgift, så lägga din fader Iqîša-pals fordringsegare beslag därpå!“ Iddina-Marduk svarade: „som säkerhet för hemgiften ställer jag slafvinnan Ubartum med två söner och Nanâ-kiširat med två söner“. Och han lät förteckna all sin egendom i staden och på landet och tillförsäkrade den sin hustru, Ina-esaggil-râmat, som säkerhet för hennes hemgift. Det rikliga kapitalet, af hvilket åtminstone en del tillföll Iqîša-pal, förslog dock föga till upphjälpande af ställningen. Kort därpå befinner sig Iqîša-pal, efter hvad det tyckes, fullkomligt strandsatt. Utblottad och af ålder kanske oförmögen till arbete, hade han adopterat sin slaf Rîmanni-Bêl, med vilkor att denne skulle föda och kläda honom. Men efter adopteringsurkundens affattande undandrog sig adoptivsonen sina skyldigheter. I denna förlägenhet förbarmade sig Ina-êsaggil-râmat öfver sin svärfader och lämnade honom „bröd, olja och kläder“. Då sönderbröt Iqîša-pal Rîmanni-Bêls adoptivbref och insatte i stället till sina arfvingar sin svärdotter och dennas barn. Öfver den, som bröt den ingångna förbindelsen, nedkallades Marduks och Zarpanitums förbannelser.

För Iddina-Marduk gick det icke häller väl. Tjugu år efter omtalade händelser häftar han för tolfhundra sikels skuld till ingen mindre person än prinsen Bêl-šarusur, som låtit taga alla hans slafvar och hela hans egendom i staden och på landet i pant. Huru han redde sig ur denna förlägenhet måste blifva osagdt. Emellertid hade äfven Ina-êsaggil-râmat under sin mans nöd börjat drifva

lånerörelse med sina giftorättspenningar. Tilläggas må att i det ingångna äktenskapet föddes en dotter Nubtâ.

Det kontrakt, hvari giftermålsvilkoren mellan Iddina-Marduk och Ina-êsaggil-râmat bestämdes, har icke kommit i våra händer. Huru ett sådant kontrakt var beskaffadt säger följande skriftstycke: „Nabû-nâdin-ahi talade till Šum-ukîn: ‚gif din jungfruliga dotter Ina-êsaggil-banat min son Uballitsu-Gula till hustru‘. Šum-ukîn samtyckte och gaf sin jungfruliga dotter Ina-êsaggil-banat åt Uballitsu-Gula till hustru. Som sin dotters hemgift gaf han åt Nabû-nâdin-ahi en mine silfver, (slafvarne) Latu baranu, Ina-silli-bîti-nimêd och Tašlimu samt husgeråd. På hemgiftens penningedel har Šum-ukîn afbetalat $^2/_3$ mine, ity att han i utbyte därför gifvit åt Nabû-nâdin-ahi slafvinnan Nanâ-kiširat. $^1/_3$ mine är obetald. Inalles skall Šum-ukîn gifva Nabû-nâdin-ahi en mine, då är hans skuld kvittad. Skriftliga förbindelser hafva båda erhållit. Bevittna“ etc. Likasom fallet var med Iddina-Marduks giftermål, uppgöra fädren äfven här sinsemellan de ungas, utan att vi veta i hvad mån dessas egen önskan blifvit rådfrågad. I hvartdera fallet är den ekonomiska fördelen på fästmannens sida. Förhållandet kunde dock ställa sig äfven motsatt. Mannen, som önskade sig en ledsagarinna, kunde i egen person framföra sitt ärende hos den utkorades föräldrar. Ett kontrakt lyder: „Nabû-ah-iddina talade till Dalilišu: ‚gif din dotter, sångerskan Banat-êsaggil, och hon skall vara min hustru‘. Dalilišu samtyckte och gaf sin dotter åt Nabû-ah-iddina till hustru. Om Nabû-ah-iddina förskjuter Banat-êsaggil och tager en annan, skall han betala åt henne sex sikel, och hon skall gå till ašar simâtu. Om Banat-êsaggil inlåter sig med en annan man, skall hon dö för svärd af järn. Vid Nabû och Marduk, sina gudar, och vid Nebukadrezar, konungen, sin herre, hafva de svurit trohet“. Bör man icke efter läsandet af en sådan urkund betänka sig, förrän man tanklöst tillägger Babel det vanliga binamnet „den stora skökan?“

Bestämningen om ömsesidigt straff i fall af otrohet i äktenskap är i högsta grad anmärkningsvärd. Man kände redan tidigare några tvåspråkiga kilskriftdokument, hvilka vanligen gå under namnet de „sumeriska familjelagarna“,

ıedan de anses härstamma från den icke-semitiska, så kalle sumerisk-akkadiska urbefolkningen i Babylonien. I dessa ter det bland annat: „om en man säger till sin hustru: ı är icke min hustru', skall han böta en half mine", eller m en hustru säger till sin man: 'du är icke min make', skall hon dränkas" o. s. v. Dessa stadgar hafva blif- tolkade på vidt skilda sätt. Andemeningen tyckes g vara tydlig nog och stämmer förträffligt med bestämıgarna i kontrakten. Att i hvartdera fallet mannens straff själfva skonsamheten i bredd med kvinnans är i ögonen lande. Hans förseelse betraktas som ett brott endast ıt henne som en enskild person. Hennes förseelse var fara för hela samhällets bestånd. Af denna uppfattning ; straffet form. Hvar finna vi ett likartadt betraktelse-:t på närmare håll? Man bör beakta den olikhet dessa ;ar uppvisa, jämförda med hebreernas äktenskapsstadgar, ligt hvilka otroheten å hvardera sidan bestraffades med den (jämför Moseb. 3 20: 10). Tyvärr kan man icke få la på hvilken ort den förskjutna kvinnan skall uppsöka. ett annat kontrakt tyckes framgå att hon skall återgå l föräldrahemmet. Det heter: „Dâgil-ilâni talade till ımmâ, Nergal-iddinas dotter: ,din jungfruliga dotter Lubašinni må blifva min hustru'. Hammâ samtyckte och f åt honom sin dotter till hustru. Dagil-ilâni lämnade dvilligt sin slaf Ana-eli-Bêl-âmur till Hammâ i ersättng för hennes dotter. Om Dâgil-ilâni tager sig en an-n hustru, skall han betala åt Lutabašinni en mine silfr, och hon skall begifva sig till sin förra ort".

Det påpekades att kvinnan icke var vittnesgill, såsom n frie mannen. Dock hade kvinnan självständig näringsh handlingsfrihet. Den gifta kvinnan stod icke under sin ıns förmynderskap, utan förvaltade själf sin förmögenhet. .d afyttring af ett äkta pars egendom uppgifves denmma såsom mannens och hustruns tillhörighet. Äfven ınde en gift kvinna hafva en bolagsaffär med en främande man. Hon kunde i vissa fall förskrifva sin egendom sin man och sina barn. Hon kunde till och med gå i rgen för sin man. Äfven talan tillkom henne icke ott inom familjen i fall, då familjefadern figurerar blott h bart som „sin hustrus man", utan äfven inför domsto-

len. Kvinnor äro inveckladе i alla domstolsförhandlingar jag påträffat.

Den kungliga domstolen i Babel var sammansatt af sex till åtta domare eller „konungens store och domare", i spetsen för hvilka stod en šartênu — domstolspresident ville jag kalla honom; när ett mål af en klagande drogs inför domstolen, kallade denna inför sig de båda parterna och vittnen. Om några saken rörande skriftliga dokument förefunnos, infordrades äfven de. Sedan domarena afhört vittnen och låtit de skriftliga urkunderna sig föreläsas, rådgjorde de, hvarpå utslaget afkunnades. Öfver hela procedyren upprättade en eller två domstolssekreterare ett protokoll, i hvilket målets gång i korthet skildrades. Vanligen läses i slutet frasen: „i fällandet af denna dom" deltogo de och de domarena. Följde sedan sekreterarens namn, datum och sigillen.

Protokollet öfver en process med anledning af en såld slaf, för hvilken försäljaren påstår sig hafva blifvit utan betalning lyder: „Belilitum, ämbetsmannen Bêl-ušêzibs dotter, talade till Nabû-nâids, konungens af Babel, domare: ‚i Ab (juli) månad af Neriglissars (Nergal-šar-usur) första regeringsår sålde jag min slaf Bazûzu för trettiofem sikel åt Nabû-ah-iddina. Ett kvitto har han utfärdat, men penningarna har han icke gifvit‘. Konungens domare hörde klagomålet, kallade på Nabû-ah-iddina och läto honom träda inför sig. Nabû-ah-iddina hämtade och visade förbindelsen, som han ingått med Belilitum beträffande penningarna, priset för Bazûzu, som han köpt. Zêrêa Nabû-šumlišir och Etillu afgåfvo hos domarena vittnesmål om penningarna, som deras moder Belilitum erhållit. Domarena rådgjorde. Frågan om de trettiofem sikel afgjorde de till nackdel för Belilitum och lämnade dem åt Nabû-ah-iddina. Denna dom fälde Êsaggil-šadûnu, Marduk-šum-usur, Mušêzib-Marduk, Nabû-zêr-bîti-lišir, Bêl-uballit, och Nergal-ušallim".

I fråga om vittnesmålsväsendet lär oss detta dokument att babylonierna icke kände jäf till följd af släktskap. Detsamma framgår äfven af andra omständigheter.

En annan processakt är egnad att gifva en inblick i babyloniernas familjetvister. Bunanitum, Harizâs dotter,

talade till Nabû-nâids domare: ‚Ben-Addu-natan har tagit mig till hustru och erhållit i hemgift $3^1/_2$ mine silfver. En dotter har jag födt åt honom. Jag och min man Ben-Addu-natan drefvo handel med dessa penningar och köpte för dem samt $2^1/_2$ mine silfver, som vi aflyftat från Iddina-Marduks skuld, ett villaområde, beläget invid källan, som finnes i Borsippa, och erlade för detta $9^1/_3$ mine plus $2^1/_2$ mine, som vi aflyftat från Iddina-Marduks skuld, samt öfvertogo det gemensamt i Nabû-nâids fjärde år. Emedan jag stält mitt kapital till min mans förfogande, lät han frivilligt inteckna detta villaområde i Borsippa, förskref det för eviga tider åt mig och bestämde i gåfvobrefvet: ‚$2^1/_2$ mine silfver, som Ben-Addu-natan och Bunanitum aflyftat från Iddina-Marduks skuld och utgifvit för denna jordlott, dem hafva de utgifvit gemensamt'. Denna urkund förskaffade han laglig kraft och anropade däri de store gudar. Följande år togo jag och min man Ben-Addu-amaru till svärson, uppgjorde giftermålskontraktet och bestämde min dotter Nubtâs hemgift till 130 sikel silfver, förutom husgeråd. Sedan dog min man. Nu gör min svåger Aqabi-ilu anspråk på villan, på alt som på lagligt sätt blifvit åt mig förskrifvet och på slafven Nabû-nûr-ilâni, som vi för penningar köpt af Nabû-ah-iddina. Kallen honom inför Eder! Gifven utslag!' Domarena upptogo deras mål och läste kontrakten och förbindelserna, som Bunanitum hämtade inför dem (och förkunnade): ‚Aqabi-ilu råder öfver villan i Borsippa, som blifvit donerad åt Bunanitum för hennes hemgift, öfver slafven Nabû-nûr-ilâni, som hon och hennes man köpt, och öfver alt som Ben-Addu-natan icke gifvit åt Bunanitum och Ben-Addu-amaru, hvilken de upptagit i sina kontrakt. Iddina-Marduk skall för alltid behålla de $2^1/_3$ mine silfver han erhållit för villan. Slutligen skall Bunanitum behålla 3 mine silfver af sin hemgift, och halfva hennes besittningsrätt öfver Nabû-nûr-ilâni tillfaller Nubtâ enligt hennes faders förbindelse'.

Af denna urkund framgår att hustrun kunde fritt förfoga öfver den summa hon medfört i boet, men hvarken hon eller hennes kvinliga barn hade arfsrätt till mannens eller faderns förmögenhet. Denna ärfdes af hans söner. Hade han ingen son, återgick hans förmögenhet till hans

egen släkt, närmast till hans bröder. Arfsfrågor voro hos babylonierna lika ömtåliga som i våra dagar, och dock hade man bestämda stadganden för arfsföljden. Man har i den närmaste framtiden att motse publicerandet af en nyligen i British museum funnen tafla, som torde kasta ljus öfver ett kapitel ur den babyloniska lagens ärfdabalk. Man gjorde bland annat sträng åtskilnad mellan legitima och illegitima arfvingar. Legitima arfvingar voro inom den progressiva släkten närmast de inom ett monogamiskt äktenskap födda sönerna. Emedan engiftet var den enda laggilla äktenskapsformen, voro utom ett sådant äktenskap födda barn — „barn af ingen“ kallade babylonierna dem — uteslutna från arfsrätten efter sin naturlige fader.

Då ett äktenskap blef barnlöst, hände det att man adopterade någon. Då den adopterade enligt ärfdabalken blef laglig arfvinge efter sin adoptivfaders fader, måste dennes samtycke till adopteringen sökas. Man har af tvänne särskilda fragment lyckats någorlunda fullständigt återställa en urkund, som i form af ett testamente behandlar ett adopteringsfall. Denna urkund lyder: „Bêl-kasir, Nadins son, talade till Nadin, sin fader, Zêrêas son: ‚till äktafolkshuset skickade du mig, och jag tog Zunnâ till hustru; hvarken son eller dotter har hon födt. Bêl-usat, min hutrus son af hennes förra gifte med Niqudu, vill jag adoptera; han vare min son. Vid affattandet af hans adopteringsbref skall du vara närvarande, uppteckna alla våra inkomster och hela vår egendom och förskrifva den åt honom: han skall vara vår adoptivson (eg. som fattar vår hand). Nadin samtyckte icke till sin son Bêl-kasirs önskan, utan skref i sitt testamente att för framtiden ingen annan skulle erhålla hans inkomster och egendom, och band Bêl-kasirs händer, i det han i testamentet bestämde: ‚när Nadin skattar åt förgängelsen och efter honom en köttslig son af hans son Bêl-kasir födes, skall denna ärfva sin farfader Nadins inkomster och egodelar. Om Bêl-kasir icke får någon köttslig son, skall han adoptera sin broder och medarfvinge och låta honom ärfva sin faders inkomster och egodelar. Bêl-kasir får icke adoptera någon annan“ . . . . Resten af dokumentet är förstörd.

Synnerligen upplysande för förhållandena i Babel äro

yreskontrakten, af hvilka ett stort antal förefinnes. Baby-
niern uppgaf sin adress ungefär såsom det är brukligt i
åra små-städer. Babel var naturligtvis genomkorsadt af
ator, såsom våra städer. Den förnämsta gatan var san-
olikt „kungsgatan", som drog tvärs genom staden och
tgjorde en del af den stora karavanväg, som från Irans
ögslätt öfver Babel, Ninive, Harran o. s. v. ledde till Me-
elhafvet. Flere andra gator omtalas — isynnerhet med
sû sammansatta namn, — hvilka jag ej kan tyda. En
ata uppkallades efter ena stadsmuren Imgur-Bêl (d. ä.
Bel är nådig"). Man uppgaf dock sällan sin adress efter
atunamn. Till känningspunkter togos hällre vissa allmänt
ekanta lokaliteter, tempel, stadsportar, bryggor med mera;
nan sade till exempel „huset invid gudinnan Bêlits stora
tempelport", „huset som gränsar till Nabû-ahê-iddinas gård,
vägg i vägg med Itti-Marduk-balâtus hus" o. s. v.

Dessutom slingrade sig otaliga kanaler genom Babel.
De babyloniska konungarne bygde med synnerlig förkär-
lek kanaler „till varaktig nytta för stad och land" och
omtala dem i sina inskrifter. Utom den stora "kungska-
nalen" och Ballukat- (hos grekerna Pallokopas)kanalen,
som, utgående från Eufrat vid Babel, sträckte sig ända till
hafvet, omtalas „nya kanalen", vid hvilken en jordbrukar-
koloni slagit sig ned. En annan var „Solgudens kanal".
Konungarne förknippade ofta sina egna namn vid kana-
lernas. Sålunda kallades två kanaler Hammurabi-nuhuš-nišê
och Šamšu-iluna-higallu, det är „Hammurabi är folkets
välfärd" och Samas dess „öfverflöd". På dessa kanaler
måste hafva rådt en ytterst liflig trafik. Ofta uppgifva
de stora handelshusen platsen, där en vara skall aflämnas,
efter kanalnamn. På kanalernas stränder frodades en yp-
pig grönska, och villorna därstädes hyrdes med för-
kärlek.

Privathusen i Babel uppfördes mest af soltorkade te-
gel, som ägde föga hållbarhet. Intet enda privathus har
därför bibehållit sig till våra dagar. De slutledningar vi
kunna göra af palatsens byggnadsstil gifva en föga till-
redsställande bild af de enskilda husen. Sällan torde de
hafva haft mera än en våning. Möjligen kom därtill of-
tan på taket ett slags andra våning, bestående af en öppen

altan, såsom husen hos hebreerna voro bygda och såsom de ännu i dag mest byggas i orienten. Åtminstone om konungapalatsen vet man att de voro försedda med en sådan altanartad öfvervåning. På dessa läto konungarne inrätta formliga trädgårdar, fylda af dyrbara träd och örter, som de på sina segertåg hämtat från fjärran länder. I dessa högländta trädgårdar, som bilda scenen i Semiramissagan, höllos exotiska djur, med hvilka konungarna ofta väckte stadinvånarnes undran, såsom de berätta i sina skrifter.

De uthyrda husens inredning och storlek kunna vi blott ana. Planteckningarna, som medfölja några hyreskontrakt, visa endast två till tre rum. Vid bestämmandet af hyran togos naturligtvis dessa faktorer i beräkningen. Också läget hade väl någon invärkan. Häröfver blifva vi kanske en gång bättre underrättade med tillhjälp af Babels stadsplan, som, ristad på en stentafla, skall finnas i British Museum. Genomsnittspriset för en våning i Babel var cirka 100 mark. I landsorterna var hyran betydligt lägre. Man kunde hyra ett hus på flere år och erlade hyran i ett för alt eller årligen. Terminen för betalningen bestämdes vanligen genom frasen: „halfva beloppet erlägges i årets början, andra hälften i årets slut", eller annorlunda. Ofta bestod hyran i naturprodukter: spannmål, grönsaker eller kryddor.

Af en osäker hyresgäst togs pant. Šulâ tog af äkta paret Šum-iddina deras slafvinna Zittâ i pant för $16^{1}/_{4}$ sikel obetald hyra. Äfven faststäldes en viss plikt för ett eventuelt kontraktsbrott å någondera sidan. Bland andra bestämningar i hyreskontrakten gäller den allra vanligaste reparationen. En stående fras ålägger hyresgästen att företaga nödiga förbättringar i husets murvärk och utstyrsel. Husens tegelstensmurar voro sannolikt rappade, möjligen också, likasom tempelväggarna, öfverdragna med brokig glasyr och inbrända bilder. Erinrar man sig detta, så förstår man andemeningen i en fras, som antagligen bör återges: „husets nakenhet skall han förändra, väggens remnor skall han täppa". I ett kontrakt från Darius' tjugonde år åläggas hyresgästen yttermera att uppställa dörrar för husets utgångar. Hyresgästen hade i allmänhet

stora förpliktelser, men behöfde dock icke alltid fylla dem på sin bekostnad. I ett kontrakt bestämmes att alt material, tegel och bjälkar, som hyresgästen använder för husets iståndsättande, bör uppföras på husägarens konto.

Ett intressant fall föreligger i hyreskontraktet mellan egibiten Nabû-ah-iddina och prinsen Bêl-šar-usurs handsekreterare Nabû-ukîn-zêr, dateradt den 21 nisan år 5 Nbk: „Nabû-ah-iddina lämnar sitt hus, beläget invid Bêl-iddinas, åt Nabû-ukîn-zêr och erhåller en rund summa af 90 sikel. Efter tre år skall Nabû-ah-iddina (det är husägaren) återbetala hyran åt Nabû-ukîn-zêr, och denne skall afträda huset åt dess ägare". Bor således Nabû-ukîn-zêr tre år gratis? Går Nabû-ah-addina miste om tre års hyra? Det ser så ut, och alt tvifvel att vi förstått ordalydelsen rätt häfves genom tillägget: „ingen hyra erlägges". Lösningen på gåtan gifves i ett nytt tillägg: „Nabû-ah-iddina betalar ingen ränta på penningarna". Hela saken är altså den, att Nabû-ah-iddina får i hyra för sitt hus ett treårigt räntefritt lån. En sådan förmån förstod en affärsman med Nabû-ah-iddinas rutin att skatta till dess fulla värde!

Den nämde prinsen Bêl-šar-usur dyker icke sällan upp i kontrakten. Han är identisk med bibelns Belsazar, som den judiska traditionen i följd af en numera afslöjad förväxling omtalar som Nebukadrezars son och Babels sista konung (Dan. 5: 1, 2). Han var Nabû-nâids älste son; för sin son ber konungen i en inskrift denna vackra bön: „Bêl-šar-usur, min förstfödde, mitt hjärtas barn, o Gud, lägg i hans hjärta fruktan för din höghet; låt honom icke fara efter orätt och icke följa frestelsen!" Konung blef han aldrig. I Babels sista strid fann han döden. Likasom fadern var han en mycket from person. Vi finna honom flera särskilda gånger bringa Solgudens tempel Êbarbarra offergåfvor. Ena gången är det en boskapshjord, andra gången en guldtunga af en mines vikt. En tredje gång har han fraktat ett fartyg att föra tre oxar och tjugufyra lam åt „Šamaš (solguden) och öfriga gudar i Sippar". Äfven af hans systrar, prinsessorna, uppfånga vi en skymt. Också de hafva styrt sina steg till soltemplet. Akkabuzaba (?) lämnar sesam och Ina-êsaggil-rîmat offrar en skål, fyld med penningar.

Många andra drag ur det babyloniska hvardagsl
under sjunde och sjätte århundradet före Kristus kunde i
letas ur kontraktliteraturen. Den knapphändiga red
relse för dessa förhållanden, som tilsvidare är möjlig, s
dock mera trötta än gagna läsaren. Kanhända hafva r
dessa rader lyckats fästa uppmärksamheten på origin
ten och djupet hos den babyloniska kulturen, sådan
visade sig i hvardagslifvet. Man bör beakta att sp
skrifter af det slag vi här citerat kommit i våra hä
med datering från tolfte århundradet före Kristus.]
genom få de här skildrade förhållandena vida större
vidd. De kunna betraktas som uttryck för den bal
niska bildningen under en lång och tidig period.
detta bör icke förvåna någon, då man vet att lifvet i
semitiska orienten, alt sedan historien vittnat däro
regeln snarare företett ett stillastående och en ste
som tendera till död och förfall, än ett sundt framåt
dande. — Det vore ännu nödigt att se dessa företeels
den babyloniska civilisationen i sammanhang med det s
ga, religiösa, vetenskapliga och konstnärliga lifvet i
bel. Endast en allsidig betraktelse af Babels rika k
kan tillfylles förklara hemligheten af dess stora r
Vare det nog och utan öfverdrift sagdt att Babel i fr
Asien intog samma ställning som Aten och Rom i
ropa. Hade ett oblidt öde icke förmenat västerla
ande att, representerad af Alexander den store, ingjuta
lif i Babels ålderdomströtta kultur, så skulle dess bety
hos oss säkert blifvit mera känd och erkänd.

De icke få babyloniska egennamn, hvilka före
ma i denna uppsats, äro, så barbariska och obegripli
ljuda i läsarens öron, högst anmärkningsvärda. Jäm
med våra utslitna, konventionella och vanligtvis oförst
namn, visa de babyloniska en frisk ursprunglighet och
fullhet, som vältaligt säga oss att årtusenden ligga m
våra dagar och de tider, då de voro i bruk. Jag för
den intressanta företeelsen af yrkesnamns öfvergång till
namn, vill icke häller tala om namn sådana som I
mun — Ša-pî-kalbi, Räf — Šellibu, Lejon — Murânu,
— Kalbí med flere, om naiviteten af namnet Abi-ul-
dappa är okänd, om näpna fruntimmersnamn som Si

— Dufva, Nubtâ — Mitt bi, Zunnâ — Mitt regn (d. ä. min vederkvickelse), Bu'itum — Eftersträfvad och andra. Det är isynnerhet två omständigheter, som utmärka flertalet af de babyloniska namnen: formelt, att de mest låta öfversätta sig i fullständiga satser, och ideelt, att de vanligen uttrycka ett förhållande mellan människan och gudomen. Utomordentligt talrika äro de namn, som beteckna barnet som en gåfva af den ena eller andra guden: Iddina-Marduk — Marduk har gifvit, Bêl-aplu-iddina — Bêl har gifvit en son, Sin-ahê-irbâ (Sanherib) — Sin ger flere bröder. Dessa namn voro egentligen utrop af glädje, resignation eller stolthet, hvarmed underrättelsen om barnets födelse mottogs af dess fader och syskon. Dessa utrop togo stundom formen af ett tilltal till guden: Nabû-tadinnu — Nabû, din är gåfvan, Taqîš — Du har skänkt. Andra namn tillägga gudarne hvarjehanda egenskaper och uppgifter: Nabû-nâid — Hög är Nebo, Tâbu-Bêl — Bêl är god, Kabti-ilâni-Marduk, — Ypperst bland gudar är Marduk, Mannu-kî-Uruk — Hvem är Uruks like, Mannu-kîma-Bêl-hâtin — Hvem skyddar som Bêl, Sin-šadûnu — Sin är vår klippa, Šamaš-išdîa — Samas är min grund, Nergal-risûa — Nergal är min hjälp. Šamaš-abûa — Samas är min fader, Bêl-reûa — Bêl är min herde, Nabû-sâbit-qâti — Nebo fattar handen, Gabbi-ina-qâti-Bêl-šakin — Alt hvilar i Bels hand, Nabû-nasir — Nebo skyddar, Nabû-eter-napšâte — Nebo hägnar lifvet, Bêl-uballit — Bel ger lif, Ittî-Marduk-balâtu — Hos Marduk är lif, Nabû-dîni-epuš — Nebo skipar rätt o. s. v. Lif, värn, hjälp, alt är gode gudars gåfva.

Detta betraktelsesätt yttrar sig visserligen i någon mån äfven i andra folks namn. Men förekomsten af dem i den utsträckning som hos semiterna beror på en särskild egendomlighet just hos denna ras. Till dess mest typiska drag hör tron på gudomens ingripande i lifvets och individens alla förhållanden. Detta ledde hos babylonierna till en annan egendomlighet hos namnen. De beteckna barnet som en gudarnes tillhörighet: Ša-Nabû-šû — Nebo tillhör han, Ša-Nabû-atta — Nebo tillhör du. Ofta hafva de formen af en bön, hvilket icke torde hafva sitt motstycke hos något annat folk. Sådana namn äro Nabû-

kudurru-usur — Nebo, skydda kronan!, Bêl-šar-usur — Bel, skydda konungen, Linuh-libbi-ili — Må guds hjärta blidkas!, Nabû-šimanni — Nebo hör mig!, Bêl-supê-muhur, Bêl-sulê-šimê — Bel, tag mot och hör bönerna!, Bêl-rîmanni, Bêl-silim — Bel, förbarma dig, var huld!, Nabû-zêr-bîti-lišir — Nebo, må husets ättling förkofras, Liblut — Lefve!, Lussu-ana-nûri — Måtte det komma i dagen!, Ina-ekalli-abi-lilbir — Länge lefve fadern i palatset!, Ahulapâ — O att jag ändtligen! Klingar icke i många af dessa namn en lifslång bön för barnets väl, tyda de icke på den djupaste religiositet! De välsignelser, som vid vår så kallade kristning nedkallas öfver den unga världsmedborgaren, kunna knappast vara innerligare än dessa böner, som babylonierna bådo i barnets födelsestund och som sedan blefvo dess namn.

Anmärkningsvärdt är ock att man inom vissa släkter kan iakttaga en nästan genomgående dyrkan af en viss släkt- eller familjegud, utvald i den babyloniska gudavärldens rika panteon. Ungefär en femtedel af Nabunaid-kontraktens namn är sammansatt mad Nabû. Talrika äro också namnen bildade med Esaggil, Nebos förnämsta tempel. Man kan häraf sluta att babylonierna fortskridit till en gudadyrkan, som stod monoteismen ganska nära. Detta faktum bekräftas af andra förhållanden. I själfva värket gjordes redan i åttonde århundradet i Ninive ett försök att införa en enda guds dyrkan i Nebos person, ett försök som likvisst misslyckades.

Knut Tallqvist.

Bernhard Severin Ingemann.

Ett sekularminne.

Förra hälften af det nittonde århundradet är den nska literaturens glansperiod. Oehlenschlaeger bröt nya nor för poesin, och samtidigt tryckte Grundtvig sitt ktiga insegel på flere af det andliga lifvets områden; r eller mindre slöto sig till den ene eller andre af dessa dens stormän talrika, högt begåfvade skriftställare, skalr och lärde, hvar och en med sitt rika bidrag till lyftng för det folk, bland hvilket de uppstått. Där voro gemann och Blicher, Heiberg, Hertz och Hauch, Poul ller och Winther, H. C. Andersen och Fr. Paludanüller, Goldschmidt och Hostrup, för att nämna endast mest betydande, hvilkas skaldenamn ännu i dag lysa i n fulla glans. Med en af dem vilja vi här sysselsätta s, med honom, hvars hundraårsfest sistlidne vår firades veralt i hans fädernesland; den danska ungdomens och n danska allmogens älsklingsskald, Bernhard Severin Inmann.

Thorkildstrup prästgård, där han föddes den 28:de aj 1789, den yngste af åtta syskon, är belägen på den la fruktbara ön Falster. Där tillbragte han sina första lycka barndomsår, omgifven af en skön natur, i ett lugnt h landtligt hem. Föräldrarna voro hederliga och befvade människor: fadern en präst af den gamla stamen, lika fri från pietism som från rationalism, sund och full i sina handlingar och i sitt tal; hans hustru en kärsfull, känsligt anlagd natur, utan tvifvel den af de da, af hvilken sonen ärft det mesta, särskildt det anlag svärmeri, som gaf hans inbillningskraft den egendoma karaktär, hvilken under senare år framträdde mer er mindre starkt i alla hans värk. På prästgården funs dessutom två märkliga kvinnor, den gamla, förmögna

och praktälskande mormodern, som tyckte om att uppträda med en viss pomp i en med fyra eller hälst sex hästar förespänd vagn, samt den vackra, tungsinta, „moster Marie“. För den fantasirika gossen var den sistnämda „urbilden af en tragisk korsdragerska, som med krossadt hjärta färdades genom hvardagslifvet, kärleksfullt sysslande för andra i det lilla, medan hela världen för henne själf var en ruin“. Dessa tvänne bidrogo hvar på sitt sätt att för den blifvande diktaren kasta ett sagolikt skimmer öfver tillvaron. Samlifvet med de många bröderna och systrarna och små vänner från grannprästgårdarna var kärleksfullt och gladt. I hemmet lades icke mycken vikt vid att den lille Bernhard skulle inhämta kunskaper; han lärde sig läsa och skrifva för det mesta af sin moder, men hade för öfrigt god tid att vistas ute i den stora, vackra trädgården och bortom denna på fält och äng, bland blommorna, bien och fjärilarna och under den tindrande stjärnhimmeln, hvars storhet och poesi redan tidigt gjorde ett outplånligt intryck på honom. Frid och mildhet rådde öfveralt. — Blott en enda gång blef barnet på prästgården våldsamt uppryckt ur detta stilla, halft drömmande lif. Det var då han en morgonstund stod utanför porten och såg en dödsdömd förbrytare åka till afrättsplatsen, hvarefter han hörde om de ohyggliga enskildheterna vid afrättningen. Häraf, såväl som af de många historier om öfvernaturliga ting han hörde under sin barndom bland tjänarne eller andra af allmogen, tog hans själ intryck. På många ställen i Ingemanns romaner och berättelser har man tillfälle att beundra den målande kraft, hvarmed han, som eljes är den mildaste af alla danska skalder, skildrar just det rysliga.

Faderns död, som inträffade på det adertonde århundradets sista dag, medförde en betydlig förändring af förhållandena. Hemmet upplöstes, och Bernhard flyttade med modern, som intet annat hade att lefva af än sin enkepension, till Slagelse på Själland, där han i stadens lärda skola skulle förberedas till universitetet. Tunga år följde nu för den känslige, blödige gossen, i hvars hem hittils nästan aldrig missljud skärande trängt sig in. Skolan var i ett eländigt skick, lärarena voro nästan alla inskränkta

och brutala personer, hvilkas värksamhet delades emellan att höra eleverna upprabbla förelagda pensa och att bearbeta dem med ris och färla. Blott en enda af dem, Jens Möller, senare professor vid Köpenhamns universitet, utgjorde ett hedrande undantag, men med honom kom Ingemann i närmare beröring först vid slutet af sin skoltid. Bland kamraterna mötte honom nästan öfveralt råhet och grymhet. Till tvänne af dem kände han sig dock dragen: den ene var den oförliknelige upptågsmakaren Christian Nieman Rosenkilde, hvilken senare som komiker blef en af den danska scenens yppersta prydnader, den andre var Chr. Hviid Bredahl, den genialiske författaren till „Dramatiske Scener“. Vid honom var Ingemann fäst ända in i ålderdomen och var honom mången gång ett trofast stöd. Under Ingemanns skoltid var intet intryck så mäktigt, som det han erfor vid budskapet om den hjältemodiga striden mot engelska flottan vid Köpenhamns redd den 2 april 1801. Liksom alla andra greps också han af hänförelse öfver denna bragd, som skänkte glans åt det danska folkets namn. Ehuru han icke, som Oehlenschlaeger och Grundtvig, var ögonvittne till slaget, träffade honom underrättelsen därom med en så stor makt, att hans fosterlandskänsla väcktes till fullt medvetande. Slaget har han antagligen besjungit, ty redan under sin skoltid gaf han i rikt mått sina känslor och stämningar uttryck i metrisk form. Men af dessa hans barndoms- och ungdomsdikter finnes ingenting förvaradt åt eftervärlden, alt gick förloradt under branden vid Köpenhamns bombardemang 1807. Förlusten var icke synnerligen stor, själf har han åtminstone aldrig beklagat den.

Hösten 1806 kom han till Köpenhamn för att inskrifvas vid universitetet. Examen bestod han med glans och tog strax därpå i tu med förberedelserna till nästa examen. Men knapt ett år därefter blefvo hans studier på ett våldsamt sätt afbrutna för en tid. Engelsmännens öfverfall kallade Danmarks hufvudstads inbyggare till vapen. Icke mindre än 600 studenter anmälde sig som frivilliga vid „kronprinsens lifkår“, och Ingemann ville också vara med. Den gamla gumman kunde väl hafva rätt, som, då hon såg honom liten, spenslig och svag tåga förbi

åt fästningsvärken till med den tunga musköten på axeln, medlidsamt utropade: „Herre Gud, skall *den där* också vara med!“ Men mod saknade han icke; han stod kvar på sin post, medan kulor och granater susade förbi och öfver honom och flere af kamraterna föllo vid hans sida. Det är underligt att tänka sig den milde och fridsamme Ingemann midt i krigstumultet, men ännu märkvärdigare är det att han med sin svärmiska, en tid till och med skygga natur, så snart det blef lugnt och „anden Examen“ var undanstökad, började studera juridik. Förhållandet mellan honom och fru Justitia blef också endast af kort varaktighet. En annan älskarinna kallade honom, skaldekonstens hulda gudinna; i hennes våld gaf han sig, och henne blef han trogen hela sitt lif.

Då bombardemangets faror voro öfverståndna, reste Ingemann till sin moder i Slagelse och blef där öfver vintern. Året därpå dog hon, och den blifvande skalden uppehöll sig en tid med privatlektioner. Så fick han i sin egenskap af juris studerande fri bostad i en till universitetet hörande stiftelse, Walkendorffs kollegium. Här utgaf han i april 1811 sin första diktsamling. Denna väckte ett uppseende och vann i vida kretsar ett erkännande, som man i våra dagar har svårt att fatta. Väl innehåller samlingen ett och annat, som vittnar om ett rikt känslolif och en liflig fantasi; helt visst finnas där flere dikter, hvilkas språk och rytm kunna värka rätt tilltalande, men på nutidens läsare skulle dock flertalet af styckena, så väl sagodikten Pavizade som balladerna och de rent lyriska småstyckena, snarast göra ett löjligt intryck. Nästan i dem alla råder en känslosamhet, som söker sin like. Den svärmiska känslan hade funnit uttryck, som modigt trotsade förnuftets lagar, och fantasin svingade sig i tygellös flykt högt öfver jorden och alt mänskligt. Men man får icke glömma att hvad man den tiden begärde af poesin just var något dylikt. Det var just friskheten och naturligheten i Oehlenschlaegers dikter som gjorde dem främmande för mången. I vida kretsar voro Lafontaines romaner den mest omtyckta läsning, och Kotzebues skådespel erbjödo höjden af dramatisk njutning. Ingemanns första bok stälde icke stora fordringar på sina läsares förstånd; den

vann deras hjärtan för honom, och främst af alla den unga, älskvärda och i hög grad svärmiska Lucie Mandex. Redan efter sitt första möte älskade de hvarandra, ej långt därefter gaf hon honom sin tro, och senare förenades de i ett lyckligt äktenskap.

Ingemanns två nästföljande band poesier, hvilka utkommo 1812 och 1813, utgöra så till vida ett framsteg, som i dem ingå enskilda smästycken, hvilka kunna läsas med nästan oblandad tillfredsställelse, så ren och sund är känslan i dem, så fint deras bildspråk. Också i det ena af de tvänne skådespel de innehålla, nämligen tragedin Mitridates, finnas enskildheter af både kraft och skönhet. Men å andra sidan möter man i bägge samlingarna dikter, där den öfverspända känslan är drifven nästan till gränsen af vanvett. Främst kan detta sägas om den lyriska cykeln „Varners poetiska vandringar“, där den ideella kärleken yttrar sig med sådan kraft, att skalden till slut finner för godt att låta älskaren dö af idel glädje öfver att hafva vunnit sin älskade. 1814 utkom den allegoriska hjältedikten „De sorte Riddere“, hvari det oklara bildspråket blef till och med hans ifrigaste beundrare för starkt. Här hade dock öfverspändheten lyckligtvis kulminerat.

Det sjukligt svärmiska i Ingemanns ungdomsalster har delvis sin förklaring i hans hälsotillstånd. Under en lång tid var han nästan ständigt sjuklig. „Hela mitt nervsystem“, säger han själf, „var angripet, och under några års tid var jag så utmärglad, att mina vänner och jag själf ansågo mig för en säker tvinsotskandidat“. I en så skröplig kropp kunde man knappast vänta sig en sund själ, och ännu i hans senare arbeten finnes det mycket som endast kan betraktas som härflytande ur en sjuklighet i känslan. Men i flere af Ingemanns skapelser kort efter 1814 märker man dock en lyftning, en större sundhet och naturkraft. Han arbetade med feberaktig ifver — nio skådespel fick han färdiga under tidrymden 1815 till 1822 — men så har också en stor del af hvad han lät trycka i högre eller ringare grad karaktären af feberfantasier. Åtskilligt annat tyder dock på att hans sångmö under denna tid utvecklade sig naturligare än hittils. I tragedin „Masaniello“ tecknas den italienska frihetshjälten och hans om-

gifning i många klara och slående bilder. Också det samtidigt utkomna bibliska dramat „Rösten i örkenen“ innehåller partier af sann poetisk kraft. Om sorgespelet „Blanca“, som likaledes utkom 1815, kan man icke säga detsamma. Det är ett högst förvirradt arbete, i hvilket känslan till den grad rest af med förnuftet, att altsamman nuförtiden skulle förefalla komiskt. Men icke desto mindre gjorde just detta skådespel stor lycka på teatern. En kritiklös publik tilljublade författaren sitt bifall, åtminstone tils tidningsprässens tongifvande skribenter hade uppvisat arbetets stora brister. På skarp prosa hudflängdes det af den lika djupsinnige som hänsynslöse kritikern Peder Hjort, i spetsig vers bland annat af J. C. Hauch och Johan Ludvig Heiberg, hvilken i sitt „Julespøg og Nytaarsløjer“ gjorde det till föremål för en skoningslös, men i högsta grad kvick satir. I sagospelet „Reinhold Underbarnet“ (1816) hade Ingemann funnit ett ämne, som rätt låg för hans egendomliga lyriska begåfning. Här fordrades icke mera karaktärsteckning, än hvad författaren kunde åstadkomma, här fick hans rika fantasi och varma känsla på ett vackert sätt tillfälle att göra sig gällande, utan att råka i delo med förnuftets fordringar. År 1817 utgaf Ingemann sitt första prosa-arbete, det vackra, delvis på Bornholmska folksägner baserade äfventyret „De underjordiske“, hvilket blef mottaget med allmänt bifall. Kort därpå begaf han sig med offentligt understöd ut på sin första, betydelsefulla utrikesresa. Halftannat år uppehöll han sig Tyskland, Frankrike, Schweiz och Italien. Här lärde han känna många utmärkta män, och naturens och konstens härligheter gjorde på honom, i synnerhet under ett längre uppehåll i Rom, starkt och långvarigt intryck. Betydelsefullast var dock den värkan lifvet i södern hade på hans hälsa: han stärktes så till kropp som själ; hans blick på tillvaron och på människorna blef sundare; han gjorde erfarenheter och studier, utvecklade sig som man och vann för hela sitt kommande författareskap den friska och naturliga lifsåskådning, som hans ungdomspoem i så hög grad saknat. Visserligen ledo åtskilliga af hans omedelbart efter resan utgifna skådespel och lyriska dikter af hans tidigare fallenhet för känslosamhet och öfverjordiskt

svärmeri, men redan 1820 påbörjade han den följd af älskliga och själfulla „Aeventyr og Fortællinger“, bland hvilka „Det høje Spil“, „Moster Marie“ och „Altartavlen i Sorö“ intaga en framstående plats.

År 1822 blef Ingemann anstäld som lektor i danska språket och literaturen vid akademin i Sorö. Nu gifte han sig med sin älskade och började så, i den ställning han nu intog, ett fredligt och lyckligt lif, under hvilket han i ro kunde hängifva sig åt sin författareverksamhet. Och det var nu också den fick en ny och härlig lyftning. I Sorö, där han förblef till sin död — från 1843 till 1849, då akademin upplöstes, var han dess direktor — fullbordade han alla sina förnämligare arbeten, de värk, som skulle bevara hans namn åt kommande släkten. I Sorö utkommo hans historiska romaner, de flesta och bästa af hans „Aeventyr og Fortællinger“, de många vackra psalmerna och de i sitt slag oförlikneliga „Morgen- og Aftensange“.

År 1824 utgaf han sitt romantiska, i rikt växlande versmått affattade epos „Valdemar den store og hans Mænd“, hvilket afslutar raden af hans historiska poem; härpå följde prosaromanerna „Valdemar Sejer“ (1826), „Erik Menveds Barndom“ (1828), „Kong Erik og de fredløse“ (1833) och „Prins Otto af Danmark og hans Samtid“ (1835). Som afslutning på det hela utgaf diktaren (1836) åter ett episkt poem, „Dronning Margrethe“. För den läsande allmänheten i Danmark fingo dessa skapelser en alldeles särskild betydelse. De emottogos så godt som alla med begärlighet, lästes så väl vid hofvet som i kojorna och utöfvade, i synnerhet på de unga, en förunderligt upplifvande värkan. Kritiken var däremot icke obetingadt gynnsam, och nekas kan icke att sårbara punkter funnos i mängd. En lärd historiker var Ingemann icke, i mången punkt är hans redogörelse för det faktiska otillfredsställande, likasom de karaktärs- och kulturbilder han upprullar äro alt annat än pålitliga. Men öfver de svunna tidernas öden och tilldragelser förstår han att breda en stämningsfull glans, som värkar bedårande. Själf var han ju så innerligt öfvertygad om den „andliga“, den „djupare“, den

„ideella“ sanningen af de bilder han ville meddela sina läsare, att dessa ovilkorligen drogos med och blefvo troende. I de bilder han målade fans det ett lif och en åskådlighet, som icke kunde förfela sin värkan. Man måste dela hans sympatier och antipatier: man älskade hans ädla riddare och damer; man stod vid deras sida i striden mot ondska och illfundighet; man log när han var glad och ryste öfver de fasor han med föga sparsam hand upprullade. Sålunda bidrogo Ingemanns historiska romaner i hög grad till fantasins och den poetiska känslans utveckling, i synnerhet bland folkets djupare lager och hos den uppväxande ungdomen; och hvad mera var, de blefvo ett mäktigt medel till främjande af kärleken till fosterlandet och dess minnen.

Samtidigt med de historiska romanerna utkommo de många „Højmessesalmer“, hvilka genom sin djupsinnighet och stora innerlighet blifvit dyrbara klenoder för den andliga poesin i Danmark, samt hans små „Morgen- og Aftensange“, utan tvifvel den del af Ingemanns produktion, som i vidaste kretsar skall sprida hans namn under växlande tider. Det finnes inom hela den danska literaturen knappast någon lyrik, som genomgås af en djupare och innerligare religiös stämning. Sin egendomliga prägel har denna lyrik fått genom en ensamstående förening af lefnadsglädje och vemod samt ett glänsande och rikt bildspråk, som värkar hänförande på såväl de mera utvecklade som barnen, hvilka ovilkorligen ryckas med i skaldens flykt mot höjden, till och med då deras uppfattning sviker dem.

Från Sorö utgingo vidare de kraftiga och själfulla „Holger Danskes Sange“, af hvilka flere hafva blifvit hela folkets egendom, många större och mindre berättelser, däribland den allegoriskt-polemiska sagan „Huldregaverne“, hvari skalden söker häfda det berättigade i sin poetiska åskådning gentemot en nyktrare, förnuftsenligare kritik, det intressanta skådespelet „Renegaten“ och till sist den älskliga nutidsromanen „Landsbybørnene“. I sitt sista större arbete „Guldæblet“ återvänder Ingemann till sin ungdomskärlek, den rent allegoriska poesin.

Lycklig lefde Ingemann i Sorö, rik i sin konst och

glad i sitt hem. Hans ämbetsgöromål vållade honom väl någon gång bryderi, men de bekymmer dessa kunde förorsaka glömdes snart i det trefliga sällskapsrummet hos hustrun, för hvilken han bevarat den innerligaste, mest ungdomsfriska kärlek. Under de senaste åren fick han ju också tillfälle att helt och hållet egna sig åt poesin. Älskad var den ädle och milde skalden af alla, ja det kan till och med sägas att ingen af danska folkets stora män i så hög grad vunnit dess hjärta som han. En dag som på ett märkligt sätt bar vittne om denna kärlek var den, då skalden fylde 70 år. I den tidiga morgonstunden infunno sig hos skalden barn och ynglingar från Sorö akademi och hälsade honom med en af hans egna sånger. Senare på dagen öfverlämnades åt honom af unga flickor ett praktfullt utarbetadt guldhorn, en gåfva från Danmarks kvinnor. Från när och fjärran kommo utskickade med hälsningar och tack. Där sjöngs och talades till hans ära, och den gamle skalden svarade ur sitt varma, kärleksfulla hjärta. Följande dag, då budskapet om all den heder som visats honom bars ut öfver landet, fans det knappast någon, som fann det vara för mycket. Till och med de, som hyst betänkligheter vid att deltaga i den stora kör, hvilken prisat Ingeman som en af tidens yppersta skalder, drogos med i feststämningen; de höllo ju dock så mycket af honom och voro ju honom så mycken tack skyldiga. De tänkte väl som så: om det också framför Ingemann kan nämnas författare, hvilkas röst ljudit med större kraft och fyllighet, om också denne eller desse framför Ingemann förtjäna ett namn som mäktiga banbrytare, så är det dock *han,* som tidigare än någon annan för de flesta af oss öppnat porten till poesins land!

Sådan det danska folkets stämning mot Ingemann var för trettio år sedan, sådan är den i det väsentligaste ännu i våra dagar, då ett sekel har förrunnit sedan han föddes. Väl betraktar man nu hans värk med mera kritik än då. Bristerna hos dem — särskildt deras brist på sund realism — för hvilken tidigare blott ett fåtal hade ögon, ligga nu i öppen dag också för den större allmänheten. Men fantasins och hjärtats säregna företräden, hvilka gifva Ingemanns poesi dess värde, hafva icke bleknat under lop-

pet af den sist förrunna människoåldern. Ännu lefva hans sånger på barnens läppar, ännu stå hans hjälteskepnader i strålglans för de ungas syn. Nu, som fordom, är Ingemann det danska folkets älsklingsskald.

Sigurd Müller.

Sverige och Ryssland 1676—1681.

Den historiska literaturen om de diplomatiska förbindelserna mellan Sverige och Ryssland har en af det nuvarande Rysslands mer framstående historici, *E. E. Samislovskij,* riktat med ytterligare ett bidrag, som utarbetats på grundvalen af ryska utrikesministeriets arkiv i Moskva och införts i tidskriften „Russkij Vjästnik“ (januari 1889). Det handlar om de långvariga underhandlingar, som fördes under en del af tidrymden mellan Kardisfreden och det stora nordiska krigets utbrott, då ryssarna på diplomatisk väg sökte begagna sig af det trångmål, hvari Sverige befann sig i midten af 1670-talet, för att tilltvinga sig eftergifter från svenskarnas sida, och då endast farhågorna för kriget med Turkiet tycktes hafva för någon tid uppskjutit denna blodiga sammanstötning, som under två följande regenter skulle varda så ödesdiger för Sverige. Dessa aktstycken, som Samislovskij studerat, hafva sålunda ett för Sverige icke obetydligt värde, och om också de många detaljerna närmast hafva intresse endast för fackmannen, innehålla de dock flere karaktäristiska drag, som icke sakna kulturhistorisk betydelse. Särskildt framlyser ur dessa forskningar med hvilken diplomatisk fintlighet Ryssland sökte draga fördel af alt som kunde vara ofördelaktigt för Sverige, samt med hvilken självsäkerhet och löjlig etikettvärdighet det unga tsarriket redan nu uppträdde inom det europeiska statssystemet.

Med anledning af sin tronbestigning hade tsar Feodor Alexejevitsch i mars 1676 skickat till Sverige och Danmark

ett utomordentligt sändebud *(podjatschij)* Protopopoff, hvilken därjämte — och kanske i främsta rummet — hade hemliga instruktioner att så noggrant som möjligt taga reda på den politiska situationen. Denne underlät ej häller att både i Skandinavien och Östersjöprovinserna i sin resejournal samvetsgrant uppteckna alt som han såg och hörde, isynnerhet det som var förklenande för Sverige [1]) och som med fördel kunde framdragas vid det möte mellan svenska och ryska underhandlare, hvilket man redan året förut beslutit hålla för att revidera Kardisfreden och definitivt afgöra de viktiga punkterna om gränsregleringen, fångarnas utlämnande och handelns ordnande. Då sändebudet återvändt och aflämnat sin i rätt starka färger hållna rapport, kom ock mötet till stånd vid floden *Meusitsa* i Livland redan samma sommar. På den bro, som var slagen öfver denna gränsflod, hade för konferensen bygts särskilda hus „med fönster“ *(„svjätlitsi“)*, och här mötte den 18 juli (g. st.) de svenska ombuden, Ernst Creutz, Henrik v. Tisenhausen och Klingstedt, de ryska (två ståthållare och en statssekreterare), hvilka för att från första ögonblicket riktigt imponera'åkte fram till bron i en kejserlig vagn, eskorterad af ädlingar, strelitser och två „rotar“ ryttare.

Mötet drog långt ut på tiden, då ryssarna hoppades få fria händer från Turkiet och kunna uppträda med så mycket större eftertryck. Ryssarna beskärmade sig i all synnerhet öfver huru orättvist deras köpmän behandlades i Sverige, huru svenskarna godtyckligt pålade skatter och tullar, använde tvångsmynt och tvångskurs, falska vikter med mera (däremot aktade de sig visligen att tala om de ryska tullarna i Novgorod och Pskov och de ryska ståthållarnas våldsamma ingrepp mot sina egna köpmän för att hindra samfärdseln eller om de tusentals raskolniki och lifegna, som måste fly till de svenska gränsprovinserna.) De ryska köpmännens torg i Stockholm låg på ett „högt beläget ställe [2]), där varorna fuktades och vättes af regn“;

---

[1]) „Svenska kronan har råkat rent af på skam“; „genom sina lögnaktiga uppgifter varda svenskarne till åtlöje icke blott för utlänningen, utan ock för sina egna landsmän“ m. fl. liknande uttryck.

[2]) På södra sidan af den nuvarande slussen. Södermalm var redan då rätt mycket bebygdt.

hyran för 1 *„ambar“* (stånd, magasin) hade egenmäktigt åsatts ända till 12 mark, och för härbärge kräfdes 13 *„altiner“* (= 39 kopek) i veckan, hvaremot i Svenska gården i Moskva (som svenska regeringen inköpt och låtit uppföra på 1620-talet) alls ingen afgift fordrades. I Riga, Rugodiv (Narva) och Kolyvanj (Reval) hade ryssarna alls ingen plats, där de kunde hålla till, och då en gång 40 köpmän från Novgorod, Olonets och Tichdin företagit en handelsresa till Stockholm, hade de för frakt, tull och dylikt måst betala ända till 1500 thaler. Kommissionärer och juridiska ombud (*„chodaki“* och *„tolmatschi“*, „Dolmetscher“) gjorde dem mycket förfång, och då de klagade hos borgmästare och råd, fingo de vanligtvis ingen upprättelse o. s. v.

Härpå svarade svenskarna med 14 punkter (utförligt omnämda af Samislovskij), hvari de lofvade alla skäliga eftergifter och likställighet mellan ryska och andra köpmän i Sverige. Härmed kunde det synas som om förhandlingarna skulle kunnat leda till slutgiltigt, tillfredsställande resultat; men ryssarna, hvilka uppenbart tyckte sig ha öfvertaget, släpte ej saken för det, utan hade i reserv ett betänkande „af högsta vikt“: svenska konungen hade nämligen brutit mot § 2 i Kardisfreden, och det på ett sätt som sändebuden funno „icke blott sorgligt att omnämna, utan som de icke ens kunde tänka på utan afsky“: det gälde intet mindre än hans tsariska majestäts hederstitlar! Sedan ryssarna på förhand undanbedt sig alla afbrytande anmärkningar från svenskarnas sida, öfvergingo de till det grannlaga ämnet. Svenska konungen hade i en skrifvelse till polska konungen användt *förkortning* af „storherrens“ *(„velikij gosudarj“)* titlar, hvilket man ock antydt för grefve Oxenstjerna, då denne öfvervar kröningen i Moskva, och i Westfaliska freden hade hans tsariska majestät betitlats endast „storfurste“ *(„velikij knjas“)*. Förut hade de svenska konungarna själfva plägat spörja sändebuden om *storherrens* välbefinnande, hvarvid de stodo med blottadt hufvud, hvaremot den nu regerande konungen endast medelbart gjort sig underrättad härom genom sin sekreterare. Särskild vikt lade ryssarna vid de *smädeskrifter,* som voro i omlopp, och som de sannolikt fått genom sina späjare i Wien och Warschau; af dem må några betecknande prof anföras.

„Under den tid Stenko Rasins uppror rasade, hade i svenska städer, särskildt i Riga, tryckts] flygblad, hvari lögnaktiga uppgifter förekommo om f. d. patriarken Nikon, om tjufven Stenko Rasin samt andra oskickliga saker, och dessa lögnaktiga och anstötliga rykten spriddes af hans kungliga höghets undersåtar i hela Europa *och* Italien. — År 1665 hade en smädeskrift mot storherren författats med „illfundiga påhitt“ af svenska undersåten Ivan (Johan) Schwab i Reval. Boken var tryckt på latin i hans kungliga höghets stad (!) Jena med tillägg af befälhafvaren i Reval. Andra illasinnade svenskar, nämligen Georg Gvesius, Michael Ludvicus, Isak Hedraeus och Johan Hartman, hade ock i knittelvers ägnat orättfärdigt pris åt denne både Guds lag och egen rättskänsla förgätande niding Schwab, och däri förekommo särskildt följande anstötliga ställen: 1) storherren, välsignad i åminnelse, storfursten Ivan Vasiljevitsch, alt Rysslands själfherskare, hade på *tre* ställen titulerats endast „storfurste af Moskva“, hvarjämte han benämts ett „mänskligt vidunder, en oerhörd förtryckare och ett mycket vildt djur“; 2) „ett sådant plågoris tjänade livländarna ock under moskovska storfursten Alexej Michailovitsch, och dessa bådas namn vore ej mer värda än att de höljdes i den eviga tystnadens, mörker ungefär på samma sätt som Herostratos'.“ Och i dylika smädande uttryck jämfördes storherren, hans tsariska majestät, med Herostratos, denne „simpla karl“ *(„prostoj muschik“)*, hvilken bränt upp afgudatemplet i Efesos“; 3) kallas Ivan Vasiljevitsch blott storfurste, ja på flere ställen till klander och nesa för tsarväldet „tyrann och plågare.“ — Slutligen hade generalen i Riga, Hans v. Fersen, i ett bref till vojvoden i Pskov skrifvit tsarens namn Feodor *Michailovitsch* i stället för Feodor *Alexejevitsch!* . . .“

Denna långa harang slöt med yrkande att de brottsliga skulle straffas strängt för *crimen læsæ majestatis* och kränkning af den „nationella äran“, och till sist kom slutklämmen: för dessa „stora, olidliga och usla förargelser och smädelser“ skulle till storherren åter *afträdas de städer, som fordom hört till ryska väldet,* Ivangorod, Orjeschek, Jama och Koporje! — Man kan tänka sig huru öfverraskade svenskarna måste blifva öfver detta hotande ultimatum!

De sökte visserligen vid en följande sammankomst att öfvertyga ryssarna om att det inte var så farligt med skriffel och förkortningar af titel, ty sådant tolererades i alla kristna stater, men ryssarna genmälte härpå att storherrens rättigheter „icke kunna jämföras med svenska eller polska konungars, ty dessas rättigheter voro begränsade, hvaremot storherrens, vårt tsariska majestäts stora ryska välde, tack vare den gudomliga, allsmäktiga Försynen, är till och lyser likasom solen i och genom hans tsariska höghets själfherskande välde och makt, och den tsariska äran kan på inga vilkor falla undan för några förmenta rättigheter (från andras sida).“ Sammankomsterna fingo efter den betan en alt trögare karaktär: svenskarna gåfvo halft afböjande, halft undvikande svar; ryssarna hotade öppet med krigsförklaring, men då de funno att svenskarna skulle lita „till Gud och sina vapen“, förrän de gjorde den minsta landafträdelse, upphörde förhandlingarna alldeles i september, och man skildes åt — utan de öfliga afskedsformaliteterna. Den 5 oktober foro svenskarna sin väg, och den 28 oktober fingo ryssarna order att resa till Moskva, dit de anlände efter 18 dagar och „fingo skåda storherrens mycket strålande ögon och kyssa Högstdensammes högra hand, under det att alla tsarens andra tjänare uppehöllo sig i „*perednej*“ („antichambren“).

Carl XI beklagade sig i ett bref till tsaren öfver ryska sändebudens oväntade och otillbörliga förslag och önskade förlikning i godo på grundvalen af status quo, hvarpå tsaren — dock först två månader efteråt — behagade svara med att klaga öfver att de svenska sändebuden lämnat mötet utan att han fått se dem, tvärt emot all etikett. Emellertid tyckes han hafva fått kännedom om och tagit intryck af den vändning sakerna fått genom Carl XI:s segrar vid Halmstad och Lund, ty „finge han satisfaktion för sändebudens otillbörliga uppträdande, ville han gärna lefva med hans kunglig höghet i grannsämja, kärlek och diplomatisk förbindelse.“ Ett nytt möte skulle ega rum, men oroligheterna i Ukrajne förbjödo detta länge, och då ändtligen tvisten med Turkiet bilagts, hade också Sverige slutit sin fred, så att ställningen blifvit betydligt jämnare till Sveriges förmån. Två ryska sändebud, Lutochin och Bobinin,

som besökte Sverige, mottogos tämligen kyligt af Carl XI (som då vistades i Skåne-Blekinge), och deras sorglustiga rapporter äro rätt karaktäristiska. Klagomål lära hafva varit det stående temat i alla ryska ambassadörers „konfidentiella“ meddelanden från alla länder, och då deras eget folk slogs sinsemellan och rymde, så att svenska polisen ibland måste inskrida, utmålade de detta såsom förtryck från svenskarnas sida. Emellertid torde å andra sidan under denna råa, krigiska tid svenskarnas beteende gentemot ryssarna icke just varit af allra älskvärdaste art, och några utdrag ur sändebudens bedröfliga *„spisok“* sakna därför icke ett visst kulturhistoriskt värde.

Befälhafvaren i Narva kvarhöll dem under resan vid gränsen i 6 dagar och lät dem få hvarken mat eller dryck. Från Narva skickades de i väg på en liten farkost *(„polukorablj“)* och voro nödsakade att lämna i sticket sina galavagnar *(„kareti“)* och packning, så att de ledo stort men. I Stockholm kvarhöllos de en hel månad; man brydde sig ej om deras begäran att få fara landvägen genom Sverige, utan de måste färdas till sjös under senhösten, så att de voro „nära att drunkna.“ Och skutan hade till kapten en rå karl, som med sitt trots förnärmade sändebuden svårt och slog deras tjänare; många dagar var han ock alldeles drucken. Men matroserna bestodo af bönder från landet, hvilka icke begrepo navigering, och af denna kaptenens vårdslöshet och sjöfolkets okunnighet kom det sig att de måste vara på sjön (mellan Stockholm och Karlshamn) *fyra veckor.* — I Stockholm hade sändebuden tagit in hos en värd, som hade krogrörelse *(„schinkarstvo“)*, där allehanda slödder drucko sig fulla och förolämpade sändebuden högeligen. Och sändebudens tjänare blefvo slagna af värden och dennes folk, och själfva hotades de med dragna sablar. Men mot denna värd och mot alla dem, som begingo sådant öfvervåld och slogo ryssarnas män, anstäldes icke laga undersökning, och icke beifrades detta af konungens rådsherrar, de där icke iakttogo konungens rättsliga förordningar. — I Karlshamn hämtade dem kommendanten icke med vagn, utan de måste gå till fots från hamnen till den gård, som anvisats dem. Här kommo stadsboarna „i arga flockar“ med svärd och påkar och slogo sändebudens

folk, drogo blanka vapen, togo många saker från dem oc] följde vid deras afresa från Karlshamn efter dem me« sablar och knölpåkar två verst. — I Upsala måste de läng hålla till på gatan, tils de ändtligen fingo kvarter i mörka kalla trähus; bränsle gafs dem ej, och mer än en veck; måste de dväljas i dessa kyffen under mycken nöd. — Åbo blefvo de kvarhållna en vecka, och under dessa dagai blef deras folk slaget af invånarna i staden och omnäjden, hvarförutom vid affärden en ädling slogs och tjänarnas hufvuden mörbultades med påkar. På samma sätt till fogades dem ock under vägen mycken oförrätt af forbönderna; man stal och rymde från dem med deras saker, och rese-*pristaven*, kapt. Gregor Prensting, näpste icke dessa människor och efterlyste icke det bortstulna. — Från Ljungby fördes de öfver „ödemarker“ och voro nödsakade att köpa lifsmedel för dyrt pris.

Emellertid drogo de sväfvande underhandlingarna om ett nytt möte ut på tiden ända till 1681, då förberedande skriftliga not-växlingar egde rum mellan Narva och Pskov. Härunder framkommo ryssarna med en ny, högst betänklig sak: hans tsariska majestät hade i en skrifvelse benämts icke F*eo*dor Alexejevitsch, utan — F*e*dor Alexejevitsch; i stället för „obl*ua*datelj“ (herskare) hade skrifvits obl*a*datelj, och i stället för bokstafven *fitá* (gr. ϑ) *fert* (gr. φ)! „Men dessa båda bokstäfver hafva i uttalet åtskilnad, och därför skall man i Storherrens namn skrifva initialen ϑ och ej φ. Men på cæsariska (latin) och svenska språken tryckas och skrifvas i stället för ϑ två bokstäfver: t och h. Och dessa beklagliga skriffel i storherrens namn och titlar måste betecknas såsom stridande mot det eviga fredsfördraget i Kardis“. Och för att styrka sanningen af dessa uppgifter medsändes till svenska sändebuden en rysk lärobok, som tryckts i Stockholm, samt en rysk kalender på tyska jämte utdrag af handlingarna i Plüssmünde, „ty om dylika skriffel förekomma i de svenska sändebudens fullmakter, kunna de icke godkännas.“ — Nära ett halft år därefter läto de svenska sändebuden genom en budbärare Kristoffer Kock ryssarna förstå att det beramade mötet icke kunde hållas i Meusitsa eller Plüss samt att frågan om skriffelen icke skulle få upptagas på programmet. Men Kock fick svar på

tal: under „mycken utläggning“ förklarade ryssarna att „om dessa hans tsariska majestäts höga och stormäktiga regeringsåtgärder kunde de alls icke inlåta sig med *honom*, ty det skickade sig icke att han, Kristoffer, finge reda därpå, i ty att sådana viktiga ärenden aldrig kunde afgöras genom personliga meddelanden, utan *endast* genom höga, bemyndigade beskickningar.“ Den diplomatiska etiketten (*„posolskij obitschaj“*) måste framför alt iakttagas, och att rådpläga med en simpel budbärare „lände endast till skam“!

Vid samma tid fick Ryssland omsider den turkiska frågan lyckligt löst, och nu hade det icke längre någon anledning att visa eftergifvenhet mot svenskarna. Deras sändebud fingo befallning att fara från Pskov till Novgorod, och frågan om mötet bragtes aldrig mer på tal. Till krig kom det dock ej, ty Carl XI:s säkra, kraftiga hållning stäfjade för en tid de ryska planerna. Men spänningen mellan de båda länderna kvarstod oförminskad, och alt mer samlade sig åskmolnen, som i och med det nya århundradet under de stora personligheterna Carl XII och Peter den store skulle urladda sig på ett för Sverige så fruktansvärdt sätt.

Alfred Jensen.

August Engelbrekt Ahlqvist.

August Ahlqvist föddes i Kuopio den 9 augusti 1826, i en af Savolax' naturskönaste trakter, där han redan från barndomen blef förtrogen med det finska folket och dess språk. Om de djupa intryck han mottog från sin barndomsnäjd med dess sjöar, sund och skogar samt dess raska befolkning vittnar hans sång „Savolaisen laulu", som blifvit den mest populära af finska dikter. Redan här lärde han sig att betrakta arbetet för det finska språkets uppodlande såsom den lefnadsuppgift, åt hvilken han med aldrig svikande trofasthet skulle egna sig.

År 1844 blef Ahlqvist student. Redan förut hade han framträdt såsom finsk öfversättare och skald; nu anslöt han sig med entusiasm till de unga män, som egnade sig åt grundläggandet af en finskspråkig literatur, och visade sig snart de öfriga öfverlägsen i literär begåfning och herravälde öfver finskans ressurser. I veckotidningen *Suometar*, som uppsattes 1847, voro hans bidrag de i språkligt afseende bästa, och delvis blef hans finska språk normgifvande för tidningens. Bland arbeten, i hvilka han framträder såsom utmärkt finsk prosaist, må nämnas: Minnen från resor i Ryssland (Muistelmia matkoilta Venäjällä), där han i lätt och humoristisk stil tecknar de i Ryssland bortdöende finska stammarnas förhållanden. Men äfven i bunden framställning vann finskan, behandlad af honom, en förut oanad böjlighet och klang. Lik smeden i äsjan arbetade han med det hårda materialet, och „gnistorna" flögo omkring, lysande i Finlands bygder. Inspirationen var i hans sånger („Säkeniä" 1860, 1868, 1874) sann och varm, vare sig att fosterländska ämnen, subjektiva känslostämningar eller romantiska motiv berördes, men den popularitet diktaren förvärfvade sig berodde dock kanske mest på deras formella förträfflighet.

Den poetiska och publicistiska värksamheten var dock icke Ahlqvist nog. Han egnade sig åt omfattande finska språkstudier, som snart sträckte sig äfven till de med finskan besläktade språken, med hvilka han under vidsträckta resor i Ryssland blef förtrogen. Hans område var på detta fält icke lika omfattande som föregångarens, Castréns, men han gick ej mindre än denne på djupet såsom lingvist och kulturhistoriker. Genom sina språkvetenskapliga publikationer vann Ahlqvist anseende såsom den främste bland de finska språkforskarena, och då han, efter specimination med en finsk verslära (runousoppi), 1863 utnämdes till professor i finska språket och literaturen, fans det ingen tvekan om att han var den värdigaste att innehafva Castréns och Lönnrots lärostol.

Ungefär samtidigt genomfördes af en del af finskans målsmän en partiorganisation, som år efter år vann ökad fasthet, med syfte att i politiskt och socialt hänseende förfäkta finskans intressen. Ahlqvist var från början främmande för denna riktning. Självständig till sin karaktär och oböjlig till sitt lynne, kunde han icke underordna sig någon, allra minst en partichef; att själf bilda ett parti hade han icke lust och saknade kanske äfven de därför nödiga egenskaperna. Man finner honom därför numera bland dessa „vanhat, rehelliset“, för hvilka de ungas storordiga tal ofta föreföll såsom idel godtköpsfraser. I kritiska uppsatser i Kieletär (1871—1874) och Finlands allmänna tidning granskade han skarpt literära arbeten på finska språket, hvilka af honom förkastades såsom dåliga, medan partimännen velat förklara dem för förträffliga. Vid Nyslottsfesten 1875 talade han om forna svenska konungars medvärkan till civilisationens framsteg i Finland och om tacksamhetens band gent emot broderfolket i väster. Hans ord emottogos af tänkande medborgare såsom uttryck af en sann uppfattning af vårt folks historiska ställning. Men det finska partiet fann sig såradt. I den skarpa tidningspolemik, som följde, höll Ahlqvist modigt stånd, men han var ensam; det föll i ögonen att han icke hade massan bakom sig.

Från denna tid var dagens tillfälliga äflan honom ännu mera än förut likgiltig. Han egnade sig alt mera uteslutande åt vetenskapliga arbeten. Det akademiska rek-

toratet, som han under ett triennium innehade, var en bör(från hvilken han så snart som möjligt ville blifva befria Däremot fann han sig väl bland den skara lärjungar h samlat i Kotikielen Seura, där han meddelade de yngre r sultaten af sin mångsidiga erfarenhet. Vi kunna här e dast antyda de rika frukterna af hans vetenskapliga värl samhet från en senare tid. I „de västfinska språkens ku turord" (1871) utredde han hvilken invärkan de finska fo ken under sin utveckling rönt af andra, mera civiliserad folk. I det epokgörande värket „Suomen kielen rakennus (del I. 1877) angaf han det finska språkets grammatikalisk struktur. En resa i Sibirien gaf material till skildringe „Unter den Vogulen und Ostjaken" (1883). I „Kalevala Karjalaisuus" (1887) vidhöll han gentemot Julius Kroh Kalevalas karelska ursprung. Han var upptagen af tanka att fullfölja gamla värk och begynna nya, då döden plöts ligt den 20 november afbröt hans bana.

Ahlqvist var en ihärdig och begåfvad banbrytare som öppnade väg för kommande släkten. Hans kraftfull ande gaf prägel åt hans väsende, hvilket var enkelt och rättframt, någon gång till och med kärft, så att den inre varma känslan icke ofta trädde i dagen.

Dimmor.

Skymdt af trädbevuxna bärg, låg ett litet, grått bondhus i dalens aflägsnaste ända; det stod omgifvet af några glesbladiga björkar och ett par tallar. En spång ledde upp från sjön; mellan stenar och buskar slingrade den sig ända till husets trappa och fortsattes sedan förbi brunnen inåt skogen, där den förlorade sig mellan fuktiga tufvor.

Omkring stugan var det tämligen rent och snygt på den sidan, som vette mot spången. Björkarna skuggade här mot solen, och tallarna utsvettades sin präktiga, varma barrdoft.

Eljes var hela gårdsplatsen en enda vildmark: hallonbuskar, kardborr, hela snår af brännässlor och längs diket små, gula smörblommor, som skeno i solen.

Här stannade hon också, frun som farit ut för att söka ett sommarnöje åt sig. Det var ensamt, vackert och framför alt billigt. Dessutom var rummet man erbjöd henne både svalt och snygt, litet mörkt med sitt enda lilla fönster af grönglas, men det kunde ju stämma med hennes eget humör.

Hvarför skulle hon vara glad, då ödet visat sig så kärft och njugt mot henne! Intet hade hon att glädja sig åt, intet att hoppas, intet att utfylla lifvets oändliga tomhet med. En man som — ja, som var henne likgiltig, ingen släkt, inga vänner och intet barn.

Hon tog altså det lilla rummet. Där skulle hon vara ika ensam som eljes. Mannen föredrog staden och ville li där, men doktorn, den envisa människan, hade tvingat enne att söka hvila och landtluft.

Nu var hon här. Det lilla rummets tapetlösa väggar ade hon beklädt med ett par filtar och en sjal. Från in säng hörde hon fåglarnas sång om morgonen, ackomanjerad af prasslet från löfven, då västanvinden for fram enom dalen; genom gardinen kunde hon se det eviga

spelet af bladen och grenarna, som hvarje ögonblick togo nya ställningar och fläktade åt alla håll och susade likt en entonig melodi.

Med glädjelös resignation mottog hon den ena dagen efter den andra; utan mål ströfvade hon omkring i dalen eller uppåt bärgen på stiglös färd, sökte skugga under de väldiga träden och betraktade stilla och trött om aftonen solen, som sjönk bakom den mörka granskogen i väster.

Bondhustrun, som gick omkring glad och förnöjd dagen om, föreföll henne som ett själlöst väsen; att kunna finna sig så väl i en så ömklig ställning, att förbli känslolös under så många vidrigheter, hvad bevisade det annat än att folk af hennes slag saknar förmågan att känna och lida!

Och pigan . . . ett sådant sorglöst, tanklöst väsen. Evigt lika förnöjd, och med ögon som voro dummare än fårets, glada, uttryckslösa ögon utan skuggan af en enda tanke i de blanka och grunda globerna.

Att kunna vara nöjd med Klas Olson, det lata och onaturligt fula karlkräket, och att ha honom till husbonde, man, öfverhet och husgud! Att kunna tåla hans öfversitteri, hans snäsor, hans glupskhet, hans otäcka uppsyn och hans snarkningar, som mera liknade hundrade osmorda tröskmaskiners dån än en människas andhämtning, det var hvad den främmande inte kunde förstå. Men de hade ju inte känslor, de där . . .

Fadern hade gifvit henne en så kallad god uppfostran. Hon kunde språk och hade lärt sig att spela piano: en del brus med pedal, ackorder och löpningar, som läto grant, och så att hacka friskt på tangenterna, liksom för att straffa dem för att de inte dånade ännu starkare än de gjorde. Sådant gaf ett slags talanggloria, som tyvärr strax nöttes bort under beröringen med lifvet och dess fordringar på värklig duglighet.

Hon gifte sig med en balflamma, som bjöd henne ett hem utan tillgångar. Det lät så bra: de skulle arbeta tillsammans för att det skulle gå bättre. Hon skulle ge lektioner, och han — skulle naturligtvis fortfarande arbeta på sitt kontor, där han redan nu fick nästan tusen kronor i årslön.

Hon gaf lektioner och han satt på kontoret. Det var tt tråkigt lif, talanglösa elever, elever som för det mesta ȷrsummade och som prutade med betalningen eller snodde g undan den — och ännu tråkigare var det på kontoret. [en han hade förmåga att trösta sig.

Han drack icke, spelade icke och var en hederlig ırl, men tyckte om att lefva som folk, och det kostar. emma trifdes han nu icke, och hon var inte den som ınde göra hemmet till ett eldorado.

Åren gingo, inga stora schismer och inga husliga sceır. Alt försiggick som det skulle; han hade sitt för sig h hon vantrifdes. Hon slet med sina timmar för att lla luckorna i hushållskassan; hon lappade och stoppade , möbel och utstyre, som sletos af tiden och malen; tvära och tystare blef han, hon mulnade till som en snötung cembereftermiddag, suckade och smågret för likt och ikt, blef melankolisk och sentimental i samma mån som ın tillslöt sitt väsen för henne.

Doktorn uttalade det förlösande ordet: hon skulle bort. ınd att det inga välvilliga släktingar fans, hon stod så ıaturligt ensam i världen, sen fadern — som ursprunggen var utlänning — dött. Skärgårdsluften skulle hjälpa ınnes af musiken fördärfvade nerver, ensamheten och iheten hans af kontorslif öfveransträngda själ.

Den halfgamla frun gick där och längtade och succde och plockade i dalen stora buketter af gräs, blad h blommor. Bara hon kunde göra något, få fatt i något t fylla sin själ med.

Kärlek, kärlek, bara en liten smula, en smakbit, så ycket att hon fick veta hur det var.

Mannen hade aldrig gjort ett försök att vinna henne. ın hade icke sträckt ut ett finger för att intressera henne. ır inte alt föll färdigt solmognadt i hans mun, vände han ; bort, och kom inte att tänka på att han med solsket af några vänliga hjärteblickar skulle kunnat drifva till n fullaste mognad alla hennes hjärtas knoppande kärleksıfvor, om han velat.

Själf kom hon häller icke att tänka på att hon hos ıom skulle kunnat ernå något. Nej, det var nu så som var, hon var sådan och hans natur var sådan . . . det

kunde inte hjälpas. Det var sorgligt och uselt, liksom a. annat i lifvet var sorgligt och uselt.

Hon hade gjort sin plikt. Det var inte två vägar at välja. Hon hade gått på den smala pliktvägen och tra skat...

Han hade valt några små, trefliga slingerstigar omkring den ena raka, det var nu hans ensak, det brydde hon sig inte om. Hon hade inte kunnat vinna honom; nu lät hon honom löpa. Hon skulle väl inte genera honom ännu till. Hon tänkte alls icke på hela människan... hon unnade den snälla karlen alt godt — — bara, bara han kunde ge henne lite mer penningar, så hon kunde lefva utan så stora försakelser, hon som älskade komfort... som längtade efter att få något att glädja sig åt, att se något nytt, att upplefva om än aldrig så litet, något som kunde värma hennes stackars frusna själ.

Det var en varm dag; hon kom ut ur sitt rum med den svarta parasollen i hand och en liten halmhatt på hufvudet. Hennes bleka kinder hade fått en ljusröd skiftning, och blicken hade blifvit lifligare; med välbehag inandades hon den friska, rena luften. — Hvart skulle hon i dag styra kosan? Skogen såg inbjudande ut, hon beslöt att gå rakt inåt, dit där svedjelandet låg; den vägen kände hon ännu icke.

Den lilla, nyss afbrända sveden fängslade henne. Några träd stodo ännu kvar bland alt det svarta och sträckte sina sotiga, halftförbrända armar ut mot sjön, som om de väntat frälsning från vattnet. Hon kände någonting sympatiskt för denna fläck härjad natur. Endast att träden icke förbränts utan nytta eller förgäfves; i askan skulle sås och skördas, medan hos henne... Hos henne hade alt förstörts af sig självt och till ingens glädje...

Hon afbröts plötsligen i sina tankar. Helt nära invid sig hörde hon en häjdlös gråt. Det var torparns fosterdotter, som satt på en sten och snyftade med händerna framför sitt ansikte. Hon var en grof flicka, rödbrusig och tjock, med en mun som alltid skrattade. Framför henne stod en man, klädd i trasor. Han var ung och storväxt, hans ansikte var välbildadt, men svart af sot, rök och

smuts. Han såg mörkt på flickan, och ögonens röda kanter gåfvo blicken ett vildt uttryck.

— Att du, som har tak öfver hufvudet, kan vara så hård mot en fattig fan som jag, sade han. — Du vet hur jag farit illa och slitit en hund. Dag och natt i regn och blöta, och sällan magen mätt eller en värmetår ett trösta sig med. Ingen vill ha mig efter det där . . .

— Men prästen?

— Den skräflarn? Är du tokig? En som varit fast engång, den aktar då sig nog. Och du vill inte! Inte skaffa mig slantar eller pengar? Nå ja — det kan vara detsamma.

Pigan gret på sitt bullersamma vis och snöt sig ljudeligen i sitt grofva, blå förkläde.

— Det är ditt onda sinne, Anders, Herre Gud att du inte kan hålla dig nykter. Kan du inte få smedarbete på någon af herregårdarna, du som är så stark och rask som två andra, när du bara tar i. Det är fan som har farit i dig, Anders, fan själf.

— Herregårdarna, sa' du herregårdarna? Jo, det är just rätta ställena! Ve du inte att det är herremännen som äro våra argaste fiender, som vilja ta vårt arbete och våra lif därtill! Och för alt detta ge de oss så liten lön, att vi knapt förmå hålla lifshanken uppe, om vi arbeta aldrig så! Vet du inte att det är vi som skall träla för att de skall få vältra sig i öfverflöd och roligheter. De roa sig för våra pengar, pråla i grannlåtskläder för våra pengar, lefva på oss, suga ut oss intill märgen, och det är galet, du! Det är orätt, för skulle det delas rättvist, så blef det annat. Men rättvisa, se det har han inte mycket af, han däroppe, nej då, det var skam att skylla honom för det . . .

— Jesus, Anders, har du blifvit palmerare? Jag kan nog märka att du har varit och hört honom predika, för det lär man bli så där tossig af.

— Hört Palmaren, det kan du lita på jag har. Synd att du är så djäfla dum, eljes kunde du få i dig lite vett, du med. Nånå, förlåt hvad jag säger, tag inte illa upp, för jag menar det inte du, jag menar bara . . . Men så mycket kan jag säga dig, att skulle rätt ske, så fick alt

som är nere komma upp, och alt som är uppe ned. Skulle rätt ske, så strypte vi dem som ge oss arbete och betala så dåligt. Skulle rätt ske, så tog vi hvad som tillkom oss, och delade rikedomarna. Och skulle rätt ha skett förut, så stod jag minsann inte här och tigde från dig stackare, som är nästan lika uslig som jag.

— Kan du inte spela på fiolvärket ditt på danserna?

— Vet du inte att de inte tåla se mig sen jag satt, liksom om det inte var en himmelens orättvisa att spärra mig inne.

— Men du bröt dig ju in om nattetid i Gullsta herrns bod och stal hela höstslakten och alt bakadt med.

— Bröd ja, skulle jag inte ha' bröd! När jag fick afsked på värkstan och kördes bort för så lite som att jag värmde öronen på den sturska gårdsfogden, nå, så fick de släppa till fårskånkorna! Kantänka. Det var deras eget fel. För resten har jag minsann fått plikta för det. Hör Mina, kan du inte skaffa mig pengar att komma till stan, så måste jag till dyrken igen.

Mina vred sina stora, röda händer.

— Nej, Anders, jag kan inte, Herre Gud, jag kan ju inte. De har inte själfva, sen de köpte kon. Hvar vill du jag skall ta pengar ifrån. Jag har inte ens paltån mer att sälja, du har fått alt.

Han gaf till ett skratt, som om hon sagt någonting särdeles lustigt, men drog sig undan, då han i samma ögonblick såg framför sig den främmande.

Fruns rodnande ansikte flammade af rörelse, och hennes röst darrade, då hon med sin utländska aksent sade.

— Var inte ledsen, jag ville så gärna hjälpa er, om jag kunde, förlåt, men jag har hört det sista . . . vill ni ta hvad jag har, det är lite . . . men . . .

Hon stammade, som om det var hon som tigde om något: stora tårar glänste i hennes ögon, och stämman darrade. Nästan ödmjukt såg hon upp på den mörke mannen.

Han tittade misstroget åt sidan, såg i smyg på pengarna, som hon tagit fram från portmonnän, antog en ödmjuk och listig min, men sade ej ett ord.

Flickan teg också, tummade på förklät, snyftade nu ch då och förde flatsidan af handen till ögonen.

— Tag emot, sade den unga frun, altjämt lika uppörd, tag emot, det är bara tio kronor, men jag har inte ıer. Är ni förlofvad?

— Sådant fint ha vi inte råd till, svarade mannen rutalt.

— Jag har stulit, så vi är inte vidare förnäma, vi inte. ch mamsells pengar vill vi inte ha. För hvad är hon för ı fru, som måste bo så här ensam i ödemarken och ingen an har, utan går och vallar här som ett troll? Hon kan ›hålla sina pengar själf.

Hon kände hur blodet for henne häftigt till hjärtat ›h blef så skrämd af hans hårda röst, att hon nära nog ıde sprungit därifrån. Hon betogs af blygsel, hon var , ovan att komma in uti någons förtroende eller att visa n egen känsla; nu tyckte hon sig själf ha begått en ındling, som måste såra de stackars människornas fininslighet. Och stilla, med ögonen nedslagna, drog hon g undan, likt ett skolbarn, som misslyckats på examen, ed sin tiokronssedel kramad samman i handen.

Så vände hon om, gjorde sig så liten hon kunde, ıög ljudlös på tufvorna och hörde, då hon fann stigen, m ledde hemåt, ännu Minas snyftningar och mannens arpa och låga röst, som bannade.

Aftonen var skum, en gök gol i någon trädtopp läne inne och långt ifrån hördes hafvets dån, liksom ett sakta kande. Myriader af myggor susade och sjöngo, och den lla ån flöt ljudlös fram mot dalen mellan sina dyiga änder, där näckrosen knoppades och vassen stod stram h styf ibland små, ljusblå förgätmigejer i knopp.

I stugan satt gumman och stoppade en otroligt tra; strumpa; hela hälen var ett enda hål, och hennes ›fva nål med en lång, tjock ullgarnsända beskref en bellig, halfbågformig rörelse inåt stugan för hvar gång ı gjorde sitt besök mellan maskorna i det slitna grå. gryta med mjölvälling puttrade och ångade öfver träen, det luktade färskt enris och sjudande kåda härinne.

Ett förnöjdt, småviktigt uttryck gaf den gamlas ante ett icke obehagligt tycke; hon gjorde miner för hvart

stygn, efterhärmade omedvetet nålens osäkra borrande i strumpan, vred mungipan upp, då hon drog ut nålen, spärrade upp ögonen och körde munnen långt ut för hvar gång nålen skulle in igen.

Den unga frun trädde häftigt in i stugan. Nu blossade hennes kinder och ögonen strålade. Hon satte sig vid gummans sida och började göra frågor.

Men gumman lät sig inte bekomma. Hon var inte upplagd för konversation och intresserade sig uppenbarligen endast för sin strumpa. Det var omöjligt att få henne att tala. Med nöd ficks hon att svara ja och nej på direkta frågor.

Jo, Mina var en god och bra flicka, riktigt snäll. Hon var altför god, och kunde aldrig neka, när man bad vackert. Med goda ord kunde man få henne till hvad som hälst.

Hvarifrån Anders kommit, det visste hon inte. Men för par år sen hade det varit. Han var smed, en duktig arbetare, och omtyckt af alla, isynnerhet som han kunde gnida fiol och kunde spela till söndagsdansen. Mina tyckte om honom, det var ingenting vidare med det. Men så kom det sig att folket började tala om den där socialarn. De samlade sig kring den där, som predikade som en präst, men inte mot den onde, utan mot öfverheten, och det var den mannen, som satt folket upp mot de rika. Det tog Anders, och han var alltid med. Samma tid började han supa så smått för att hjälpa upp kuraget. Nå, så hade det kommit så småningom, det ledsamma. Mina fick historien med barnet, de voro nära att skicka henne bort från torpet, men så tyckte de ändå att det var synd, och så behöllo de henne.

Sedan dess gick det inte bättre. Anders var det rent slut med, ett giftermål med en sådan uppstudsig karl, fyllbult och slagskämpe, som han hade blifvit, det kunde inte komma i fråga. Han fick inte visa sig inom torpets gränser. Finge far se honom här, så sköt han efter'n...

Så mycket fick den unga frun veta. Mor var inte god att plocka ur, och det behöfdes alla möjliga finter för att få henne i gång. Men så kom hon att tänka på sin spånad, blef intresserad af att få uttala sig om ullsorter

och deras olika varaktighet, rekommenderade varmt den grå som betydligt starkare, hvaremot den hvita nog såg bättre ut och lät blanda sig lättare med andra färger...

Den främmande gick in till sig, upprörd ännu, och full af nya tankar. Hon var på en gång rädd och sorgsen; hon fruktade den mörke mannen och kunde ändå inte afvärja ett visst intresse för honom. I alla fall, tänk om han ville komma för att göra henne illa. Han såg så dolsk ut, och ändå . . . hon trodde att om man talade med honom, om man visade honom värklig godhet, så kunde han kanske bli vek, känna tacksamhet, själf bli god.

Han måste ha haft en ursprungligen god natur.

Men nu —. Hon stängde till sina fönster och lade hakarna på. Så läste hon dörrn och lade sig. Hon kunde höra mor stafva ur bibeln, hörde hur far kom hem och fick sin mat samt hur Mina sent omsider sopade stuggolfgolfvet till natten, gick efter vatten samt sist och slutligen steg uppför den knakande stegtrappan till vinden, där hon låg.

Det var en dimmig natt, kall och mörk. Frun låg och grufvade sig öfver hvad hon inte kunde hjälpa. Skulle det värkligen vara så att hon, hon som ansett sig vara den af himlen mest förorättade, att hon egentligen var den minst olyckliga af alla dessa, den enda som kunde hoppas på att få lefva sina dagar lugnt och stilla utan större försakelser eller olyckor än dem ett onöjdt sinne skapade sig själft. Hon såg för sig smedens vilda, mörka ansikte så fort hon slöt ögonen, och när hon öppnade dem måste hon titta åt fönstret, där hon inbillade sig upptäcka hans silhuett med det buskiga håret i oregerliga ringlar.

I drömmen såg hon hans stygga leende när han afvisade penningarna. Hur det var, tyckte hon att han liknade hennes man, och det plågade henne; de hade ju i värkligheten inte ett drag gemensamt; bara detta afvisande, försmädliga, andligt högmodiga leende. När hon ibland tog sig för att visa sin man en eller annan vänlighet, log han på det viset.

Hvad denna likhet plågade henne. Var det mannen eller den elaka smeden som stod framför henne och drog

på munnen åt hennes hjärtas uppriktigt välmenta gåfva. En röst skrattade kort och sakta, några ord hviskades med en hånande, torr och obehaglig röst.

Natten, så lång den var, förgick slutligen. Hon vaknade tidigt, med en känsla som om hon varit sjuk, hufvudet värkte ännu, och hennes lemmar kändes så uttröttade, som om hon med ens blifvit gammal. Ögonen voro nästan igensvullna af tårar. Hon hade gråtit i sömnen, kudden var ännu helt våt.

Rummet föreföll henne nu så kvaft och obehagligt, att hon skyndade sig ut. Dimman låg ännu delvis, och träden voro behängda med ett tusental spindelväfvar, som liknade skimrande nät af finaste silfvertyll. Markens gröna flor var klädt i samma vackra och fuktiga skrud, och solen, som redan var högt uppe, försökte ännu förgäfves att tränga igenom de tjocka, men sväfvande töcknen.

Mina stod vid brunnen och sköljde kläder. Hon bar en kort, randig yllekjol löst om lifvet, på halsen en blå bomullsduk; det var hela toaletten. Hon såg åter frisk och sorglös ut, hon ångade af ansträngning, och ansiktet bar inga märken efter tårar. När frun hunnit fram till henne, sade hon, liksom i förbigående, med en klar, nästan likgiltig röst: frun är väl inte ond, han hade fått lite i sig i går, och han tål så lite, förrän han blir så där trilsk, men för resten är han en riktigt beskedlig människa.

Så var hon tyst en stund, såg efter om någon hörde och tillade saktare:

— Det är för resten detsamma, han far nog snart bort, och då — — — en kan ju inte veta om en inte en dag kan få sig en ordentlig käresta. Han skulle i natt på dans, skall jag säga frun, och sådant är inte i min smak — han kan aldrig hålla sig, och jag vill inte veta af sådant slarf, jag.

Därefter tog hon häftigt i med arbetet, som för att låta trasorna umgälla hvad hennes forna vän brutit. Kraftigt vred hon om de våta plaggen, vände frun sin breda rygg och såg inte mer upp.

Frun vandrade vidare inåt skogen, fram till stranden, där svedjelandet stod med de svarta träden iklädda de mjuka, smekande slöjorna af daggig spindelväf. Hon gick

ım till stranden, där åns brunaktiga vatten flöt fram h där näckrosplantans vackra blad bredde sig öfver den gna ytan. Vassen höjde sig styf och orörlig. Hon kunde ıra en dof, sakta susning från hafvet, som låg därborta i ter; det lät som en halft harmonisk koral, utan början h utan slut.

— Nej, jag är ändå den olyckligaste, tänkte den unga ın. Sådant där sämre folk tar det så lätt. Mina *känner* ke . . . men jag, endast jag har fått den osaliga gåfın att kunna lida.

En liten pust utifrån gick öfver ån, gaf en lyftning i dimman och gjorde en öppning i de tjocka töcknen, genom vilka i detta ögonblick en strimma varmt solljus sippıde in. Öppningen vidgade sig. Gråa skyar trängde sig ımman, tätnade och stego uppåt; i rökformiga, runda, ınga hvirflar bolmade de tillhopa, formade sig, blefvo ll moln och försvunno, altjämt höjande sig mot den blå imlen; solen strålade snart i all sin sommarfägring.

Nu låg ån i glänsande solskimmer. Det blänkte och ıen; alarnas blad, med de tunga daggdropparna hängande fveralt, lyste som infattade med ädla stenar.

Hon satte sig på en sten vid vattnet för att se hur imman lättades och hur den växlade form på sin färd ıot fjärran. Där kom en liten bris och gaf ytterligare fart t de fuktiga dunsterna. En liten obetydlig krusning for fver åns yta. Den bredde sig och lopp fram blixtnabt, så långt ögat kunde nå.

Hon såg ner, det ljusa färgspelet gjorde ondt i ögoen, som ännu värkte efter nattens feberdrömmar.

Ännu något! Ännu en syn från natten, åter han. Nu ig han där, alldeles invid, nere i vattnet, där ån bildade ksom en liten båthamn, icke långt från den gamla, halfıttna ekstocken, som till hälften var uppdragen på land.

Ett spöke, en synvilla eller en människa? Nej, et var en människa. Och det var han, kunde inte ara någon annan. Vattnet var så klart, att hon kunde e uttrycket i hans ansikte. Det låg till hälften vändt ıot sanden, som om han sökt något i åbottnen, arıarna lågo slapt sträckta framåt i vassen, af kroppen åg hon icke mycket, kläderna bildade som en blåsa i ryg-

gen och rördes sakta af vattnet. Munnen var vidöppen, hans hvita tandrad lyste mot sandbottnen, som ville han bita i en af småstenarna. Nu och då höjde strömdraget honom litet närmare mot stranden. Men nästa ögonblick dref det honom tillbaka igen.

Hon sprang därifrån. Hon hvarken kände eller tänkte, bara framåt till människor, till lefvande, värkliga människor. Mina stod kvar vid huset, hon bredde ut sin tvätt till torkning och talade därunder med hög röst till tvänne karlar, som voro på väg till båten.

— Nu kan frun få höra nytt, sade hon till den främmande, Anders har rest nu, till Amerika har han farit, och det i natt. Först söp han sig full, så stal han båt från byn och rodde åvägen ut till sjön, där den där sillbåten låg, som sku' till England. Det är bra han är ifrån.

Tonen lät rå och skarp, och hennes kinders färg var mörkare än eljes. Frun tyckte att Minas ögon lyste med en ovanlig glans; de voro fuktiga som af tårar.

Det dröjde en stund, innan frun kunde berätta hvad hon sett. — Det var kanske bara en syn. I dimman såg allting annorlunda ut än det var. Men man kunde ju gå och se efter. — —

Under de följande dagarna insåg den främmande att detta känslolösa „sämre folk“ var i stånd att lida, ehuru deras smärta ej fick yttre uttryck, som hos andra. Det gick inåt; arbetet stördes ej däraf; alt gick sin gamla gång; man var lika njugg på ord som på åthäfvor.

Hon började så småningom ana att också de kände lifvets bitterhet, men utan att låta det skina igenom. Och hon fann att hon här hade något att lära. Måhända det var något att taga vara på, alt detta. Och att *bära* en sorg, var det icke en konst, en ädel konst, värd mer än så mycket annat.

Hon såg detta folk streta i sitt anletes svett för att hålla armodet borta. Den korta sommarn gick det, men när den mörka, evigt långa vintern kom, med sin is och snö och köld! Och dock klagade man aldrig. Icke ens hon, som mist det hon engång älskat.

Frun började att tänka på sig själf. Hade hon haft

rätt gentemot sin man, hade hon varit som hon bort? Hade hon uppfylt sin plikt med kärlek, hade hon öfverhufvudtaget gjort något med kärlek? Hade hon försökt att med kärlek vinna den kärlek, som aldrig funnits, den kärlek, som kunde vinnas, om hon blott ville börja att arbeta för att vinna den, den kärlek, som kunde blifva en lycka, hennes lifs enda värkliga lycka. — — —

Allting fick nu efter denna tid en ny betydelse för henne. Hon förstod att hennes lif hade ett mål. Missnöjets, hypokondrins dimmor höllo på att försvinna; egoismens tunga töcken skymde ej mer den sol, som kanske snart skulle skina på hennes lifs himmel. Och blommorna, som doftade i dalen, hennes älsklingsblommor, nattviolerna, som hon förr tyckte med sin doft liksom tolkade hennes sorgsna stämning, de påminte ej mer om hennes egen smärta, de talade till henne om en annan känsla, om kärleken till dem som lida.

Daniel Sten.

Ett revolutionsminne.

1889.

Hon öppnade själf sin dörr,
beslutsam och rask i tagen,
och dagern föll öfver dragen...
Jag kände mig sällsamt slagen
— hos hvem har jag mött dem förr?

I minnenas perspektiv
jag såg den väldiga staden
med tusenskiftande lif.
Från Tuilerierarkaden
längs blånande Champs Elysées
förbi den långa paraden
af vagnarnas defilé,
från boulevardernas vimmel
och Place de la Republique
mot Mont Martres bländande himmel
i en blixtsnabb tanke jag gick.

Där hade jag någonstädes
i trängseln stött uppå dem;
jag mindes ej huruledes,
och icke längre hos hvem.
Men då blef det klart omsider:
— där hade de vuxit fram,
de dragen, i blodiga strider
bland barrikadernas dam,
likt blom på frihetens stam.
Där hade jag sett dem gjutna
af konsten i hård metall:
den franska nationens förflutna
det var, och dess stora kall,
i mänskliga former slutna!
Det glänsande hårets flod
var samlad upp öfver hjässan,
till hälften ett dagens mod,
till hälften — frygiska mössan!
Och kindernas flammande blod
var stolt, som den skarpa blicken:
hon liknade, där hon stod,
frihetens gudinna på pricken.
Det hade jag aldrig märkt,
när förr hennes väg jag korsat,
ej häller att bloden forsat
så starkt, att pulsarna värkt.
Nu sjöng den i hvarje åder,
dess stämma blef dubbelt förstärkt
af hjärtats varma applåder.

— Du, som bär frihetens stämpel
medfödd i de stolta drag,
kom, våga i hennes tempel
med mig din flyende dag!
Följ mig, i den morgon, som bräcker,
till framtidens stora värf;
jag vet att din vilja räcker
och att den är stark och djärf.
Jag finner ej rätta personen
så hastigt igen härnäst,
att *lefva* en hundraårsfest
af revolutionen!

Karl A. Tavaststjerna.

I Bokhandeln.

J. Krohn: Kalevalan toisinnot (Les variantes du Kalevala). Suomen kansallis-epoksen ainekset järjestettyinä sisällyksen ja laulu-paikkojen mukaan; II 1; V+172 s. st. 8., 3 spalt. H:fors 1888; 6 mk.

Uttrycket *Kalevala-varianter* bör ej så förstås, som om det gälde endast olika läsarter till den tryckta Kalevala-texten. Dessa varianter äro i värkligheten de ä k t a, på olika orter och hos olika sångare varierande f o l k s å n g e r, af hvilka Lönnrot har ihopfogat de rent episka delarna af Kalevala. De originalmanuskript, hvilka ligga till grund för de lyriska och magiska beståndsdelarna af Kalevala, skola senare utgifvas under särskild rubrik.

Vikten af denna publikation faller lätt i ögonen. Den s. k. nya Kalevala vi ega af Lönnrot sedan 1849 har genomgått icke mindre än fyra redaktioner (två i manuskript från 1833, den tredje i den så kallade gamla Kalevala 1835), hvarunder dikten både till innehåll och form betydligt förändrats. Till en del har detta skett med tillhjälp af nya påträffade varianter, men till en annan del genom Lönnrots egen sträfvan efter estetisk helgjutenhet och språklig formfulländning. Den tryckta Kalevala måste vara i någon mån vilseledande för den, som vill begagna dess rika mytologiska, etnografiska och språkliga skatter i vetenskapligt syfte.

Lyckligtvis finnas de originalmanuskript, hvilka Lönnrot begagnade vid de olika redaktionerna af Kalevala, så godt som alla i behåll. Men dessa under förra hälften af vårt århundrade gjorda uppteckningar äro ofta starkt förkortade, hvarjämte uppgifter om fyndort och sångare ytterst sparsamt förekomma. För att afhjälpa denna brist har Finska literatursällskapet genom magister *A. A. Borenius* m. fl. under de sista två årtiondena hos de gamla sångarnes söner och andra yngre släktingar låtit ånyo samla samma runor. Med tillhjälp af dessa noggranna uppteckningar har det i de flesta fall lyckats att fylla luckorna i de äldre manuskripten och bestämma orten och sångaren för hvarje enskild runa.

Ett annat drygt och kostsamt arbete för Sällskapet har varit afskrifvandet af samtliga både äldre och nyare runor, hvilka till sitt antal öfverstiga 20 000 och upptaga icke mindre än en half miljon versrader. Af dessa, till hvilka ännu ett nästan lika stort antal estniska sånger måste räknas, ha alla de utplockats, hvilka antingen i sin helhet äro episka eller innehålla ett om än så litet episkt fragment.

De episka folksångerna skola utgifvas i tvänne serier. Den ena, redigerad af hr A. Borenius, kommer att innehålla ryska karelarnes sånger, med hvilka utgifvaren genom upprepade resor i guvernementen Archangel och Olonetz blifvit väl förtrogen. Den andra skulle utgifvas af aflidne professor *J. Krohn* och innehålla de uti Finland, Olonetz, Ingermanland och hos esterna sjungna runor.

Af denna serie hade första häftet och en stor del af det andra hunnit tryckas, hvarjämte det hela till största delen ordnats, då arbetet afbröts. Första häftet utkom några veckor efter utgifvarens död såsom det första af hans många efterlämnade arbeten. Det innehåller Samporunorna (världens skapelse och Sampos bortröfvande), sångerna om himlahvalfvets smidande och sångartäflan mellan Wäinämöinen och Joukahainen.

Sångerna i den senare serien representera de ursprungligare, enklare, kortare sångformerna, från hvilka de mera utvecklade och sammansatta formerna hafva utbildats i ryska Karelen. Då de sistnämda, hvilka ofta innehålla öfver ett halft tusen versrader, icke ännu äro utgifna, bör man icke af de förstnämda draga den oriktiga slutsatsen, att Lönnrot skulle hafva sammansatt Kalevala af små mosaikstycken. Finska folket, i synnerhet det rysk-karelska, hade i sammanfogandet af de olika sångämnena redan framskridit så långt, att Lönnrots arbete endast har varit den siste runosångarens.

Noggranna uppgifter om de ännu otryckta episka folksångernas innehåll och om deras förhållande till runorna i den tryckta Kalevala finnas tilsvidare att tillgå i första delen af J. Krohn's Finska literaturhistoria (Suomalaisen kirjallisuuden historia I. Kalevala), hvilken skall utkomma både i svensk och tysk öfversättning.

K. K.

P. Nordmann: Mot fyren, berättelse från nyländska skären; 115 s. liten 8. H:fors 1889, G. W. Edlund; pris 1 mk 75.

C. E. Aspelund: Sommarminnen från Kuopios omnejder; 47 s. liten 8. H:fors 1889; pris 75 p.

Hvar och en som känner lifvet i våra skär skall med nöje genomläsa hr Nordmanns berättelse, den är samvetsgrant studerad, enkelt och osökt framstäld. Förf. vill låta sakerna tala för sig själfva, men är icke modern i den meningen, att han skulle söka upp otäcka, ruskiga detaljer; ett och annat drastiskt drag räknar man nu för ingenting. Någon virtuositet i naturskildringen utvecklar förf. icke häller, men lämnar emellertid ganska bestämda intryck af Ryssholmen, sunden och holmarna däromkring i Sibbo skär.

Mera rum egnas åt sedeskildringen: åt läsförhöret, begrafningen, fiskafänget, talkkon, vid gungan, frieriet, stadsfärden, och det är icke utan att händelsen tyckes något få jämka sig för att det ena och det andra skall komma in. Förf:s styrka ligger i

den trogna genomsnittsbild han ger af skäribons alldagslif, men han stannar icke därvid, han låter stymmelser till bestämda individualiteter teckna sig däri, och hos Gusta, den unge fiskaren på Ryssholmen, varsnar man till och med någonting, som går utom det vanliga, en oklar längtan till något fjärran — „mot fyren", som förf. kallar det, hvarför Gusta ock, sedan frieriet till stadspigan gått om intet, drar till Amerika.

Huru enkel denna berättelse än är och huru litet än karaktärerna äro utteeknade, har den mera värkligt själslif att bjuda på, än många resonnerande kust- och skärnoveller; skrifsättet däremot är tort och ängsligt i jämförelse t. ex. med det i Drachmanns, Schandorphs, Strindbergs noveller. Då vi önska att förf. må ge sin pegas friare tyglar, är dock icke meningen att han må söka åstadkomma några fyrvärkerier i skildringsväg, som slockna i ens hågkomst lika fort som de tändas, men att han må släppa på ymnigare ur den humoristiska ådra, som här och där vill slippa fram och som i någon af förf:s tidigare berättelser lofvade ett godt flöde; ingenting kommer upp mot humorn, då det gäller att skildra folklifvet.

Som ett prof på huru ytterligheterna kunna beröra hvarandra inom den korta tidrymden af fyratio år har denna berättelse sammanförts med prosten Aspelunds naturskildringar från Kuopiotrakten, ty så långt tillbaka i tiden torde dessa sommarminnen ha sitt ursprung, ehuru några data sedan tillagts ur Turistföreningens resehandbok. Det är icke några sakförhållanden, öfverhufvud endast obetydligt människolifvet, som sysselsätter honom, medan han bestiger Puijo-åsen — förf. är med rätta indignerad öfver uttrycket „Puijo-backen", och som ställets egentlige upptäckare bör han ha något att säga i den saken — och andra utsiktspunkter, den ena efter den andra; det är naturens skönhet han söker att uttrycka i ett språk, som knappast skulle kunnat skrifvas i våra dagar, så hjärtevarmt och svärmiskt är det i anseende till känslan och så menlöst i anseende till tanken. Förf. aftrycker till slut en af Sylvia-sångerna och betygar därmed huru hans naturbetraktelse, ehuru klädd i prosa, är barn af samma tidsanda som de. I denna naturkänsla rör sig ock hans fosterlandskärlek, som väckes af de krigiska minnen, på hvilka Kuopiotrakten är rik. Äfven konstens skönhet är ett föremål för hans svärmeri, som — vare det sagdt till förf:s heder — röjer oväntadt frisinnade tendenser. En dedikation af dessa gamla sommarminnen till fröken A. Ehrnrooth har tillvunnit förf. bifall från Kvinnoföreningens sakförare. C. G. E.

Oscar Bensow: *Richard Wagner* såsom skapare af musikdramat; 90 s. 8. Sthlm 1889, R. Blaedel & C:o; 2 kr.

En liten, väl utstyrd bok, som tydligen vittnar om förf:s djupa beundran för den berömda mästaren och genom en kort resumé af innehållet och de viktigaste musikaliska motiven i ope-

rorna „Flygande Holländaren“, „Tannhäuser“ och „Lohengrin“ äfven kan bidraga till en allmännare bekantskap med det nya musikdramat. Innehållet motsvarar för öfrigt titeln på ett något knapphändigt sätt, ty endast tolf sidor upptagas af betraktelser öfver Wagners skapande och reformerande värksamhet. Framställningen är lättfattlig och angenäm.

R.

Friedrich Spielhagen: Den nye Farao, öfvers. från tyskan af *D. S. Hector* (Romanbiblioteket n:o 40.) Sthlm 1889, Adolf Bonnier.

För vänner af skickligt väfda intriger, af ytterst spännande familjehistorier ur samhällets högre lager torde Spielhagens roman vara välkommen, såframt desse icke fästa sig vid att karaktärsdaningen är död konventionalism, dialogen onatur och stilen i öfrigt har bismak af både svulstighet och banalitet. Ett ojämförligt större intresse erbjuder förf:s politiska åskådning, som här gör sig gällande, klarsynt och oväldig som en utländings, gripen djupt ur folkets inre medvetande, såsom det anstår en äkta patriot. Uppfyld af rättmätig stolthet öfver Tysklands väldiga enhet, dess mellanfolkliga maktställning, ser han sig sjuk på missriktningarna inom dess inre styrelse: Bismarckdömet med sin „sabelskramlande“ despotism, socialistlagen, den begynnande härnaden mot frihandeln — romanen är från 78, Hödels och Nobilings år — kroppsarbetarens hårda ställning — ett känsligt och upplyst sinnes vånda öfver orättvisor, hvilka det ej kan afvärja. På läsare af annan nationalitet än förf. göra hans åsikter ett så mycket mera sympatiskt intryck, som det är sällsynt att träffa på en sådan självständighet inom den nuvarande tyska skönliteraturen.

I. L—d.

Georg Ebers: Gred, roman från det gamla Nürnberg; auktoriserad öfversättning; 257 s. 8. Sthlm 1889, Z. Hæggström; 4 kr.

Ernst Eckstein: Pia; roman från det 13:de århundradet, öfversättning af *T. Rabenius;* 215 s. 8. Sthlm 1889, A. Bonnier; 1 kr. 50.

Professor Ebers har med ofvannämda nya arbete lämnat faraonernas land och från sina förfäders hembygder i det åldriga Nürnberg sökt hjältinnan för sin berättelse. Förf. uppger i företalet att han af en antikvarie i Venedig inköpt några gamla handskrifna häften, hvilka innehöllo Gred Schoppers, en nürnbergsk medborgarinnas, historia. Af denna själfbiografi upptages hela boken, så när som på de sista bladen, hvilka innehålla ett afslutande tillägg af Greds broder Kunz. Greds berättelse omfattar tiden från hennes födelsedag 1404 till det år, då hon som vuxen ungmö gifter sig med barndomsvännen Götz Waldstromer. I början förefaller skildringen något långtrådig, men då läsaren hun-

nit fram till de år Gred med förkärlek dröjer vid — låt oss benämna dem hennes blomstringstid — spännes intresset mer. I de romantiska öden, som hennes äldre broder, den ridderlige men lättsinnige Herdegen, och dennes trolofvade, den fagra Anna Spiess, upplefva, finner hon flera dramatiska moment än i sitt stilla lif i hemmet hos faster Metz. Då emellertid Schopperska ätten hörde till nobiles i Nürnberg och ägde medlemmar i stadens råd, blir Gred i tillfälle att skildra jaktfärder, karnevalståg, tornerspel, ja till och med festerna vid riksdagen 1422 i Nürnberg, i hvilka hon deltog. Dessa historiska tidsbilder följas med nöje, och Ebers namn utgör en fullgod borgen för att de göra skäl för benämningen.

Den svenska öfversättningen förefaller trogen och likväl ledig. Arbetet kan nog rekommenderas.

Af titeln och de första sidorna i Ecksteins „Pia“ vore man frestad att tro att här förelåge en historisk roman, men tidsförhållandena i det af politiska fäjder sönderslitna Italien beröras endast i förbigående. Framställningen koncentrerar sig kring ett drama (i Siena 1267), hvari en svartsjuk äkta man, hans änglarena, misskända maka Pia och en trolös vän spela hufvudrollerna. Med intresse eller rättare med nyfikenhet följer man händelsernas utveckling. Slutligen sammansnärja sig trådarna så, att endast ett kraftigt kugg kan upplösa knuten. Den förtviflade mannen stöter dolken i sitt hjärta invid sin svårt förorättade makas dödsbädd, och det kan han trygt göra, ty förf. har kort förut förpassat den trolöse vännen ur världen. Hämnaren var — ett vildsvin. Detta låter sig förstås arrangera på en trakt där vildgaltar existera; och vännens beteende påminner också om dessa bestar, så att dödssättet var fullt motiveradt. — Öfversättningen är medelgod. Enformighet i uttrycken förekommer här och hvar; redan i andra meningen å första sidan upprepas ordet *prakt* tre gånger. Benämningen *podesta* hade kunnat användas såsom titel för Sienas främste man i stället för det långdragna „krigshöfvidsman“. P. N.

Handbok för hundvänner, allmänfattlig skildring af hundens naturalhistoria, raser, användning, vård och skötsel; efter Viggo Møllers „Hunden og Hunderacerne“ samt andra framstående värk utarbetad af *C. R. Sundström*. Sthlm 1889, Hugo Geber.

Gustaf Schröder: Minnen från mitt jägarlif; jagter och skogslif i Dalarne; 271 s. stor 8. Sthlm 1889, Albert Bonnier; 3 kr. 50.

Kronprins Rudolfs jagtminnen; öfversättning af *J. Granlund;* senare delen. 208 s. 8. Sthlm 1889. L. Lamm; 2 kr.

P. Waldmann: Miniaturer från det fria; 104 s. 8. Sthlm 1888, Adolf Johnson (Bokförlags-byrån; 1 kr.

Det är ovedersägligen ett glädjande tidens tecken att idrottsliteraturen visar en så bestämd tendens att år från år tilltaga i

omfång och rikdom. Detta häntyder på en ständigt växande läsarekrets, hvilket i sin tur åter ådagalägger att antalet idkare af olika slags idrotter blir alt större och större. Från att hafva varit ett privilegium exclusivum för rika personer — särskildt engelsmän — hvilka idkat sport såsom motvikt mot sin spleen, har idrotten så småningom tillvunnit sig hängifna vänner och utöfvare inom samhällslager uti hvilka betydligt blygsammare förhållanden äro rådande. Då professor F. Holmgren i företalet till „Illustrerad Idrottsbok“ säger att „civilisationen icke får vara en förstörande kraft, hvilken, liksom gökägget i ärlans bo, en dag skall bringa fördärf öfver sin vårdare“, så innebär detta yttrande en djup sanning. Det alt högre och häftigare brusande kulturlifvet behöfver en motvikt, och denna ha vi, och främst de praktiska britterna, funnit i det moderna idrottslifvet. För litet hvar af oss blir stugan stundom för trång. Man längtar att skaka ifrån sig hvardagslifvets dam, och så beger man sig ut att „sporta“. Den ena styr till hafs med sin präktiga yacht, den andra ströfvar ut i skog och mark med sitt gevär — alt efter råd och lägenhet.

Det ligger därför i sakens natur att idrottslifvet alt mera ådragit sig äfven de lärdes uppmärksamhet. Åtskilliga till idrotten hörande frågor hafva underkastats vetenskaplig granskning, hvarigenom ofta nog betydande och värdefulla inlägg i ämnet åstadkommits. Att detta likväl icke alltid är fallet bevisar d:r *Sundströms* „Handbok för hundvänner“. Ehuru kynologin har att uppvisa snart trehundraåriga anor, så står det likväl fast att månget spörsmål ännu utgör en af kynologerna olöst gåta. Obekymrade härom, fortgå dock den praktiska nyttans män, hunduppfödarena, på den en gång beträdda banan och producera eller „göra“ den ena nya och intressanta rasen efter den andra. Det händer därför ganska lätt att till och med en vetensksapsman kan tappa bort sig i den moderna kynologins labyrinter, och detta missöde har drabbat bland andra äfven hr Sundström.

Efter att i arbetets första delar hafva redogjort för hundens naturalhistoria öfvergår förf. till en ksildring af de olika raserna, deras uppkomst och användning, för att i slutet af sitt opus behandla hundens vård m. m.

Några märkeliga uppgifter, hvilkas rätta mening är hardt när outgrundlig, förekomma litet hvarstädes. Sålunda uppgifves (sid. 18) att „hvita hundar äro sällsynta i *Europa*“ (!); att „grå och bruna träffas blott i enstaka individer i Europa“, att „svarta individer förekomma fläckvis i Europa (och Amerika)“. Hvar förf. har haft sina tankar vid nedskrifvandet af dessa dråpliga uppgifter är ej godt att veta. — Såsom en gengångare från forna tider möter oss påståendet å p. 147 att stöfvaren har till uppgift att taga upp villebrådet och *drifva det till jägaren*. Denna „bock“ är för vådlig för att kunna rubriceras såsom en lapsus calami. — Hvarifrån förf. fått den uppfattningen att *spanieln* är en *stöfvare* (!) är svårt att förstå. Hvarken Vero Shaw, Hugh Dalziel eller andra auktoriteter räkna den dit, utan låta den helt enkelt „vara sig själf“. Den förstnämda auktoriteten (i sitt berömda arbete „The illustrated book of the dog“) placerar spanieln på dess rätta plats, det vill säga i samman-

; med hönshunden. Ty han anses ju allmänt vara, om icke identisk den forna settern, så åtminstone dess stamfar.[1]) — Likaså originell lén att placera „retrievern“ (apporterhunden) midt bland blodhundarna. ad har min son på galejan att göra“ — frestas man ovilkorligen att a sig vid detta vågstycke af förf.

Ehuru vi kunde anföra ännu andra gravamina mot arbetet t. ex. uppgifterna om Loverack-settern — så må det ofvanla vara nog, åtminstone hvad texten beträffar.

Illustrationerna äro, såsom ett modernt arbete egnar och ;år, till största delen väl utförda i fototypi. Dock kunna vi ınderlåta att påpeka den misslyckade bilden af irländska setı sid. 252. Bättre hade det varit att återgifva Bellecroix' ypliga bild i „Les chiens d'arrêt anglais“ i stället för att anlita hos Schmideberg förekommande ytterst skrala planschen. aså finnas hos Vero Shaw bättre afbildningar af engelska settern ;anger“) och räfhunden („Archer“).

Totalintrycket af hr Sundströms arbete kan sålunda ej blifva ıllo tillfredsställande, hvilket är desto mer att beklaga, som n tvifvel mycket arbete blifvit nedlagdt på handboken.

Det är med helt andra känslor man gör bekantskap med ypperliga skildringarna i *Gustaf Schröders* „Minnen“. Det är igenom raskt tecknade bilder, värkliga „friluftsteckningar“; n nästan tycker sig förnimma doften af barrskog eller andas vilda fjällmarkernas klara, rena luft. Än för oss förf. ut på öftåg mot skogens ludna drott, än få vi vara med om muntra rjakter uppe i säterbygderna. Eller för den alltid gemytlige fattaren oss ut på trefliga fiskefärder. Att skildringarna alt ınom äro genomsyrade af den sanne jägarens mest kännetecknde egenskap — godt lynne — behöfver knapt framhållas. kunna därför lugnt förespå den präktiga boken en vidsträckt ıarekrets och hoppas förf. icke sviker sitt löfte att inom kort a oss få njuta af en tredje del af hans jägareminnen.

Kronprins Rudolfs jaktminnen utgöra en serie ganska väl mmansatta och återgifna hågkomster och intryck från resor till ienten (Egypten och Palestina) samt inom några trakter af det dliga Europa. Att den såsom skicklig ornitolog kände fursten ɔd en viss förkärlek skildrar fågelvärlden är helt naturligt. vad boken i dess helhet vidkommer, kan man svårligen tillmäta n något högre värde eller bestående intresse. Den första de- ı publicerades så kort tid efter den höge förf:s frånfälle, att ın mottog den med ett intresse, som af lätt förklarliga skäl r mer än vanligt spändt. I alla fall vittnar boken om en vam blick för naturen och det under varmare luftstreck alltid så ka djurlifvet.

Den svenska öfversättningen är icke oäfven, om ock en

[1]) I sista, 10:de häftet, rättas detta fatala misstag; men i alla fall varstår dock omnämnandet af „spaniels“ i sammanhang med stöfarena.

omsorgsfullare redaktion hade varit önskvärd, hvarigenom här och där förekommande brister kunnat undvikas.

P. Waldmann har i sina „Miniaturer från det fria“ gifvit oss en samling af synnerligt väl tecknade små stämningsbilder från skog och sjö. Väl utgör jakten det egentliga grundtemat i i dessa skildringar; men som en röd tråd löper dock genom det hela förf:s kärlek till samt öppna blick för naturscenerіernas skönhet eller folklifvets många intressanta drag. Ja, man får stundom ett intryck som om man läst någonting à la Turgenjeff i „En jägares dagbok“. Detta utan någon som hälst tanke på plagiat. Hr Waldmanns lilla, anspråkslöst framträdande bok kan med alt skäl rekommenderas såsom en mycket angenäm connaissance à faire.

A—l—.

Öfversikt.

Konstföreningens exposition. Det som vid konstföreningens senaste utställning — naturligt nog — mest intresserade allmänheten, var utan tvifvel täflan om statens pris i landskaps- och figurmålning. Denna täflan blef på hvartdera hållet en tvekamp, icke en fäktning, något som gjorde den än mera dramatisk för åskådaren. Hvad särskildt landskapsmålningen beträffar, bidrog den omständigheten, att båda de täflande hörde till samma läger, i hög grad till att skärpa allmänhetens intresse för stridens utgång. Ehuru vi för vår del skulle skiftat segerpalmen i detta olympiska spel på annat sätt, så kunna vi godt förstå att hr *Victor Westerholm* drog som segrare ur striden. Han är en mindre sammansatt konstnärsnatur, har vunnit större mognad och säkerhet, målar mera „i taflor“ än den andra. Men om vi gå till grunden med hvad de tvänne konstnärerna velat i sina ganska olika arbeten, då tveka vi icke att gifva företrädet åt hr *E. Järnefelts* stämningsbild. Hvardera har velat framställa ljus- och luftperspektivet sådant det ter sig en varm, sen sommardag, när naturen är tyst och stilla, när solen döljes af moln och dimmor; reflexljusets finaste skiftningar, färgernas hemlighetsfulla spel och brytning, deras öfvergång i hvarandra under invärkan af olika slag af ljus och i olikartade luftlager. Och ur denna synpunkt sedt, hade hr Järnefelt bragt konsten att blicka in i naturen och att i färger återge det han sett längre än hans medtäflare. Ja, sanningen att säga, hade den unga konstnären i detta afseende bragt det ända därhän, att vi frukta för att „färdigheten“

en dag skall blifva hans värsta fiende. Med en sådan lätthet att måla är det fara värdt att känslan skall kylas af, att värmen för konstvärket i dess helhet förflyktigas; det är slut med naivitén, och denna kan icke ersättas, hvarken af det läckraste färgsinne eller den mest eleganta penselföring.

Elegansen, nitiditen, raffinementet var det som i den andra täflan om statens pris, den i figurmålning, förde hr *G. Berndtson* till seger. Denna ärliga, något nyktra och torra, men intelligenta och vårdade konstnär har i den „gamla visan“ visat att där än finnes hos honom något af samma kraft, som en gång gjorde att vi bundit vackra förhoppningar vid honom. Hans senaste tafla går visserligen icke upp mot hans tidigare arbeten, men är i alla fall ett steg framåt. Taflan har för öfrigt alla mästarens fel och förtjänster. Den är på sina ställen hård och luftlös: se spegelramen och den unga damens hufvud, som icke höjer sig ut ur taflan. Ansiktsuttrycket hos sångaren är barnsligt nästan intetsägande. Men teckningen är vårdad, färgen ren och vacker. Idén, tanken i taflan kommer till sin rätt.

Hr *F. Ahlstedt,* som erhöll aksessit i denna täflan för sitt porträtt af ärkebiskopen, det andra ståndets talman, hade skickat upp ett konstvärk, där den brist på energi och kraft i målningen, som gemenligen förefinnes i hans taflor, var totalt bortlagd. Med en kraft och en naturalistisk sanning, som värkade nästan brutalt, hade han återgifvit sin modell; och där felades endast ett enda grand geni för att höja detta porträtt till hvad det hade bort vara, en åtminstone i viss mån historisk tafla. Om porträttet icke skall återgifva något annat än den yttre tillfälliga likheten, då vore vi snart klara därmed, då vore fotografen den rätta personen. Men frågan är: skall icke konstnären därutöfver gifva ett plus, det vill säga här något af värdigheten hos den finska kyrkans primas, af värmen hos öfverherden, af energin hos förfäktaren af kyrkans rättigheter och religionens sanningar, af ledaren, icke blott lyssnaren till långa och viktiga statshandlingar. Ja, borde vi icke därtill få se något grand af konstnärens egen uppfattning af modellen, af den känsla af sympati, hvarmed han gått till sitt arbete — af alt hvad han bortom det tillfälliga, det hvardagliga sett eller anat hos den person, som skall förevigas. Vi konstatera porträttets utomordentliga likket, kraften och omsorgen i utförandet, något därutöfver finna vi icke i arbetet. Öfriga deltagare i figurtäflan höjde sig icke öfver den berömvärda flitens och den lyckade medelmåttans nivå.

Bland porträtten ha vi vidare att anteckna den förträffliga bilden af borgarståndets talman, kommerserådet J. Kurtén, som redan i tidskriften omnämts, samt ett porträtt af landtmarskalken v. Hartman, båda af *A. Edelfelt.* Det sistnämda porträttet har icke alla de solida egenskaper vi vanligen finna i hr Edelfelts arbeten. Där är en hög grad af likhet, mycken nobless och elegans i posen, en värklig landtmarskalk, men där finnes

något litet af den ytlighet, som är en följd af för mycken lätthet att arbeta, för mycken färdighet i yrket.

För öfrigt voro så godt som alla våra konstnärer representerade på utställningen. *Munsterhjelm* med sin mästerliga Novemberafton, briljant i tekniken, som alt hvad denna konstnär gör, och därtill med mera värme och djup i uppfattning än hvad som vanligen plär återfinnas i hans arbeten. Ifall vi tillägga att hr *Keinänen* gjort lyckade försök att komma ur sitt mörka, hårda manér, att hr *Mexmontans* taflor voro mindre dilettantmässiga än vanligt, att frk *Rönnbergs* impressionistiska småstycken hade mycken friskhet, så ha vi om de öfriga icke annat att säga, än att de hållit sig tämligen lika, möjligen med undantag af *B. Lindholm,* hos hvilken ett tillbakagående kunde märkas, åtminstone i den ena af de tvänne här utstälda taflorna. Bland nykomlingarne ha vi att anteckna tvänne, om hvilka vi, ifall icke alla tecken svika, våga uttala den förhoppningen, att de komma att blifva en ackvisition för den finska konsten. *T. Wasastjerna,* visar i sina skizzer af landskap och interiörer hurtigt ungdomsmod och kärlek till konsten jämte ett godt och fint färgsinne. Ett litet landskap i en fin grå färg med glans på sjön var synnerligen tilltalande. I porträttet af professor Wasastjerna visade den unga konstnären en sällsynt förmåga af komposition och öga för färgkaraktäristik. Den allvarsamma, något kärfva färgen passade synnerligen väl i stycket. Hvad som närmast och främst göres hr W. behof af är en korrekt och frigjord teckning. Svag i teckningen är frk *D. Furuhjelm* i sin i ovanligt stora dimensioner tilltagna tafla, Atelier Blanc Garin, men där finnas många goda sidor, flere förtjänster i färgen, i luftperspektivet och främst i det klara, rena ljuset, som strömmar in i rummet.

Skulpturen var föga talrikt företrädd. Främst torde *W. Runebergs* porträttbyst af fru T. böra ställas. Den är enkel, flärdlös, af mycken mjukhet och behag. Ett godt arbete, ehuru icke mätande sig med det föregående, är äfven porträttet af professor C. G. Estlander. Hr Runeberg har visat sig som en ovanligt duktig porträttör; nästan alla hans senaste arbeten i denna väg visa en storslagenhet i uppfattningen, en raskhet och frihet i utförandet, som höja dem till rangen af betydande konstvärk. Och det porträttgalleri af våra ledande män, som han under årens lopp bildat, skall i den finska konstens och kulturens historia i framtiden intaga ett mycket bemärkt rum. Hr *W. Wallgrens* Ofelia och Wallmo äro att anse som eleganta vignetteckningar i marmor och färgad gips. Af mera betydenhet och genomandad af ett värkligt individuelt lif var hans Mariatta; dock, vi vänta tils vi få se hela figuren, icke blott hufvudet, ininnan vi närmare bedöma arbetet.

Bref från Sverige. „Det arbetas på ett omslag i vår literatur", säges det. En och annan kritiker, som sträfvar efter att konstatera nya „strömningar" eller ännu hällre att uppväcka dylika — något som emellertid ej går så lätt — har ej blott börjat orda om tidens tecken inom den svenska vitterheten, utan äfven förutsagt att författarne komma att göra en frontförändring „öfver hela linjen". Den naturalistiska diktningen skall öfvergifvas och „lifsglädjens" tid skall komma. Diktningen skall upphöra att röta i smutsen, att sysselsätta sig med brott och laster och med samhällets skuggsidor öfverhufvudtaget. En kritiker har formulerat det önskvärda genombrottet på följande sätt: en yngre literatur skall nu uppstå, „som lämnar de stora sociala problemen, som förkastar lifvets mörka pessimism, som ser himlen icke svart, men ljus och blå, som låter sol lysa öfver världen och människorna med glädje andas däri, sjunga under dess flöde, dansa och fröjdas i lek och skalkaktighet". Det är löjligt att folk på fullt allvar kan tro att ett lands författare på gifven signal skola göra en frontförändring „öfver hela linjen", lämna de sociala frågorna och fröjdas i „skalkaktighet", utan att tidens utveckling ger anledning till någon större lifsglädje än hvad vi hittils kunnat glädja oss åt.

V. von Heidenstam ropar i sin broskyr *Renässans* på denna lifsglädje, som han saknar, och *Tor Hedberg* svarar förståndigt i sin lilla ströskrift med titel *Glädje* att glädjen måste komma *efter* arbetet och att framtidens arbetare ännu ha mycket ogjordt. Heidenstams uppsats har här gjort rätt mycket väsen af sig. Af högerns kritiker ha några skyndat att räcka honom handen, därför att han uttalar sig mot gråmåleriet inom literaturen och därför att han spår naturalismens undergång, alldeles som hade någon trott att den diktformen var odödlig eller den absolut rätta, och så blunda de för hans radikalism, hans Zolabeundran och hans flerstädes omtalade vänskap för den hatade och fruktade Strindberg. I det stora hela är det alls intet nytt uppslag i Heidenstams programartade och väl anspråksfulla broskyr. Han vill — han som andra — att författaren skall sträfva till självständighet och att landets literatur likaså skall söka bevara sitt nationella lynne och akta sig att bygga på förebilder från utlandet. Att vi böra hålla oss glada är nog önskligt, och det är i alla händelser roligare att skratta än att gråta; men äfven om en eller annan af de författare, som följa modets kraf, nu skulle göra en frontförändring, så tror jag att denna ej komme att ha något afgörande inflytande på vår literaturs hållning. Det har aldrig varit farligt med vår svenska naturalism och ännu mindre med vårt literära — och till en stor del imaginära — partiväsende; och hvad det beträffar att måla i grått, så behöfver läsaren endast tänka efter, och han skall finna att världsåskådningen i de våras böcker ej varit så grå som Heidenstam och hans eftersägare påstå.

Hvartill tjänar det för öfrigt att agitera för det ena eller

andra sättet att skrifva? Låt författarne skrifva så fritt och obundet som möjligt, och uppmuntra dem, så att de kunna lefva på sitt arbete — då skall personligheten säkert komma fram. Men att literaturen då skall bli endast „lek och skalkaktighet“, det vill jag ej hoppas.

Samtidigt med det man börjat förorda den lifsglada literaturen, har Nietzsche, den tyske filosofen, stuckit fram hufvudet i norden. Georg Brandes hade i „Tilskueren“ talat om för oss hvem Niezsche var och hvad han hade att säga, att han sade motsatsen till hvad Taine sagt, eller att ett tidehvarfs store män alls ej gifva uttryck åt de tankar som röra sig i tiden, utan tvärtom just skapa tidens tankar och synpunkter. I sin — för öfrigt briljanta — uppsats om „Holberg som Comedieforfatter“ i jubelupplagan af Holbergs komedier hade Brandes redan för två år sedan tillämpat denna synpunkt på den store satirikern och folkuppfostraren. Nietzsche menar att mänsklighetens mål alls ej är, som Bentham formulerade det, den största möjliga lycka för det största möjliga antal människor, utan att det tvärtom består i frambringandet af stora individer. Altså rena motsatsen till det demokratiska betraktelsesättet. Nietzscheanismens lärjungar förkunna att afståndet mellan den högre och den lägre individen ej kan utplånas eller ens förminskas. Den förre blir bildningsaristokrat, skönhetsdyrkare, hans konst blir en raffinerad konst för de få utvalde. Den senare är slagen till en slant, och det båtar föga att han söker utveckla sig till en daler. Om han inte precis är „paria“, såsom Strindberg nyligen skildrade denna, så är han likväl den som intet har att vinna och intet att uträtta, utom att lefva för de mera lyckligt lottade.

Undertecknad har ej haft tid att studera Nietzsche, och jag undrar huru många af hans nordiske tolkare värkligen känna hans skrifter. Nietzscheanismen har i vår literatur tittat fram i Strindbergs „Tschandala“ och senast i *Axel Lundegårds* roman „Röde prinsen“. Sistnämda bök är den andra i ordningen, som på titelbladet bär hr Lundegårds namn ensamt. Den skildrar en ung mans utveckling till inre sundhet och jämvikt och som bakgrund en del scener och typer ur lifvet i Sverige på det sista årtiondet. Det ojämna men karaktäristiska arbetets betydelse är att söka i den öppna, ärliga skildringen af hufvudpersonens utveckling och de åsikter om partierna, som där uttalas af en ung man, hvilken vill vara själsaristokrat och i den ungtyska filosofens lära funnit de åsikter han sökt. Han längtar, han liksom mången, efter „majluft och solsken“, men, märk väl, ej blott i literaturen, utan äfven och förnämligast i *lifvet.* Och hvem kan tänka sig sund och sann lefnadsfröjd i literaturen, tidens spegel och tidens samvete, utan att den finnes i tiden? Den blir ju i annat fall ett tomt narrvärk, ett konstladt grin i afsikt att narra publiken att i sin mån draga på munnen, i stället för att den borde vara det friska skratt, som ett öfvermått af lifskraft och tillfredsställelse oemotståndligt urladdar sig uti. —

Med julliteraturen tycks det bli samma förhållande som vanligt. Det skall komma ut helt få böcker, därför att „ingenting går åt“ — och när det kommer till kritan, växa massorna af ny literatur till väldiga högar. Versböckernas tid kommer först närmare jul. *Fredins* dikter och *Bååths* nya samling ha dock redan kommit, *Topelius* väntas, *Virsén* kommer och *Edvard Bäckströms* samlade dikter m. m., alla julkalendrar och literära jultidningar oberäknade.

* * *

Coquelin har kommit och farit. Han kom närmast från Danmark och for härifrån till Finland. En torsdag spelade han i Köpenhamn, fredagen hade han matiné i Malmö, lördag, söndag, måndag och tisdag uppträdde han här, tisdag också en matinė, och på natten mellan tisdag och onsdag afreste han till Finland. Att han under en sådan ilturné, som till på köpet — om också ej hela tiden med så rasande fart — fortgått i ett par år, i längden ej skall kunna hålla sitt konstnärskap på den höjd det engång intagit torde vara uppenbart. Köpenhamnarne ansågo honom ha gått afgjordt tillbaka, och flere af dem skrefvo rent ut att hans uppträdande där varit en felslagen förhoppning. Stockholmarne stälde ej sina anspråk så högt som teaterälskarne i Kongens By, men någon hänryckning kan man ej säga att Coquelin väckte annat än genom sin mästerliga gubbtyp „Noël“ i „La joie fait peur“. Intressant är han likväl alltid — eller nästan alltid, ty hans don Cesar de Bazano erbjöd i det hela ej särdeles af intresse — och såväl Coquelin själf som hans trupp väckte här uppseende genom det korrekta och uttrycksfulla sätt, på hvilket de skötte sina röstmedel. Konsten att tala väl är för altför många af våra skådespelare något som de aldrig lärt.

På Dramatiska teatern har spelårets andra originalstycke, *Tor Hedbergs* „En räddare“, gått af stapeln och liksom Ernst Lundquists „Ett löfte“ nått en anständig framgång. Stycket är en bagatell, som kunde blifvit ett roligt lustspel, om författaren lagt mera vikt på det komiska i uppslaget: två gubbars rivalitet om en ung flicka. Det är emellertid kort och spelas väl — af hrr Hedin och Hillberg, fruarna Hartman och Rundberg — hvilket gör att det ses med nöje.

Samma dag som detta bref afgår uppföres *Ibsens* „Kärlekens komedi“ på Dramatiska teatern. I Göteborg har Lindbergska sällskapet gjort stor lycka med detta stycke. Falk, Svanhild och Guldstad, som där spelats af hr Svennberg, fru Håkanson och hr Lindberg, skola i Stockholm tolkas af hr Palme, fru Bæckström och hr Fredriksson. José Echegaray, „Galeottos“ författare, gjorde ej samma lycka med sitt renässansstycke *Järn och blod* som med Galeotto, det moderna skådespelet om skvallrets makt. „Järn och blod“ var dock ett både rafflande — i hög grad rafflande —

och poesirikt drama. Men det var altför nattsvart — och så fick det ej det energiska och stilfulla utförande, som det hade kräft för att göra sig rätt gällande. Det är ej många bland vår kungliga teaters medlemmar som förmå fylla sina platser i det stora dramat. Man har i så många år hållit sig snart sagdt uteslutande till salongslustspel och konversationsdramer, att man står skäligen handfallen, när det gäller att gifva uttryck åt enkla och starka effekter. Det är därför rent af ett undantag att ett drama — och öfverhufvudtaget ett kostymstycke — „går“ på kungliga teatern. *Svenska* teatern har däremot med framgång gifvit ett och annat ur den klassiska repertoaren.

Sistnämda scen har i höst försökt sig både på finare dramer — Turgeniews „Natalia“ — och på melodramatiska folksorgespel — Richard Voss omöjliga „Eva“. Nu har operetten „Kejsarens nya kläder“ — med fru Olefine Moe och hr Kloed i prinsessans och prinsens roller — börjat reparera affärerna.

Ett roligt och kvickt franskt lustspel „Tjufskyttar“ gör lycka på Södra teatern, och till Vasateatern har fröken Anna Pettersson kommit tillbaka och blifvit mottagen med förtjusning. Hon började sin säsong med Vackra tvätterskan och skall fortsätta att tjusa stockholmarne med Niniche och Lilla hertigen.

G—g N.

Julliteratur. Ära åldern! Vi börja vår öfversikt med „Ljung“, sånger af *Z. Topelius,* ett ståtligt häfte på 282 sidor, förlagdt af G. W. Edlund. Mer än tredjedelen af samlingens dikter betecknas som förut otryckta, och bland dem skola säkert flere mottagas med stort intresse; så i första afdelningen „Fäderneslandet“: „Alexander II“ och „Skogssköflingen“; „Originala skuldsedeln“ och „Draktänder“ äro ett modererande inlägg i språkfrågan. „Frans Semigradsky“ tecknas med sann realitet och frisk humor. En äkta pärla är äfven „En vindskammare“, en den varmaste elegi. Med de förut tryckta dikterna har säkert enhvar sökt följa under årens lopp. Af hög ålder äro två, nämligen „Gudarnes amen“ (1843) och balladen om hafvets unga tärna „med blommor i hågen“ ur Kung Carls jakt (1851); de flesta höra dock till en senare tid, och rätt många till detta årtionde. — Är denna tredje större diktsamling välkommen bland skaldens vänner och beundrare, skola de, i synnerhet de unga, säkert med icke mindre förtjusning läsa hans historiska berättelse „Planeternas skyddslingar“, som håller på att utkomma på Alb. Bonniers förlag. En meddelarinna skrifver till oss följande om boken. „När ryktet om ett nytt prosaarbete af Z. Topelius spreds bland allmänheten, trodde mången att den fräjdade författaren lyssnat till dem, som af honom begärt en fortsättning på Fältskärns berättelser. Bertelsköldarnes ifrigaste beundrare hade redan utsett Napoleon I och general Bernadotte till värdiga bärare af konungens ring, då

uppdagades att de nya skildringarna gingo tillbaka ända till
ttning Kristinas dagar och utgjorde en afslutad diktcykel.
a om äfven Planeternas skyddslingar sålunda stå utom den
lerbara ringens trollkrets, hafva deras öden i alla fall påvär-
s af hemlighetsfulla makter. Den märkvärdigaste af de tre,
ı föddes den 8 december 1626, „då Jupiter förde regementet,
a bakom honom skönjdes Saturnus, som intet är till att tro",
Gustaf Adolfs berömda dotter. Hennes gåtfulla öde är i be-
telsen sammanväfdt med två fattiga barns, hvilka likasom hon
dagen i den stund, då Jupiter ingick i lejonets hjärta. De
t skilda karaktärerna framträda skarpa inom ramen af dristiga
sbilder, och på hvarje sida återfinna vi det fängslande lif och
gstora sinnelag, för hvilka förf:s namn utgör en borgen".
„Hihuliter", skildringar från Östra Finland af *Jac. Ahren-
g,* ha till en del ingått i Tidskriften och därifrån spridt sig
utländska publikationer. Berättelsen, som är bygd på en i östra
ıland timad händelse, redogör för hihulitsektens lif och lära
ı ger förf. tillfälle till flere liffulla skildringar af folket och
s plägseder i Östra Finland. — I *Oskar Behms* noveller och
zer, „Små strider", röjer sig en afgjord berättareförmåga på
klifvets område, som, vi hoppas det, icke skall stanna vid
ına första, dock redan i hög grad anslående samling. — Med
tt giftermål, roman af *Gerda von Mickwitz*", har förf. tagit ett
rt steg, kanske för stort på en gång. Det är dock något
t att ha en inhemsk nutidsroman på 360 sidor med alla mo-
na, men i decent form gifna ingredienser: Svava, Nora, en
s sjukdom, en demi-monde-mässig friherrinna, giftermål med
sömmerska, m. m. Och det är icke ett, utan flere äkta par
a föras fram. Berättelsen går dock till en viss upplösning
d sin lofvärda tendens, och i det hela lyckas förf. ingifva
npati för sin Anna, ehuru man icke rätt vill tro att hon efter
giftermål med en enkling kunde i värkligheten bli så hastigt
illusionerad som i boken. — Till inhemska arbeten kunna vi
en räkna „Luba, en studie" af *Daniel Sten,* fastän vår med-
are påstår att den pseudonyma förf. så länge vistats borta i
mmande land, att hon glömt huru man talar och lefver i Hel-
gfors i den tid som är; som en förtjänst erkänner han dock
berättelsen oaktadt sina osannolika detaljer löper raskt undan
ı att karaktärerna äro klart och tydligt angifna, där de ej be-
ıdlas altför drastiskt och belamras med onödigt råa samtal
ı ord.

Det är lätt förklarligt att *J. E. Strömbergs* högt värderade
iografiska anteckningar om Johan Ludvig Runeberg" skola
gsla uppmärksamheten, ju mer betydelsefulla perioder af skal-
ıs lif de nalkas. I det nu utgifna häftet (III 1) ha våra för-
atningar öfverträffats, och vi behöfva ej redogöra för innehål-
i en bok, som inom kort är allas egendom. — *R. Hertzbergs*
ıstrerade „Helsingfors" föreligger nu afslutadt och får alt

flere läsare. — Ett vackert företag af konstnärlig och fosterländsk betydelse äro de af G. W. Edlund utgifna *Natursköna vyer från Finland,* af hvilka, såsom vi antaga blott som en liten början, fyra nu utgifvits: Imatra, Punkaharju med utmärkt stämning, Lavola och Wendelä båda rätt anslående. — Samme premier bland våra förläggare ha vi också att tacka för frk. *A. Gripenbergs* skildringar af „Ett halfår i Nya världen", hvilka låta läsa sig ganska lätt, men dock ge mycket och mångt att tänka på.

Bland öfriga arbeten från eget land påminna vi om några af det slag, som ej pläga räknas till julliteraturen, men icke därför äro mindre dyrbara julgåfvor: professor *Schybergsons* nu afslutade Finlands historia, senator *Mechelins* tyskspråkiga framställning af vårt lands statsrätt och senator *Montgomerys* påbörjade handbok i Finlands privaträtt. Professor *Bolins* „Studier och föredrag" med deras intressanta ämnen har läsaren efterhand sett omnämda i tidskriftens literaturförteckning, likaså våra icke få *tidskrifter.*

Ett synnerligen nyttigt arbete har hr G. W. Edlund utgifvit i „Folkskolans handbok" af *G. F. Lönnbeck,* „till bruk för fackmän och andra medborgare"; hr Lönnbecks anordning är mycket bekväm och bildar i detta afseende en god kontrast till den opraktiska storslagenhet, som utmärker en viss likartad officiell publikation. — Direktor *Z. Schalins* lilla skrift „Om kristlig barnauppfostran" kunde ha gjorts något mindre teologisk, men är säkert väl egnad att vara hvad den enligt titelbladet vill, en läsning för folket, då där ingalunda saknas upplysande drag ur värkligheten. — Den sista sändningen från W. Söderström utgöres af *V. T. Rosenqvists* „Om och ur Bibeln", *A. J. Nygrens* „Byrallor", humoristiska historier på österbottniskt bygdemål, och en öfversättning af *Daudets* „Den vackra Nivernesiskan".

Den finska literaturen skola vi nedan genomgå särskildt och komma nu till böckerna från Sverige. Där möter oss bland belletristikens målsmän främst *Aug. Strindberg,* dock ej med dramer eller noveller, utan med ett arbete, som icke är alldeles okändt för vår publik och Nya Pressens läsare: „Bland franska bönder". Oaktadt sina absurda ideer i kvinnofrågan, dem förf. äfven i detta arbete för till torgs, sina egendomliga funderingar i nationalekonomi m. m., äro dessa „subjektiva skildringar" synnerligen underhållande, tack vare förf:s osökt originella och outslitligt friska stil. När därtill läggas de utmärkta källskrifter, som i detta ämne stått förf. till buds, hans förmåga att öfverskåda, att återge det karaktäristiska, det mest betydande i det vidlyftiga ämne han företagit sig att behandla, så kan man godt förstå att läsarens intresse hela tiden hålles vaket under den rapida rundresa han i förf:s sällskap gör igenom la belle France. — Fru *A. Ch. Leffler* tecknar i sin nyss utgifna samling „Ur lifvet" kontraster af fattigdom och rikdom, alla från Sverige; den läng-

sta berättelsen „Gråtande Venus“ är däremot en originelt funnen konstnärshistoria på utländsk botten. Också dessa nya skildringar skola säkert draga läsaren med sig, äfven om han ej alltid finner behag i förf:s skarpa, men också hårda penna. — Om fru *Agrell* för sitt unga skådespel valt romanens, icke dramats form, så hade hennes „Vår“ utan tvifvel blifvit en af julens mest bemärkta böcker. I detta skådespel frukta vi att de tvänne afdelningarna, de sex akterna och de mera än trettio personerna skola värka tröttande på åskådaren, desto hällre som handlingen kulminerar icke på ett, utan på två ställen, i slutet af hvardera afdelningen. Frånsedt denna svaghet i kompositionen, är visserligen innehållet betydande, originelt och underhållande. — Ur ryska lifvet har fru *Sonja Kovalevsky*, den bekanta matematikprofessorn, gifvit oss självbiografiska skildringar, lika sanna som rörande. Hon går självständigt i sina stora landsmän Turgenieffs och isynnerhet Tolstoys fotspår. Lifvet i hemmet på den stora, ödsliga herrgården är tecknadt med den kärlek, som hvarje ädel själ bevarar varmt och djupt inom sig för alt och alla som omhuldat ens barndom och ungdom. Af största intresse är beskrifningen af systrarna Rajefskys (Kovalevskys) bekantskap med den store diktaren F. Dostojefsky. Vi förespå boken en lysande succés. — Inom skizzens sammanträngda form har *Ernst Lundquists* behagliga penna och angenäma berättaretalang sitt rätta fält. Hans vänliga humor, hans veka, humana lifsuppfattning kommer i „Skuggor och ljusglimtar“ till sin fulla rätt; exempelvis i berättelsen „Ali“, eller i den roliga biten „Plebejska anlag“ med sin satiriska udd mot studentlifvet i Upsala. När förf. i „En lifsuppgift“ försöker sig på ett större ämne, på djupare själsanalys, tyckes han åtminstone tilsvidare icke fullt mäkta därmed. Ämnet i denna berättelse, som något påminner om Daudets „Evangeliste“, är väl funnet och intressant, men förf. kan icke fullt öfvertyga oss om att en ung, sund, värksam och begåfvad ande sådan som Ingrids skulle inom loppet af några månader till den grad förvillas af en gammal, motbjudande läserska till tant, att hon mister sitt förstånd och bringar sig själf om lifvet. — Ingen nu lefvande svensk författare känner Stockholm så väl som förf. till „Stockholmstyper“ *Claes Lundin*. Han har i snart en människoålder följt med stadens jätteartade utveckling, han är den självskrifna tecknaren af Stockholmstyper. Också finna vi i hans senaste bok figurer från skråväsendets tider ända till den moderna direktören och föreningsmänniskan, som aldrig har tid att vara hemma; en del typer äro lätt igenkännliga, till exempel herr Gregorin. Claes Lundins eleganta penna, vackra svenska och ovanliga berättartalang förneka sig icke i denna bok. — *Gustaf af Geijerstams* „Fattigt folk“ känna Tidskriftens läsare redan till hälften; den nu utkomna andra samlingen har man i Sverige sett berömmas som det bästa förf. skrifvit. — Det är ett öfvermåttan rikt material *Axel Lundegård* bearbetat i „Röde prinsen“:

liberalismens, specielt radikalismens fortskridande i Sverige under de senaste åren, framstäldt i skenet af ett ungdomligt känslolifs färgrika bakgrund. Förf:s uppfattning af förhållandena är både fin och skarp, egnad att väcka intresse äfven utom hemlandet — om ock mången här ej har lokalkännedom nog för att följa med hvarje satiriskt utfall — och språket är fullt af egna, vackra bilder. — Af en ny sign. *Rust Roest* ha vi „Dur och moll, skizzer och berättelser“: omkring ett tiotal noveller, hvilka utgöra en rätt treflig lektyr. Stilen röjer väl delvis omogenhet, dess ekonomi är icke god, och saklöst kunde några af berättelserna helt och hållet utmönstrats. Emellertid fängslar förf. genom sitt friska, skälmska humör, som med själfsvåldig lätthet skakar dialoger och situationer ur ärmen. Ett par af skizzerna tangera djupare liggande strängar och förtjäna ett godt vitsord för den klang de framkalla. — Af *M. Roos* ha vi åter en längre skildring „Familjen Verle“, som visserligen icke går på djupet med sitt ämne, men är så mycket lättare läst.

Två gamla goda bekanta ha vi slutligen i *Sigurd*, som denna gång bjuder på „novelletter, sparlakansläxor och satirer“ i sin nya samling „Vid hemmets härd“, och *A. Bondeson*, som redan tidigare utgifvit en ny samling af sina alltid med skäl omtyckta „allmogeberättelser“. — *H. Wranérs* „Hvardagsmat och gilleskakor“ med silhuetter af den „klipske“ E. Ljungh gifva många fototypier från allmogelifvet. — *Frans Hedbergs* „nya berättelser“ bära titeln „Från gator och skär“; där möta oss den ytliga och gudliga hjälpsamheten, den hjärtlöse och snikne storbonden med flere gamla typer, som visserligen ständigt upprepa sig i lifvet.

Diktsamlingar från Sverige har Tidskriften endast två att omnämna. Den tidigt bortgångne *Edv. Fredins* „Vår Daniel och andra dikter“ hafva utgifvits med porträtt och med lefnadsteckning af J. A. Runström på W. Billes förlag. Det har anmärkts att diktarens största historiska poem, som prisbelönts af Svenska akademin, bort återgifvas med dennas ändringsförslag. Också finna vi dikten i den just nu utkomna delen af akademins handlingar. — *Göran Björkman*, som nu publicerat en elegant samling af „Sully Prudhommes dikter“, är icke obekant för Tidskriftens läsarekrets. — Må vi slutligen be läsaren ur Kristianiaförläggaren Alb. Cammermeyers oss tillsända „Visebog“, som innehåller flere svenska dikter, sjunga de gamla kära visorna, eftersom flere nya låta vänta på sig.

Mellan dikt och värklighet står den nyligen påbegynta, läsvärda samlingen „Ur *Onkel Adams* portfölj“, medan däremot *W. E. Svedelius'* „Anteckningar om mitt förflutna lif“ äro rama prosan; bådas författarenamn tala hvar på sitt vis för dessa arbeten, som redan af pietetsskäl värderas högt i Sverige. — Realitet och en lycklig framställning förenar *V. E. Öman* i sina minnesbilder „Från min ungdomstid“, ställvis något utdragna, men lättsmälta och lärorika. — En liten elegant julklapp är fr. *Hochschilds*

„Desideria“, med Gérards porträtt af drottningen. — *H. G. Trolle-Wachtmeisters* intressanta „Anteckningar och minnen“, som utgifvas af El. Tegnér, kan ingen vän af historiska tidsbilder förbigå. — *Karl Warburg* har äfven denna jul skänkt oss ett duktigt arbete, om „Lidner“, som säkert skall tilltala finländska läsare icke mindre än hans skildring af fru Lenngren. — „Frihetens sångarätt i Sverige på 1840-talet“ beskrifves utförligt af fru *C. Holmberg*, f. *Bååth;* äfven här är Finland med. Likaså i *R. Bergströms* fina skizzer: „Literatur och natur“, bl. a. om „Spring, min snälla ren“, om vissa fåglar i poesin, om „en ny vetenskap“ (folklore); denna studie och den första om Ossian rekommendera vi särskildt åt alla literaturvänner. — *Cl. Lundins* „Nya Stockholm“ med sina många illustrationer och granna loford har, tro vi, ännu ej nått sitt slut. — *Från Stockholms teatrar* har V. Andrén samlat en oöfverskådlig massa i allmänhet väl tryckta illustrationer: interiörer, scener, porträtt, med spirituell text af vår Stockholmskorrespondent. — *O. W. Ålund* har utgifvit en numera fullständig bearbetning af H. Carnots populära, väl illustrerade „Franska revolutionens historia“. — Sedan gammalt känd är *P. O. Bäckströms* „Öfversikt af de europeiska staternas politiska historia“; den nyss utkomna delen behandlar åren 1881—1887, men vet ingenting om Finland.

Till det allvarligaste slag hör Wikner-literaturen. Främst anteckna vi den högt uppburna filosofens och lärarens biografi af *L. H. Åberg* (O. L. Lamms förlag), hvarförutom „en tacksam vän“ utgifvit några „minnesblad“ öfver Wikner. Af Wikners egna skrifter föreligga två digra band föredrag, uppsatser och bref „I mänsklighetens lifsfrågor“ och „Samlade predikningar“, utgifna af O. Quensel, tilsvidare två häften, båda på O. L. Lamms förlag. Wikners andliga föredrag förtjäna en synnerlig uppmärksamhet af präster och andra lärare, föräldrar och mognare ungdom.

Sir *John Lubbocks* af O. H. Dumrath öfversatta bok om „Lifvets fröjder“, naturligtvis de etiska, är prydd med den celebre författarens vackra porträtt; det är realitet och klassicitet i förening som skänker läsaren detta egendomliga behag, som följer med goda engelska böcker. — Läsvärda äro äfven italienaren *P. Mantegazzas* etiska betraktelser, bland hvilka „Hyckleriets århundrade“ sist kommit oss tillhanda. — En rätt treflig och nyttig bok, särskildt för ungdom, är *T. Hammargrens* ornitologiska utkast „Om våra sångfåglar“, af hvilka enhvar visar oss sitt konterfej i goda illustrationer och täljer sina fröjder och kval. — „Hvarför och huru“ är en efter erkänd utländsk förebild af dr *T. Kahlmeter* i svensk dräkt utgifven „nyckel till naturvetenskaperna“; den erbjuder en sakrik och öfversiktlig framställning af de viktigaste naturföreteelserna och är särdeles väl egnad till hemlektyr för skolans högre klasser samt till uppslagsbok för enhvar. — „Sjukvård och hälsovård“, som under medvärkan af

flere läkare — bland dem Sveriges första kvinliga, K. Widerström — utgifvits af prof. *C. Wallis* och öfverläkaren *F. W. Warfvinge*, är icke blott en handbok för sjuksköterskor, utan äfven af betydelse för hemmen; det rikt illustrerade arbetet meddelar kemiska, anatomiska och fysiologiska förkunskaper och egnar jämsides med hufvudsaken uppmärksamhet åt barnavård och kvinnans släktlif samt förbandsläran. — Tidigare har vår landsman *Rob. Tigerstedt* jämte en mängd läkare utgifvit „Illustrerad hälsovårdslära" med 354 teckningar och med ett ännu mer omfattande program som „läkarebok". Arbetet hör till den bekanta samlingen „Svenska biblioteket", på hvars olika delar vi ofta fäst uppmärksamheten. — Vi påminna äfven denna jul om studentföreningen *Verdandis* instruktiva „Småskrifter", af hvilka redan ett tjogtal säljes för 10 till 25 öre stycket.

Af *N. Liljas* „Människan", den enda mer spridda antropologi på svenska språket, utkommer en ny upplaga, utgifven af *K. af Geijerstam*. — *R. Melander* har skildrat fregatten Eugenies resa „Öfver världshafven" 1851—1853, och af C. A. Swahn ha vi en rikt illustrerad bearbetning af *H. M. Stanleys* „Huru jag fann Livingstone". — „Bland människoätare" är åter den aptitliga titeln på *C. H. Lumholtz'* likaså illustrerade reseskildringar. — „General Prschevalskijs forskningsresor i Centralasien 1870—1885" äro våra läsare väl bekanta; de utkomma nu på Alb. Bonniers förlag i sammandrag af den kände resanden *S. Hedin* och rikt försedda med kartor, illustrationer m. m. — Hr *Olof R—n* ger oss (vi tro ur Hemvännen) för 1 krona „60 illustrationer med text" från årets exposition i Paris, och *R. Kaufmann* har börjat, eller om man så vill fortsatt att beskrifva „Paris under Eiffeltornet", tilsvidare „De bägge Seinestränderna", den icke alltid uppbyggliga „dansen i Paris", „moderna Pariserstudenter" och studentskor, hvilka senare bli hyggligt bedömda, droskor, omnibusar o. s. v., alt med en mängd illustrationer efter franska konstnärer. — *Paul Lindaus* „ögonblicksfotografier" „Från Orienten" öfvers. af J. Granlund, stå ingalunda efter andra reseskildringar från österlandet.

Alt sedan förra julen stå de båda ännu oafslutade planschvärken *Konstens mästerverk* och *Museum* på Tidskriftens julbord. Illustrationerna äro icke häller någon bisak i de publikationer, som sedan gammalt äro gifna julklappar: vi mena Konstnärsklubbens *Jul, Svea, Nornan, Svensk kalender* och *Polstjärnan*. Att göra reda för dem är ej en lätt sak för en af de många böckerna förbryllad julreferent. Naturligtvis äro bilderna hufvudsaken i *Jul:* författareporträtten intressera alltid publiken, likaså denna mängd af vignetter, randteckningar och textillustrationer; bland själfva hufvudbilderna måste man fästa sig vid det gamla paret, som ser när julsnön faller (Kjellin), prins Eugen (pastell af Salmson), födelsedagen, (Ivar Nyberg), månsken (Kindborg), Johannis nya kyrka (efter ritning af Möller). Ett stort antal kända

författare har delat med sig till en eller flera af dessa publikationer. I *Jul* skrifver Snoilsky om det gamla och nya Stockholm, i *Svea* om „en lyckoprins"; Gellerstedt sjunger i *Svensk kalender;* Tor Hedberg har där en fin komedi, som kunde försökas i ett sällskapsspektakel under hälgen; i *Svea* har Carl Larsson 10 präktiga vignetter med verser om mormor; i *Polstjärnan* berättar J. Flodmark hvilka Bellmans Mollberg och Movitz voro. Ur *Sveas* omväxlande innehåll anteckna vi för öfrigt biografier öfver J. Ericsson och Aug. Blanche, bidrag af Ernst Ahlgren, Bondeson, H. Strandberg, W. Runeberg (ett litet poem); förträffliga teckningar till „Svenska konsten i Paris 1889" af Spada samt porträtt af döda. *Nornan* bjuder på en storslagen, nog optimistisk dikt af V. v. Heidenstam, en förträfflig skizz af Ernst Ahlgren, dito af Nordensvan, Lea, Levertin, T. Hedberg; R. Bergh ger recept för porträttmålare; 22 svenska literatörer beskrifvas och porträtteras — dock ej efter receptet —, Andrén, Kreuger, Liljefors m. fl. strö ut trefliga teckningar o. s. v. *Polstjärnan* lyser med fru Agrell, E. Lundqvist, Bondeson, Wranér, Ödman o. a.; bland tecknarena nämna vi Nyberg, Liljefors, Am. Lundahl, Holck, Gallén med hans konterfej, Andrén; också här finnas porträtt af en mängd bortgångna. *Svensk kalender* fotograferar två älskliga prinsar och ger verserna ett för våra dagar aktningsvärdt företräde, för att ej skryta med det öfriga läsvärda i det vackra bandet. — En religiös kalender med godt anseende är *Korsblomman,* som också är illustrerad.

Vi gå nu att kasta en blick på det goda gamla, som i ny dräkt framträder på årets julbord. Adolf Bonnier har påbegynt en illustrerad godtköpsupplaga — priset endast 5 kronor! — af *Carl Michael Bellmans* samlade skrifter, ordnad i enlighet med den stora Carlénska upplagan; arbetet synes ej blifva fullständigt till julen. Samma förläggare utger ånyo fru *Schwartz'* romaner, närmast hennes „Börd och bildning". — Ett lyckligt företag är den nya, af svenska konstnärer förträffligt illustrerade upplagan af *Aug. Blanches* samlade arbeten; naturligtvis göres början med hans „Bilder ur värkligheten". — D:r *Ernst Meyers* stora, men dock långt ifrån dyra samling „Svenska parnassen" rycker långsamt, såsom det höfves ett värk af denna betydelse, mot sin fullbordan: första bandet med Olof v. Dalin och Jacob Wallenberg är afslutadt, i det senaste, nionde häftet äro vi midt uppe i Modées komedi „Fru Rangsjuk", som säkert ännu i den stund som är kan roa dem som vilja ha roligt. — Så när hade vi glömt den i somras utgifna andra upplagan af *Ernst Ahlgrens* berättelse „Pengar", hvilken det är nog för oss att blott nämna.

Redan i det föregående ha några nya upplagor och öfversättningar af böcker med undervisande syfte framhållits; det följer nu att förteckna de belletristiska öfversättningar, som tillsändts Tidskriften, men icke anmälts där. Främst ha vi då Fahl-

crantz et C:is billiga Universalbibliotek, där C. R. och Helena Nybloms urval af *Holbergs* comoedier jämte förklaringar intager hedersplatsen; andra här upptagna författare äro *Mérimée, George Sand, Byron* („Ung Haralds pilgrimsfärd" öfversatt af A. M. Malmstedt), *Thackeray, Irving, Cervantes, Luther* („Om kyrkans reformation"), *Goethe* (Egmont), *Chamisso* och *Heine;* vi antaga att flere tillkomma och att de småningom alt fullständigare representeras. — Af Adolf Bonniers „röda bibliotek" ha vi tidigare anmält n:o 1; fortsättningen innehåller „Den grå åsninnan" af *J. de Gastyne,* „Lifsleda" af *Ad. Wilbrandt* och *L. Tolstoys* „Familjelycka". — *Dillings* samlade skizzer och berättelser ur hvardagslifvet, öfversatta af Ernst Lundqvist, utgifvas i en godtköpsupplaga, som i det närmaste är afslutad. — *Bret Hartes* vänner kunna fröjda sig åt ett femte häfte af hans opera. — *George Eliots* berömda roman „Ur landsortslifvet" föreligger färdig, för att, som vi hoppas, följas af andra alster af den högt stående författarinnan. — V. Pfeiff har begynt öfversätta mrs *Humphry Wards* „Robert Elsmere", men i det ena häfte som utkommit får man knapt ännu sikte på hjälten. — *André Theuriets* „Sensommar" är skildringen af en strid på lif och död mellan en vaknande kärlek och en redan slocknad lidelse, hvaraf endast fordringarna återstå; ämnet är icke nytt, men förf. behandlar det tillräckligt skickligt för att vi med intresse skola afbida den slutliga upplösningen. — Sedan Paul Heyses bästa tid ha vi icke läst något arbete af en tysk författare som vore så fritt från onatur och sentimentalitet som *P. K. Roseggers* „Från alpernas skogstrakter". Ett litet drag af romantik finnes ju äfven här — därförutan tyckes en tysk bok icke kunna skrifvas — men i alla fall skymmer det icke bort det rörliga, äkta lifvet, som rör sig där bakom. Rosegger är specialist, han beskrifver endast det land som sett honom födas, en liten vrå af det stora kejsardömet, det vackra Steyermark. Och han beskrifver det med sanning och kärlek. Han kan göra det bättre än någon annan, ty utom att han är en bondeson från just denna trakt, är han en värklig skald. — Den otroliga lätthet med hvilken *Gregor Samarow* utkastar sina literära planer, hans i kvantitativt hänseende rika uppfinning och främst de skickligt gjorda politiska exposéerna skola väl alltid förskaffa hans böcker en viss läsarkrets; hans „Revolutionärer" hämtar sitt stoff från irrendentisternas i Italien värksamhet åren 78—79, Cairolis och Depretis växlande kabinett, attentatet mot konungen, etc. Här vimlar en nästa oöfverskådlig massa personer, från kungliga och påfliga hofven till anarkistiskt slödder ur olika länder. — Bland „roliga" böcker som utkommit förtjänar inregistreras „Mr Potter från Texas" af *A. C. Gunter*, som nästan gör skäl för de puffar med hvilka engelska och amerikanska tidningar beledsagat dess inträde i världen; det är en sensationshistoria af briljantaste slag, kryddad af pikanta utom-europeiska beståndsdelar. — En mängd

a saker kan man intressera sig med i „Den stora magneten fyra veckor på månen“ af *A. Laurie,* ett slags modern pa-abyggnad i komposition och framställning, med goda illu-ɔner på godt papper. — *Math. Langlet* har öfversatt en ny „På villospår“ af förf. till „Molly Bawn“ m. fl. — Af *orelli* ha vi åter en diger roman „Två verldar“, öfvers. af Kullman, af *E. P. Roe* en väl funnen roman „Han blef kär hustru“.

P. S. Ändtligen ha de i Sverige bebådade dikterna utkommit. *Bååth* har gått „På gröna stigar“ med naturen för ögonen noilsky i minnet. Bååth är realist, han tager värkligheten rebild, men att han alltid skulle lyckas omsätta det erfarna et genom skaldisk inspiration i poesi, vore för mycket sagdt. om värkar den bild han ger oss ofta endast som skenbild. finnas utmärkta undantag, där målningen, bilden, situatio-elt träder fram i ramen med fulla och riktiga färger, som t. „På väg till skolan“, en vacker dikt, eller i „Import“, „Vid “ och några andra. Förf. saknar det glödande, det hän-le, men håller läsarens intresse fånget genom sin rena och uppfattning af lifvet, sin medkänsla för de små, de olyck-och detta oaktadt sin något styfva versform. — Ref. skulle för sin ringa del bland årets julvers ge företrädet åt Jensens utmärkt lediga öfversättning af *Puschkins* „Eugen n“, som aldrig skall förfela sin tjuskraft ens på nutidssin-— Hr *C. D. af Wirsén* och fru *J. Nyström* ha, hvar på s, illustrerat 18 „Kristna högtids- och helgedagar“, „en sam-ånger och psalmer“, som i ett särdeles vackert omslag ut-ts från C. E. Fritzes Kgl. hofbokhandel. — Medan tryck-ɔn väntar, ha vi ännu att förteckna *J. Centervalls* rikt illu-de „Romas ruiner“, „Från slätt och skogsbygd“ berättel-*ave* samt „Dikter“ af J. Alströmer j:r.

Den **finska literaturen** erbjuder både öfversättningar och ori-i mängd, det mesta på novellistikens fält. Genom benägen irkan af vår referent på detta område äro vi i tillfälle att en orienterande öfversikt af den finska novelliteratur, ommit Tidskriften tillhanda.

Vi hafva framför oss elfva originalnoveller eller novell-ıgar af tio olika författare — nästan alt förlagdt af den e Werner Söderström i Borgå. Hr *Juho Reijonen* har ut-en ny samling af sina berömda småberättelser, benämd kertoelmia“, med träffande folklifsskildringar, hvilka, hans senaste samling utkom, varit publicerade i olika tid-. De behöfva ej något särskildt förord. — Äfven den genom regående dikthäfte och en god novell kände *Kasimir Leino* år utgifvit några berättelser från österbottniska landsbyg-ch från hufvudstaden; får man döma af en flyktig genom-g, äro de skrifna med samma förmåga som hans första novell.

— *Esko Wirtalas* „Kertomuksia“ innehålla på 6 ark 6 små noveller; förf. har sålunda denna gång sökt betydligt koncentrera sin ganska goda berättareförmåga. — Af en förut okänd novellist, hr *Emil Wainio*, ha vi en samling med titel: „Helsingissä opissa, ynnä muita kertoelmia.“ Förf., till yrket typograf, är utgången ur folkets led och har hållit sina sju berättelser i folkelig tonart.

Den flitige realistiske novellförfattaren *Alkio* har i år gifvit oss två särskilda arbeten. Det ena utgör första häftet af en samling smånoveller, som förf. begynt utgifva under namnet „Aikamme kuvia“ (Bilder från vår tid): dystra, men med säker hand framstälda bilder ur österbottniska folklifvet. Alkios något längre berättelse „Salliman oikkuja“ (Ödets nycker) ingår i fjärde häftet af W. Söderströms novellsamling af folkskriftställare „Syvistä riveistä“. Tonen är äfven här dyster, men intresset uppbäres af en naturfrisk uppfattning. — Med glädje finna vi att hr *Juhani Aho* åter utsändt ett något större arbete, benämdt „Helsinkiin“; det skildrar en ung, oerfaren och godmodig students första resa från hemmet i Kuopio till hufvudstaden och alla de faror och frestelser, för hvilka han därunder är utsatt och äfven faller offer. — Den unge, ur det lägre folkets leder utgångne *Kauppis-Heikki* har i år tagit för sig en större uppgift. Hans berättelse „Viija“ tecknar en bortklemad flickas öden från tre års ålder ända till hennes död i ett olyckligt äktenskap. En noggrannare granskning af arbetet skall, hoppas vi, gifva vid handen att förf. förmått mer än i sina föregående arbeten beherska ämnet och hålla läsarens intresse uppe. — Af *Nestor Niemelä*, den för tidigt bortgångne unge, varmhjärtade folkskriftställaren, hafva vi en kort novell „Takamaan torpparit“; det synes vara en enkel och ren berättelse, som slutar med bröllop och lycka såsom den trogna flitens belöning. — Hr *Wilho Soini*, som förut försökt sig på andra literära områden, har till denna jul publicerat en novell med namnet „Kaarlo Tiira“ efter hufvudpersonen; på ett lätt och ledigt sätt behandlas här lifvet i en småstad.

På A. Allardts förlag har hr *Juho Laine* utsändt sitt, så vidt vi veta, förstlingsvärk, „Onnen vaiheet“; på ett enkelt sätt berättar han om några ödemarkbors skiftande öden, hvilka från ett torp i ödemarken, omgifvet af brist och — björnar, leda till framgång för de trogna och förlåtelse för de felande. — Till de inhemska originalen hör också „Naapurit“ af *Eivaro* (G. W. Edlunds förlag), som behandlar två grannars olika öden och låter den lättsinnige stockspekulanten småningom sjunka i slöseri, fattigdom och brott; stilen och språket röja på sina ställen nybörjaren.

Öfversättningar finna vi bland årets finska julböcker i öfverflöd. Främst nämna vi *Jonas Lies* „Livsslaven, (Elinkautinen vanki), öfversatt af Lyydi Stenbäck på ett godt och naturligt språk; boken skall, såsom den förtjänar, få många läsare. *A. Kjellands* bekanta „Gift“ (Myrkkyä) är öfversatt af sign. J. A. S.; en mindre novell af *L. Dilling*, „Kotoisia kohtauksia“,

företer germanismer i öfversättningen; båda äro utgifna på A. Allardts (A. Bergboms) förlag i Björneborg. Från Frankrike hafva i den finska literaturen genom hr A. Bergboms „Uusi suomalainen romaanijakso" införts tvänne romaner af *Georges Ohnet*, „Doktor Rameau" som Tidskriftens läsare sett bedömd, och „Tant Ursulas olycka", (Ursula tädin onnettomuus), båda ledigt öfversatta af hr Eemil Forsgren. En del af denna billiga romansamling upptages af „Sielun taisteluita", *Mathilda Roos'* berättelse i god finsk öfversättning. Det senast utkomna häftet innehåller början till *H. Sienkiewicz'* roman „Triumfatorn Bartek", hvars svenska upplaga för kort tid sedan omnämdes i Tidskriften.

Från estniskan har Lyydi Stenbäck till finskan på ett förtjänstfullt sätt öfverflyttat en berättelse af *E. Bornhöhe*, hvars finska titel är „Kostaja" (Hämnaren); den behandlar de dystra tider, då esterna år 1345 för sista gången med förtviflans mod försvarade sin frihet mot tyska riddare, efter hvilken strids olyckliga utgång Estland och Lifland blefvo "för herrgårdsegarne en himmel, för prästerna ett paradis, för främlingar en skattkammare, men för bönderna ett helvete."

Från Amerika har med den finska literaturen införlifvats en berättelse „Kolme nuorukaista" (Tre ynglingar) af *Pansy*, öfversatt af sign. H. F.; den behandlar nykterhetsfrågan, öfversättningen är god.

Sist, men icke i sista rummet nämna vi den finska illustrerade öfversättningen (Kotona) af *Jac. Ahrenbergs* för läsaren välbekanta bok „Hemma", M. Vuoris i St. Petersburg utkomna öfversättning af *M. Lermontovs* dikt „Demonen" och *Turgeniews* „Senilia", öfversatt af Alho, hvilka vi icke hunnit taga i närmare skärskådande.

Bland religiösa skrifter på finska ha vi att omnämna den nyligen påbörjade tredje årgången af *E. Bergroths* predikosamling, hvars betydelse framhållits i Tidskriften, samt den svenske skolmannen *B. C. Rohdes* af Aatto S. öfversatta föredrag om söndagsskolan („Pyhäkoulusta") — detta är ju en fråga för dagen på det religiösa området, och öfversättningens språk förtjänar tagas till förebild af våra praktiserande präster. — Ett inhemskt arbete är *M. Rosendals* uppbyggelseskrift „Silmäyksiä ristin tien salaisuuteen Johannes kastajan valossa"; en mycket lämplig julklapp är *O. I. Collianders* „Koulun uusi koraalikirja", som innehåller noter och text till flere af våra mest använda psalmer.

Böcker för barn och ungdom. De ungas literära julbehof har självfallet också i år framkallat en hel hop arbeten af olika omfång och värde. Bland dessa ha vi att fästa våra läsares uppmärksamhet på följande Red. tillsända nya böcker, på samma gång vi begagna tillfället att anteckna en liten efterskörd från senaste års julliteratur

För att göra början med dem, som med rätta intaga första platsen vid julbordet: de små, omnämna vi *Uusi kuvakirja*, närmast för deras räkning, hvilkas anspråk stå i proportion till deras snäfva tillgångar. Och väl att man tänkt också på de ringas, de fattigas behof af julglädje! I all sin obetydlighet kommer visst „Uusi kuvakirja“ att förnöja mången liten pys, som annars kanske blifvit alldeles utan bilderbok, ty för det ringa priset af 30 penni bjuder den på 12 bilder i färgtryck, jämte en pärmplansch; rimmen hade gärna kunnat vara bättre. — *Pikku palleroisille*, utgifven liksom den föregående på W. Söderströms förlag, är en bilderbok af större betydenhet. Till bilderna, som icke torde vara af inhemskt ursprung, men annars tillhöra det bättre slaget, har anbragts finsk text med genuint finska motiv af *Alli Nissinen*. Vers och prosa omväxla i ett ledigt, ehuru icke alltid vårdadt språk, och då tankarna liksom bilderna äro reproduktioner från småttingarnas idévärld, är boken förtjänt af stor spridning.

Af *Lukemisia lapsille*, den finska öfversättningen af *Z. Topelius'* „Läsning för barn“, ha sedan senaste jul utkommit 3 häften, eller inalles 12 häften på tre år. Om det är af pedagogiska skäl förläggaren velat sätta det unga släktet på ett så svårt tålamodsprof är oss obekant, åtminstone torde det icke vara betingadt af affärsintresset. De senast utkomna häftena ha vi icke funnit jäfva det gynnsamma intryck detta öfversättningsföretag tidigare gjort på oss.[1]) Och det är alt en god tröst under den långa väntan på arbetets lyckliga slutförande. — På hr Söderströms förlag ha vidare utkommit *Moster Ullas berättelser*, synliga redan förliden jul, men säkert välkomna för mången 8- till 10- åring också under nu stundande hälg. „Moster Ulla“ har lagt märke till att hennes små gunstlingar kunna besväras af så pass litet trefliga egenskaper som högmod, skrytsamhet, egensinne och dylikt, och dessa gör hon till föremål för en rättvis men mild tillrättavisning, hvilken alltid har åsyftad värkan. Ty „moster“ har framför alt ett godt hjärta, som låter henne se förhållandena i en ljus dager, ja till och med ljusare än värkligheten strängt taget medgifver. Berättelserna, 12 till antalet, vilja dock gälla för värklighetsbilder och äro det nog också — med någon prutmån likvisst. Stilen är enkel och lättfattlig, ehuru något hjärtnupen (t. ex. Alices flyttning); stundom förlorar den sig, i följd af en oklar komposition, i ett fantastiskt dimdunkel (Solstrålen, Älfdrottningens fest). Boken hör till de numera få literaturalster af detta slag, som icke prydts med illustrationer.

Till sistnämda arbete sluter sig nära *Nya Svenska Barnbiblioteket*, hvaraf andra samlingen nu föreligger, innehållande 5 „originalberättelser för mindre barn“ af *J. C. von Hofsten*. I senaste julrevy redogjorde vi för den första samlingen, som i motsats till denna utgjordes af bidrag från flera olika pennor. Men om också berättelserna uti ifrågavarande bok sålunda förete en större likfor-

[1]) Se Finsk Tidskrift T. XX s. 478 och T. XXV s. 478.

mighet, förefalla de oss å andra sidan att vara altför reflekterande och „gjorda“ — att icke säga tillgjorda — för att rätt kunna anslå barnasinnet. Till stöd för vårt omdöme anföra vi exempelvis de två första meningarna ur berättelsen „Nisses och Nasses marknadsäfventyr“. De lyda: „Den Nisse och Nasse, hvars öden vi nu skola sysselsätta oss med, äro ej medlemmar af den stora pepparkakssläkt, hvilken redan genom århundraden intagit en aktad ställning inom julmarknaden. Nej, våra vänner Nisse och Nasse äro ej af pepparkaksdeg, och deras bestämmelse är ej att hänga i julgranen eller ställas på julbordet, för att sedan i mer eller mindre föråldradt skick gå sin upplösning tillmötes under tuggande barntänder“. Hvad tycks? Skulle icke detta stilprof bättre kunna tjäna som mall vid affattande af ett stämmoprotokoll än pryda en berättelsebok för „små barn“. Det är oss rent af ofattligt huru en så flitig och erkänd berättare som v. Hofsten kan finna lämpligt att använda ett sådant skrifsätt. „Smultronplockningen“ går ungefär upp mot „marknadsäfventyret“; bättre lyckade äro berättelserna „Lilla systers kläder“, „Pelles tjänstedag“ och „Botad skolsjuka“, den sistnämda särskildt rolig. Några små, karaktäristiska teckningar af Ottilia Adelborg förtydliga innehållet.

Det är svårt nog att veta hvad alt som kan upprinna i en rörlig barnfantasi. Men om *L. T. Meade's* berättelse *Pappas gosse,* öfversatt af J. Romander, gör anspråk på att vara tecknad efter naturen, är det alls icke att undra på att hjälten i denna, den 8:årige moderlöse Ronald, var missuppfattad af sin närmaste omgifning. Det är sant att denna omgifning, som efter faderns plötsliga bortgång utgjordes af en faster, hennes bror och en guvernant, var knapt mera normal än det lifliga, brådmogna barnet. Men antaget att ett motstycke till „Pappas gosse“ under här gifna förutsättningar finnes till i det lefvande lifvet, måste han betraktas som ett gåtfullt fenomen och berättelsen som en psykologisk studie. Vi tveka därför att anvisa boken en plats i barnkammaren, där den visserligen skulle bli uppmärksammad af hvilken pappas gosse eller flicka som hälst med någorlunda säker innanläsningsfärdighet — ty berättelsen är skrifven med talang i en barnslig stil och har trots sin elegiska grundstämning många roliga episoder. Men det föga reflekterande barnet kan antingen alls icke förstå bokens hufvudidé eller också fattar det den skeft, och i hvilket fall som hälst resulterar ur slik lektyr en benägenhet för sjukliga drömmerier. Hällre ville vi tillerkänna boken uppgiften att vara ett allvarligt *memento* för föräldrar och uppfostrare att icke taga alla barn öfver en kam och tillämpa på dem samma traditionella uppfostringsrecept, utan noga beakta hvad hvarje barn särskildt kan behöfva med hänsyn till sin individuella egendomlighet.

Fosterländska minnen, upptecknade af *J. R. Spilhammar,* lämna i 8 kapitel en konturteckning af de förnämsta epokerna i Sveriges historia från Birger Jarl „Sveriges första statsman“, till storhetstidens slut. Arbetet, som är hopkommet hufvudsakligen genom

utdrag från kända historiska författare, har tycke af en historisk läsebok. Det vänder sig närmast till dem „som ej haft lyckan att få egna sig åt läsning af utförligare historiska skildringar, men som finna sin glädje, äfven de, i att då och då tillfredsställa sin läslust och kunskapstörst med tankeämnen af så lärorik och upphöjd art, som de oförgängliga minnena ur fäderneslandets häfder.“ Med hänseende till detta syftemål borde boken ofta ihågkommas vid rekvisitioner till folkbiblioteken; men äfven skolungdomen kan ha fördel och intresse af att genom läsning på lediga stunder af öfversiktliga framställningar, sådana som denna, bringa mera reda i sitt historiska kunskapsförråd, förvirradt som det tyvärr ofta är genom lärobokens stora öfvermått af fakta. Då boken tillika prydes af åtskilliga goda illustrationer af Jenny Nyström, tillönska vi den ett sådant mottagande, att utg. kan infria sitt löfte om arbetets fortsättande ända till nyaste tid.

Rec. önskade se den skolgosse från mellanklasserna, som icke med förtjusning skulle läsa från pärm till pärm boken *De tre små musketörerna,* efter E. Desbaux af *Mathilda Langlet.* De här skildrade tilldragelserna försiggå dels i en högre gosskola i Paris, dels i den sydfranska landsbygden. Och hjälten i dessa är en liten, fattig gascognare, Marius, som ännu icke hunnit göra sin första uppvaktning hos skolans rektor, innan han finner sig invecklad i ett allvarligt nappatag med tre blifvande äldre kamrater — en affär som lätt kunnat medföra för honom de obehagligaste följder, men i stället blir utgångspunkten till hans kommande lycka. De unga brushufvudena, nu förenade med hvarandra genom osviklig vänskap, få sedermera tillfälle att visa många prof på ädelt tänke- och handlingssätt, som tillförsäkra dem läsarens obetingade sympatier. I en liflig framställning utvecklas ämnet genom bokens tjugu kapitel på ett så tilltalande sätt, att man knapt kommer att förundra sig öfver de många oväntade äfventyr, för hvilka de unga ferievandrarena råka ut under sin färd till Marius' hem.

En normalt anlagd gosse om 15 år skall icke häller känna sig sömntyngd vid *kapten Marryats* bok *Den lille vilden,* som föreligger i bearbetad öfversättning af L. Hubendick. Det är historien om en gosse, som framlefver sjutton långa år på en obebodd ö i oceanen utanför Sydamerikas västkust, först i sällskap med en gammal, barbarisk sjöman, därpå ensam: det är med andra ord fråga om en robinsonad, hvilken, om den också icke är jämförlig med den klassiska, dock har många och betydande förtjänster. Så kan det icke vara annat än lärorikt att följa den unga eremitens gradvis skeende utveckling i intellektuelt och sedligt hänseende; liksom det ju måste intressera att finna huru den mest påträngande nöd, de fruktansvärdaste faror och vedervärdigheter kunna öfvervinnas genom mod, arbetsamhet, omtanke och lugn förtröstan; därtill komma sublima naturskildringar, högeligen egnade att anslå och väcka ett ungt sinne. Stilen är mycket åskådlig och sann, egenskaper som yttermera förhöjas genom att det är berättelsens hjälte själf som har

ordet. — Såtillvida är alt godt och väl, men här bör ett moment ännu tagas med i räkningen, som gör att boken oaktadt dessa förtjänster icke kan rekommenderas utan reservation. Icke nog med att den relaterar en följd af hemska skräckscener, frammanade af de mänskliga passionerna — ehuru vi med nöje konstatera att de merendels icke tilldraga sig inför läsarens ögon, utan bakom kulisserna — äfven striderna med vildmarkens och hafvets odjur, såsom jätteormar och hajar, skildras med så bjärt färgläggning och så stark pointering af det grymma i situationen, att intrycket däraf, åtminstone för en lifligare fantasi, blir pinsamt och spänningen öfvergår till irritation.

En rikdom på skiftesrika tilldragelser och äfventyr erbjuder också *Kapten Trafalgar,* ett sjödrama från Mejikanska vikens stränder, som berör händelserna under det fransk-engelska kriget i detta sekels början. Förf., *André Laurie,* har i sitt hemland förvärfvat sig anseende genom sin Jules Verne'ska genre. Med förevarande berättelse, ursprungligen publicerad i Magazin illustré d'éducation et de recréation, införes Laurie första gången i svenska literaturen genom P. E. M. Fischier. Såsom ungdomsläsning betraktad delar „Kapten Trafalgar“ förtjänsterna, men äfven felen med Marryats arbete, ehuruväl värkan af de spännande situationerna här i någon mån förmildras genom ett lugnare framställningssätt, som i berättelsens förra del förefaller altför omständligt, till och med tröttande. Med den mängd personer, som deltaga i handlingen vid sidan af dess hjälte, Jean Corbiac, vanligen kallad kapten Trafalgar, befälhafvare på ett franskt kaparfartyg, har berättelsen erhållit en bred och något invecklad plananläggning. Öfverhufvud kan dock sägas att de växlande taflorna af det äfventyrliga kaparelifvet, de många upphöjda karaktärsdragen hos hufvudpersonerna jämte de intressanta inblickarna i amerikanska kultur- och naturförhållanden äro väl värda att tagas vara på af den mognare ungdomen.

Vackra flickan från Amerika, af *Fr. H. Burnett* hör till den bekanta serien „Läsning för ungdom af utmärkta engelska författare“. Ehuru de „utmärkta författarne“ icke utan vidare kunna anses borga för innehållets gedigenhet och anförda boktitel icke syntes oss egnad att inge förtroende för hvad som kunde gömmas där bakom, ha vi likvisst uppdagat i boken mera sundt och godt än vi väntade. En ung flicka, moderlös och uppvuxen utan tvång och band hos sin fader i den fria västern, slår en vacker dag ner i en engelsk småstad, där hon äger en faster. Hela orten råkade i uppståndelse i följd af den extravaganta damens uppträdande; hennes person, hennes skick och later, hennes klädsel, alt underkastades kritikens skärseld, och det befans snart att hon var under all kritik: hon kunde ju icke ens — spela piano; det var därför icke vidare värdt att spana efter några kvinliga dygder inom ett så okvinligt bröst. Emellertid förvred hon hufvudet på alla ortens ungherrar, och hur det var, fördristade sig till och med några af de aktningsvärda damerna att smått taga parti för den amerikanska yrhättan, som för resten

litet frågade efter hvad alt om henne tänktes eller sades. Småningom skedde en betydlig justering af det första omdömet om främlingen, tack vare hennes i grund och botten solida karaktär; och då hon efter någon tid åter drog sin kos, lämnade hon efter sig en allmän saknad. En frisk humor utmärker berättelsen, där det kälkborgerliga småsinnet, den pryda konvenansen och bördsstoltheten få sitta hårdt emellan. Att boken nog mycket sysselsätter sig med personers yttre, toalettfrågor med mera dylikt och låter det romantiska elementet spela en så betydande roll, förminskar ej lektyrens begärlighet, men väl dess lämplighet för „unga flickor".

Varde ljus! af *Anton Ohorn* upprullar på historisk grund en karaktäristisk bild från reformationstiden. Mörka skuggor — okunnighet, vantro, andligt och världsligt förtryck — hvilade öfver land och folk, men i den ensliga munkcellen i Wittenberg uppgick ett ljus, som bredde sig vidare och vidare. Strålarna af det nya ljuset hade trängt fram också till den ensliga Thüringer-skogen, brutit sig in genom själfva klostermurarna och började äfven där att utföra sitt värk, i stillhet, men framgångsrikt. Priorn skummar af raseri, när han ser grundvalarna för sin makt vackla, aflatskrämaren uppträder med imponerande ståt och förelägger det tveksamma folket att välja mellan välsignelsen och förbannelsen, de affällige förklaras i bann — men alt är fåfängt, morgonrodnaden bryter in trots alt! Hand i hand med de religiöst-politiska tilldragelserna utvecklar sig mellan två unga, i berättelsens förgrund stälda personer ett hjärteförhållande, som omsider, äfven det, ledes mot en ljusare framtid. Boken rekommenderas på det bästa för sitt upphöjda ämne och sin varma stil icke blott i ungdomens utan också i äldre läsares åtanke.

Slutligen inregistrera vi här ett norskt arbete *Til sjös og i land*, fortællinger for børn af *Johanne Vogt*, andra tillökta upplagan, omfattande 15 berättelser, af hvilka två äro nya. Vi ha redan tidigare varit i tillfälle att i tidskriften uttala oss förmånligt om dessa berättelser med sin fina poetiska doft, hvilka under titeln „Från land och haf" utkommo i svensk dräkt julen 1884 (se Finsk Tidskrift T. XVII s. 474). Önskligt vore att de gjordes tillgängliga också för våra finskatalande barn, som sålunda finge en värdefull förstärkning i sitt tils vidare klent försedda bibliotek.

A. H—nen.

P. S. En inhemsk „berättelse om flickor" är *I utvecklingstid* af *Tea,* förlagd af G. W. Edlund; framställningen hade väl kunnat vara något mera koncentrerad, men där finnas dock flere raskt och troget tecknade scener ur skolflicksvärlden, och förf. har de bästa afsikter med den moral och tendens hon bibringar läsaren. — *Den lifegna,* berättelse för ungdom af *Moster Ulla,* är en känslosam och rörande skildring af en lifegen flickas beundran för kejsar Alexander II samt hennes befrielse från lifegenskapen och därmed också från den man hon icke älskar, o. s. v. — En ny illustrerad biblisk historia har pseud. Waaranen (*K. A. Hougberg)* utgifvit på en rätt god och

folkelig finska, hvaremot i citaten bibelfinskan synes vara bibehållen. — Godt synes det finska återgifvandet vara af engelske biskopen *J. C. Ryles* „vänliga råd till ungdomen" (Ystävällisiä neuvoja nuorukaisille). —

För barnen, sagor och berättelser af *Leo N. Tolstoy*, öfvers. af W. Hedberg, af hvilka den andra samlingen nyligen utkommit, utgöras af ett stort antal korta och enkla, till en del rent undervisande stycken med ett sundt, realistiskt innehåll och en frisk, poetisk framställning; många ämnen äro gamla bekanta, men den prägel den celebre författaren gifvit dem är merendels ny och anslående: barnens vänner böra icke försumma att göra bekantskap med den väl utstyrda boken (Alb. Bonnier, à 1 kr. 50). — En stor, fin och rar „*julklapp till svenska barn,* 1889" ha hrr P. A. Norstedt & söner utsändt; för bilderna, af hvilka några äro kromotypografier, hafva vi att tacka V. Andrén, Hugo H., Liljefors, O. Adelborg, Kindborg, G. Stoopendaal, E. Ljung och N. Beskow; orden, mest af Lotten D. och H. Mark, hade på många ställen kunnat vara enklare. Men det går väl så, att barnen sluka bilderna och mamma explicerar texten. — Detta är i viss mån äfven fallet med den nya följden af *Barnens bok*, utgifven af P. E. M. Fischier på C. E. Fritzes förlag, ehuruväl förff. på ett berömvärdt sätt sökt lämpa framställningen af det myckna, delvis ej så lätta lärostoffet efter barnens åskådning och uppfattning; i det hittils utkomna redogör Ellen Key för Sveriges forntid och medeltid, Anna Whitlock för inledningen till geografin och O. W. Söderén för stenar, växter och däggdjur. Det bästa, tro vi, man för 9- till 11-åringar kan göra med denna bok, likasom med de flesta andra böcker, är att söka intressera de unga åhörarena för innehållet och initiera dem i det samt först därefter låta dem ur boken läsa sådant, som de med lust och lif tillegnat sig ur ledarens mun. — I sista stunden hämtas oss *M. Langlets* „På egen hand, en bok för unga flickor" med råd angående hem, skola, lektyr, sällskapslif, förlofning, o. s. v. samt 12 kapitel om själfförsörjning. F. G.

Tjugundesjunde tomens innehåll.

Uppsatser.

Vitterhet.

I Bokhandeln.

Öfversikt.

H. 1 JULI 1889 T. XXVII

FINSK TIDSKRIFT

FÖR

VITTERHET, VETENSKAP, KONST OCH POLITIK

under medvärkan af

C. G. ESTLANDER,

J. AHRENBERG, W. CHYDENIUS, F. ELFVING, B. ESTLANDER,
I. A. HEIKEL, S. LEMSTRÖM, A. RAMSAY, M. W. af SCHULTÉN
E. SCHYBERGSON, R. TIGERSTEDT, J. J. TIKKANEN,
R. F. v. WILLEBRAND

utgifven af

F. GUSTAFSSON och M. G. SCHYBERGSON

Innehåll.

HELSINGFORS,
J. SIMELII ARFVINGARS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG, 1889.

På *Finsk tidskrift*, som utkommer 1889 i oförändradt skick med ett häfte om 5 ark 8:o i månaden och kostar *15 Fmk* för hel och *8 Fmk* för half årgång, prenumereras:

i Helsingfors hos stadens bokhandlare och i hr O. W. Laurents butik (Wredeska passagen);

i landsorten å postkontoren med tillägg af postarfvode och försändningskostnad, eller hos Redaktionen skriftligen med tillägg af korsbandsporto *2 Fmk* för hel och *1 Fmk* för half årgång; i Åbo i Frenckellska bokhandeln; i Wiborg hos hrr Clouberg & C:i och hr J. C. Lagerspetz; i Tammerfors hos hr E. Wesander; i Borgå hos hr G. L. Söderström; i Nykarleby hos hr F. V. Illberg, med *17 Fmk* för hel och *9 Fmk* för half årgång;

i Ryssland skriftligen hos Redaktionen eller hos hr A. Lindeberg, S:t Petersburg, med *7 rubel* för hel och *4 rubel* för half årgång;

i Sverige å postkontoren samt i Stockholm hos hrr Samson & Wallin, med *12 kronor* för hel och *6 kronor* för half årgång.

Distributionen i Helsingfors värkställes af stadsposten. Reklamationer kunna skriftligen eller muntligen göras i stadspostens kontor Nylandsgatan 6, eller hos redaktionen under adress: Redaktionen af Finsk tidskrift.

☞ **Äldre årgångar säljas till nedsatt pris af M. G. Schybergson (Helsingfors, Norra Kajen 4).**

Till Redaktionen insända skrifter.

Från **H. Geber**, Sthlm. *F. Cronhamn:* Prinsessan Eugenie, illustr. Från **O. L. Lamm**, Sthlm. *P. Wikner:* I mänsklighetens lifsfrågor, senare delen. — *Ernst v. Wildenbruch:* Noveller och humoresker, öfvers. af *M. Boheman,* I. — Handbok för utvandrare till Amerika. Från **Z. Haeggströms** förlagsexpedition, Sthlm. *Ellen Key:* Ernst Ahlgren, några biografiska meddelanden. — *Ernst Ahlgren:* Pengar, novell, andra upplagan.

Enskilda sändningar. *E. Vestermarck:* Om människorasernas uppkomst och blandning. — Öfverstyrelsens för landtmäteriet berättelse 1887 (Bidrag till Finlands officiella statistik, XIV 3).

Geografiska föreningens tidskrift, 1889 n. 3. E. Vestermarck: Om människorasernas blandning. R. Hult: Anteckningar om trakten mellan Lummene och Vesijako. Nationaliteterna i Makedonien. Geografiska professurer vid de europeiska högskolorna. Geografilärares utbildning i Preussen (båda dessa meddelanden i hög grad beaktansvärda för våra akademiska och pedagogiska myndigheter).

Finsk militärtidskrift, 1889 h. 5. —l—: Underofficersfrågan. Krigsoperationerna kring Plewna. G. A. G.: Till frågan om en literär pristäflan, literatur, m. m.

H. 2 AUGUSTI 1889 T. XXVII

FINSK TIDSKRIFT

FÖR

VITTERHET, VETENSKAP, KONST OCH POLITIK

under medvärkan af

C. G. ESTLANDER,

J. AHRENBERG, W. CHYDENIUS, F. ELFVING, B. ESTLANDER,
I. A. HEIKEL, S. LEMSTRÖM, A. RAMSAY, M. W. af SCHULTÉN
E. SCHYBERGSON, R. TIGERSTEDT, J. J. TIKKANEN,
R. F. v. WILLEBRAND

utgifven af

F. GUSTAFSSON och M. G. SCHYBERGSON.

Innehåll.

HELSINGFORS,

J. Simelii Arfvingars Boktryckeri-Aktiebolag, 1889.

På ***Finsk tidskrift,*** som utkommer 1889 i oförändradt skick med ett häfte om 5 ark 8:o i månaden och kostar *15 Fmk* för hel och *8 Fmk* för half årgång, prenumereras:

i Helsingfors hos stadens bokhandlare och i hr O. W. Laurents butik (Wredeska passagen);

i landsorten å postkontoren med tillägg af postarfvode och försändningskostnad, eller hos Redaktionen skriftligen med tillägg af korsbandsporto *2 Fmk* för hel och *1 Fmk* för half årgång; i Åbo i Frenckellska bokhandeln; i Wiborg hos hrr Clouberg & C:i och hr J. C. Lagerspetz; i Tammerfors hos hr E. Wesander; i Borgå hos hr G. L. Söderström; i Nykarleby hos hr F. V. Illberg, med *17 Fmk* för hel och *9 Fmk* för half årgång;

i Ryssland skriftligen hos Redaktionen eller hos hr A. Lindeberg, S:t Petersburg, med *7 rubel* för hel och *4 rubel* för half årgång;

i Sverige å postkontoren samt i Stockholm hos hrr Samson & Wallin, med *12 kronor* för hel och *6 kronor* för half årgång.

Distributionen i Helsingfors värkställes af stadsposten. Reklamationer kunna skriftligen eller muntligen göras i stadspostens kontor Nylandsgatan 6, eller hos redaktionen under adress: Redaktionen af Finsk tidskrift.

 Äldre årgångar säljas till nedsatt pris af M. G. Schybergson (Helsingfors, Norra Kajen 4).

H. 3 SEPTEMBER 1889 T. XXVII

FINSK TIDSKRIFT

FÖR

VITTERHET, VETENSKAP, KONST OCH POLITIK

under medvärkan af

C. G. ESTLANDER,

J. AHRENBERG, W. CHYDENIUS, F. ELFVING, B. ESTLANDER,
I. A. HEIKEL, S. LEMSTRÖM, A. RAMSAY, M. W. af SCHULTÉN
E. SCHYBERGSON, R. TIGERSTEDT, J. J. TIKKANEN,
R. F. v. WILLEBRAND

utgifven af

F. GUSTAFSSON och M. G. SCHYBERGSON.

Innehåll.

HELSINGFORS,

J. SIMELII ARFVINGARS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG, 1889.

På *Finsk tidskrift*, som utkommer 1889 i oförändradt skick med ett häfte om 5 ark 8:o i månaden och kostar *15 Fmk* för hel och *8 Fmk* för half årgång, prenumereras:

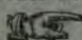
i Helsingfors hos stadens bokhandlare och i hr O. W. Laurents butik (Wredeska passagen);

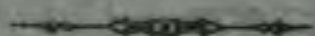
i landsorten å postkontoren med tillägg af postarfvode och försändningskostnad, eller hos Redaktionen skriftligen med tillägg af korsbandsporto *2 Fmk* för hel och *1 Fmk* för half årgång; i Åbo i Frenckellska bokhandeln; i Wiborg hos hrr Clouberg & C:i och hr J. C. Lagerspetz; i Tammerfors hos hr E. Wesander; i Borgå hos hr G. L. Söderström; i Nykarleby hos hr F. V. Illberg, med *17 Fmk* för hel och *9 Fmk* för half årgång;

i Ryssland skriftligen hos Redaktionen eller hos hr A. Lindeberg, S:t Petersburg, med *7 rubel* för hel och *4 rubel* för half årgång;

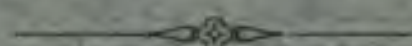
i Sverige å postkontoren samt i Stockholm hos hrr Samson & Wallin, med *12 kronor* för hel och *6 kronor* för half årgång.

Distributionen i Helsingfors värkställes af stadsposten. Reklamationer kunna skriftligen eller muntligen göras i stadspostens kontor Nylandsgatan 6, eller hos redaktionen under adress: Redaktionen af Finsk tidskrift.

 Äldre årgångar säljas till nedsatt pris af M. G. Schybergson (Helsingfors, Norra Kajen 4).

Rättelse: Sid. 151 (augusti-häftet), rad 15 läs: „strykerskor“.

Till Redaktionen insända skrifter.

Från **G. W. Edlund,** H:fors. Den nya strafflagen med därtill hörande förordningar (sådana de af Finlands Ständer antagits) samt alfabetiskt register; pris 2 mk (211 s. 12:o). Från **W. Söderström,** Borgå. *A. Palmberg:* Allmän hälsovårdslära, h. 8, 9, illustr. — *K. Leino:* Elämästä. — Syvista riveistä (*Alkio:* Salliman oikkuja). — Vartija-ääniä Suomen Siionista, II 6—7. Från **Adolf Allardt,** Björneborg. *J. Laine:* Onnen vaiheet. Från **Axel Bergbom,** Björneborg. Uusi suomalainen romaanijakso, n. 1—11 inneh. *G. Ohnet:* Ursula tädin onnettomuus, suom. *E. Forsgren; M. Roos:* Sieluntaisteluita, suom.; *G. Ohnet:* Tohtori Romeau, suom. *E. Forsgren.* — *A. L. Kjelland:* Myrkkyä, suom. I. A. S. — *L. Dilling:* Kotoisia kohtauksia, suom.

Från **F. & G. Beijer,** Sthlm. *H. G. Trolle-Wachtmeister:* Anteckningar och minnen, h. 3—4, slutet, illustr. Från **Alb. Bonnier,** Sthlm. *K. Wetterhoff:* Dikter och bilder, med porträtt och med lefnadsteckning af *B. Schöldström.* — *Th. Blanche:* Porträtter, intervieuwer

H. 4 OKTOBER 1889 T. XXVII

FINSK TIDSKRIFT

FÖR

VITERHET, VETENSKAP, KONST OCH POLITIK

under medvärkan af

C. G. ESTLANDER,

J. AHRENBERG, W. CHYDENIUS, F. ELFVING, B. ESTLANDER,
I. A. HEIKEL, S. LEMSTRÖM, A. RAMSAY, M. W. af SCHULTÉN
E. SCHYBERGSON, R. TIGERSTEDT, J. J. TIKKANEN,
R. F. v. WILLEBRAND

utgifven af

F. GUSTAFSSON och M. G. SCHYBERGSON.

Innehåll.

HELSINGFORS,

J. Simelii arfvingars boktryckeri-aktiebolag, 1889.

På ***Finsk tidskrift***, som utkommer 1889 i oförändradt skick med ett häfte om 5 ark 8:o i månaden och kostar *15 Fmk.* för hel och *8 Fmk.* för half årgång, prenumereras:

i Helsingfors hos stadens bokhandlare och i hr O. W. Laurents butik (Wredeska passagen);

i landsorten å postkontoren med tillägg af postarfvode och försändningskostnad, eller hos Redaktionen skriftligen med tillägg af korsbandsporto *2 Fmk.* för hel och *1 Fmk.* för half årgång; i Åbo i Frenckellska bokhandeln; i Wiborg hos hrr Clouberg & C:i och hr J. C. Lagerspetz; i Tammerfors hos hr E. Wesander; i Borgå hos hr G. L. Söderström; i Nykarleby hos hr F. V. Illberg, med *17 Fmk.* för hel och *9 Fmk.* för half årgång;

i Ryssland skriftligen hos Redaktionen eller hos hr A. Lindeberg, S:t Petersburg, med *7 rubel* för hel och *4 rubel* för half årgång;

i Sverige å postkontoren samt i Stockholm hos hrr Samson & Wallin, med *12 kronor* för hel och *6 kronor* för half årgång.

Distributionen i Helsingfors värkställes af stadsposten. Reklamationer kunna skriftligen eller muntligen göras i stadspostens kontor Nylandsgatan 6, eller hos redaktionen under adress: Redaktionen af Finsk tidskrift.

☞ Äldre årgångar säljas till nedsatt pris af M. G. Schybergson (Helsingfors, Norra Kajen 4).

Till Redaktionen insända skrifter.

Från **K. E. Holm**, Hfors. *R. Hertzberg:* Helsingfors, h. 4, illustr. — Velikulta, I toim. N. (illustrerad skämtkalender). — Meter- och adnotationsbok jämte mynttabeller, post och telegrafunderrättelser, m. m. (med en enkel och synnerligen praktisk anordning); utkommen äfven i finsk upplaga.

Från **V. Söderström**, Borgå. *H. Schultén:* Finlands läkare och apothekare. — *Esko Virtalan* esittämiä kertomuksia. — *J. Storm:* Ranskalaisia puheharjoituksia, keskikurssi; suom. — Vartijaääniä Suomen Siionista, II, 8—9. — *M. Rosendal:* Silmäyksiä ristin tien salaisuuteen.

Från **A. Bergbom**, Björneborg. *G. Ohnet:* Tohtori Rameau, suom. *E. Forsgren* (Uusi suomal. romaanijakso n. 12, 13, 14).

Från **B. Blædel & C.** Sthlm. *O. Bensow:* Richard Wagner såsom skapare af musikdramat. Från **Adolf Bonnier**, Sthlm. *J. de Gastyne:* Den grå åsninnan, öfvers. (Röda bibl. 2). — *Ad. Wilbrandt:* Lifsleda, öfvers. (Röda bibl. 3). Från **Alb. Bonnier**, Sthlm. *V. Rydberg:* Undersökningar i germanisk mythologi, II 1 (fornnordiska myther: begynnelsen, chaos, världsträdet, urvarelserna). — *G. Schröder:* Minnen från mitt jägarlif. — *Z. Topelius:* Planeternas skyddslingar, h. 5. — *Carnot-Ålund:* Franska revolutionen, h. 6, illustr. — Konstens mästervärk, II, 3—4 (Veronese, Rubens, Rembrandt, Ruysdael, Rafael, m. fl.). Från **Fahlcrantz & C.**, Sthlm. *W. E. Svedelius:* Representationsreformens historia, h. 4. — *L. Dillings* Samlade skizzer och berättelser, h. 5, 6. — Museum, h. 8 (Hals, Rembrandt, Ostade. G. Reni, Velasquez, Lorrain, Le Brun). Från **C. E. Fritze**, Sthlm. *P. E. M. Fischier:* Barnens bok, ny följd, h. 2, illustr. — *E. Evers:* För evighetsvandrare, h. 7. Från **Z. Hæggströms** förlagsexpedition. *Bret Harte:* Skizzer och berättelser. öfvers. 5. — *G. Ebers:* Gred, roman, auktoris. öfvers. Från **Fr. Skoglund**, Sthlm. *M. Corelli:* Två världar, roman, b emynd. öfvers. af *E. Kullman.*

H. 5 NOVEMBER 1889 T. XXVII

FINSK TIDSKRIFT

FÖR

VITERHET, VETENSKAP, KONST OCH POLITIK

under medvärkan af

C. G. ESTLANDER,

J. AHRENBERG, W. CHYDENIUS, F. ELFVING, B. ESTLANDER,
I. A. HEIKEL, S. LEMSTRÖM, A. RAMSAY, M. W. af SCHULTÉN
E. SCHYBERGSON, R. TIGERSTEDT, J. J. TIKKANEN,
R. F. v. WILLEBRAND

utgifven af

F. GUSTAFSSON och M. G. SCHYBERGSON.

Innehåll.

HELSINGFORS,
J. SIMELII ARFVINGARS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG, 1889.

På *Finsk tidskrift*, som utkommer 1890 i oförändradt skick med ett häfte om 5 ark 8:o i månaden och kostar *15 Fmk* för hel och *8 Fmk* för half årgång, prenumereras:

i Helsingfors hos stadens bokhandlare och i hr O. W. Laurents butik (Wredeska passagen);

i landsorten å postkontoren med tillägg af postarfvode och försändningskostnad, eller hos Redaktionen skriftligen med tillägg af korsbandsporto *2 Fmk* för hel och *1 Fmk* för half årgång; i Åbo i Frenckellska bokhandeln; i Wiborg hos hrr Clouberg & C:i och hr J. C. Lagerspetz; i Tammerfors hos hr E. Wesander; i Borgå hos hr G. L. Söderström, med *17 Fmk* för hel och *9 Fmk* för half årgång;

i Ryssland skriftligen hos Redaktionen eller hos hr A. Lindeberg, S:t Petersburg, med *7 rubel* för hel och *4 rubel* för half årgång;

i Sverige å postkontoren samt i Stockholm hos hrr Samson & Wallin, med *12 kronor* för hel och *6 kronor* för half årgång.

Distributionen i Helsingfors värkställes af stadsposten. Reklamationer kunna skriftligen eller muntligen göras i stadspostens kontor Nylandsgatan 6, eller hos redaktionen under adress: Redaktionen af Finsk tidskrift.

☞ Äldre årgångar säljas till nedsatt pris af M. G. Schybergson (Helsingfors, Norra Kajen 4).

Till Redaktionen insända skrifter.

Från **W. Söderström,** Borgå. *A. Palmberg:* Allmän hälsovårdslära, h. 10, illustr. — *J. Reijonen:* Uusia Kertoelmia. — *N. Niemelä:* Takamaan torpparit. — *Pancy:* Kolme nuorukaista. suom. H. F. — *Waaranen:* Biblian historia, illustr. — *B. C. Rohde:* Pyhäkoulusta, suom. Aatto S. — *J. C. Ryle:* Ystävällisiä neuovoja, suom.

Från **Weilin & Göös,** H:fors. *Juho Sjöros:* Finsk ordböjningslära.

Från **A. Bergbom,** Björneborg. *G. Ohnet:* Tohtori Rameau, suom. *E. Forsgren* (Uusi suom. romaanijakso n. 15, 16, 17, 18, 19, 20).

Från **F. & G. Beijer,** Sthlm. *H. G. Trolle — Wachtmeister:* Anteckningar och minnen, utg. af *El. Tegnér,* h. 5, 6, illustr. Från **W. Bille,** Sthlm. *Edv. Fredin:* Vår Daniel och andra dikter, med lefnadsteckning af *J. A. Runström,* illustr. — *C. A. Wetterbergh:* Ur Onkel Adams portfölj, h. 1, 2, 3. Från **Adolf Bonnier,** Sthlm. *M. S. Schwartz:* Börd och bildning, 2 genoms. uppl., h. 1. — *Fr. Spielhagen:* Den nye Farao, öfvers. af *D. S. Hector:* (Romanbibliotek 40). — *A. Theuriet:* Sensommar, öfvers. (Romanbibl. 41). — *L. Tolstoi:* Familjelycka, öfvers. (Röda bibl. 4). Från **Alb. Bonnier,** Sthlm. *V. Rydberg:* Germanisk mythologi. h. 8 (Baldersmythen). — *M. Roos:* Familjen Verle, en skildring. — *V. von Heidenstam:* Renässans. — *Carnot—Ålund:* Franska revolutionen, h. 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14 (slutet), illustr. — General *Prschevalskijs* forskningsresor i Centralasien 1870—1885, i sammandrag af *S. Hedin,* h. 1, illustr. — Konstens mästervärk, II 5, 6. 7, 8 (Rafael, Holbein d. ä., il Vecchio, Cornelis, Ruysdael, Memling, Girolamo, Tizian, Veronese, Rubens, Rembrandt m. fl. mästare). — *Z. Topelius:* Planeternas skyddslingar, h. 6, 7. — *Gregor Samarow:* Revolutionärer, social nutidsroman, öfvers. — *A. C. Gunter:* Mr Potter från Texas, öfvers. — *F. H. Burnett:* Vackra flickan från Amerika, öfvers. (Läsning för ungdom XXV). — *R. Kaufmann:* Paris under Eiffeltornet, med teckn. af franska konstnärer, h. 1, 2. Från **Fahlcrantz,** Sthlm. *W. E. Svedelius:* Anteckningar om mitt förflutna lif, h.

H. 6 DECEMBER 1889 T. XXVII

FINSK TIDSKRIFT

FÖR

VITTERHET, VETENSKAP, KONST OCH POLITIK

under medvärkan af

C. G. ESTLANDER,

J. AHRENBERG, W. CHYDENIUS, F. ELFVING, B. ESTLANDER,
I. A. HEIKEL, S. LEMSTRÖM, A. RAMSAY, M. W. af SCHULTÉN,
E. SCHYBERGSON, R. TIGERSTEDT, J. J. TIKKANEN,
R. F. v. WILLEBRAND

utgifven af

F. GUSTAFSSON och M. G. SCHYBERGSON.

Innehåll.

HELSINGFORS,

J. SIMELII ARFVINGARS BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG 1889.

På *Finsk tidskrift*, som utkommer 1890 i oförändradt skick med ett häfte om 5 ark 8:o i månaden och kostar *15 Fmk* för hel och *8 Fmk* för half årgång, prenumereras:

i Helsingfors hos stadens bokhandlare och i hr O. W. Laurents butik (Wredeska passagen);

i landsorten å postkontoren med tillägg af postarfvode och försändningskostnad, eller hos Redaktionen skriftligen med tillägg af korsbandsporto *2 Fmk* för hel och *1 Fmk* för half årgång; i Åbo i Frenckellska bokhandeln; i Wiborg hos hrr Clouberg & C:i och hr J. C. Lagerspetz; i Tammerfors hos hr E. Wesander; i Borgå hos hr G. L. Söderström, med *17 Fmk* för hel och *9 Fmk* för half årgång;

i Ryssland skriftligen hos Redaktionen eller hos hr A. Lindeberg, S:t Petersburg, med *7 rubel* för hel och *4 rubel* för half årgång;

i Sverige å postkontoren samt i Stockholm hos hrr Samson & Wallin, med *12 kronor* för hel och *6 kronor* för half årgång.

Distributionen i Helsingfors värkställes af stadsposten. Reklamationer kunna skriftligen eller muntligen göras i stadspostens kontor Nylandsgatan 6, eller hos redaktionen under adress: Redaktionen af Finsk tidskrift.

☞ Äldre årgångar säljas till nedsatt pris af M. G. Schybergson (Helsingfors, Norra Kajen 4).

Till Redaktionen insända skrifter.

Från **G. W. Edlund,** Hfors. *Daniel Sten:* Luba, en studie. — *W. Bolin:* Studier och föredrag, h. 5 (Likbränningen. En modefilosof). — Näytelmäkirjallisuutta, h. 4 (Paavon kellot. Rouvan salaisuudet). — *O. J. Colliander:* Koulun uusi koraalikirja. — *Z. Topelius:* Ljung, sånger. — *Gerda von Mickwitz:* Ett giftermål, roman. — *Tea:* I utvecklingstid, berättelse om flickor. — *G. F. Lönnbeck:* Folkskolans handbok. — *Eivaro:* Naapurit, alkuperäinen kertomus. — *I. Turgeniew:* Senilia, suom. *Alho.* — *A. Gripenberg:* Ett halfår i Nya världen. — Fyra natursköna vyer från Finland.

Från **Åbo Tidnings tryckeriaktiebolag.** *Oskar Behm:* Små strider, noveller och skizzer.

Från **W. Söderström,** Borgå. *Jac. Ahrenberg:* Hihuliter, en berättelse från östra Finland. — Den lifegna, Berättelse för ungdom af *Moster Ulla.* — *Z. Topelius:* Lukemisia lapsille, h. 12, illustr. — Vartijaääniä Suomen Sionista, III, 1, 2. — *J. C. Ryle:* Ystävällisiä neuvoja nuorukaisille, suom. — Uusi kuvakirja (bilderbok för barn). — *Juho Reijosen* Uusia kertoelmia. — *Kasimir Leino:* Elämästä. — *Esko Virtalan* Kertomuksia. — *Emil Vainio:* Helsingissä opissa, ynnä muita kertoelmia. — *Alkio:* Aikamme kuvia, I. — *Juhani Aho:* Helsinkiin. — *Kauppis-Heikki:* Viija. — *Vilho Soini:* Kaarlo Tiira. — *Jonas Lie:* Elinkautinen vanki, suom. *Lyydi Stenbäck.* — *Pansy:* Kolme nuorukaista, suom. *H. F.* — *E. Bornhöhe:* Kostaja, suom. *Lilli Lilius.* — *Onni Wetterhoff:* Bergön pyyntimiehet, suom. *Aatto S.* — Syvista riveistä, 4: Salliman oikkuja, kirj. *Alkio.*

Från **A. Bergbom,** Björneborg. *H. Sienkiewicz:* Bartek Sankari, suom. (Uusi suom. romaanijakso, n:o 21, 22, 23).

Från **A. Lindeberg,** S:t Petersburg. *M. Lermontov:* Demooni, suom. *M. Vuori.*

Från **W. Bille**, Sthlm. *Sully Prudhomme:* Dikter, öfvers. af *G. Björkman* — *G. af Geijerstam:* Fattigt folk, berättelser, andra samlingen. — Ur *Onkel Adams* portfölj, h. 4. Från **Adolf Bonnier**, Sthlm. *M. S. Schwartz:* Börd och biloning, 2 uppl., h. 2. — *Olof R—n:* 1889 års expositioner, 60 illustrationer med text. Från **Alb. Bonnier**, Sthlm. *Aug. Strindberg:* Bland franska bönder. — *Tor Hedberg:* Glädje! en fantasi. — *Aug. Blanches* Samlade arbeten, ny uppl., illustr. h. 1. — *Svea,* folkkalender för 1890, illustr. — *L. N. Tolstoy:* För barnen, sagor och berättelser, II, öfvers. af *W. Hedberg.* Från **Fahlcrantz & C.**, Sthlm. *Curt Wallis* och *F. W. Warfving* m. fl.: Sjukvård och hälsovård, 1, 2, illustr. — *Th. Kahlmeter:* Hvarför och huru? h. 2, illustr. — *W. E. Svedelius:* Representationsrerormens historia, h. 7—8 (slutet). — *L. Dillings* Samlade skizzer och berättelser, h. 9. Från **C. E. Fritze**, Sthlm. *P. E. M. Fischier:* Barnens bok, h. 4, 5, illustr. (Inledning till geografin. Naturkunnighet för de små). — *E. Evers:* För evighetsvandrare, h. 8 (slutet). — *L. T. Meaude:* Pappas gosse, öfvers. af *J. Romander,* illustr. — De tre små musketörerna, efter *E. Desbaux* af *M. Langlet.* Från **H. Geber**, *Alfh. Agrell:* Vår! skådespel. — *E. Lundqvist:* Skuggor och ljusglimtar, berättelser och skizzer. — *Cl. Lundin:* Nya Stockholm, h. 9, illustr. — *J. Lubbock:* Lifvets fröjder, II, öfvers. af O. H. D., illustr. Från **Z. Hæggströms** förlagsexpedition, Sthlm. *A. Ch. Edgren-Leffler:* Ur lifvet, 3. — Korsblomman, kristlig kalender 1890, illustr. Från **L. Hökerberg**, Sthlm. *R. Bergström:* Litteratur och natur, sju skizzer. — *L. Hökerberg:* Polstjärnan, illustr. kalender, 1890. Från **O. L. Lamm**, Sthlm. *J. R. Spilhammar:* Fosterländska minnen, illustr. af *J. Nyström.* — Nya svenska barnbiblioteket, II, originalberättelser för mindre barn af *J. C. v. Hofsten,* illustr. af *O. Adelberg.* — *F. Hedberg:* Från gator och skär, h. 5. Från **P. A. Norstedt & söner**, Sthlm. Svenska akademiens handlingar, 1886, III. — *K. Warburg:* Lidner, ett bidrag till Sveriges literaturhistoria, illustr. — *T. Hammargren:* Om våra svenska sångfåglar, illustr. — Svensk kalender, 1890, illustr. — Julklapp till svenska barn, 1889, illustr. Från **A. I. Seelig**, Sthlm. *H. Ward:* Robert Elsmere, roman, öfvers. af *V. Pfeiff,* h. 1.

Från **Fr. Skoglund**, Sthlm. *Cl. Lundin:* Stockholmstyper. — Jul, 1889, utg. af konstnärsklubben, illustr. — På villospår, roman af förf. till „Molly Bavn" etc., öfvers. af *M. Langlet.*

Från **Lundeqvistska bokhandeln**, Upsala. *D. Davidson:* Om beskattningsnormen vid inkomstskatten. — *D. Davidson:* Kommentar till bevillningsförordningen. — Carl Pontus Wikner, minnesblad af en tacksam vän.

Från **Alb. Cammermeyer**, Kr:nia. Den nyeste Visebog for Hvermand, 3 uppl. — *I. Undset:* Fra Akershus till Akropolis, h. 3. — *I. Undset:* Das Museum nordischer Alterthümer der Universität zu Christiania (en kort men intressant vägledning, rikt illustrerad). — *F. C. Kiær:* Norges Læger, h. 16, 17 (Schweigaard—Tidemand). — *K. Knudsen:* Våre læker og morsmålet. — *A. O. Vinjes* Skrifter i Utval, h. 9. — Akademiske afhandlinger till professor Dr Sophus Bugge vid hans 25-aars Jubileum.

Enskilda sändningar. Industristatistik, 4, 1 (Bidrag till Finlands officiella statistik, 18).

Bidrag till Åbo stads historia, utg. på föranstaltande af Bestyrelsen för Åbo stads historiska museum, I, 5. Kyrkorådets i Åbo protokoll, 1675—1689, utg. af *C. v. Bonsdorff.*

Meddelanden af Societas pro fauna et flora fennica, h. 15, inneh. ornitologiska iakttagelser af R. Enwald, A. v. Bonsdorff, H. Backman, C. Ph. Lindforss, A. L. Hollmerus, C. Brander, M. Walléen; uppsatser af O. M. Reuter, E. Bergroth, J. Sahlberg; sällskapets sammanträden, m. m.

Tidskrift utgifven af Pedagogiska föreningen i Finland, 1889 h. 5. O. E. Tudeer: Anmärkningar med anledning af grammatikkomiténs utkast till grekiska språklärор. E. Lagus: Skolan på världsutställningen i Paris. A. Poppius: Reseberättelse, illustr. K. J.: Suomen kieliopin johdosta. Föreningens förhandlingar (latinskrifningen i skolan, mot hvilken resolutioner beslutas); literatur, polemik, notiser.

Geografiska föreningens [illegible], [illegible] n. 6. A. [illegible] Slafhandeln i Afrika, illustr. J. E. Rosberg: Några iakttagelser öfver [illegible] landningarna i en del af vestra Nylands skärgård, illustr. R. Hult: Anteckningar om trakten emellan Lummene och Vesijako. Föreningens årsberättelse, geografisk återblick samt flere smärre meddelanden.

Finsk militärtidskrift, 1889 h. 11. E. S. Tigerstedt: Zelowska kosackkåren. —t—: Ett uttalande om undervisningskommenderingarna. G. A. G.: Om den unge soldatens utbildning (påyrkar mer åskådlig och praktisk undervisning) m. fl. uppsatser, bref och meddelanden.

Finsk farmaceutisk tidskrift, 1889 n. 10. Om Java-thé af Orthosiphon stamineus. Världsutställningen i Paris; somnal; smöranalys. m. fl. smärre uppsatser, meddelanden och notiser.

Valvoja, 1889 h. 11. H. Gebhard: Suomenkieliset aikakauskirjamme. O. Donner: Orientalistikongressista Tukholmassa. Arvi Jännes: Karjala. runo; polemik, teater, literatur, m m.

Koti ja yhteiskunta, 1889 h. 8. E. G. P.: Inhimillisen sivistyksen alkuajoilta. Sophie Kovalevski. Koe och —li—li—: Kansannaisen elämästä maalla; en mängd meddelanden och notiser från eget land och utlandet.

Pohjalainen, sanomia Vaasasta ja Pohjanmaalta; profnummer af en ny till utseendet treflig tidning („hengeltänsä supisuomalaisena — — vapaamieliseen suuntaan"), som utkommer två gånger i veckan och kostar 4 mk för år.

Dagny, 1889 h. 7. O. Schreiner: Tre drömmar i öknen. E. Fries: Om kvinnokongresserna i Paris 1889. Per Trygg: Opportunitetsbetraktelser („Vara sitt högre jag trogen, det är rätta profvet på det sanna modet". Es. Tegnér: Bref från början af 1800-talet. A. K—dt: Caroline Biggs och Elisabeth Nyström. Kvinnan som trädgårdsmästare; literatur och meddelanden.

Svensk läraretidning, 1889 n. 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48. Småskolekursen i räkning. En märklig skoltvist för 25 år sedan. Frv Brg: Svenska akademins nya ordlista. Den nya normalplanen i modersmålet. Omarbetning af läsebok för folkskolan. Frv Brg: Akademiska rättskrifningsläror. Den nya normalplanens minimikurser. J. J. Mapel: Skolväsendet i Förenta staterna. Undervisning i matlagning. Reglementerad rättskrifning (opposition mot Svenska akademins ordlista); en mängd smärre uppsatser, meddelanden och notiser.

Pedagogisk tidskrift, 1889 n. 10, 11. E. Weimerantz: Om skolans värksamhet för religiös-sedlig bildning. R. Törnebladh: Till latinska grammatiken. E. W. Pettersson: Om språkbruket i konditionala satsfogningar med wenn. Förslag till metodik för undervisningen i teckning; literatur, polemik, m. m.

Nystavaren, III 2. Redogörelse för Rättstavningssällskapets värksamhet 1886—89. R. Arpi: Förslag till ändringar i den isländska ortografin. Tidskriftens pris för band (c. 200 sidor) är 2 kr. 50 öre.

Meddelanden från Svenska slöjdföreningen, 1889. G. M. Lamm: Om reseberättelser (påyrkar bl. a. större urskiljning i fråga om stipendiater samt strängare granskning och bättre tillgodogörande af berättelserna). L. Looström: Franska statens konstslöjdfabriker i våra dagar. G. Upmark: Moderna väggmålningar och deras teknik. C. A. Ossbahr: Ett pärlstickararbete från Erik XIV:s tid. A. E. Lundberg: Om träarbetens hopsättning och färgning. V. Adler: Det tekniska läraremötet i Sthlm. F. Liljekvist: Det svenska rummet under barocktiden. Strödda meddelanden (bl a. om Centralskolan för konstflit i Helsingfors) m. m. Dessa rikt illustrerade häften säljas för det billiga priset af 2 kr.

Vidar, 1889 h. 4—5. E. Aubert: Ved Genfersøen. I. Undset: En literær Begivenhed (Bugges mytologiska studier). Y. Nielsen: Kong Christian den femtes Reise i Norge 1685. F. C. Faye: En Erindring fra gamle Dage. N. Vogt: Dagbog for Norge, Sverige og Danmark 1889.

